

Traducció i edició literària a Catalunya durant
la primera dictadura del segle XX
(1923 – 1930)

Jordi Chumillas i Coromina

Tesi doctoral dirigida pel Dr. Manuel Llanas i Pont

Programa de doctorat: «Traducció, Llengües i Literatures»

Dep. de Filologia i Didàctica de la Llengua i la Literatura

Escola de Doctorat

Universitat de Vic – Universitat Central de Catalunya, 2014

Coberta:

Disseny d'Oriol Chumillas i Coromina

«The Road goes ever on and on
Down from the door where it began.
Now far ahead the Road has gone,
And I must follow, if I can,
Pursuing it with eager feet,
Until it joins some larger way
Where many paths and errands meet.
An whither then? I cannot say»

J. R. R. Tolkien¹

¹ «Three is Company». *The Fellowship of the Ring*, Book 1.

² El Grup de Recerca «Editorials, traduccions i traductors a la Catalunya contemporània» es va constituir

Nota d'agraïments

Vull donar les gràcies a totes aquelles persones que, amb el seu suport, han contribuït a fer d'aquesta tesi doctoral una realitat.

Al Dr. Manuel Llanas, director de la tesi, per haver-me ofert el seu mestratge durant tot el procés de desenvolupament de la recerca.

Al Dr. Ramon Pinyol, pel recolzament rebut en tot moment des del Grup de Recerca «Textos literaris contemporanis: estudi, edició i traducció».

Al Dr. Eusebi Coromina, pels bons consells rebuts durant tots aquests anys.

A Albert Manent (†) i Josep M. Cadena, per haver-me obert les portes de casa seva i oferir-me el seu valuós testimoni.

A José-Aurelio Scheppelmann (†), per respondre amb entusiasme les preguntes d'un complet desconegut interessat en la trajectòria del seu besoncle.

A totes les persones que, amablement, no han dubtat a respondre les consultes que els he anat adreçant, segurament abusant de la seva confiança.

A Montse Caralt, Lydia Brugué, Miquel Pujol i Judith Sánchez, amics i companys de fatigues: heu fet que el trajecte fos molt més divertit i un xic més planer.

Acabo. Moltíssimes gràcies a la meva família: pare, mare i germà. Aquesta tesi no s'explica si no és amb la vostra paciència, suport incondicional i aquella cançó enfadosa que diu: «Encara dura, això»?

Sumari

1. Introducció	11
1.1. Gènesi i història interna d'una recerca.....	11
1.2. El concepte de literatura: algunes reflexions sobre la teoria	15
1.3. Justificació i objectius	18
1.4. Estructura.....	20
1.5. Metodologia i fonts informatives primàries	22
1.6. Descripció tècnica de la base de dades	25
1.6.1. Estructura de la base de dades	26
1.6.2. Opcions de cerca.....	32
1.6.3. Apunts finals	36
2. Marc històric i jurídic	37
2.1. Context històric	37
2.1.1. El cop d'estat de Miguel Primo de Rivera: primeres reaccions.....	40
2.1.2. La dictadura de Primo de Rivera: principals actuacions	41
2.1.3. La dictadura de Primo de Rivera: la caiguda del règim.....	43
2.2. Context jurídic.....	44
3. Literatures i autors traduïts	49
3.1. Autors en francès	52
3.2. Autors en anglès.....	143
3.3. Autors en alemany	220
3.4. Autors en italià	243
3.5. Autors en rus.....	258
3.6. Autors en català	266
3.7. Autors en llatí.....	273
3.8. Autors en grec	280
3.9. Autors en d'altres llengües	285
3.9.1. Bengalí	285
3.9.2. Danès	285
3.9.3. Espanyol.....	286

3.9.4.	Hongarès.....	287
3.9.5.	Jiddisch.....	287
3.9.6.	Neerlandès.....	287
3.9.7.	Noruec.....	288
3.9.8.	Occità.....	289
3.9.9.	Persa.....	289
3.9.10.	Polonès.....	290
3.9.11.	Portuguès.....	291
3.9.12.	Sànskrit.....	293
3.9.13.	Suec.....	294
3.9.14.	Txec.....	296
3.10.	Valoració i glossa final.....	297
4.	Editorials i editors.....	303
4.1.	Editorials actives en la publicació de traduccions literàries.....	306
4.2.	Valoració i glossa final.....	362
5.	Els traductors.....	365
5.1.	Traductors més actius durant el període 1923 – 1930.....	369
5.2.	Valoració i glossa final.....	523
6.	Recapitulació i conclusions.....	529
6.1.	Edició i censura.....	530
6.2.	Llengües, autors i gèneres.....	531
6.2.1.	Autors i llengües.....	532
6.2.2.	Autors, gèneres i matèries.....	532
6.2.3.	Autors i reedicions.....	533
6.2.4.	Llengües, gèneres i matèries.....	535
6.3.	Editorials i editors.....	542
6.3.1.	Editorials, gèneres i matèries.....	543
6.3.2.	Editorials i llengües.....	549
6.3.3.	Editorials i autors.....	551
6.4.	Els traductors.....	552
6.4.1.	Traductors i llengües.....	553
6.4.2.	Traductors, gèneres i matèries.....	554
6.4.3.	Traductors i editorials.....	555

6.4.4. Traductors i autors.....	556
6.5. Futures vies de recerca	557
Bibliografia	559
Monografies, articles acadèmics, treballs de recerca, tesis doctorals, obres	
enciclopèdiques, diccionaris	559
Documents en suport imprès.....	559
Webgrafia.....	573
Testimonis personals	578
Prensa històrica digitalitzada	578
Hemeroteques	582
Catàlegs de biblioteques i llibreries, reculls bibliogràfics	583
Catàlegs comercials de les editorials	584
ANNEXOS	Llapis de memòria
Annex 1: Traducció literària 1923 – 1930.....	01_Traducció-literària.pdf
Annex 2: Altres traduccions	02_Altres-traduccions.pdf
APÈNDIXS	Llapis de memòria
Apèndix 1: Traductors literaris	01_Traductors.pdf
Apèndix 2: Autors traduïts	02_Autors.pdf
Apèndix 3: Editorials actives en la publicació de traduccions.....	03_Editorials.pdf
Apèndix 4: «Al país y al ejército»	04_Manifest.pdf
Apèndix 5: «Ley de Policía de Imprenta»	05_Policía_de_Imprenta.pdf
Apèndix 6: «Ley de Jurisdicciones»	06_Jurisdicciones.pdf

1. Introducció

1.1. Gènesi i història interna d'una recerca

La recerca que presento acumula una història de gairebé deu anys amb una dedicació, en el millor dels casos, intermitent. Per situar-ne els orígens cal remuntar-se a l'any 2003, quan la Universitat de Vic em va proposar d'integrar-me a l'aleshores departament de Filologia Catalana i Espanyola com a professor adjunt dels estudis de Traducció i Interpretació. La proposta m'oferia l'oportunitat de, dos anys després d'haver-me llicenciat i ja dins del món professional, entrar de nou en contacte amb el món acadèmic i compaginar totes dues activitats. Aquest retorn a la universitat va tornar a despertar en mi l'interès per la recerca i l'estudi, de manera que vaig decidir de matricular-me al programa de doctorat de Metodologia i Anàlisi de la Traducció que ofería la Universitat de Vic.

El juny de 2004, acabats els cursos previstos dins del programa, arribava el moment de plantejar el treball de recerca de doctorat, però l'únic que tenia clar és que el volia orientar cap a la història de la traducció, un àmbit que em permetria reunir en una única recerca dues de les meves passions: la traducció i la història. En aquesta tria, no cal dir que hi va jugar un paper indispensable la impressió que em va causar el curs de Traducció i Recepció Literària en la Catalunya Contemporània que, dins del marc del programa de doctorat, impartien Manuel Llanas, Ramon Pinyol, Pere Quer i Xus Ugarte.

Amb la idea d'especialitzar-me en la història de la traducció, doncs, vaig concertar una entrevista amb Manuel Llanas, aleshores codirector del departament de Filologia Catalana i Espanyola i coordinador del grup de recerca «Editorials, traduccions i traductors a la Catalunya contemporània».² Durant la trobada, Manuel Llanas em va proposar d'estudiar l'edició de traduccions a Catalunya durant la dictadura de Primo de Rivera, concretament de 1923 a 1930. L'estudi s'integrava dins d'un projecte del grup de recerca l'objectiu del qual era inventariar, per períodes, les traduccions editades a Catalunya durant el s. XX. Dins del marc d'aquest

² El Grup de Recerca «Editorials, traduccions i traductors a la Catalunya contemporània» es va constituir durant el curs 1997 – 1998 dins la Facultat de Ciències Humanes, Traducció i Documentació de la UVic. De 2000 a 2003 va ser reconegut i finançat pel Programa de Promoció General del Coneixement del Ministeri de Ciència i Tecnologia i, des de desembre de 2005, reconegut com a Grup de Recerca Consolidat per l'Agència de Gestió d'Ajuts Universitaris i de Recerca.

1. Introducció

projecte, aquell mateix any 2004 Josep M. Frigola acabava de llegir el seu treball de recerca de doctorat titulat *Editorials, traduccions i traductors a la Catalunya del primer franquisme (1939 – 1945)*, un estudi que li serviria de base per a la defensa, l'any 2008, de la tesi doctoral *La traducció literària a la Catalunya de postguerra (1939 – 1945)*; a més, i paral·lelament a la proposta que se'm feia d'inventariar el període 1923 – 1930, des del grup de recerca se cercava una tercera persona que s'incorporés al projecte i entomés el període 1931 – 1939, això és, els anys de la Segona República Espanyola.

Amb tot, no va ser fins al darrer trimestre de 2005 que, sota la direcció de Manuel Llanas, vaig iniciar la recerca que em va conduir a presentar, el juny de 2007, el treball de recerca de doctorat titulat *Traducció i edició a Catalunya durant la primera dictadura del s. XX (1923 – 1930)*. L'estudi inventariava en una base de dades prop de 3.000 entrades amb totes les traduccions localitzades a Catalunya durant el període estudiat, independentment de l'àmbit temàtic i la llengua d'arribada, però sempre en format de llibre;³ a partir d'aquí, oferia diverses consideracions generals relatives a les llengües i matèries més traduïdes, els traductors més actius i les editorials que publicaven més traduccions.

Superada aquesta etapa, era el moment de plantejar-se les característiques de la futura tesi doctoral. El material reunit fins al moment evidenciava el pes decisiu de la literatura dins la producció traduïda editada entre 1923 i 1930 i, per aquest motiu, partia de la convicció que la continuació natural del meu procés de recerca passava per cenyir-me a les traduccions literàries publicades en el mateix període. De fet, les observacions rebudes per part del tribunal avaluador del meu treball de recerca de doctorat⁴ també m'encaminaven cap a aquesta ruta: la traducció literària era la que reunia un rendiment potencial més elevat des del punt de vista de la recerca i, alhora, la que oferia més prismes d'estudi.

Un cop filtrat el contingut de la base de dades i omplerts els possibles buits, em marcava el propòsit d'identificar els autors traduïts, els traductors més actius (això és, amb més traduccions publicades entre 1923 i 1930) i els segells editorials que van recórrer a la publicació de traduccions durant aquells anys; a partir d'aquí, volia oferir la trajectòria d'aquests autors, traductors i segells editorials (sempre posant l'èmfasi en el període 1923 – 1930), així com també establir-ne la xarxa de relacions pertinent, fos entre si, fos amb el context històric i jurídic d'aleshores. Centrar-me en un període dictatorial marcat per la censura m'havia de permetre quantificar la incidència de l'ordenament legal i jurídic imperant

³ No tenia en consideració, doncs, traduccions incloses dins publicacions periòdiques (ni parcialment, ni completament).

⁴ En van formar part Montserrat Bacardí, M. Lluïsa Cotoner i Ramon Pinyol.

en la producció bibliogràfica i, més concretament, en la tipologia dels autors i les obres traduïdes. Calia, però, anar més enllà, i va ser en aquest punt que em vaig plantejar d'introduir la recepció a la premsa de les traduccions dels torsimanys més actius i, a més, la fortuna editorial d'aquestes traduccions mesurada a partir de les seves reedicions: d'aquesta manera podria analitzar la visibilitat i la consideració que mereixien els sovint anònims i soferts traductors en les publicacions periòdiques de la primera meitat del s. XX i, de retruc, l'èxit editorial i entre els lectors de la seva tasca.

És així que, ara com a membre del Grup de Recerca «Textos literaris contemporanis: estudi, edició i traducció»,⁵ durant el darrer trimestre de 2008 i el primer de 2009 vaig iniciar, de nou dirigit per Manuel Llanas, el camí que culmina amb aquesta tesi doctoral. El projecte plantejava diversos reptes: des del punt de vista acadèmic, la dictadura de Primo de Rivera sovint s'ha vist eclipsada per altres moments històrics del s. XX (em refereixo sobretot a la Segona República, la Guerra Civil Espanyola i la dictadura de Franco); a més, els estudis existents s'hi solen aproximar des d'una perspectiva històrica i cultural (destaco *La dictadura de Primo de Rivera a Catalunya: un assaig de repressió cultural*, de Josep M. Roig i Rosich), i els que ho fan des de l'edició i recepció de traduccions sovint es basen en únic objecte (un autor, un traductor, una editorial o, fins i tot, una sola col·lecció). El plantejament d'aquesta tesi, doncs, permetia aproximar-se a la primera dictadura del s. XX des d'un focus que combinava història, edició, traducció i recepció, i a més ho feia amb una voluntat exhaustiva (vora 2.000 traduccions, aproximadament 600 autors, uns 450 traductors i prop d'un centenar d'editorials). En aquest punt, i d'acord amb el director, es va dibuixar un esquema de contingut que girava al voltant de tres capítols indispensables i que, junts, oferien la perspectiva combinada del període 1923 – 1930 que acabo d'esmentar:⁶

- Literatures i autors traduïts
- Editorials i editors
- Traductors

En el moment d'iniciar la recerca, Montserrat Bacardí i Pilar Godayol encaraven la fase final del seu *Diccionari de la traducció catalana*, en el qual vaig poder col·laborar com a redactor

⁵ El Grup de Recerca «Textos literaris contemporanis: estudi, edició i traducció» és el resultat de la fusió de dos grups reconeguts per l'SGR de 2005: «Edició de textos literaris contemporanis» (SGR 2005 00109, finançat) i «Editorials, traduccions i traductors a la Catalunya contemporània» (SGR 2005 00351, no finançat). Coordinat per Ramon Pinyol, el Grup de Recerca és reconegut com a grup consolidat (SGR) per la Generalitat de Catalunya des de 2009.

⁶ En la definició d'aquest esquema comptàvem amb el model de partida que ens oferien la tesi doctoral de Jose M. Frigola, a la qual ja he fet referència en aquest prefaci.

1. Introducció

d'algunes entrades. En el capítol «Els traductors», doncs, es va optar per aplicar una estructura informativa similar a l'establerta en el *Diccionari de la traducció catalana*, però centrada en els traductors actius entre 1923 i 1930; calia, a més, ser exhaustiu en la tria i incloure-hi, també, els traductors i les traduccions a l'espanyol d'una banda i, de l'altra, la recepció a la premsa de les traduccions editades durant el període estudiat. Pel que fa a les editorials, el 2007 Manuel Llanas havia completat la seva història de *L'edició a Catalunya*, bàsica en el disseny del capítol d'«Editorials i editors» de la tesi. Tanmateix, ara es posaria l'èmfasi en totes les editorials responsables de la publicació d'almenys una traducció coincidint amb la primera dictadura del s. XX i, especialment, en les col·leccions que acollien aquestes traduccions; a més, s'intentaria establir una estructura que permetés classificar les editorials segons els objectius perseguits i el públic a qui s'adreçaven. Al seu torn, Ramon Pinyol, Manuel Llanas, Xus Ugarte, Sílvia Coll-Vinent, Montserrat Bacardí, Enric Gallén o Marcel Ortín (per citar-ne exemples) ja havien publicat diversos estudis valuosíssims per a aquesta tesi en què es treballava la recepció de determinats autors i obres a través de la traducció, alguns pertanyents al període 1923 – 1930; el plantejament exhaustiu de la recerca permetia relacionar els autors, les obres i els traductors implicats en els anys estudiats i, d'aquesta manera, posar els fonaments per poder-ne resseguir d'una forma sistemàtica la recepció a la premsa o entre el públic lector. En conclusió, ens trobàvem davant d'un àmbit poc explorat i estimulante des del punt de vista de la recerca: desenvolupar-hi la tesi doctoral era una decisió ben justificable.

A l'hora de fixar la metodologia a aplicar, calia tenir en compte que, per les seves característiques, aquesta tesi vinculava diverses disciplines: evidentment es tractava d'un estudi traductològic, però hi intervenien també la literatura, la documentació o fins i tot la història. Sigui com vulgui, la voluntat de radiografiar objectivament l'edició de traduccions literàries a Catalunya entre 1923 i 1930 des de diversos prismes (autors, traductors, traduccions i editorials) aconsellava optar per un estudi empíric o descriptiu, emmarcat dins d'un paradigma positivista o quantitatiu. Així, reuniria un gran corpus d'informació (una base de dades que contindria els autors, traductors, traduccions, editorials, gèneres, etc. implicats en el període estudiat) que, posteriorment, observaria de forma sistemàtica per tal d'obtenir-ne una anàlisi quantitativa basada en l'estadística descriptiva. Les valoracions resultants d'aquesta anàlisi, doncs, estarien plenament documentades i se sustentarien en l'observació rigorosa del corpus i les fonts de referència pertinents. Aquesta metodologia, però, no seria tancada, i contemplaria la possibilitat de girar els ulls cap al paradigma interpretatiu en el moment, sobretot, d'establir relacions entre els diversos prismes previstos en la recerca.

Ara sí, acabo: compaginar les obligacions professionals i acadèmiques amb l'elaboració de la tesi m'han portat a seguir un pas no sempre continuat, però sí ferm. El resultat del procés és la recerca que ara presento, les especificitats de la qual esfullaré en els capítols que s'hi integren.

1.2. El concepte de literatura: algunes reflexions sobre la teoria

A l'hora de definir la naturalesa de la literatura, René Wellek i Austin Warren (1948) posen sobre la taula diverses perspectives. La primera és, sens dubte, la més genèrica, i considera literatura «qualsevol cosa impresa»: ⁷parafrasejant Edwin Greenlaw, Wellek i Warren recorden que, des d'aquesta perspectiva, «res que estigui relacionat amb la història de la civilització pot quedar fora del nostre camp [això és, la literatura]», de manera que l'estudi de la literatura i la història de la civilització esdevenen realitats indissociables. Tanmateix, es tracta d'una visió que presenta un problema evident: «exclou els estudis estrictament literaris» ⁸ i «els nega un camp i una metodologia específiques». ⁹

La segona temptativa de definició resulta força més reveladora, i s'aproxima a la literatura partint de criteris purament estètics i valoratius: el que defineix una obra literària és el seu valor estètic, «sol o combinat amb una vàlua intel·lectual general». ¹⁰ Dit d'una altra manera: «estil, composició i força general de presentació en són els trets característics habituals». ¹¹ L'ús particular que es fa del llenguatge és, doncs, la marca distintiva de la literatura. Wellek i Warren afirmen que, mentre el llenguatge científic es caracteritza per ser eminentment denotatiu (tendeix a establir un signe per a cada concepte), el llenguatge literari és obertament connotatiu (pot resultar ambigu, arbitrari o, fins i tot, obscur); a més, «té una part expressiva i pragmàtica que, en la mesura del possible, el llenguatge científic sempre voldrà reduir a la mínima expressió». ¹² En relació al llenguatge quotidià, però, en el literari «s'exploten els recursos de la llengua d'una forma molt més deliberada i sistemàtica», ¹³ alhora que les funcions desenvolupades solen ser de caire estètic i acostumen a aïllar-se de l'acció externa. Si la condició literària rau en l'ús del llenguatge, llavors cal considerar literatura, com sovint ja es fa, tota obra l'expressió de la qual reuneixi un evident valor estètic, independentment del fet que pugui estar adscrita a àmbits tan diversos com la història, la

⁷ La traducció al català dels fragments extrets d'aquesta font és meua.

⁸ Wellek i Warren 1948, 9.

⁹ *Ibidem*, p. 10.

¹⁰ *Ibidem*, p. 10.

¹¹ *Ibidem*, p. 10.

¹² *Ibidem*, p. 13.

¹³ *Ibidem*, p. 13 – 14.

1. Introducció

filosofia o la religió. Amb tot, m'adono que aquesta definició és encara insuficient, ja que pot arribar a excloure una llarga llista d'obres amb un valor estètic, en el millor dels casos, dubtós, i amb una vàlua intel·lectual encara menor (se m'acut un bon nombre de títols populars i de consum).

Wellek i Warren resolen aquesta limitació amb una tercera aproximació, aquest cop descriptiva, al concepte de literatura: «és l'aspecte referencial el que fa emergir d'una forma més clara la naturalesa de la literatura».¹⁴ Per tant, qualsevol títol que desenvolupi i representi una ficció, independentment de la seva vàlua estètica, es podria considerar literatura:

Aquesta concepció [de la literatura] inclourà, doncs, qualsevol tipus de ficció, fins i tot la pitjor novel·la, el poema més dolent o l'obra teatral més penosa que ens puguem imaginar.¹⁵

La clau del concepte, doncs, podria raure en un doble criteri selectiu que tingués en compte (no necessàriament alhora) l'ús literari del llenguatge i la representació d'una ficció.

Trenta anys després, Tzvetan Todorov, en l'article titulat «La notion de littérature» (1975), qüestiona les definicions de literatura que s'han imposat, i que van en la línia de les de Wellek i Warren. Associar la literatura a l'ús d'un llenguatge i un sistema amb unes característiques pròpies (sovint de tipus estètic) d'una banda i, de l'altra, concebre-la com a ficció respon, segons Todorov, a aproximacions estructurals totalment insuficients o, fins i tot, il·legítimes, pel fet que es redueixen a enumerar dues propietats assignables a la literatura: «permeten de donar raó d'un bon nombre d'obres qualificades habitualment de literàries, però no de totes».¹⁶ A més, si bé és cert que es complementen,¹⁷ també ho és el fet que no s'impliquen necessàriament l'una amb l'altra:

La consideració del sistema, l'atenció centrada en l'organització interna no impliquen que el text sigui cap mena de ficció. [...] La ficcionalitat emmena necessàriament de la consideració del context? [...] Si l'entendem en el sentit restringit de recurrència, o d'orientació sintàgmica [...], és cert que hi ha textos de ficció desproveïts d'aquesta qualitat [...]. Si l'entendem en el sentit ampli de «presència d'una organització qualsevol», aleshores tots els textos de ficció posseeixen aquesta «orientació interna»; però la feina seria nostra a trobar un text que no la posseeixi.¹⁸

¹⁴ *Ibidem*, p. 15.

¹⁵ *Ibidem*, p. 16.

¹⁶ Todorov 1975, 34

¹⁷ M'han permès d'establir un criteri que, a l'hora de reunir el corpus de traduccions en el qual es basa el meu estudi, té en compte no només els títols indiscutibles de la literatura, sinó també obres populars i de consum de vàlua dubtosa, o clàssics d'altres àmbits amb un valor inqüestionable.

¹⁸ *Ibidem*, p. 33 – 34.

Són, segons el criteri de Todorov, definicions obertament imprecises i confuses que parteixen, probablement, de la concepció de la literatura com una entitat unitària amb uns trets característics que s'oposen als d'una altra entitat integrada per la no-literatura. És un estadi que cal superar:

En el lloc que la literatura ocupava sola apareixen ara nombrosos tipus de discurs que mereixen amb tota justícia la nostra atenció. Si l'elecció de l nostre objecte de coneixement no està dictada per pures raons ideològiques [...], ja no tenim cap dret a ocupar-nos només de les subespècies literàries [...]¹⁹

Heus aquí un enfocament funcional que bandeja del debat un concepte unitari de literatura i hi situa «una tipologia de discursos», tots amb unes regles lingüístiques pròpies més o menys properes i, sempre, condicionats pel context de producció. «No deu ser això perquè la literatura no és una, dit altrament, perquè no existeix?».²⁰

Passades aproximadament dues dècades, Enric Sullà (1997) es planteja, de nou, la «crisi de la literalitat» quan remet a l'obra citada de Todorov i a Gérard Genette (1991) per admetre la dificultat de fusionar les dues definicions tradicionals de la literatura. De fet, «el cert és que la ficció no implica de cap manera lògica ni necessària l'elaboració de l'estil, ni aquest requereix que el seu objecte sigui fictici».²¹ Ficció i llenguatge literari són, efectivament, propietats identificables en els fets literaris, però «no tota la ficció és literària ni tota la literatura és ficció»;²² de la mateixa manera, no s'ha «aconseguit identificar en l'ús del llenguatge de les obres literàries [...] una propietat formal [...] la presència de la qual permetés de manera objectiva d'atribuir a un text la qualitat de literari».²³

Ens trobem, doncs, davant unes definicions que no es poden aplicar exhaustivament a tots els fets literaris, i que tampoc són acceptades de forma unànime (de fet, ja he exposat que Todorov fins i tot qüestionava l'existència d'una entitat unitària anomenada literatura i, per extensió, que fos definible). Jonathan Culler ho il·lustra perfectament el 1997 a *Literary Theory. A Very Short Introduction*: després d'aproximar-se a la naturalesa de la literatura des de fins a cinc punts de vista diferents (la literatura situa en el primer pla el llenguatge; integra el llenguatge; és ficció; és un objecte estètic; és una construcció intertextual), afirma que no n'hi ha cap que pugui incloure els altres i, per tant, ser exhaustiu i universal. De fet, constata que són propietats sovint presents en la literatura, però que en cap cas la defineixen, ja que també

¹⁹ Ibídem, p. 35.

²⁰ Ibídem, p. 36.

²¹ Sullà 1997, 55.

²² Ibídem, p. 55.

²³ Ibídem, p. 55 – 56.

1. Introducció

les podem trobar en altres usos no literaris de la llengua. Quin valor real tenen, doncs, aquests intents de conceptualitzar la literatura? En la font ja citada, Sullà recorre precisament a Jonathan Culler (1989) per explicar-ho:

Les definicions de literaritat són importants, no com a criteris per identificar els trets pertinents de la literatura, sinó com a instruments d'orientació teòrica i metodològica, que n'il·luminen els aspectes fonamentals i que, en fi, n'orienten l'estudi.²⁴

És així, doncs, que a l'hora de reunir el corpus de traduccions literàries en què es basa el meu estudi, segueixo Culler i m'aproximo instrumentalment al concepte de literatura a partir de dues de les perspectives que he exposat fins al moment, les quals m'orienten a l'hora de filtrar quins títols he de tenir en compte i quins no. D'aquesta manera, prenc en consideració les traduccions d'obres que, independentment de l'àmbit al qual pertanyen, es caracteritzen per l'ús d'un llenguatge amb un clar valor estètic, recuperant les paraules de Wellek i Warren, «sol o combinat amb una vàlua intel·lectual general» (és el cas de diverses obres religioses, filosòfiques, discursives o dels clàssics del grec i del llatí, per posar alguns exemples); tanmateix, no m'hi limito i, per tant, també recullo qualsevol peça que, independentment de la seva vàlua estètica i intel·lectual, representi una ficció: d'aquesta manera, al costat de títols indiscutibles de la història de la literatura, tinc en compte ficcions narratives, poètiques o teatrals pensades per al gran consum i ben allunyades dels cànons consagrats per les diverses literatures.

1.3. Justificació i objectius

Més que un estudi finalista orientat a tancar, acadèmicament parlant, un àmbit d'especialitat concret, la recerca que presento es planteja com un estudi transversal que, a partir d'una tasca de documentació amb voluntat exhaustiva, pot esdevenir punt de partida per a múltiples treballs posteriors sobre traducció i recepció abordats des de diversos enfocaments, ja sigui el de l'autor, el del traductor, el de l'editor o tots combinats. A més, tal com esmento en el prefaci, s'inscriu en un projecte la meta del qual es inventariar, per períodes, les traduccions editades a Catalunya durant el s. XX.

Des d'una perspectiva general, amb aquesta recerca persegueixo principalment dos objectius. D'una banda, em proposo de d'oferir una visió exhaustiva i objectiva de l'edició de traduccions literàries a Catalunya entre 1923 i 1930, que es recolzi sobre dades empíriques constatables i

²⁴ Culler 1989, 32 – 33.

que tingui en compte els autors traduïts, els traductors, les traduccions i les editorials implicades. D'altra banda, pretenc analitzar la incidència que el context històric i jurídic del moment exerceix en l'edició de traduccions i, per extensió, l'edició en general atès que es tracta d'un període dictatorial en què s'instaura una censura sobre els sectors de la premsa i l'edició de llibres.

Paral·lelament, plantejo diversos objectius específics que m'han de permetre d'assolir els de tipus general que acabo d'esmentar. En primer lloc, tinc la intenció d'inventariar en una única base de dades totes les traduccions literàries editades en format de llibre a Catalunya entre 1923 i 1930, independentment de la llengua d'edició, de si són primeres edicions o reedicions; tot i que parteixo d'una voluntat exhaustiva, sóc conscient que, en el millor dels casos, el resultat final serà representatiu. A associat a aquest objectiu, em marco el propòsit de resseguir la fortuna d'aquestes traduccions a partir d'una identificació aproximada de les reedicions que han rebut d'aleshores ençà. En segon lloc, i a partir de l'observació de la base de dades, estableixo aquestes fites:

- Enumerar les llengües i els gèneres literaris més traduïts.
- Presentar els autors traduïts almenys en una ocasió entre 1923 i 1930 i oferir-ne la trajectòria, amb l'èmfasi situat sobre els títols que les editorials catalanes els publiquen durant el període estudiat.
- Repassar les editorials que, durant la dictadura de Primo de Rivera, editen almenys una traducció literària; a més, vull esbossar la trajectòria de cadascuna d'aquestes editorials (amb especial atenció als anys estudiats i les col·leccions que acullen traduccions), així com també establir tipologies d'editorials a partir dels objectius que persegueixen i la seva producció bibliogràfica.
- Identificar els traductors més actius entre 1923 i 1930 i oferir-ne la trajectòria, a més d'establir i caracteritzar perfils genèrics que en permetin una categorització aproximada.

Per últim, em proposo de resseguir la recepció a la premsa de la tasca dels traductors més actius per, d'aquesta manera, analitzar fins a quin punt els crítics literaris d'aleshores hi fan valoracions traductològiques i, de retruc, quin grau de visibilitat i consideració hi mereixen els torsimanys.

1.4. Estructura

La consecució dels objectius que he apuntat en l'apartat anterior es fonamenta sobretot en tres dels capítols en què s'estructura el contingut de la recerca que ara presento:

- «Literatures i autors traduïts». Partint d'un propòsit exhaustiu, el capítol aplega els autors literaris presents en el catàleg de les editorials catalanes amb almenys una obra traduïda durant el període 1923 – 1930 (una mica més de 600), independentment de la llengua d'arribada. Per a cada un desenvolupo una síntesi monogràfica que en recull la trajectòria (de forma succinta), el llistat de traduccions publicades pels segells catalans en el període pres en consideració (ofereixo el títol de les traduccions i, en la mesura del possible, dels originals) i, a més, totes les reedicions o edicions anteriors que n'he pogut localitzar. Tanco el capítol amb diverses consideracions relatives als autors, gèneres i idiomes més traduïts.

- «Editorials i editors». El propòsit d'aquest capítol és, com en l'anterior, exhaustiu. Hi desenvolupo una aproximació descriptiva i, per moments, valorativa de totes les cases editorials catalanes que, ja sigui al català, ja sigui a l'espanyol, publiquen almenys un títol traduït entre 1923 i 1930. De nou, cadascuna de les editorials compta amb una síntesi monogràfica en què en glosso la fundació, la localització, la trajectòria i, com a punt central, les col·leccions literàries amb presència de traduccions; a més, hi recullo els principals autors traduïts i, també, el nom dels traductors més actius dins de cada segell editorial durant el període estudiat. Seguidament, estableixo relacions entre el context històric i jurídic del moment per indagar els motius pels quals, tot i la censura imperant, el sector editorial i del llibre experimenta un creixement constant (tant pel que fa a la publicació d'originals com de traduccions) coincidint amb la dictadura. Després d'establir una estructura que em permet classificar les editorials estudiades segons els objectius perseguits i el públic lector al qual s'adrecen, acabo oferint unes breus consideracions referides a les editorials que publiquen traduccions en català.

- «Els traductors». Aquí situo el focus d'atenció en els traductors més actius del període 1923 – 1930, això és, els prop de 70 que durant aquells anys publiquen cinc o més traduccions. Seguint la línia dels capítols anteriors, cada traductor disposa d'una síntesi monogràfica amb una estructura informativa similar: en primer lloc, n'ofereixo dades biogràfiques (menys extenses com més conegut i estudiat és) i una visió genèrica de la seva tasca traductora; seguidament, aporto una relació de les traduccions literàries que publiquen durant el període estudiat, tot indicant-ne el títol, l'autor i llengua de l'original, el gènere al qual pertany, la casa responsable d'editar la traducció i l'any en què ho fa; arribat aquest punt, ressegueixo la

recepció de totes aquestes traduccions, per mitjà d'hemeroteques digitalitzades, en les publicacions periòdiques coetànies dels Països Catalans (majoritàriament barcelonines) i de l'Estat espanyol (gairebé sempre ubicades a Madrid); cloc cada síntesi amb una llista de les versions que el traductor estudiat en cada cas signa fora del context estudiat (abans o després de l'etapa 1923 – 1930 o, també, en àmbits que no siguin el de la literatura). El punt i final al capítol el posa l'establiment de tipologies diferenciades de traductors segons les seves característiques i motivacions, a banda d'unes reflexions sobre la concepció de la traducció i la figura del traductor a partir de l'anàlisi de la recepció que els dispensa la premsa.

Per poder situar en la justa mesura el contingut dels capítols anteriors, incloc un apartat referit a aspectes tècnics (dins d'aquest capítol introductori) i un capítol contextual referits a aspectes històrics i jurídics. Tenint en compte que la recerca parteix de l'anàlisi de la informació recopilada en la base de dades que he dissenyat, en l'apartat tècnic desenvolupo la «Descripció tècnica de la base de dades». De la mateixa manera, dedico el capítol contextual a presentar el «Marc històric i jurídic» en què els traductors i els segells editorials estudiats desenvolupen la seva tasca.

Acabo fixant unes conclusions globals en què, a banda de recordar sumàriament les reflexions recollides al final de cadascun dels tres capítols principals, anoto possibles vies de recerca que es poden derivar d'aquesta tesi.

Menció a banda mereixen els annexos: 1) la base de dades d'aquesta recerca, amb vora 2.000 traduccions editades durant el període 1923 – 1930; i 2) la base de dades secundària, que recull les traduccions signades pels traductors més actius durant el període 1923 – 1930 fora del context estudiat. No m'oblido dels apèndixs: 1) el llistat de tots els traductors actius durant el període 1923 – 1930, amb indicació de cronologia i traduccions publicades; 2) el llistat de tots els autors traduïts durant el període 1923 – 1930, amb indicació de cronologia, llengua de creació i títols objecte de traducció; 3) el llistat d'editorials actives en l'edició de traduccions durant el període 1923 – 1930, amb indicació de traduccions publicades; 4) el text del Manifest «Al país y al Ejército» de Miguel Primo de Rivera; 5) la *Ley de Policía de Imprenta* de 26 de juliol de 1883; i, per últim, 6) la *Ley de Jurisdicciones* de 23 de març de 1906.

1.5. Metodologia i fonts informatives primàries

Com apunto en el prefaci, la voluntat de radiografiar objectivament la realitat de la traducció i l'edició a Catalunya entre 1923 i 1930 em porta a plantejar aquesta recerca com un estudi empíric o descriptiu basat en una metodologia positivista o quantitativa. Així, en desenvolupo el contingut a partir d'aquestes fases de treball:

- 1) Confecció de la base de dades
- 2) Anàlisi de la base de dades i interrelació de resultats
- 3) Desenvolupament dels resultats observats a la base de dades
- 4) Conclusió

1) *Confecció de la base de dades*

En aquesta primera fase poso l'èmfasi principalment en la recerca de documentació. Per tal d'assolir els objectius plantejats, es fa indispensable elaborar un inventari de traduccions literàries editades a Catalunya en format de llibre durant la primera dictadura del s. XX (1923 – 1930). El punt de partida és, com no podia ser d'una altra manera, la base de dades que ja havia recopilat durant l'elaboració del treball de recerca de doctorat al qual m'he referit al prefaci: es tracta d'un catàleg que reuneix prop de 3.000 registres amb totes les traduccions localitzades a Catalunya durant el període estudiat, independentment de l'àmbit temàtic i la llengua d'arribada, però sempre en format de llibre.

Aquesta base de dades era el resultat d'un buidatge exhaustiu dels vuit volums implicats de la *Bibliografía general española e hispanoamericana* (d'ara endavant m'hi referiré amb les sigles BGEH),²⁵ editada per les Cambres Oficials del Llibre de Madrid i de Barcelona. Tot i que la BGEH contenia una quantitat ingent de dades, no era exhaustiva, fet pel qual es feia necessari completar-ne el contingut a partir de la consulta dels catàlegs comercials de les mateixes editorials implicades, així com també de fonts utilíssimes com la sèrie «Els llibres de l'any» de la revista *La Paraula Cristiana*, dedicada a identificar la producció editorial anual en català.²⁶ A més, sovint la BGEH contenia llacunes informatives, imprecisions o, fins i tot, contrasentits: era habitual que la datació de les traduccions fos errònia, que no s'hi esmentés els traductors o que la classificació temàtica de les traduccions fos equivocada; a tot això s'hi sumaven nombroses inconsistències a l'hora de reproduir el nom dels autors i dels traductors (en les

²⁵ La BGEH és una obra que pretén recollir, agrupada per anys, tota la producció bibliogràfica espanyola i llatinoamericana, tant originals com traduccions, des de 1923 i fins a 1942.

²⁶ Publicada entre 1926 i 1933, el responsable de la secció era Lluís Bertran i Pijoan.

comptades ocasions en què s'hi feia referència) responsables de les obres inventariades, més encara quan hi intervenia la transliteració d'altres alfabetos.²⁷

Es feia necessari minimitzar aquests errors i mancances, i aquí hi ajudava l'ampliació del corpus bibliogràfic de partida. A tall d'exemple, a l'hora d'unificar el nom dels autors recorria a les habituals obres enciclopèdiques, però també als catàlegs en línia de les principals biblioteques nacionals, que ofereixen utilíssims reculls unitaris d'autoritats i identitats: és el cas de la Bibliothèque National de France, la Library of Congress, la Deutsche National Bibliothek, la Biblioteca Nacional de España o la Biblioteca de Catalunya. D'aquesta manera podia comprovar la grafia més habitual d'aquests noms i eliminar confusions a l'hora d'identificar els diversos autors. En el cas dels traductors, ja he dit que el principal problema raïa en el fet que massa sovint no s'hi feia referència, un extrem que intentava resoldre recurrent als catàlegs comercials de les editorials responsables de publicar les traduccions o, fins i tot, a la consulta física d'alguns dels títols implicats. És així que la base de dades resultant esdevenia un recull que, si bé no era exhaustiu, sí que hi tendia i, per tant, resultava ben representativa.

En la recerca que ara presento filtro el contingut de tot aquest material reunit i situo el focus d'atenció en les traduccions literàries; a l'hora de fer-ho, tinc en compte les consideracions relatives al concepte de literatura que he desenvolupat en l'apartat 1.2 d'aquest capítol. Com passava amb la base de dades inicial, es fa necessari omplir les mancances i minimitzar els errors de la nova base de dades de traduccions únicament literàries mitjançant la consulta, igual que aleshores, de catàlegs bibliogràfics de llibreries i biblioteques, catàlegs comercials de les mateixes editorials, paratextos inclosos en les traduccions editades o, sobretot, la premsa del moment. Aquesta darrera font documental es mostra especialment útil, pel fet que és ben habitual que les cases editorials promocionin les seves col·leccions i novetats a la premsa amb tota mena de detall. A la consulta d'aquest material hi ha ajudat de forma inestimable el procés de digitalització que, durant els anys que han passat des de la presentació del treball de recerca de doctorat fins a aquesta tesi, han seguit moltes publicacions periòdiques històriques: és així que, actualment, en podem consultar el contingut ja sigui en hemeroteques específiques (és el cas de *La Vanguardia* o d'*ABC*), ja sigui en portals conjunts (em refereixo a l'Arxiu de Revistes Catalanes Antiques de la Biblioteca de Catalunya, la Biblioteca Virtual de Prensa Histórica del Ministerio de Educación, Cultura y Deporte, l'Hemeroteca Digital de la

²⁷ Em refereixo, per exemple, al rus, l'àrab o el grec.

1. Introducció

Biblioteca Nacional de España o, també, el Dipòsit Digital de Documents de la Universitat Autònoma de Barcelona).²⁸

El resultat d'aquesta primera fase és, doncs, la fixació una base de dades ben representativa que em permet iniciar la posterior fase d'anàlisi, i que recull vora 2.000 traduccions, gairebé 4.000 edicions d'aquestes traduccions, aproximadament 600 autors, uns 450 traductors i prop d'un centenar d'editorials. En descriu amb detall l'estructura i el funcionament en aquest mateix capítol, concretament a l'apartat titulat «Descripció tècnica de la base de dades».

2) Anàlisi de la base de dades i interrelació de resultats

La segona fase de treball consisteix a observar la informació recollida en la base de dades i ordenar-la a partir de criteris purament numèrics i quantitius. D'aquesta manera identifico, a partir de la seva producció, els autors, traductors i segells editorials a l'entorn dels quals vehiculo el contingut dels posteriors capítols de la tesi.

3) Desenvolupament dels resultats observats a la base de dades

En la tercera fase desenvolupo el contingut relatiu als autors, traductors i segells editorials identificats en la fase anterior. Per a cadascun redacto una síntesi monogràfica l'estructura informativa de la qual s'explica en iniciar els capítols pertinents.²⁹ Sigui com vulgui, aquesta fase exigeix un nou procés de documentació per tal d'obtenir les dades necessàries per alimentar les diverses síntesis monogràfiques. En el cas dels autors, aquest procés de documentació se centra en fonts enciclopèdiques i biogràfiques, així com també en recursos com els catàlegs d'autoritats i identitats que ja he esmentat en la primera fase. Pel que fa a les editorials, em baso en els seus catàlegs comercials, els textos promocionals editats en la premsa coetània i un bon nombre d'estudis, articles i monografies sobre l'edició. Per últim, la informació relativa als traductors i la recepció de les seves traduccions procedeix d'una extensa varietat de fonts, d'entre les quals destaco obres enciclopèdiques, catàlegs d'autoritats i identitats, articles i monografies, reculls bibliogràfics i, és clar, la premsa coetània.

No m'estenc més en les fonts consultades pel fet que, a l'inici de cada capítol, els dedico una breu presentació, a banda de citar-les sempre que procedeix. Tanmateix, no vull tancar aquesta secció sense agrair a Josep M. Cadena i al recentment traspasat Albert Manent la seva amabilitat a l'hora de rebre'm i proporcionar-me el seu ajut en la identificació d'alguns

²⁸ Referencio aquestes hemeroteques de premsa digitalitzada en la bibliografia final de la recerca.

²⁹ Això és, «Literatures i autors traduïts», «Editorials i editors» i, per últim, «Els traductors».

traductors estudiats, així com també, entre d'altres, a Gener Gonzalvo, Enric Gallén, Montserrat Bacardí i José Aurelio Scheppelmann (traspassat poc després d'iniciar el procés d'elaboració d'aquesta tesi), els quals no han dubtat a respondre les meves consultes sempre que ha calgut.

4) *Conclusió*

La darrera fase d'aquesta recerca em porta a analitzar el material desenvolupat en la fase anterior per tal de poder-ne extreure les conclusions adients. D'una banda, ofereixo conclusions documentades i sustentades en l'observació rigorosa de la base de dades i les fonts de referència implicades. D'altra banda, es fa necessari relacionar els autors, traductors i segells editorials amb el context històric i jurídic en què desenvolupen la seva tasca.³⁰ és aquí que aquesta tesi permet vincular la disciplina traductològica amb la històrica (en les fases anteriors ja es vincula amb la literatura o, fins i tot, la documentació). A més, resulta adequat establir i proposar vincles i patrons entre aquests autors, traductors i editorials, ara des d'una perspectiva interpretativa. Per últim, cal pensar en el futur i, per tant, enumerar possibles aplicacions i línies de continuïtat d'aquesta recerca.

1.6. Descripció tècnica de la base de dades

Totes les traduccions recollides durant el procés de buidatge bibliogràfic es consignen en una base de dades que s'acosta als 2.000 registres. Per programar-la, recorro a Microsoft Access, el sistema de gestió de bases de dades del paquet ofimàtic Microsoft Office. Aquest programari permet crear i administrar bases de dades, així com també fer-ne les tasques de modificació, control i manteniment oportunes; a més, ofereix la possibilitat d'accedir a la informació mitjançant formularis específics i diversos filtres temàtics combinables amb total flexibilitat.

En aquest apartat em marco el propòsit d'oferir, com si d'una guia tècnica es tractés, una descripció de la base de dades en què es basa aquesta recerca; poso l'èmfasi en l'estructura de la base de dades, els camps temàtics que hi he definit i, en fi, les diverses opcions de consulta que ofereix. Abans, però, cal aclarir que he treballat amb Microsoft Access 2007 i, per tant, les

³⁰ A l'hora de fixar el marc històric i jurídic necessari per establir aquesta relació, prenc com a referència, entre d'altres fonts que cito quan escau, J. M. Roig i Rosich i el seu estudi titulat *La dictadura de Primo de Rivera a Catalunya: un assaig de repressió cultural*, així com també el sisè volum d'*Història de Catalunya* (això és, *De la revolució de setembre a la fi de la Guerra Civil*), dirigit per Josep Termes. L'apartat legal el resolc a través de la consulta de diversos números del *Boletín Oficial del Estado* i l'anàlisi de la legislació vigent aleshores.

1. Introducció

opcions de cerca i recuperació de la informació que desenvoluparé són aplicables a aquesta versió del programari i les posteriors; tanmateix, vull aclarir també que el contingut de la base de dades és perfectament consultable amb les versions anteriors de Microsoft Access.

1.6.1. Estructura de la base de dades

Per accedir als continguts de la base de dades, és indispensable tenir instal·lat a l'ordinador el gestor Microsoft Office Access (versió 2003 o superior). Establert aquest punt, el primer que cal fer és executar l'arxiu de la base de dades (amb un doble clic) per activar el programa i accedir al llistat de taules temàtiques (disponible al lateral esquerre de la pantalla): només cal fer doble clic sobre el nom de la taula que es vol consultar per tal de visualitzar-ne el contingut.

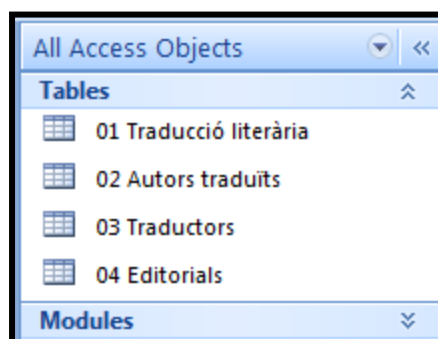

Figura 1: finestra de Microsoft Access amb el llistat de taules disponibles

Traduccions Literàries: conté vora 2.000 registres, un per a cadascuna de les traduccions literàries editades (o reeditades) a Catalunya entre 1923 i 1930. Pel volum d'informació que ofereix, és la taula principal de la base de dades, i la que serveix de punt de partida a l'hora de programar la resta. Cada registre d'aquesta taula disposa de deu camps informatius:

- **IdTraducció.** De forma automàtica, el programa assigna un número identificador a cadascun dels registres tenint en compte l'ordre cronològic en què han estat introduïts a la base de dades. Aquest identificador és permanent i, per tant, el fet que s'elimini un registre pel motiu que sigui (per exemple, un que estigui repetit) no implica una reassignació d'identificadors, sinó l'eliminació també del número identificador que tenia assignat; això explica que, en ocasions, la numeració del camp IdTraducció no sigui consecutiva.
- **Autor.** Els registres compten amb un camp destinat a introduir-hi, a partir del cognom, el responsable principal de l'obra consignada. En cas que aquest responsable signi amb un pseudònim, consta en el registre precisament a partir d'aquest pseudònim (com explico més endavant, la base de dades compta amb una taula d'autors en què

s'identifica els noms que s'amaguen sota un pseudònim). Si una obra compta amb més d'un responsable principal, els noms se succeeixen en el camp d'Autor separats per un punt i coma. No hi apareixen entrats a partir del cognom, sinó del nom propi amb què són coneguts, els sants o aquells autors identificats només amb un nom de pila (és el cas, per exemple, d'una bona part dels clàssics en grec i llatí). Cal tenir en compte també que els autors el nom dels quals s'escriu en alfabet que no són el llatí apareixen als registres transcrits al català. Per últim, aquest camp queda en blanc quan no resulta possible identificar el responsable principal de l'obra.

- **Títol.** Destino aquest camp a reproduir el títol complet de totes les traduccions consignades en la base de dades. Aquests títols s'introdueixen tal i com apareixen als volums o als catàlegs de les diverses editorials, encara que divergeixin dels usos vigents actualment.
- **Lloc de publicació.** Cada registre dedica un camp a indicar l'indret on s'edita el títol consignat. A l'hora d'omplir aquest camp, de fet es té en compte la ubicació geogràfica de l'editorial que publica el text traduït.
- **Editorial.** Aquest camp recull el nom del segell editor responsable de la publicació de cadascuna de les traduccions identificades. En introduir aquestes denominacions, i per facilitar-ne la identificació a l'hora de fer cerques, s'opta per eliminar descriptors genèrics com ara *editorial* o *edicions* (així, es parla de *Proa*, no pas d'*Edicions Proa*, o s'opta per *Sopena* en comptes d'*Editorial Sopena*).
- **Any.** En la mesura del possible, cada registre recull l'any d'edició de la traducció consignada. En aquest punt, cal tenir en compte que és una pràctica habitual entre els segells de l'època estudiada no datar els volums, fet pel qual el camp d'Any queda buit en més del 10% dels casos.
- **Traductor.** En aquest espai s'introdueix el responsable de la traducció de cadascun dels títols consignats a la base de dades. Seguint el mateix criteri aplicat al camp d'Autor, s'opta per entrar els traductors a partir del cognom, tret d'aquells que empen pseudònims col·lectius (és el cas de La Juventud Literaria), pseudònims consistents en una única paraula (Gaziel, Aracne o Myriam) o, en fi, unes inicials (C. A. J. –Cèsar August Jordana– o E. M. –Esteban Macragh). Es preveuen addicionalment els camps Traductor 2 i Traductor 3 per a aquelles traduccions l'autoria de les quals és conjunta. Finalment, i com passa amb l'any d'edició, sovint les editorials no esmenten els autors de les traduccions, fet que explica que el camp de Traductor estigui buit en més del 20% dels registres.

1. Introducció

- **Idioma.** Tenint en compte que la traducció indirecta és una pràctica habitual durant el període estudiat, s'opta per introduir en aquest camp la llengua original de redacció de cadascuna de les obres, i no pas la llengua real de traducció.
- **Observacions.** La informació complementària per a cadascuna de les traduccions consignades en la base de dades apareix al camp d'Observacions. Habitualment conté dades relacionades amb la impressió, el número d'edició, la presència de pròlegs, estudis previs o il·lustracions, el format (dimensions), el número de pàgines, la col·lecció a què pertany o el número que ocupa dins la col·lecció.
- **Gènere literari.** El darrer camp dels registres conté el gènere literari al qual pertany cadascuna de les traduccions consignades a la base de dades (principalment, novel·la, narrativa breu, assaig, poesia i teatre).

A continuació, i per cloure el punt dedicat a Traduccions Literàries, apporto una captura de pantalla que mostra l'estructura completa d'un registre procedent d'aquesta taula concreta.

IdTraducció	Autor	Títol	Lloc de publicació	Editorial	Any	Traductor	Idioma	Observacions	Gènere literari
2107	Woolf, Virginia	Mrs. Dalloway	Badalona	Proa	1930	Jordana, Cèsar August	Anglès	1a edició. Imprès per Clarasó. 257 pàgines (19x13), 8.º Dins: Col·lecció Els d'Ara	Novel·la

Figura 2: mostra d'un registre complet de la taula de Traduccions Literàries

Autors Traduïts: la segona taula de la base de dades conté poc més de 600 registres, un per a cadascun dels autors de les obres literàries publicades entre 1923 i 1930 per mitjà de la traducció. Els camps informatius previstos en aquests registres són els que apunto a continuació:

- **IdAutor.** Microsoft Access assigna automàticament un número identificador a cadascun dels registres consignats en la taula d'Autors Traduïts. El funcionament d'aquest número identificador coincideix amb el que he exposat quan parlava del camp IdTraducció de la taula Traduccions Literàries.
- **Nom de fonts.** Seguint els mateixos criteris que al camp d'Autor de la taula Traduccions Literàries, introdueixo en aquest camp el responsable principal de les obres consignades a la base de dades, independentment de si es tracta d'un nom autèntic o d'un nom de ploma.
- **Nom real.** Destino aquest camp a consignar el nom autèntic dels autors traduïts. Aquesta informació resulta especialment rellevant a l'hora d'identificar aquells escriptors que empen pseudònims.

- **Traduccions publicades.** Cada registre ofereix la xifra exacta de traduccions que ha rebut l'obra d'un autor concret entre 1923 i 1930. Aquesta xifra té en compte les possibles reedicions d'una mateixa traducció, així com també les diverses traduccions diferents de què hagi estat objecte un mateix original dins del període estudiat.
- **Originals traduïts.** A diferència del camp anterior, aquí només es computa el nombre d'obres d'un autor concret que han estat traduïdes durant el període estudiat. Així, si un mateix títol ha rebut dues traduccions que, al seu torn, han estat reeditades diverses vegades, computa igualment com un únic original traduït (és per aquest motiu que aquesta xifra sempre és inferior a la del camp Traduccions publicades). A l'hora d'establir la classificació d'autors més traduïts, es té en compte la xifra que consta al camp d'Originals traduïts.
- **Naixement.** Aquest camp recull l'any de naixement de l'autor consignat al registre. En cas que un any només es conegui parcialment, se substitueix les xifres desconegudes per un guionets (per exemple, 18--). Si un any és complet però dubtós, s'hi afegeix un interrogant al final (384aC?). Per últim, si es desconeix totalment l'any, el camp de Naixement queda en blanc.
- **Mort.** El camp de Mort indica l'any de defunció de l'autor consignat al registre seguint els mateixos criteris que al camp anterior.
- **Idioma.** El darrer camp informatiu consigna la llengua o llengües emprades pels autors en la seva producció literària.

Arribat aquest punt, ofereixo una captura de pantalla d'un registre complet de la taula d'Autors Traduïts.

IdAutor	Nom de fonts	Nom real	Traduccions publicades	Originals traduïts	Naixement	Mort	Idioma
369	Curwood, James Oliver	Curwood, James Oliver	40	33	1878	1927	Anglès

Figura 3: mostra d'un registre complet de la taula d'Autors

Traductors: la taula de Traductors aplega uns 450 registres dedicats als torsimanys dels llibres consignats a la base de dades (vull recordar que més del 20% d'aquests llibres no esmenten el traductor). L'estructura informativa d'aquesta taula és pràcticament idèntica a la de la taula d'Autors Traduïts; a continuació, desplego els camps informatius previstos per a cada registre (només desenvoluparé aquells que presenten alguna novetat respecte del que he exposat fins al moment):

1. Introducció

- **IdTraductor**
- **Nom de fonts**
- **Nom real**
- **Traduccions publicades.** A banda del nombre de títols diferents traduïts, aquest camp inclou les reedicions d'una mateixa traducció. Addicionalment, també incorpora les eventuais dobles versions (al català i a l'espanyol) d'un mateix títol realitzades pel mateix traductor. Per tant, sovint la xifra de Traduccions publicades és superior a la d'Originals traduïts (pot comprovar-se més endavant a la figura 4).
- **Originals traduïts.** A diferència del camp anterior, aquí només es tenen en compte els títols originals que un traductor determinat ha traslladat. Aquesta xifra (igual o menor a la del camp anterior) és la que permet establir la classificació dels traductors més actius del període 1923 – 1930.
- **Naixement**
- **Mort**
- **Ocupació.** En la mesura del possible, aquest camp vol oferir l'ocupació principal (fora de l'activitat traductora) dels traductors consignats en els registres de la taula.

Heus aquí una captura de pantalla que mostra un registre complet procedent de la taula de Traductors.

IdTraductor	Nom de fonts	Nom real	Traduccions publicades	Originals traduïts	Naixement	Mort	Ocupació
344	Scheppelmann, Theodor	Scheppelmann, Theodor	35	29	1887	1946	Comercial, periodista i empleat d'arxiu

Figura 4: mostra d'un registre complet de la taula de Traductors

Editorials: la darrera taula inventaria els segells editorials que publiquen les traduccions consignades a la base de dades. Cadascun dels 92 registres que conté ofereix aquests camps informatius:

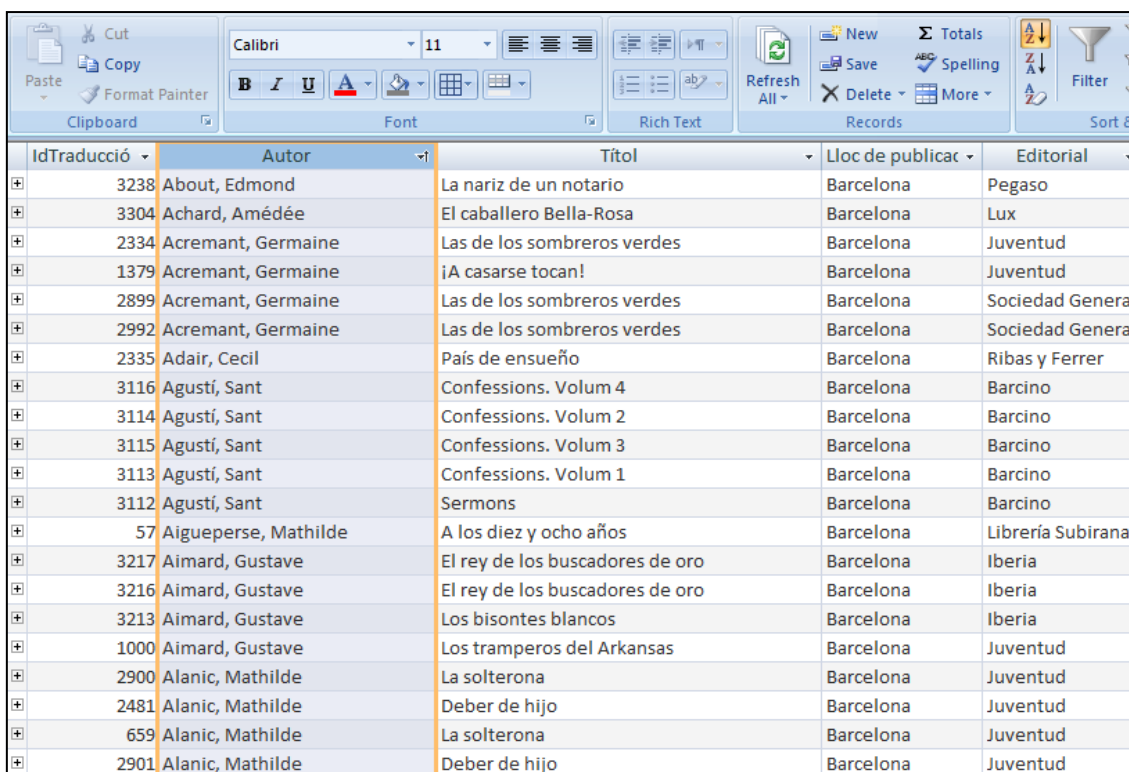
- **IdEditorial**
- **Editorial.** Els criteris aplicats a l'hora d'omplir aquest camp coincideixen amb els que he exposat quan m'he referit al camp d'Editorial de la taula de Traduccions Literàries.
- **Traduccions publicades.** Aquí es recull el volum total de traduccions publicades per cadascuna de les editorials dins el període estudiat. La xifra té en compte tots els volums publicats i, per tant, inclou també les diverses versions d'un mateix original o les múltiples reedicions d'una mateixa traducció (això sí, sempre que es publiquin entre 1923 i 1930).

1. Introducció

reedicions de cadascuna de les traduccions. Per últim, els registres de la taula d'Editorials donen accés a la relació de traduccions publicades per cadascuna de les editorials i, novament, consultar les reedicions de què han estat objecte.

1.6.2. Opcions de cerca

Microsoft Access permet accedir de diverses maneres a les dades contingudes en les taules que acabo de descriure. El primer dels mètodes que exposaré és el més senzill i, alhora, el menys precís, i consisteix a ordenar alfabèticament (o numèricament, si és el cas) els registres d'una taula a partir d'un camp concret. Només cal obrir la taula que es vol consultar, seleccionar el camp d'ordenació i, per últim, fer un clic sobre la icona o depenent de si volem classificar els registres de forma ascendent (de la A a la Z) o descendent (de la Z a la A). Si el camp d'ordenació és numèric (és el cas dels camps d'any, per exemple), els registres s'ordenaran de menor a major o a la inversa segons la icona seleccionada.

IdTraducció	Autor	Títol	Lloc de publicar	Editorial
3238	About, Edmond	La nariz de un notario	Barcelona	Pegaso
3304	Achard, Amédée	El caballero Bella-Rosa	Barcelona	Lux
2334	Acremant, Germaine	Las de los sombreros verdes	Barcelona	Juventud
1379	Acremant, Germaine	¡A casarse tocan!	Barcelona	Juventud
2899	Acremant, Germaine	Las de los sombreros verdes	Barcelona	Sociedad General
2992	Acremant, Germaine	Las de los sombreros verdes	Barcelona	Sociedad General
2335	Adair, Cecil	País de ensueño	Barcelona	Ribas y Ferrer
3116	Agustí, Sant	Confessions. Volum 4	Barcelona	Barcino
3114	Agustí, Sant	Confessions. Volum 2	Barcelona	Barcino
3115	Agustí, Sant	Confessions. Volum 3	Barcelona	Barcino
3113	Agustí, Sant	Confessions. Volum 1	Barcelona	Barcino
3112	Agustí, Sant	Sermons	Barcelona	Barcino
57	Aigueperse, Mathilde	A los diez y ocho años	Barcelona	Librería Subirana
3217	Aimard, Gustave	El rey de los buscadores de oro	Barcelona	Iberia
3216	Aimard, Gustave	El rey de los buscadores de oro	Barcelona	Iberia
3213	Aimard, Gustave	Los bisontes blancos	Barcelona	Iberia
1000	Aimard, Gustave	Los tramperos del Arkansas	Barcelona	Juventud
2900	Alanic, Mathilde	La solterona	Barcelona	Juventud
2481	Alanic, Mathilde	Deber de hijo	Barcelona	Juventud
659	Alanic, Mathilde	La solterona	Barcelona	Juventud
2901	Alanic, Mathilde	Deber de hijo	Barcelona	Juventud

Figura 8: visualització dels registres a partir de l'ordenació alfabètica del camp d'autor

Tot i que l'ordenació alfabètica resulta ràpida i senzilla, compta amb una eficàcia limitada, pel fet que, un cop ordenats els registres, la consulta i cerca s'ha de fer manualment. Així, més que no pas recuperar informació concreta, permet visualitzar tots els registres prioritzant un camp concret.

Sí que es mostra molt més eficaç la cerca mitjançant l'aplicació de filtres, que permet accedir directament als registres que compleixin uns requisits prèviament introduïts. Per establir uns filtres de cerca, el primer que cal fer és accedir a la taula desitjada, fer un clic sobre la icona a la barra d'eines i, finalment, seleccionar l'opció de filtre per formulari, representada amb la icona . D'aquesta manera s'activa una entrada amb tots els camps en blanc que permet fer cerques combinades de dos o més camps informatius, fet que facilita la recuperació de la informació continguda a la base de dades des de diversos punts de vista. Per aplicar aquestes cerques combinades, només cal omplir els camps desitjats amb la informació pertinent, per exemple, traduccions de l'anglès fetes per Manuel Vallvé:

IdTraducció	Autor	Títol	Lloc de publicació	Editorial	Any	Traductor	Idioma	Observacions	Àrea temàtica
						"Vallvé, Manuel"	"Anglès"		

Figura 9: formulari de cerca mitjançant l'aplicació de filtres

Un cop establerts els criteris de cerca, cal validar la selecció mitjançant la icona (aquesta mateixa icona permet esborrar els criteris de cerca i tornar a la visualització inicial) Automàticament, Microsoft Access mostra tots els registres que compleixen els criteris introduïts (la xifra que apareix a l'extrem inferior esquerre de la pantalla informa de la quantitat de registres que s'adeqüen a la cerca).

IdTraducció	Autor	Títol	Lloc de publicac	Editorial	Any	Traductor	Idioma
1586	Glyn, Elinor	"Ello"	Barcelona	Edita	1928	Vallvé, Manuel	Anglès
2952	Glyn, Elinor	"Ello"	Barcelona	Edita	1929	Vallvé, Manuel	Anglès
1246	Ruck, Berta	¿Quién robó las perlas?	Barcelona	Juventud	1927	Vallvé, Manuel	Anglès
2576	Eliot, George	Adan Bede	Barcelona	B. Bauzá		Vallvé, Manuel	Anglès
1437	Hueston, Ethel	Alegría	Barcelona	Juventud	1928	Vallvé, Manuel	Anglès
2960	Hueston, Ethel	Alegría	Barcelona	Juventud	1930	Vallvé, Manuel	Anglès
1591	Grey, Zane	Cazando pumas en el Gran Cañón	Barcelona	Juventud	1928	Vallvé, Manuel	Anglès
1188	Dickens, Charles	Cuentos de Navidad	Barcelona	Mentora	1927	Vallvé, Manuel	Anglès
1166	Barclay, Florence Louisa	El árbol Upas	Barcelona	Mentora	1927	Vallvé, Manuel	Anglès
2015	Williamson, Charles Norri	El coche rojo	Barcelona	Juventud	1929	Vallvé, Manuel	Anglès
2436	Packard, Frank L.	El libro cerrado	Barcelona	Juventud	1930	Vallvé, Manuel	Anglès
3072	Milton, John	El paraíso perdido.	Barcelona	Araluce	1924	Vallvé, Manuel	Anglès
3074	Milton, John	El paraíso perdido.	Barcelona	Araluce	1928	Vallvé, Manuel	Anglès
3073	Milton, John	El paraíso perdido.	Barcelona	Araluce	1930	Vallvé, Manuel	Anglès
1833	Curwood, James Oliver	El retrato	Barcelona	Juventud	1929	Vallvé, Manuel	Anglès
1860	Grey, Zane	El Santa Rosa	Barcelona	Juventud	1929	Vallvé, Manuel	Anglès
1399	Doyle, Arthur Conan	El valle del terror	Barcelona	Iberia	1928	Vallvé, Manuel	Anglès

Figura 10: resultats d'una cerca combinada per traductor i idioma

Aquests registres es poden ordenar alfabèticament (o numèricament) a partir d'un camp concret seguint el procediment que ja he explicat a l'inici d'aquesta secció dedicada a les opcions de cerca. L'aplicació de filtres, però, presenta un inconvenient, i és el fet que només funciona correctament si el text de cerca introduït en un camp concret coincideix exactament amb el registrat a la base de dades; així, per obtenir el llistat de traduccions signades per

1. Introducció

Manuel Vallvé haurem d'escriure «Vallvé, Manuel», que és la forma en què aquest traductor està fixat dins la base de dades (cerques com ara «Vallvé» o «Manuel Vallvé» no ofereixen cap resultat). Així, si es desconeix la forma exacta en què una informació consta a la base de dades resulta molt difícil aplicar amb eficiència les cerques basades en l'aplicació de registres. Per tal de superar aquest inconvenient, Microsoft Access recorre a l'autocompleció: a mesura que s'introdueix el text de cerca per a un camp concret, el programa suggereix un contingut inclòs dins dels registres de la base de dades. D'aquesta manera, si es comença a escriure «Vallvé» en el camp de Traductor, abans de completar el cognom Microsoft Access suggerirà el text de cerca «Vallvé, Manuel». L'opció d'autocompleció és operativa per als camps de Lloc de publicació, Editorial, Traductor, Idioma i Gènere literari.

Per últim, el programa ofereix un darrer mètode de cerca que, al capdavant, resulta el més eficient i complet de tots. Per activar-lo, el primer que cal fer és obrir la taula dins la qual es vol fer la cerca (això és, Traducció Literària, Autors Traduïts, Traductors o Editorials). A continuació, cal optar per un camp informatiu en el qual basar la cerca i fer clic a la icona que hi ha a la dreta del nom del camp (té aspecte de fletxa; vegeu la figura anterior). Apareixerà un quadre com aquest amb diverses opcions de cerca:

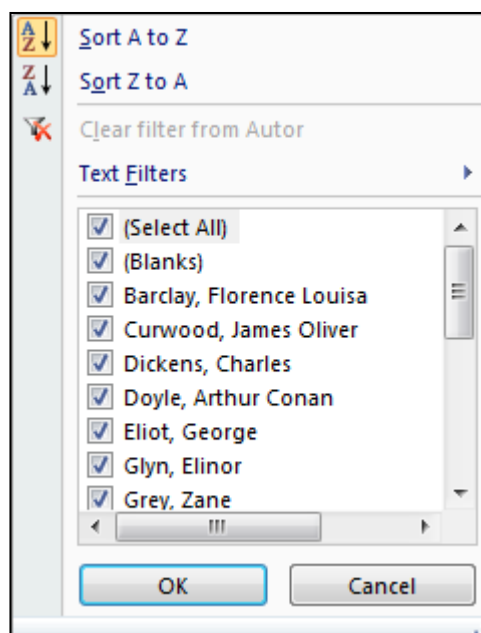

Figura 11: opcions de cerca

La primera opció del quadre consisteix a ordenar els registres alfabèticament (o numèricament), ja sigui de forma ascendent o descendent. El quadre també permet visualitzar totes els textos de cerca possible en una llista i acceptar la selecció (així doncs, si s'està treballant amb el camp d'Autor apareix un llistat alfabètic de tots els autors continguts a la base de dades, amb l'opció de marcar només aquells interessants des del punt de vista de la cerca): un cop s'accepta la selecció, Microsoft Access mostra només els registres que compleixen el criteri triat. El quadre també permet introduir un text de cerca a partir de l'opció de filtres de text; heus aquí les opcions disponibles:

Figura 12: filtres de text disponibles a Microsoft Access

Aquest sistema permet, per exemple, cercar totes les obres d'un autor concret sense la necessitat de saber-ne el nom complet a partir del filtre de text «Conté...» (posant únicament «Dickens» s'obté una llista amb tots els registres en què Charles Dickens –« Dickens, Charles» a la base de dades– figura com a autor). Aquest tercer mètode de cerca és aplicable a tots els camps de la base de dades: només cal triar-ne un i fer clic sobre la fletxa que hi ha a la dreta del títol identificador del camp; a més, és combinable (es pot iniciar el procés, posem per cas, amb una cerca per autor i, sobre els resultats obtinguts, aplicar una cerca per traductor). En darrer lloc, per esborrar la cerca només cal desactivar la icona a la barra d'eines del programa.

1. Introducció

1.6.3. Apunts finals

Paral·lelament a la base de dades principals, n'he programat una d'addicional centrada en els traductors més actius de l'etapa 1923 – 1930. Hi dedico una taula a cada traductor, dins la qual consigno les traduccions prèvies i posteriors al període estudiat, independentment de l'àmbit temàtic, amb l'objectiu de completar, en el capítol 5, la trajectòria dels torsimanys que publiquen més versions dins el període estudiat (hi consigno també les traduccions no literàries que signen entre 1923 i 1930). Les opcions de cerca i recuperació de la informació són exactament les mateixes que he descrit fins al moment.

All Access Objects		Vallvé, Manuel					
		IdTraducció	Autor	Títol	Lloc de publicac	Editoria	Any
Gutiérrez Gili, Juan		121	Simmons, Robert	Espionaje en Casablanca	Barcelona	Mateu	19-
Jordà i Iglésias, Adolf		28	Clevely, Hugh	La cuadrilla del ángel	Barcelona	Maucci	19--
Jordana, César August		29	Cocchia, M. Adami	El práctico de Martín Tromp	Barcelona	Maucci	19--
Llates, Rossend		36	Dickens, Charles	Épocas crueles	Barcelona	Molino	19--
Macragh, Esteban		41	Duquesnel, Felice	El misterio de Gaude	Barcelona	Maucci	19--
Manegat i Giménez, Lluís ...		68	Gregory, Jackson	El capitán Cavalier	Barcelona	Maucci	19--
Martínez Amador, Emilio ...		72	Grimm, Jacob; Grimm, Wilhelm	Otros cuentos de Grimm	Barcelona	Araluce	19--
Maseras, Alfons		73	Grimm, Jacob; Grimm, Wilhelm	Más cuentos	Barcelona	Araluce	19--
Mateos de Diego, Juan		76	Barker, C. Hedley	El misterio del pantano de Hallam	Barcelona	Maucci	19--
Montoliu, Manuel de		78	Hoffmann, E.T.A.	Cuentos	Barcelona	Araluce	19--
Morales, María Luz		80	Imlach, Gladys M.	Cristóbal Colón	Barcelona	Araluce	19--
Nadal, Alfons		86	Ladoucette, Edmond	La máscara de hierro	Barcelona	Mateu	19--
		87	London, Jack	Martín Eden	Barcelona	Orbis	19--

Figura 13: base de dades d'altres traduccions, amb els registres associats a Manuel Vallvé a la dreta

2. Marc històric i jurídic

2.1. Context històric

Miguel Primo de Rivera Orbaneja, capità general de Barcelona, declara l'estat de guerra i la supressió de la Constitució de 1876 la nit del 12 al 13 de setembre de 1923. Posteriorment, el dia 13 publica al *Diario de Barcelona*³¹ i a *La Vanguardia*³² un manifest dirigit al país i a l'exèrcit espanyols (n'incloc una transcripció completa als apèndixs d'aquesta recerca); en el text informa de l'alçament de l'Exèrcit contra el Govern de Madrid presidit per García Prieto, i el justifica, en paraules del dictador mateix, per la voluntat de «*salvar la Patria*» dels perills que l'amenacen: «*terrorismo, propaganda comunista, impiedad, agitación separatista, desorden financiero, corrupción política, cuestión Marroquí...*». Vegem-ne un fragment en què s'exposa alguns dels motius apuntats a l'hora d'argumentar aquesta acció:

No tenemos que justificar nuestro acto, que el pueblo sano le mana e impone. Asesinatos de prelados, ex gobernantes, agentes de autoridad, patronos, capataces y obreros; audaces e impunes atracos, depreciación de moneda, francachela de millones de gastos reservados, sospechosa política arancelaria por la tendencia, y más porque quien la maneja hace alarde de descocada inmoralidad, rastreras intrigas políticas tomando por pretexto la tragedia de Marruecos, incertidumbre ante este gravísimo problema nacional, indisciplina social, que hace el trabajo ineficaz y nulo; precaria y ruinosa la producción agrícola e industrial; impune propaganda comunista, impiedad e incultura, justicia influida por la política, descarada propaganda separatista, pasiones tendenciosas alrededor del problema de las responsabilidades, y..., por último, seamos justos, un solo tanto a favor del Gobierno, de cuya savia vive hace meses, merced a la inagotable bondad del pueblo español, una débil e incompleta persecución al vicio del juego.

D'aquesta manera, doncs, s'instaura una dictadura inicialment provisional (no s'havia d'allargar més de tres mesos) que, finalment, s'estén fins a 1930 i, per tant, conclou el règim liberal de parlamentarisme i alternança de partits propi de la Restauració. Tanmateix, abans d'exposar les conseqüències i repercussions d'aquesta dictadura en la cultura i el territori de Catalunya, considero bàsic retrocedir en el temps i enumerar objectivament els motius que hi porten.

Durant les dues primeres dècades del s. XX el sistema monàrquic parlamentari de la Restauració pateix una profunda crisi en pràcticament tots els àmbits d'actuació. Tal com

³¹ PRIMO DE RIVERA, Miguel. «Al país y al Ejército». *Diario de Barcelona* (13 setembre 1923).

³² PRIMO DE RIVERA, Miguel. «Al país y al Ejército». *La Vanguardia* (13 setembre 1923), p. 18.

2. Marc històric i jurídic

exposa l'historiador J. Maria Roig i Rosich (1992, 11 – 27) en la seva obra dedicada a la dictadura de Primo de Rivera, els motius principals per explicar aquesta crisi són **(a)** la guerra al Marroc, **(b)** els problemes d'ordre públic, **(c)** la inestabilitat política i **(d)** el creixement del catalanisme. A continuació en parlo amb més profunditat.

a) La crisi de la Restauració: la Guerra del Rif

El 1912 Espanya estableix el seu protectorat al Marroc i, ja des d'un bon inici, ha de fer front a nombroses rebel·lions a la zona; és així que s'inicia un conflicte llarg i de difícil solució. L'episodi de rebel·lió més notable és, probablement, el d'Anual: després d'arrasar diverses posicions avançades espanyoles i d'un setge de 24 hores, el 22 de juliol de 1921 un grup d'uns 3.000 rebels liderats per Mohammed Abd al-Karim fan fugir 13.000 soldats de l'exèrcit espanyol del campament d'Anual, on es concentra gran part del destacament al Rif. Els pocs supervivents es refugien al Mont Arruit i, després de resistir un nou setge durant dues setmanes, són vençuts; d'aquesta manera, el control sobre la zona passa a mans rebels. L'exèrcit espanyol contempla una única sortida honrosa al conflicte: la victòria militar total. Ara bé, per assolir-lo li cal una major dotació de recursos, fet pel qual demana a l'Estat un augment en la inversió destinada a la campanya. Aquesta petició, però, no troba la complicitat ni de la població, ni de la classe política: d'una banda, la guerra suposa una font inesgotable de pèrdues humanes i econòmiques i, a més, no ofereix cap mena de contrapartida perquè té lloc en una zona molt pobra; d'altra banda, la classe política comença a reclamar responsabilitats sobre les desfetes al Marroc. Fruit d'aquestes reclamacions, es redacta l'*Expedient Picasso*,³³ un informe que posa de manifest els errors comesos en les operacions Militars al Marroc (fins i tot s'hi cita Alfons XIII entre els responsables), però, per pressions judicials i ministerials, evita exposar (o ho fa de manera ambigua) les responsabilitats polítiques en el conflicte. Sigui com vulgui, la crisi al Marroc i l'*Expedient Picasso* impacten de ple en la línia de flotabilitat de l'exèrcit, la classe política, les institucions de govern i, fins i tot, la figura del rei. L'alçament de Primo de Rivera impedeix, però, que s'arribi a debatre l'*Expedient Picasso* al Parlament i que s'actui en conseqüència.

b) La crisi de la Restauració: l'ordre públic

En paraules de Francesc Cambó (1929), «la dictadura espanyola nasqué a Barcelona, la creà l'ambient de Barcelona». Les dues primeres dècades del s. XX són d'allò més conflictives a la capital catalana, que viu diversos episodis marcats per la violència social: la Setmana Tràgica

³³ Es crea una comissió al congrés amb l'objectiu d'elaborar un informe que aclareixi les responsabilitats militars i civils a Anual. El director d'aquesta comissió, el general Juan Picasso González, és qui dóna nom al document final.

(del 25 de juliol al 2 d'agost de 1909) n'és un clar exemple, així com també els desordres generats per l'acabament de la Primera Guerra Mundial i la crisi industrial que se'n deriva, marcats pel fenomen del pistolerisme (això és, la contractació d'assassins a sou per eliminar figures destacades de l'altre bàndol). Amb el final de la Guerra, els compradors internacionals comencen a desaparèixer, les exportacions cauen dràsticament i l'activitat industrial s'alenteix. Paral·lelament, les condicions laborals empitjoren de forma progressiva, i afloren les tensions entre la patronal i la classe obrera, cada cop més radicalitzada i propera a l'anarcosindicalisme. Les conseqüències de tot aquest procés no es fan esperar i, ben aviat, comencen a produir-se de forma sistemàtica tota mena d'aldarulls: els obrers protesten per la seva situació mitjançant vagues (l'exemple més clar és la de La Canadenca) i, en ocasions, actes de vandalisme, terrorisme i pistolerisme; la patronal respon declarant locauts i recorrent, també, al pistolerisme. Al seu torn, les autoritats opten per declarar contínuament l'estat de guerra a la ciutat. La situació és insostenible, fet que explica que l'arribada d'un dictador amb la promesa de posar fi a la inestabilitat no trobi gairebé oposició dins la societat del moment.

c) La crisi de la Restauració: inestabilitat política

La restauració de la dinastia borbònica el 1874 i la instauració d'un sistema polític basat en el torn al poder dels dos partits principals (el conservador i el liberal) obre una etapa de certa estabilitat caracteritzada per l'alternança entre Antonio Cánovas del Castillo (conservador) i Práxedes Mateo Sagasta (liberal) en el càrrec de president del Govern.³⁴ L'assassinat de Cánovas el 1897 i la mort de Sagasta el 1903 suposa, però, la desaparició dels dos pilars en què s'aguanta el sistema i, en conseqüència, l'inici de la seva fi. Així doncs, la situació política empitjora progressivament, de manera que les institucions es mostren incapaces d'afrontar conflictes com ara la pèrdua de les colònies, el desordre social de què parlava abans o les desfetes militars al Marroc. La imatge i la credibilitat de les classes polítiques i del sistema està molt deteriorada, els governs són inestables, sovint corruptes i es mostren inoperants a l'hora d'actuar. Per fer front a aquesta situació, el 7 de desembre de 1922 puja al poder un govern de concentració liberal presidit per Manuel García Prieto, amb l'objectiu principal de regenerar el sistema i refer la imatge de les institucions.³⁵ L'alçament de Primo de Rivera, però, posa fi a tot aquest procés reformador que tot just començava a caminar.

³⁴ Aquesta alternança no és realment democràtica: el rei designa un govern i, posteriorment, se celebren unes eleccions per tal que aquest govern tingui una majoria parlamentària suficient. És habitual recórrer a pràctiques caciquistes i fraudulentas per assegurar els resultats del sufragi.

³⁵ Com he apuntat anteriorment, impulsa accions com ara la redacció de l'*Expedient Picasso*.

d) La crisi de la Restauració: el catalanisme polític

Una de les grans obsessions del règim de Primo de Rivera és la lluita contra qualsevol símbol o element d'identitat nacional que no pertanyi a l'espanyola. De fet, l'expressió del catalanisme és un dels factors clau per explicar l'enfonsament del sistema polític de la Restauració i l'establiment de la dictadura militar. Durant els primers anys del s. XX el partit que lidera el moviment catalanista és la Lliga Regionalista (fundada el 1901), de caire monàrquic i conservador, i que compta amb importants personalitats com ara Enric Prat de la Riba, Francesc Cambó i Josep Puig i Cadafalch. Entre d'altres accions, el 1906 la Lliga impulsa la creació de la Solidaritat Catalana (una candidatura catalanista unitària per fer front a l'Estat centralista) i afavoreix la instauració de la Mancomunitat de Catalunya (1914). La fi de la Primera Guerra Mundial coincideix amb un període de radicalització de les postures catalanistes. La Lliga continua sent el partit majoritari, però, tal com constata Josep Termes (1987, 309), mostra símptomes de feblesa i divisió: fa anys que participa en la política estatal, fet que li comporta una pèrdua de seguidors (i també de control) dins d'una societat catalana cada cop més convulsa (en parlo en aquest capítol); a més, dins les joventuts del partit es gesta Acció Catalana, una escissió que defensa un nacionalisme més radical i el contacte amb els moviments similars sorgits en d'altres regions com Galícia o el País Basc. D'altra banda, apareixen nous partits catalanistes que amenacen l'hegemonia de la Lliga: l'any 1919 Francesc Macià funda la Federació Democràtica Nacionalista, favorable a l'autogovern dels pobles; la iniciativa, però, no obté gaire èxit a les urnes. Macià ho intenta novament l'any 1922 amb Estat Català, un partit catalanista radical que contempla la via militar com una opció a l'hora d'assolir l'autogovern. El 1923 es funda la Unió Socialista de Catalunya, que es marca com a objectiu promoure el socialisme universal democràtic i reformista català. Sigui com vulgui, a les portes de l'alçament militar el ventall de partits catalanistes és cada cop més extens, i va des de les opcions més moderades a les més radicals, fet que, unit a l'agitació social imperant a Catalunya, preocupa molt l'Estat centralista (i també els estaments militars).

2.1.1. El cop d'estat de Miguel Primo de Rivera: primeres reaccions

La conjuntura de l'any 1923 és insostenible. Davant d'això, Primo de Rivera fa un pas endavant i declara l'estat de guerra, suprimeix el sistema constitucional i instaura un govern militar amb l'objectiu de regenerar la situació a Espanya.

En contra del que podria semblar, en un primer moment l'alçament troba molt poca resistència, fins i tot a Catalunya. Per als militars suposa la fi del procés engegat amb l'*Expedient Picasso* i una oportunitat de tornar a ocupar un primer pla; l'opinió pública, cansada dels danys provocats pel terrorisme als carrers, els costos de la guerra al Marroc i la

ineficàcia dels polítics, tampoc s'hi oposa; les classes i els partits polítics de tendències conservadores fins i tot el reben amb simpatia (és una oportunitat de tornar a imposar la pau social als carrers i també a les fàbriques); si es té en compte que, tal com constata Roig Rossich (1992, 33), un dels pilars de la idea de pàtria que defensa Primo de Rivera és la religió, no és estrany que l'estament eclesiàstic, sobretot aquells individus de tendència més conservadora i monàrquica, accepti les seves tesis ja des de bon principi. Pel que fa a la monarquia, Alfons XIII es mostra des d'un primer moment comprensiu amb l'alçament i li dóna suport, fins al punt que encarrega a Primo de Rivera formar govern (cal recordar que el monarca és una de les figures que surt malparada en l'*Expedient Picasso* i que, per tant, el nou règim li permet una fugida endavant).

2.1.2. La dictadura de Primo de Rivera: principals actuacions

La dictadura es desenvolupa en dues etapes, d'una banda, el directori militar (1923 – 1925) i, de l'altra, el directori civil (1925 – 1930). Durant la primera etapa, Primo de Rivera s'autoproclama ministre únic i porta a terme diverses actuacions per resoldre els problemes que, tal com explica en el manifest del dia 13 de setembre, l'han dut a alçar-se militarment.

En primer lloc hi ha la qüestió de la guerra al Marroc. Tot i que al principi s'havia mostrat favorable a abandonar el conflicte (Pérez 1996, 82), Primo de Rivera opta finalment per intervenir-hi militarment. Emmarcat dins una acció coordinada amb França, el 1925 es porta a terme el desembarcament d'Alhucemas i s'aconsegueix eliminar la resistència d'Abd al-Krim, que es lliura a les tropes franceses. D'aquesta manera, Primo de Rivera obté un dels seus èxits més sonats i tanca, de retruc, el problema del protectorat del Marroc.

En segon lloc hi ha els greus conflictes d'ordre públic a Barcelona. Per solucionar aquesta qüestió, el dictador opta per aplicar una política de mà dura. Per començar, en el moment de protagonitzar l'alçament militar declara l'estat de guerra i la supressió de les garanties constitucionals per tal de poder controlar la situació amb més facilitat. A més, i amb l'objectiu d'eradicar el fenomen del pistolisme i del terrorisme al carrer, instaura fortes mesures per a la persecució i repressió de les accions sindicals, sobretot les de caire anarquista (la prohibició de la CNT n'és l'exemple més clar).

En tercer lloc hi ha l'assumpte del catalanisme. En un primer moment Primo de Rivera no es mostra obertament contrari als moviments nacionalistes, fins al punt que fins i tot arriba a parlar d'un cert regionalisme en les seves intervencions (molt probablement és per aquest motiu que la Lliga Regionalista no s'oposa clarament a l'alçament). Ben aviat, però, modifica el contingut del seu discurs i es posiciona en l'anticatalanisme més inequívoc: segons constata

2. Marc històric i jurídic

Ben-Ami (2012, 181), el dictador veu en els regionalismes un autèntic perill per a la unitat nacional i el vell anhel d'assolir una «*cultura verdaderamente española*». És així que no escatima esforços a fer créixer el moviment espanyolista a Catalunya i actua contra els partits catalans (la majoria han de congelar l'activitat o, directament, passar a la clandestinitat). Tal com explica Termes (1987, 311), també és destacable el fet que situa governadors de procedència militar a totes les províncies catalanes, els quals clausuren entitats de tota mena³⁶ (fins i tot culturals o de lleure), imposen l'espanyol en tots els àmbits públics, restringeixen el català al terreny privat, persegueixen les mostres de cultura popular i prohibeixen els símbols nacionals de Catalunya. Les imposicions arriben també a l'escola, que es veu obligada a impartir només les matèries aprovades pel Ministerio de Instrucción Pública.³⁷ Pel que fa a les institucions, i tal com recull Ben-Ami (2012, 184), el dictador veu en la Mancomunitat el catalitzador d'un «*verdadero nacionalismo que cada día amenazaba más las raíces y los fundamentos de la verdadera nacionalidad española*»; no resulta estrany, doncs, que a banda de dissoldre les antigues diputacions el 12 de gener de 1924, arraconi progressivament la Mancomunitat fins a suprimir-la el 1925. A tot això cal sumar-hi, a més, la instauració de la censura en la premsa i la impremta (en torno a parlar en aquest mateix capítol).

Totes aquestes actuacions es porten a terme amb el pretext d'enfortir l'Estat unitari, però posen de manifest el caràcter clarament anticatalà del directori militar. No resulta sorprenent, doncs, que davant d'aquesta situació l'opinió pública a Catalunya pel que fa al règim de Primo de Rivera canviï totalment. Lluny de fer desaparèixer els moviments catalanistes, aquesta col·lecció de mesures els aporta l'esca necessària per enfortir-se, radicalitzar-se i estendre's en totes les capes de la societat, també en els cercles culturals.³⁸ Un bon exemple d'això és, sens dubte, el sector editorial, que ofereix un vàlvula d'escapament a la repressió dictatorial: les publicacions periòdiques de tot tipus comencen a proliferar, així com també els segells editorials (Fundació Bernat Metge, Llibreria Catalònia, Edicions Proa o Editorial Barcino³⁹ neixen precisament durant aquest moment històric). De fet, fins i tot s'arriba a celebrar una exposició del llibre en català a Madrid el desembre de 1927, promoguda per Francesc Cambó, gestionada per Joan Estelrich i que rep el suport d'intel·lectuals espanyols com ara Giménez Caballero, Menéndez Pidal, Ortega y Gasset o Azorín.

³⁶ N'és un clar exemple l'episodi del Col·legi d'Advocats de Barcelona: el governador civil en destitueix la Junta perquè publica el seu anuari en català i es nega a deixar de fer-ho.

³⁷ Ben-Ami (2012, 183) evidencia que aquesta mesura persegueix l'objectiu d'«*eliminar de las escuelas el legado histórico y cultural catalán*».

³⁸ Ben-Ami (2012, 184) s'hi refereix en la seva monografia dedicada a Primo de Rivera.

³⁹ Per a més informació sobre aquestes i d'altres editorials, vegeu el capítol 4, dedicat a les editorials que publiquen traduccions literàries durant el període 1923 – 1930.

El 1925, en un intent d'institucionalitzar el règim, es passa d'un directori militar a un de civil. Amb l'objectiu principal de substituir completament i definitiva l'antic sistema de la Restauració, el mateix any 1925 es crea Unión Patriótica, un partit únic que ha de desenvolupar el paper dels dos partits tradicionals (liberal i conservador); paral·lelament, i per substituir les Corts, s'organitza una Assemblée Nacional Consultiva i, finalment, es redacta un esborrany del que hauria de ser la constitució de la dictadura. Tanmateix, factors com ara la manca de solidesa d'aquestes institucions i una oposició al règim cada cop més important menen al fracàs totes aquestes iniciatives.

2.1.3. La dictadura de Primo de Rivera: la caiguda del règim

Durant els primers anys es manté el consens inicial que hi havia hagut durant l'alçament militar de Primo de Rivera: el dictador no ha complert la promesa d'instaurar un règim provisional, però ha actuat contra els problemes importants que pateix el país i n'ha solucionat alguns (el conflicte del Marroc n'és el cas més rellevant). A més, els grups opositors estan força dividits i, per tant, no poden exercir una pressió veritable contra la dictadura.

Ara bé, amb el pas dels anys, i després d'algunes de les mesures aplicades, aquest suport inicial dóna pas a una riuada de crítiques i descontentament: els moviments opositors en tots els àmbits de la societat comencen a créixer i, progressivament, es radicalitzen. La burgesia catalana és el paradigma d'aquesta transició: en un primer moment veu en la figura del dictador l'oportunitat de retornar la calma social al país i de fer avançar la descentralització de la política estatal, però acaba canviant de postura quan comprova que la política de Primo de Rivera és encara més centralista que l'anterior, fins al punt de perseguir qualsevol mostra de catalanitat, encara que sigui cultural (n'he exposat alguns casos en el punt anterior). Succeeix pràcticament el mateix amb les classes obreres i treballadores, que es van distanciant del dictador i radicalitzant com a resultat d'unes condicions laborals encara molt dolentes i, també, de la repressió i persecució que reben les associacions sindicals. La situació econòmica tampoc juga a favor del règim, perquè el model aplicat és molt limitat, impositiu i deficitari. M. Teresa Pérez Picazo (1996, 93) identifica tres problemes bàsics en l'economia estatal, que són l'absència de reformes en l'agricultura, la burocratització del sistema i el creixen dèficit comercial. Si es té en compte tot plegat, no resulta gens estrany que l'economia espanyola no pugui fer front a la crisi mundial del 1929 i també s'enfonsi. Ja per acabar, les classes polítiques també es comencen a reorganitzar i posen en dubte el sistema dictatorial i, fins i tot, la monarquia com a institució.

2. Marc històric i jurídic

En síntesi, l'any 1929 Primo de Rivera és qüestionat per la pràctica totalitat de la societat (classes polítiques, burgeses, obreres, intel·lectuals...), però també comença a ser mal vist per alguns sectors de l'estament militar. Davant aquesta situació, Alfons XIII, que tem que la impopularitat del dictador l'arrossegui també a ell, força la dimissió de Primo de Rivera el 27 de gener de 1930, i situa al capdavant del Govern el general Berenguer per liderar un procés de retorn a la legalitat constitucional. El monarca, però, no aconsegueix el seu objectiu: les principals forces polítiques s'han unit i comencen a preparar les bases per a la proclamació d'una república i la convocatòria d'unes eleccions a corts constituents.

2.2. Context jurídic

Un cop analitzat el context històric d'aquesta recerca, considero oportú exposar també la legislació relacionada amb la premsa i la impremta aplicable en el període estudiat.

La llei de premsa i impremta vigent durant la dictadura de Primo de Rivera és la *Ley de Policía de Imprenta* de 1883,⁴⁰ promulgada per un govern de Práxedes Mateo Sagasta. Aquesta llei és, potser, la més liberal i oberta fins al moment, i s'oposa totalment a l'anterior, fortament preventiva i en la qual es tipifica un bon nombre de delictes d'impremta, als quals correspon una legislació i uns tribunals especials.

Ja en el primer article de la Llei es posa de manifest aquest caràcter liberal i no preventiu de què parlo. Per garantir l'aplicació del dret reconegut a l'article 13 de la Constitució de 1876, això és, el dret a expressar idees lliurement («*todo español tiene derecho: de emitir libremente sus ideas y opiniones, ya de palabra, ya por escrito, valiéndose de la imprenta o de otro procedimiento semejante, sin sujeción a la censura previa*»), la Llei defineix què s'entén per imprès. Vegem aquest article en qüestió:

Para el ejercicio del derecho que reconoce a todos los españoles el párrafo segundo del art. 13 de la Constitución de la Monarquía y para los efectos de la presente ley, se considera impreso la manifestación del pensamiento por medio de la imprenta, litografía, fotografía o por otro procedimiento mecánico de los empleados hasta el día, o que en adelante se emplearen para la reproducción de las palabras, signos y figuras sobre papel, tela o cualquiera otra materia.

Tot i que molts dels articles se centren en la fundació, representació, publicació i legislació de diaris i publicacions periòdiques, també n'hi ha de referits al llibre imprès (segons l'article 4, «*todo impreso que, sin ser periódico, reúna en un solo volumen 200 o más páginas*»), com ara

⁴⁰ Tal com ja he avançat en el capítol introductori, els apèndix en contenen una còpia.

l'article 5, clarament en sintonia amb el ja esmentat caràcter general i no preventiu de la Llei: «*La publicación del libro no exigirá más requisito que el de llevar pie de imprenta*».

Pel que fa a qüestions de caire jurídic i legal, tal com ja diu Carlos Soria a *La ley española de Policía de Imprenta de 1883* (1982, 11 – 40), la nova llei allibera la impremta d'una legislació especial, això és, nega l'existència d'una especialitat en els delictes d'impremta i considera que s'han de jutjar en Tribunals ordinaris i segons el Codi Penal. Vegem-ne l'article 19:

Las infracciones a lo prevenido en esta ley, que no constituyan delito con arreglo al Código penal, serán corregidas gubernativamente con las mismas penas que éste señala para las faltas cometidas por medio de la imprenta.

Ara bé, amb el temps, diverses circumstàncies provoquen la limitació i, posteriorment, la suspensió de les llibertats i avenços que contempla la Llei. Relacionat amb això, el 22 de setembre de 1886 es declara l'estat de guerra per eliminar un moviment pro-republicà dirigit pel Brigadier Villacampa focalitzat a Madrid el 19 de setembre. Durant 23 dies, les qüestions relacionades amb la premsa i l'impremta passen a dependre directament de les autoritats militars.

Una altra mostra de la limitació de les disposicions de la Llei de 1883 es produeix el 1893 com a conseqüència de la guerra de Melilla. En aquest cas, el Consell de Ministres aprova unes mesures especials que restringeixen la informació que es pot oferir sobre el conflicte. D'aquestes mesures, n'hi ha diverses que resulten destacables: l'única versió veritable i oficial sobre els fets és la que surt dels despatxos de l'autoritat superior de Melilla, i a qualsevol informació que hi divergeixi se li pot aplicar el Codi Penal; les infraestructures telegràfiques que comuniquen Melilla i Almeria només estan al servei oficial i no es pot enviar per telègraf a la península notícies que no segueixin la versió oficial; o es pot demandar aquelles persones físiques i jurídiques que, segons el parer dels serveis oficials, comuniquin informacions alarmants o que portin desprestigi a l'exèrcit.

Desastres com ara la guerra de Cuba o el creixement del terrorisme i l'anarquisme també comporten limitacions a la llibertat d'expressió que contempla la Llei d'impremta de 1883, però el punt culminant d'aquest procés es produeix el 1906 amb l'aprovació de la *Ley de Jurisdicciones*,⁴¹ els articles de la qual li són clarament contraris.

⁴¹ Als apèndix n'hi ha una còpia.

2. Marc històric i jurídic

L'origen més immediat d'aquesta *Ley de Jurisdicciones* l'hem de buscar el novembre de 1905, quan el setmanari satíric *Cu-cut!* Publica aquest acudit de Joan G. Junceda, que ironitza sobre les contínues derrotes de l'exèrcit espanyol.⁴²

Figura 14: vinyeta humorística signada per Junceda a les pàgines de *Cu-Cut!* el 23 de novembre de 1905

La reacció de l'estament militar no es fa esperar. La nit del 25 de novembre, uns tres-cents o quatre-cents militars destrossen i incendien la redacció del *Cu-cut!*, assalten la Llibreria Bagunyà del carrer del Cardenal Casañas i, també, arrasen els locals del diari *La Veu de Catalunya*. Tots aquests assalts es porten a terme amb la total connivència de les forces d'ordre públic.⁴³ El pas següent és l'aprovació, el 23 de març de 1906, de la ja esmentada *Ley de Jurisdicciones*. En línies generals, la nova llei suposa la creació de dues noves formes delictives. D'una banda, es considera delictes l'ultratge a la Nació (no cal dir quina) i als símbols nacionals, ja sigui de paraula, ja sigui per escrit. Vegem què disposa l'article 2 de la Llei:

⁴² JUNCEDA. [Vinyeta il·lustrada]. *Cu-Cut!* (núm. 204, 23 novembre 1905), p. 742.

⁴³ Casassas, Colomines, González Calleja i Santolaria (2006) dediquen un monogràfic a desgranar les causes, desenvolupament i conseqüències de l'episodi.

Los que de palabra, por escrito, por medio de la imprenta, grabado, estampas, alegorías, caricaturas, signos, gritos o alusiones, ultrajaren a la Nación, a su bandera, himno nacional u otro emblema de su representación, serán castigados con la pena de prisión correccional.

En la misma pena incurrirán los que cometan iguales delitos contra las regiones, provincias, ciudades y pueblos de España y sus banderas o escudos.

En segon lloc, també passa a ser delictes la injúria i l'ofensa a l'exèrcit, ja sigui, novament, de paraula o per escrit. Vegem el contingut de l'article 3 de la Llei:

Los que de palabra o por escrito, por medio de la imprenta, grabado u otro medio mecánico de publicación, en estampas, alegorías, caricaturas, emblemas o alusiones injurien u ofendan clara o encubiertamente al Ejército o a la Armada o a instituciones, armas, clases o cuerpos determinados del mismo, serán castigados con la pena de prisión correccional.

Y con la de arresto mayor en sus grados medio y máximo a prisión correccional en su grado mínimo, los que de palabra, por escrito, por la imprenta, el grabado u otro medio de publicación instigaren directamente a la insubordinación en institutos armados o a apartarse del cumplimiento de sus deberes militares a personas que sirvan o estén llamadas a servir en las fuerzas nacionales de tierra o de mar.

Aquestes injúries i ofenses a l'exèrcit són competència directa dels tribunals militars, fet que entra clarament en conflicte amb la Llei de 1883, que dicta que els delictes relacionats amb la impremta s'han de jutjar en tribunals ordinaris. D'aquesta manera, es torna a reconèixer una especialitat en els delictes d'impremta, que a més s'han de jutjar, com acabo de dir, en tribunals especials (en aquest cas, militars). Això queda recollit en l'article 5 de la *Ley de Jurisdicciones* d'aquesta manera:

Los tribunales ordinarios de derecho conocerán de las causas que se instruyan por cualquiera de los delitos a que se refieren los artículos 1.º, 2.º y 4.º de esta ley, siempre que los encausados no pertenezcan al ejército de mar o de tierra y no incurrieren por el acto ejecutado en delito militar. De las causas que se refiere al art. 3.º conocerán los tribunales del fuero de Guerra y Marina.

La dictadura de Primo de Rivera suposa un altre cop frontal a la *Ley de Policía de Imprenta*. Ja he apuntat abans que el dictador instaura una censura (tant en l'àmbit oral com en l'escrit) que, tot i que en principi havia de ser temporal, s'acaba allargant durant tot el seu mandat. Com ja exposa Roig Rosich (1992, 434), mitjançant aquesta censura es pretén donar una imatge pública idíl·lica i allunyada de la realitat de l'Estat i de la dictadura. La responsabilitat de la censura està delegada als governs civils, i això fa que sovint es produeixin arbitriats, favors, tractes intolerants, etc., a l'hora d'aplicar-la, precisament perquè no hi ha uns criteris unificats i el personal responsable no sempre és prou competent.

La censura s'aplica d'una manera més dura i sistemàtica a la premsa. Relacionat amb això, es vigila l'orientació amb què es tracten alguns temes, com ara la crítica al govern i les

2. Marc històric i jurídic

institucions, els separatismes, les declaracions i desenvolupament de les vagues, les alteracions de l'ordre públic, els problemes de subsistència, els assumptes militars (com ara la guerra del Marroc), la situació política a Rússia, etc. Aquesta censura també abasta el material gràfic de les publicacions periòdiques. Val a dir, però, que, tal com constata Roig Rosich (1992, 436), la càrrega informativa dels diaris és prou elevada, perquè la censura actua principalment sobre l'opinió i perquè, com ja he dit, ho fa de forma arbitrària i, fins i tot, contradictòria (notícies censurades en alguns diaris apareixen sense problemes en d'altres publicacions).

Pel que fa a l'àmbit editorial i del llibre, la censura és més tolerant en comparació a les publicacions periòdiques, tot i que també s'aplica de forma força arbitrària.⁴⁴ En un primer moment s'instaura la censura prèvia durant un curt espai de temps, però ben aviat es considera que els llibres són poc influents i tenen una difusió escassa, sobretot si es comparen a les publicacions periòdiques (Rosich 1992, 437 – 438), de manera que aquesta censura prèvia desapareix i es deixa com a últim recurs la recollida d'exemplars ja impresos. Tanmateix, hi ha una certa inseguretat entre els editors i impressors, que sovint opten per l'autocensura o per l'edició en clandestinitat. Aquesta situació de certa permissivitat dels uns i cautela per parts dels altres no frena, però, l'edició a Catalunya. Tot el contrari, suposa un impuls per a la indústria editorial, sobretot en llengua catalana, perquè es veu com una iniciativa de lluita contra la repressió cultural i l'anticatalanisme de la dictadura, i també perquè el públic lector en català creix cada cop més.

Com a síntesi final, la llei vigent per a les publicacions i edicions durant la dictadura de Primo de Rivera és la de 1883, una de les més lliberals fins al moment, però coartada per legislacions posteriors (com ara la *Ley de Jurisdicciones* de 1906) i per una censura dictatorial que és molt més tolerant i laxa amb el llibre que no pas amb la premsa.

⁴⁴ Tal com apunta Llanas (2005, 14 – 15), *El silenci de Catalunya* de Francesc Cambó és censurat en un primer moment, però el 1930 se'n permet la publicació amb un únic canvi respecte a l'original: ara es titula *Per la concòrdia*.

3. Literatures i autors traduïts

Aquest capítol parteix d'una voluntat exhaustiva i se centra en els autors literaris que compten almenys amb una obra traduïda dins els catàlegs de les editorials catalanes durant el període 1923 – 1930. No pretenc fer un estudi profund dels vora 615 autors que es troben en aquesta tessitura, però sí oferir-ne un perfil literari centrat, sobretot, en els títols que, per mitjà de la traducció, aporten als catàlegs de les editorials catalanes coincidint amb la primera dictadura del s. XX. D'aquesta manera puc valorar, al final del capítol, aspectes relacionats amb els autors més traduïts, els gèneres literaris que cultiven o la seva llengua de creació.

Opto per estructurar el capítol en diversos apartats que agrupen aquests autors segons la seva llengua de creació, començant pel francès i seguint per l'anglès, l'alemany, l'italià, el rus, el català, el llatí i el grec.⁴⁵ Acabo amb un recull d'autors en diverses llengües que no tenen prou presència per disposar d'un apartat propi. És així, doncs, que cada autor compta amb una síntesi monogràfica pròpia, unes 615 en total ordenades dins dels apartats lingüístics pertinents segons criteris purament alfabètics.

Seguint el que apunto en l'apartat 1.4 del capítol introductori, obro cada síntesi monogràfica amb el nom de l'autor en què se centra i, en nota a peu de pàgina, les fonts de referència consultades; seguidament, n'ofereixo la cronologia i, a més, l'ocupació principal. Després de fixar el nom real de l'autor (en cas que s'amagui darrere un pseudònim) i, si escau, els pseudònims emprats més habitualment, arriba el moment d'anotar-ne la pertinença a acadèmies o organismes i institucions culturals. Ara sí, en desenvolupo de forma succinta (amb més motiu si es tracta d'una figura indiscutible de la literatura) la trajectòria vital i professional, per a continuació centrar-me en els gèneres literaris que cultiva, els trets principals de la seva obra i, també, els premis i distincions que li pugui haver reportat. Tanmateix, la part del lleó de cada síntesi monogràfica se l'enduen les dades relatives a les obres de l'autor que, traduïdes, han estat publicades a Catalunya entre 1923 i 1930, independentment de si són primeres edicions o no. Un cop he registrat el títol de les traduccions i l'any d'edició, dato la publicació de les obres originals i n'ofereixo el títol en llengua de sortida (opto per transcriure a l'alfabet llatí els títols d'obres en grec i rus); en aquest punt, apunto l'editorial responsable de les traduccions, la col·lecció a què pertanyen i, és clar, els responsables de traslladar els originals. Per últim, ressegueixo la fortuna editorial de

⁴⁵ L'ordre d'aparició d'aquestes llengües respon a criteris quantitius.

3. Literatures i autors traduïts

les traduccions oferint el llistat de les múltiples edicions de què són objecte,⁴⁶ tant abans com després del període estudiat i fins a 2009:⁴⁷ les dades exposades per a cada edició es redueixen a l'any d'aparició i al segell editorial que hi ha al darrere (si no n'esmento cap, l'editorial responsable és la mateixa que publica la traducció durant el període 1923 – 1930).

A l'hora d'omplir de contingut l'estructura informativa que acabo d'exposar, parteixo de la consulta de múltiples fonts primàries i secundàries.

- La llista dels aproximadament 615 autors presents en aquest capítol parteix dels registres recollits en la base de dades de la recerca.
- Per aportar les dades cronològiques, vitals i professionals de tots aquests autors, em baso en múltiples obres enciclopèdiques i biogràfiques, algunes d'habituals i d'altres de més especialitzades;⁴⁸ tanmateix, si n'he de destacar cap, sens dubte em decanto per l'extensa i utilíssima col·lecció de reculls i diccionaris biogràfics de l'Oxford University Press. Deixant de banda aquests reculls biogràfics, remarco l'interès dels catàlegs d'autoritats i identitats que ofereixen biblioteques com la Bibliothèque National de France,⁴⁹ la Library of Congress,⁵⁰ la Deutsche National Bibliothek,⁵¹ La Biblioteca Nacional de España⁵² o la Biblioteca de Catalunya.⁵³ Es tracta de reculls que apleguen una col·lecció ingent de noms de persona o entitats que tenen alguna responsabilitat dins les entrades bibliogràfiques dels catàlegs d'aquestes institucions; a banda de suposar una valuosa font informativa, relacionen pseudònims i normalitzen el nom de ploma dels autors continguts, de manera que permeten unificar les diverses grafies associades a un mateix nom i, així, identificar-ne amb més precisió la producció bibliogràfica. En la mateixa línia, subratllo *WorldCat Identities*,⁵⁴ un recurs associat al catàleg en línia WorldCat, gestionat per l'Online Computer Library Center i que aplega

⁴⁶ La dificultat de trobar registres fiables em porta a presentar un llistat que, si bé no és exhaustiu i complet, sí que resulta significatiu pel que fa a la trajectòria d'aquestes traduccions.

⁴⁷ Com indico en l'apartat dedicat a descriure la base de dades d'aquesta recerca (1.6) el motiu de tancar en aquest any obeeix al fet que, en el procés d'elaboració de la tesi, el llistat d'edicions i reedicions va finalitzar aleshores.

⁴⁸ Les detallo en la nota inicial de cada síntesi monogràfica.

⁴⁹ Consultable a <http://catalogue.bnf.fr/noticesautorites.html> (aquest recurs i els cinc que esmento a continuació segueixen sent consultables el febrer de 2014 mitjançant els enllaços que ofereixo).

⁵⁰ Consultable a <http://authorities.loc.gov>.

⁵¹ Consultable a <https://portal.dnb.de>.

⁵² Consultable a <http://catalogo.bne.es/uhtbin/authoritybrowse.cgi>.

⁵³ Consultable a <http://cantic.bnc.cat>.

⁵⁴ Consultable a <http://www.worldcat.org/identities>.

entrades procedents de milers de biblioteques de tot el món⁵⁵ (m'hi tornaré a referir ben aviat). Per últim, no m'oblido de la premsa, la consulta de la qual m'ha permès completar llacunes informatives en més d'una ocasió.

- La informació recollida per a cada traducció esmentada en les síntesis monogràfiques parteix dels registres que conformen la base de dades d'aquesta recerca. Amb l'objectiu d'identificar el títol i l'any d'edició de cada obra en llengua original, em serveixo de les fonts bibliogràfiques citades en cada síntesi monogràfica i, sobretot, dels catàlegs de les biblioteques esmentades anteriorment. En aquest punt, destaco de nou l'inestimable valor del catàleg en línia WorldCat, que permet accedir a totes les edicions publicades i localitzades en qualsevol idioma per a un títol determinat des del seu registre bibliogràfic. Baso en aquestes mateixes fonts i en catàlegs de llibreries en línia⁵⁶ el recorregut que, per mitjà de la reedició, segueixen les traduccions recollides en les síntesis monogràfiques que es comencen a desplegar en l'apartat següent.

⁵⁵ WorldCat permet consultar les entrades de més de 72.000 biblioteques distribuïdes en 170 països arreu de la geografia mundial.

⁵⁶ Em refereixo sobretot al portal IberLibro (consultable a <http://www.iberlibro.com>), integrat dins la xarxa internacional de llibreries en línia AbeBooks.

3.1. Autors en francès

Edmond About⁵⁷ (1828 – 1885), escriptor, dramaturg i periodista polític. Empra el pseudònim de Valentin de Quévilly en les seves col·laboracions a *Figaro*. El 1884 és nomenat membre de l'Acadèmia Francesa. El 1925 l'editorial Pegaso li publica dins la col·lecció Los Maestros de la Novela *La nariz de un notario*; l'original (*Le nez d'un notaire*) data de 1862.

* * *

Amedée Achard⁵⁸ (1814 – 1875), novel·lista, dramaturg i periodista. El 1928 Lux li publica dins La Novela Mensual *El caballero Bella-Rosa*; l'original (*Belle-Rose*) data de 1847.

* * *

Germaine Acremant⁵⁹ (1889 – 1986), novel·lista. De soltera, Germaine Fanny Marie Joséphine Poulain. Signa novel·les de temàtica sentimental com *La de los sombreros verdes* (Sociedad General de Publicaciones: 1924; traducció d'Ernesto G. Solano) i *¡A casarse tocan!* (Juventud: 1928; traducció de Consuelo Gil Roesset). La traducció de *La de los sombreros verdes* es reedita almenys en dues ocasions, concretament el 1926 (dins del mateix segell editorial) i el 1930 (ara a Juventud). Pel que fa als títols originals, *Ces dames aux chapeaux verts* (1921) i *Gai! Marions-nous!* (1927) respectivament, reben a França el Premi Nacional de Literatura.

* * *

Mathilde Aigueperse⁶⁰ (1854 – 1924), novel·lista. El 1923 aporta a la Colección Princesa del segell d'Eugenio Subirana la novel·la sentimental *A los diez y ocho años* (la traducció és de Juan Laguía Lliteras). No he pogut datar la primera edició de l'original, *A dix-huit ans*; tanmateix, els principals catàlegs bibliogràfics fan referència a una segona edició de 1906, fet pel qual l'obra ha de ser anterior a aquest any.

* * *

⁵⁷ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

⁵⁸ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

⁵⁹ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

⁶⁰ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

Gustave Aimard⁶¹ (1818 – 1883), novel·lista i fulletonista. Pseudònim d'Olivier Aimard (Gloux d'adopció). Col·labora a *Le Moniteur*, *La Presse* o *La Liberté*. Autor dedicat gairebé exclusivament a la narració d'aventures, el 1927 aporta a la Colección Aventura de Juventud *Los tramperos del Arkansas* (l'original francès, *Les trappeurs de l'Arkansas*, apareix el 1858). El 1927 la col·lecció Grandes Aventuras de l'editorial Iberia també aposta per Aimard, concretament per *Los bisontes blancos*: l'original, *Les bisons blancs*, data de 1876.

* * *

Mathilde Alanic⁶² (1864 – 1948), novel·lista. La seva producció, centrada en la novel·la sentimental, li reporta diverses distincions de l'Acadèmia Francesa (premi Moyon de 1903, premi Jules Fabre de 1913 i premi Sobrier-Arnould de 1920) i, fins i tot, la condecoració de Cavaller de la Legió d'Honor (1929). Durant la primera dictadura del s. XX aporta al catàleg de Juventud, concretament a la col·lecció La Novela Rosa, *Deber de hijo* (1924; l'original, *Le devoir du fils*, data de 1906) i *La solterona* (1925). Totes dues traduccions, la primera signada per María Luz Morales i la segona atribuïda a l'editorial, són reeditades el 1930 per la mateixa casa.

* * *

Pierre Alciette,⁶³ novel·lista. Pseudònim col·lectiu del matrimoni format per Alice Vialatte i Raymond Vialatte. El 1924 aporten a la col·lecció La Novela Rosa de l'editorial Juventud *La novel·la de Maddya*, traduïda per Tomás Orts Ramos. Segons els principals catàlegs bibliogràfics, l'original, *Le roman de Maddya*, podria datar de 1923.

* * *

Marcel Allain⁶⁴ (1885 – 1969), novel·lista i periodista. Cultiva la narrativa popular i obté èxits com les aventures del personatge Fantômas, creades conjuntament amb Pierre Souvestre. La Sociedad General de Publicaciones li edita dins Las Grandes Novelas de la Pantalla *Los parias del amor*; l'original francès, *Les parias de l'amour*, apareix el 1921.

* * *

⁶¹ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

⁶² Síntesi a partir de: Port 1965; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

⁶³ Síntesi a partir de: Auñamendi Eusko Entziklopedia [en línia]; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

⁶⁴ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

Henri Allorge⁶⁵ (1878 – 1938), escriptor. Reconegut sobretot com a poeta (arriba a formar part del consell d'administració de la Maison de Poésie, a París), cultiva també la narrativa de ficció. És precisament aquesta faceta la que ens arriba a Catalunya durant el període estudiat a través de Juventud, que li edita les traduccions titulades *El gran cataclismo: novel·la del siglo 100* (la versió de 1925 és de Miguel Toledano) i *La Tierra invadida por Marte* (1928); els originals francesos, *Le grand cataclysm: roman du 100e siècle* i *Ciel contre Terre*, apareixen el 1925 i el 1928 respectivament.

* * *

René d'Anjou⁶⁶ (1852 – 1941), novel·lista. Pseudònim de Renée Gouraud d'Ablancourt; també empra el pseudònim de Perrot d'Ablancourt. L'editorial Lux li publica dins La Novela Mensual la traducció titulada *El amo después de dios* (*Maître Après Dieu*, original de 1902).

* * *

Henri Ardel⁶⁷ (1863 – 1938), novel·lista. Pseudònim de Berthe Abraham, autora de diversos títols de temàtica sentimental. Empra, també, el pseudònim de Léo Dartey. La seva producció li reporta la concessió del premi Montyon el 1934. A continuació exposo, en forma de llistat, les obres que, traduïdes, aporta al catàleg dels segells editorials catalans entre 1923 i 1930:

- *El alba* (*L'aube*): Ribas y Ferrer publica aquest títol dins la Biblioteca Regina en un any sense determinar; la traducció, signada per Ivone Ferrer, es reedita el 1927 dins el mateix segell.
- *Sola* (*Seule*, 1901): la Sociedad General de Publicaciones edita aquesta traducció dins la col·lecció La Novela Rosa. El 1924 l'obra ja compta amb una reedició a Juventud.
- *El sueño de Suzy* (*La rêve de Suzy*, 1905): la Colección Princesa de l'editorial Eugenio Subirana acull la traducció que José Pagés fa d'aquest original. Pel que consta al volum mateix, l'edició de 1923, l'única que recullen els principals catàlegs bibliogràfics, és la segona: tanmateix, no he pogut trobar cap mena d'informació sobre la primera edició d'aquesta traducció.
- *Al volver* (*Au retour*, 1899): el 1924 la Sociedad General de Publicaciones treu al mercat la versió espanyola d'aquest original; gairebé una dècada més tard, concretament el 1933, Juventud en publica la reedició.

⁶⁵ Síntesi a partir de: Rousselot 1968; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

⁶⁶ Síntesi a partir de: Lorenz 1908 – 1909; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

⁶⁷ Síntesi a partir de: Lorenz 1908 – 1909; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

- *El veraneo de Guillermina (L'été de Guillemette, 1908)*: torna a ser la Sociedad General de Publicaciones qui, el 1924, edita aquesta traducció. El 1930 Juventud en fa la reedició.
- *La señorita Orlis (Renée Orlis, 1897)*: el 1924, Juventud afegeix aquest títol al seu catàleg. Poc després, concretament el 1926, n'edita la traducció catalana d'A. M. a Mentora, un dels seus segells paral·lels; aquesta edició es comercialitza amb el nom de *Regina Orlis*.
- *Un cuento azul (Un conte bleu, 1906)*: Eugenio Subirana inclou aquest títol a la Colección Princesa el 1924; és Luis G. Manegat qui en signa la traducció.
- *El ensueño blanco (Rêve blanc, 1895)*: aquest títol arriba a Catalunya per mitjà de la traducció que en fa Carles Rahola el 1925; és Juventud qui l'edita, concretament dins la col·lecció La Novela Rosa.
- *Mi primo Gerardo (Mon Cousin Guy, 1896)*: la Sociedad General de Publicaciones amplia el seu catàleg amb aquest títol el 1925; tres anys després (el 1928), Mentora reedita el text espanyol. He pogut trobar dues edicions més de l'obra, una impresa el 1932 als tallers de R. Plana (no s'hi indica l'editorial responsable) i una altra sense datar a cura de Prensa Española (Madrid); tanmateix, en cap d'aquests volums consta el nom del traductor, fet pel qual no estic en posició d'afirmar categòricament que s'hi reproduceixi la traducció de 1925.
- *El rescoldo (Le feu sous la cendre, 1908)*: aquest títol arriba a Catalunya el 1926 mitjançant l'edició que en fa Juventud dins la col·lecció La Novela Rosa (de fet, l'editorial s'atribueix l'autoria de la traducció); el 1928 la mateixa casa en fa la reedició.
- *Imprudente aventura (L'imprudente aventure)*: Alfons Nadal tradueix aquest títol el 1926 per a la Biblioteca Regina de Ribes y Ferrer.
- *Las confidencias de Julia*: la traducció de l'original, signada per Miguel Toledano, passa a engruixir la nòmina de la col·lecció La Novela Rosa de l'editorial Juventud el 1926.
- *La culpa ajena (la faute d'autri, 1901)*: el 1927, La Novela Rosa de Juventud acull aquest títol, la traducció del qual s'atribueix en el crèdits del volum.
- *Todo llega (Tout arrive, 1901)*: segons s'indica en el volum, Felipe Villaverde tradueix aquest títol a partir de la 58a edició francesa; Eugenio Subirana publica el text espanyol el 1927 dins la Colección Princesa.

3. Literatures i autors traduïts

- *Dos amores (Deux amours)*: el 1928 Juventud amplia el catàleg de La Novela Rosa amb aquest títol. El 1932 se n'imprimeix una nova edició als tallers de R. Plana; tanmateix, al volum no s'hi indica el segell editorial responsable.
- *Las vacaciones de los Bryce (Les vacances de la familie Bryce)*: la Nueva Colección Hogar de Juventud acull aquest títol el 1929. La traducció, atribuïda a la mateixa editorial, compta amb una reedició, també a Juventud, el 1932.

* * *

Louis d'Arvers⁶⁸ (1860? – 1944), novel·lista i traductora. Pseudònim de Gabrielle Dumont. Autora sobretot de novel·les populars i de temàtica sentimental, el 1925 Publicaciones Mundial li edita dins la col·lecció Fama *Odisea encantadora (Charmante odysée)*.

* * *

Henri d'Asfeld,⁶⁹ escriptor. La Novela Mensual de l'editorial Lux li publica, el 1924, *La raqueta embrujada*.

* * *

M. d'Assenoy.⁷⁰ Ben poca cosa he pogut trobar d'aquest escriptor, a banda del fet que publica habitualment a l'editorial francesa Gautier Languereau. Durant el període estudiat, concretament el 1927, aporta a La Novela Rosa de l'editorial Juventud *Los zuecos de la reina Ana (Les sabots de la reine Anne)*; la traducció és de Carmela Eulate.

* * *

Émile Augier⁷¹ (1820 – 1889), poeta i dramaturg. La seva producció teatral li reporta el premi Montyon el 1849. Uns quants anys més tard, el 1857, ocupa el seient 1 de l'Acadèmia Francesa. El 1854 escriu conjuntament amb Jules Sandeau⁷² l'obra teatral *Le gendre de M. Poirier*; el 1930 Salvador Bonavia en publica la traducció de Salvador Vilaregut (*El gendre del senyor Perera*) dins la col·lecció La Escena Catalana.

* * *

⁶⁸ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

⁶⁹ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

⁷⁰ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

⁷¹ Síntesi a partir de: Les immortels [en línia]; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

⁷² Li dedico una síntesi monogràfica en aquest capítol.

Honoré de Balzac⁷³ (1799 – 1850), novel·lista i dramaturg. Utilitza pseudònims com Abbé Savonati, Lord R'Hoone o Saint Aubin. Abandona els estudis de Dret per dedicar-se a la literatura. Màxim representant de la novel·la realista francesa, reuneix una extensa obra que integra narrativa, dramaturgia, periodisme o, en fi, crítica literària. Completo aquesta síntesi monogràfica amb una relació dels títols que, traduïts, els segells editorials catalans li publiquen de 1923 a 1930.

- *El lirio en el valle* (*Le lys dans la vallée*, 1836): durant el període estudiat, aquest títol compta amb dues edicions dins la Biblioteca de Grandes Novelas de Ramón Sopena, la primera sense datar i, la segona, de 1930. El mateix segell reedita almenys dues vegades més la traducció que Felipe Cabañas Ventura signa de l'obra, concretament el 1965 i el 1974. L'original de Balzac compta també amb una traducció al català (*El lliri de la vall*) a cura d'Alfons Maseras i editada per Proa el 1929, concretament dins la col·lecció A Tot Vent; he pogut identificar un parell de reedicions d'aquesta traducció editades per El Observador el 1991 i el 1992.
- *El médico de la aldea* (*Le médecin de campagne*, 1833): aquesta traducció s'inclou dins la Biblioteca Selecta d'Iberia; al volum no hi consta ni l'any d'edició, ni el traductor.
- *Argow, el pirata* (*Argow, le pirate*, 1837): Viuda de Luis Tasso publica aquest títol dins la Biblioteca Renovación el 1924; es tracta d'una reedició de la traducció que el mateix segell ja havia publicat el 1910.
- *La pau de casa* (*La paix du ménage*, 1830): el 1924 La Novel·la Estrangera publica aquesta traducció d'Agustí Esclasans.
- *El cura de Tours* (*Le curé de Tours*, 1832): la col·lecció Los Maestros de la Novela de l'editorial Pegaso n'acull, el 1924, la traducció de Federico Viera.
- *La mujer del muerto* (*Le colonel Chabert*, 1832): de nou, és l'editorial Pegaso que, el 1924, publica aquesta traducció dins la col·lecció Los Maestros de la Novela.
- *El tío Goriot* (*Le père Goriot*, 1835): el 1927 Joaquín Gallardo tradueix l'original per a la Colección Grandes Autores de Mentora; Juventud reedita el text espanyol els anys 1958, 1969 i 1985 amb una modificació al títol, que passa a ser *Papá Goriot*.
- *La piel de onagro* (*La peau de chagrin*, 1831): la traducció de l'original apareix per primera vegada a la Colección Grandes Autores de Mentora el 1927; signada per Joaquín Gallardo, es reedita el 1930 a Juventud i de nou el 1931 a Mentora.
- *Una hija de Eva* (*Une fille d'Ève*, 1838): el 1928, el catàleg de Viuda de Luis Tasso acull aquest títol en traducció de Joaquín García Bravo; Edaf (Madrid) la reedita diverses

⁷³ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

vegades, dues el 1960 i almenys una els anys 1964, 1966, 1968, 1969, 1970, 1974, 1977 i 1981.

- *La Quimeta maca (Paméla Giraud, 1843)*: Salvador Vilaregut tradueix aquesta obra teatral per a la col·lecció La Escena Catalana de Salvador Bonavia l'any 1929.
- *Grandeza y decadencia de César Birotteau (Cesar Birotteau, 1837)*: Joaquín Gallardo assumeix la traducció d'aquest títol, que passa a engruixir el catàleg de Juventud el 1930; diversos catàlegs bibliogràfics s'hi refereixen amb el títol lacònic de *César Birotteau*.

* * *

Henri Barbusse⁷⁴ (1873 – 1935), periodista, poeta i novel·lista. Col·labora a publicacions com *L'Echo de Paris* o *Le Matin*. Paral·lelament, cultiva la narrativa literària, amb títols com ara *Le feu*, un original de 1916 que li reporta el premi Goncourt de 1917: Santiago Masferrer i Cantó en fa la traducció al català per a l'editorial Balagué, que la inclou el 1930 dins la Col·lecció Balagué amb el títol de *El foc*.

* * *

Serge Barranx⁷⁵ (1867 – 1959), escriptor i mestre de primària. Pseudònim de François Vignaux. En alguns catàlegs el seu cognom apareix escrit amb la grafia Barrange. Cultiva sobretot la novel·la; així, el 1926 aporta a la Biblioteca Regina de l'editorial Ribas y Ferrer la novel·la *Por derecho propio (La daüne)*: Antoni Guardiola en signa la traducció.

* * *

Charles Baudelaire⁷⁶ (1821 – 1867), poeta, crític i traductor. Empra, sobretot en els inicis, pseudònims com Baudelaire-Dufays o Pierre Dufaÿs. S'inicia en les lletres com a crític en diverses publicacions franceses; és, però, la seva producció poètica a cavall del romanticisme i el simbolisme que l'eleva a la posteritat. Durant el període estudiat, diverses editorials catalanes li publiquen reculls poètics traduïts al català i a l'espanyol. En primer lloc, l'any 1926 Cervantes li dedica una antologia de *Poesías*; Elisabeth Mulder de Damier és qui en signa la traducció, integrada dins la col·lecció Las Mejores Poesías (Líricas) de los Mejores Poetas i, a més, reeditada el 1928. En segon lloc, i també el 1926, aporta *Les flors del mal (Les fleurs du*

⁷⁴ Síntesi a partir de: Présentation rapide [en línia]; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

⁷⁵ Síntesi a partir de: Lorenz 1908 – 1909; base de dades d'aquesta recerca.

⁷⁶ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquest treball.

mal) al catàleg de Llibreria Catalònia; Rossend Llates assumeix la traducció al català d'aquest original de 1857. Finalment, el 1928 Agustí Esclassans tradueix *Petits poemes en prosa* (*Petits poèmes en prose*; o *Le Spleen de Paris*, original en francès de 1862); Llibreria Catalònia, que inclou aquest títol en la Biblioteca Univers, en fa una reedició el 1930.

* * *

René Bazin⁷⁷ (1853 – 1932), novel·lista, periodista, historiador i assagista. Empra pseudònims com Jean Street o Bernard Seigny. El 1903 entra a l'Acadèmia Francesa. Montaner y Simón li publica el 1924 *Tierra y patria* (*Aujourd'hui et demain: pensées du temps de la guerre*) i *La Mancha de tinta* (*Une tache d'encre*); els originals en francès, de 1888 i 1916 respectivament, estan traduïts per Antonio Padró Grané (el primer) i Lluís Carles Viada Lluich (el segon). L'editorial Gustavo Gili aposta, també, per aquest autor francès. Així, el 1924 acull dins la Colección Selecta Internacional *La boda de la dactilògrafa* (*Le mariage de mademoiselle Gimel, dactylographe*), un original de 1909 traduït per Enrique Tomasich; un parell d'anys més tard, concretament el 1926, és el torn d'*Estefanía* (*Stéphanette*), un títol de 1884 traduït novament per Tomasich i que passa a engruixir la nòmina de la Biblioteca Emporium.

* * *

André Beaumont,⁷⁸ novel·lista. Produeix sobretot novel·les de temàtica popular i sentimental. El 1891 escriu *Une bachelière*, un llibre la traducció del qual Juventud edita en dos volums i amb el títol de *Las vacaciones de una canonesa* dins la col·lecció la Novela Rosa el 1928.

* * *

Maurice Bedel⁷⁹ (1883 – 1954), poeta, novel·lista i metge. Utilitza el pseudònim de Gabriel Senlis. Arriba a presidir la Société des Gens de Lettres. Després d'iniciar-se en la poesia, es consagra el 1927 amb *Jérôme 60e latitude Norte*, la seva primera novel·la, que li reporta el premi Goncourt d'aquell any. La Llibreria Catalònia aposta de seguida per aquest títol, i el 1929 ja en publica la traducció al català, signada per J. Bassols i titulada *Jerome 60e*, dins la Biblioteca Catalònia.

* * *

⁷⁷ Síntesi a partir de: Lorenz 1908 – 1909; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

⁷⁸ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

⁷⁹ Síntesi a partir de: Bourin 1966; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

Michel Béhar,⁸⁰ autor de novel·les sentimentals. El 1927 aporta a La Novela Pequeña *Corazón de mecanógrafa*.

* * *

Léon Bellières,⁸¹ dramaturg. El 1929, Salvador Bonavia li edita dins La Escena Catalana i en traducció d'Amichatis *En Fanalets, l'home de la barra*; Bellières escriu l'original conjuntament amb Jean Kolb.⁸²

* * *

Pierre Benoît⁸³ (1886 – 1962), poeta i novel·lista. Membre de l'Acadèmia Francesa des del 1931. La seva producció narrativa li reporta el Gran Premi de l'Acadèmia Francesa el 1919. Pel que fa a la seva presència a Catalunya durant el període estudiat, el 1924 Gustavo Gili edita per primera vegada, i en traducció d'Emilio María Martínez Amador, *La calzada de los gigantes* (*La chaussée des géants*, original de 1921); aquesta versió rep diverses reedicions: el 1942 i el 1943 a Luis Miracle (segons s'indica als volums, es tracta, respectivament, de la segona i la tercera edició), el 1951 a Mateu, el 1958 a Planeta i, finalment, el 1960 de nou a Mateu (al volum, s'hi diu que és la tercera edició de l'obra dins d'aquest segell, fet pel qual n'hi ha almenys una que no he pogut localitzar). Llibreria Catalònia aposta també per Benoît i, el 1928, acull a la Biblioteca Literària els dos volums de què consta *Axelle* (*Axelle*): Jaume dels Domenys signa la traducció d'aquest original també de 1928 (resulta sorprenent que l'original i la traducció apareguin el mateix any; tanmateix, així ho recullen els catàlegs bibliogràfics consultats).

* * *

Hector Berlioz⁸⁴ (1803 – 1869), compositor i director d'orquestra. Inscrit dins dels corrents romàntics, el 1846 estrena a París l'òpera en quatre actes *La damnation de Faust*; a banda de compondre'n la música, també n'escriu el llibret a partir de la traducció francesa del *Faust* de Goethe, signada per Gérard de Nerval. El 1930 Joaquim Pena fa una versió catalana del text adaptada a la música (*La damnació de Faust*): Successors d'Henrich n'assumeix l'edició.

* * *

⁸⁰ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

⁸¹ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

⁸² Li dedico una síntesi monogràfica en aquest capítol.

⁸³ Síntesi a partir de: Didier 1964; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

⁸⁴ Síntesi a partir de: Kennedy i Scholes 1980; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

Jean-Jacques Bernard⁸⁵ (1888 – 1972), dramaturg. Màxim exponent de *l'école du silence*, aproximadament el 1920 escriu *Le feu qui reprend mal*; el 1929 Josep Pous i Pagès en signa la traducció catalana (*El foc que es revifa malament*), que se suma a la nòmina de títols de la Col·lecció Popular de Les Ales Estes.

* * *

Arthur Bernède⁸⁶ (1871 – 1937), dramaturg, productor cinematogràfic i novel·lista. Com a autor narratiu, cultiva principalment la novel·la d'aventures i misteri. Dins d'aquest gènere, aproximadament el 1921 escriu *L'homme aux trois masques*; la Sociedad General de Publicaciones n'edita la versió espanyola el 1923 amb el títol de *El hombre de las tres caras*.

* * *

Louis Bertrand⁸⁷ (1866 – 1941), historiador i novel·lista. Membre de l'Acadèmia Francesa des del 1925. Coincidint amb l'etapa estudiada (el 1925), l'Editorial Catalana reedita la traducció d'una novel·la seva, *La infantesa (l'infante)*, dins la col·lecció Biblioteca Literària. La primera edició del text català, degut a Joaquim Pellicena, es remunta a 1921: es dona la coincidència, a més, que aquest precisament és l'any que, segons diversos catàlegs bibliogràfics, apareix l'original francès.

* * *

S. Blandy⁸⁸ (1835 – 1925), novel·lista i traductora. Nom de ploma de Stella Blandy (Boué de soltera). El 1882 escriu *La benjamine*, un títol que, el 1924, arriba traduït a la col·lecció La Novela Rosa de Juventud (*La hermana menor*); aquesta mateixa editorial reedita el text el 1933.

* * *

Joan Baptista Blazy⁸⁹ (1871 – 1933), sacerdot, traductor i escriptor. Com a traductor, la tasca més rellevant que porta a terme és el trasllat al francès de dues obres cabdals de Jacint

⁸⁵ Síntesi a partir de: WW France 1959; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquest treball.

⁸⁶ Síntesi a partir de: Lorenz 1908 – 1909; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquest treball.

⁸⁷ Síntesi a partir de: Les immortels [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁸⁸ Síntesi a partir de: Lorenz 1908 – 1909; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

⁸⁹ Síntesi a partir de: Camps 2007; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

Verdaguer, *Canigó* i *L'Atlàntida*. Com a escriptor, signa títols biogràfics i religiosos; relacionat amb això, Foment de Pietat Catalana li publica el 1929 *La beata Bernardeta de Lourdes (La bienheureuse Bernadette Soubirous)*, un original de 1925 traduït al català per Josep Forn. El volum català especifica que Forn treballa a partir de la 2a edició francesa.

* * *

Jean Bonnèry⁹⁰ (1884 -1969), novel·lista. Cultiva sobretot la narrativa de temàtica sentimental. Aproximadament el 1925 (aquesta data apareix amb un interrogant en els catàlegs bibliogràfics en què s'hi fa referència) escriu *Le chercheurs de tresors: la cité sous-marine*. Pocs anys després, concretament el 1928, en trobem una traducció signada per José Pérez Guerrero al catàleg de l'editorial Iberia (*La Ciudad submarina*). Al volum, s'hi especifica que és la 2a edició de l'obra; pel que fa a la primera, diversos catàlegs bibliogràfics constaten que es publica en set volumets o fascicles, però no n'indiquen l'any.

* * *

Henry Bordeaux⁹¹ (1870 – 1963), novel·lista, crític i assagista. Membre de l'Acadèmia Francesa des de 1919, destaca per la seva narrativa de contingut moral. Dins del període estudiat aporta els següents títols al catàleg de diverses editorials catalanes:

- *La encrucijada (La croisée des chemins, 1909)*: Guillermo Boladeres tradueix l'original per a la Colección Obras Selectas de l'editorial Seguí.
- *El fantasma de la calle Miguel Ángel (Le fantome de la rue Michel-Ange, 1922)*: la Colección Selecta Internacional de Gustavo Gili acull el 1924 la traducció d'aquest títol; és Emilio María Martínez Amador qui la signa.
- *La casa muerta (La maison morte, 1922)*: el 1924 Gustavo Gili publica la traducció de l'original dins la Colección Selecta Internacional; el text espanyol, a cura d'Enrique Tomasich, és reeditat per Surco el 1945.
- *Yamilé (Yamilé sous les cedres, 1923)*: el 1924 Montaner y Simón acull aquest títol en el seu catàleg. La traducció a l'espanyol, signada per Àngel Ruiz Pablo, és reeditada pel mateix segell almenys els anys 1942, 1943 i 1968. Resulta rellevant el fet que, en aquestes noves edicions, qui hi consta com a traductora és María de Latorre: tenint en compte que Montaner y Simón ja comptava amb la versió de Ruiz de 1924, resulta

⁹⁰ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

⁹¹ Síntesi a partir de: Lorenz 1908 – 1909; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

versemblant afirmar que María de Latorre realment revisa i posa al dia la traducció ja existent.

- *San Francisco de Sales y el corazón humano (Saint François de Sales et notre coeur de chair, 1924)*: només passen dos anys de la publicació de l'original que Gustavo Gili ja n'edita la traducció a l'espanyol d'Enrique Tomasich.
- *El corazón y la sangre (Le coeur et la sang, 1925)*: aquest títol arriba a la Colección Selecta Internacional de Gustavo Gili el 1927.
- *El miedo de vivir (La peur de vivre, 1902)*: durant el període 1923 – 1930, Gustavo Gili edita en dues ocasions (dins la Biblioteca Emporium) la traducció de l'original, concretament el 1928 i el 1930; els crèdits dels volums constaten que la versió espanyola de Juan Gil Angulo parteix de la 60a edició francesa. Tot indica que la traducció assoleix un èxit editorial notable i, de fet, abans de 1928 ja n'han aparegut quatre reedicions (dues sense indicació d'any, una de 1911 i una altra de 1922); els principals catàlegs bibliogràfics en registren també una de 1939 i una de 1947.
- *Juegos peligrosos (Les jeux dangereux)*: els principals catàlegs bibliogràfics no es posen d'acord a l'hora de datar l'original francès, que se situa entre 1925 i 1926; en qualsevol cas, Gustavo Gili l'acull a la Colección Selecta Internacional el 1928 en traducció de Graciano Díaz Arquer.
- *La cartuja del Reposoir (La chartreuse du reposoir, 1924)*: Carlos del Corral Casal tradueix l'original per a Juventud el 1929; ubicat dins la Colección Novelas Modernas, el títol compta almenys amb una reedició el 1942.
- *Bajo los pinos (Sous les pins aroles, 1929)*: el 1930, Edita publica aquest títol dins la Colección Novelas Modernas en traducció de Joaquín Gallardo; l'original francès havia aparegut tot just un any abans.

* * *

Paul Bourget⁹² (1852 – 1935), poeta, dramaturg, novel·lista i assagista. Membre de l'Acadèmia Francesa des de 1895, cultiva sobretot la novel·la, amb un bon nombre de títols de càrrega tradicional i religiosa. Coincidint amb el període estudiat, Juventud li publica dins La Novela Rosa *Las dos hermanas (Les deux soeurs)*, un original de 1905 traduït per José Baeza el 1924 i reeditat, també per Juventud, el 1944. Al seu torn, el 1925 Gustavo Gili acull dins la Colección Selecta Internacional *El sentido de la muerte (Le sens de la mort, original de 1915)*; la traducció d'Enrique Tomasich, que ja compta amb dues edicions prèvies dins el mateix segell (1917 i

⁹² Síntesi a partir de: Lorenz 1908 – 1909; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

1919), es torna a reeditar el 1931. Editorial Catalana també aposta per Bourget; així, el 1928 li publica *El deixeble (Le disciple)*, un original de 1889 traduït per Francesc Lladó i prologat, segons constaten els crèdits del volum, per Tomàs Garcés. Finalment, encara el 1928 Juan Chabas tradueix per a Juventud *Un divorcio (Un divorce)*, original de 1904).

* * *

Brada⁹³ (1847 – 1938), novel·lista. Pseudònim de Henrietta Consuela Sansom, comtessa de Quigini Puliga. Empra tant el francès com l'anglès en la seva producció literària, integrada per un bon nombre de novel·les que retraten la societat aristocràtica francesa del moment. Juventud és el segell responsable de l'edició, dins la col·lecció La Novela Rosa, de tres obres de Brada durant el període 1923 – 1930. La primera és un original de 1906 que porta per títol *Desaparecido (Disparu)*; la traducció, signada per Enriqueta Sevillano, apareix el 1925. Un any després, el 1926, surt *La rama de romero (La branche du romarin)*; en aquesta ocasió, és la mateixa editorial qui s'atribueix la traducció. El cas de *La paloma herida (La colombe blessée)* és similar: publicada el 1930, la traducció la signa directament l'editorial.

* * *

Christian Brulls⁹⁴ (1903 – 1989), novel·lista. Pseudònim de Georges Simenon. Fins a 1929 signa la seva producció literària amb una multitud de pseudònims diferents, com ara Aramis, Luc Dorsan, Georges-Margin Georges, Gaston Vialis, Jean Dorsage o Georges Sim (li dedico una síntesi monogràfica en aquest capítol). Sobretot als inicis, conrea temàtiques molt variades, com ara la novel·la d'aventures, l'autobiografia, la narració popular o el retrat social. Tanmateix, és amb la novel·la policíaca i, concretament, amb el personatge de l'inspector Maigret que obté un èxit rotund de crítica i públic. Abans d'això, i amb poc més de 20 anys, signa com a Christian Brulls una narració d'aventures titulada *Le désert du froid qui tue* (probablement de 1928); aquest mateix any en trobem la traducció a l'espanyol (*El desierto de hielo*) a la col·lecció La Novela de Aventuras d'Iberia: és la mateixa editorial qui la signa.

* * *

William Burtey⁹⁵ (18--? – 1942), lletrista i novel·lista. Escriu diverses narracions de temàtica sentimental, entre les quals hi ha *La petit femme qui dit: oui*. El 1926, A. Champs d'Or tradueix

⁹³ Síntesi a partir de: Pratt A.T.C. 1897; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

⁹⁴ Síntesi a partir de: Denoël 1992; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

⁹⁵ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

per a B. Bauzá aquest original de 1923 que, sota el títol de *La señorita que a todo dice sí*, passa a engruixir la nòmina de la Colección Ideal: Biblioteca de Autores Contemporáneos.

* * *

B. de Buxy⁹⁶ (1863 – 1897), novel·lista. Pseudònim de Blanche Legrand, autora de diverses novel·les de temàtica popular i sentimental. El 1927 Eugenio Subirana li publica dins la Colección Princesa: Novelas Escogidas *El misterio del torreón* (*Le mystère du froid-pignon*, original de 1901). Un any més tard, concretament el 1928, Camila Moner tradueix per a Santiago Vives *Bodas de nieve* (*Noces de neige*, original de 1913); aquest títol s'integra dins la Colección Primavera.

* * *

Étienne Cabet⁹⁷ (1788 – 1856), polític, jurista, filòsof i escriptor. Les seves idees, incloses dins del socialisme utòpic, es desenvolupen en la novel·la de 1839 titulada *Voayages et aventures de Lord William Carisdall en Icarie*; l'editorial Lux en publica la traducció a l'espanyol en dos volums el 1929 (*Viaje por Icaria: Aventuras de Lord Carisdall*), però no hi indica el nom del traductor. He pogut trobar una traducció d'aquest títol signada per Francisco Orellana; tanmateix, no sembla que sigui la mateixa que edita Lux.

* * *

Paul Cartoux⁹⁸ (1885 – 1961), periodista, dramaturg i novel·lista. Coincidint amb el període estudiat, la Sociedad General de Publicaciones li edita dos títols el 1923, tots dos basats en pel·lícules de Louis Feuillade: es tracta de *Parisette* (*Parisette*, original de 1922) i *El hijo del pirata* (*Le fils du flibustier*, original de 1923).

* * *

Giacomo Girolamo Casanova⁹⁹ (1725 – 1798), escriptor i aventurer. Interromp la carrera eclesiàstica i la militar i duu una vida desordenada, fins al punt que és reclòs a la presó dels Ploms a Venècia. Després de fugir-ne (ho relata a *Histoire de ma fuite* el 1787), viatja per tot Europa i entra en contacte amb els cercles més refinats del continent. Des del punt de vista de

⁹⁶ Síntesi a partir de: Lorenz 1908 – 1909; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

⁹⁷ Síntesi a partir de: Christophe 1995; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

⁹⁸ Síntesi a partir de: Temerson 1962; base de dades d'aquesta recerca.

⁹⁹ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

la traducció, la Llibreria Catalònia li edita dins la Biblioteca Univers la història de la seva evasió del presidi, que apareix sota el títol de *La meva fugida dels Ploms*; el text català, degut a Just Cabot, apareix el 1929.

* * *

Blaise Cendrars¹⁰⁰ (1887 – 1961), poeta i novel·lista. Pseudònim de Frédéric-Louis Sauser. Plasma l'experiència viscuda en diversos viatges dins la seva producció poètica i narrativa. El 1928 escriu un recull de *Petits contes nègres pour les enfants des blancs*; amb prou feines passa un any que, el 1929, Edicions Proa en publica la versió catalana dins la Biblioteca Grumet i amb el títol de *Petits contes negres pels infants dels blancs*; Joan Llongueras en signa la traducció.

* * *

Champol¹⁰¹ (1857 – 1924), novel·lista. Pseudònim de Marie-Anne Bertille de Beuverand de La Loyère, comtessa de Lagrèze. Produeix novel·les de temàtica popular i sentimental. Durant el període 1923 – 1930 diversos segells ubicats a Catalunya aposten per l'obra d'aquesta escriptora. El primer a fer-ho és la Sociedad General de Publicaciones amb l'edició, l'any 1924, de *La luna roja* (*La lune rousse*, original de 1903) dins la Colección Novelas Hogar; és Ernesto G. Solano qui en signa la traducció. A continuació és el torn de Lux, que el 1925 acull a La Novela Mensual *La conquista de la dicha* (*La conquête du bonheur*, original de 1897). En tercer lloc trobem B. Bauzá, que el 1929 publica dins La Novela Interesante *Sor Alejandrina* (*Soeur Alexandrine*, original de 1904). El 1930, María Luz Morales tradueix per a Juventud *El marido de Aurora* (*Le mari de Simone*, original de 1896), un títol que s'inclou dins La Novela Rosa. Finalment, és també durant 1930 que Ribas y Ferrer publica *Mi hija Sofía* (*Sophie, ma plus jeune*) dins la Colección Popular Regina: Ivonne Ferrer signa la traducció d'aquest original de 1903.

* * *

Félicien Champsaur¹⁰² (1858 – 1934), periodista i novel·lista. S'especialitza en la novel·la popular i d'aventures, amb títols com ara *Ouha roi des singes*, de 1922. El 1927 A. Champs d'Or

¹⁰⁰ Síntesi a partir de: Temerson 1962; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁰¹ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

¹⁰² Síntesi a partir de: Lorenz 1908 – 1909; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

en fa la traducció a l'espanyol (*Uhá, rey de los monos*), editada per B. Bauzá dins la Colección Ideal: Biblioteca de Autores Contemporáneos.

* * *

Claire de Chandeneux¹⁰³ (1836 – 1881), novel·lista. Pseudònim d'Emma Bailly (de soltera, Bérenger). Membre de la Société des Gens de Lettres, plasma en la seva obra narrativa les experiències reunides com a esposa de militar. El 1923 aporta al catàleg d'Eugenio Subirana *Los terrores de lady Susana* (*Les terreurs de lady Suzanne*, original de 1876); la traducció a l'espanyol, signada per Felipe Villaverde, forma part de la Colección Princesa: Novelas Escogidas.

* * *

Guy de Chantepleure¹⁰⁴ (1870 – 1951), poeta i novel·lista. Pseudònim de Jeanne-Caroline Dussap (de soltera, Violet). Produeix principalment novel·les de temàtica popular i sentimental. Entre 1923 i 1930 els segells editorials ubicats a Catalunya li editen aquests títols:

- *La aventura de Huguette. El secretario de Claudio Chamboche. Comedia nupcial* (*L'aventure d'Huguette; Le Secretaire de Claude Chamboche; Comédie nuptiale*, originals de 1904): aquest recull de narracions arriba a la Colección Princesa: Novelas Escogidas d'Eugenio Subirana el 1923.
- *La pasajera* (*La passagère*, 1911): el 1923 la Sociedad General de Publicaciones edita dins la Colección de Novelas Hogar aquesta traducció d'Ernesto G. Solano; Juventud reedita el volum almenys en tres ocasions, concretament el 1927, el 1930 i el 1944. A més, el 1926 també n'edita la versió en català dins la Biblioteca Neus del segell paral·lel Mentora: Ignasi Folch i Torres és qui en signa la traducció.
- *Ruinas en flor* (*Les ruïnes en fleurs*, 1901): Felipe Villaverde tradueix l'original per a Eugenio Subirana, que el publica dins la Colección Princesa: Novelas escogidas.
- *El azar y el amor* (*Le hasard et l'amour*, 1911): la Sociedad General de Publicaciones publica aquesta traducció espanyola el 1924, concretament dins la Colección Novelas Hogar.
- *El gran amor*: no puc aportar informació sobre aquest original francès, la traducció del qual edita Lux el 1925 dins La Novela Mensual.

¹⁰³ Síntesi a partir de: Arces 1996; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁰⁴ Síntesi a partir de: Lorenz 1908 – 1909; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

- *Comedia nupcial (Comédie nuptiale)*: La Novela Rosa, de Juventud, acull el 1926 la traducció de l'original, possiblement de 1923. El mateix segell reedita el text el 1931; si tenim en compte que al volum ens la presenten com la tercera edició, n'hi ha almenys una d'anterior que no he pogut localitzar.
- *El castillo durmiente (Le château de la vieillesse, 1900)*: el 1926, la Sociedad General de Publicaciones inclou la traducció de l'original dins la Colección de Novelas Hogar; Juventud la reedita el 1931.
- *El mago (Le magicien)*: el 1928 Carlos del Corral tradueix aquest títol per a la Colección Hogar de la Sociedad General de Publicaciones; Juventud reedita el text espanyol almenys en tres ocasions (1929, 1939 i 1943).

* * *

Bonice Charance,¹⁰⁵ dramaturg. El 1924 Salvador Bonavia li publica dins La Escena Catalana *La «trata» de blanques (La traite des blanches)*; és Amichatis qui en signa la traducció.

* * *

Hector de Charlieu¹⁰⁶ (1838 – 19--?), novel·lista. S'especialitza en la narrativa de temàtica popular i sentimental. Així, el 1905 escriu *Le loup noir*, una obra la traducció de la qual publica, amb el títol de *El lobo negro*, l'editorial Seguí el 1929 dins la Biblioteca Juventud. N'he trobat referenciada una edició anterior, però no hi consta l'any.

* * *

François René de Chateaubriand¹⁰⁷ (1768 – 1848), polític, diplomàtic, escriptor i traductor. Se'l considera un dels precursors del romanticisme en la literatura francesa. Entre 1948 i 1950 publica, a títol pòstum, *Mémoires d'outre-tombe*. Amb tot, no és fins a 1923 que Ramón Sopena en publica la traducció de J. Zamacois dins la Biblioteca de Grandes Novelas, titulada *Memorias de ultratumba*; encara dins el període estudiat, el mateix segell reedita el títol en una ocasió (els crèdits del volum no n'especificuen l'any). Finalment, he pogut trobar dues reedicions més d'aquesta traducció a càrrec d'Alianza Editorial (Madrid), concretament de 2003 i 2005.

* * *

¹⁰⁵ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

¹⁰⁶ Síntesi a partir de: Lorenz 1908 – 1909; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁰⁷ Síntesi a partir de: Lorenz 1908 – 1909; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

Henry de Chazel,¹⁰⁸ novel·lista. Produeix principalment narracions de temàtica sentimental. La Novela Pequeña li publica l'any 1926 *Aurora del amor*; Víctor León en signa la traducció a l'espanyol.

* * *

Victor Cherbuliez¹⁰⁹ (1829 – 1899), novel·lista, dramaturg, assagista i crític literari. Membre de l'Acadèmia Francesa des de 1881, forma part de la Comissió del Diccionari. El 1875 escriu *Miss Rovel*: Mentora n'edita la traducció dins La Novela Selecta el 1928.

* * *

Maryse Choisy¹¹⁰ (1903 – 1979), novel·lista, poeta, assagista, traductora i psicòloga. Arriba a presidir l'Associació Internacional de Psicoanàlisi Aplicada i, també, l'Aliança Mundial de les Religions. El 1928 escriu *Un mois chez les filles*; encara dins del període estudiat, B. Bauzá n'edita la traducció d'A. Champs d'Or, titulada *Un mes entre pecadores*, dins la Colección Ideal: Biblioteca de Autores Contemporáneos.

* * *

Henri Clerc¹¹¹ (1881 – 1967), polític i dramaturg. Esdevé diputat de l'Alta Savoia i alcalde d'Aix-les-Bains. Ocupa el càrrec de vicepresident de la Societat d'Autors Dramàtics. Possiblement el 1922 (els principals catàlegs bibliogràfics no es posen d'acord en aquest any) escriu, conjuntament amb H. de Gorsse,¹¹² *Le espectre de M. Imberger*. El 1924 Salvador Bonavia ja n'acull la versió catalana (*L'espectre del senyor Imberger*) dins La Escena Catalana: és J. Montero qui la signa.

* * *

Benjamin Constant¹¹³ (1767 – 1830), polític, filòsof i novel·lista. Compromès amb la Revolució Francesa, és escollit diputat del departament del Sena el 1818. El 1816 escriu *Adolphe*, una novel·la que Proa publica el 1928 (amb el títol d'*Adolf*) dins la col·lecció A Tot Vent. El segell

¹⁰⁸ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

¹⁰⁹ Síntesi a partir de: Schweizer Lexikon 1991 – 1992; Les immortels [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

¹¹⁰ Síntesi a partir de: Gohier 1980; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

¹¹¹ Síntesi a partir de: Jolly 1960 – 1977; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

¹¹² Li dedico una síntesi monogràfica en aquest mateix capítol.

¹¹³ Síntesi a partir de: Schweizer Lexikon 1991 – 1992; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

badaloní reedita la traducció que en fa Agustí Esclasans el 1982, aquest cop prologada per Lluís M. Todó. Passats uns anys (el 1992) n'apareix una nova edició, ara a cura d'Enciclopèdia Catalana.

* * *

Max Constant¹¹⁴ (18--? – 19--?), Escriptor. El 1927 aporta a la Biblioteca Regina de Ribas y Ferrer *Victoria difícil*; Antoni Guardiola és qui signa la traducció d'aquest original francès de 1914.

* * *

François Coppée¹¹⁵ (1842 – 1908), poeta, dramaturg i novel·lista. Membre de l'Acadèmia Francesa des de 1884. La seva obra se centra en temes populars i quotidians. Durant el període estudiat, Gustavo Gili li publica dues novel·les, *Los verdaderos ricos* (*Les vrais riches*, original de 1892) i *Pecado de Juventud* (*Toute une jeunesse*, original de 1890); totes dues traduccions, signades per Enrique Tomasich, formen part de la Colección Selecta Internacional.

* * *

Pierre Corneille¹¹⁶ (1606 – 1684), dramaturg. Esdevé, amb Molière i Racine, una de les principals figures del teatre francès del s. XVII. El 1927 arriba al catàleg d'Araluce (concretament a la Colección Araluce) mitjançant una antologia de textos adaptats per als infants; aquestes versions espanyoles, signades per José Baeza, són reeditades almenys en dues ocasions, una sense datar i una altra el 1959 (segons consta al volum, és la 3a edició).

* * *

Jeanne de Coulomb¹¹⁷ (1864 – 19--?), fulletonista i novel·lista. Pseudònim de Cécile Marguerite Coulon de Lagrandval. Cultiva sobretot la narrativa popular i sentimental, sempre lligada a l'ètica catòlica. Coincidint amb el període 1923 – 1930, aporta a la col·lecció La Novela Rosa de Juventud els següents títols:

- *El bosque maravilloso* (*La forêt qui chante*, 1924): la traducció de l'original, deguda a Gerardo Medel, apareix el 1925; el mateix segell la reedita el 1930.

¹¹⁴ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

¹¹⁵ Síntesi a partir de: Les immortels [en línia]; Lorenz 1908 – 1909; base de dades d'aquesta recerca.

¹¹⁶ Síntesi a partir de: Lorenz 1908 – 1909; base de dades d'aquesta recerca.

¹¹⁷ Síntesi a partir de: Lorenz 1908 – 1909; base de dades d'aquesta recerca.

- *La que quiso volar* (es podria tractar de *Les ailes ouvertes*, tot i que no ho he pogut confirmar): el 1927 es publica la traducció d'aquest original possiblement de 1924; és María Gloria qui la signa.
- *La sombra de las horas* (*L'ombre des heures*, 1926): la traducció d'Enriqueta Sevillano es publica el 1928.
- *La casa sobre la roca* (*La maison sur le roc*, 1927): Susana Palanca en signa la traducció el 1929, just dos anys després de l'aparició de l'original.
- *Fuegos en el horizonte* (*Les feux sur l'horizon*, 1929): la traducció d'Enriqueta Sevillano és de 1930.

L'editorial Políglota també aposta per Jeanne de Coulomb. Així, el 1930 li publica dins la Col·lecció Blava *Remordiment*, en traducció de Maria Perpinyà.

* * *

Augustus Craven¹¹⁸ (1808 – 1891), novel·lista. Pseudònim de Pauline Marie Armande Craven (de soltera, La Ferronnays). Empra el nom del marit per signar la seva producció literària, principalment novel·les de temàtica sentimental. De 1923 a 1930 aporta al catàleg de B. Bauzá aquests títols, sempre dins La Novela Interesante – Biblioteca para la mujer:

- *Florángel* (*Fleurange*, 1872; vol. 1): R. Ruiz Amigó signa la traducció del primer volum de l'original.
- *El sacrificio de Florángel* (*Fleurange*, 1872; vol. 2): Agustín González Capo assumeix el trasllat del segon volum de l'original; el 1925 B. Bauzá ja en publica la segona edició.
- *La mujer que supo perdonar* (*Le mot de l'énigme*, 1874): la traducció de Santiago Rodela apareix el 1927. B. Bauzá també la publica sota el títol de *La niña que dio una flor*.
- *La niña que dio una flor* (*Le mot de l'énigme*, 1874): es tracta de la mateixa traducció de què acabo de parlar. B. Bauzá també la publica sota el títol de *La mujer que supo perdonar*.
- *Ana Severin* (*Anne Severin*, 1876): la traducció de l'original, a cura d'Alfonso Quintana Solé, apareix el 1928.

* * *

¹¹⁸ Síntesi a partir de: Oxford DNB [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

Eric de Cys¹¹⁹ (1889 – 1956), novel·lista. Pseudònim de Marie Joséphe Valentine Benoît d'Entrevaux; també signa com a V. d'Entrevaux i J. de Cheylus. Produeix narracions de temàtica popular i sentimental. El 1928 escriu *L'andante de la symphonie*; la traducció espanyola, signada per Florentina Puigmauri Santana amb el títol de *Divina sinfonia*, apareix el 1930 dins la Colección Popular Regina de Ribas y Ferrer.

* * *

André Dahl¹²⁰ (1886 – 1932), periodista, dramaturg i novel·lista. Pseudònim de Léon Kuentz. Entre 1923 i 1930 aporta tres títols al catàleg de B. Bauzá, tots dins la Colección Ideal: Biblioteca de Autores Contemporáneos. El primer, publicat el 1926, és *Esas... Señoras del 12* (*Ces dames du 12*, original de 1925); en signa la traducció A. Champs d'Or. També de la mà de Champs d'Or, el 1927 apareix *Viaje alrededor de mi quiosco: diario de un portero* (*Voyage autor de ma loge: journal d'un concierge*, original de 1924). Finalment, el 1928 es publica *Señores... ¡Que se acaba el mundo!* (*Le soleil ne se leva pas*, original de 1922), aquest cop en traducció de Felipe Aláiz.

* * *

Paul Dargens¹²¹ (1884 – 1965), novel·lista. Pseudònim de Paul Salmon; signa també com a Paul Darcy, Paul Dancray i Robert Navailles. Produeix narracions de temàtica popular, sentimental i d'aventures. Aproximadament el 1925 (en alguns catàlegs bibliogràfics es parla de 1926) escriu *Les naufragés de Bornéo*, un títol la traducció del qual publica Iberia, el 1928, dins La Novela de Aventuras (*Los náufragos de Borneo*).

* * *

Henri Datin¹²² (1830? – 19--?), notari i novel·lista. Segons la *Bibliografía general espanyola e hispanoamericana* (BGEH), el 1924 Llibreria Catalònia publica dins la Colección Primavera *El vizconde de Ronceray*. Tanmateix, considero molt poc probable que aquesta col·lecció depengui realment de la Llibreria Catalònia: en primer lloc, es tracta d'una traducció a l'espanyol i no al català; en segon lloc, cap dels catàlegs comercials de la Llibreria Catalònia esmenta l'existència d'una Colección Primavera; per últim, durant el període 1923 – 1930 l'editorial de Santiago Vives sí disposa d'una col·lecció en espanyol amb aquest nom dedicada,

¹¹⁹ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

¹²⁰ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

¹²¹ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

¹²² Síntesi a partir de: Lorenz 1908 – 1909; base de dades d'aquesta recerca.

a més, a la literatura popular i de consum, precisament amb noms com Datin dins la nòmina d'autors publicats.

* * *

Alphonse Daudet¹²³ (1840 – 1897), periodista i escriptor. Col·labora a publicacions com *Le Petit Moiteur*, *Événement* o *Le Figaro*. Empra diversos pseudònims per signar el seus escrits, com ara Baptiste, Jehan Froissart, Jehan del'Isle o Gaston-Marie. És precisament sota aquest darrer nom de ploma que, el 1866, publica a l'*Événement* la primera sèrie de *Les lettres de mon moulin*, recollides el 1869 en un volum unitari. Tornant al període estudiat, el 1923 l'Editorial Catalana publica la traducció d'aquest recull, amb el títol de *Lletres del meu molí* i dins la Biblioteca Literària: Autors Estrangers; la signen Lluís Bertran i Carles Soldevila. A banda de les *Lletres*, els segells editorials catalans publiquen aquests títols de Daudet:

- *Fromont i Risler (Fromont Jeune et Risler Aîne)*: *Le Bien Public* n'inicia la publicació en format de fulletó el 1874. El 1925 l'Editorial Catalana en publica la traducció d'Emili Vallès dins Biblioteca Literària.
- *Jack (Jack)*: l'original francès apareix com a llibre el 1876; tanmateix, *Le Moniteur Universal* n'havia iniciat la publicació en fulletó el 1875. Pel que fa a la traducció espanyola que edita Maucci el 1925, és Pedro Gregorio Pérez qui la signa. De fet, es tracta almenys d'una tercera edició, ja que l'editorial l'havia publicada anteriorment el 1901 i el 1917. Finalment, n'he pogut trobar una edició de 1963 a cura, novament, de Maucci.
- *Poqueta cosa (Le petit chose)*: apareguda a partir de 1866 al fulletó de *Le Moniteur Universal du Soir*, aquesta obra s'edita per primera vegada en un únic volum el 1868. A Catalunya, el 1929 la Llibreria Catalònia l'acull en traducció de Llorenç Riber dins la Biblioteca Literària.
- *Safo (Sapho: moeurs parisiennes)*: *L'Écho de Paris* n'inicia la publicació dins del seu fulletó el 1884. Iberia en publica la traducció d'August Riera el 1929.

¹²³ Síntesi a partir de: Lorenz 1908 – 1909; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

- *Las aventuras de Tartarín de Tarascón* (*Aventures prodigieuses de Tartarin de Tarascon*): com en els casos anteriors, la primera versió de l'original apareix en format de fulletó, en aquesta ocasió a *Le Figaro* i a partir de 1870; no és fins al cap d'un parell d'anys que es publica en format de llibre. A Catalunya, el 1930 Dalmau Carles n'edita la traducció de Maria Pla Dalmau.

* * *

Jean Dayol¹²⁴ (18--? – 19--?), novel·lista. El 1923 escriu *Par la voie toreusee*. Aracne en fa la traducció a l'espanyol (*Por el mal camino*), editada el 1928 dins la Colección Amena: Novelas Económicas Mensuales del segell Pegaso.

* * *

Claude Debussy¹²⁵ (1862 – 1918), compositor i pianista. El 1902 estrena a París l'òpera *Peléas et Mélisande*, el llibret de la qual signa Maurice Maeterlinck. El 1930 Successors d'Henrich publica una traducció del text adaptada a la música: és Joaquim Pena qui la signa amb el títol de *Pel-leas i Melisanda*.

* * *

Pierre Decourcelle¹²⁶ (1856 – 1926), periodista, novel·lista i dramaturg. Empra el pseudònim de Choufleury per signar les seves cròniques a *Le Gaulois*. Pel que fa a la producció literària, se centra en les obres de temàtica popular, dues de les quals són publicades a Catalunya durant el període estudiat. La primera, *La amordazada* (*La baillonnée*, original de 1904), apareix a la col·lecció popular Las Grandes Novelas Cinematográficas. La segona, *Els dos pillets* (*Les deux gosses*, original de 1925), arriba el 1925 a la col·lecció La Escena Catalana (Salvador Bonavia) gràcies a la traducció que en fa Joan Vilà i Pagès; val a dir que aquest títol compta també amb una traducció a l'espanyol d'Antoni Guardiola editada, el 1927, per Domingo Garrofé dins Las Grandes Novelas Populares.

* * *

¹²⁴ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

¹²⁵ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

¹²⁶ Síntesi a partir de: Lorenz 1908 – 1909; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

M. Delly,¹²⁷ novel·lista. Pseudònim col·lectiu de Jeanne-Marie Petitjean de La Rozière (1875 – 1947) i del seu germà Frédéric (1876 – 1949). Signen bona part de la seva obra, sovint narracions de temàtica popular, amb el pseudònim de Delly. Coincidint amb el període estudiat, aporten al catàleg d'Eugenio Subirana aquests títols, concretament dins la Colecció Princesa:

- *Anita, la hija de aventureros (Anita)*: el 1923 Subirana publica aquesta traducció de María Aurora Balari. Segons s'indica al volum, es tracta de la quarta edició: no n'he pogut trobar les edicions anteriors, però sí un parell de 1926 i 1930 (totes dues a cura del mateix segell) i, també, una de la dècada de 1940 de l'editorial Betis.
- *El rey de los andes (Le roi des Andes, 1910)*: la traducció de Joaquín Gallardo apareix el 1923. Tal com es constata als crèdits del volum, és la tercera edició del text espanyol; com en el cas anterior, no n'he pogut identificar les edicions prèvies, però sí dues de 1932 i 1933 (en aquest darrer cas, es tracta d'un volum doble que també inclou *Hipócrita*) dins del mateix segell i, a més, una dels anys quaranta a cura de l'editorial Betis.
- *Hija de héroes* (possiblement *Fille de chouans*): la primera edició d'aquesta traducció de Luis G. Manegat data de 1925. Eugenio Subirana la reedita el 1930, i l'editorial Betis durant la dècada de 1940.
- *La paloma de Rudsay-Manor (La colombe de Rudsay-Manor, 1911)*: Aracne és qui tradueix l'original. Segons s'informa als crèdits del volum, l'edició de 1925 és la segona (no he pogut datar la primera).
- *Hipócrita (Sainte Nitouche)*: la traducció que en fa Felipe Villaverde apareix el 1926; posteriorment, Eugenio Subirana reedita el text el 1933 (dins d'un doble volum que inclou, també, *El rey de los Andes*), i l'editorial Betis durant la dècada de 1940.
- *La casa de los ruiseñores (La maison des rossignols)*: Luis G. Manegat tradueix l'original el 1928. El 1933 Eugenio Subirana torna a editar el text espanyol (per tercera vegada, segons consta als crèdits del volum); al seu torn, l'editorial Betis l'inclou al seu catàleg durant la dècada de 1940.
- *Sombras (Les ombres, 1925)*: el 1928 Subirana publica aquest títol en traducció de Luis G. Manegat.

Per últim, Juventud també publica una de les obres de Delly: així, el 1929 acull dins la Nueva Colecció Hogar la primera edició de *Grandeza del alma (La vengeance de Ralph)*, en traducció

¹²⁷ Síntesi a partir de: Bourin 1966; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

de José Polo Bargeró. El segell barceloní reedita el text espanyol almenys en tres ocasions: el 1931, el 1941 i el 1962.

* * *

Jacques des Gachons¹²⁸ (1868 – 1945), periodista i escriptor. Esdevé secretari de redacció de *L'Ermitage* i redactor en cap de *Je sais tout*. Produeix narracions de temàtica popular i sentimental, amb títols com *Le mauvais pas*, publicat al suplement literari de *La Mode Illustrée* pels volts del 1904. El 1924 Eugenio Subirana n'edita la traducció de Felipe Villaverde amb el títol de *El mal paso* i dins la Colección Princesa. A més, l'autor aporta a la Col·lecció Blava de Políglota *Els que no saben estimar* (1930), una traducció signada per Domènec Bellmunt.

* * *

Denis Diderot¹²⁹ (1713 – 1784), filòsof i escriptor. Empra el pseudònim de Thomas Crudeli. A banda de l'assaig, cultiva el teatre i la prosa narrativa; a més, supervisa la redacció de *L'Encyclopédie*. Durant el període 1923 – 1930 aporta al catàleg dels segells catalans un parell de títols: *La monja (La religieuse)* i *La paradoxa del comediant (Paradoxe sur le comédien)*. El primer, el comença a escriure de forma intermitent el 1760, però no és fins al 1780 que se n'inicia la publicació al fulletó de la *Correspondance Littéraire*; la primera edició de l'obra en format de llibre arriba el 1796, ja a títol pòstum. Pel que fa a la traducció catalana de 1929, forma part de la Col·lecció d'Obres Selectes d'Antonio López, i la signa Lluís Capdevila. El cas de *La paradoxa del comediant* és similar: Diderot produeix aquest assaig sobre el teatre escrit en forma de diàleg entre 1773 i 1777, però no serà fins a 1830 que es publicarà en format de llibre, novament a títol pòstum. Al cap d'un segle (1930), la Llibreria Catalònia en publica la traducció al català dins la Biblioteca Univers.

* * *

Roger Dombre¹³⁰ (1859 – 1914), novel·lista. Pseudònim de Marie Victorine Françoise Marguerite Ligérot. Escriu novel·les de temàtica popular i sentimental. El 1923 aporta al catàleg de Mariano Roig i Cisa *La herència del bohemio (L'héritage du bohémien)*, en traducció de Frederic Climent Terrer. Uns anys més tard, concretament el 1929, Juventud li publica dins

¹²⁸ Síntesi a partir de: Lorenz 1908 – 1909; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

¹²⁹ Síntesi a partir de: Lorenz 1908 – 1909; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

¹³⁰ Síntesi a partir de: Lorenz 1908 – 1909; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

La Novela Rosa *Dardanel y compañía* (*Dardanelle & Cie.*, original de 1905): María Mestayer de Echagüe és qui signa la traducció.

* * *

A. Dourliac¹³¹ (1848 – 1905), farmacèutic, auxiliar de biblioteca i novel·lista. Pseudònim d'Arthur Couilliard. S'especialitza en la narració de temàtica històrica. El 1924 aporta a la Colección Princesa d'Eugenio Subirana *La marquesita* (*Petite marquise*) en traducció de Felipe Villaverde.

* * *

M. du Tartre,¹³² escriptor. El 1925 escriu, conjuntament amb Renée Gouraud d'Ablancourt,¹³³ *Les neuf filles du colonel*; María Gloria en fa la traducció a l'espanyol, editada dins la Colección Princesa d'Eugenio Subirana el 1928 amb el títol de *Las nueve hijas del coronel*.

* * *

Ferdinand Duchêne¹³⁴ (1868 – 1956), magistrat i novel·lista. Utilitza el pseudònim de Joë Falco. Esdevé jutge de pau a Gran Cabília (Algèria) i conseller al Tribunal d'Apel·lació d'Alger. El 1921 guanya el Gran premi literari d'Algèria per *Thamil'la*. El 1929, B. Bauzá publica dins la Colección Ideal: Biblioteca de Autores Contemporáneos la traducció a l'espanyol d'aquesta obra (la signa A. Champs d'Or amb el títol de *Thamila*). B. Bauzá edita tres títols més de Duchêne dins la mateixa col·lecció: es tracta de *Al lento paso de la caravana* (*Au pas lent des caravanes*, original de 1922), *El pastor de Akfaud* (*Le berger d'Akfadou*, original de 1929) i *Al pie de los montes eternos* (*Au pied des monts éternels*). Els dos primers títols, traduïts de nou per A. Champs d'Or, es publiquen el 1929. Pel que fa al tercer, surt el 1930 en traducció d'Emilio Gómez de Miguel.

* * *

Georges Duhamel¹³⁵ (1884 – 1966), biòleg, metge i escriptor. Membre de l'Acadèmia Francesa des de 1935. Utilitza el pseudònim de Denis Thévenin. Cultiva la narració, la novel·la, el llibre

¹³¹ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

¹³² Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

¹³³ Li dedico una síntesi monogràfica en aquest capítol.

¹³⁴ Síntesi a partir de: *Hommes et destins* 1975 – 1989; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

¹³⁵ Síntesi a partir de: Bourin 1966; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

de viatges i l'assaig. El 1920 escriu *Confession de minuit*: Josep Maria Millàs Raurell en fa la traducció al català (*Confessió de mitja nit*), publicada per Proa el 1930 dins la Sèrie Estrangera de la col·lecció A Tot Vent.

* * *

F. Dumaine,¹³⁶ escriptor. El 1930 aporta *Crimen de amor* a La Novela de Bolsillo de Domingo Garrofé.

* * *

Alexandre Dumas,¹³⁷ fill (1824 – 1895), novel·lista i dramaturg. Membre de l'Acadèmia Francesa des de 1874, el 1894 li és concedida la Legió d'Honor. El 1866 escriu *L'affaire Clemenceau, mémoire de l'accusé*, una novel·la parcialment autobiogràfica la traducció de la qual (*El proceso Clemenceau*) publica Domingo Garrofé, el 1930, dins Las Grandes Novelas Cinematogràficas. Tanmateix, el seu títol més reconegut és, probablement, *Le dame aux camélias*, publicat el 1848 i traduït al català fins a dues ocasions durant el període estudiat (sempre amb el títol de *La dama de les Camèlies*): una, signada per Josep Navarro i Costabella, apareix dins la col·lecció Les Grans Novel·les Populares Il·lustrades, de la Central Catalana de Publicacions; l'altra, una versió teatral de l'obra deguda a Salvador Vilaregut, surt el 1930 dins La Escena Catalana, de Salvador Bonavia. Per últim, aporta dos títols més a les editorials catalanes: *Aventuras de cuatro mujeres y un loro* (*Aventures de quatre femmes et d'un perroquet*, original de 1847) i *L'amic de les dones* (*L'ami des femmes*, original de 1867). Ramón Sopena publica el 1925 la primera d'aquestes dues obres, una novel·la traduïda per Gregorio Lafuerza i reeditada almenys el 1969 i el 1980; pel que fa a la segona, un títol teatral, apareix a La Escena Catalana de Salvador Bonavia el 1928 (Salvador Vilaregut en signa la traducció).

* * *

Alexandre Dumas,¹³⁸ pare (1802 – 1870), novel·lista i dramaturg. El 1837 és distingit amb el títol de Cavaller de la Legió d'Honor. La fama li arriba principalment per les novel·les de capa i espasa que escriu, algunes de les quals s'integren (traduïdes) al catàleg de les editorials catalanes entre 1923 i 1930:

¹³⁶ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

¹³⁷ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

¹³⁸ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

- *Los mohicanos de París (Les mohicans de París, 1854 – 1855)*: Ramón Sopena publica la traducció de l'original dins la Biblioteca de Grandes Novelas.
- *Enrique III y su corte (Henri III et sa cour, 1829)*: la col·lecció Tesoro de Autores Ilustres, de Domingo Garrofé, acull la traducció d'aquest original.
- *Vint anys després (Vingt ans après, 1845)*: Josep Navarro i Costabella tradueix l'original per a la Central Catalana de Publicacions; editada en dos volums, l'obra forma part de la col·lecció Les Grans Novel·les Populares Il·lustrades.
- *La dama de Monsoreau (La dame de Monsoreau, 1846)*: durant el període estudiat, Ramón Sopena edita la traducció de l'original en dues ocasions dins la Biblioteca de Grandes Novelas, una sense datar i una altra el 1930. La versió espanyola, signada per Pedro Pedraza Paez, ja havia estat publicada el 1908 pel mateix segell, que la tornarà a editar almenys el 1934, el 1939 i el 1978.
- *Los tres mosqueteros (Les trois mousquetaires, 1844)*: és potser l'obra més coneguda de Dumas. El 1923, Publicaciones Ráfols n'edita la traducció a l'espanyol. Segons consta al volum, es tracta d'una segona edició; tanmateix, no he pogut identificar la data en què aquest segell publica l'obra per primera vegada. El 1926 és la Societat General Espanyola de Llibreria qui aposta per aquest títol dins Les Grans Novel·les Populares Il·lustrades: en aquesta ocasió la traducció és al català, i la signa Josep Navarro i Costabella. Uns anys més tard, La Magrana reedita fins a tres vegades (1985, 1995 i 1998) el text de Navarro i Costabella, revisat, això sí, per Josep Estruch i Traité; es tracta de la mateixa versió que publica Suma de Lletres Catalanes el 2002.
- *Napoleón (Napoléon Bonaparte ou Trente ans de l'histoire de France, 1831)*: La Biblioteca Renovación (Viuda de Luis Tasso) acull el 1924 la traducció de l'original francès.
- *Los Médicis (Les Médicis, 1845)*: torna a ser Viuda de Luis Tasso qui, el 1924, publica aquesta traducció dins la Biblioteca Renovación.
- *El camino de Varennes (La route de Varennes, 1860)*: E. L. de Verneuil signa la traducció de l'original, editada el 1924 dins la Biblioteca Renovación de Viuda de Luis Tasso. El 1975 La Gaya Ciencia reedita el text espanyol; el 1980 és l'editorial Pomaire qui en treu una versió corregida i augmentada.
- *La isla de fuego (L'île de feu, 1863)*: Iberia publica aquesta traducció de José Pérez Guerrero el 1928.

3. Literatures i autors traduïts

- *El tulipán negro* (*La tulipe noire*, 1850): el 1929 Iberia publica dins la col·lecció Joya la traducció de l'original francès; com en el cas anterior, José Pérez Guerrero és qui la signa.

* * *

Renée Dunan¹³⁹ (1892 – 1936?), periodista, poeta i novel·lista. Utilitza pseudònims com Louise Domienne, Marcelle La Pompe, Spaddy, Monsieur de Steinthal, Laure Héron o A. de Sainte-Henriette. Escriu novel·les de temàtica sentimental, com ara *La flèche d'Amour* (1921) i *L'amant trop aimé* (1925). La versió espanyola de tots dos títols (*La flecha de amor* i *Un amante demasiado amado*) forma part de la Colección Ideal: Biblioteca de Autores Contemporáneos de l'editorial B. Bauza, i porta la signatura, respectivament, d'A. Champs d'Or i Emilio Gómez de Miguel. A més, la mateixa col·lecció publica, el 1926, *Los laceros del amor*, un títol de Dunan traduït, de nou, per A. Champs d'Or.

* * *

Henri Duvernois¹⁴⁰ (1875 – 1937), periodista, dramaturg, contista i novel·lista. Pseudònim d'Henri Simon Schwabacher. En el pla teatral, col·labora amb Maurice Donnay, Guillot de Saix o Pierre Wolff. És precisament amb Wolff¹⁴¹ que, el 1924, escriu *Après de l'amour*: la Sociedad General de Publicaciones n'edita, el 1925, la traducció signada per José Juan Cadenas i Enrique F. Gutiérrez-Roig (*Después del amor*).

* * *

Dyvonne¹⁴² (18--? – 19--?), novel·lista. Membre, des de 1916, de la Société des Gens de Lettres. El 1930 la Colección Popular Regina de Ribas y Ferrer acull al seu catàleg de títols *Jou-Jou se casa* (*Joujou se marie...*): Ivonne Ferrer signa la traducció d'aquest original de 1924. També el 1930, Santiago Vives li publica dins la Colección Primavera, en espanyol, *Matrimonio secreto* (*Mariage secret*, original de 1929).

* * *

¹³⁹ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁴⁰ Síntesi a partir de: Engler 1994; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁴¹ Li dedico una síntesi monogràfica en aquest capítol.

¹⁴² Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

Ali Bei el Abbasi¹⁴³ (1766 – 1818), viatger i escriptor. Pseudònim de Domènec Badia i Lebllich. El 1803 emprèn, emparat pel rei Carles IV, un viatge d'exploració pel nord d'Àfrica i l'Orient Mitjà. En retornar el 1808, s'ha consumat l'ocupació napoleònica, fet que Badia aprofita per posar-se al servei de Josep I i de l'Emperador com a agent colonialista. Com a conseqüència d'aquests viatges, el 1814 publica en francès una sèrie de volums en què relata les seves vivències i observacions: *Voyages d'Ali Bey el Abbassi en Afrique et en Asie pendant les années 1803, 1804, 1805, 1806 et 1807*. L'editorial Barcino en publica la traducció catalana dins la Col·lecció Popular Barcino entre 1926 i 1934; dels 13 volums que integren l'obra, set apareixen durant el període estudiat: *Tànger* (1926), *Fez, la religió musulmana* (1927), *Rabat i Marràqueix* (1927), *Comiat del Marroc* (1927), *Del Marroc a Xipre* (1928), *Xipre i Alexandria* (1929), *Egipte* (1930). Francesc de Ruplà tradueix els quatre primers volums, i Bernat Montsià s'encarrega del cinquè, el sisè i el setè.

* * *

Étienne Enault¹⁴⁴ (1816 – 1883), fulletonista i novel·lista. El 1872 publica *Les jeunes filles de Paris: Gabrielle de Célestrange*. La traducció a l'espanyol de l'obra, signada per Alberto de los Ríos, apareix dins la Biblioteca para la Mujer de B. Bauzá, i porta per títol *Gabriela de Celestrange*.

* * *

Louis Énault¹⁴⁵ (1824 – 1900), advocat, periodista i novel·lista. Utilitza el pseudònim de Louis de Vernon. Col·labora en diverses publicacions periòdiques com *Le Nord*, *Constitutionnel*, *Gazette de France*, *L'illustration* o *Le Figaro*. El 1897 escriu *Le rachat d'une âme*, una obra la traducció de la qual edita el 1925 Publicaciones Mundial dins la col·lecció Fama i amb el títol de *El rescate de un alma*.

* * *

Adolphe d'Ennery¹⁴⁶ (1811 – 1899), llibretista, dramaturg i novel·lista. Pseudònim d'Adolphe Philippe. Col·labora sovint amb Achille d'Artois sota el pseudònim col·lectiu d'Adolphe. Se'l coneix sobretot pels llibrets que escriu per a obres líriques de Gounod, Massenet, Auber o Hervé. Durant el període estudiat, aporta a La Escena Catalana de Salvador Bonavia *Santa*

¹⁴³ Síntesi a partir de: Ráfols 1951 – 1954; GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁴⁴ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁴⁵ Síntesi a partir de: Lorenz 1908 – 1909; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁴⁶ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

Madrona de les drassanes o Les papallones del fang, un títol dramàtic traduït al català per Amichatis i G. A. Màntua i publicat el 1926.

* * *

Erckman-Chatrian,¹⁴⁷ pseudònim col·lectiu dels fulletonistes i novel·listes Émile Erckmann (1822 – 1899) i Alexandre Chatrian (1826 – 1890). Durant la primera dictadura del s. XX aporten al catàleg de diversos segells catalans cinc títols. El primer, *El lladre de criatures*, apareix el 1924 dins La Novel·la Estrangera en traducció de Josep Pla. També el 1924, Editorial Catalana publica dins la Biblioteca Literària *Rondalles del poble (Contes et romans populaires*, original de 1867); el volum, prologat per Joaquim Ruyra (que també n'és el traductor), és la reedició del text que ja havia publicat *L'Avenç* el 1908. El següent títol és la traducció que Pedro Pedraza Páez fa de *El recluta de Waterloo (Waterloo*, original de 1865); publicada el 1927 per Ramón Sopena dins la Biblioteca de Grandes Novelas (el mateix segell n'havia editat la primera versió aproximadament el 1915), es reedita almenys en tres ocasions més (1936, 1960 i 1966). A continuació hi ha *El amigo Fritz (L'ami Fritz*, original de 1864), en traducció d'Alberto de los Ríos i publicada el 1929 per B. Bauzá dins La Novela Interesante: Biblioteca para la Mujer. Per últim, em refereixo a *Los dos hermanos (Les deux frères*, original de 1871), publicat per Iberia dins la col·lecció Joya el 1929: José Pérez Guerrero en signa la traducció.

* * *

Henri Fabre-Pellier¹⁴⁸ (18--? – 19--?), novel·lista. A l'hora de signar la seva producció, empra també els noms d'Henri Pellier i Comandant Fabre. El 1927 escriu *Aux camps de vacances*, una novel·la rosa la traducció de la qual publica Juventud el 1930 amb el títol de *El campamento de los escolares* (dins la col·lecció Narraciones Rosa).

* * *

Henry Falk¹⁴⁹ (1881 – 1937), dramaturg. Nom de ploma d'Henri Falque. Signa diverses comèdies vodevilesques com ara *Le Fils Improvisé* (1928), la traducció de la qual publica l'editorial B. Bauzá el 1929; el text espanyol, a cura d'A. Champs d'Or i titulat *Mary, improvisa un hijo*, s'integra dins la Sección de Humorismo de la Colección Ideal.

* * *

¹⁴⁷ Síntesi a partir de: Malignon 1995; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁴⁸ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

¹⁴⁹ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

Maurice Farney,¹⁵⁰ novel·lista. Cultiva principalment la novel·la de temàtica sentimental i la narració infantil. El 1930 Juventud li publica dos títols dins La Novela Rosa: *El pequeño relojero* (*Le petit horloger*, original possiblement de 1924) i *Los pequeños escolares holandeses* (*Les petits ecoliers néerlandais*, original de 1928).

* * *

François de Salignac de la Mothe Fénelon¹⁵¹ (1651 – 1715), sacerdot, pedagog, traductor i escriptor. Entra a l'Acadèmia Francesa el 1693 i esdevé arquebisbe de Cambrai a partir de 1695. El 1699 escriu *Les aventures de Télémaque*, un títol la traducció del qual (*Las aventuras de Telémaco*) signa José Baeza el 1928 per a la Colección Araluce de l'editorial Araluce.

* * *

Gabriel Ferry¹⁵² (1846 – 19--?), dramaturg, novel·lista i historiador de la literatura. Pseudònim de Gabriel de Bellemare. Sovint es fa difícil esbrinar quines obres signa realment, ja que el seu pare, Louis de Bellemare, emprà el mateix pseudònim a l'hora de signar la pròpia producció literària. El 1885 escriu *Le chasseur canadien*, una obra d'aventures que publica Juventud el 1928 dins la Colección Aventuras amb el títol de *El cazador nómada*; la traducció a l'espanyol s'edita en quatre volums.

* * *

Louis Feuillade¹⁵³ (1873 – 1925), realitzador, escenògraf, director, actor, productor, periodista i escriptor. D'una banda, el 1921 escriu, juntament amb Maurice Level,¹⁵⁴ *Barrabas*; el 1924 la Sociedad General de Publicaciones en publica la traducció (*Barrabás*) dins Las Grandes Novelas de la Pantalla: segons els crèdits del volum, es tracta de la 2a edició de l'obra; tanmateix, no n'he pogut identificar la primera edició. D'altra banda, signa *L'orphelin du Paris* (1924), la traducció del qual (*El huérfano de París o Un detective de 15 años*) apareix, novament, dins Las Grandes Novelas de la Pantalla de la Sociedad General de Publicaciones.

* * *

¹⁵⁰ Síntesi a partir de: Peel B. B. 1973; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁵¹ Síntesi a partir de: Malignon 1995; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁵² Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁵³ Base de dades d'aquesta recerca: Passek 1987; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁵⁴ Li dedico una síntesi monogràfica en aquest capítol.

Octave Feuillet¹⁵⁵ (1821 – 1890), dramaturg i novel·lista. El 1862 és escollit per a l'Acadèmia Francesa. Produeix, sobretot, títols de temàtica popular, tres dels quals arriben traduïts a les editorials catalanes durant el període estudiat. En primer lloc hi ha *Le roman d'un jeune homme pauvre*, un original de 1858 publicat, el 1923, dins La Novela Interesante: Biblioteca para la Mujer de B. Bauzá; la traducció a l'espanyol (*La novela de un joven pobre*) se l'atribueix La Juventud Literaria. El segon títol és *Un mariage dans le monde*, de 1875; Manuel Vallvé en signa la traducció a l'espanyol, editada el 1930 per Juventud dins La Novela Rosa amb el títol d'*Una boda en el gran mundo*. Finalment, encara el 1930 Publicaciones Mundial acull *El diario de una mujer* (*Le journal d'une femme*) dins La Novela Mensual: Agustí Piracés signa la traducció d'aquest original de 1878.

* * *

Paul Féval¹⁵⁶ (1817 – 1887), fulletonista, dramaturg i novel·lista. Empra pseudònims com Daniel Sol i Francis Trollop. El 1867 presideix la Société des Gens de Lettres. La seva producció literària se centra en les novel·les de temàtica popular editades en format de fulletó. Pel que fa al període estudiat, aporta a la Biblioteca de Grandes Novelas de Ramón Sopena *El hijo del diablo* (*Le fils du diable*, original de 1846), *El jorobado o Enrique de Lagardere* (*Le bossu Lagardere*, original de 1858) i *Los amores de París* (*Les amours de Paris*, original de 1845). La traducció d'aquest darrer títol apareix el 1930; pel que fa als altres dos, no s'hi indica ni el traductor, ni l'any d'edició. Per últim, *El hijo del diablo* és una reedició del text que Sopena havia publicat ja el 1907, i *El jorobado* compta amb reedicions de 1931, 1933, 1935, 1937, 1944, 1949 i 1978, sempre a cura de Sopena.

* * *

Gustave Flaubert¹⁵⁷ (1821 – 1880), dramaturg i novel·lista. Escriptor de reconeguda influència, les seves obres es mouen dins els corrents naturalistes i realistes. Coincidint amb el període 1923 – 1930, l'editorial Cervantes li publica *La leyenda de San Julián* (*La légende de Saint Julien l'Hospitalier*, original de 1877) i *Salambó* (*Salammbô*, original de 1862). Isabel Dusay s'encarrega de la traducció del primer títol, editada el 1924 dins Selección de Novelas Breves; pel que fa a *Salambó*, apareix el 1928 dins Los Principes de la Literatura en traducció de Vicente Díez de Tejada. També Pegaso aposta per Flaubert, concretament el 1925 amb *Un*

¹⁵⁵ Síntesi a partir de: Lorenz 1908 – 1909; Acadèmia Francesa [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁵⁶ Síntesi a partir de: Lorenz 1908 – 1909; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁵⁷ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

corazón sencillo (*Un coeur simple*, original de 1877); la traducció que en fa Armand Gazel forma part de la col·lecció Los Maestros de la Novela.

* * *

Zénaïde Fleuriot¹⁵⁸ (1829 – 1890), novel·lista. A banda del seu nom, emprà també el pseudònim d'Anna Ediane per signar la seva producció literària. Filla d'una família conservadora, escriu sobretot narracions per a joves, sempre emmarcades dins la fe cristiana i els bons costums. Durant el període estudiat, aporta a La Novela Rosa de Juventud *Un año de la vida de una mujer* (*Un année de la vie d'une femme*, original de 1867) i *No era bonita*: la traducció d'aquests dos títols, deguda a María Gloria i Enriqueta Sevillano respectivament, apareix el 1926. Tanmateix, la seva obra més rellevant és, potser, *Aigles et colombes* (1873), que li reporta un premi econòmic concedit per l'Acadèmia Francesa; B. Bauzá la publica el 1928 en traducció d'A. Champs d'Or i amb el títol de *El águila y la paloma*.

* * *

Mary Floran¹⁵⁹ (1856 – 1934), novel·lista. Pseudònim de Marie Leclercq (de soltera, Guichard). Compta amb una llarga producció de narracions sentimentals i patriòtiques. Durant el període estudiat aporta més d'una vintena de títols a les editorials catalanes, principalment a la Biblioteca Moderna de Novelas Selectas de J. Prats Anguera, que és el segell que hi aposta de forma més decidida:

- *¿Criminal?* (*Criminel?*, 1906): Felipe Villaverde és qui signa aquesta traducció.
- *Carmencita* (*Carmencita*, 1895): Felipe Villaverde assumeix la traducció de l'original. Passats els anys, concretament el 1936, J. Gilbert (Sant Sebastià) la reedita dins un volum que també conté *Juan de la Luna* i *Romance de amor*.
- *El destino de Jacques* (*La destinée de Jacques*, 1892): la primera edició d'aquesta traducció es publica durant el període estudiat, i és Fernando de Altoaguirre qui la signa; J. Prats Anguera reedita el text el 1934.
- *Un año de prueba* (*Un an d'épreuve*, 1891): Felipe Villaverde és el responsable de la versió espanyola del text original.
- *Mujer de letras* (*Femme de lettres*, 1905): la traducció que Felipe Villaverde fa d'aquest original apareix per primera vegada durant el període 1923 – 1930, tot i que sense

¹⁵⁸ Síntesi a partir de: Lorenz 1908 – 1909; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁵⁹ Síntesi a partir de: Lorenz 1908 – 1909; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

indicació d'any. Amb el pas del temps, Juventud en fa dues reedicions, una el 1938 i l'altra el 1946.

- *La más rica (La plus riche, 1900)*: el 1923, J. Prats Anguera publica aquest títol en traducció de Felipe Villaverde. La mateixa editorial reedita el text espanyol el 1934, i Juventud ho fa el 1938.
- *Misterioso designio (Mystérieux dessein, 1908)*: el responsable d'aquesta traducció de 1923 torna a ser Felipe Villaverde.
- *María Rosa*: el 1924 J. Prats Anguera edita la traducció a l'espanyol de l'original; al cap d'una dècada, concretament el 1934, en publica la reedició.
- *El casamiento de Clemente (La mariage de Clément, 1897)*: aquesta traducció de Felipe Villaverde data de 1925.
- *A costa de su sangre*: publicada el 1925, la traducció a l'espanyol d'aquesta novel·la porta la signatura de Felipe Villaverde.
- *La señorita millones (Mademoiselle Millions, 1902)*: el 1926 J. Prats Anguera publica la traducció de l'original, deguda a Felipe Villaverde. Posteriorment, reedita el text espanyol almenys en una ocasió (1934).

Juventud també acull dins el seu catàleg diversos títols de Mary Floran, sempre dins La Novela Rosa:

- *Daniel Levar (Daniel Levar, 1902)*: el 1927 apareix la traducció que Enriqueta Sevillano fa d'aquest original francès.
- *La hija adoptiva (Adoptée, 1897)*: torna a ser Enriqueta Sevillano qui, el 1928, tradueix l'original per a Juventud.
- *En secreto (En secret, 1903)*: la primera traducció de l'original data de 1928; signada per Joaquín Gallardo, Juventud la reedita el 1933.
- *El último cartucho (Dernière cartouche, 1899)*: Carlos del Corral Casal signa aquesta traducció publicada el 1928.
- *Primos hermanos (Cousins germains, 1904)*: la traducció de l'original, a cura d'Enriqueta Sevillano, apareix publicada el 1928.
- *La novia imaginaria (Fiancee imaginaire)*: Juventud publica la traducció de l'original el 1928; el text espanyol, signat per Myriam, és reeditat per R. Plana el 1931.

Eugenio Subirana publica dins la Colección Princesa la traducció a l'espanyol d'aquests títols:

- *Dicha ignorada* (*Bonheur méconnu*, 1894): la traducció que en fa Felipe Villaverde apareix el 1928.
- *Romántica* (*Romanesque*, 1889): la versió espanyola de l'original, deguda a Luis G. Manegat, es publica el 1929.
- *Esclavitud* (*L'esclavage*, 1907): el 1930 Eugenio Subirana publica aquest títol en traducció de Luis G. Manegat; el mateix segell reedita el text espanyol el 1945.
- *¿Herederó?* (*Héritier?*, 1902): Felipe Villaverde signa la traducció de l'obra, publicada el 1930.

Finalment, la col·lecció Horas Azules de La Hormiga de Oro edita tres novel·les més:

- *Demasiado bonita*: Felipe Villaverde signa aquesta traducció de 1930.
- *La eterna enemiga* (*L'ennemi*): com en el cas anterior, la traducció de l'original porta la signatura de Felipe Villaverde i apareix el 1930.
- *Rizos rubios*: les dades relatives a aquesta traducció coincideixen amb les dels títols de Mary Floran publicats per La Hormiga de Oro durant el període estudiat.

* * *

Ernest Florian-Parmentier¹⁶⁰ (1879 – 1951), periodista, crític d'art, novel·lista i poeta. El 1921 escriu *L'ouragan*, un títol que arriba a l'editorial Gassó el 1930 gràcies a la traducció que en fa Valentín de Pedro (*El huracán: memorias verídicas de un soldado francés*).

* * *

Angel Flory,¹⁶¹ novel·lista. Ben poca cosa puc dir d'aquest autor, a banda del fet que el 1922 publica *Un cri dans les tenebres*. Aquesta és precisament l'obra que, amb el títol d'*Un grito en las tinieblas*, Eugenio Subirana li edita el 1926 dins la Colección Princesa i en traducció d'Aracne. Pel que consta al volum, és la segona edició del text espanyol; tanmateix, no n'he pogut arribar a datar la primera.

* * *

Charles Foley¹⁶² (1861 – 1956), dramaturg i novel·lista. Produeix principalment títols de temàtica històrica i popular, sovint publicats al fulletó dels diaris. Paral·lelament, col·labora

¹⁶⁰ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁶¹ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

¹⁶² Síntesi a partir de: Temerson 1956; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

com a crític literari en diverses publicacions com ara *L'Écho de Paris*. Coincidint amb el període 1923 – 1930 aporta al catàleg de B. Bauzá *Flor de sombra* (*Fleu d'ombre*, original de 1904), *El novio misterioso* (*Le secret du fiancé*) i *La nueva rica* (*La dame aux millions*, original de 1896): la traducció dels dos primers títols apareix dins la Biblioteca para la Mujer de la col·lecció La Novela Interesante, i *Flor de sombra* fins i tot rep una reedició el 1977; pel que fa a *La nueva rica*, la traducció editada el 1928 forma part de La Novela Rosa. Políglota recorre també a l'obra de Foleÿ, i el 1930 publica dins la Col·lecció Blava *Quan el cor vol* (possiblement *Coeur de Roi*, original de 1894) i *Dos amors* (*Deux femmes*, original de 1912). R. Fontalba i Alfred Gallard signen, respectivament, les traduccions al català d'aquests dos títols.

* * *

M. de Fontenelle¹⁶³ (1657 – 1757), poeta i filòsof. La inicial correspon a *Monsieur*, tractament respectuós que s'adreça a Bernard le Bovier de Fontenelle. Membre de l'Acadèmia Francesa des de 1691, el seu pensament filosòfic s'emmarca dins dels corrents racionalistes. Com a escriptor, cultiva la novel·la científica, la comèdia, el relat epistolar o, fins i tot, l'òpera en una ocasió. El 1683 publica una de les primeres obres, *Nouveaux dialogues des morts*. Aquesta obra arriba a la Biblioteca Univers de Llibreria Catalònia el 1930, en traducció de Josep Farran i Mayoral i amb el títol de *Diàlegs dels morts*. En diversos catàlegs de llibreries en línia es parla d'una possible reedició del text en català el 1935; tanmateix, es presenta l'any seguit d'un interrogant.

* * *

François Fosca¹⁶⁴ (1881 – 1980), historiador de l'art, traductor i novel·lista. Pseudònim de Georges de Traz. Utilitza també el pseudònim de Peter Coram. Pintor i il·lustrador autodidacta, escriu diversos manuals sobre pintura i història de l'art, així com novel·les realistes i de temàtica policíaca. El 1923 signa *Monsieur Quatorze*, una obra que Montaner y Simón publica el 1924 i reedita el 1925 dins la Biblioteca de Novelas Selectas, sempre amb el títol de *Los compañeros del señor Catorce*; en signa la traducció Àngel Ruiz Pablo.

* * *

¹⁶³ Síntesi a partir de: Malignon 1995; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁶⁴ Síntesi a partir de: Dictionnaire historique de la Suisse [en línia]; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

Anatole France¹⁶⁵ (1844 – 1924), poeta, periodista i novel·lista. Pseudònim de François-Anatole Thibault. Membre de l'Acadèmia Francesa des de 1896, el 1921 és guardonat amb el premi Nobel de literatura en reconeixement a la seva tasca literària. Pel que fa, doncs, a la literatura, s'inicia com a poeta i periodista; tanmateix, és com a narrador que destaca d'una forma més evident, sobretot a partir de la publicació el 1881 de *Le crime de Sylvestre Bonnard*. Llibreria Catalònia edita aquest títol (*El crim de Silvestre Bonnard*) dins la Biblioteca Catalònia el 1925 en traducció de Carles Soldevila, que també en fa el pròleg.

* * *

Noel Frances,¹⁶⁶ novel·lista. Se centra en la narrativa de temàtica sentimental. El 1930 aporta a la Colección Popular Regina de Ribas y Ferrer *Amada*: és L. F. Palleja qui en signa la traducció a l'espanyol.

* * *

Sant Francesc de Sales¹⁶⁷ (1567 – 1622). El 1609 signa *Introduction à la vie dévote*, l'obra més coneguda de les que escriu. Durant el període estudiat, Librería Religiosa publica la traducció que n'havia fet Pedro de Silva, i que ja havia estat editada per Viuda de Ibarra (Madrid) almenys el 1783 i el 1793, sempre amb el títol d'*Introducción a la vida devota*; al seu torn, el 1926 Barcino n'edita un extracte en català sota el títol de *La cortesia cristiana*: la traducció, signada per Josep Maria Capdevila, s'integra dins la Col·lecció Sant Jordi.

* * *

Jean-José Frappa¹⁶⁸ (1882 – 1939), periodista, dramaturg i novel·lista. Ocupa diversos càrrecs a la redacció i direcció de publicacions com *La Presse*, *Monde Illustré* i *Fémina*. Pel que fa a la seva aportació literària als segells catalans durant el període estudiat, el 1925 Juventud li publica dins La Novela Rosa *La princesa de los clowns* (*La princeses aux clowns*, original de 1923); el segell barceloní reedita la traducció que en fa Ivonne Ferrer almenys en una ocasió (això sí, sense indicació d'any) en un volum que conté, també, *La loca aventura* i *Caso de conciencia*.

* * *

¹⁶⁵ Síntesi a partir de: Engler 1994; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁶⁶ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

¹⁶⁷ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁶⁸ Síntesi a partir de: Lorenz 1908 – 1909; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

Eugène Fromentin¹⁶⁹ (1820 – 1876), pintor, crític d'art i novel·lista. Paral·lelament a l'obra pictòrica, desenvolupa una producció literària centrada en la novel·la popular i de viatges. Dels títols que signa, el més rellevant és, potser, *Dominique* (original de 1863); el 1929 Proa l'edita amb el mateix títol i en traducció d'Agustí Esclasans dins la Sèrie Estrangera de la col·lecció A Tot Vent. El text català es reedita almenys el 1985.

* * *

Émile Gaboriau¹⁷⁰ (1832 – 1873), periodista i novel·lista. Se'l considera el precursor de la novel·la negra i policíaca a França. Coincidint amb el període estudiat, aporta al catàleg dels segells catalans *El legajo* (*Le dossier n°113*, original de 1867) i *El dinero de los otros* (*L'argent des autres*, original de 1873). El primer títol apareix el 1929 dins la Colección Popular d'Edita, i el 1931 ja compta amb una reedició; pel que fa al segon, Pedro Pedraza Páez el tradueix per a l'editorial Sopena, que el publica el 1930.

* * *

Bernard Gabriel,¹⁷¹ escriptor. Els catàlegs bibliogràfics consultats no es posen d'acord a l'hora d'unificar el nom de fonts d'aquest novel·lista, i el presenten indistintament com Bernard Gabriel o com Gabriel Bernard. En qualsevol cas, el 1928 aporta a la col·lecció La Novela de Aventuras de l'editorial Iberia dos títols en traducció d'August Riera: *El enigma del espacio* i *Satanás* (*Satanas*).

* * *

Antoine Galland¹⁷² (1646 – 1715), orientalista, arqueòleg i traductor. Exerceix de professor d'Àrab al Collège de France. El 1704 es converteix en el primer traductor europeu de *Les mil i una nits* i, per tant, en el punt de partida per a les versions de l'obra en la resta de llengües del continent. De fet, és precisament a partir de la versió de Galland que Pedro Pedraza Páez fa l'adaptació infantil de l'obra. Ramón Sopena publica el text de Pedraza en dues ocasions durant la primera dictadura del s. XX (una sense indicació d'any i l'altra el 1930), i posteriorment el reedita almenys tres cops més (1934, 1941 i 1949).

* * *

¹⁶⁹ Síntesi a partir de: Malignon 1995; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁷⁰ Síntesi a partir de: Engler 1994; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁷¹ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

¹⁷² Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

Arnould Galopin¹⁷³ (1863 – 1934), novel·lista. Utilitza el pseudònim de Vicomte de Granville. Escriu sobretot novel·les juvenils, de ciència ficció i policiaques, i la seva producció li reporta distincions com el Gran Premi de l'Acadèmia Francesa (1918). Durant el període 1923 – 1930, aporta al catàleg de l'editorial Vecchi dos títols l'autoria dels quals comparteix amb Henry de la Vaux:¹⁷⁴ *Luisita y Pepito* (*Le tour du monde de deux gosses: Jack et Francinet*, original de 1908) i *La vuelta al mundo en aeroplano* (*Un tour de monde en aéroplane*, original de 1905); tots dos llibres (publicats respectivament el 1927 i el 1928) formen part de la col·lecció Los Libros que no se Olvidan. Finalment, i pel que fa a *Luisita y Pepito*, a la pàgina de crèdits del volum s'especifica que es tracta de la segona edició dins Vecchi; tanmateix, no m'ha estat possible datar la primera.

* * *

Théophile Gautier¹⁷⁵ (1811 – 1872), pintor, crític d'art, dramaturg, poeta i novel·lista. Tot i ser un fervent defensor dels moviments romàntics, la seva producció no s'hi acaba d'encasellar, fins al punt que és considerat el precursor (o fins i tot fundador) de moviments com el simbolisme, el parnassianisme o el modernisme francès. Pel que fa a la seva presència en el sector editorial català durant el període estudiat, el 1923 Cervantes li publica *Avatar* (original de 1856) en traducció a l'espanyol de C. A. Uns anys més tard, concretament el 1930, és la Llibreria Catalònia qui aposta per aquest títol, ara en català; la traducció, signada per Josep Carbonell, forma part de la Biblioteca Literària de l'editorial. Finalment, Iberia li publica, el 1929, *Fatalidad* (*Partie carrée*, original de 1848); la traducció que en fa Francesc Almela i Vives s'integra dins la Colección Joya.

* * *

Marcel Gerbidon¹⁷⁶ (1868 – 1933), dramaturg, escenògraf i llibretista. El 1914 escriu, conjuntament amb Pierre Veber,¹⁷⁷ *Un fils d'Amérique*, una obra teatral que passa a engruixir la nòmina de La Escena Catalana de Salvador Bonavia. La traducció catalana, signada per J. Moliné amb el títol d'*Un fill d'Amèrica*, apareix el 1924.

* * *

¹⁷³ Síntesi a partir de: Lorenz 1908 – 1909; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁷⁴ Li dedico una síntesi monogràfica en aquest capítol.

¹⁷⁵ Síntesi a partir de: Lorenz 1908 – 1909; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁷⁶ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁷⁷ Li dedico una síntesi monogràfica en aquest capítol.

3. Literatures i autors traduïts

André Gide¹⁷⁸ (1869 – 1951), poeta, assagista, dramaturg i novel·lista. Reconegut activista pels drets dels homosexuals, el 1947 és guardonat amb el premi Nobel de literatura; aquest reconeixement públic contrasta amb el fet que, un any després, l'Església Catòlica inclou la seva obra dins l'Índex de llibres prohibits. El 1930 Edicions Proa li publica dins la sèrie Els d'Ara de la col·lecció A Tot Vent *Les caves del Vaticà* (*Les caves du Vatican*, original de 1914); la traducció que en fa Miquel Llor es reedita almenys el 1984 i el 1988.

* * *

Henry de Gorsse¹⁷⁹ (1868 – 1936), dramaturg i periodista. Alterna la producció d'obres teatrals amb la crítica literària en diverses publicacions periòdiques. Pel que fa a la seva aportació als segells catalans entre 1923 i 1930, escriu conjuntament amb Henri Clerc *L'espectre del senyor Imberger*: per a més informació sobre aquesta traducció, i per evitar duplicitats de contingut, remeto a la síntesi monogràfica dedicada a Henri Clerc en aquest mateix capítol.

* * *

Renée Gouraud d'Ablancourt¹⁸⁰ (1852 – 1941), novel·lista. Empra pseudònims com René d'Anjou (li dedico una síntesi monogràfica en aquest capítol) o Perrot d'Ablancourt. Als inicis de la tercera dècada del s. XX signa amb el seu nom real *Le drame de Maison-Dieu*, un títol que Juventud publica el 1925, en traducció d'Aracne, dins Colección Aventura (*El drama de «Maison Dieu»*). També emprant el nom real, i en aquest cas conjuntament amb M. du Tartre, signa *Las nueve hijas del Coronel*: per a més informació sobre aquest títol remeto a la síntesi monogràfica dedicada a M. du Tartre en aquest mateix capítol.

* * *

Pierre Gourdon¹⁸¹ (1869 – 1952), novel·lista. Cultiva principalment la novel·la de temàtica sentimental i, en menor mesura, l'assaig i la biografia. Aporta al catàleg d'Eugenio Subirana *El crimen de un comediante*, *La felicidad de Alicia* i *Los vencedores* (*Los vainqueurs*, original possiblement de 1924). Aracne signa la traducció a l'espanyol de tots tres títols, que apareixen dins la Colección Princesa el 1926, el 1928 i el 1929 respectivament. En el cas de *Los vencedores*, a la pàgina de crèdits del volum es diu que es tracta d'una segona edició; tanmateix, no he pogut localitzar la primera.

* * *

¹⁷⁸ Síntesi a partir de: Malignon 1995; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁷⁹ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁸⁰ Síntesi a partir de: Lorenz 1908 – 1909; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁸¹ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

Jacques Grandchamp¹⁸² (1885 – 1956), novel·lista. Pseudònim de Charlotte Phoyeu. Utilitza altres pseudònims com Jacqueline Mie, Marguerite des Murons, Joséphine, Véga, Rose-France o Jacotte. Produeix narracions de temàtica sentimental com *Le coeur n'oublie pas* (1922), una novel·la que, el 1929, apareix dins La Novela Rosa de Juventud en traducció de María Aurora Valeri i amb el títol de *El corazón no olvida*.

* * *

Henry Gréville¹⁸³ (1842 – 1902), dramaturga i novel·lista. Pseudònim d'Alice Durand (de soltera, Fleury). Autora prolífica d'obres de temàtica popular i sentimental, aporta una vintena de títols al catàleg de les editorials catalanes coincidint amb la primera dictadura del s. XX, la majoria a B. Bauzá i Juventud. En primer lloc, exposo la relació d'obres publicades per B. Bauzá (pràcticament sempre dins La Novela Interesante: Biblioteca para la Mujer):

- *El secreto de Dosia* (*Dosia*, 1876): aquesta traducció de Francisco Cuenca Benet s'edita en dues ocasions durant el període estudiat, una sense indicació d'any i l'altra el 1929. De forma excepcional, l'edició de 1929 s'integra dins la col·lecció La Novela Interesante.
- *La hija abandonada* (*Chénérol*, 1892): el text espanyol porta la signatura d'A. Champs d'Or.
- *Ana Maria* (*Bonne-Marie*, 1883): Manuel Vallvé és qui tradueix l'original francès.
- *El ángel del hogar*: tot i que no ho he pogut confirmar completament, sospito que aquest títol de 1923 és la versió espanyola de *La maison de Maurèze*, un original de 1877. En qualsevol cas, i segons s'indica en la pàgina de crèdits del volum, la de 1923 és una segona edició de la traducció d'Aurelio Torné; la primera, anterior al període estudiat, no consta en els principals catàlegs bibliogràfics.
- *El corazón de Luisa* (*Le coeur de Louise*, 1901): el 1924 s'edita la traducció que Antonio Ruiz Antúnez fa de l'original francès. Com en el cas anterior, i pel que es diu en el volum espanyol, es tracta d'una segona edició; de nou, no he pogut trobar referències de la primera edició en cap catàleg bibliogràfic.

¹⁸² Síntesi a partir de: Au bon vieux temps [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁸³ Síntesi a partir de: Lorenz 1908 – 1909; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

- *El príncipe Ilusión (Les Koumiassine, 1877)*: el text espanyol, a cura d'A. Champs d'Or, arriba al catàleg de B. Bauzá el 1926 dividit en dos volums (*El príncipe Ilusión* és el primer).
- *El novio de Lisa (Les Koumiassine, 1877)*: publicat també el 1926, és la seqüela de *El príncipe Ilusión* i, per tant, el volum que completa l'obra. Com en el cas anterior, A. Champs d'Or n'assumeix la traducció.
- *Un amor imposible (Nikanor, 1887)*: aquesta traducció d'Emilio Viña es publica el 1927. He pogut identificar una reedició de 1945 del text espanyol a cura del segell argentí Glem.
- *El calvario de Raisa (Les epreuves de Raïssa, 1877)*: el 1930, B. Bauzá edita per segon cop aquesta traducció d'Alberto de los Ríos; a banda de la primera edició de 1922, el segell torna a publicar el text espanyol durant la dècada de 1940, possiblement el 1942 (aquest any apareix amb un interrogant en diversos catàlegs bibliogràfics i de llibreries en línia).

Arribat aquest punt, és el moment de llistar els títols de Gréville editats per Juventud, concretament dins la col·lecció La Novela Rosa:

- *La princesa Ogherof (La princesse Oghérof, 1876)*: el text espanyol, a cura d'Enriqueta Sevillano, es publica l'any 1924.
- *El voto de Nadia (Le voeu de Nadia, 1883)*: coincidint amb el període estudiat, Juventud publica dues edicions d'aquesta traducció d'Ivonne Ferrer, una el 1926 i una altra el 1928.
- *Aurette (Aurette, 1891)*: el text espanyol es publica l'any 1927.
- *Aurette se casa (Le mari d'Aurette, 1892)*: Juventud edita la traducció de la seqüela d'*Aurette* també el 1927.
- *Perdida (Perdue, 1881)*: la traducció de l'original francès arriba a Juventud el 1928.
- *El ama de llaves*: publicada el 1930, la mateixa editorial s'atribueix l'autoria d'aquesta traducció.

Per últim, em centro en els títols que posen el punt i final a aquesta síntesi monogràfica: *Princesita (Petite princesse, original de 1899)* i *Lidia*. El primer apareix el 1924 dins la Colecció Primavera de, segons la BGEH, la Llibreria Catalònia (com ja he apuntat anteriorment en aquest mateix capítol,¹⁸⁴ sostinc que es tracta d'un error); pel que fa al segon, Edicions Bosch

¹⁸⁴ Remeto a la síntesi monogràfica dedicada a Henri Datin.

el publica el 1930 dins la Biblioteca de la Dona Catalana en traducció al català de Maria del Carme Nicolau i Masó.

* * *

Gyp¹⁸⁵ (1849 – 1932), novel·lista. Pseudònim de Sibylle Gabrielle Riqueti de Mirabeau, comtessa de Martel. Empra altres pseudònims com Bob. Els seus posicionaments polítics reaccionaris la situen, sovint, en el centre de les polèmiques del moment. Pel que fa al seu perfil literari, produeix narracions de temàtica política i, en menor mesura, sentimental. El 1930 aporta a la Col·lecció Blava de Políglota *Un secret*: Manuel Fontanals en signa la traducció al català.

* * *

Marie de Harcoët¹⁸⁶ (1851 – 1932), novel·lista. Pseudònim de Marie Friocourt (de soltera, Dubois). Se centra en la narrativa de temàtica sentimental, amb títols com *L'épreuve de Paule* (1890), traduït per Myriam i publicat per Juventud el 1929 dins La Novela Rosa (*El calvario de Paula*). Un any abans, Myriam ja havia publicat dins la mateixa col·lecció una altra traducció de l'autora francesa titulada *Orgullo de raza*.

* * *

Louis Hémon¹⁸⁷ (1880 – 1913), periodista esportiu i novel·lista. La seva novel·la més destacada és *Maria Chapdelaine*, publicada el 1914 a títol pòstum en format de fulletó (l'edició definitiva com a llibre no apareix fins a 1921). El 1926 Llibreria Catalònia n'edita la traducció catalana de Tomàs Garcés dins la Biblioteca Literària; el text continua el seu trajecte i és reeditat almenys el 1952 (Selecta) i el 1984 (Proa).

* * *

Maurice Hennequin¹⁸⁸ (1863 – 1926), dramaturg i novel·lista. Empra el pseudònim d'Alfred Debrun. Produeix més d'un centenar d'obres, la majoria comèdies i vodevils. El 1898 escriu *Les joies du foyer*, una peça teatral que Salvador Bonavia inclou a La Escena Catalana el 1927 amb

¹⁸⁵ Síntesi a partir de: Bompiani 1963 – 1964; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁸⁶ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁸⁷ Síntesi a partir de: Lamarche 1999; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁸⁸ Síntesi a partir de: Lorenz 1908 – 1909; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

el títol de *Les delícies de la llar*; la traducció, de Joan Vila i Pagès, rep una reedició el 1935 a cura de la Llibreria Millà.

* * *

Víctor Hugo¹⁸⁹ (1802 – 1885), poeta, novel·lista, dramaturg, assagista i pintor. Membre de l'Acadèmia Francesa des de 1841. Sens dubte, esdevé una de les figures més importants del romanticisme francès, amb produccions tan rellevants i reconegudes com *Les misérables*, de 1862. Coincidint amb el període estudiat, Ramón Sopena publica dins la Biblioteca de Grandes Novelas (i sense indicació d'any) la traducció d'aquesta novel·la, ara titulada *Los miserables*. Amb el pas dels anys, l'editorial barcelonina, que ja havia editat el text espanyol el 1908, en fa diverses reedicions (1932, 1935, 1940, 1967 i 1977). A banda de *Los miserables*, trobem una altra novel·la d'Hugo publicada a Catalunya durant el període estudiat: *Quatrevingt-treize* (escrita entre 1872 i 1873). Traduïda per Rafael Folch i Capdevila amb el títol de *Noranta tres*, la Llibreria Renaixement l'edita el 1929 dins la col·lecció Les Obres Mestres de la Novel·la; amb el pas dels anys, Edicions de 1984 reeditarà el text català en dues ocasions, concretament el 1989 i el 1994.

* * *

Paul d'Ivoi¹⁹⁰ (1856 – 1915), novel·lista, periodista i dramaturg. Pseudònim de Paul Marie Laure Deleutre. Sovint hi ha confusió a l'hora d'identificar l'obra d'aquest autor, ja que tres generacions de la família Deleutre empren el mateix pseudònim. Com a periodista, col·labora a *Le Figaro* i *Le Globe*, a més de publicar narracions al fulletó de *Le Petit Journal*, *Le Journal des Voyages* i *Le Matin*. Com a autor literari, cultiva sobretot la narració popular i d'aventures. Així, el 1925 aporta a la Colección Aventura de Juventud *Los compañeros del Loto Blanco* (*Les compagnons du lotus blanc*, original de 1903) i *Un viaje extraordinario*: la mateixa editorial s'atribueix la propietat de la traducció del primer títol; pel que fa a la del segon, la signa Antoni Guardiola.

* * *

Francis Jammes¹⁹¹ (1868 – 1938), poeta, dramaturg, novel·lista i crític literari. Les trames que produeix versen sovint sobre la vida rural i la religió. En aquesta línia, el 1921 escriu *Le livre de*

¹⁸⁹ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁹⁰ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁹¹ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

Saint Joseph, una obra que arriba a Catalunya el 1926 mitjançant La Paraula Cristiana i amb el títol de *El llibre de sant Josep*; la traducció, signada per Josep F. Ràfols, s'inscriu dins la Biblioteca de La Paraula Cristiana, i rep una reedició el 1952 a cura de Selecta.

* * *

Sant Joan Baptista Maria Vianney¹⁹² (1786 – 1859). Canonitzat el 1925, la Biblioteca del Orador Sagrado li publica el 1927 tres volums de *Sermones*. Carlos de Bolós signa el text espanyol, reeditat en dos volums per l'Apostolado Mariano de Sevilla el 1992.

* * *

René Ch. Joospogu,¹⁹³ escriptor. El 1930 Araluce li publica *Memorias de un confidente: El rey sin trono*.

* * *

Jean-Baptiste Alphonse Karr¹⁹⁴ (1808 – 1890), crític, periodista i novel·lista. Com a periodista, desenvolupa la seva tasca en publicacions com *Le Figaro* o *Le Journal*, fundada per ell mateix. Pel que fa al seu vessant creatiu, els seus títols més rellevants solen ser novel·les autobiogràfiques: és el cas de *Geneviève*, de 1838, la traducció de la qual edita Publicaciones Mundial el 1930 dins La Novela Mensual i amb el títol de *Genoveva*.

* * *

Joseph Kessel¹⁹⁵ (1898 – 1979), periodista i escriptor. Entra a l'Acadèmia Francesa el 1962. Des del punt de vista periodístic, col·labora en publicacions com *La Liberté*, *Le Figaro* o *Le Mercure*; a més, desenvolupa una intensa tasca de reporter per tot el món coincidint amb el període d'entreguerres i amb la Segona Guerra Mundial. Com a escriptor, cultiva sobretot títols narratius, pels quals obté distincions com ara el Gran Premi de Novel·la de l'Acadèmia Francesa de 1926. Durant el període estudiat, concretament el 1930, Proa li publica un volum

¹⁹² Síntesi a partir de: GEC [en línia]; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁹³ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

¹⁹⁴ Síntesi a partir de: Engler 1994; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁹⁵ Síntesi a partir de: Bourin 1966; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

que conté *Els cors purs* (*Les coeurs purs*, original de 1927) i *Les nits de Sibèria* (*Les nuits de Sibérie*, original de 1928): la traducció, de Just Cabot, forma part de la sèrie d'Històries curtes de la col·lecció A Tot Vent.

* * *

Paul de Kock¹⁹⁶ (1793 – 1871), dramaturg i novel·lista. A banda de la novel·la, cultiva el drama, i el vodevil; a més, escriu la lletra de nombroses cançons i obres líriques. En conjunt, la seva obra constitueix un retrat de la vida de la classe mitjana parisenca de principis del s. XIX. Coincidint amb els anys estudiats, aporta al catàleg de Ramón Sopena nou volums narratius recollits en una sèrie expressament dedicada a ell, això és, *Obras de Paul de Kock*; a continuació n'ofereixo la relació:

- *El cornudo* (*Le cocu*, 1832): Germán Gómez de la Mata és qui signa la traducció de l'original. Tot i que no hi consta l'any, a la pàgina de crèdits del volum s'indica que es tracta de la primera edició en espanyol dins del segell.
- *La joven de las tres enaguas* (*La fille aux trois jupons*); *La novia de Fontenay de las Rosas* (*La mariée de Fontenay-aux-Roses*): totes dues narracions formen part d'un únic volum traduït per Tulio Moncada.
- *La lechera de Montfermeil* (*La laitière de Montfermeil*, 1827): el text espanyol porta la signatura d'Agustín Blázquez.
- *Un joven encantador* (*Un jeune homme charmant*): César Álvarez Comet tradueix l'original francès, publicat probablement el 1839 (és l'edició francesa més antiga que n'he pogut trobar als catàlegs bibliogràfics).
- *El señor Dupont* (*Monsieur Dupont*, 1849): el text espanyol de Germán Gómez de la Mata data de 1925.
- *Gustavo el Calavera* (*Gustave le mauvais sujet*, 1834): el 1925 es publica la traducció a l'espanyol de l'original francès; és Felipe Cabañas Ventura qui la signa.
- *La doncella de Belleville* (*La pucelle de Belleville*, 1834): Sopena publica aquesta traducció d'A. C. Barceló el 1925.
- *La mujer, el marido y el amante* (*La femme, le marie et l'amant*, 1829): el 1925 apareix la traducció espanyola de l'original francès; Tulio Moncada n'és el responsable.

¹⁹⁶ Síntesi a partir de: Lorenz 1908 – 1909; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

- *El portero de la calle de la Barca (Le concierge de la rue du Bac); El burro del señor Martín (L'âne à Monsieur Martin)*: totes dues narracions formen part d'un únic volum traduït per Germán Gómez de la Mata i publicat el 1926.

* * *

Jean Kolb¹⁹⁷ (1880 – 1959), dramaturg, actor i realitzador. Escriu conjuntament amb Léon Bellières *En Fanalets, l'home de la barra*; per a més informació sobre aquesta traducció, remeto a la síntesi monogràfica dedicada a Léon Bellières en aquest mateix capítol.

* * *

Jean de La Brête¹⁹⁸ (1858 – 1945), novel·lista. Pseudònim d'Alice Cherbonnel. Escriu sobretot narracions de temàtica sentimental per a noies. Així, aporta a la Colección Princesa d'Eugenio Subirana *Amor que todo lo vence (Aimer quand même, original de 1909)* i *Silencio heroico (La solitaire)*; Felipe Villaverde signa la traducció de tots dos títols, publicats respectivament el 1923 i el 1924. A banda d'Eugenio Subirana, també Sociedad General de Publicaciones aposta per La Brête, concretament per *Un vaincu*, de 1893; la traducció, deguda a María Luz Morales i titulada *Un vencido*, forma part de La Novela Rosa. Finalment, el 1930 Juventud publica dins La Novela Rosa *Chanzas del destino* en traducció d'Enriqueta Sevillano.

* * *

Comtessa de La Fayette¹⁹⁹ (1634 – 1693), novel·lista. Títol nobiliari de Marie Madeleine Pioche de La Vergne. Utilitza també el pseudònim de Segrais. El 1678 publica *La princesse de Clèves*, l'obra més coneguda de les que escriu. Rafael Marquina en fa la traducció al català, editada el 1923 dins la Biblioteca Literària de l'Editorial Catalana amb el títol de *La princesa de Clèves*.

* * *

Jean de La Hire²⁰⁰ (1878 – 1956), novel·lista i editor. Pseudònim del comte Adolphe d'Espie. Utilitza també els pseudònims de Commandant Casal i Edmond Casal. Cultiva la ciència ficció, la novel·la d'aventures i la narració sentimental. El 1928 aporta dos títols a la col·lecció La Novela de Aventuras de l'editorial Iberia: *La prisionera del dragón rojo (La prisonnière du*

¹⁹⁷ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁹⁸ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁹⁹ Síntesi a partir de: Malignon 1995; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

²⁰⁰ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

dragon rouge, original de 1923) i *El hombre que vivía debajo del agua* (*L'homme qui peut vivre dans l'eau*, original de 1910). Francesc Almela i Vives signa la traducció del primer títol; pel que fa a la del segon, se l'atribueix l'editorial mateixa.

* * *

Maxime La Tour²⁰¹ (1877 – 1953), novel·lista. Pseudònim de Julien Priollet; utilitza també el pseudònim d'Un Poilu. Produeix narracions sentimentals i d'aventures, amb títols com *¡Mujer... Eterna víctima!*, una traducció que publica Domingo Garrofé el 1927 dins Las Grandes Novelas de Amor.

* * *

Henry de La Vaulx²⁰² (1870 – 1930), aeronauta i explorador. Funda i dirigeix la Federació Aeronàutica Internacional. Durant el període 1923 – 1930, aporta al catàleg de l'editorial Vecchi dos títols l'autoria dels quals comparteix amb Arnould Galopin: *Luisita y Pepito* (*Le tour du monde de deux gosses: Jack et Francinet*, original de 1908) i *La vuelta al mundo en aeroplano* (*Un tour de monde en aéroplane*, original de 1905). Per a més informació sobre aquestes traduccions, remeto a la síntesi monogràfica dedicada a Arnould Galopin en aquest mateix capítol.

* * *

Alphonse de Lamartine²⁰³ (1790 – 1869), poeta, novel·lista, dramaturg i assagista. Membre de l'Acadèmia Francesa des de 1829, esdevé una de les figures principals del romanticisme francès. Paral·lelament a la producció literària, desenvolupa una intensa trajectòria política. Coincidint amb el règim de Primo de Rivera, aporta quatre obres al catàleg d'algunes editorials catalanes. La primera és *Flor de lis*, publicada per B. Bauzá dins La Novela Interesante: Biblioteca para la Mujer (la traducció és d'Eduardo Torres Luanco). El 1923 l'editorial Cervantes dedica a Lamartine un volum de la sèrie Las Mejores Poesías (Líricas) de los Mejores Poetas; Fernando Maristany és qui en té cura. Pocs anys després, concretament el 1925, Maucci reedita *Graziella* (*Graziella*, original de 1849) en traducció de Pedro de Clavijo; el text espanyol ja havia estat editat almenys en tres ocasions (1895, 1899 i 1901). Aquest mateix títol apareix en català el 1929, any en què Proa el publica dins la Biblioteca A Tot Vent i en traducció de

²⁰¹ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

²⁰² Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

²⁰³ Síntesi a partir de: Malignon 1995; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

Melcior Font i pròleg de Joan Puig i Ferrer. Finalment, el 1925 La Novela Mensual de l'editorial Lux acull *Jocelyn*, una epopeia en vers original de 1836.

* * *

Maurice Landay²⁰⁴ (1873 – 1931), dramaturg, fulletonista i novel·lista. Escriu narracions d'aventures, gairebé sempre protagonitzades pel personatge Carot Copue-Tête. Entre 1926 i 1928 B. Bauzá dedica una sèrie d'una vintena de volums a aquest personatge dins la col·lecció El Libro Popular; en formen part aquests títols:

- *La condesa negra* (*Carot et la comtesse noire*, 1911): la traducció a l'espanyol de l'original apareix publicada el 1926.
- *La orgía roja* (*L'orgie rouge*, 1912): el text espanyol data de 1927.
- *La señorita metralla* (*Mam'zelle mitraille*, 1911): B. Bauzá edita la traducció de l'original l'any 1927.
- *La agonía del águila* (*L'agonie de l'aigle*, 1913): la versió espanyola de l'original apareix el 1927.
- *La mano sangrienta* (*La main sanglante*, 1912): de nou, el text espanyol data de 1927.
- *La muñeca de cera* (*La poupée de cire*, 1912): la traducció de l'original apareix l'any 1927.
- *El caballero Bellamor* (*Le chevalier Bel-Amour*, 1911): el text espanyol arriba al catàleg de B. Bauzá l'any 1927.
- *Carot corta-cabezas* (*Carot coupe-tête*, 1911): la versió espanyola del primer volum de la sèrie no arriba fins a 1927.
- *El hombre rojo* (*L'homme écarlate*, 1912): el 1927 apareix la traducció espanyola de l'original.
- *El anillo de oro* (*L'anneau d'or*, 1912): aquesta traducció de l'original francès data de 1927.
- *El huracán de hierro* (*L'ouragan de fer*, 1912): B. Bauzá publica, el 1927, la traducció d'aquest original.
- *Batalla de mujeres* (*Bataille de femmes*, 1912): l'edició del text espanyol té lloc el 1927.
- *El calvario de una emperatriz* (*Calvaire d'impératrice*, 1913): B. Bauzá acull aquesta traducció espanyola el 1927.

²⁰⁴ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

- *El hijo del cardenal* (*Le fils du cardinal*, 1912): aquesta traducció de l'original francès data de 1927.
- *La muerte misteriosa* (*Une mort mystérieuse*, 1912): el text espanyol apareix el 1927.
- *El lord de la máscara verde* (*Le lord au masque vert*, 1912): la traducció espanyola de l'original arriba al catàleg de B. Bauzá el 1927.
- *El misterio de la torre roja* (*Le mystère du donjon Rouge*, 1912): la traducció espanyola és de 1927.
- *El bufón del emperador* (*Le bouffon de l'empereur*, 1913): el text espanyol apareix publicat el 1927.
- *El guante rasgado* (*Le gant déchiré*, 1912): de nou, és el 1927 que B. Bauzá edita aquesta traducció a l'espanyol.
- *Justicia de Dios* (*La justice de Dieu*, 1913): és l'any 1928 que B. Bauzá publica aquesta traducció a l'espanyol.
- *La marcha triunfal* (*La marche triomphale*, 1913): la traducció de l'original s'edita el 1928.
- *Amor sublime* (*Sublime amour*, 1913): la publicació del text espanyol té lloc el 1928.
- *El precipicio del diablo* (*Les amants de Belle-Alliance*, 1913): la traducció de l'original apareix publicada el 1928.
- *El islote maldito* (*Le rocher maudit*, 1913): la traducció de l'original data de 1928.

* * *

Marie Laparcerie,²⁰⁵ novel·lista. Pel que es desprèn dels catàlegs bibliogràfics consultats, centra la seva producció literària en la novel·la de temàtica sentimental i popular. Així, aporta a la Sección de Novelas de Colección Ideal de B. Bauzá *Isabel y Beatriz* (*Isabelle et Béatrix*); Laura Álvarez Tovar és qui en signa la traducció a l'espanyol.

* * *

Maurice Larrouy²⁰⁶ (1882 – 1939), novel·lista, oficial de Marina i pilot d'avió. Utilitza pseudònims com René Milan o Y. Escriu sobretot narracions relacionades amb viatges marítims, com ara *Le révolté* (1924) i *Coups de roulis* (1925). El 1927 B. Bauzá publica totes dues obres dins la Biblioteca de Autores Contemporáneos de la Colección Ideal, amb els títols

²⁰⁵ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

²⁰⁶ Síntesi a partir de: Catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

de *El marino rebelde* i *Golpes del mar*; Emilio Gómez de Miguel i Santiago Rodela en signen, respectivament, la traducció a l'espanyol.

* * *

Maurice Laurentin²⁰⁷ (1885 – 1959), arquitecte, dissenyador i novel·lista. El 1926 escriu *Le roman de Ponce Pilate*; un parell d'anys més tard (1928), Araluce en publica la traducció dins la Biblioteca Exaudi amb el títol de *La novela de Poncio Pilatos*. Finalment, els catàlegs bibliogràfics consultats consignen una reedició del text espanyol durant la dècada de 1960; tanmateix, no en precisen l'any de publicació.

* * *

Éveline Le Maire²⁰⁸ (1876 – 1961), novel·lista. Utilitza el pseudònim de Claire Merial. Cultiva la literatura infantil i la narració de temàtica sentimental. Coincidint amb el període 1923 – 1930, aporta set títols al catàleg de l'editorial Juventud:

- *El sueño de Antonia (La rêve d'Antoinette)*: la primera edició de l'original francès que he pogut localitzar data de 1906; pel que fa a la traducció a l'espanyol, la signa Joaquín Gallardo el 1925, i forma part de la col·lecció La Novela Rosa.
- *Una buena idea de mi prima María (La bonne idée de cousine Maria, 1923)*: Miguel Toledano és qui s'encarrega de la traducció de l'original, publicada dins La Novela Rosa el 1926.
- *La rosa de oro de los Fleuroy (La rose d'or des Fleuroy, 1925)*: la traducció, signada amb les inicials M. P., arriba a La Novela Rosa el 1927, tot just dos anys després de la publicació de l'original francès. El text espanyol rep una reedició el 1932.
- *El corazón y la cabeza (Le coeur et la tête, 1919)*: el 1929 La Novela Rosa acull la traducció de l'original, signada per Enriqueta Sevillano.
- *El antepasado (L'ancêtre, 1925)*: El 1930 La Novela Rosa acull aquest títol en traducció de Margarita A. Simón.
- *La casa esmeralda (La maison d'émeraude, 1926)*: el 1930, Nueva Colección Hogar acull per primera vegada (així ho indica la pàgina de crèdits) aquesta traducció d'Enriqueta Sevillano; al cap de vuit anys, el text espanyol rep una reedició.

²⁰⁷ Síntesi a partir de: Catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

²⁰⁸ Síntesi a partir de: Temerson 1962; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

- *Muchachitas casaderas* (*Jeunes filles à marier*, 1929): el 1930 la Nueva Colección Hogar acull la versió espanyola de l'original; a la pàgina de crèdits del volum es fa constar l'editorial mateixa com a responsable de la traducció.

Fora de Juventud, l'editorial Lux publica el 1925 *El error de Colette* (*La méprise de Colette*, original de 1914); la traducció que en fa Enrique de Leguina forma part de La Novela Mensual. Finalment, el 1930 Pere Guardiola tradueix al català *Le fiancé inconnu* (1923); l'editorial Políglota l'acull dins la Col·lecció Blava amb el títol de *El promès desconegut*.

* * *

Alexis Lefebvre²⁰⁹ (1804 – 1882), escriptor religiós i jesuïta. S'especialitza en la literatura religiosa. Relacionat amb això, el 1869 escriu *Mois du Sacré Coeur*, una obra que Eugenio Subirana edita per segona vegada el 1926 dins Biblioteca del Orador Sagrado; la traducció, publicada per primer cop el 1917, va a càrrec de Jaime Pons i porta per títol *Pláticas para todos los días del mes del Sagrado Corazón*.

* * *

G. Lenôtre²¹⁰ (1855 – 1935), historiador i dramaturg. Pseudònim de Théodore Gosselin. Distingit com a oficial de la Legió d'Honor, el 1932 entra a l'Acadèmia Francesa. A banda de produir títols literaris i historiogràfics (principalment sobre la Revolució Francesa), col·labora en publicacions periòdiques com *Le Figaro*, *Revue des Deux Mondes*, *Le Monde Illustré* o *Le Temps*. Pel que fa a la seva presència als segells editorials catalans entre 1923 i 1930, aporta *Llegendes de Nadal* (*Légendes du Noël*, original de 1911) a la col·lecció Gemmes de Les Edicions de l'Arc de Barà; la traducció al català, signada per Ventura Gassol i Josep Carner Ribalta, s'edita el 1929 i, de nou, el 1932.

* * *

Maurice Level²¹¹ (1875 – 1926), periodista i escriptor. Pseudònim de Jeanne Mareteux-Level. Col·labora habitualment en publicacions periòdiques com *Le Figaro*, *Vie parisienne* i *Le Matin*. Com a autor literari, s'especialitza en la narració breu, sovint dedicada a temes macabres al més pur estil d'Edgar Allan Poe. El 1922 edita *L'île sans nom*, la traducció de la qual publica l'editorial Seguí dins la Biblioteca Emocional amb el títol de *La isla sin nombre*. A més, signa

²⁰⁹ Síntesi a partir de: Mayeur i Hilaire 1985 – 1990; base de dades d'aquesta recerca.

²¹⁰ Síntesi a partir de: Bourin 1966; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

²¹¹ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

conjuntament amb Louis Feuillade la novel·la *Barrabas*; per a més informació sobre aquest títol, remeto a la síntesi monogràfica dedicada a Louis Feuillade en aquest mateix capítol.

* * *

Marguerite Levray²¹² (1856 – ?), novel·lista. Escriu narracions de temàtica sentimental. El 1930 Eugenio Subirana li publica dins la Colección Princesa *Odios vencidos (Haines vaincues)*, en traducció d'Aracne; de fet, i tal com constata la pàgina de crèdits del volum, es tracta de la segona edició del text espanyol (no he pogut localitzar la primera en cap catàleg bibliogràfic).

* * *

André Lichtenberger²¹³ (1870 – 1940), historiador, assagista i novel·lista. Aporta a la col·lecció La Novela Rosa de Juventud *La loca aventura (La folle aventure, original de 1908)* i *El corazón no cambia (Kaligouça le coeur fidèle, original de 1913)*. La traducció del primer títol, signada per Enriqueta Sevillano, apareix el 1925; pel que fa a la de *El corazón no cambia*, d'Alfonso Quintana Solé, es publica el 1926 i es reedita el 1928 i el 1946.

* * *

Albert Londres²¹⁴ (1884 – 1932), periodista i escriptor. Exerceix el periodisme d'investigació en publicacions com *Le Matin*, *Le Petit Journal*, *L'Excelsior* o *Le Quotidien*. Dóna nom a un premi francès de periodisme. El 1922 escriu *La Chine en folie*, una obra que arriba a la Colección Nuevas Ideas de Mentora el 1927 amb el títol de *China en ascuas*; Eduardo Toda Valcárcel en signa la traducció.

* * *

Pierre Loti²¹⁵ (1850 – 1923), novel·lista i oficial de marina. Pseudònim de Julien Viaud. Esdevé membre de l'Acadèmia Francesa el 1891. La seva producció literària se centra en la narrativa de viatges. Durant el període estudiat, aporta una vintena de títols al catàleg de l'editorial Cervantes, tots traduïts per Vicente Díez de Tejada:

²¹² Síntesi a partir de: Lorenz 1908 – 1909; base de dades d'aquesta recerca.

²¹³ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

²¹⁴ Síntesi a partir de: *Hommes et destins* 1975 – 1989; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

²¹⁵ Síntesi a partir de: *Les immortels* [en línia]; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

- *Fantasma de Oriente (Fantôme d'Orient, 1892)*: coincidint amb el període estudiat, Cervantes publica la primera edició d'aquesta traducció (sense indicació d'any, tanmateix); la segona i la tercera surten, respectivament, el 1931 i el 1933.
- *El desierto (Le désert, 1894)*: la primera edició de la traducció apareix el 1923. Posteriorment, se n'editen noves edicions almenys el 1925, el 1937 i el 2000; la darrera, a cura del segell barceloní Abraxas, inclou unes notes de Jordi Groch.
- *El Moghreb (Au Maroc, 1890)*: la traducció de l'original francès es publica el 1923. Cinc anys més tard, el 1928, n'apareix la reedició.
- *La India (L'Indie sans les Anglais, 1903)*: la versió espanyola de l'original es publica el 1923 i, posteriorment, rep diverses reedicions a cura de Cervantes (1931, 1941 i 1944), Planeta (1958, 1973 i 1975) i el segell balear de José J. de Olañeta (2001).
- *Pekin (Les derniers jours de Pékin, 1902)*: la traducció de l'original francès s'edita per primer cop el 1923. Amb el pas dels anys se'n publiquen fins a cinc reedicions a Cervantes (1929 i 1942) i Planeta (1958, 1973 i 1975).
- *Aziyadé (Aziyadé, 1879)*: Cervantes publica el text espanyol el 1924. N'he pogut trobar fins a onze reedicions a Cervantes (1927, 1935, 1936 i 1941), l'editorial argentina El Ateneo (1952) i Planeta (1957, 1959, 1961, 1990, 1991 i 1992).
- *El casamiento de Loti (Le mariage de Loti; Rarahu, 1880)*: la traducció espanyola de l'original apareix el 1924. N'he localitzat una reedició de 2001 a cura de l'editorial de José J. de Olañeta.
- *Figuras y cosas que pasaron (Figures et choses qui passaient, 1897)*: la traducció de l'original francès data de 1924. Uns anys més tard, concretament el 1941, se'n publica la segona edició.
- *Jerusalén (Jérusalem, 1894)*: l'edició de 1924 que he pogut localitzar del text espanyol resulta ser la segona; no he pogut identificar la primera, però sí una altra a Cervantes de 1938, tres a Planeta de 1958, 1973 i 1975 i, finalment, una a Abraxas de 2000.
- *Peregrino de Angkor (Le pèlerin d'Angkor, 1912)*: a banda de l'edició de 1924, el text espanyol es reedita el 1940.
- *Reflejos en la senda oscura (Reflets de la sombre route, 1899)*: la primera edició a Cervantes de la traducció espanyola es publica el 1924. Quinze anys més tard, el 1939, se n'edita la segona.
- *Carmen Sylva (Carmen Sylva, 1893)*: durant el període estudiat es publiquen dues edicions del text espanyol, una el 1925 i una altra sense indicació d'any; a més, n'he pogut localitzar una tercera edició el 1945.

- *Divagaciones de un desterrado (L'exilée, 1893)*: la traducció de l'original francès arriba a Cervantes el 1925. Posteriorment, n'apareixen noves edicions el 1930 i el 1941.
- *El castillo de la hermosa del bosque durmiente (Le château de la belle au bois dormant, 1910)*: el text espanyol s'integra al catàleg de Cervantes el 1925; encara dins del període estudiat, concretament el 1930, se'n publica la segona edició.
- *El Japón (Japoneries d'automne, 1889)*: Cervantes publica fins a cinc edicions del text espanyol (1925, 1931, 1935, 1941, 1943); Planeta, tres (1958, 1973 i 1975); i Abraxas, una amb notes de Jordi Groch (1998).
- *Flores de hastío (Fleurs d'ennui, 1882)*: Cervantes publica dues edicions de la traducció, una sense indicació d'any i una altra el 1925.
- *Madam Crisantemo (Madame Chrysanthème, 1887)*: el text espanyol es publica per primer cop a Cervantes el 1925; posteriorment n'apareixen noves edicions a cura de la mateixa Cervantes (1931 i 1941), Planeta (1957, 1959 i 1961) i, finalment, la corunyesa Ediciones del Viento.
- *Pascuala Ivanovitch (Pasquala Ivanovitch, 1882)*: la traducció de l'original francès compta amb dues edicions a Cervantes, una el 1925 i una altra el 1939.
- *Pescador de Islandia (Pêcheur d'Islande, 1886)*: des que arriba a Cervantes el 1925, el text espanyol compta amb diverses reedicions dins la mateixa editorial (1936 i 1941) i a Planeta (1957, 1959, 1961, 1990 i 1991).
- *Diario íntimo (Journal intime)*: Cervantes publica per primer cop la traducció de l'original el 1926; pocs anys després, el 1930, n'apareix la segona edició.
- *Novela de un Spahi (Le roman d'un spahi, 1881)*: el text espanyol data de 1926; posteriorment se'n fan reedicions a Cervantes (1941) i Planeta (1957, 1959, 1961, 1990 i 1991).
- *Persia, hacia Ispahan (Vers Ispahan, 1904)*: el 1928 Cervantes publica la primera edició d'aquesta traducció. Passats uns anys, concretament el 1940, n'apareix una nova edició.

* * *

Edmond Loutil²¹⁶ (1850 – 1923), sacerdot, periodista i novel·lista. Empra el pseudònim de Pierre L'Ermita. És distingit com a oficial de la Legió d'Honor. Exerceix de rector a l'església de Sant Francesc de Sales, a París. Com a periodista, és editor de *La Croix*. El 1928 aporta al

²¹⁶ Síntesi a partir de: WW France 1959; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

catàleg de Herder *La solterona*; la traducció espanyola, signada per Felipe Villaverde, forma part de la col·lecció Las Buenas Novelas.

* * *

Pierre Louÿs²¹⁷ (1870 – 1925), poeta, novel·lista i contista. Proper al parnassianisme i el simbolisme, es fa un nom com a autor de literatura eròtica. El 1927 publica *Psyché*; B. Bauzá n'edita la traducció d'A. Champs d'Or (*Psique: la mujer a quien mató el amor*) el 1929 dins la Biblioteca de Autores Contemporáneos de la Colección Ideal.

* * *

Charles Lucieto,²¹⁸ novel·lista. Signa diverses narracions amb trames que versen sobre la investigació i l'espionatge. Sovint les presenta com a memòries autobiogràfiques, fet pel qual apunta la possibilitat que en algun moment treballés per als serveis secrets francesos. Durant el període estudiat, aporta al catàleg d'Iberia, en traducció d'Agustí Piracés, *La virgen roja del Kremlin* (*La vierge rouge du Kremlin*, original de 1927), *El agente secreto 123=X=18* i *La espía de los cabellos rubios*. La primera traducció es publica el 1928 i es reedita el 1930; les altres dues apareixen el 1929.

* * *

Alfred Machard²¹⁹ (1887 – 1962), dramaturg, poeta i novel·lista. El 1923 aporta a La Escena Catalana de Salvador Bonavia *El milió de l'orfeneta* (*Un million dans une main d'enfant*, original de 1921) en traducció de J. Montero. L'editorial Juventud també aposta per Machard, i el 1925 li publica dins la Colección Aventura la novel·la *El fugitivo*.

* * *

Maurice Maeterlinck²²⁰ (1862 – 1949), dramaturg, poeta i assagista. És guardonat amb el premi Nobel de literatura el 1911. Se'l considera el principal representant del teatre simbolista. Aporta a la Biblioteca Literària de Llibreria Catalònia *La intel·ligència de les flors* (*L'intelligence des fleurs*, original de 1907) i *La vida de les abelles* (*La vie des abeilles*, original

²¹⁷ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

²¹⁸ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

²¹⁹ Síntesi a partir de: Temerson 1964; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

²²⁰ Síntesi a partir de: Malignon 1995; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

de 1901). Cecili Gasòliba signa la traducció del primer títol, publicada el 1929; al seu torn, la traducció del segon, deguda a Jaume dels Domenys, s'edita el 1930.

* * *

Henri Jeanne Magog²²¹ (1877 – 1947), novel·lista. Pseudònim de Henri Georges Jeanne. Empra altres pseudònims com ara Jacques de Brevalles, Yves Chorsin, Jean de Laon, Jean Noal o Paddy Wellgone. Funda i presideix el Sindicat de Novel·listes Francesos. Pel que fa a la seva producció literària, es basa en la narració popular i policíaca. El 1928 aporta tres títols a La Novela de Aventuras d'Iberia: *El gorila humano (L'homme qui devint gorille)*, *La isla caída del cielo (L'île tombée du ciel)* i *Los vencedores del océano (Les buveurs d'océan)*, original de 1926). La traducció dels dos primers títols l'assumeixen, respectivament, August Riera i Agustí Piracés; pel que fa a la de *Los vencedores del océano*, la mateixa editorial Iberia se n'atribueix l'autoria.

* * *

Xavier de Maistre²²² (1763 – 1852), militar, pintor i novel·lista. Originari de la Savoia, quan aquesta zona s'integra a França abandona el país fins que, finalment, s'instal·la a Rússia, on desenvolupa carrera militar al servei del tsar Alexandre I. Pel que fa a la seva producció literària, cultiva sobretot la narració autobiogràfica. El 1924 La Hormiga de Oro li publica *El leprós de la ciutat d'Aosta (Le lépreux de la cité d'Aoste)*, original de 1811), en traducció de Josep Forn. També el 1924, Pegaso li edita dins Los Maestros de la Novela *La iluminada (La jeune sibérienne)*, original de 1825), en traducció d'Armand Gazel.

* * *

Hector Malot²²³ (1830 – 1907), crític literari i novel·lista. Col·labora en publicacions periòdiques com *Lloyd Francais* i *L'Opinion Nationale*. Com a escriptor, signa una setantena de títols de temàtica popular i sentimental, entre els quals destaca *Sans familie*, de 1878; traduït per A. A. Barberán (*Sin familia*), el 1928 B. Bauzá l'acull dins La Novela Interesante: Biblioteca para la Mujer.

* * *

²²¹ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

²²² Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

²²³ Síntesi a partir de: Engler 1994; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

Auguste Maquet²²⁴ (1813 – 1888), dramaturg i novel·lista. Utilitza pseudònims com Augustus Mac Keat o A. M. És conegut, sobretot, per les seves col·laboracions amb Alexandre Dumas (pare).²²⁵ El 1857 escriu *Dettes de coeur*; la traducció d'aquest títol (*Deudas de corazón*) arriba el 1929 a La Novela Mensual de Publicaciones Mundial.

* * *

Marie Maréchal²²⁶ (1831 – 19--?), periodista, pedagoga i novel·lista. Utilitza el pseudònim d'Henry Fauquez. Produeix sobretot novel·les de temàtica popular i sentimental. Durant el període estudiat, concretament el 1929, B. Bauzá li publica dins La Novela Interesante *Beatriz* (*Béatrix*, original de 1929); A. Champs d'Or és qui signa el text espanyol.

* * *

Victor Margueritte²²⁷ (1866 – 1942), dramaturg i novel·lista. Produeix, en ocasions conjuntament amb el seu germà Paul, narracions realistes i, també, de temàtica eròtica. El 1930 Lux li publica *La machona* (*La garçonne*), un original possiblement de 1922.

* * *

Marc Mario²²⁸ (1850 – 1917), periodista i novel·lista. Pseudònim de Maurice Jogand. Empra altres pseudònims com Cacus i Sirius de Massilie. Produeix sobretot narracions policíiques, algunes en col·laboració amb Louis Launay (és el cas de les protagonitzades per l'investigador Vidocq). Coincidint amb el període estudiat, aporta al catàleg de l'editorial Lux *Ladrón de amor*; al volum no hi consta ni el traductor, ni l'any d'edició.

* * *

Gaston Marot²²⁹ (1837 – 1916), dramaturg. Produeix sobretot peces teatrals de temàtica popular, tant en solitari com en col·laboració amb d'altres autors. El 1927 aporta a La Escena

²²⁴ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

²²⁵ Li dedico una síntesi monogràfica en aquest capítol.

²²⁶ Síntesi a partir de: Lorenz 1908 – 1909; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

²²⁷ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

²²⁸ Síntesi a partir de: Lorenz 1908 – 1909; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

²²⁹ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

Catalana de Salvador Bonavia *Lladres de franc*, un títol escrit conjuntament amb Léon Marx²³⁰ i L. Philippe;²³¹ Joan Vila i Pagès en signa la traducció al català.

* * *

L. Marx²³² (18--? – 19--?), Productor i director teatral. Escriu conjuntament amb Gaston Marot i L. Philippe *Lladres de franc*; per a més informació sobre aquesta traducció de 1927 remeto a la síntesi monogràfica dedicada a Gaston Marot en aquest mateix capítol.

* * *

M. Maryan²³³ (1847 – 1927), novel·lista. Pseudònim de Marie Deschard (de soltera, Cadiou). Reuneix una extensa producció de narracions de temàtica sentimental, dirigides gairebé sempre a joves. El 1881 escriu *L'envers d'une dot*, una obra publicada en espanyol per J. Prats Anguera dins la Biblioteca Moderna de Novelas Selectas amb el títol de *Por un dote*; la traducció, deguda a Felipe Villaverde, rep una reedició dins del mateix segell el 1934 i una altra a Juventud el 1936. És precisament Juventud l'editorial que, el 1927, publica *Las hijas de la señora Aymerel (Les filles de madame Aymerel)*; el text espanyol, signat per Enriqueta Sevillano, s'integra dins La Novela Rosa. També el 1927, Mentora (un segell paral·lel de Juventud) publica dins la Biblioteca Neus *La missió de Josefina (La misión de Joséphe)* en traducció al català de J. N. C. Al cap d'un any, concretament el 1928, se n'edita la versió espanyola dins la Colección Maruja de Juventud (el text rep una reedició el 1932). Per últim, La Novela Rosa de Juventud torna a publicar un títol de Maryan el 1930: *La estatua velada (La statue voilée)*; la traducció que en fa María M. de Echagüe és reeditada per la mateixa editorial el 1947.

* * *

Sinibald de Mas²³⁴ (1809 – 1868), diplomàtic, viatger, pintor i escriptor. Porta a terme diverses estades a l'Orient, on a banda d'aprendre idiomes (fins a una vintena), actua com a espia del govern espanyol. Desenvolupa també una carrera diplomàtica, i es converteix en el primer diplomàtic de l'Estat espanyol a la Xina. A més d'informes tècnics i polítics relatius a les seves estades a l'estranger, publica alguns llibres de viatges en francès. El 1927 Joan Sacs tradueix al

²³⁰ Li dedico una síntesi monogràfica en aquest capítol.

²³¹ Li dedico una síntesi monogràfica en aquest capítol.

²³² Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

²³³ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

²³⁴ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

català diversos d'aquests textos de viatges i els agrupa sota el títol de *La Xina*; el volum apareix dins la Col·lecció Popular Barcino.

* * *

Guy de Maupassant²³⁵ (1850 – 1893), contista, poeta i novel·lista. Empra pseudònims com Joseph Prunier, Guy de Valmont o Maufrigneuse. Es fa un nom com a autor de narracions breus, tot i que també cultiva, de forma puntual, la novel·la i la poesia; en qualsevol cas, desenvolupa sobretot temes populars i socials. Pel que fa a les traduccions de la seva obra aparegudes durant el període estudiat, el segell Maucci reedita el 1925 *El suicidio del cura* i *Inútil belleza* (*L'inutile beauté*, original de 1890); la primera edició de totes dues versions, signades per August Riera, data de 1905. La Novel·la Estrangera aposta també per l'obra de Maupassant, concretament per *Bola de sèu* (*Boule de suif*, original de 1880), publicada en traducció al català d'Ernest Martínez Ferrando. Aquest mateix títol forma part del recull que, el 1930, publica Proa dins A Tot Vent; el volum, traduït per Domènec de Bellmunt, conté a més *La casa Tellier* (*La maison Tellier*, original de 1881) i *Les germanes Rondoli* (*Les soeurs Rondoli*, original de 1884).

* * *

André Maurois²³⁶ (1885 – 1967), novel·lista, historiador de la literatura i assagista. Pseudònim d'Émile Wilhelm Herzog. Membre de l'Acadèmia Francesa des de 1938, és condecorat amb la Gran Creu de la Legió d'Honor per la seva implicació amb la França Lliure durant la Segona Guerra Mundial. Com a escriptor, cultiva sobretot la biografia i la novel·la, amb títols com *Les silences du colonel Bramble* (1917) i *Voyage au pays des Articoles* (1928). El primer, traduït per Ferran Soldevila com *Els silencis del coronel Bramble*, apareix el 1930 dins la Biblioteca Univers de Llibreria Catalònia; anys més tard, concretament el 1967, l'editorial Selecta en fa la segona edició. Pel que fa al segon, s'integra dins la Biblioteca Grumet de Proa el 1929; Melcior Font en signa la traducció, que porta per títol *Viatge al país de les 36.000 voluntats*.

* * *

Menard-Boisat²³⁷ (1819 – 1895), novel·lista, poeta i dramaturga. Pseudònim d'Anaïs Ségalas (de soltera, Menard). Autora d'obres relacionades amb la família i el pensament religiós, sovint

²³⁵ Síntesi a partir de: Malignon 1995; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

²³⁶ Síntesi a partir de: Malignon 1995; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

²³⁷ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

publica les seves creacions literària a les pàgines de periòdics com ara *La Gazette de France*, *La Chronique de Paris* o *Le Constitutionnel*. El 1928 aporta a la Colección Amena de l'editorial Pegaso *Dramas íntimos*, un recull traduït a l'espanyol per Aracne.

* * *

Prosper Mérimée²³⁸ (1803 – 1870), novel·lista, historiador, arqueòleg i traductor. Membre de l'Acadèmia Francesa des de 1844, emprà pseudònims com ara Joseph Lestrangle, Clara Gazul o Hyacinthe Maglanovich. Signa sobretot narracions de misteri amb tocs històrics i místics, amb títols com *Tamango* (1829), *La double méprise* (1833) i *Carmen* (1845). La Novel·la Estrangera assumeix, el 1924, l'edició del primer títol, traduït al català i amb el mateix títol per Josep Farran i Mayoral; Llibreria Catalònia en fa una reedició (possiblement el 1934) dins un volum que conté, també, *Don Joan* i *La presa del reducte*. Pel que fa a *La double méprise*, és Pegaso qui l'edita el 1924 amb el títol de *La descontenta*; la traducció a l'espanyol, d'Armand Gazel, s'integra dins la col·lecció Los Maestros de la Novela. Finalment, el 1929 Llibreria Catalònia publica dins la Biblioteca Literària *Carmen*, en traducció al català de Melcior Font i Rossend Llates.

* * *

Molière²³⁹ (1622 – 1673), dramaturg. Pseudònim de Jean-Baptiste Poquelin. Després de cursar estudis de Dret, dedica la vida al món del teatre com a actor i, sobretot, com a autor. Signa una trentena de títols teatrals que retraten la societat del moment, la majoria comèdies i, amb una presència substancialment menor, tragèdies. El 1928 la Col·lecció Popular Barcino acull *El metge per força* (*Le médecin malgré lui*, original de 1666), en traducció d'Arnau Bellcaire; el mateix segell en fa la reedició el 1934. De nou a Barcino, el 1930 apareix un volum dedicat al dramaturg francès que conté *Tartuf* (*Tartuffe*, original de 1664), *Don Juan* (*Dom Juan*, original de 1665) i *El misantrop* (*Le misanthrope ou l'atrabilaire amoureux*, original de 1666); Alfons Maseras en signa la traducció al català, que s'integra dins la sèrie Obres de Molière de la col·lecció Els Clàssics del Món. Pel que fa a l'èxit editorial de les traduccions incloses en aquest volum (cal dir que la de *Tartuf* és una reedició de la que ja s'havia publicat el 1908), Barcino les torna a editar totes tres en un únic volum el 1930; per últim, he pogut localitzar una reedició d'*El misantrop* de 1988 (Barcino n'és el segell responsable una altra vegada).

* * *

²³⁸ Síntesi a partir de: Les immortels [en línia]; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

²³⁹ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

Michel de Montaigne²⁴⁰ (1533 – 1592), filòsof, polític i escriptor. Nom de ploma de Michel Eyquem, senyor de Montaigne. Després de desenvolupar tasques polítiques al parlament de Bordeus, se n'aparta per apropar-se a la vida cortesana. Inscrit dins dels corrents renaixentistes francesos, de 1572 fins a la mort escriu *Essais*, un recull considerat l'iniciador del gènere assagístic modern. El 1930 Llibreria Catalònia en publica la traducció catalana de Nicolau Maria Rubió i Tudurí, amb el títol d'*Assaigs*.

* * *

Xavier de Montépin²⁴¹ (1823 – 1902), novel·lista. Nom de ploma de Xavier Henri Aymon Perrin, comte de Montépin. Cultiva sobretot la narració popular, publicada sovint en format de fulletó en la premsa del moment. El 1930 la Biblioteca de Grandes Novelas de Ramón Sopena li publica fins a cinc títols traduïts a l'espanyol:

- *El ahorcado (Le pendu, 1874)*: la traducció a l'espanyol és de José Pérez Mauras.
- *Los dramas del matrimonio (Les dramas de l'adultère, 1875)*: de nou, es tracta d'una traducció de José Pérez Mauras.
- *Simona y María (Simone et Marie, 1883)*: Pedro Pedraza Páez és el responsable de la traducció de l'original.
- *El testamento rojo (Le testament rouge, 1888)*: la traducció que en fa Felipe Cabañas Ventura per a Ramón Sopena es remunta a 1912; a banda de l'edició de 1930, el segell barceloní la torna a publicar el 1936.
- *Su alteza el amor (Son alteses l'amour, 1881)*: José Pérez Mauras assumeix la traducció de l'original francès.

* * *

Jöel Monthis,²⁴² novel·lista. Pel que es desprèn dels diversos catàlegs bibliogràfics consultats, centra la seva producció literària en les narracions de temàtica sentimental. Pel que fa a la seva presència a Catalunya entre 1923 i 1930, La Novela Pequeña li publica el 1926 la traducció a l'espanyol de *Contra todo. Contra todos*.

* * *

²⁴⁰ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

²⁴¹ Síntesi a partir de: Lorenz 1908 – 1909; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

²⁴² Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

Jean Louis Morgins²⁴³ (? – 1936), novel·lista. Els arxius de la Société des Gens de Lettres recullen aquest nom com un pseudònim. Sigui com vulgui, signa una seixantena de novel·les, pràcticament totes de temàtica sentimental. El 1927 Bistagne li publica *No, no t'estimo*, en traducció al català de G. i N. L'obra forma part de la col·lecció El Nostre Cor.

* * *

Henri Murger²⁴⁴ (1822 – 1861), fulletonista, poeta, dramaturg i novel·lista. Exerceix de secretari de Lev Tolstoi coincidint amb l'estada diplomàtica a París de l'escriptor rus. Ben aviat, però, deixa la plaça i s'endinsa en la vida bohèmia, que retrata sovint en la seva obra literària. La seva aportació més rellevant és, potser, *Scènes de la vie de bohème*, publicada el 1851. El 1928 el segell d'Antonio López n'edita la traducció al català, signada per En Lluelles i titulada *Escenes de la vida bohèmia*. La Central Catalana de Publicacions també en treu una versió sota el títol de *Vida bohèmia*: integrada dins la col·lecció Les Grans Novel·les Populares Il·lustrades, no hi consta ni el traductor, ni l'any d'edició. *La vida bohèmia* no és l'únic títol que Murger aporta als segells catalans durant la primera dictadura del s. XX. Així, el 1925 La Novel·la Estrangera li publica, en traducció de P. Montclar, un parell de volums: el primer conté un únic títol, *Una víctima de la sort (Une victime du bonheur)*; el segon, en canvi, recull *Entre quatre parets (Entre quatre murs)*, *Els primers amors del jove Blauet (Les premières amours du jeune Bleuët)* i *De com s'esdevé colorista (Comment on devient coloriste)*. Per últim, el 1928 aporta al catàleg d'Iberia *El mesón rojo* (possiblement *Le sabot rouge*, de 1860), en traducció de José Bouso García.

* * *

Alfred de Musset²⁴⁵ (1810 – 1857), poeta, dramaturg i novel·lista. Esdevé membre de l'Acadèmia Francesa el 1852. La seva obra, emmarcada dins del romanticisme francès, tracta temes relacionats amb sentiments com ara el dolor, l'amor o la inspiració, sovint basats en les pròpies vivències. El 1924 arriba a la Biblioteca Escollida mitjançant la traducció al català que Francesc Esteve fa de la novel·la *La favorita de Lluís XV*. Al cap d'un any, Pegaso li publica dins Los Maestros de la Novela *Las dos amantes (Les deux maîtresses)*, original de 1840), en traducció de Federico Viera. Ja el 1929, Rossend Llates tradueix per a Barcino un petit recull de títols teatrals de l'autor francès; el volum, integrat dins la Col·lecció Popular Barcino, conté dues comèdies: *Un caprici (Un caprice)*, original de 1837) i *Cal que una porta estigui oberta o*

²⁴³ Síntesi a partir de: SGDL [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

²⁴⁴ Síntesi a partir de: Engler 1994; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

²⁴⁵ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

tancada (Il faut qu'une porte soit ouverte ou fermée, original de 1845). Finalment, de nou el 1929 aporta al catàleg de Les Ales Esteses, en traducció de Melcior Font, diverses narracions breus recollides en un únic volum: *Mimí Pinson (Mimi Pinson*, original de 1845), *Frederic i Bernardeta (Frédéric et Bernerette*, original de 1838) i *El fill del Tizià (Le fils du Titien*, original també de 1838).

* * *

Raoul de Navery²⁴⁶ (1831 – 1885), novel·lista. Pseudònim d'Eugénie Chervet (de soltera, Saffray). Utilitza també el pseudònim de Marie David. Autora de narracions estretament lligades a la moral catòlica, el 1877 escriu *La route de l'abîme*; signada per A. Champs d'Or i publicada el 1929 per B. Bauzá, la traducció a l'espanyol s'integra dins la Biblioteca para la Mujer de la col·lecció La Novela Interesante, i porta per títol *En ruta hacia el abismo*.

* * *

Gérard de Nerval²⁴⁷ (1808 – 1855), poeta, contista, novel·lista, dramaturg, periodista i traductor. Pseudònim de Gérard Labruine. Empra altres pseudònims com Cadet-Roussel, Gérard, M. Beuglant, Le Poëte Beuglant o Le Père Gérard patriote de 1789. Emmarcada dins del corrent romàntic francès, l'obra d'aquest autor, tot i no ser gaire extensa, toca diversos gèneres literaris; tanmateix, és com a poeta i novel·lista que obté un major ressò. El 1853 publica *Les filles du feu*, una sèrie de novel·les el títol més rellevant de les quals és *Sylvie*; La Novel·la Estrangera en publica, el 1924, la traducció al català, titulada *Sílvia* i deguda a Feliu Elias (Llibreria Catalònia la reedita el 1934). També el 1924, la col·lecció Los Maestros de la Novela de l'editorial Pegaso acull aquest títol en traducció a l'espanyol de Mateo Santos. *Sílvia* no és l'únic títol de *Les filles du feu* que veu la llum dins La Novel·la Estrangera: el 1924 apareix *Jemmy*, en traducció al català de Palmira Jaquetti; un any més tard, torna a ser Jaquetti qui trasllada *Emília (Émilie)* dins un volum que conté, a més, *La mà encantada (La main de gloire: histoire macaronique ou La main enchantée*, original de 1832). Finalment, i de nou dins Los Maestros de la Novela de l'editorial Pegaso, el 1925 es publica *Aurélia (Aurélia ou Le rêve et la vie*, original de 1855); Armand Gazel és qui tradueix l'original.

* * *

²⁴⁶ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

²⁴⁷ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

Jean Nesmy²⁴⁸ (1876 – 1959), novel·lista i conservador d'aigües i boscos. Pseudònim d'Henry Surchamp. El 1925, i en traducció d'Antoni Guardiola, aporta al catàleg de Ribas y Ferrer *El tutor de un corazón (Un coeur en tutelle)*; també a Ribas y Ferrer, el 1929 publica, amb Ivonne Ferrer com a traductora, *Alma Ruin (L'âme limousine)*, original de 1907). Per últim, el 1930 Políglota li edita dins la Col·lecció Blava *Amor disposa*: A. Rosich assumeix la traducció al català de l'original.

* * *

Berthe Neullès²⁴⁹ (18--? – 19--?), novel·lista. Escriu sobretot narrativa de temàtica sentimental. Així, durant el període estudiat (concretament el 1926) aporta a la col·lecció Fama de Publicaciones Mundial *El secreto de Rita*.

* * *

Charles Nodier²⁵⁰ (1780 – 1844), novel·lista, assagista i periodista. Empra pseudònims com Docteur Néophobus, Maxime Odin o l'Auteur de «Jean Sbogar» et de «Thérèse Aubert». Membre de l'Acadèmia Francesa des de 1833, la seva obra (principalment novel·les i narracions fantàstiques) s'inscriu en els corrents romàntics. El 1924, la col·lecció Los Maestros de la Novela de l'editorial Pegaso li publica *El duendecillo de Argail (Trilby ou Le lutin d'Argail)*, original de 1822), en traducció d'Armand Gazel. Al cap d'un any, La Novel·la Estrangera li edita un recull de *Contes fantàstics (Contes fantastiques)* i *Els orbs de Chamony (Les aveugles de Chamonix)*; el traductor de tots dos títols és P. Montclar.

* * *

Georges Ohnet²⁵¹ (1848 – 1918), novel·lista, fulletonista i dramaturg. La seva producció literària, bàsicament novel·les de temàtica idealista, esdevé popular entre el públic lector del moment. Durant el període 1923 – 1930, aporta diversos títols al catàleg dels segells catalans:

- *El crepúsculo (Le crépuscule)*: el 1927 l'editorial Atlante en publica la traducció dins la Colección Ambos Mundos; pocs anys després, concretament el 1930, en fa una reedició. Tanmateix, la versió espanyola del text, deguda a Francisco Casanovas, es remunta a 1901 i forma part del catàleg de l'Editorial Artística Española.

²⁴⁸ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

²⁴⁹ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

²⁵⁰ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

²⁵¹ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

- *El gran margal* (*La grande marnière*, 1885): La Novela Interesante de B. Bauzá acull la traducció de l'original, signada col·lectivament per La Juventud Literaria.
- *Lise Fleuron* (*Lise Fleuron*, 1884): El 1929, B. Bauzá publica dins La Novela Interesante aquesta traducció d'Alberto de los Ríos.
- *Sergio Panine* (*Serge Panine*, 1881): com en el cas anterior, el 1929 Alberto de los Ríos tradueix aquest original francès per a La Novela Interesante de B. Bauzá; l'editorial argentina Glem reedita el text espanyol l'any 1945.
- *Último amor*: la traducció d'aquest títol s'integra dins La Novela Mensual de l'editorial Lux.

* * *

Florence O'Noll²⁵² (1877 – 1932), novel·lista. Cultiva el gènere narratiu de temàtica popular. La seva obra sol aparèixer en el fulletó de publicacions periòdiques com *La Semaine*, *L'Ouvrier* o *Les Veillées de Chaumières*. El 1929 aporta al catàleg de Juventud *La errante* (*L'errant*, original possiblement de 1926); la traducció, a cura d'Aracne, forma part de la La Novela Rosa.

* * *

Clément d'Othe,²⁵³ novel·lista. Produeix narracions de temàtica sentimental. El 1925 María Aurora Blasi li tradueix *¿Cuál de las dos?*; el text espanyol, publicat per Juventud, forma part de La Novela Rosa.

* * *

Ève Paul-Margueritte²⁵⁴ (1885 – 1971), novel·lista i traductora. És membre de l'Acadèmia Goncourt. Com a traductora, trasllada diverses novel·les de l'anglès conjuntament amb Lucie, la seva germana; la més rellevant és, probablement, *Dracula*, de Bram Stoker. Pel que fa a la seva producció literària, se centra en les narracions de temàtica sentimental. Així, aporta *L'amor perdona* al catàleg de l'editorial Políglota; la traducció, deguda a R. Fontalba, s'integra dins la Col·lecció Blava.

* * *

²⁵² Síntesi a partir de: Les Bonnes Veillées [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

²⁵³ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

²⁵⁴ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

Henri Pellier,²⁵⁵ novel·lista. Produeix diverses novel·les sentimentals i, també, d'aventures. És així que, el 1930, Juventud li publica *El salto del Atlántico* dins la col·lecció Narraciones Rosa.

* * *

Ernest Pérochon²⁵⁶ (1885 – 1942), poeta i novel·lista. Guardonat amb el Premi Goncourt de 1920, cultiva la literatura infantil, així com també la poesia i la narrativa realista i de ficció. El 1922 escriu *La parcelle 32*: Sebastià Gomila en signa la traducció a l'espanyol, publicada amb el títol de *La parcela 32* el 1923 dins la col·lecció Obras Varias de Viuda de Luis Tasso.

* * *

Charles Perrault²⁵⁷ (1628 – 1703), novel·lista i contista. Membre de l'Acadèmia Francesa des de 1671, cultiva la poesia i, sobretot, el conte infantil, tant en prosa com en vers. El 1927 aporta a la Colección Araluce un recull de *Cuentos* traduït a l'espanyol per María Luz Morales. L'editorial Araluce reedita el volum el 1941: segons consta a la pàgina de crèdits, es tracta de la quarta edició del text, fet pel qual encara n'hi ha almenys dues més que, tanmateix, no he pogut localitzar.

* * *

Fernand Peyre,²⁵⁸ novel·lista. Pseudònim de Jean Kerlor. Cultiva la narrativa de temàtica sentimental. El 1926 aporta a La Novela Pequeña *Los lazos rotos* i *Los ojos cerrados* (*Les yeux clos*, original de 1924). Elena Ferrand tradueix el segon títol; al primer, no s'hi fa constar el responsable de la traducció.

* * *

E. Philippe,²⁵⁹ dramaturg. Escriu conjuntament amb Gaston Marot i L. Marx *Lladres de franc*; per a més informació sobre aquesta traducció de 1927, remeto a la síntesi monogràfica dedicada a Gaston Marot en aquest mateix capítol.

* * *

²⁵⁵ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

²⁵⁶ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

²⁵⁷ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

²⁵⁸ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

²⁵⁹ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

M. Ysol Phtujhe,²⁶⁰ novel·lista. Pseudònim procedent de l'anagrama de Joseph M. Luthy. També empra l'anagrama Josly Uhepht per signar la seva obra. Produeix novel·les d'aventures, amb títols com *Kormick, l'esquimau* (1926). El 1928 Iberia publica precisament aquesta novel·la dins La Novela de Aventuras i amb el títol de *Kormick el esquimal*; el mateix segell s'atribueix l'autoria de la traducció.

* * *

Jules Pravieux²⁶¹ (1866 – 1926), advocat i novel·lista. S'especialitza en la narració de temàtica popular i sentimental, amb títols com *Le nouveau docteur* (1911), que arriba el 1926 a La Novela Rosa de Juventud com a *El nuevo doctor*. El text espanyol, signat per Enriqueta Sevillano, rep una reedició a cura de la mateixa editorial el 1930.

* * *

Antoine François Prévost²⁶² (1697 – 1763), abat, novel·lista i traductor. Empra el pseudònim de Prévost d'Exiles. Tradueix textos històrics i narratius del llatí i l'anglès al francès. Autor de novel·les de viatges i de memòries, el 1931 publica *Histoire du chevalier des Grieux et de Manon Lescaut*, la seva obra més rellevant. El títol, integrat dins la sèrie *Mémoires et aventures d'un home de qualité qui s'est retiré du monde*, apareix publicat com *Manon Lescaut* dins la col·lecció A Tot Vent de Proa el 1928: Domènec Guansé en signa la traducció al català.

* * *

Marcel Priollet²⁶³ (1884 – 1960), novel·lista. Empra pseudònims com Claude Fleurange, René-Marcel de Nizerolles, Henri de Trémières o René Valbreuse. Cultiva diversos gèneres populars com la ciència ficció, el sentimental, el policíac o el d'aventures. Pel que fa a la seva presència en les editorials catalanes del període estudiat, el 1927 aporta a la col·lecció Las Grandes Novelas de Amor de l'editorial Domingo Garrofé *¡Abandonada... En su noche de bodas!* (*Trompée au seuil de la chambre nuptiale*, original de 1921), *Vendida... en la flor de la juventud* i *Novia y mártir*. Fernando Barangó Solís signa la traducció dels dos primers títols; pel que fa al tercer, al volum no s'hi especifica el responsable de la versió. Finalment, el 1928 Vecchi li

²⁶⁰ Síntesi a partir de: WorldCat [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

²⁶¹ Síntesi a partir de: Lorenz 1908 – 1909; base de dades d'aquesta recerca.

²⁶² Síntesi a partir de: GEC [en línia]; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

²⁶³ Síntesi a partir de: Temerson 1961; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

publica dins Las Novelas del Corazón *Amado por dos mujeres*; Priollet utilitza el pseudònim d'Henri de Trémiers a l'hora de signar l'original.

* * *

Alice Pujo²⁶⁴ (1869 – 1953), novel·lista. Produeix narracions de temàtica popular i sentimental. Coincidint amb la primera dictadura del s. XX, aporta a la col·lecció Fama de Publicaciones Mundial *El sacrificio de Elena* i *Las sorpresas del destino*; en cap dels volums s'esmenta el traductor, i només en el segon es fa constar l'any d'edició (1926). Al seu torn, l'editorial Juventud publica dins La Novela Rosa *Compromiso de honor* i *Sacrificio sublime (La huttière)*. La traducció d'aquests títols, signada per Ivonne Ferrer, apareix respectivament el 1924 i el 1927; *Sacrificio sublime* compta, a més, amb una reedició dins del mateix segell l'any 1931.

* * *

François Rabelais²⁶⁵ (1494 – 1553), metge i escriptor. Després de rebre una formació religiosa amb els benedictins de Maillezais, abandona la vida monàstica per estudiar i exercir la medicina. Seguidor del corrent humanista, les seves obres més reconegudes són *Horribles et épouvantables faicts et prouesses du très renommé Pantagruel* (1523) i *Vie inestimable du grand Gargantua, père de Pantagruel* (1534). El 1929 Llibreria Verdaguer publica una edició limitada a 151 exemplars del segon títol: la traducció al català, signada per Lluís Deztany, es remunta a 1909, quan la Tipografia La Académica la imprimeix sota el títol de *Les grans e inestimables cròniques del gran e enorme gegant Gargantua*.

* * *

Marie Reynès-Monlaur²⁶⁶ (1866 – 1940), escriptora. Pseudònim de Marie Adèle Louise Reynès. Es converteix en la primera dona que accedeix a l'Acadèmia de Ciències i Lletres de Montpeller. Educada en la fe cristiana, la seva obra se centra en els temes religiosos: és el cas de *Jérusalem: quand vous passiez par nos chemins*, un original de 1909 que, el 1925, passa a engruixir la nòmina de la Biblioteca Emporium de Gustavo Gili amb el títol de *Jerusalén, impresiones de una peregrina*. En signen la traducció M. C. LL. i L. R.

* * *

²⁶⁴ Síntesi a partir de: WorldCat [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

²⁶⁵ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

²⁶⁶ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

Jean Richepin²⁶⁷ (1849 – 1926), poeta, novel·lista i dramaturg. Accedeix a l'Acadèmia Francesa el 1908. Enquadrat dins dels moviments romàntics, segueix una vida bohèmia que plasma en la seva obra poètica, narrativa i dramàtica. Tanmateix, el títol que aporta el 1927 a Montaner y Simón s'aparta una mica d'aquesta línia i s'acosta a l'assaig literari i artístic: *Nueva mitología ilustrada, documental, artística y literaria (Nouvelle mythologie illustrée, 1880)*. El text espanyol, editat en dos volums, mereix almenys dues reedicions: una per part d'Unión Tipográfica Editorial Hispano Americana el 1957 i, el 1990, una altra a cura de l'editorial Musa.

* * *

Charles Richet²⁶⁸ (1850 – 1935), metge i escriptor. Professor a la Facultat de Medicina de París, accedeix a l'Acadèmia de les Ciències i, el 1913, és guardonat amb el premi Nobel de medicina. Durant el període estudiat, concretament el 1928, aporta un parell de títols biogràfics al catàleg d'Araluce: *Los ídolos de un filósofo (Les cahiers de Joachim Legris)* i *El sabio (Le savant)*.

* * *

Claude Roën,²⁶⁹ contista. El 1929 aporta a la Biblioteca Grumet de Proa *Les aventures de Polzet: el darrer nan del bosc (Robin Pouceton: le dernier nain de la forêt)*; Maria Perpinyà en signa la traducció al català.

* * *

J. H. Rosny,²⁷⁰ novel·lista. Pseudònim col·lectiu dels germans Joseph (1856 – 1940) i Séraphin Boex (1859 – 1948). Tot i que també escriuen individualment, sota aquest nom produeixen contes i novel·les de temàtica diversa (temes naturals, ficció prehistòrica o, sobretot, ciència ficció i fantasia). Aporten a la Colección Joya de l'editorial Iberia *La Calle (Les rafales: dans les rues)*, *El fruto prohibido* i *La muchacha moderna*; August Riera signa la traducció de tots tres títols, publicats respectivament el 1928, el 1929 i, de nou, el 1929. B. Bauzá també aposta per l'obra dels germans Boex, concretament per *La mujer artificial*; la traducció que en fa Emilio Gómez de Miguel s'integra dins la Biblioteca de Autores Contemporáneos de la Colección Ideal.

* * *

²⁶⁷ Síntesi a partir de: GEC [en línia]: Acadèmia Francesa [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

²⁶⁸ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

²⁶⁹ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

²⁷⁰ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

Henri de Rothschild²⁷¹ (1872 – 1947), metge i dramaturg. Empra els pseudònims de Charles des Fontaines, André Pascal o P. L. Naveau. La seva producció literària se centra exclusivament en el gènere teatral, amb obres com ara *Le caducée* (1912); J. Montero en fa la traducció per a La Escena Catalana de Salvador Bonavia, que la publica el 1923 amb el títol de *El caduceu*.

* * *

Paul Rouget²⁷² (18--? – 19--?), novel·lista. El 1913 escriu *Belle Amie*; l'editorial Lux en publica la traducció en dos volums titulats *Buena amiga* dins La Novela Mensual el 1928.

* * *

Adolphe-Basile Routhier²⁷³ (1839 – 1920), jutge, lletrista i escriptor. Cultiva la narrativa i, puntualment, la poesia. Precisament és per una obra poètica que, el 1867, obté la medalla de bronze del premi de poesia de la Université Laval. Sempre actiu dins del panorama polític del Quebec, la seva producció literària i assagística se sol centrar en temes locals. El 1926 Gustavo Gili li publica la novel·la *Paulina (Paulina: roman des temps apostoliques, original de 1918)*, en traducció d'Enrique Tomasich.

* * *

Saint-Cygne²⁷⁴ (1870 – 19--?), novel·lista i dramaturg. Pseudònim de Jean Perdriel-Vaissière. Produeix novel·les i obres teatrals de temàtica sentimental. És així que, el 1930, aporta a la Col·lecció Blava de Políglota, i traduïda al català, *Ànima ardida*.

* * *

Saintine²⁷⁵ (1798 – 1865), novel·lista, dramaturg i poeta. Pseudònim de Joseph Xavier Boniface. Empra altres pseudònims com Henry o Xavier. S'inicia com a poeta amb diversos reculls que segueixen l'estètica romàntica i que li reporten, el 1820, un premi concedit per l'Acadèmia Francesa; tanmateix, és com a dramaturg i narrador que obté el major ressò, sobretot gràcies a la publicació, el 1836, de *Picciola*. B. Bauzá n'edita la traducció a l'espanyol dins la Biblioteca para la Mujer de la col·lecció La Novela Interesante: Fernando de los Ríos és qui la signa.

* * *

²⁷¹ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

²⁷² Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

²⁷³ Síntesi a partir de: English 2003 – 2011 [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

²⁷⁴ Síntesi a partir de: Pi 1986, 125; base de dades d'aquesta recerca.

²⁷⁵ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

George Sand²⁷⁶ (1804 – 1876), novel·lista. Pseudònim d'Armandine Aurore Lucie Dupin. Als inicis, la seva obra es pot encasellar dins dels corrents del feminisme; més endavant, s'aproxima a temes socials i polítics i, també, a la narrativa pastoral. El 1925 Maucci li publica *Espiridión* (*Spiridion*, original de 1839), en traducció a l'espanyol de Matilde Bas Martínez. El 1929 aporta a La Novela Mensual de Publicaciones Mundial *Indiana* (original de 1832), ara traduïda a l'espanyol per Enrique García Mas. Aquest mateix any, Iberia li publica dins la Colección Joya *Francisco el expósito* (*François le champi*, original de 1850), en traducció a l'espanyol d'August Riera. Per últim, Miguel Bartual signa la versió de *El marqués de Villamar* (*Le marquis de Villemer*, original de 1861) per a l'editorial Ramón Sopena, que reedita el text espanyol almenys dues vegades, una el 1963 i l'altra el 1967.

* * *

Jules Sandeau²⁷⁷ (1811 – 1883), novel·lista. Pseudònim de Julien Sandeau. Membre de l'Acadèmia Francesa des de 1858, alterna la producció en solitari amb diversos títols signats conjuntament amb George Sand o, també, Émile Augier. És precisament amb Augier que, el 1854, escriu l'obra teatral *Le gendre de M. Poirier*, publicada el 1930 per Salvador Bonavia; per a més informació sobre aquesta traducció, i per evitar duplicitats de contingut, remeto a la síntesi monogràfica dedicada a Émile Augier en aquest mateix capítol. A més, i aquest cop en solitari, el 1925 aporta a La Novela Mensual de l'editorial Lux *Magdalena* (*Madeleine*, original de 1848).

* * *

Elisabeth Sauvy²⁷⁸ (1897 – 1966), periodista i novel·lista. Empra pseudònims com Titaÿna. Produeix sobretot novel·les de viatges i d'exploració. És així que, el 1930, Mario Verdaguer li tradueix a l'espanyol *Aventuras de una mujer en avión*, publicada per Joaquín Gil.

* * *

Paul Segonzac²⁷⁹ (1852 – ?), novel·lista. Pseudònim de Jean Volnay. Cultiva sobretot la narrativa de temàtica popular i sentimental. El 1923 escriu la novel·la *Fleur de lys*, la traducció de la qual apareix el 1925 dins la Colección Princesa de Novelas Escogidas, de l'editorial Eugenio Subirana, amb el títol de *El secreto de Kernic*. Segons consta al volum, el text espanyol,

²⁷⁶ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

²⁷⁷ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

²⁷⁸ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

²⁷⁹ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

degut a José Pugés, és una segona edició (no he pogut localitzar la primera); poc després, concretament el 1928, *La Hormiga de Oro* el reedita dins la Colección Princesa.

* * *

Sophie de Ségur²⁸⁰ (1799 – 1874), narradora infantil. Nom de casada de Sophie Fedorovna Rostoptchina, comtessa de Ségur. Inicia la carrera literària ja de gran, i se centra en la narració infantil moralista. Durant el període estudiat, la Librería Religiosa li publica diversos contes i reculls dins la Biblioteca Rosa:

- *Cuento de cuentos*: Teodomiro Moreno Durán s'encarrega de la traducció d'aquest recull de narracions. El text espanyol rep una reedició a cura de la mateixa editorial el 1943.
- *Las niñas modelo* (*Les petites filles modèles*, 1858): la traducció que Teodomiro Moreno Durán fa de l'original francès es publica per primera vegada el 1925. Posteriorment, el text espanyol rep diverses reedicions a cura del mateix segell editorial: el 1935 apareix la segona; en la tercera, no hi ha indicació de data; i, per últim, la quarta surt el 1952.
- *Las travesuras de Sofía* (*Les malheurs de Sophie*, 1858): aquesta traducció de Teodomiro Moreno Durán es publica per primer cop el 1925. Posteriorment, el text espanyol mereix almenys sis reedicions: la segona surt el 1940; la tercera, tres anys després; i la setena, el 1958. No he pogut verificar, però, l'any d'edició de la quarta, la cinquena i la sisena en cap catàleg bibliogràfic.
- *Nuevos cuentos de hadas para los niños* (*Les nouveaux contes de fées pour les petits enfants*, 1856): Ventura Fraga és qui tradueix l'original francès. La primera edició del text espanyol es remunta a l'any 1925, i la tercera, al 1955. Tanmateix, no he pogut datar la segona edició.
- *Los dos ilusos* (*Les deux Nigauds*, 1862): Ventura Fraga és qui signa aquesta traducció, publicada per primer cop el 1927. Amb el pas dels anys, el text espanyol mereix almenys dues reedicions, una el 1943 i l'altra el 1946.
- *Memorias de un asno* (*Mémoires d'un âne*, 1859): aquesta traducció de Camila Moner es reedita en dues ocasions, una el 1950 (és la tercera edició) i una altra sense indicació d'any (la segona).

²⁸⁰ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

- *La hermana de Tontín (La soeur de Gribouille, 1862)*: la traducció que Ventura Fraga fa d'aquest original apareix publicada per primer cop el 1929. Posteriorment, el text espanyol compta amb una segona edició l'any 1950.
- *El general Dourakine (Le général Dourakine, 1863)*: Ventura Fraga és qui signa aquesta traducció; la primera edició del text espanyol es remunta a 1930, i la segona apareix passada una dècada (1940).

* * *

Georges Sim²⁸¹ (1903 – 1989), novel·lista. Pseudònim de Georges Simenon. Empra fins a 20 pseudònims més, com ara Aramis, Luc Dorsan, Georges-Margin Georges, Gaston Vialis, Jean Dorsage o Christian Brulls. Per a més informació sobre l'autor, remeto a la síntesi monogràfica que dedico a Christian Brulls en aquest mateix capítol. Coincidint amb el període estudiat, signa com a Georges Sim diverses novel·les d'aventures i viatges que arriben ben aviat a Catalunya (a tot estirar, dos anys després de l'original); l'editorial Iberia en publica la traducció dins la col·lecció La Novela de Aventuras:

- *El diamante rojo (Le cercle de la soif, 1927)*: aquesta traducció espanyola d'E. Montón es publica el 1928, tot just un any després de l'aparició de l'original.
- *El rey de los hielos (Le roi des glaces, 1928)*: la traducció espanyola de l'original francès arriba el 1929 al catàleg de l'editorial Iberia.
- *El secreto de los lamas (Le secret des lamas, 1928)*: aquesta traducció de José M. Huertas apareix per primera vegada el 1929.
- *Los ladrones de buques (Les voleurs de navires, 1927)*: pel que fa a aquesta traducció, s'edita el 1929 i és José Pérez Guerrero qui la signa.
- *Los malditos del Pacífico (Les maudits du Pacifique, 1928)*: la traducció de l'original francès apareix per primer cop el 1929.
- *El rey de los antropófagos (Le gorille roi, 1929)*: José Pérez Guerrero és qui signa aquesta traducció publicada, com l'original, el 1929.
- *Los pigmeos de las cataratas (Les nains des cataractes, 1928)*: de nou és José Pérez Guerrero l'autor d'aquesta traducció de 1930.
- *El tesoro de la selva (Le sous-marin dans la forêt, 1928)*: l'editorial Iberia s'atribueix l'autoria d'aquesta traducció de 1930.

²⁸¹ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

- *La pantera negra* (*La panthère borgne*, 1929): la versió espanyola d'aquest original francès es publica per primera vegada el 1930.
- *El rey del Pacífico* (*Le roi du Pacifique*, 1929): com en el cas anterior, el text espanyol apareix el 1930.

* * *

Frédéric Soulié²⁸² (1800 – 1847), periodista, dramaturg i novel·lista. Obté cert renom com a dramaturg, primer per una traducció de *Romeo i Julieta* i, després, per la producció pròpia. Tanmateix, durant el període estudiat arriba a les editorials catalanes en la faceta de novel·lista. Relacionat amb això, el 1929 Ramón Sopena li publica dins la Biblioteca Grandes Novel·las, i en traducció d'Arturo Costa Álvarez, *Dos cadáveres*. Un any més tard, Iberia edita dins la Colección Joya *El bastardo*: August Riera en signa la traducció.

* * *

Emmanuel Soy²⁸³ (1887 – 1968), novel·lista. Pseudònim de Juliette Pénard. Centra la seva producció literària en la novel·la de temàtica sentimental. Possiblement el 1921 escriu *Mon cygne* (no n'he trobat cap edició anterior), una novel·la que arriba al catàleg de J. Prats Anguera en traducció de Felipe Villaverde el 1924. El text espanyol, *Mi cisne*, s'integra dins la Biblioteca Moderna de Novelas Selectas i es reedita almenys el 1930 i el 1934. Al seu torn, el segell de Santiago Vives li publica el 1929 *Corazón dormido* (*Coeur en sommeil*, original de 1914): la traducció, signada per Camila Moner, forma part de la Colección Primavera; Santiago Vives reedita el títol el 1943, però en aquesta ocasió atribueix l'autoria de la traducció a A. Casas Fortuny (tenint en compte que Santiago Vives ja disposa d'una traducció prèvia del text, aventuro la possibilitat que el paper que realment hi juga Casas Fortuny és el de revisor del text espanyol).

* * *

René Star,²⁸⁴ novel·lista. Durant les primeres dècades del s. XX publica diverses novel·les de temàtica popular i sentimental, algunes de les quals arriben a Catalunya entre 1923 i 1930 traduïdes a l'espanyol. És el cas d'*Amada en el dolor* (*L'amour attend*) i *La conquista de un corazón* (*La victoire de l'amour*), publicades per Eugenio Subirana el 1924 i el 1928

²⁸² Síntesi a partir de: Lorenz 1908 – 1909; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

²⁸³ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

²⁸⁴ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

respectivament; la traducció de tots dos títols, deguda a Luis G. Manegat, s'integra dins la Colección Princesa.

* * *

Stendhal²⁸⁵ (1783 – 1842), escriptor. Pseudònim d'Henri Beyle. Adscrit al realisme literari, cultiva l'assaig i les memòries, tot i que és com a novel·lista que obté l'aclamació popular i de la crítica. El 1924 La Novel·la Estrangera li publica *Vanian Vanini* (original de 1829), en traducció de Tomàs Garcés. Passats seixanta anys, concretament el 1984, La Magrana reedita el text català dins Llibres a Mà en un volum que conté, a més, *L'abadessa de Castro* i *Els Cenci*. L'aportació més rellevant, però, arriba el 1930, any en què Proa publica dins la col·lecció A Tot Vent, en traducció de Just Cabot, *El roig i el negre* (*Le rouge et le noir*, original de 1830); el segell badaloní reedita el text almenys en cinc ocasions (1970, 1984, 1993, 1999 i 2001).

* * *

Eugène Sue²⁸⁶ (1804 – 1857), novel·lista. Pseudònim de Marie Joseph Sue. Distingit amb la Legió d'Honor el 1839, en la seva obra literària, encasellada dins del romanticisme francès, conviuen el retrat social i urbà amb les trames d'intriga i sentimentals, fet que li reporta un gran èxit entre els fulletoniestes del moment. Durant la primera dictadura del s. XX, Ramón Sopena li publica diversos títols dins la Biblioteca de Grandes Novelas:

- *El judío errante* (*Le juif errant*, 1845): coincidint amb el període estudiat (al volum no hi consta l'any), Sopena reedita la traducció que José A. Vecino havia fet d'aquest títol el 1907; n'he pogut identificar tres edicions més el 1932, el 1943 i el 1945.
- *Juan Cavalier* (*Jean Cavalier*, 1840): en l'edició del text espanyol publicada entre 1923 i 1930 no hi ha indicació ni de data, ni de traductor; a més, n'he localitzat una reedició de 1933.
- *Los misterios de París* (*Les mystères de Paris*, 1842-1843): com en el cas anterior, en aquesta traducció no hi consta ni l'any d'edició, ni el traductor; en qualsevol cas, se'n fa una reedició el 1935.
- *Martín el Expósito o Memorias de un ayuda de cámara* (*Martin, l'enfant trouvé*, 1846-1847): novament, al volum traduït s'hi obvia l'any d'edició i el responsable de la traducció; amb tot, el 1936 el mateix segell en publica la reedició.

²⁸⁵ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

²⁸⁶ Síntesi a partir de: Malignon 1995; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

Traducció i edició literària a Catalunya durant la primera dictadura del segle XX (1923 – 1930)

- *Matilde: memorias de una joven (Mathilde, 1841)*: no he pogut reunir cap dada d'aquesta traducció, a banda del fet que la reediten el 1934.
- *Los hijos del pueblo: sus conquistas, sus martirios, sus glorias, sus luchas, sus triunfos y merecimientos (Les mystères du peuple: ou, Histoire d'une famille)*: la traducció a l'espanyol d'aquest títol es publica el 1930.

El 1928 la Colección Joya de l'editorial Iberia també aposta per Sue, concretament per *¡Escándalo...! (Le diable médecin: Adèle Verneuil, original de 1854)* i *Atar Gull (Atar-Gull, original de 1831)*; la traducció d'aquests títols va a càrrec, respectivament, de Francesc Almela i Vives i José Pérez Guerrero.

* * *

Guy de Téramond²⁸⁷ (1869 – 1957), dramaturg, poeta, novel·lista i crític. Nom de ploma de François Edmond Gautier. També emprà pseudònims com Jehan Ferré, Captain George o Franz de La Rhoellerie. Cultiva diversos gèneres literaris; tanmateix, és amb la novel·la policíaca i de ciència ficció que obté més ressò. El 1929 l'editorial Iberia li publica la traducció de diversos títols dins la Colección del Hampa Moderna:

- *Los dramas de la cocaína (Dramas de la cocaïne)*: la traducció a l'espanyol d'aquest títol va a càrrec de Julio Calvo Alfaro.
- *El mercado del amor (Vendue!)*: de nou, és Julio Calvo Alfaro qui en signa la traducció.
- *La reina de las ladronas (La reine des entoleuses)*: Alejandro Riera assumeix el trasllat d'aquest original.
- *La timba*: August Riera és el traductor d'aquest títol.
- *El dancing fatal (Dancings!)*: com en el cas anterior, cal atribuir aquesta traducció a August Riera.

El 1930, i dins la mateixa col·lecció, Iberia publica, en traducció de Francesc Almela i Vives, *Los vicios de París (Les vices de Paris)*. Finalment, i pel que fa a altres segells editorials, de nou el 1930 Seguí publica *Miss Doon, reporter (Miss Doon, reporteresse, original de 1926)*; el text traduït s'integra dins La Novela Emocional.

* * *

²⁸⁷ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; Temerson 1958; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

Santa Teresa de Lisieux²⁸⁸ (1873 – 1897). Nascuda Marie Françoise Thérèse Martin, el 1895 escriu *Historie d'une âme*. Foment de Pietat Catalana n'edita la traducció el 1927, deguda a Lluís de Santa Teresa i titulada *Història d'una ànima*; uns anys més tard, concretament el 1963, Balmes en publica una reedició.

* * *

Claude Tillier²⁸⁹ (1801 – 1844), periodista, pamfletista i novel·lista. Aporta diversos articles i col·laboracions literàries en publicacions periòdiques com *L'Indépendent* o *L'Association*. Durant l'any 1842 publica al fulletó de *L'Association* la seva obra més rellevant, *Mon oncle Benjamin*; l'editorial Literaria en publica la traducció de Pedro Pedraza Páez el 1930, ara titulada *Mi tío Benjamín*.

* * *

Georges Gustave Toudouze²⁹⁰ (1877 – 1972), novel·lista, dramaturg, historiador i periodista. Pseudònim d'Édouard Henri Georges Toudouze. Ocupa el càrrec de pensionari de l'Acadèmia Francesa a Roma; a més, és membre de l'Acadèmia de Marina i de l'Escola Francesa d'Arqueologia d'Atenes. Com a autor, signa sobretot novel·les d'aventures i de viatges, com ara *L'homme qui volait le Gulf Stream*; el 1926 Iberia en publica la traducció d'Antoni Guardiola, titulada *El hombre que robó el Gulf-Stream*, dins La Novela de Aventuras.

* * *

Henri de Trémière, novel·lista. Pseudònim de Marcel Priollet. Per a més informació, remeto a la síntesi monogràfica d'aquest capítol dedicada a Priollet.

* * *

T. Trilby²⁹¹ (1875 – 1962), novel·lista. Pseudònim de Thérèse de Marnyphac. S'especialitza en la literatura juvenil i en la novel·la de temàtica sentimental. El 1925 Juventud li publica dues novel·les dins la col·lecció La Novela Rosa: *Un caractère de mujer* i *Una muchacha moderna (Arlette, jeune fille moderne)*. Carmen Ruiz del Árbol assumeix la traducció del primer títol, que serà reeditada el 1944; pel que fa a la traducció del segon, és Felipe Villaverde qui la signa. El

²⁸⁸ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

²⁸⁹ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

²⁹⁰ Síntesi a partir de: WW France 1959; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

²⁹¹ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

1930 Ribas y Ferrer també aposta per l'obra de Trilby, concretament per *Rosette*; la traducció, deguda a Florentina Puigmauri Santana, forma part de la Colección Popular Regina.

* * *

René Trotet de Bargis,²⁹² novel·lista. S'especialitza en el gènere d'aventures, amb títols com *La fin d'un monde*; el 1928 Iberia en publica la traducció, titulada *El fin de un mundo*, dins La Novela de Aventuras. La mateixa editorial s'atribueix l'autoria del text espanyol.

* * *

Cécile Marie Trouessart²⁹³ (1845 – 1919), novel·lista. Produeix sobretot narracions de temàtica sentimental. El 1925 l'editorial Juventud li publica dins La Novela Rosa *¡Ceguedad! (Aveugle!!!)*, original de 1886) i *La triste viajera*. El mateix segell s'atribueix l'autoria de la traducció del primer títol, reeditada el 1932; pel que fa a la del segon, és María Peyra qui la signa.

* * *

G. de Vailly²⁹⁴ (1857 – 19--?), novel·lista i dramaturg. Tot i que en les traduccions localitzades el nom d'aquest autor apareix escrit d'aquesta manera, la grafia correcta és Gaston de Wailly. A l'hora de signar la seva producció, sovint utilitza el pseudònim de Commandant de Wailly. Cultiva la narració d'aventures, la sentimental i la comèdia. Durant el període estudiat, aporta al catàleg d'Eugenio Subirana tres novel·les de temàtica sentimental: *La doble farsa (Le doublé jeu)*, *Paulina* i *Amores enemigos*. Les traduccions d'aquests títols, sempre degudes a Luis G. Manegat, es publiquen respectivament el 1925, el 1926 i el 1928. Al seu torn, el 1928 l'editorial Iberia li publica *El mundo del abismo (Le monde de l'abîme)*, original de 1904); el text espanyol, degut a Carlos del Corral Casal, forma part de la col·lecció La Novela de Aventuras.

* * *

J. Valbenoit,²⁹⁵ novel·lista. La seva producció se centra en la narrativa de temàtica popular i sentimental. El 1927 La Novela Pequeña li publica *Cuando el amor florece (L'aube d'amour)* en traducció d'A. Zabaleta.

* * *

²⁹² Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

²⁹³ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

²⁹⁴ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

²⁹⁵ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

Clément Vautel²⁹⁶ (1876 – 1954), periodista i novel·lista. Pseudònim de Clément Henri Vaulet. És fa un nom com a escriptor de novel·les satíriques amb títols com *Je suis un affreux bourgeois*. B. Bauzá en publica la traducció el 1927; el text espanyol, degut a Felipe Alaíz i titulat *Soy un terrible burgués*, forma part de la Colección Ideal.

* * *

Pierre Veber²⁹⁷ (1896 – 1968), dramaturg i periodista. Col·labora sovint a *L'illustration*, en solitari i també conjuntament amb Jean, el seu germà. Coincidint amb el període estudiat, Salvador Bonavia li edita dins La Escena Catalana *Per no ser tretze* i *Un fill d'Amèrica*; la traducció del primer títol, deguda a Josep Pous i Pagès, apareix el 1923. Pel que fa a *Un fill d'Amèrica*, Veber l'escriu conjuntament amb Marcel Gerbidon; per a més informació sobre aquesta traducció, remeto a la síntesi monogràfica dedicada a Gerbidon en aquest mateix capítol.

* * *

Joseph Vendryes²⁹⁸ (1875 – 1960), lingüista. Membre de l'Institut de França, s'especialitza en l'estudi de les llengües cèltiques. El 1925 aporta a la Biblioteca de Síntesis Histórica de l'editorial Cervantes *El lenguaje: introducción lingüística a la historia* (*Le Language: introduction linguistique à l'histoire*); Manuel de Montoliu i José M. Casas en signen la traducció.

* * *

Jules Verne²⁹⁹ (1828 – 1905), novel·lista i dramaturg. Als inicis, cultiva la comèdia teatral sense gaire fortuna; tanmateix, és amb la novel·la de ciència ficció i d'aventures que obté un èxit rotund a tot el món. Coincidint amb el període estudiat, diverses editorials catalanes aposten per l'obra de Verne, tot i que és Ramón Sopena qui ho fa de forma més evident. Així, entre 1923 i 1930 publica aquests títols gairebé sempre dins la Biblioteca de Grandes Novelas:

- *El país de las pieles* (*Le pays des fourrures*, 1873): Carlos de Pineda signa la traducció d'aquest títol; editada el 1923, compta amb almenys set edicions més a cura de

²⁹⁶ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

²⁹⁷ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

²⁹⁸ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

²⁹⁹ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

Sopena (1935, 1941, 1954, 1957, 1959, 1965 i 1980); al seu torn, Orbis també la reedita el 1987.

- *Una Ciudad flotante (Une ville flottante, 1871)*: també el 1923, Sopena publica la traducció d'aquest títol; el text espanyol, degut a Pedro Pedraza Páez, compta amb reedicions de 1931, 1939, 1941, 1947, 1959 i 1965.
- *Aventuras de tres rusos y de tres ingleses en el África Austral (Aventures de trois Russes et de trois Anglais, 1872)*: el 1923 Sopena publica encara una tercera obra verniana en traducció, com en el cas anterior, de Pedro Pedraza Páez. La mateixa editorial reedita el text almenys en vuit ocasions (1934, 1941, 1948, 1954, 1959, 1965, 1975 i 1991).
- *Miguel Strogoff (Michel Strogoff, 1876)*: el 1924 Sopena publica aquest títol en traducció de Felipe Cabañas Ventura. Pel que fa a les reedicions d'aquesta traducció, n'he pogut localitzar fins a 13 (1933, 1935, 1939, 1941, 1948, 1949, 1954, 1957, 1959, 1965, 1972, 1974 i 1978).
- *Un capitán de 15 años (Un capitaine de quinze ans, 1878)*: A. César Comet signa la traducció d'aquest títol el 1926. Posteriorment, Sopena la reedita almenys en nou ocasions (1934, 1939, 1946, dues vegades el 1957, 1975, 1981, 1987 i 1991).
- *Las Indias negras (Les Indes noires, 1877)*: el 1926 Sopena publica aquesta obra, en traducció de Felipe Cabañas Ventura, dins la Biblioteca Selecta; el mateix any, el segell opta per fer-ne una reedició, ara dins la Biblioteca de Grandes Novelas. Posteriorment, he pogut identificar fins a nou reedicions més del text espanyol (1933, 1936, 1941, 1949, 1957, 1959, 1973, 1981 i 1987; aquesta última va a cura de l'editorial Orbis).
- *Martín Paz (Martin Paz, 1852)*: Felipe Cabañas Ventura tradueix aquest títol per a la Biblioteca Selecta de Ramón Sopena. Publicat el 1928, el text espanyol compta amb diverses reedicions de 1931, 1935, 1941, 1949, 1956, 1963, 1965, 1966 i 1987 (aquesta última a cura d'Orbis).
- *Héctor Servadac (Hector Servadac, 1877)*: com en el cas anterior, la Biblioteca Selecta acull, el 1928, la traducció que Felipe Cabañas Ventura fa d'aquest títol. N'he pogut identificar fins a vuit reedicions de 1931, 1935, 1941, 1949, 1959, 1965, 1972 i, ara a Orbis, 1987.
- *El maestro Zacarías (Maître Zacharius, 1854)*: aquesta traducció, de nou publicada el 1928 dins la Biblioteca Selecta, torna a estar signada per Felipe Cabañas Ventura. Pel que fa a reedicions, n'identifico nou a cura de Sopena (1933, 1934, 1941, 1949, 1956, 1963, 1965, 1966 i 1981) i una d'Orbis (1987).

3. Literatures i autors traduïts

Deixo de banda Sopena i em centro en Juventud, que publica fins a quatre obres de l'escriptor francès coincidint amb el període estudiat. La primera és una nova traducció de *Miquel Strogoff* que, el 1926, passa a engruixir la nòmina de títols de la Colección Aventura, i que rep una reedició a cura de la mateixa editorial el 1935. Les altres tres, al català, apareixen el 1927 dins la col·lecció Llibres per a Nois i Jovenets del segell paral·lel Mentora: es tracta de *La volta al món en vuitanta dies* (*Le tour du monde en quatre-vingts jours*, original de 1873), *L'illa misteriosa* (*L'île mystérieuse*, original publicat en tres parts entre 1874 i 1875) i *Dos anys de vacances* (*Deux ans de vacances*, original de 1888). La traducció de *La volta al món* i *L'illa misteriosa* va a cura, respectivament, de Clovis Eimeric i Josep Ermengol; tanmateix, a *Dos anys de vacances* no s'hi especifica el responsable del trasllat: de fet, i pel que he pogut comprovar als principals catàlegs bibliogràfics, hi ha dubtes raonables que aquest títol realment s'arribi a publicar; Ramón Pinyol i Torrents (2005, 17 – 20) també apunta aquesta possibilitat en un article dedicat a la recepció de Verne a Catalunya. Per últim, tanco aquesta síntesi monogràfica amb una tercera traducció de *Miquel Strogoff* deguda a J. Bigordà; el 1930 La Societat General Espanyola de Llibreria s'encarrega de publicar-la dins la Biblioteca Popular Catalana.

* * *

Louis Verneuil³⁰⁰ (1893 – 1952), dramaturg, actor, cineasta i escenògraf. Pseudònim de Louis Collin du Bocage. Coincidint amb la primera dictadura del s. XX, Amichatis li adapta al català *Tu m'èpouseras!* (*Vostè serà meva*), *Mademoiselle ma mère* (*La senyoreta mamà*) i *L'amiga, el capritxo i el que paga*. Publicacions Ráfols s'encarrega, el 1923, de l'edició del primer títol, integrat dins La Novel·la Teatral Catalana; pel que fa als altres títols, formen part de La Escena Catalana de Salvador Bonavia, i es publiquen el 1923 i el 1924 respectivament.

* * *

André Vertiol³⁰¹ (1877 – 1955), novel·lista. Pseudònim de Geneviève de Cézac. Empra també el pseudònim de Jean de Belcayre. Durant les primeres dècades del s. XX escriu un centenar de novel·les de temàtica popular i per al jovent. Juventud n'hi publica una el 1925, *Los orgullosos Chantenay* (*Les orgueilleux Chantenay*); el text espanyol, a cura d'Alberto Aussignac, s'integra dins La Novela Rosa.

* * *

³⁰⁰ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

³⁰¹ Síntesi a partir de: Au bon vieux temps [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

Louis Veillot³⁰² (1813 – 1883), novel·lista i periodista. Col·labora en publicacions periòdiques com *L'Univers* amb diversos articles de temàtica principalment religiosa i, en menor mesura, històrica i política. A més, escriu diverses narracions lligades a la moral catòlica, com ara *L'honnête femme* (1844), un títol que B. Bauzá publica dins la Biblioteca para la Mujer en traducció d'A. Champs d'Or (*Una mujer honesta*).

* * *

Alfred de Vigny³⁰³ (1797 – 1863), poeta, novel·lista i dramaturg. Accedeix a l'Acadèmia Francesa el 1845 i esdevé oficial de la Legió d'Honor. Inicia la carrera militar, però l'abandona per dedicar-se a la literatura. Adscrit al romanticisme francès, durant el període estudiat aporta tres títols al catàleg de les editorials catalanes. El primer, *Laura o el segell roig* (*Laurette ou le cachet rouge*, original de 1845), arriba a la Novel·la Estrangera el 1924 en traducció de Carles Riba. El 1930, Llibreria Catalònia publica dins la Biblioteca Univers i en traducció d'Eduard Nicol *La nit de Vincennes* (*La veillée de Vincennes*, original de 1845). Finalment, també el 1930, Ramón Sopena edita *Cinq-Mars* (original de 1826) dins la Biblioteca de Grandes Novelas; la traducció, deguda a Felipe Cabañas Ventura, compta amb diverses reedicions a la mateixa editorial (1959 i 1966), Lorenzana (1964) i Ediciones Larraiza (1970).

* * *

Charles Vildrac³⁰⁴ (1882 – 1971), poeta, dramaturg i assagista. Cultiva diversos gèneres literaris, tot i que és amb el teatre que obté més ressò. El 1920 escriu *Le paquebot Tenacity*, una obra traduïda al català per Carles Soldevila amb el títol de *El paquebot «Tenacity»*, i editada per Publicacions de l'Escola d'Art Dramàtic el 1923, concretament dins la Biblioteca Teatral.

* * *

Maxime Villedieu,³⁰⁵ novel·lista. Pseudònim d'Anne Francey (de soltera, Violet). Cultiva la novel·la de temàtica sentimental. Coincidint amb la primera dictadura del s. XX, Ramón Sopena li publica dins la Biblioteca de Grandes Novelas *Amor del diablo*, en traducció de Jesús Pardo Marín.

* * *

³⁰² Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

³⁰³ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

³⁰⁴ Síntesi a partir de: Engler 1994; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

³⁰⁵ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

Pierre Villetard³⁰⁶ (1874 – 1956), novel·lista. Cultiva amb èxit la narrativa de temàtica popular i sentimental, fins al punt que el 1921 obté el Premi de l'Acadèmia Francesa en l'apartat de novel·les. El 1925 aporta al catàleg de B. Bauzá *El desastre sentimental de Gilberto Angelen*; la traducció apareix dins la Biblioteca para la Mujer de La Novela Interesante. Passats tres anys, Juventud li publica dins La Novela Rosa *El derecho de amar (Le droit d'aimer, original de 1921)* i *Mi amigo (Mon ami..., original de 1922)*. La traducció del primer títol la signa Felipe Villaverde; pel que fa a la del segon, l'editorial se n'atribueix l'autoria.

* * *

H. de Volta,³⁰⁷ novel·lista. Consta en els principals catàlegs bibliogràfics com un pseudònim no identificat. D'altres fonts (3F 2005 – 2013) van un xic més enllà i afirmen que el desplegament del nom és Henri de Volta; en qualsevol cas, no en puc oferir cap dada ni cronològica, ni biogràfica. Autor de diverses novel·les de temàtica popular i d'aventures, la seva obra més reconeguda és *Aventures prodigieuses de Miraculas, l'homme aux mille-et-une merveilles* (1921). El 1925 Eugenio Subirana en publica la traducció de Luis G. Manegat, titulada *Miráculas*. Pel que fa a d'altres edicions del text espanyol, n'he pogut identificar una d'anterior a cura de la Unión Librera de Editores; tot i que no hi consta l'any, la situo entre 1921 (any de publicació de l'original francès) i 1925 (edició d'Eugenio Subirana).

* * *

Voltaire³⁰⁸ (1694 – 1778), escriptor i pensador. Pseudònim de François Marie Arouet. Membre de l'Acadèmia Francesa des de 1746, esdevé un símbol de la il·lustració francesa. Tot i que cultiva el teatre i la poesia, esdevé popular i rellevant sobretot gràcies a la prosa filosòfica (contes, novel·les i correspondència). Coincidint amb la primera dictadura del s. XX, concretament el 1924, Antonio Roch li publica, en traducció de Manuel Gil de Oto, un recull que conté diversos textos sota el títol de *Burlas y sátiras*, i que el segell Olimpo reedita un any més tard dins la Colección Pallas. El 1927, és l'editorial Barcino la que aposta per Voltaire, concretament per *L'ingenu (L'ingénu, original de 1767)*; el text català, traduït per Cèsar August Jordana, s'integra dins la Col·lecció Popular Barcino. Finalment, el 1928 la Llibreria Catalònia publica dins la Biblioteca Univers *Càndid (Candide, ou L'optimiste, original de 1759)*, en traducció de Carles Soldevila. Segons s'indica al volum, es tracta de la segona edició de la

³⁰⁶ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

³⁰⁷ Síntesi a partir de: Biblioteca de la Tercera Fundación [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

³⁰⁸ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

traducció, que es publica encara una tercera vegada el 1930; tanmateix, no he pogut localitzar l'any exacte d'aparició de la primera edició del text català.

* * *

Gaspard de Weede,³⁰⁹ novel·lista. Als principals catàlegs bibliogràfics s'afirma que aquest nom respon al pseudònim de la baronessa Mercier, però no s'hi esmenta el nom autèntic. En qualsevol cas, en un article publicat a *The New York Times* el juny de 1915 s'informa que el baró Maxwell de Wardener ha contret matrimoni a París amb Paule Antoinette Mercier,³¹⁰ fet pel qual aventuro que aquest és el nom que s'amaga darrere Gaspard de Weede (tant la cronologia com el títol nobiliari i el context geogràfic quadren). Com a escriptora, cultiva sobretot la novel·la popular i sentimental. És així que, el 1928, Pegaso li publica, en traducció a l'espanyol d'Aracne, *Misterios del destino*: el text s'integra dins la col·lecció *Novelas Económicas Mensuales*.

* * *

Pierre Wolff³¹¹ (1865 – 1944), dramaturg. A banda de llibrets per a operetes i comèdies musicals, escriu sobretot peces teatrals, ja sigui en solitari, ja sigui conjuntament amb d'altres autors. És precisament amb Henri Duvernois que, el 1924, escriu *Après de l'amour*; per a més informació sobre aquesta traducció, remeto a la síntesi monogràfica dedicada a Henri Duvernois en aquest mateix capítol.

* * *

Michel Zévaco³¹² (1860 – 1918), novel·lista, fulletonista, periodista i activista anarquista. Cedeix la seva ploma a publicacions periòdiques anarquistes i d'esquerres com *Libertaire*, *La Renaissance*, *L'Anticlérical*, *La Petite République* o *L'Egalité*. Com a escriptor, cultiva la novel·la de capa i espasa, amb sèries d'èxit com *Les Paradaillan*, *Les aventures des Ragastens* o *Hardy de Passavant* (la majoria apareixen primer en format de fulletó i, anys més tard, com a llibre). En relació al període estudiat, el darrer dels autors en francès que esmento en aquest capítol és, alhora, el més traduït, amb la xifra gens menyspreable de 63 volums, tots publicats per l'editorial Araluce. Una bona part d'aquests volums pertany a la sèrie *Les Paradaillan*, originalment constituïda per deu títols apareguts en format de fulletó: *Les Paradaillan* (1902),

³⁰⁹ Síntesi a partir de: WorldCat [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

³¹⁰ «The Wardener to Marry». *The New York Times* (17 juny 1915), p. 11.

³¹¹ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

³¹² Síntesi a partir de: Matuschenko 2007 [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

L'épopée d'amour (1902), *La Fausta* (1903 – 1904), *Fausta Vaincue* (1903 – 1904), *Pardaillan et Fausta* (1912 – 1913), *Les amours du Chico* (1912 – 1913), *Le fils de Pardaillan* (1913 – 1914), *Le trésor de Fausta* (1913 – 1914), *La fin de Pardaillan* i *La fin de Fausta*. En qualsevol cas, la traducció a l'espanyol, sovint associada a la figura de Manuel Vallvé, no segueix una estructura paral·lela, i es desplega en una vintena de volums que es corresponen amb els nou primers títols de l'original francès (els que completen l'obra són posteriors a 1930):

- *En las garras del monstruo*: el 1923 es publica la segona edició d'aquest volum, integrat dins la Biblioteca Zévaco; tanmateix, la primera edició del text espanyol, deguda a Manuel Vallvé, es remunta als volts de 1915, i compta encara amb dues edicions més, una de 1925 (ara dins la Colección de Novelas Michel Zévaco) i una altra de posterior sense indicació de data.
- *La espía de los Médicis*: publicada per primer cop el 1915, aquesta traducció de Manuel Vallvé rep dues reedicions coincidint amb el període estudiat, una el 1923 (dins la Biblioteca Zévaco) i, l'altra, el 1925 (aquest cop dins la Colección de Novelas Michel Zévaco).
- *Horrible revelación*: torna a ser Manuel Vallvé qui signa aquesta traducció, publicada per primer cop el 1915. Posteriorment, el text espanyol és reeditat almenys el 1923 (Biblioteca Zévaco), el 1925 (Colección de Novelas Michel Zévaco) i una darrera vegada sense indicació d'any.
- *El círculo de la muerte*: coincidint amb el període estudiat, Araluce edita dues vegades aquesta traducció de Manuel Vallvé, una el 1923 (dins Biblioteca Zévaco) i, l'altra, el 1925 (dins Colección de Novelas Michel Zévaco). La primera edició del text espanyol, però, es remunta a 1915.
- *El cofre envenenado*: les dades d'edició d'aquesta traducció són similars a les dels volums anteriors. El text espanyol, degut a Manuel Vallvé, apareix per primera vegada el 1915; posteriorment, Araluce en fa almenys tres reedicions el 1923 (dins Biblioteca Zévaco), el 1925 (dins Colección de Novelas Michel Zévaco) i, la darrera, sense indicació d'any.
- *La cámara del tormento*: aquesta traducció resulta rellevant pel fet que és el darrer títol de Zévaco publicat per Araluce (tant dins d'aquesta sèrie com en d'altres) en què s'especifica el nom del traductor, de nou Manuel Vallvé; apareguda per primer cop el 1915, mereix almenys dues redicions, una el 1923 (dins Biblioteca Zévaco) i, l'altra, el 1925 (dins Colección de Novelas Michel Zévaco).

- *Sudor de sangre*: la primera edició del text espanyol es remunta a 1915. Coincidint amb el període estudiat, Araluce el reedita una vegada, tot i que sense indicació d'any; segons consta al volum, es tracta de la quarta edició, fet pel qual n'hi ha almenys dues més que no he pogut situar en el temps (guiant-me pels volums anteriors, però, aventuro la possibilitat que apareguin el 1923 i el 1925).
- *La sala de las ejecuciones*: les dades d'aquesta traducció coincideixen totalment amb les del volum anterior.
- *La venganza de Fausta*: el text espanyol, publicat per primer cop el 1915, mereix almenys tres reedicions; una sense indicació d'any coincidint amb la primera dictadura del s. XX (la tercera), una altra el 1941 (la quarta) i, finalment, la segona, de la qual no he pogut trobar cap dada en els catàlegs consultats.
- *Una tragedia en la Bastilla*: en l'edició de la traducció publicada durant el període 1923 – 1930 no hi consta l'any, tot i que els crèdits especifiquen que és la tercera. Pel que fa a la primera, es remunta a 1915; així, és possible proposar que, tot i que cap dels catàlegs bibliogràfics consultats ho constata, Araluce publica una segona edició del text entre aquests dos anys.
- *Vida por vida*: com en els casos anteriors, la primera edició d'aquesta traducció es remunta a 1915; coincidint amb el període estudiat, Araluce en treu una segona edició sense indicació d'any.
- *La crucificada*: les dades d'edició d'aquesta traducció coincideixen amb les del volum anterior.
- *El vengador de su madre*: de nou, la informació relativa a la publicació d'aquesta traducció coincideix amb la del volum anterior.
- *La hija del rey hugonote*: publicada per primer cop el 1915, la traducció d'aquest títol rep una tercera edició sense indicació d'any durant la primera dictadura del s. XX; en cap dels catàlegs bibliogràfics consultats es fa referència a la segona edició del text.
- *El tesoro de Fausta*: les dades d'edició d'aquesta traducció coincideixen amb les del volum anterior.
- *El día de la justicia*: de nou, aquest volum comparteix les mateixes dades d'edició que l'anterior.
- *El santo oficio*: la primera edició de la traducció es remunta a 1915; pel que fa al període 1923 – 1930, Araluce reedita el text sense indicació d'any; a diferència d'altres volums de la sèrie, als crèdits tampoc s'hi especifica de quina edició es tracta.

3. Literatures i autors traduïts

- *Tallo de lirio*: el 1927 Araluce publica la traducció d'aquesta novel·la. En alguns catàlegs es parla d'una primera edició del text que es remunta a 1915; tanmateix, aquesta edició contradiu el fet que l'original francès apareix pels volts de 1918.
- *El fin de los Pardaillan*: com en el cas anterior, la traducció compta amb una edició de 1927 i, segons diversos catàlegs, una altra de 1915 (de nou, es tracta d'una dada més que dubtosa si tenim en compte que la publicació de l'original és posterior).

Deixant de banda *Les Pardaillan*, i des d'una perspectiva purament quantitativa, la sèrie amb una presència més elevada dins del catàleg d'Araluce és la que se centra en *Les aventures des Ragastens*, amb vuit volums traduïts:

- *Odios salvajes (Triboulet, 1899 – 1900)*: editada el 1925, aquesta traducció forma part de la Colección de Novelas de Michel Zévaco.
- *¡Borgia! Filtros de amor (Borgia!, 1900)*: Araluce edita la traducció de l'original francès en dos volums, el primer dels quals és aquest. Publicat el 1924 dins la col·lecció Obras de Zévaco, rep una reedició el 1933.
- *¡Borgia! La estatua viviente (Borgia!, 1900)*: el segon volum de *¡Borgia!* apareix, també, el 1924. Com en el cas anterior, s'integra dins Obras de Zévaco i compta amb una reedició de 1933.
- *La corte de los milagros (La cour des miracles, 1910)*: la traducció, publicada en dos volums, apareix el 1925 dins la Colección de Novelas de Michel Zévaco, i rep una reedició el 1927.
- *Amores locos (La cour des miracles, 1910)*: sota aquest títol s'amaga el segon volum de la traducció de *La cour des miracles*; com en el cas anterior, es publica dins la Colección de Novelas de Michel Zévaco el 1925 i rep una reedició el 1927.
- *La grande aventura; Rayo de oro (La grande aventure)*: el primer volum de la traducció de *La grande aventure* apareix el 1926 dins la Biblioteca Zévaco; dos anys després, el 1928, Araluce en publica una reedició.
- *La grande aventura; Las damas grises (La grande aventure)*: les dades d'edició i reedició d'aquesta traducció coincideixen amb les del volum anterior.
- *La grande aventura; ¡Caín! (La grande aventure)*: el volum que tanca *La grande aventure* apareix, també, el 1926 dins la Biblioteca Zévaco; tal com succeeix amb els dos volums anteriors, rep una reedició el 1928.

A continuació se situa una col·lecció de set novel·les centrades en la figura de *Hardy de Passavant*:

- *El hotel Saint Pol; El rey loco (L'hôtel Saint-Pol, 1909)*: Araluce fragmenta l'original en dos volums, el primer dels quals és aquest. El 1927 el segell barceloní en publica fins a dues edicions, una de les quals s'integra dins la Biblioteca Zévaco.
- *El hotel Saint Pol; ¡El muerto habla! (L'hôtel Saint-Pol, 1909)*: el segon volum de la traducció de *L'hôtel Saint-Pol* apareix també el 1927. Com en el cas anterior, Araluce en publica dues edicions, una dins la Biblioteca Zévaco.
- *Juan sin miedo (Jean sans peur, 1911)*: la Colección Zévaco acull aquesta traducció el 1927. El catàleg bibliogràfic en línia WorldCat fa referència a una hipotètica edició de 1916; tanmateix, no n'he pogut confirmar l'existència en cap altra font.
- *Isabel de Baviera (La reine Isabeau, 1917 – 1918)*: Araluce publica el primer volum de la traducció de l'original dins la Colección Zévaco l'any 1927. Els diversos catàlegs bibliogràfics recullen, a més, una edició del text espanyol sense indicació d'any, fet pel qual no puc afirmar que sigui anterior o posterior a la de 1927.
- *Robin el trapacero (La reine Isabeau, 1917 – 1918)*: el segon volum de la traducció de *La reine Isabeau* apareix, com el primer, el 1927 dins la Colección Zévaco.
- *El puente de Montereau; La copa envenenada (Le pont de Montereau)*: com ja és habitual, Araluce publica la traducció de l'original en dos volums. El primer, *La copa envenenada*, apareix el 1927 i forma part de la Colección Araluce.
- *El Puente de Montereau; Saitano el brujo (Le pont de Montereau)*: les dades d'edició del segon volum de la traducció de *Le pont de Montereau* coincideixen amb les del primer.

Arriba el moment de situar el focus d'atenció en la sèrie *Clother de Ponthus* i, més concretament, en els sis títols que aporta al catàleg d'Araluce:

- *Don Juan (Clother de Ponthus: Don Juan, 1916)*: la traducció de l'original francès apareix el 1927 en tres volums, el primer dels quals és aquest.
- *Don Juan; La estatua del comendador (Clother de Ponthus: Don Juan, 1916)*: aquest títol correspon al segon volum de la traducció de *Don Juan*.
- *Don Juan; La cena de la muerte (Clother de Ponthus: Don Juan, 1916)*: amb aquest títol es posa fi a la història de *Don Juan*.
- *La reina del argot; La mujer hombre (La reine d'Argot)*: la traducció de l'original francès, publicada en tres volums, rep dues edicions durant el període estudiat, una el 1926 i l'altra sense indicació d'any.

3. Literatures i autors traduïts

- *La reina del argot; El muerto resucitado (La reine d'Argot)*: es tracta del segon volum de la traducció de *La reine d'Argot*.
- *La reina del argot; La reina de Bohemia (La reine d'Argot)*: amb *La reina de Bohemia* Araluce completa la traducció de *La reine d'Argot*.

Les quatre traduccions que esmento a continuació pertanyen a la sèrie *La marquise de Pompadour*, publicada per primera vegada en format de llibre el 1904 (anteriorment apareix en format de fulletó, possiblement entre 1899 i 1902):

- *La tumba sin nombre (La marquise de Pompadour)*: Araluce divideix la traducció de l'original en dos volums, el primer dels quals es publica el 1923.
- *La casa misteriosa (La marquise de Pompadour)*: el segon volum de la traducció de *La marquise de Pompadour* apareix, també, el 1923.
- *El rival del rey (Le rival du roi)*: de nou, la traducció de l'original s'edita en dos volums que apareixen el 1923.
- *La condesa du Barry (Le rival du roi)*: es tracta del segon volum de la traducció de *Le rival du roi*.

L'última sèrie traduïda entre 1923 i 1930 és *Le chevalier de la Barre*, amb un total de dos volums:

- *Flor de mayo (Fleur-de Mai, 1899)*: la traducció d'aquest títol apareix el 1925 dins la Biblioteca Zévaco; dos anys més tard se'n fa una reedició.
- *Amores trágicos (Amour!, 1899)*: la traducció del segon volum de la sèrie, integrada també dins la Biblioteca Zévaco, es remunta a 1925; pocs anys després, concretament el 1928, Araluce la reedita de nou.

A partir d'aquí, identifico diversos originals que no pertanyen a cap sèrie concreta i la traducció dels quals es publica fragmentada en més d'un volum. El primer cas és *Les fleurs de Paris* (1904), una obra editada dins la Colección Zévaco el 1928 en quatre parts titulades *Zizi, el pilluelo, El apache aristòcrata, Rosa de coral* i *Safo, la aventurera*; tots els volums compten amb una reedició sense indicació d'any. El cas de *Le capitán* (1906) és similar: durant el període estudiat, i tal com constata la pàgina de crèdits, es publica la segona edició de la traducció, dividida en tres volums titulats, respectivament, *El castillo encantado, Los tigres enamorados* i *El fanfarrón*; tanmateix, no he pogut trobar referències de la primera edició en cap dels catàlegs bibliogràfics consultats. *L'héroïne* (1908) segueix el mateix patró: el 1923 Araluce en publica la traducció en tres parts, això és, *Los espías del cardenal, Los vencidos* i

Richelieu; el text espanyol, integrat dins *Obras de Zévaco*, compta amb una reedició sense indicació d'any. El darrer cas és el de *Marie-Rose* (1899 – 1900), la traducció del qual apareix el 1928 dins la Biblioteca Zévaco; la constitueixen *El procurador de la justicia*, *La dominadora de Hombres* i *Zita, la abandonada*. Completen aquest extens inventari *El prado de los curiales*, *El Puente de los suspiros* (*Le pont des soupirs*, original de 1901) i *La bella Florinda*, tres traduccions publicades el 1923 dins *Obras de Zévaco*, així com també *El bufón del rey* (*Le roi s'amuse*, original de 1896), un títol publicat el 1925 dins la Colección de Novelas de Michel Zévaco.

3.2. Autors en anglès

Cecil Adair³¹³ (1856 – 1932), novel·lista. Pseudònim d'Evelyn Everett-Green. Empra altres pseudònims com E. Ward o les inicials H. F. E. Cultiva la narrativa moral per a infants, la ficció per a joves i, també, la novel·la de temàtica sentimental. El 1930 aporta a la Colección Popular Regina de Ribas y Ferrer *País de ensueño*; Susana Palanca és qui signa la traducció de l'original.

* * *

Effie Adelaide Maria Albanesi³¹⁴ (1859 – 1936), novel·lista. De soltera Henderson, sol emprar el nom de ploma d'Effie Adelaide Rowlands. Produeix més de dues-centes novel·les de temàtica popular o *dime novels*,³¹⁵ la majoria romàntiques. Dins d'aquest gènere, el 1909 escriu *The Marriage of Margaret*; el 1928 Ribas y Ferrer en publica la traducció d'Alfons Nadal, titulada *El casamiento de Margarita*, dins la Biblioteca Regina.

* * *

Louisa May Alcott³¹⁶ (1832 – 1888), novel·lista. Cultiva la narrativa infantil i juvenil, tot i que és amb la novel·la de finalitat moralitzant que obté més ressò. La seva obra més rellevant és *Little Women*, publicada en dos volums el 1868 i el 1869. El 1926, B. Bauzá n'edita la traducció dins la sèrie Biblioteca para la Mujer de la col·lecció La Novela Interesante; el text espanyol, degut a

³¹³ Síntesi a partir de: Blain, Clements i Grundy 1990; catàleg d'autoritats LOC; base de dades d'aquesta recerca.

³¹⁴ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats LOC; base de dades d'aquesta recerca.

³¹⁵ Nom que reben les edicions populars massives als Estats Units a les acaballes del s. XIX, principis del s. XX.

³¹⁶ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; catàleg d'autoritats LOC; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

J. Meca Tudela, manté l'estructura de l'original i, per tant, apareix en dos volums titulats *Las mujercitas vanidosas* i *Las mujercitas casadas*. Davant l'interès que desperta l'obra, Alcott n'escriu dues seqüeles: *Little Men* (1871) i *Jo's Boys* (1886). Torna a ser l'editorial B. Bauzá la que publica la traducció de tots dos títols, de nou dins la Biblioteca para la Mujer; el primer passa a ser *Los hombrecitos entrometidos* i, el segon, *Los hijos de tía Pepita*. Per últim, i sense deixar el catàleg de B. Bauzá, la Biblioteca para la Mujer acull, també, *La provincianita que sueña en un amor* (possiblement *A Long Fatal Love Chase*, de 1866).

* * *

Francis Algernon,³¹⁷ dramaturg. El 1923 Publicacions Ráfols li edita dins La Novel·la Teatral Catalana *La tragèdia de l'opi*, un drama en tres actes adaptat al català per Amichatis. Tot i que els diversos catàlegs consultats afirmen que es tracta d'una obra en anglès, a l'hora de referir-se al títol original ho fan en alemany: *Das haus der Seligkeiten*.

* * *

Sherwood Anderson³¹⁸ (1876 – 1941), novel·lista. És un autor prolífic de novel·les curtes, sovint centrades en la vida a les comunitats rurals nord-americanes. Membre del Comitè Mundial contra la Guerra i el Feixisme, pren partit obertament pel bàndol republicà durant la guerra espanyola. Coincidint amb el període estudiat, l'editorial Cervantes li publica dins la col·lecció Los Príncipes de la Literatura *Pobre blanco* (*Poor White*, original de 1920); el text espanyol, degut a Julio Calvo Alfaro, apareix el 1929.

* * *

Arthur Applin³¹⁹ (1883 – 1949), actor, dramaturg i novel·lista. Alterna la interpretació amb la producció literària. Les seves novel·les i obres teatrals obtenen una molt bona acollida per part del públic, tot i que la crítica no les rep amb el mateix entusiasme. El 1910 escriu *The Pearl Necklace*, una novel·la la traducció de la qual publica Iberia el 1928 amb el títol de *El collar de perlas*; el text espanyol, degut a Francesc Almela i Vives, forma part de la Colección Joya.

* * *

³¹⁷ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

³¹⁸ Síntesi a partir de: Rubio 1987; base de dades d'aquesta recerca.

³¹⁹ Síntesi a partir de: National Portrait Gallery [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

Paul Armstrong³²⁰ (1869 – 1915), dramaturg. S'inicia professionalment en el camp del periodisme; a partir de 1904, però, se n'aparta gradualment per centrar-se en la seva carrera literària en tant que autor d'obres teatrals, en solitari i en col·laboració amb d'altres escriptors com Rex Beach o Wilson Mizner. Sense arribar a assolir un èxit rotund, la seva producció mereix una acollida més que acceptable per part del públic i la crítica; és el cas d'*Alias Jimmy Valentine*, un original de 1910 que arriba al catàleg de Salvador Bonavia el 1929. La traducció que en fa Carles Costa, titulada *El misteriós Jimmy Samson*, passa a engruixir la nòmina de títols de La Escena Catalana.

* * *

Gertrude Atherton³²¹ (1857 – 1948), novel·lista. Cultiva diversos gèneres com ara l'assaig, la narrativa històrica, la ficció biogràfica o la novel·la social. Coincidint amb el període estudiat, aporta una de les seves obres, concretament *Rezánov* (1906), al catàleg de Santiago Vives: la traducció del text, publicada el 1929 dins la Biblioteca Hércules amb el títol de *El valeroso fugitivo*, porta la signatura de Tomás Orts-Ramos Climent.

* * *

Temple Bailey³²² (1885 – 1953), contista i novel·lista. Nom de ploma d'Irene Temple Bailey. S'inicia com a contista a les pàgines de diverses publicacions periòdiques com *The Saturday Evening Post*, *Cavaliers Magazine*, *Cosmopolitan* o *The American Magazine*; a més, cultiva també la novel·la. En qualsevol cas, ja sigui com a contista, ja sigui com a novel·lista, desenvolupa sempre trames de temàtica popular i sentimental. El 1929 Juventud li publica dins La Novela Rosa *Las desairadas*; la mateixa editorial s'atribueix l'autoria del text espanyol en la pàgina de crèdits del volum.

* * *

Robert Michael Ballantyne³²³ (1825 – 1894), novel·lista. Fill d'editors, desenvolupa la vida entre l'Escòcia natal, el Canadà i Itàlia, fet que li permet acumular un pòsit d'experiències que plasma en la seva obra literària. Cultiva sobretot la narrativa per a infants i joves, amb trames plenes d'aventures i viatges. La seva novel·la més aclamada és *The Coral Island* (1857), la traducció de la qual publica Juventud, amb el títol de *La isla del coral*, el 1927 dins la Colecció

³²⁰ Síntesi a partir de: Bordman 1984; base de dades d'aquesta recerca.

³²¹ Síntesi a partir de: Hart i Leininger 1995; base de dades d'aquesta recerca.

³²² Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats LOC; base de dades d'aquesta recerca.

³²³ Síntesi a partir de: Oxford Dictionaries [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

Aventura. Tanmateix, el text espanyol, degut a Miguel Medina, realment es remunta a 1921, l'any en què Espasa Calpe l'edita per primera vegada; el segell madrileny el reedita almenys en cinc ocasions més (1945, 1954, 1967, 1998 i 1999).

* * *

Florence Louisa Barclay³²⁴ (1862 – 1921), novel·lista. De costums tradicionals, comença a escriure relativament tard (coincidint amb la primera dècada del s. XX), després d'haver dedicat la joventut i part de la maduresa a la família i la llar. La seva producció literària consisteix en una desena de novel·les de temàtica sentimental i, a més, diverses narracions breus i articles. El 1909 publica la novel·la que li reporta més èxits, *The Rosary*. Una quinzena d'anys més tard, concretament el 1923, la Sociedad General de Publicaciones en publica la traducció dins Ediciones Hogar i amb el títol de *El rosario*; el text espanyol, signat per Zoé Godoy i María Luz Morales, compta amb almenys vuit reedicions: sis a La Novela Rosa de Juventud (1924, 1925, 1931, 1949, 1952 i 1959), una dins un recull d'Obras Completas del segell paral·lel Edita (1930) i, finalment, una sense indicació d'editorial (1965). Paral·lelament, el 1926 Mentora (un altre dels segells paral·lels de Juventud) publica també la traducció al català de l'original; signada per Josep Maria Millàs Raurell, s'integra dins la Biblioteca Neus, i rep una reedició el 1931. Deixant de banda *The Rosary*, Juventud i els seus segells paral·lels editen la traducció de set novel·les més signades per Barclay:

- *Al séptimo día (Through the Postern Gate, 1911)*: Pablo M. de Salinas és qui signa aquesta traducció de 1924; n'he pogut identificar dues edicions més a Juventud (1937 i 1939), una a Edita (1924) i, per últim, una sense indicació d'any a cura de la Sociedad General de Publicaciones.
- *El árbol Upas (The Upas Tree, 1912)*: Mentora publica el text espanyol, en traducció de Manuel Vallvé, el 1927.
- *La aureola rota (The Broken Halo, 1913)*: el 1927 Julio Calvo Alfaro tradueix per a Edita aquest original; el mateix segell reedita el text el 1929 i dues vegades el 1930.
- *La castellana de Shenstone (The Mistress of Shenstone, 1910)*: la primera edició d'aquesta traducció, signada per Pablo M. de Salinas, apareix el 1923 dins les Ediciones Hogar de la Sociedad General de Publicaciones; posteriorment, el text rep diverses reedicions a cura de Juventud (1927, 1940 i una sense indicació d'any) i Edita (1930 i 1934).

³²⁴ Síntesi a partir de: Cox 2002; base de dades d'aquesta recerca.

- *Las damas blancas de Worcester (The White Ladies of Worcester, 1917)*: Manuel Vallvé assumeix la traducció d'aquest títol, publicada per Edita dins la Colección Popular Edita l'any 1926; posteriorment n'apareix una reedició el 1929 i dues més el 1930.
- *Pared por medio (The Wall of Partition, 1914)*: la Colección de Novelas Hogar de la Sociedad General de Publicaciones acull el 1924 la traducció d'aquest títol; el text espanyol, degut a Víctor Lletget, és reeditat fins a tres vegades per Mentora (1928 i 1931) i Edita (1930).
- *Siguiendo la estrella (The Following of the Star, 1911)*: el 1930 Edita publica aquest títol en traducció de Joaquín Gallardo. Segons consta al volum, es tracta de la segona edició del text. Aventuro la possibilitat que la primera es remunti a 1928, i que porti per títol *El amor de David*; és cert que a la pàgina de crèdits del llibre no es fa referència a Gallardo, però el fet que diversos catàlegs afirmen que es tracta de la traducció espanyola de *The Following of the Star* i, a més, Edita en torni a ser el segell responsable, em porten a proposar aquesta opció.

* * *

James Matthew Barrie³²⁵ (1860 – 1937), novel·lista i dramaturg. El 1922 és nomenat membre de l'Ordre del Mèrit. S'inicia com a periodista a Nottingham i Londres; posteriorment, se centra en la seva faceta d'autor, primer com a novel·lista i més tard com a dramaturg. Famos per ser el pare literari de Peter Pan, en la seva obra sovint recrea el món infantil. Coincidint amb la primera dictadura del s. XX, aporta a la Colección de Obras Maestras de l'editorial Juventud *Peter Pan y Wendy (Peter and Wendy, 1911)*; María Luz Morales és qui en fa la traducció, publicada per primer cop el 1925. L'obra suposa tot un èxit per al segell barceloní, que la reedita almenys en 14 ocasions (1934, 1935, 1944, 1953, 1955, 1961, 1965, 1984, 1987, 1992, 1994, 2000 i dues vegades 2004). Uns anys més tard, Juventud decideix fer una adaptació infantil de la traducció de Morales; publicada el 1930 (i reeditada el 1952) amb el títol d'*Aventuras de Peter Pan*, forma part de la col·lecció Los Grandes Cuentos Ilustrados.

* * *

Vernon Bartlett³²⁶ (1894 – 1983), periodista i polític. Treballa en publicacions periòdiques com *Daily Mail, The Times, News Chronicle, The Straits Time* o *The Guardian*. Desenvolupa també carrera política, fins al punt que el 1838 obté un escó a la Cambra dels Comuns britànica.

³²⁵ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

³²⁶ Síntesi a partir de: Smedley 2012 - 2013 [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

Finalment, i ja com a autor, el 1930 aporta al catàleg de Proa *Fi de jornada* (*Journey's End*, original de 1928), un títol l'autoria del qual comparteix amb R. C. Sherriff³²⁷ (de fet, és la versió novel·lada d'una peça teatral escrita pel mateix Sherriff); Cèsar August Jordana n'assumeix la traducció al català.

* * *

Rex Beach³²⁸ (1877 – 1949), novel·lista, dramaturg. Tocat per la febre de l'or, passa part de la seva vida a cavall de Chicago i Alaska; durant aquests anys acumula experiències de tot tipus que, més endavant, plasma en la seva obra literària, tot un retrat del moment històric que li ha tocat viure i, també, de la condició humana en situacions extremes. Coincidint amb el període estudiat, concretament el 1929, l'editorial Atenas li publica *La barrera* (*The Barrier*, original de 1908) en traducció d'Emilio Macho Quevedo; posteriorment, Molino reedita el text espanyol en dues ocasions, això és, el 1944 i el 1950.

* * *

I. L. Bennett,³²⁹ novel·lista. El 1930 Viuda de Luis Tasso li publica, traduïda a l'espanyol, la novel·la titulada *En la Europa demente*.

* * *

Robert Hugh Benson³³⁰ (1871 – 1914), sacerdot, novel·lista i dramaturg. Després de rebre una formació religiosa, el 1895 és ordenat sacerdot de l'Església d'Anglaterra, per bé que el 1903 s'acaba convertint al catolicisme. Com a escriptor, cultiva gèneres tan diversos com la ciència ficció, la ficció històrica i contemporània, el llibre religiós, la narrativa infantil o el teatre. Pel que fa a la seva presència a les editorials catalanes del període 1923 – 1930, Gustavo Gili li publica el 1925 la novel·la *Los sentimentales* (*The Sentimentalists*); la traducció, deguda a Juan Mateos de Diego, forma part de la Biblioteca Emporium.

* * *

³²⁷ Li dedico una síntesi monogràfica en aquest capítol.

³²⁸ Síntesi a partir de: Hart i Leininger 1995; base de dades d'aquesta recerca.

³²⁹ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

³³⁰ Síntesi a partir de: Cross i Livingstone 1957; base de dades d'aquesta recerca.

Elizabeth Bibesco³³¹ (1897 – 1945) novel·lista i poeta. Filla de Herbert Henry Asquith (Primer Ministre Britànic entre 1908 i 1916), obté el seu nom de ploma després de casar-se amb l'aristòcrata romanès Antoine Bibesco. S'inicia com a escriptora amb diversos reculls de contes i un parell d'obres teatrals, tot i que és amb la poesia i la novel·la que obté més ressò (en qualsevol cas, moderat); desenvolupa històries de temàtica sentimental en què l'heroïna, ni que sigui parcialment, es rebel·la contra la invisibilitat a què la condemna la societat del moment. El 1924 escriu la novel·la *The Fir and the Palm*, la traducció de la qual publica Librería Casa Cuetos el 1929 amb el títol de *El pino y la palmera*; el text espanyol, degut a María Rodríguez Rubí, s'integra dins la col·lecció Literatura Extranjera.

* * *

Winifred Boggs,³³² novel·lista. Cultiva exclusivament la narrativa popular de ficció, sovint centrada en arguments sentimentals i d'intriga. El 1929 Juventud li publica tres novel·les: *El alegre Pilgram (The Joyous Pilgrim)*, *La venta de Lady Daventry (The Sale of Lady Daventry)* i *Las solteras indignadas (The Indignant Spinters)*. La traducció del primer títol, deguda a Carmen Dávila Martel, forma part de La Novela Rosa, i rep una reedició tot just al cap d'un any; pel que fa a la del segon, també compta amb una reedició el 1930, en aquesta ocasió dins del catàleg del segell paral·lel Edita; la traducció del tercer títol, signada per Carmen Ruiz del Árbol, s'integra dins la Nueva Colección Hogar. Per últim, i sense abandonar Juventud, el 1930 La Novela Rosa acull *La ruina de Sally (Sally on the Rocks)*.

* * *

Geoffrey Maxwell Bumphrey³³³ (1894 – 1969), enginyer i escriptor. Enginyer de professió, es desenvolupa en la indústria radiofònica en tant que locutor. Com a escriptor, escriu diversos llibres dedicats a obres d'enginyeria, així com també alguna guia de viatges. Pel que fa a la literatura, li identifico una única novel·la escrita conjuntament amb Kenneth Walker:³³⁴ *The Log of the Ark* (1923). El 1930 Juventud en publica la traducció sota el títol de *El arca de Noé*; segons consta al volum, es tracta de la segona edició del text espanyol (no he pogut datar la primera), que és reeditat novament el 1934 i el 1994. Només en l'edició de 1994 es fa referència al traductor, suposadament José Fernández; tanmateix, tenint en compte que en les

³³¹ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats LOC; catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

³³² Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

³³³ Síntesi a partir de: Who's Who [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

³³⁴ Li dedico una síntesi monogràfica en aquest capítol.

3. Literatures i autors traduïts

edicions anteriors mai s'esmenta aquest nom, aventuro la possibilitat que Fernández sigui realment qui revisa el text de 1994 (en posteriors síntesis monogràfiques identifico diversos casos en què Juventud publica la reedició revisada d'un text signat per un traductor concret i, en els crèdits d'aquesta la revisió, presenta José Fernández com si fos el traductor de l'original).

* * *

Mary Elizabeth Braddon³³⁵ (1835 – 1915), novel·lista i editora. Empra pseudònims com Babington White o Miss Breddon. Pel que fa a la seva faceta d'editora, el 1866 funda la revista literària *Belgravia*; s'encarrega també de l'edició de *Temple Bar*. Com a escriptora, cultiva principalment la narrativa de temàtica sentimental, amb èxits rotunds com *Lady Audley's Secret* (1862), un títol que encara es publica a dia d'avui al Regne Unit. Pel que fa a la traducció d'aquesta obra, coincidint amb la primera dictadura del s. XX Iberia la publica dins la Biblioteca Azul amb el títol de *El secreto de miss Aurora*; es dona la circumstància que ja havia aparegut al fullletó del *Diario de Barcelona* el 1865, per bé que no he pogut comprovar si es tracta de la mateixa traducció que edita Iberia posteriorment.

* * *

Charlotte Mary Brame³³⁶ (1836 – 1884), novel·lista. En l'edició espanyola de les seves obres se la identifica, erròniament, pel cognom Braemé. Empra diversos pseudònims com ara Bertha M. Clay (el més habitual), Caroline M. Barton o Florence Norton. Escriptora d'èxit notable, la seva producció literària es basa en les novel·les de temàtica sentimental. Els títols que aporta als segells editorials catalans durant el període 1923 – 1930 pertanyen, precisament, a aquest gènere:

- *Amor sublime* o *El orgullo de lady Diana* (*One against many, or Lady Diana's Pride*): Sansón Carrasco signa la traducció d'aquest títol publicat per l'editorial Gassó.
- *Azucena* (*The Fatal Lilies*, 1880): B. Bauzá publica la traducció d'aquest títol dins la Biblioteca para la Mujer de La Novela Interesante. Al text espanyol, signat per Aurelio Torné, no hi figura l'any d'edició, però s'hi informa del fet que és una segona edició; no he pogut datar, però, la primera.

³³⁵ Síntesi a partir de: Diamond 2003 191 – 192; catàleg d'autoritats LOC; base de dades d'aquesta recerca.

³³⁶ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats LOC; base de dades d'aquesta recerca.

- *Dora (Dora Thorne, 1871)*: és, sens dubte, el títol més rellevant de Brame, fins al punt que arriba a signar diverses novel·les com *The Author of Dora Thorne*. B. Bauzá en publica una edició sense indicació d'any traduïda per Antonio Ruiz Antúnez; segons consta a la pàgina de crèdits, es tracta de la segona edició del text, per bé que no he pogut datar la primera en cap dels catàlegs consultats. Al seu torn, el 1930 Ramón Sopena publica dins la Biblioteca de Grandes Novelas una nova traducció del text, aquest cop deguda a Pedro Pedraza Páez i amb el títol de *Dora Thorne*; poc després, concretament el 1934, en fa una reedició.
- *Entre dos pecados (Between Two Sins, 1882)*: l'editorial Gassó publica aquesta traducció sense indicar-ne ni l'autoria, ni l'any exacte d'edició.
- *Leonor (Beyond Pardon, 1882)*: Antonio Serrano tradueix aquest títol per a B. Bauzá; integrat dins la Biblioteca para la Mujer de La Novela Interesante, se'n publica una edició el 1924 i una altra el 1928.
- *Las dos rosas (Sunshine and Roses, 1884)*: el 1927 Lux publica dins La Novela Mensual la traducció d'aquest original.
- *Dolores*: la traducció d'aquest títol, deguda a Felipe Cabañas Ventura, forma part de la Biblioteca de Grandes Novelas de Ramón Sopena. El segell barceloní en publica la primera edició el 1930; quatre anys més tard surt la segona.

* * *

Frederick Sadleir Brereton³³⁷ (1872 – 1957), novel·lista i militar. Cultiva la narrativa d'aventures, amb temes que beuen directament de la seva experiència com a soldat de l'exèrcit britànic. L'editorial Iberia publica dins La Novela de Aventuras la traducció d'un dels seus títols l'any 1928, concretament *El pájaro blanco*.

* * *

James Bribing,³³⁸ novel·lista. El 1925 Pegaso li publica *La ruta desconocida*; la traducció, deguda a Mateo Santos, forma part de la col·lecció Los Maestros de la Novela.

* * *

Charlotte Brontë³³⁹ (1816 – 1855), poeta i novel·lista. Exerceix de professora a Brussel·les. Pel que fa a la literatura, s'hi inicia mitjançant la poesia, que signa amb el pseudònim de Curren

³³⁷ Síntesi a partir de: Who's Who [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

³³⁸ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

Belt; posteriorment se centra en el gènere narratiu, que és el que li aporta el reconeixement del públic lector. Autora de títols tan rellevants com *Jane Eyre* (1847), se la considera una de les iniciadores de la novel·la feminista britànica. El 1928 Juventud publica la traducció d'aquesta obra a través del segell paral·lel Mentora; a partir d'aquest moment, *Juana Eyre* (que és com es titula el text espanyol) mereix almenys set reedicions, totes a cura de Juventud (1944, 1945, 1946, 1958, 1963, 1996 i 1998).

* * *

Agnes Browne,³⁴⁰ novel·lista. Per les poques referències que he pogut trobar als catàlegs bibliogràfics consultats, sembla ser que la seva producció literària és força reduïda; en tot cas, escriu sobretot narracions de temàtica sentimental. Relacionat amb això, Enrique Tomasich li tradueix per a Gustavo Gili *Las tres hijas del Reino Unido*; publicat el 1925, el text espanyol forma part de la Biblioteca Emporium.

* * *

John Buchan³⁴¹ (1875 – 1940), polític i novel·lista. Després d'haver estudiat lleis, inicia la seva carrera política com a secretari de l'administrador de les colònies britàniques; a partir d'aquí, desenvolupa la seva tasca a cavall del Regne Unit, les colònies britàniques i França, fins que es trasllada definitivament al Canadà per ocupar-hi el càrrec de governador general. Com a autor literari, plasma les experiències reunides durant la seva trajectòria vital en les obres que escriu, majoritàriament narratives i, en menor mesura, poètiques. Pel que fa al període estudiat, el 1929 aporta a la col·lecció La Novela de Aventuras de l'editorial Iberia tres títols: *El pastor negro* (primera part de *Prester John*, original de 1910), *El collar de la reina de Saba* (segona part de *Prester John*) i *El profeta del manto verde* (*Greenmantle*, original de 1916). Totes tres traduccions porten la signatura de José Pérez Guerrero; a més, la tercera rep una reedició el 1934 a cura d'Hyma.

* * *

Edward Bulwer-Lytton³⁴² (1803 – 1873), polític, dramaturg i novel·lista. Com a polític, accedeix al Parlament britànic l'any 1831; a més, és nomenat secretari d'Estat per a les Colònies el 1858. Pel que fa al vessant literari, segueix els corrents romàntics, i cultiva de forma desigual la

³³⁹ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

³⁴⁰ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

³⁴¹ Síntesi a partir de: Drabble, Stringer i Hahn 2007; base de dades d'aquesta recerca.

³⁴² Síntesi a partir de: Drabble, Stringer i Hahn 2007; GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

poesia, el teatre i, sobretot, la novel·la, amb temes tan diversos com la ficció històrica, el terror, el misteri o el drama sentimental. Alberto de los Ríos li tradueix la novel·la *Los hijos sin nombre* (*The Disowned*, original de 1829), publicada per B. Bauzá l'any 1926 dins La Novela Interesante.

* * *

Edward Burke,³⁴³ novel·lista. Probablement el 1905 publica *Bachelor's Buttons: The Candid Confessions of a Shy Bachelor*, la seva primera novel·la. Passen més de vint anys fins que, el 1929, Juventud en publica la traducció dins Nueva Colección Hogar; el text espanyol, a cura d'Emilio R. Sadia, apareix amb el títol de *Los botones del soltero*.

* * *

Frances Hodgson Burnett³⁴⁴ (1849 – 1924), novel·lista i dramaturga. Diversos catàlegs bibliogràfics s'hi refereixen erròniament amb el nom de Francis. Esdevé popular com a autora de narracions i novel·les infantils, tot i que també cultiva la poesia i el teatre. Pel que fa a la seva aportació a les editorials catalanes entre 1923 i 1930, La Colección Selecta Internacional de Gustavo Gili acull, el 1923, la novel·la *El niño lord* (*Little Lord Fauntleroy*, original de 1885), en traducció d'Emilio María Martínez Amador. Juventud també decideix apostar per les novel·les de Burnett i, el 1930, li publica *El heredero* (*T. Tembaron*); el mateix segell editorial s'atribueix l'autoria de la traducció, que passa a engruixir la nòmina de títols de La Novela Rosa.

* * *

Edgar Rice Burroughs³⁴⁵ (1875 – 1950), novel·lista. Als inicis emprà el pseudònim de Norman Bean. Tot i que desenvolupa múltiples professions al llarg de la seva trajectòria, és com a escriptor de novel·les fantàstiques i de ciència ficció que obté un èxit rotund, amb sèries tan rellevants com la del mundialment famós Tarzan o la de Barsoom (ambientada a Mart). Gustavo Gili no deixa passar l'oportunitat de fer fortuna amb les obres de Burroughs i, coincidint amb el període estudiat, publica la traducció de fins a onze títols protagonitzats pel rei de la selva; el responsable del text espanyol és sempre Emilio María Martínez Amador:

³⁴³ Síntesi a partir de: Base de dades d'aquesta recerca.

³⁴⁴ Síntesi a partir de: Drabble, Stringer i Hahn 2007; base de dades d'aquesta recerca.

³⁴⁵ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

- *Tarzán de los monos (Tarzan of the Apes, 1912)*: la Serie de Tarzán acull aquest títol el 1926. La bona rebuda que li dispensa el públic lector propicia l'aparició de fins a 11 reedicions del text espanyol, a cura de Gustavo Gili (1933, 1938, 1948, 1953, 1956 i 1964), Novaro (1972 i 1973) i Círculo de Lectores (1973, 1974 i 1979).
- *El regreso de Tarzán (The Return of Tarzan, 1913)*: segons la pàgina de crèdits, el text espanyol publicat el 1926 dins Serie de Tarzán és una quarta edició. Tanmateix, he pogut identificar en els catàlegs de Gustavo Gili diverses reedicions posteriors de la traducció (1945, 1948, 1953, 1956 i 1964), però cap d'anterior.
- *Las fieras de Tarzán (The Beasts of Tarzan, 1914)*: el 1927 Gustavo Gili publica la traducció del tercer volum de les aventures del rei de la selva dins Serie de Tarzán. A la pàgina de crèdits del volum es fa constar que es tracta d'una segona edició corregida del text espanyol; no n'he pogut datar la primera edició, però sí vuit de posteriors a cura de Gustavo Gili (1937, 1945, 1948, 1953, 1956 i 1964) i Novaro (1972 i 1973).
- *El hijo de Tarzán (The Son of Tarzan, 1914)*: segons consta al volum mateix, el 1927 es publica la segona edició d'aquesta traducció, ara dins Aventuras de Tarzán. Als catàlegs no es fa referència a cap edició anterior del text, però sí a diverses de posteriors a Gustavo Gili (1945, dues de 1948, 1953, 1956 i 1964) i Novaro (1973).
- *El tesoro de Tarzán (Tarzan and the Jewels of Opar, 1916)*: com en el cas anterior, la traducció publicada el 1927 és una segona edició (en cap font es fa referència, però, a la sortida de la primera edició). A partir d'aquest moment, Gustavo Gili reedita el text espanyol almenys en vuit ocasions més (1937, 1945, dues el 1949, dues el 1953, 1956 i 1964); Novaro en fa una última edició el 1975.
- *Tarzán en la selva (Jungle Tales of Tarzan, 1916)*: Aventuras de Tarzán acull aquest títol per primera vegada el 1927; n'he pogut identificar almenys sis reedicions més, cinc a Gustavo Gili (1945, 1949, 1953, 1956 i 1964) i una a Novaro (1975).
- *Tarzán el indómito (Tarzan the Untamed, 1919)*: la primera edició d'aquesta traducció apareix el 1927 dins Aventuras de Tarzán. A partir d'aquest moment, Gustavo Gili la reedita almenys cinc vegades (1947, dues el 1953, 1956 i 1975).
- *Tarzán el terrible (Tarzan the Terrible, 1921)*: des que la publica per primera vegada el 1928 dins Aventuras de Tarzán, Gustavo Gili reedita aquesta traducció almenys en set ocasions (1948, dues el 1953, 1956, 1958, 1961 i 1964); al seu torn, l'editorial Novaro ho fa en una ocasió (1975).
- *Tarzán y el león de oro (Tarzan and the Golden Lion, 1922)*: Gustavo Gili publica fins a sis edicions d'aquesta traducció (la primera, el 1928 dins Aventuras de Tarzán; la resta,

els anys 1946, 1953, 1956, 1958 i 1957). Com passa amb el títol anterior, Novaro reedita el text espanyol el 1975.

- *Tarzán entre pigmeos* (*Tarzan and the Ant Men*, 1924): la primera edició de la traducció apareix el 1929; a partir d'aquest moment, Gustavo Gili en publica almenys sis edicions més (1945, 1949, dues el 1953, 1956 i 1968), i Novaro, una (1975).
- *Tarzán el gran jeque* (*Tarzan, Lord of the Jungle*, 1927): Gustavo Gili publica almenys sis edicions d'aquesta traducció, la primera de les quals data de 1929 (la resta surten el 1947, dues el 1953, 1956 i 1964); l'última reedició que he pogut localitzar va a cura de Novaro (1975).

* * *

Rosa Nouchette Carey³⁴⁶ (1840 – 1909), novel·lista. Escriu amb un èxit prou notable novel·les populars de temàtica sentimental amb un clar rerefons moralista i religiós. És el cas d'*Ester*, un títol la traducció del qual publica B. Bauzá el 1927 dins la Biblioteca para la Mujer de La Novela Interesante; es dona la circumstància que el volum espanyol introdueix erròniament el nom de l'autora, a qui presenta com Rosa Mauchette Carey.

* * *

Lewis Carroll³⁴⁷ (1832 – 1898), matemàtic i novel·lista. Pseudònim de Charles Lutwidge Dodgson. Professor a Oxford, signa diversos títols científics dins del camp de les matemàtiques. Tanmateix, és com a autor literari de narracions pretesament infantils que obté un gran ressò. El 1865 publica la seva obra més rellevant, *Alice's Adventures in Wonderland*, la traducció de la qual (*Àlicia en terra de meravelles*) edita Mentora el 1927, amb il·lustracions de Lola Anglada, tant al català com a l'espanyol. El text català, degut a Josep Carner i Puig-Oriol, s'insereix en la col·lecció Llibres per a Nois i Jovenets; a més, Mentora (1930) i, posteriorment, Juventud (1971, 1987 i 1992) el reediten almenys en quatre ocasions. Pel que fa al text espanyol, el signa Juan Gutiérrez Gili i compta, també, amb diverses reedicions a Juventud (1931, 1935, 1942, 1947, 1952, 1958, 1972, 1986, 2000, 2003 i 2008) i Roma (1940); en alguns casos s'atribueix la traducció de l'obra a José Fernández, però com ja he exposat anteriorment en aquest capítol,³⁴⁸ el més probable és que realment en sigui el revisor.

* * *

³⁴⁶ Síntesi a partir de: Who's Who [en línia]; catàleg d'autoritats LOC; base de dades d'aquesta recerca.

³⁴⁷ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

³⁴⁸ Remeto a la síntesi monogràfica dedicada a Geoffrey Maxwell Boumphrey.

Robert William Chambers³⁴⁹ (1865 – 1933), novel·lista i il·lustrador. Dibuint de prestigi, signa diverses il·lustracions per a publicacions periòdiques com *Life*, *Truth* o *Vogue*. Com a autor literari, és conegut sobretot per les seves narracions de terror i de misteri, tot i que produeix també títols policíacs, sentimentals o de retrat social. Coincidint amb el període estudiat, l'editorial Feliu y Susanna li publica les novel·les *La modelo* i *El ideal de la vida* (*The Business of Life*, original de 1913). Guillermo Boladeres assumeix la traducció del primer títol, apareguda el 1930; pel que fa a la del segon, és Tomás Orts Ramos qui la signa.

* * *

Gilbert Keith Chesterton³⁵⁰ (1874 – 1936), novel·lista i poeta. Després d'haver cursat estudis de belles arts, s'inicia en el periodisme com a crític d'art i de literatura i, posteriorment, articulista d'opinió en publicacions com *The Daily News* o *The Illustrated London News*. Com a escriptor, signa títols sobre sociologia, història i pensament, així com també reculls poètics i, sobretot, novel·les i narracions policíacques. Durant la primera dictadura del s. XX es publiquen diverses traduccions, sempre al català, de la seva obra. Així, el 1924 La Novel·la Estrangera li publica, en traducció de Cèsar August Jordana, *El cinc d'espases* (*The Five of Swords*, narració inclosa dins del recull *The Man Who Knew Too Much*, de 1922). El 1928, Nova Revista edita dins Obres de G. K. Chesterton el recull titulat *Herètics* (*Heretics*, original de 1905); el text català, degut a Pau Romeva, rep una reedició tot just un any després. Per últim, Marià Manent tradueix per a Llibreria Catalònia *L'home perdurable* (*The Everlasting Man*, original de 1925); el text català, integrat dins Biblioteca Horitzons, apareix el 1927.

* * *

Joseph Storer Clouston³⁵¹ (1870 – 1944), novel·lista i historiador. Signa diversos estudis històrics sobre les illes Òrcades; tanmateix, obté el reconeixement com a escriptor de novel·les populars centrades en la investigació i el misteri. Així, el 1912 escriu la novel·la *His First Offence*, la traducció de la qual publica Gustavo Gili el 1928; titulada *Su primer crimen*, forma part de la Colecció Selecta Internacional, i està signada amb les sigles J. G. G.

* * *

³⁴⁹ Síntesi a partir de: Hart i Leininger 1995; base de dades d'aquesta recerca.

³⁵⁰ Síntesi a partir de: Coll-Vinent 2010, 15 – 25; GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

³⁵¹ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

Herbert Winslow Collingwood³⁵² (1857 – 1927), novel·lista. Cultiva sobretot la narració popular i d'aventures. El 1927 Iberia li publica, traduïda a l'espanyol, *Una extraña aventura* dins La Novela de Aventuras.

* * *

Wilkie Collins³⁵³ (1824 – 1889), novel·lista i dramaturg. Amic personal de Charles Dickens,³⁵⁴ es fa un nom dins del gènere de la novel·la policíaca. Com a autor teatral, produeix diverses obres, tant en solitari com en col·laboració amb Dickens: és el cas, per exemple, de *The Frozen Deep* (1856). Cervantes en publica el 1923 un versió novel·lada titulada *El abismo*; el text espanyol, integrat dins la col·lecció Selección de Novelas Breves, porta la firma de Gonzalo de Ayarza.

* * *

John Colton³⁵⁵ (1889 – 1946), dramaturg i guionista. En les diverses fonts consultades no hi ha unanimitat a l'hora de situar-ne l'any de naixement, fins al punt que es fa referència a 1886, 1887, 1889 i 1991; davant aquesta situació, opto pel que es fixa en les diverses obres de referència editades per l'Oxford University Press. S'inicia com a periodista a les pàgines de diverses publicacions de la seva Minneapolis natal; tanmateix, és com a autor d'obres de teatre i de guions cinematogràfics que es fa un nom, tant en solitari com en col·laboració amb d'altres escriptors (és el cas de Clemence Randolph). Pel que fa a la temàtica de les seves obres, se sol basar en les experiències d'un protagonista nord-americà que viatja a terres llunyanes: *The Shanghai Gesture*, la traducció del qual publica Bistagne el 1930 amb el títol de *Xang-Hai*, n'és un clar exemple; C. Fernández Burgos i Rodríguez-Grahit signen la traducció al català d'aquest original estrenat el 1926.

* * *

Joseph Conrad³⁵⁶ (1857 – 1924), novel·lista. Nom de ploma de l'escriptor d'origen polonès Józef Teodor Konrad Korzeniowski. Després d'anys treballant com a mariner, adquireix la nacionalitat anglesa i inicia la seva carrera literària. Reuneix una vasta producció literària en què sobresurt, per damunt de tot, una narrativa que combina el gènere d'aventures amb

³⁵² Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

³⁵³ Síntesi a partir de: Drabble, Stringer i Hahn 2007; base de dades d'aquesta recerca.

³⁵⁴ Li dedico una síntesi monogràfica en aquest capítol.

³⁵⁵ Síntesi a partir de: Hart i Leininger 1995; base de dades d'aquesta recerca.

³⁵⁶ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

l'anàlisi psicològica. Coincidint amb el període estudiat, Montaner y Simón li publica dins la Biblioteca de Novelas Selectas, i traduïts a l'espanyol, fins a cinc títols:

- *Alma rusa (Under Western Eyes, 1911)*: Juan Mateos de Diego signa, el 1925, la traducció d'aquest títol, prologat per Joan Estelrich.
- *Lord Jim (1900)*: la publicació d'aquesta traducció deguda a Ramón D. Perés es remunta a 1927. A partir d'aquest moment, he pogut identificar almenys 17 reedicions del text en diverses cases com Plaza & Janés (1964), G. P. (1966), Montaner y Simón (1973), Planeta (1980 i 1987), Bruguera (1981 i 1985), Forum (1984), Orbis (1985 i 1989), Salvat (1986), Ediciones B (1992), R. B. A. (1995), Suma de Letras (2001), Círculo de Lectores (2002), Atalaya (2005) i Byblos (2007).
- *Nostromo (1904)*: Juan Mateos de Diego signa aquesta traducció publicada el 1927. Pel que fa a edicions posteriors del text, n'he identificat almenys cinc a Laertes (1978, 1970 i 1986) i Orbis (1985 i 1988).
- *Cuentos de inquietud (Tales of Unrest, 1898)*: la traducció d'aquest recull de contes data de 1928; el text espanyol, degut a Cipriano Rivas Cherif, rep fins a dues reedicions als segells argentins Emecé (1946) i Del Sol (1994).
- *Victoria, la novel·la de una isla (Victory, an Island Tale, 1915)*: Ramón D. Perés signa la traducció d'aquest títol, publicada el 1930 dins Biblioteca de Novelas Selectas; cases com Montaner y Simón (1973), Bruguera (1981) i Ediciones B (1987) la reediten posteriorment.

Conrad arriba també al català de la mà de la Llibreria Catalònia i la seva Biblioteca Literària. Així, el 1929 la casa barcelonina publica, en traducció de Josep Carner Ribalta, *La follia d'Almayer (Almayer's Folly, original de 1895)*; Edhasa reedita el text el 1985. Per últim, el 1930 li arriba el torn a *Un tifó (Typhoon, original de 1902)*, un títol la traducció del qual signa Alfred Gallard.

* * *

Hugh Conway³⁵⁷ (1847 – 1885), novel·lista. Pseudònim de Frederick John Fargus. Autor prolífic de narracions breus, cultiva també la novel·la. El 1925 aporta al catàleg de Maucci *Un secreto de familia (A Cabinet Secret, original de 1882)* en traducció de Francisco Carles. Segons consta al volum, es tracta d'una sisena edició; tanmateix, només n'he pogut identificar dues d'anteriors que es remunten a 1898 i a 1900, i una tercera editada a Madrid el 1886 (en el

³⁵⁷ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats LOC; base de dades d'aquesta recerca.

catàleg de la llibreria en línia Iberlibro es parla, a més, d'una hipotètica edició de 1820, una dada evidentment errònia si es té en compte la cronologia de l'autor). El 1927 és Iberia qui li publica un títol, concretament la seva primera novel·la, *Called Back*, (1886); el text espanyol, traduït per Carmela Eulate amb el títol de *Misterio*, forma part de la Biblioteca Selecta.

* * *

Marjorie Benton Cooke³⁵⁸ (1876 – 1920), novel·lista i dramaturga. Inicia la seva faceta creativa en tant que monologuista, tot i que ben aviat s'acosta a la poesia, el teatre i, finalment, la narrativa, ja sigui la novel·la, ja sigui la narració breu. Pel que fa a la temàtica de la seva obra, sovinteja el gènere sentimental i, en menor mesura, les històries per al jovent, com ara *Bambi*,³⁵⁹ de 1914. Aquest títol arriba a Catalunya el 1927 mitjançant la traducció a l'espanyol que en fa E. M.; el text, integrat dins la Colección Selecta Internacional de Gustavo Gili, és reeditat a Molino el 1941.

* * *

Fenimore James Cooper³⁶⁰ (1789 – 1851), novel·lista. Després d'enrolar-se a la marina i viatjar durant diversos anys per Europa, esdevé popular entre el públic lector gràcies a les seves novel·les d'aventures en què retrata els conflictes entre els indis i els pioners americans a les zones de frontera. Coincidint amb el període estudiat, Iberia li publica dins La Novela de Aventuras fins a tres títols: *El cazador de abejas* (*The Oak Openings, or The Bee-Hunter*, original de 1848), *La hija del sargento* (*The Pathfinder*, original de 1840) i *La pradera* (*The Prairie*, original de 1827). La traducció dels dos primers títols (a cura, respectivament, de María Rodríguez Rubí i José Pérez Guerrero) apareix el 1929; pel que fa a la del tercer (de nou signada per José Pérez Guerrero), al volum no s'hi especifica l'any d'edició.

* * *

Henry St. John Cooper³⁶¹ (1908 – 1973), novel·lista. Pseudònim de John Creasey. Empra fins a una vintena més de pseudònims com ara Gordon Ashe, Credo, Norman Deane, Brian Hope, James Marsden o Jeremy York. Fundador de la Crime Writers' Association el 1953, escriu més de 500 novel·les, principalment policiaques, tot i que també s'acosta al western, la literatura

³⁵⁸ Síntesi a partir de: IMDb [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

³⁵⁹ En cap cas es tracta de la història produïda per Walt Disney el 1942.

³⁶⁰ Síntesi a partir de: Drabble, Stringer i Hahn 2007; base de dades d'aquesta recerca.

³⁶¹ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats BNF; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

juvenil i el gènere sentimental. Pel que fa a la seva presència a les editorials catalanes de 1923 a 1930, Ribas y Ferrer li publica dins la Colección Popular Regina *El diamante verde* (1930).

* * *

Ridgwell Cullum³⁶² (1867 – 1943), novel·lista i viatger. Pseudònim de Sidney Groves Burghard. Tocat per la febre de l'or, de ben jove emprèn viatges a Sud Àfrica i al Canadà, fet que li permet recollir un bagatge que, posteriorment, plasma en la seva producció literària, consistent en una trentena de novel·les d'aventures. El 1929 Casa Cuertos li publica, en traducció de Miguel Rivas, *La senda de la vida* (*The Way of the Strong*, original de 1914); el text espanyol passa a formar part de la Colección Argos.

* * *

Maria Susanna Cummins³⁶³ (1827 – 1866), novel·lista. Nascuda en el si d'una família acomodada, s'inicia de jove com a autora literària i, ben aviat, obté un èxit notable gràcies a les seves novel·les romàntiques i moralistes. Paral·lelament, col·labora amb certa assiduitat en diverses publicacions periòdiques nord-americanes. Coincidint amb el període estudiat, B. Bauzá publica una de les seves novel·les, *El Fureidis* (1860), dins la sèrie Biblioteca para la Mujer de La Novela Interesante; A. Champs d'Or és qui signa el text espanyol, que porta per títol *Rosa del Líbano*.

* * *

James Oliver Curwood³⁶⁴ (1878 - 1927), periodista i novel·lista. S'inicia com a reporter a les pàgines del *Detroit News-Tribune*. Ben aviat sovinteja les estades al nord-oest del Canadà i a Alaska, durant les quals reuneix la inspiració necessària per desenvolupar la seva faceta d'autor literari. Així, assoleix un gran èxit entre el públic lector com a escriptor de novel·les d'aventures ambientades en les zones més salvatges i inhòspites de la part nord del continent americà. L'editorial Juventud, conscient de l'interès que desperta l'obra de Curwood, no dubta a publicar-li una trentena de títols durant la primera dictadura del s. XX, fet que el converteix en l'autor en anglès més traduït del període. L'èxit obtingut per l'editorial barcelonina amb aquesta iniciativa està fora de tot dubte, més encara si es tenen en compte les múltiples reedicions que rep cadascun dels títols publicats:

³⁶² Síntesi a partir de: IMDb [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

³⁶³ Síntesi a partir de: Hart i Leininger 1995; base de dades d'aquesta recerca.

³⁶⁴ Síntesi a partir de: Hart i Leininger 1995; base de dades d'aquesta recerca.

- *Corazones de hielo (Ice-Bound Hearts, 1915)*: deu anys després de l'edició de l'original, Juventud inaugura la Colección Aventura amb aquest títol; el text espanyol, signat per Felipe Villaverde, compta amb almenys nou edicions posteriors a cura del mateix segell (1930, 1935, 1950, 1954, 1963, 1965, 1971, 1974 i 1981).
- *El bosque en llamas (The Flaming Forest, 1921)*: la Colección de Obras Maestras acull, el 1925, aquesta traducció de Theodor Scheppelmann; a partir d'aquest moment, n'apareixen fins a nou edicions més, sempre a cura de Juventud (1927, 1935, 1941, 1947, 1953, 1960, 1965, 1969 i 1975).
- *Donde el río nace (The River's End, 1919)*: Adolf Jordà i Iglésias és qui tradueix aquest títol, publicat el 1926 dins la Colección de Obras Maestras; he pogut localitzar almenys set edicions més del text sempre a cura de Juventud (1930, 1935, 1950, 1954, 1961, 1973 i 1982).
- *El rey de los osos (The Grizzly King, 1916)*: la traducció de l'obra, deguda a J. Vinyals, forma part de la Colección Aventura i es remunta a 1926; posteriorment, Juventud la reedita fins a nou vegades més (dues el 1930, 1936, 1950, 1955, 1963, 1971, 1981 i 1989).
- *El valle de los hombres silenciosos (The Valley of Silent Men, 1920)*: Juan Gutiérrez Gili assumeix la traducció d'aquest original; el text espanyol apareix el 1926 dins la Colección de Obras Maestras, i rep fins a nou reedicions més (1934, 1945, 1951, 1956, 1962, 1965, 1969, 1974 i 1981).
- *Felipe Steele (Steele of the Royal Mounted, 1911)*: aquest títol s'integra dins la Colección Aventura el 1926; la traducció, deguda a Theodor Scheppelmann, es reedita almenys en set ocasions (1930, 1936, 1949, 1956, 1965, 1969 i 1980).
- *Flor del norte (The Flower of the North, 1912)*: La traducció de l'original, deguda a María Teresa i Alfonso Quintana, s'integra el 1926 dins la Colección de Obras Maestras; posteriorment, Juventud en publica fins a vuit reedicions (1930, 1944, 1951, 1957, 1954, 1965, 1971 i 1981).
- *Fuera de la ley (The Country Beyond, 1922)*: la Colección de Obras Maestras acull, el 1926, aquesta traducció de Theodor Scheppelmann; constato l'existència, almenys, de sis reedicions més del text espanyol (1931, 1947, 1951, 1958, 1969 i 1981).
- *Kazán, perro lobo (Kazan, 1914)*: des que apareix publicada per primer cop el 1926 a la Colección de Obras Maestras, aquesta traducció de Manuel Vallvé rep fins a 13 reedicions, 11 a cura de Juventud (1930, 1940, 1947, 1952, 1958, 1960, 1962, 1969, 1973, 1987 i 1994) i dues a Planeta (1980 i 1994).

3. Literatures i autors traduïts

- *La senda peligrosa (The Danger Trail, 1910)*: Juan Pujol és qui signa aquesta traducció, integrada dins La Novela Rosa el 1926; posteriorment es publiquen fins a cinc edicions més del text (1936, 1944, 1957, 1972 i 1982).
- *Los buscadores de oro (The Gold Hunters, 1909)*: la traducció de Theodor Scheppelmann arriba per primera vegada a la Colección Aventura el 1926; a partir d'aquest moment, Juventud la reedita almenys en set ocasions (1943, 1949, 1955, 1961, 1969, 1973 i 1974).
- *Los cazadores de lobos (The Wolf Hunters, 1908)*: des que apareix per primer cop el 1926 dins la Colección Aventura, Juventud publica fins a onze edicions més d'aquesta traducció de Theodor Scheppelmann (1933, 1935, 1943, 1949, 1955, 1962, 1965, 1969, 1973, 1974 i 1989).
- *Bari, hijo de Kazán (Baree, Son of Kazan, 1917)*: Theodor Scheppelmann és qui tradueix la continuació de *Kazán perro lobo*; el text espanyol arriba el 1927 a la Colección de Obras Maestras, i a partir d'aquest moment rep fins a sis reedicions més (1952, 1960, 1965, 1969, 1975 i 1994).
- *El antiguo camino (The Ancient Highway, 1925)*: la Colección de Obras Maestras acull, el 1927, aquesta traducció d'Isabel Bilbao de Losada; posteriorment, Juventud reedita el text espanyol almenys en set ocasions (1934, 1948, 1958, 1965, 1969, 1974 i 1981).
- *El cazador negro (The Black Hunter, 1926)*: la traducció de l'original es remunta a 1927; en aquest cas, el segell responsable de l'edició és Mentora. A partir d'aquest moment, n'apareixen fins a set reedicions, totes a Juventud (1930, 1948, 1952, 1959, 1965, 1969 i 1981).
- *El hombre de Alaska o La última frontera (The Alaskan, 1923)*: Juan Gutiérrez Gili és l'autor d'aquesta traducció, publicada el 1927 dins la Colección de Obras Maestras. Els catàlegs bibliogràfics consultats m'han permès constatar l'existència, almenys, de set reedicions del text espanyol (1935, 1949, 1956, 1965, 1968, 1974 i 1975).
- *Caliu sota la neu*: l'únic títol de Curwood traduït al català durant el període estudiat arriba a la Biblioteca Europa de Mentora el 1928; Joan Puig i Ferrerter n'és el responsable.
- *El caballero del valor (A Gentleman of Courage, 1924)*: aquesta traducció de Zoé Godoy i María Luz Morales forma part de la Colección Aventura. Publicada per primer cop el 1928, rep fins a set reedicions més (1936, 1940, 1948, 1953, 1962, 1971 i 1982).
- *El honor del desierto blanco (The Honor of the Big Snows, 1911)*: F. Susanna Montaner signa la traducció d'aquest títol integrada, el 1928, en la Colección de Obras Maestras.

Posteriorment, Juventud en publica fins a quatre edicions més (1935, 1965, 1969 i 1978).

- *El lazo de oro* (*The Golden Snare*, 1921): el 1928 es publica per primera vegada aquesta traducció d'Alfons Nadal; a partir d'aquest moment, el text espanyol, integrat dins la Colección de Obras Maestras, s'arriba a reeditar almenys en cinc ocasions (1934, 1949, 1957, 1971 i 1982).
- *La mujer acorralada* (*The Hunted Woman*, 1916): la Colección Novela Moderna de Mentora acull, el 1928, la traducció d'aquest títol. Juventud en publica fins a set edicions més (1930, 1949, 1953, 1963, 1971, 1972 i 1982).
- *Nómadas del norte* (*Nomads of the North*, 1919): és Antoni Guardiola qui signa la traducció d'aquest original, editada el 1928 dins la Colección de Obras Maestras; el text compta amb almenys sis edicions més (1945, 1953, 1960, 1969, 1981 i 1995).
- *Centella* (*Swift Lightning*, 1926): Juventud publica fins a sis edicions d'aquesta traducció signada per Adolf Jordà i Iglésias (1929, 1944, 1948, 1953, 1969 i 1973), la primera de les quals dins la Colección de Obras Maestras.
- *El ángel de Peribonka* (*The Crippled Lady of Peribonka*, 1929): aquesta traducció d'A. Masana forma part de la Colección de Obras Maestras; des que es publica per primer cop el 1929, n'apareixen fins a quatre edicions més (1955, 1963, 1971, 1981).
- *El fósforo* (*Back to God's Country and Other Stories: The Match*, 1920): el 1929 Juventud publica la traducció de l'original dins la Colección Aventura.
- *El ratón* (*Back to God's Country and Other Stories: The Mouse*, 1920): com en el cas anterior, la traducció forma part de la Colección Aventura i es remunta a 1929.
- *El regreso*: de nou, aquesta traducció es publica el 1929 i s'integra dins la Colección Aventura.
- *El retrato* (*The Courage of Marge O'Doone*, 1918): Manuel Vallvé signa aquesta traducció, publicada el 1929 dins la Colección de Obras Maestras; posteriorment n'apareixen fins a sis edicions més (1948, 1955, 1965, 1968, 1974 i 1975).
- *La fuerza de los hombres* (*Back to God's Country and Other Stories: The Strength of Men*, 1920): la Colección Aventura acull, el 1929, la traducció d'aquest original.
- *La tragedia de la selva*: des que apareix per primera vegada el 1929 dins la Colección Novelas Cortas, aquesta traducció mereix almenys cinc reedicions més (1949, 1953, 1962, 1971 i 1981).

3. Literatures i autors traduïts

- *Las llanuras de Abraham (The Plains of Abraham, 1928)*: la traducció de l'original, a cura d'Eduardo Toda Valcárcel, es publica per primera vegada el 1929; Juventud reedita el text fins a set vegades (1945, 1950, 1956, dues el 1965, 1972 i 1981).
- *El valor del capitán Plum (The Courage of Captain Plum, 1908)*: la traducció de Theodor Scheppelmann apareix per primer cop dins la Colección de Obras Maestras el 1930; amb el pas dels anys, se'n publiquen almenys tres edicions més (1948, 1954 i 1983).
- *La gloria de vivir (The Glory of Living, 1928)*: aquest original de caire autobiogràfic és l'última obra que signa Curwood abans de morir (de fet, ja es publica a títol pòstum). Pel que fa a la traducció, deguda a Guillermo López Hipkiss, apareix dins la Colección de Novelas Modernas tot just dos anys després de l'original.

Per últim, vull constatar que en les diverses reedicions d'aquests títols publicades a partir de 1975 es fa constar José Fernández com a traductor dels textos. Tanmateix, i com ja he exposat anteriorment en aquest mateix capítol, tot indica que Fernández assumeix la tasca d'actualitzar les traduccions, més que no pas la de fer-les de cap i de nou.

* * *

Clarissa Fairchild Cushman,³⁶⁵ novel·lista. Escriu diverses novel·les de temàtica sentimental i moral, la més rellevant de les quals és, potser, *The New Poor* (1927). El 1930 Juventud en publica la traducció, deguda a Susana Palanca i amb el títol de *Los nuevos pobres*, dins la Nueva Colección Hogar. Vull deixar constància que en el volum es produeix un error a l'hora de presentar l'autora de l'obra, que hi apareix com a G. F. Cushman (les inicials amb què solia signar la seva producció Geroge Francis Chushman).

* * *

Daniel Defoe³⁶⁶ (1660 – 1731), novel·lista i comerciant. Nom de ploma de Daniel Foe. Desenvolupa un gran ventall d'activitats mercantils. Paral·lelament, tasta la carrera militar i la periodística, sempre des d'una perspectiva propera a la corona i al govern. És com a escriptor, però, que la seva fama perdura. Així, es dona a conèixer mitjançant diversos poemes i libels amb un fort contingut polític; tanmateix, és amb la novel·la que reïx de forma incontestable, fins al punt que encara ara se'l considera el pare del gènere, que inicia el 1719 amb *Robinson Crusoe*. Coincidint amb el període estudiat, les editorials catalanes publiquen diverses versions de les aventures del cèlebre naufrag. La primera a fer-ho és Ramón Sopena el 1924 amb

³⁶⁵ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats LOC; base de dades d'aquesta recerca.

³⁶⁶ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

Aventuras de Robinson Crusoe: el text espanyol, degut a Tomás Orts Ramos, és una reedició del que l'editorial havia publicat el 1918; posteriorment, n'arriben a aparèixer almenys 13 reedicions (1931, 1934, 1936, 1940, 1943, 1945, 1947, 1954, 1957, 1959, 1965, 1972 i 1974). El 1925 Seix i Barral publica, també, una versió d'*Aventuras de Robinson* traduïda, en aquesta ocasió, per Gaziel; el text espanyol, integrat dins la Colección Aventuras, rep un parell de reedicions el 1943 i el 1950. De nou el 1925, Editorial Catalana publica en català el primer volum de *Robinson Crusoe* dins la Biblioteca Catalana; Josep Carner i Puig-Oriol signa la traducció de l'original, reeditada posteriorment per Selecta (1953) i La Magrana (1982, 1986, 1990, 1997 i 1998). Finalment, el 1928 la casa editorial gironina de Dalmau Carles publica *Aventuras de Robinsón*; en aquesta ocasió, i tal com s'especifica al volum mateix, es tracta d'una edició del text adaptada al públic infantil.

* * *

Charles Dickens³⁶⁷ (1812 – 1870), novel·lista. De ben jove, entra a treballar en una fàbrica de betum, fins que té l'oportunitat de cursar estudis i desenvolupar tasques administratives per a un advocat. A més, col·labora assíduament amb la premsa de l'època com a corresponsal (*Morning Herald*) i, també, com a contista (*Monthly Magazine* o *Morning Chronicle*). L'èxit li arriba, però, gràcies a la seva producció literària, sobretot novel·les en què, a partir de les experiències reunides durant una dura infantesa, plasma de forma severa la societat britànica sorgida del capitalisme i la revolució industrial. Durant la primera dictadura del s. XX, diversos segells editorials catalans decideixen apostar per l'obra de Dickens; és el cas de Juventud (i Mentora, un dels seus segells paral·lels):

- *Cuentos de Navidad (A Christmas Carol, 1843)*: la Colección Grandes Autores de Mentora acull, el 1927, aquesta traducció signada per Manuel Vallvé; amb el pas dels anys, el text espanyol mereix almenys dues reedicions a Juventud (1937 i 1948).
- *Historia de dos ciudades (A Tale of Two Cities, 1859)*: com en el cas anterior, el 1927 Mentora publica aquesta traducció de Manuel Vallvé dins la Colección Grandes Autores; posteriorment n'apareixen reedicions a Victoria (1945), Juventud (1948, 2005 i 2006) i Círculo de Lectores (1968).
- *Tiempos difíciles (Hard Times, 1854)*: Manuel Vallvé és qui assumeix aquesta traducció, editada per Mentora dins la Colección Grandes Autores el 1928; a partir d'aquest moment, Juventud en publica un parell d'edicions més (1930 i 1951).

³⁶⁷ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

- *David Copperfield* (*David Copperfield*, 1849 – 1850): El 1929 Juventud publica dins la Colección de Obras Maestras la traducció d'aquest títol, deguda a Rosa Cabrera. El text espanyol, publicat per primera vegada per la madrilenya Editorial Calleja el 1876, rep fins a 11 reedicions per part de Juventud (1941, 1943, 1962, 1969, 1970, 1978, 1987, 1997, 1999, 2004 i 2010).
- *Grandes ilusiones* (*Great Expectations*, 1861): Juventud publica per primer cop aquesta traducció de Manuel Vallvé el 1930; posteriorment, n'apareixen fins a quatre edicions més (1973, 1993, 1999 i 2004).

Deixant de banda la tasca de Juventud, diverses editorials aposten per l'obra del novel·lista britànic, concretament per aquests títols:

- *El abismo* (*The Frozen Deep*, 1856): Dickens participa en la redacció d'aquesta obra de teatre que també signa Wilkie Collins; per a més informació sobre la traducció, remeto a la síntesi monogràfica dedicada a Collins en aquest mateix capítol.
- *El grillo del hogar* (*The Cricket on the Hearth*, 1845): el 1924, l'editorial Pegaso publica dins Los Maestros de la Novela aquesta traducció d'Adolfo Torrente.
- *El hijo de la parroquia* (*Oliver Twist*, 1838): sota aquest títol la Sociedad General de Publicaciones edita, el 1924, la traducció d'*Oliver Twist*, que passa a formar part de la Colección Novelas de la Pantalla.
- *David Copperfield* (*David Copperfield*, 1849 – 1850): abans que ho faci Juventud, Ramón Sopena publica el 1926 una traducció de *David Copperfield* deguda a Gregorio Lafuerza; el text espanyol, integrat dins la Biblioteca de Grandes Novelas, rep fins a tres reedicions més (1941, 1950 i 1959).
- *La tienda del anticuario* (*The Old Curiosity Shop*, 1840 – 1841): el 1927 l'editorial Araluce publica una adaptació infantil d'aquest títol; el text espanyol, degut a José Baeza, forma part de la sèrie Las Obras Maestras al Alcance de los Niños (Colección Araluce), i rep una reedició el 1959.

- *Oliver Twist* (*Oliver Twist*, 1838): l'única traducció al català d'una obra de Dickens que he pogut localitzar durant el període estudiat apareix, el 1929, dins la Sèrie Estrangera de la col·lecció A Tot Vent de Proa; Pau Romeva és qui signa el text, reeditat almenys en tres ocasions (1970, 1992 i 1996).

* * *

Arthur Conan Doyle³⁶⁸ (1859 – 1930), metge i novel·lista. Com a metge, participa en diverses campanyes de l'exèrcit britànic al Sudan i a Sud-àfrica durant la guerra dels bòers. El 1902, precisament després d'escriure un article en defensa de la participació britànica en els conflictes del sud del continent africà, és distingit amb el tractament de Sir. Tanmateix, si per algun motiu esdevé cèlebre és per la seva faceta d'escriptor de novel·les d'aventures i detectivesques, i sobretot per ser el pare literari del mundialment conegut detectiu Sherlock Holmes. Coincidint amb el període estudiat, l'editorial Iberia li publica en espanyol diversos títols:

- *El hombre que fabricó oro* (*The Doings of Raffles Haw*, 1891): el 1927 la Biblioteca Selecta acull aquest títol en traducció de Carlos del Corral Casal.
- *El mundo perdido* (*The Lost World*, 1912): Víctor Lletget signa la traducció d'aquest títol, editada el 1927 dins La Novela de Aventuras.
- *El tren desaparecido* (*The Lost Special*, 1898): també el 1927, Iberia publica dins Grandes Aventuras la traducció de l'original.
- *L'associació dels homes rojos i altres narracions*: el 1927 Iberia inaugura la Biblioteca Popular Il·lustrada amb aquest recull de narracions traduïdes per V. F. En formen part *L'associació dels homes rojos* (*The Adventure of the Red-Headed League*, 1890), *L'aventura dels cinc pinyols de taronja* (*The Five Orange Pips*, 1887) i *El campió de fútbol* (*The Adventure of the Missing Three-Quarter*, 1896)
- *El cielo envenenado* (*The Poison Belt*, 1913): la traducció d'August Riera, publicada el 1928, forma part de La Novela de Aventuras.
- *El valle del terror* (*The Valley of Fear*, 1915): la darrera traducció publicada per Iberia durant aquest període apareix el 1928 i porta la signatura de Manuel Vallvé.

³⁶⁸ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

Per últim, i deixant de banda Iberia, el 1928 l'editorial Atlante publica dins Aventuras de Sherlock Holmes el setè volum de les *Memorias íntimas de Sherlok Holmes (The Memoirs of Sherlock Holmes*, original de 1984).

* * *

Joseph Allan Dunn³⁶⁹ (1872 – 1941), periodista, novel·lista i viatger. En puc resseguir la trajectòria gràcies a l'article commemoratiu que, amb motiu de la seva mort, li dedica *The New York Times* el març de 1941.³⁷⁰ Pel que fa al seu vessant de periodista, col·labora com a articulista i corresponal de guerra en diverses publicacions periòdiques. Tanmateix, és com a escriptor i dins del gènere *pulp* que es fa un nom, amb aproximadament mig miler de títols; cultiva principalment la novel·la d'aventures ambientada als mars del sud i el western, tot i que no deixa de banda les històries de detectius i la ficció juvenil. La seva obra es difon tant en el sector editorial com en les pàgines de les diverses revistes de literatura popular del moment (*Adventure, Wild West Weekly, People's, Complete Story Magazine, Detective Fiction Weekly o Boys' Life*). Coincidint amb el període estudiat, concretament l'any 1924, Gustavo Gili li publica dins la Colección Selecta Internacional *Rotorúa Rex*; Emilio María Martínez Amador és qui signa la traducció d'aquest original de 1918, reeditada el 1940 per Molino.

* * *

Maria Edgeworth³⁷¹ (1767 – 1849), novel·lista, pedagoga, dramaturga i assagista. Cultiva sobretot la novel·la realista, tant per al públic adult com per a l'infantil. Paral·lelament, es fa un nom pels seus assaigs sobre política i pedagogia. El 1923 aporta a la Selección de Novelas Breves de l'editorial Cervantes una narració titulada *Dos familias*, en traducció d'Alfons Nadal.

* * *

George Eliot³⁷² (1819 – 1880), novel·lista, assagista i traductora. Pseudònim de Mary Ann Evans. Tradueix a l'anglès autors com Strauss, Spinoza o Feuerbach. Com a assagista, escriu principalment sobre literatura i filosofia francesa i alemanya. Pel que fa al seu vessant de creadora literària, se serveix de la novel·la i la narració breu per exposar el seu pensament, amb obres com *Adam Bede*, de 1859. Durant la primera dictadura del s. XX, B. Bauzá encarrega a Manul Vallvé la traducció a l'espanyol d'aquest títol, que apareix com a *Adan Bede* dins la

³⁶⁹ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats LOC; base de dades d'aquesta recerca.

³⁷⁰ «J. Allan Dunn Dies. Author, Explorer». *The New York Times* (26 març 1941).

³⁷¹ Síntesi a partir de: Cox 2002; base de dades d'aquesta recerca.

³⁷² Síntesi a partir de: GEC [en línea]; base de dades d'aquesta recerca.

sèrie Biblioteca para la Mujer de la col·lecció La Novela Interesante; n'he pogut trobar una reedició l'any 2000 a cura d'Ediciones del Bronce.

* * *

Thomas Stearns Eliot³⁷³ (1888 – 1965), poeta, dramaturg i assagista. Exerceix de professor de literatura primer a Harvard i, després, al Highgate College de Londres, fins que entra a treballar al Lloyd Bank de la capital britànica. Pel que fa al seu vessant creatiu, se'l considera un dels renovadors de la poesia anglesa moderna, sobretot a partir de la publicació, el 1922, de *The Waste Land*; així es constata el 1948, any en què rep el premi Nobel de literatura «per la seva contribució excepcional i pionera a la poesia d'avui dia». A més, cultiva el gènere teatral en vers i l'assaig crític. Conscient de la rellevància tant de l'autor com de l'obra, l'editorial Cervantes decideix publicar, el 1930, la traducció a l'espanyol de *The Waste Land*. Ángel Flores és qui signa el text, titulat *Tierra baldía*, i posteriorment reeditat pels segells mexicans Coyocán (2001) i Fontamara (2007).

* * *

Warner Fabian³⁷⁴ (1871 – 1958), periodista i novel·lista. Pseudònim de Samuel Hopkins Adams. Es fa un nom cop a periodista d'investigació en publicacions periòdiques com ara *New York Sun*, *McClure's Magazine* o *Collier's Weekly*; paral·lelament, i pel que fa a la seva producció literària, cultiva la narrativa de ficció. El 1927 edita li publica *Esposas libres (Sailors' Wives)*; dos anys més tard, la mateixa editorial aposta per *Solteros de verano (Summer Bachelors)*.

* * *

Francis James Finn³⁷⁵ (1859 – 1928), religiós i novel·lista. Segons constato en l'article commemoratiu que li dedica *The New York Times* el 1928 amb motiu de la seva mort,³⁷⁶ escriu una sèrie de novel·les per al jovent amb un clar contingut moral; es caracteritzen per desenvolupar arguments molt actuals per a l'època i per la versemblança dels personatges que els protagonitzen. Pel que fa al període estudiat, la Librería Religiosa li publica fins a cinc títols dins la col·lecció Narraciones Escolares:

³⁷³ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

³⁷⁴ Síntesi a partir de: Hart i Leininger 1995; base de dades d'aquesta recerca.

³⁷⁵ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

³⁷⁶ «Rev. Francis J. Finn, author, dies at 70: writer of many popular books for boys succumbs in Cincinnati». *The New York Times* (3 novembre 1928), p. 14.

3. Literatures i autors traduïts

- *Bobby en el país del cine (Bobby in Movieland)*: des que es publica per primera vegada el 1923, aquesta traducció rep fins a tres reedicions més (1943, 1945 i 1954).
- *Afrontando el peligro (Facing Danger)*: la traducció d'aquest original apareix el 1924 amb el subtítol de *Pepe Ranly*; amb el pas dels anys, concretament el 1943, se'n publica una reedició.
- *Lord Bountiful (Lord Bountiful)*: la primera edició d'aquesta traducció data de 1924; pel que fa a la segona, cal esperar fins a 1954 per trobar-la.
- *Robertito afortunado (Lucky Bob)*: segons els catàlegs bibliogràfics consultats, aquesta traducció compta amb dues edicions, una de 1924 (la primera) i una altra de 1943.
- *El más feliz de sus años (The Luckiest Year)*: com en el cas anterior, es tracta d'una traducció publicada el 1924 i reeditada el 1943.

* * *

Joseph Smith Fletcher³⁷⁷ (1863 – 1935), periodista i novel·lista. Signa la seva producció amb les inicials J. S. Fletcher. En puc resseguir la trajectòria gràcies a l'article que *The Yorkshire Post* li dedica el maig de 2006.³⁷⁸ Tot i que s'inicia amb la poesia, aquest prolífic autor (compta amb una bibliografia de més de 200 títols) cultiva sobretot la ficció detectivesca. Juventud li publica un parell de títols traduïts dins la Colección de Obras Maestras: *La herencia (Dead Men's Money, original de 1920)* i *La trampa (The Rayner-Slade Amalgamation, original de 1922)*. La primera d'aquestes traduccions data de 1929, i és el mateix segell editorial qui se n'atribueix l'autoria; posteriorment es reedita el 1931 i el 1933. Pel que fa a la segona traducció, la signa Esteban Macragh; Juventud l'edita per primera vegada el 1930 i hi torna el 1933.

* * *

John Galsworthy³⁷⁹ (1867 – 1933), novel·lista, dramaturg i assagista. Conegut sobretot com a autor narratiu, se centra en temes de caràcter social i moral, fins al punt que els seus escrits esdevenen un retrat crític de la societat del moment; de fet, la seva producció literària li reporta, el 1932, la concessió del premi Nobel de literatura «en reconeixement a la seva eminent força descriptiva». Pel que fa al període estudiat, el 1924 La Novel·la Estrangera li publica, en traducció al català d'Alfons Maseras, diverses narracions breus editades en un únic volum; el recull conté *El jueu errant (A Simple Tale, 1914)*, *Un cop de cap*, *Uns treballadors*,

³⁷⁷ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

³⁷⁸ «How fame eludes a man of many words». *The Yorkshire Post* (8 maig 2006).

³⁷⁹ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

L'home mort (*The Dead Man*, 1915) i *El pres* (*The Prisoner*, 1909). Al seu torn, Mentora li publica, el 1927, *El mono blanco* (*The White Monkey*, original de 1924), en traducció dels germans C. i A. Fernández Burgas; el text espanyol mereix almenys quatre edicions més a Juventud (1941, 1943, 1958 i 1983).

* * *

Dorothea Gerard³⁸⁰ (1855 – 1915), novel·lista. Nom de ploma de Dorothea Gerard Longard de Longgarde. Signa, tant en solitari com conjuntament amb la seva germana Emily, una extensa producció literària en què destaquen les novel·les de temàtica sentimental situades a l'Europa de l'est. El 1929 l'editorial Juventud li publica, en traducció de P. Ris, *La conquesta de Londres* (*The Conquest of London*); el text espanyol forma part de La Novela Rosa, i mereix almenys una reedició el 1936.

* * *

George Gibbs³⁸¹ (1870 – 1942), novel·lista, il·lustrador, artista i guionista. Com a artista, pinta sobretot retrats; pel que fa a la seva faceta d'il·lustrador, col·labora amb diverses publicacions periòdiques de l'estil de *The Saturday Evening Post*, *Ladies' Home Journal*, *Redbook* o *The Delineator*. Finalment, signa una cinquantena de llibres, la majoria novel·les d'aventures amb trames que giren entorn de l'espionatge i els viatges a terres exòtiques; paral·lelament, cultiva també el gènere sentimental. Coincidint amb el període estudiat, la Sociedad General de Publicaciones li edita tres títols dins la Colección de Novelas Hogar: *Juventud triunfante* (*Youth Triumphant*, original de 1921), *La puerta cerrada* (*The Bolted Door*, original de 1923) i *El camino prohibido* (*The Forbidden Way*, original de 1911). *Juventud triunfante* apareix el 1923 en traducció de Ch. Mostany. Pel que fa a *La puerta cerrada*, també surt el 1923, i són María Luz Morales i Zoé Godoy qui en signen la traducció; he pogut identificar diverses edicions posteriors del text espanyol a cura de la Sociedad General de Publicaciones (1924) i Juventud (1928, 1930 i 1943). El 1926 es publica *El camino prohibido*; tornen a ser Morales i Godoy qui tradueixen l'original anglès. Per últim, La Novela Rosa de Juventud acull el 1927 la traducció d'un darrer títol de Gibbs: *Cabecita loca*.

* * *

³⁸⁰ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats LOC; base de dades d'aquesta recerca.

³⁸¹ Síntesi a partir de: Who's Who [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

Charles James Louis Gilson³⁸² (1878 – 1943), capità de vaixell i novel·lista. Signa amb el nom de Captain Gilson diverses novel·les d'aventures ambientades a l'orient. És el cas, per exemple, de *The Crystal Pagoda*, traduïda per Juan Mateos de Diego (amb el títol de *La pagoda de cristal*) per a la Colección Aventura de Seix Barral; publicada per primer cop el 1927, aquesta traducció compta amb un parell de reedicions a cura de la mateixa editorial (1943) i de Planeta (1980). Gilson és novament traduït dins la Colección Aventura de Seix Barral el 1930, amb *El diós leopardo*; el text espanyol rep una reedició el 1947.

* * *

Elinor Glyn³⁸³ (1864 – 1943), novel·lista i guionista. Obté un ressò més que considerable dins la novel·la sentimental, sobretot perquè desenvolupa trames en què l'escàndol i l'erotisme hi són gairebé sempre presents; diverses de les seves obres esdevenen, a més, guions cinematogràfics, un fet que contribueix encara més a la popularitat de l'autora. Coincidint amb el període estudiat, i conscient de la bona acollida que genera Glyn entre el públic lector, Juventud li publica a través del segell paral·lel Edita més d'una vintena de títols traduïts a l'espanyol:

- *Amor triunfante* (*Beyond the Rocks*, 1906): la traducció de l'original, a cura d'Alfons Nadal, apareix el 1926 dins la col·lecció Edición Popular; posteriorment, he pogut identificar almenys tres edicions més del text (1928, 1951 i 1957).
- *El gran momento* (*The Great Moment*, 1925): Theodor Scheppelmann signa aquesta traducció de 1926, que passa a formar part d'Edición Popular; a partir d'aquest moment n'apareixen fins a sis edicions més a Edita (1928, 1929, 1930 i 1955) i Juventud (1944 i 1946).
- *¿Por qué?* (*The Reason Why*, 1912): la primera edició del text espanyol apareix el 1927 dins la Colección Popular Edita; n'he pogut identificar diverses reedicions a cura d'Edita (1930 i 1951) i Juventud (1944).
- *Hombre y mujer* (*Man and Maid*, 1922): la Colección Popular Edita acull, el 1927, aquesta traducció de Piedad de Salas; el text espanyol rep, almenys, dues reedicions més (1929 i 1951).
- *La carrera de Catalina* (*The Career of Katherine Bush*, 1916): traduït per Pablo M. de Salinas, el text espanyol passa a formar part, el 1927, de la col·lecció Edición Popular, i

³⁸² Síntesi a partir de: Who's Who [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

³⁸³ Síntesi a partir de: Drabble, Stringer i Hahn 2007; base de dades d'aquesta recerca.

només un any després ja se'n fa una reedició; els principals catàlegs bibliogràfics en recullen també una reedició de 1950.

- *La conquista de la esposa (The Man and the Moment, 1927)*: el mateix 1927 Juventud edita dins La Novela Rosa aquesta traducció atribuïda, en principi, a Adolf Jordà Iglésias. El 1930 el títol arriba a la Colección Popular del segell paral·lel Edita, ara amb una traducció de Manuel Vallvé que és reeditada el 1932 i el 1951. Tenint en compte que es tracta de la mateixa casa editorial i del mateix títol, aventuro que hi podria haver un error a l'hora d'assignar el responsable del text espanyol de 1927.
- *La filosofía del amor (The Philosophy of Love, 1923)*: Alicia Rey és qui signa la traducció de l'original. Publicat el 1927, el text espanyol forma part de la Colección Popular Edita, i ben aviat rep dues reedicions més (1929 i 1930).
- *Las aventuras de Evangelina (The Vicissitudes of Evangeline, 1905)*: Edición Popular acull, el 1927, aquesta traducció de Piedad de Salas, posteriorment reeditada almenys en quatre ocasions (1928, 1929, 1952 i 1956).
- *Su hora (His Hour, 1910)*: aquesta traducció de Manuel Vallvé s'inscriu el 1927 dins la Colección Popular Edita; a partir d'aquest moment el text espanyol mereix almenys cinc reedicions, quatre a Edita (dues el 1929, 1932 i 1957) i una a Juventud (1939).
- «Ello» ('It', 1927): novament és Manuel Vallvé qui signa aquesta traducció publicada el 1928 i reeditada el 1929.
- *Alcione (Halcyone, 1912)*: la primera edició del text espanyol apareix el 1928 dins Novelas Edita; amb el pas dels anys, se'n publiquen almenys dues edicions més (1930 i 1952). També el 1928, el mateix segell editorial publica un volum que porta per títol *La hija de Afrodita*; novament, es tracta d'una traducció d'*Halcyone*, aquest cop deguda a José Godoy. Tenint en compte que tots dos títols apareixen el mateix any i en la mateixa editorial, aventuro que, de fet, es tracta del mateix text, i que Godoy n'és el responsable en tots els casos.
- *Ceguera de amor (Love Blindness, 1926)*: publicada per primer cop el 1928, la traducció d'aquest original rep fins a tres reedicions a cura d'Edita (1929 i 1932) i Juventud (1941).
- *El precio de las cosas (The Price of Things, 1919)*: la primera edició del text espanyol es remunta a 1928 i pertany a la Colección Popular Edita; dos anys més tard se'n publica una segona edició.
- *Las reflexiones de Ambrosina (The Reflections of Ambrosine, 1903)*: com en el cas anterior, la primera edició de la traducció apareix dins la Colección Popular Edita el

3. Literatures i autors traduïts

1928; a partir d'aquest moment, he pogut localitzar un parell de reedicions del text espanyol (1930 i 1953).

- *Seis días (Six Days)*: la col·lecció Edición Popular acull, el 1928, aquesta traducció; posteriorment se'n publiquen almenys quatre edicions més, una a Edita (1932) i tres a Juventud (1938, 1941 i 1945).
- *Cartas a Carolina (Letters to Caroline, 1914)*: la Colección Edita acull, el 1929, la traducció d'aquest original anglès; el 1932 n'apareix una reedició.
- *El amante de Ginebra (The Sequence, or Guinevere's Lover, 1913)*: Edita publica fins a quatre edicions d'aquesta traducció, la primera de les quals el 1929; pel que fa a la resta, apareixen el 1931, el 1932 i el 1939.
- *Isabel visita América (Elizabeth Visits America, 1909)*: la primera edició de la traducció es remunta a 1929 i forma part de la Colección Popular Edita; pel que fa a la segona, surt tot just un any després.
- *Tres semanas (Three Weeks, 1907)*: el 1929 la Colección Popular Edita acull aquesta traducció; dos anys més tard, concretament el 1931, se'n publica la segona edició.
- *Esa pasión llamada amor (This Passion Called Love, 1925)*: la traducció de l'original anglès apareix el 1930; és José Bendala S. de la Campa qui la signa.
- *Las visitas de Isabel (The Visits of Elizabeth, 1900)*: l'única informació que he pogut obtenir d'aquesta traducció és que apareix publicada per primera vegada el 1930.
- *Ritzi (Ritzy, 1927)*: publicat per primer cop el 1930, el text espanyol ja rep una reedició el 1932; en tots dos casos l'editorial s'atribueix l'autoria de la traducció.

* * *

Jackson Gregory³⁸⁴ (1882 – 1943), docent, periodista i novel·lista. Exerceix el periodisme en publicacions de Califòrnia, Texas, Illinois o Nova York; paral·lelament, treballa de professor de secundària. Pel que fa a la seva producció literària, cultiva la novel·la i la narració breu amb arguments detectivescos i propers al western. És el cas de *The Shortcut of Death* (1916), una obra la traducció de la qual publica Gustavo Gili el 1924 dins Colección Selecta Internacional; el text espanyol, a cura d'Adolfo Varela Castro i titulat *El atajo de la muerte*, rep una reedició a Molino el 1940.

* * *

³⁸⁴ Síntesi a partir de: Who's Who [en línia]; catàleg d'autoritats LOC; base de dades d'aquesta recerca.

Zane Grey³⁸⁵ (1872 – 1939), novel·lista. Després de cursar estudis de Dret, exerceix l'advocacia fins que l'abandona per dedicar-se plenament a la literatura. Cultiva amb gran èxit la novel·la d'aventures ambientada a l'Oest americà, fins al punt que, en vida, arriba a vendre fins a 13 milions de còpies de la seixantena de llibres que escriu. L'editorial Juventud, conscient de la bona acollida que té Grey entre els lectors, li publica, coincidint amb el període estudiat (i traduïts a l'espanyol), una vintena de títols en només tres anys:

- *Los jinetes de la pradera roja (Riders of the Purple Sage, 1912)*: la novel·la més famosa de Grey arriba el 1928 a la Colección de Obras Maestras; el text espanyol, degut a Theodor Scheppelmann, mereix almenys nou edicions més (1934, 1947, 1949, 1951, 1953, 1959, 1968, 1973 i 1981).
- *Lluvia de oro (Desert Gold, 1915)*: Eduardo Toda Valcárcel tradueix l'original anglès dins la Colección Aventura. El text espanyol, publicat el 1928, es divideix en tres volums titulats, respectivament, *Mercedes Castañeda*, *La persecución* i *El secreto*; a partir d'aquest moment, n'apareixen fins a 11 edicions més (1933, 1944, 1949, 1951, 1955, 1959, 1963, 1965, 1969, 1974 i 1982).
- *El camino del arco iris (The Rainbow Trail, 1915)*: aquest cop dins la Colección de Obras Maestras, el 1928 es publica la traducció, deguda a Theodor Scheppelmann, de l'original anglès; he pogut identificar fins a nou edicions més del text espanyol en els principals catàlegs bibliogràfics i editorials (1935, 1940, 1947, 1956, 1960, 1963, 1968, 1973 i 1981).
- *El jinete misterioso (The Mysterious Rider, 1921)*: Adolf Jordà i Iglésias és el responsable d'aquesta traducció publicada el 1928 dins la Colección de Obras Maestras; a partir d'aquí, el text espanyol rep com a mínim sis reedicions més (1933, 1952, 1958, 1968, 1972 i 1980).
- *Los caminantes del desierto (The Wanderer of the Wasteland, 1923)*: he pogut identificar fins a nou edicions d'aquesta traducció signada per Theodor Scheppelmann. La primera es remunta a 1928 i forma part de la Colección de Novelas Modernas; pel que fa a les altres, són, per ordre cronològic, de 1933, 1948, 1956, 1961, 1965, 1968, 1972 i 1980.
- *Cazando pumas en el Gran Cañón (Roping Lions in the Grand Canyon, 1924)*: el text espanyol, degut a Manuel Vallvé, s'integra el 1928 dins la Colección Aventura.
- *Bajo el cielo del Oeste (The Light of Western Stars, 1914)*: Eduardo Toda Valcárcel aporta aquesta traducció a la Colección de Obras Maestras el 1929; el text espanyol

³⁸⁵ Síntesi a partir de: Hart i Leininger 1995; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

mereix almenys vuit edicions repartides durant els anys 1933 (es tracta d'un volum doble que conté, a més, el títol que comentaré a continuació), 1934, 1950, 1958, 1962, 1969, 1974 i 1982.

- *La heroína de Fort Henry* (*Betty Zane*, 1903): La primera novel·la de Grey arriba el 1929 a la Colección de Obras Maestras de mà de Joan Gols. Pel que fa a les reedicions del text espanyol, n'he pogut identificar nou (1933, 1936, 1954, 1958, 1959, 1964, 1968, 1977 i 1995); com apuntava abans, la de 1933 s'inclou dins d'un doble volum que conté, a més, *Bajo el cielo del Oeste*.
- *Río perdido* (*Forlon River*, 1927): Theodor Scheppelmann assumeix la traducció d'un nou volum per a la Colección de Novelas Modernas el 1929; el títol esdevé tot un èxit editorial, fins al punt que Juventud en publica almenys 14 edicions més (1933, 1945, 1946, 1950, 1953, 1956, dues el 1959, 1961, 1967, 1969, 1973, 1981 i 1994).
- *El Santa Rosa* (*Ken Ward in the Jungle*, 1912): Manuel Vallvé signa el text espanyol, publicat el 1929 dins la Colección Aventura.
- *Tappan y su burro* (*Tappan's Burro*, 1923): el 1929 Juventud publica dins la Colección Aventura aquesta traducció d'Ivonne Ferrer.
- *Tigre*: de nou, ens trobem amb un títol publicat el 1929 dins la Colección Aventura; en aquesta ocasió, l'editorial mateixa s'atribueix la propietat de la traducció.
- *Nevada* (1928): tot just un any després de l'aparició de l'original, Juventud publica aquest títol en traducció de Theodor Scheppelmann; a banda de la primera, els principals catàlegs bibliogràfics i editorials registren fins a 12 edicions més del text espanyol (1933, 1946, 1948, 1950, 1956, dues el 1959, 1961, 1968, 1972, 1980 i 1994).
- *El caballo salvaje* (*Wild Horse Mesa*, 1928): el 1930 Juventud publica dins la Colección de Novelas Modernas (mitjançant el segell paral·lel Edita) aquesta traducció d'Eduardo Toda Valcárcel. Posteriorment n'apareixen almenys 12 reedicions, 11 a Juventud (1935, 1936, 1947, 1951, 1954, 1958, 1959, 1962, 1967, 1972 i 1976) i una a Planeta (1980).
- *La fuerza de la sangre* (*Lonely Star Ranger*, 1915): com en el cas anterior, aquesta traducció de Manuel Vallvé es publica per primera vegada el 1930 dins la Colección de Novelas Modernas i sota el paraigua del segell paral·lel Edita. Els catàlegs bibliogràfics recullen fins a vuit reedicions més del text espanyol (1947, 1951, 1957, 1959, 1961, 1969, 1975 i 1983).
- *Hasta el último hombre* (*To the Last Man*, 1921): la Colección de Novelas Maestras de Juventud acull, el 1930, aquesta traducció de Theodor Scheppelmann; posteriorment,

el text espanyol mereix almenys deu reedicions (1934, 1948, 1951, 1954, 1958, 1962, 1965, 1968, 1973 i 1981).

- *Huracán* (*Wildfire*, 1917): la traducció de l'original es remunta a 1930, any en què apareix publicada dins la Colección Obras Maestras; els principals catàlegs bibliogràfics i editorials recullen fins a deu edicions més del text espanyol (1933, 1936, 1949, 1950, 1954, 1957, 1961, 1970, 1975 i 1983).
- *La legión de la frontera* (*The Border Legion*, 1916): Esteban Macragh signa la traducció del títol que posa el punt i final a aquest inventari. Publicat el 1930 dins la Colección de Obras Maestras, amb el pas dels anys el text espanyol mereix almenys sis reedicions (1948, 1958, 1961, 1969, 1974 i 1981).

Com ja he comentat anteriorment en aquest capítol, i pel que fa a les reedicions de les traduccions, a partir de 1975 resulta habitual que l'editorial Juventud n'atribueixi l'autoria a José Fernández, el qual realment assumeix la revisió i actualització dels textos.

* * *

Alfred Gudeman³⁸⁶ (1862 – 1942), professor. Ensenya filologia clàssica a la Johns Hopkins University, la University of Pennsylvania i la Cornell University. Escriu diversos volums dedicats a la història de la filologia clàssica i, especialment, la literatura en llatí. Coincidint amb el període estudiat, l'editorial Labor publica dins la seva Biblioteca de Iniciación Cultural dos d'aquests títols: es tracta, concretament, d'*Historia de la literatura latina* i *Historia de la Antigua literatura latino-cristiana*. El primer apareix el 1926 en traducció de Carles Riba, i rep fins a sis reedicions en anys posteriors (1930, 1936, 1942, 1952, 1961 i 1965); val a dir que, segons es constata al volum mateix, Riba no es limita a traslladar el text, sinó que n'amplia el contingut. Pel que fa al segon, es remunta a 1928 i Pascual Galindo Romero en signa la traducció, reeditada el 1940.

* * *

Henry Rider Haggard³⁸⁷ (1856 – 1925), novel·lista i viatger. Desenvolupa tasques administratives en les colònies britàniques a l'Àfrica, fet que li permet reunir experiències que posteriorment plasma en la seva producció literària. De nou a Anglaterra, prova sort en l'advocacia, però ben aviat l'abandona per centrar-se en la seva carrera com a escriptor. Relacionat amb això, obté un èxit més que notable gràcies a les seves novel·les d'aventures

³⁸⁶ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats LOC; base de dades d'aquesta recerca.

³⁸⁷ Síntesi a partir de: Drabble, Stringer i Hahn 2007; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

situades a l'Àfrica, amb títols mundialment coneguts com *King Solomon's Mines* (1885). El 1927 Iberia publica precisament la traducció d'aquesta obra, signada per María Rodríguez Rubí i titulada *Las mines del Rey Salomón*; el text espanyol, inclòs dins La Novela de Aventuras, rep una reedició tot just dos anys després. No és l'únic títol de Haggard que apareix a Iberia; de fet, el segell barceloní n'edita dos més: *Ella* (*She*, original de 1887) i *El pueblo de la bruma*. Pel que fa a *Ella*, apareix el 1927 dins la Biblioteca Selecta en traducció d'August Riera; al seu torn, *El pueblo de la bruma* s'edita el 1930 en dos volums titulats, respectivament, *El pueblo de la niebla* i *El cocodrilo sagrado*; el text espanyol el signa, en tots dos casos, José Pérez Guerrero.

* * *

Thomas Hardy³⁸⁸ (1840 – 1928), novel·lista i poeta. S'inicia en la novel·la amb arguments situats en ambients rurals. Amb el pas dels anys, però, l'abandona i se centra en la poesia; es caracteritza per emprar un estil planer (fins i tot col·loquial) i per evitar la retòrica en les seves composicions. L'única obra que aporta al panorama editorial català durant la primera dictadura del s. XX és *Tess of the D'Urbervilles*, un original de 1891 la traducció del qual publica Proa el 1929. El text català, degut a Cèsar August Jordana i titulat *Teresa dels Urbervilles: una dona pura*, s'inscriu dins la Sèrie Estrangera de la col·lecció A Tot Vent; per trobar-ne una reedició cal esperar fins a 1979.

* * *

Anthony Hope Hawkins³⁸⁹ (1863 – 1933), novel·lista i dramaturg. Signa la seva producció literària amb el nom de ploma d'Anthony Hope. Exerceix professionalment l'advocacia, i fins i tot és distingit amb el tractament de Sir per la seva tasca propagandística pro-britànica durant la Primera Guerra Mundial. Tanmateix, és com a autor de novel·les d'aventures que obté un cert renom, sobretot amb *The Prisoner of Zenda* (1894) i la seva continuació, *Rupert of Hentzau* (1898). El 1928, l'editorial Iberia publica tots dos títols dins la Colección Joya en traducció d'August Riera i sota els títols de *El prisionero de Zenda* i *Ruperto de Hentzau*. Amb el pas dels anys, *El prisionero de Zenda* rep fins a cinc reedicions més, una a cura de La Gaya Ciencia (1981) i quatre del segell argentí Acme (1945, 1949, 1953 i 1955).

* * *

³⁸⁸ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

³⁸⁹ Síntesi a partir de: Drabble, Stringer i Hahn 2007; base de dades d'aquesta recerca.

Nathaniel Hawthorne³⁹⁰ (1804 – 1864), novel·lista. Desenvolupa tasques d'inspector duaner fins que és nomenat cònsol nord-americà a Liverpool. Paral·lelament, i pel que fa al seu vessant literari, produeix diversos reculls de contes i quatre novel·les, amb títols d'èxit com *The Scarlet Letter*, de 1850. El 1930 Llibreria Catalònia en publica la traducció amb el títol de *La lletra vermella*. El text català, a cura d'Antoni Rovira i Virgili, és una reedició del que L'Avenç publica una vintena d'anys abans (1910); a partir de la dècada dels 80 del s. XX, Edicions 62 el reedita almenys en quatre ocasions (1982, 1986, 1996 i 2002). *La lletra vermella* no és, però, l'única obra de Hawthorne que apareix a Catalunya durant el període estudiat; de fet, el 1924 La Novel·la Estrangera publica, en traducció de Josep M. López Picó, el recull *Dels contes dits dues vegades* (*Twice-Told Tales*, original de 1837).

* * *

Grace Livingston Hill³⁹¹ (1865 – 1947), novel·lista. En ocasions empra el pseudònim de Marcia Macdonald. Com a escriptora, cultiva la novel·la i la narració breu de temàtica sentimental, amb arguments que plasmen la clàssica lluita entre el bé i el mal. A partir de 1925 Juventud li publica, traduïdes a l'espanyol, set obres que s'integren a la col·lecció La Novela Rosa:

- *La casa encantada* (*The Enchanted Barn*, 1918): Alfons Nadal signa aquesta traducció de 1925, reeditada pel mateix segell el 1930.
- *La novia de los dos* (*Phoebe Deane*, 1909): Alfons Nadal assumeix, de nou, la traducció de l'original anglès; publicada per primer cop el 1926, tot just dos anys després ja compta amb una reedició.
- *Revivir* (*Recreations*, 1924): en aquesta ocasió és Isabel Bilbao de Losada qui tradueix l'original; a banda de la primera edició de 1926, n'apareix una altra el 1928.
- *Betty se va* (*Exit Betty*, 1920): el nom d'Alfons Nadal s'associa novament a aquesta traducció de 1929.
- *Marión quiere vivir su vida* (*Crimson Roses*, 1928): la traducció de l'original, deguda a Zoé Godoy, apareix per primera vegada el 1929.
- *Días de prueba* (*Ariel Custer*, 1925): publicat el 1930, el text espanyol és de Julio Calvo Alfaro.
- *La hija pródiga* (*The Prodigal Girl*, 1929): el 1930 apareix, en traducció d'Ivonne Ferrer, el darrer títol de Hill publicat a Juventud durant el període estudiat.

* * *

³⁹⁰ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

³⁹¹ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats LOC; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

Ethel Hueston³⁹² (1887 – ?), novel·lista. Els catàlegs bibliogràfics s’hi refereixen també com a Ethel Powelson (el seu cognom de soltera). Pel que fa a la seva producció literària, cultiva sobretot la narració sentimental. El 1923 Gustavo Gili li publica, en traducció d’Adolfo Varela Castro, *Eso dice Prudencia* (*Prudence says so*, original de 1916); l’editorial Molino reedita el text espanyol el 1942. Al seu torn, el 1928 l’editorial Juventud publica dins La Novela Rosa *Alegría* (*Merry O*, original de 1923); en aquesta ocasió és Manuel Vallvé qui signa el text espanyol, reeditat novament el 1930. Per últim, el 1929 també Juventud publica, ara a través del segell paral·lel Edita, la traducció de *La hija de Prudencia*; el text forma part de la Colección Popular Edita.

* * *

E. M. Hull³⁹³ (1880 – 1947), novel·lista. Pseudònim d’Edith Maude Winstanley (de soltera, Henderson). Escriptora de novel·les de temàtica sentimental, esdevé popular per les seves històries amoroses situades al desert. En aquesta línia, el 1921 escriu *The Sheik*, una obra que gaudeix d’una molt bona acollida entre el públic lector; el segell de Feliu y Susanna no triga a publicar-ne la traducció amb el títol de *El árabe*, i el 1926 ja en treu la quarta edició (segons consta a la pàgina de crèdits del volum). Als catàlegs bibliogràfics no s’esmenta les tres edicions anteriors del text espanyol, degut a Palmira Viñolas, però sí almenys cinc de posteriors degudes a Serrahima y Urpí (1943, 1946 i 1957) i als segells mexicans Diana i Época (1979 en tots dos casos). Un any després, Feliu y Susanna publica *El hijo del árabe* (*Sons of the Sheik*, original de 1925) en traducció de Tomás Orts Ramos. Als crèdits del llibre s’informa que és una segona edició, per bé que tampoc he pogut localitzar la primera; tanmateix, sí que he pogut constatar l’existència de dues reedicions posteriors del text a cura de Serrahima y Urpí (1943 i 1946).

* * *

Margaret Wolfe Hungerford³⁹⁴ (1855 – 1897), novel·lista. Empra també el pseudònim The Duchess. Escriu una trentena de novel·les lleugeres i de temàtica sentimental; paral·lelament, cultiva la narració breu i l’article periodístic. Coincidint amb la primera dictadura del s. XX, diverses editorials catalanes li publiquen, traduïts, alguns llibres, amb la Sociedad General de Publicaciones i la seva Colección de Novelas Hogar al capdavant:

³⁹² Síntesi a partir de: catàleg d’autoritats LOC; base de dades d’aquesta recerca.

³⁹³ Síntesi a partir de: Oxford DNB [en línia]; base de dades d’aquesta recerca.

³⁹⁴ Síntesi a partir de: Who’s Who [en línia]; base de dades d’aquesta recerca.

- *Maravilla (Marvel, 1888)*: editada per primer cop el 1927, aquesta traducció d'Adolf Jordà i Iglésias és reeditada per Juventud el 1932.
- *Mari-Rosa (Molly Bawn, 1878)*: María Teresa i Alfonso Quintana Solé signen, el 1927, la traducció de l'original; més endavant Juventud la reedita en un parell d'ocasions (1932 i 1944).
- *Por amor y por bondad*: la traducció de Tomás Orts Ramos es remunta a 1927, i compta amb una reedició al segell madrileny Blanco y Negro el 1936.
- *El secreto de Julieta*: el text espanyol, a cura de Zoé Godoy, apareix publicat per primera vegada el 1928.
- *Filis*: aquesta traducció data de 1928, i porta la signatura de Tomás Orts Ramos.

Al seu torn, l'editorial Juventud publica fins a tres títols de Hungerford dins La Novela Rosa, començant l'any 1929 per *El secreto de las joyas*. Un any després, el 1930, apareix *La duquesa (The Duchess, original de 1887)* en traducció d'Alfons Nadal. La darrera traducció, novament de 1929, és *La huída de lady Verner (Lady Verner's Flight, original de 1893)*, i porta la signatura d'Adelaida Méndez Blasco; es dona la circumstància que l'editorial B. Bauzá també publica el 1929 una traducció alternativa de l'obra (*La fuga de lady Verner, en aquest cas*) atribuïda a Santiago Rodela, i integrada dins la Biblioteca Para la Mujer de La Novela Interesante. Aquesta mateixa col·lecció acull, el 1930, *No merecía su amor (An Unsatisfactory Lover, original de 1894)*. Per últim, l'editorial Iberia publica dins la Colección Joya *La conquista de una suegra (A Conquering Heroine, original de 1892)*; la traducció, publicada el 1929, porta la signatura de Julio González-Hernández.

* * *

Jerome K. Jerome³⁹⁵ (1859 – 1927), novel·lista. Nom de ploma de Jerome Klapka Jerome. Desenvolupa activitats de tota mena amb un èxit desigual (actor teatral, periodista, mestre d'escola, administratiu en un bufet d'advocats...). Tanmateix, és com a escriptor de novel·les còmiques que obté la fama, sobretot a partir de la publicació, el 1889, de *Three Men in a Boat*. No és aquest títol, però, el que Gustavo Gili publica el 1927, sinó *Nuevas divagaciones (Second Thoughts of an Idle Fellow, original de 1898)*; traduït per Emilio María Martínez Amador, el text espanyol forma part de la Colección Selecta Internacional, i compta amb diverses reedicions a Plaza y Janés (1959, 1962 i 1974).

* * *

³⁹⁵ Síntesi a partir de: Drabble, Stringer i Hahn 2007; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

Owen Johnson³⁹⁶ (1878 – 1952), novel·lista i periodista. Treballa de corresponsal per al *New York Times* i per a la revista *Collier's* durant la Primera Guerra Mundial. Abans, però, ja s'ha fet un nom com a escriptor de novel·les per al públic juvenil, sovint centrades en les peripècies d'un grup de protagonistes que es troba en l'etapa escolar. Tanmateix, *Sixty-First Second*, un original de 1913 que arriba a Catalunya el 1927 de mà de la Llibreria Catalònia i sota el títol de *Seixanta u*, fuig de la temàtica habitual de Johnson, i retrata la crisi financera de 1907 a Nova York; el text català, degut a Carles Soldevila, s'inscriu dins la Biblioteca Literària de l'editorial.

* * *

Janet Harvey Kelman,³⁹⁷ escriptora. Durant els primers anys del s. XX adapta per al públic infantil passatges de l'obra d'autors com ara Geoffrey Chaucer. Així, pels volts de 1906 signa *Stories from Chaucer*, una antologia adaptada la traducció de la qual publica Araluce el 1923 en segona edició (no he pogut localitzar la primera en cap de les fonts consultades); el text espanyol, titulat *Historias de Chaucer* i integrat dins la Colección Araluce, és reeditat de nou el 1943 i el 1956.

* * *

Rufus King³⁹⁸ (1893 – 1966), novel·lista, dramaturg i contista. Es fa un nom com a autor de narracions de misteri i suspens. En aquesta línia, el 1930 aporta a Juventud *Horas misteriosas*; el text espanyol, a cura de Theodor Scheppelmann, forma part de la Colección Fama, i compta amb dues reedicions de 1933 i 1945.

* * *

Rudyard Kipling³⁹⁹ (1865 – 1936), novel·lista. Cultiva la poesia i la prosa, si bé és com a novel·lista i autor de narracions breus que obté el màxim ressò entre el públic, fins al punt que el 1907 esdevé el primer escriptor en llengua anglesa a guanyar el Nobel de literatura. En les seves creacions, majoritàriament adreçades al públic infantil i juvenil, acostuma a retratar la seva Índia natal (des d'un punt de vista titllat, sovint, de colonitzador per la crítica), com en el cas del mundialment conegut *Jungle Book* (1894); Marià Manent és qui n'assumeix la traducció al català (*Llibre de la jungla*), publicada en dos volums el 1920 i el 1923 dins la Biblioteca

³⁹⁶ Síntesi a partir de: Who's Who [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

³⁹⁷ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats LOC; base de dades d'aquesta recerca.

³⁹⁸ Síntesi a partir de: Whodunit Writers [en línia]; catàleg d'autoritats LOC; base de dades d'aquesta recerca.

³⁹⁹ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

Literària de l'Editorial Catalana. A partir d'aquest moment, n'apareixen almenys 12 reedicions més a cura de Llibreria Catalònia (1935), Selecta (1952, 1962, 1967, 1969, 1976, 1981 i 1991) i Edicions 62 (1984, 1999, 2002 i 2006). A banda d'aquest títol, i val a dir que amb un èxit editorial notablement menor (no se n'arriba a fer cap reedició), B. Bauzá edita el 1926 *Los hijos del Zodiaco* (*The Children of the Zodiac*, original de 1891); el text espanyol, integrat dins la Colección Ideal, porta la signatura de Miguel Paredes.

* * *

John Knittel⁴⁰⁰ (1891 – 1970), novel·lista i dramaturg. Nom de ploma de Hermann Emanuel Knittel. Originari de Suïssa, s'instal·la a Londres, on desenvolupa diverses activitats fins que, finalment, s'encamina cap a la literatura. Com a autor, cultiva el gènere teatral, la narració breu i, sobretot, la novel·la. El 1929 Llibreria Catalònia li publica, en traducció de Jaume Bofill i Ferro i dins la Col·lecció Júnior, la novel·la *Terres altes*.

* * *

Peter Bernard Kyne⁴⁰¹ (1880 – 1957), novel·lista. De ben jove, s'allista a la Infanteria nord-americana i és destinat a Filipines, fet que li permet reunir un bagatge que, més endavant, plasmarà en la seva producció literària. A banda de fer carrera militar, treballa durant un temps com a reporter per al *San Francisco Morning Call*, tot i que és com a autor narratiu que es guanya un cert nom. Relacionat amb això, escriu sobretot novel·les i narracions breus d'aventures ambientades en entorns marítims, així com també westerns; sigui com vulgui, és habitual que les seves obres acabin generant guions per al cinema mut. Coincidint amb la primera dictadura del s. XX l'editorial Juventud aposta obertament per l'obra de Kyne, la traducció de la qual publica repartida en diverses col·leccions; així, la Colección de Obras Maestras acull aquests títols:

- *De un mismo barro* (*Kindred of the Dust*, 1920): la traducció de Zoé Godoy es publica el 1926; a partir d'aquest moment, apareixen almenys tres reedicions més del text espanyol (1934, 1952 i 1960).
- *La cuesta encantada*: la primera edició de la traducció, deguda a María Luz Morales, es remunta a 1926; el text espanyol rep fins a quatre reedicions (1930, 1943, 1952 i 1961).

⁴⁰⁰ Síntesi a partir de: Who's Who [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁴⁰¹ Síntesi a partir de: Hart i Leininger 1995; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

- *El primero de a bordo: Cappy Ricks (Cappy Ricks, or The Subjugation of Matt Peasley, 1916)*: des que el 1927 Juventud publica per primer cop aquesta traducció de Theodor Scheppelmann, el mateix segell en treu almenys set edicions més (1934, 1940, 1946, 1952, 1960, 1983 i 1990).
- *Cappy Ricks se retira: lo cual no le impide volver siempre con nuevos bríos (Cappy Ricks Retires: But That Doesn't Keep Him from Coming Back Stronger Than Ever, 1922)*: la continuació de les aventures de Cappy Ricks també passa per la ploma de Theodor Scheppelmann; publicada per primer cop el 1928, Juventud reedita aquesta traducció fins a tres vegades (1947, 1957, i 1984).
- *El orgullo de Palomares (The Pride of Palomar, 1921)*: C. M. és qui s'atribueix aquesta traducció, editada per primer cop el 1928 i que compta amb almenys quatre reedicions més (1931, 1936, 1951 i 1960).
- *Llovida del cielo (Made of Money)*: la traducció d'aquest títol apareix el 1930, i compta amb tres reedicions (1950, 1956 i 1965); Isabel la Casa n'és la responsable.
- *Todo un hombre (Webster-Man's Man, 1917)*: publicada el 1930, aquesta traducció d'Esteban Macragh mereix almenys una reedició l'any 1961.

Els següents títols s'integren a la Colección Aventura de Juventud:

- *El valle de los gigantes (The Valley of the Giants, 1918)*: el 1925 es converteix en la primera traducció d'una obra de Kyne publicada durant el període estudiat; el text espanyol, degut a Zoé Godoy, es reedita fins a sis vegades més (1931, 1936, 1941, 1947, 1952 i 1960). Vull constatar que, tot just dos anys després de l'aparició del text espanyol, Mentora (segell paral·lel de Juventud) en publica la versió catalana (*La vall dels gegants*) dins la Biblioteca Europa i en traducció de Carles Rahola.
- *El más feo (Point, 1924)*: l'editorial mateixa s'atribueix l'autoria d'aquesta traducció de 1929.
- *El sheriff (The Sheriff of Panamint)*: com en el cas anterior, en la pàgina de crèdits d'aquesta traducció de 1929 es fa constar l'editorial com a responsable del text espanyol.
- *El solitario*: de nou, ens trobem davant d'una traducció de 1929 atribuïda a Juventud.
- *Los tres padrinos (The Three Godfathers, 1913)*: l'última traducció que esmento dins d'aquesta col·lecció correspon, precisament, a la primera novel·la de l'autor; el text espanyol apareix, de nou, el 1929, i és la mateixa editorial qui el signa.

Sense deixar Juventud, la Colección de Novelas Modernas acull, el 1928 i el 1929 respectivament, *Un corazón comprensivo* (*The Understanding Heart*, original de 1926) i *El rancho «Arroyo Chico»* (*Tide of Empire*, original de 1928). Alfonso i María Teresa Quintana Solé signen la traducció del primer text, que arriba a les quatre reedicions (1935, 1938, 1951 i 1958); pel que fa al segon títol, el tradueix J. M. Villegas, i compta amb almenys dues reedicions (1948 i 1962). Al seu torn, Theodor Scheppelmann tradueix dins La Novela Rosa *El triunfador: un relato que enseña a serlo* (*The Go Getter*, original de 1922); publicat per primera vegada el 1928, la Sociedad General de Publicaciones reedita aquell mateix any el text espanyol, que compta, a més, amb una altra edició de 1934. Per últim, em refereixo als títols de Kyne editats pel segell paral·lel Edita, això és, *Tamoa* (*Never the Twain Shall Meet*, original de 1923), *Amanecer* (*Golden Dawn*, original de 1930) i *El avasallador* (*Jim the Conqueror*, original de 1929). Pel que fa a *Tamoa*, apareix el 1928 dins Novelas Edita; la traducció a l'espanyol, atribuïda a Juventud, compta amb dues reedicions dins l'editorial mare (1948 i 1956). *Amanecer* surt el 1930; la traducció que en fa Mercedes Audouard rep fins a cinc reedicions a Juventud (1935, 1943, 1945, 1951 i 1962). També el 1930 es publica *El avasallador*, un títol la traducció del qual Juventud reedita almenys en dues ocasions (1949 i 1953).

* * *

Jean Lang⁴⁰² (1867 – 1932), escriptora. Empra noms de ploma com Jeanie Lang o Mrs. John Lang. Produeix sobretot obres biogràfiques i reculls literaris adaptats al públic infantil, amb noms com ara William Shakespeare i Homer. El 1923 Araluce li publica, en traducció de Manuel Vallvé, l'adaptació infantil d'*Aventuras de Robinsón Crusoe*; el text espanyol rep un parell d'edicions a cura del mateix segell (1956) i de l'editorial mexicana Porrúa (2005). Torna a ser Araluce qui, uns anys després, edita la traducció de dos reculls dedicats a Shakespeare: *Historias de Shakespeare* (*Stories from Shakespeare*) i *Más historias de Shakespeare* (*More Stories from Shakespeare*). El primer data de 1927, i compta amb una reedició de 2001 a l'editorial Porrúa; pel que fa al segon, apareix per primera vegada el 1930 i, a partir d'aquest moment, rep fins a quatre reedicions a la mateixa Araluce (1930, 1937 i 1956) i a Porrúa (2001).

* * *

⁴⁰² Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats LOC; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

William Le Queux⁴⁰³ (1864 – 1927), periodista i escriptor. A banda de col·laborar en diverses publicacions franceses, edita les revistes *Gossip* i *Piccadilly* abans d'entrar a la redacció de *The Globe*. Finalment, però, decideix abandonar el periodisme per dedicar-se a la literatura i a viatjar. Com a autor, cultiva sobretot la narrativa policíaca i de misteri, amb trames ambientades durant els primers anys del s. XX. El 1929 aporta, traduïdes a l'espanyol, un parell de novel·les a la Colección de Novelas de Aventuras de l'editorial Iberia. La primera, *El hombre que se desposó con la muerte*, compta amb la traducció de Julio Calvo Alfaro; pel que fa a la segona, *Los tres ojos de cristal* (*Three Glass Eyes*, original de 1903), és María Rodríguez Rubí qui la signa.

* * *

William John Locke⁴⁰⁴ (1863 – 1930), novel·lista i dramaturg. Després de completar estudis de matemàtiques, exerceix de professor a diversos centres com l'Oxford Military College, el Clifton College de Bristol o el Trinity College de Glenalmond. Com a autor, cultiva amb un èxit notable la novel·la sentimental i, en menor mesura, el teatre (val a dir que la majoria de les obres que signa són versions adaptades de les seves novel·les). Coincidint amb el període estudiat, diverses editorials catalanes aposten per la narrativa de Locke; la primer a fer-ho és la Sociedad General de Publicaciones a través de la seva Colección de Novelas Hogar:

- *El inventor: Séptimo* (*Septimus*, 1909): la primera edició de la traducció d'Alejandro Frías es remunta a 1925; pel que fa a la segona, apareix el 1930 i és Juventud qui se n'encarrega. A més, un dels segells paral·lels de Juventud, això és, Mentora, en publica la traducció al català el 1926; Carles Soldevila és qui la signa.
- *La gloria de Clementina* (*The Glory of Clementina Wing*, 1911): la traducció de l'original, a cura d'Alejandro Frías, es publica per primer cop el 1925; Mentora la reedita el 1928.
- *Las divertidas aventuras de Arístides Pujol* (*The Joyous Adventures of Aristide Pujol*, 1912): Alejandro Frías signa aquesta traducció de 1925; anys més tard, concretament el 1940, el text espanyol rep una reedició.
- *Moordius y compañía* (*Moordius & Co*, 1923): Theodor Scheppelmann és qui assumeix aquesta traducció de 1925; Juventud en publica, el 1929, una reedició.

⁴⁰³ Síntesi a partir de: Drabble, Stringer i Hahn 2007; base de dades d'aquesta recerca.

⁴⁰⁴ Síntesi a partir de: Who's Who [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

- *El amado vagabundo* (*The Beloved Vagabond*, 1906): la primer edició d'aquesta traducció, a cura d'Alejandro Frías, es remunta a 1926; a partir d'aquest moment, Juventud la reedita almenys en dues ocasions (1930 i 1957).
- *El vendedor de felicidades*: torna a ser Alejandro Frías qui assumeix aquesta traducció, publicada per primer cop el 1926.
- *Un joven afortunado* (*The Fortunate Youth*, 1914): de nou, la traducció de l'original apareix el 1926 i porta la signatura d'Alejandro Frías.

Per últim, i aquest cop dins la Colección de Obras Maestras de Juventud, el 1930 apareix, en traducció d'Alejandro Frías, la primera edició espanyola d'*Estrella del mar* (*Stella Maris*, original de 1913).

* * *

Jack London⁴⁰⁵ (1876 – 1916), novel·lista. Pseudònim de John Griffith. De formació autodidacta, viatja molt al llarg de la seva vida i desenvolupa múltiples oficis manuals. Com molts dels seus coetanis nord-americans, se sent atret per la febre de l'or i s'instal·la un temps al Yukon; és un moment decisiu en la seva trajectòria, ja que allà reuneix moltes de les experiències que, més endavant, plasma en la seva producció literària. Pel que fa a aquesta faceta d'autor, obté un èxit notable dins del gènere narratiu; així, escriu novel·les i narracions d'aventures ambientades en els inhòspits territoris de frontera del nord del continent, que li serveixen, sovint, per plasmar la seva visió de la vida. Coincidint amb el període estudiat, Gustavo Gili li publica, en traducció de Ramón D. Perés, una de les seves novel·les més cèlebres, *Colmillo blanco* (*White Fang*, original de 1906); el text espanyol apareix el 1925 dins la Colección Selecta Internacional, i a partir d'aquest moment se'n publiquen fins a 12 edicions més a Molino (1940, 1941, 1954, 1967 i 1986), Orbis (1984 i 1988), Edelvives (1982 i 2004) i SM (1986, 1987 i 2001). Uns anys després, concretament el 1928, l'editorial Lux publica dins La Novela Mensual *Un perro de circo*.

* * *

Henry Wadsworth Longfellow⁴⁰⁶ (1807 – 1882), poeta i traductor. Exerceix de professor de llengües modernes a Harvard. Paral·lelament, cultiva amb èxit la poesia, amb composicions destacables com *Evangelina* (1847). Com a traductor, és reconegut per la seva traducció a l'anglès de la *Divina Comèdia*. Pel que fa al període estudiat, B. Bauzá li publica precisament

⁴⁰⁵ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁴⁰⁶ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

Evangelina en traducció d'Alberto de los Ríos; el text espanyol s'integra dins la Biblioteca para la Mujer de la col·lecció La Novela Interesante.

* * *

Lord Byron⁴⁰⁷ (1788 – 1824), poeta. Nom de ploma de George Gordon Noel Byron. Tot i portar una vida disbauxada i marcada pels excessos, esdevé una de les principals figures del romanticisme britànic gràcies, sobretot, a la seva producció poètica. El 1849 Robert Schumann compon una de les seves òperes més cèlebres amb el text del *Manfred* (1817) de Byron; en la seva croada per acostar al lector en català l'obra lírica dels grans compositors, el 1930 Joaquim Pena tradueix al català aquesta obra, que s'integra dins la Biblioteca de Grans Oratoris de Successors d'Henrich.

* * *

Francis Lynde⁴⁰⁸ (1856 – 1930), novel·lista. La seva producció literària reuneix diverses novel·les i narracions breus pertanyents al gènere d'aventures. El 1925 i el 1927 Juventud li publica, dins la Colección Aventuras, un parell de títols: *Un legado original (The Girl, a Horse and a Dog, original de 1920)* i *Una singular aventura*. Isabel M. Cangas signa la traducció del primer títol; pel que fa a la del segon, és Eduardo Toda qui l'assumeix.

* * *

Margaret McGill⁴⁰⁹ (1887 – 1966), novel·lista. María Rodríguez Rubí li tradueix *Sacrificio*; el text espanyol, publicat per l'editorial Iberia el 1926, forma part de la Biblioteca Azul.

* * *

Mary Macgregor⁴¹⁰ (1876 – 1961), novel·lista. En ocasions emprà pseudònims com Marian Keith. Cultiva sobretot la narrativa per a infants. Pel que fa a la presència de la seva obra dins dels catàlegs de les editorials catalanes, el 1923 Araluce li publica *Historias de Dante: la Divina Comedia de Dante explicada a los niños (Stories from Dante)*. Es tracta d'una adaptació infantil del text original la traducció de la qual Araluce ja havia publicat el 1914, i que serà reeditada el 1951 i el 1956.

* * *

⁴⁰⁷ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁴⁰⁸ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats LOC; base de dades d'aquesta recerca.

⁴⁰⁹ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats LOC; base de dades d'aquesta recerca.

⁴¹⁰ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats LOC; base de dades d'aquesta recerca.

Charles Major⁴¹¹ (1856 – 1913), novel·lista i advocat. Paral·lelament a l'exercici de l'advocacia, comença a cultivar la narrativa amb una notable acollida per part del públic lector. Així, gradualment va deixant les atribucions legals per centrar-se en la redacció de novel·les històriques i d'aventures. Pel que fa al període 1923 – 1930, La Sociedad General de Publicaciones li edita, el 1925, *Dorotea Vernón (Dorothy Vernon of Haddon Hall)*, un dels seus grans èxits. El text espanyol passa a formar part de la col·lecció *Las Grandes Novelas de la Pantalla*.

* * *

Belle Kanaris Maniates,⁴¹² novel·lista. Cultiva la novel·la popular i de temàtica sentimental. El 1925 Gustavo Gili li publica, dins la Colección Selecta Internacional, *Tía Penique* en traducció d'Emilio María Martínez Amador. El text espanyol mereix almenys dues reedicions a cura d'Aymá (1942) i Molino (1959).

* * *

John Hartley Manners⁴¹³ (1870 – 1928), dramaturg. Cultiva el gènere teatral i, esporàdicament, el guió cinematogràfic per al cinema mut. El 1930 Salvador Bonavia li publica dins *La Escena Catalana Baby, la ventafocs núm. 52*; Francesc Madrid és qui s'encarrega de l'adaptació del text al català.

* * *

Charles Marriott⁴¹⁴ (1869 – 1957), novel·lista, crític d'art i traductor. Compagina la producció literària amb la crítica d'art a les pàgines de *The Times* i, també, la traducció de l'italià i el portuguès. Pel que fa a la seva obra, escriu principalment novel·les de temàtica sentimental i, en menor mesura, d'aventures. Precisament dins del gènere d'aventures, el 1927 Iberia li publica a *La Novela de Aventuras La isla de la muerte*; la traducció de l'original, a cura d'August Riera, és reeditada tot just un any després.

* * *

⁴¹¹ Síntesi a partir de: Bruccoli i Layman 1999; base de dades d'aquesta recerca.

⁴¹² Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

⁴¹³ Síntesi a partir de: IMDb [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁴¹⁴ Síntesi a partir de: Who's Who [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

Frederick Marryat⁴¹⁵ (1792 – 1848), capità de vaixell i novel·lista. Aprofitant la seva experiència com a mariner, es converteix en un dels pioners de la novel·la d'aventures centrada en la vida al mar. Les novel·les que li tradueixen a l'espanyol durant el període estudiat són, precisament, una mostra d'aquest gènere: *Los naufragos del «Pacífico»* i *El buque fantasma*. La primera, traslladada per Eduardo Toda Valcárcel, s'edita en quatre volums el 1928 dins la Colección Aventura; pel que fa a la segona, es publica el 1929 dins la Biblioteca de Grandes Novelas de Ramón Sopena.

* * *

Emma Marshall⁴¹⁶ (1828 – 1899), novel·lista i poeta. Es fa un nom dins la literatura infantil, tot i que en la seva vasta producció (uns 200 títols) també hi ha lloc per a la poesia i la novel·la històrica. Durant la primera dictadura del s. XX, aporta al catàleg de B. Bauzá *Historia de dos vidas*; el text espanyol, degut a Mercedes Audouard, forma part de la col·lecció La Novela Interesante, en concret, de la sèrie Biblioteca para la Mujer.

* * *

Alfred Edward Woodley Mason⁴¹⁷ (1865 – 1948), novel·lista, dramaturg i polític. Després de desenvolupar una breu carrera política que el porta a ser membre del Parlament durant una legislatura, s'allista a l'exèrcit britànic durant la Primera Guerra Mundial. Tanmateix, és com a escriptor que es guanya la popularitat. Relacionat amb això, sí bé signa alguna obra de teatre escadussera, cultiva sobretot la novel·la policíaca i de misteri, amb obres com *The Four Feathers*, de 1902. Aquesta obra arriba al catàleg de l'editorial Santiago Vives el 1930 sota el títol de *Las cuatro plumas*; el text espanyol, degut a María Rodríguez Rubí, s'inscriu dins la Colección Primavera.

* * *

Concordia Merrel⁴¹⁸ (1886 – 1963), novel·lista. Pseudònim de Mary Phyllis Joan Morton (Logan de soltera). Centra la seva activitat literària en la novel·la de temàtica sentimental. Coincidint amb el període estudiat, l'editorial Juventud li publica gairebé una vintena d'obres traduïdes a l'espanyol:

⁴¹⁵ Síntesi a partir de: Hart i Leininger 1995; base de dades d'aquesta recerca.

⁴¹⁶ Síntesi a partir de: Who's Who [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁴¹⁷ Síntesi a partir de: Who's Who [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁴¹⁸ Síntesi a partir de: National Portrait Gallery [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

- *El amor y Diana (Love and Diana, 1921)*: la traducció a l'espanyol d'aquest original es publica per primera vegada el 1928 dins la col·lecció La Novela Rosa, i només dos anys després ja rep una reedició; en tots dos casos, la mateixa editorial se n'atribueix l'autoria.
- *La inconquistable (The Unconquerable Girl, 1927)*: Manuel Vallvé és qui signa aquesta traducció, publicada el 1928 dins La Novela Rosa; localitza, a més, dues reedicions del text espanyol (1930 i 1939).
- *La sin nombre (The Girl With No Name, 1925)*: publicada per primer cop el 1934 dins La Novela Rosa, aquesta traducció rep una reedició el 1934; a la pàgina de crèdits dels volums l'editorial s'atribueix l'autoria del text espanyol.
- *Una mujer valerosa (Ragged Robin, 1925)*: com en el cas anterior, Juventud s'atribueix la paternitat del text espanyol, editat per primera vegada el 1928 dins la Colección de Novelas Modernas; a partir d'aquest moment, n'apareixen almenys dues reedicions (1930 i 1931).
- *Caminos del corazón (Heart's Journey, 1924)*: La Novela Rosa acull, el 1929, la primera edició d'aquesta traducció signada per Consuelo Gil Roesset.
- *Casada por dinero (Married for Money, 1925)*: Adelaida Méndez Blasco és qui s'encarrega de la traducció d'aquest original; publicada per primer cop el 1929 dins la Nueva Colección Hogar, mereix almenys dues reedicions (1931 i 1938).
- *El amor encadenado (Love in Fetters, 1925)*: el text espanyol, signat per A. Grego, apareix dins La Novela Rosa el 1929.
- *El crisol del matrimonio (Ordeal by Marriage, 1920)*: Joan Gols assumeix la traducció de l'original; publicat per primer cop el 1929 dins la Nueva Colección Hogar, el text espanyol compta, almenys, amb dues reedicions (1930 i 1932).
- *El vendedor de milagros (The Miracle Merchant, 1928)*: de nou dins la Nueva Colección Hogar, el 1929 Juventud publica aquest títol en traducció d'Eduardo Toda Valcárcel. El text espanyol rep fins a dues reedicions (1930 i 1933).
- *Julia aprovecha la ocasión (Julia Takes her Chance, 1920)*: La Novela Rosa acull el 1929 aquesta traducció d'Isabel Palencia.
- *Boda por venganza (John Gresham's Girl, 1926)*: Consuelo Gil Roesset tradueix l'original per a la Nueva Colección Hogar; la primera edició del text espanyol apareix el 1930 i, quinze anys després, se'n publica una edició especial.
- *Camino difícil (The Fansaw Family)*: el 1930 Juventud publica aquest títol dins La Novela Rosa.

3. Literatures i autors traduïts

- *El casamiento de Ana (The Marriage of Anne, 1927)*: la primera versió del text espanyol, deguda a María de Quadres, veu la llum el 1930 dins la Nueva Colección Hogar; el 1938 se'n publica una reedició.
- *El hombre sin Piedad (The Man Without Mercy, 1929?)*: la Nueva Colección Hogar acull, el 1930, aquesta traducció d'Adelaida Méndez Blasco.
- *La nobleza de Magda (Two Men and Sally, 1926)*: la traducció de María Rodríguez Rubí es remunta a 1930 i s'inscriu en la col·lecció La Novela Rosa.
- *Los siete pretendientes*: Joan Gols s'encarrega de la traducció de l'original, publicada el 1930 dins La Novela Rosa.
- *Lucha de amores*: com en el cas anterior, el text espanyol apareix el 1930 dins La Novela Rosa; tanmateix, ara és María Sepúlveda qui el signa.
- *Su buena estrella (His Lucky Star, 1929)*: l'única informació que ens ofereix la pàgina de crèdits d'aquesta traducció és l'any de publicació (1930) i la constatació que es tracta d'una primera edició.

* * *

Henry Seton Merriman⁴¹⁹ (1862 – 1903), novel·lista. Pseudònim de Hugh Stowell Scott. Després de treballar un temps en el sector de les assegurances, opta per dedicar la vida a la literatura i a viatjar. Com a escriptor, cultiva la novel·la i la narració breu. El 1929 aporta al catàleg d'Iberia la novel·la *Ambición*; el text espanyol, degut a Francesc Almela i Vives, forma part de la Colección Joya.

* * *

John Milton⁴²⁰ (1608 – 1674), poeta i assagista. Esdevé una de les figures cabdals de la literatura anglesa gràcies, fonamentalment, a la seva producció poètica, si bé cultiva també la prosa, principalment en forma de tractats polítics de caire obertament antimonàrquic. La seva obra més cèlebre és el poema èpic *Paradise Lost*, tot un clàssic de la literatura anglesa publicat per primera vegada el 1667. Coincidint amb el període estudiat, les editorials catalanes publiquen dues versions de l'obra magna de Milton. La primera, de 1924, és una adaptació infantil del text original deguda a Manuel Vallvé i titulada *El paraíso perdido*; publicada per Araluce dins la Colección Araluce, de fet és una reedició del text que el mateix segell ja havia tret el 1914, i compta amb fins a 13 edicions més sempre a cura d'Araluce (1928, 1930 i 1953) i

⁴¹⁹ Síntesi a partir de: Cox 2002; base de dades d'aquesta recerca.

⁴²⁰ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

del segell mexicà Porrúa (1971, 1975, 1978, 1992, 1997, 1998, 1999, 2001, 2004 i 2006). Pel que fa a la segona versió de l'obra, signada per Juan Mateos de Diego, apareix dins la col·lecció Los Grandes Autores de l'editorial Ibérica; segons consta a la pàgina de crèdits del llibre, el text espanyol de 1924, novament titulat *El paraíso perdido*, és una segona edició (la primera es remunta a 1914).

* * *

L. Noël⁴²¹ (1882 – ?), novel·lista. Pseudònim de Leonard Noel Barker. Cultiva la narrativa de temàtica popular i sentimental, amb obres com *The Caid* (1925), una novel·la la traducció de la qual publica Ribas y Ferrer el 1927; el text espanyol, signat amb les inicials C. de C. sota el títol de *El Caid*, pertany a la Biblioteca Regina.

* * *

O'Lary,⁴²² escriptor. Signa diversos títols narratius amb un evident contingut moral. Així, el 1930 aporta a la Colección Ideal de B. Bauzá *Ofensas a la moral*.

* * *

Carlota O'Neil,⁴²³ novel·lista. Cultiva la novel·la de temàtica popular i sentimental, amb títols com *Eva Glaytond*; coincidint amb el període estudiat, l'editorial Lux publica la traducció d'aquesta obra dins la col·lecció La Novela Mensual.

* * *

Edward Phillips Oppenheim⁴²⁴ (1866 – 1946), novel·lista. Després d'anys de treballar en el negoci familiar, accedeix al Ministeri d'Informació coincidint amb la Primera Guerra Mundial. Paral·lelament, es guanya un nom entre el públic lector gràcies a les seves narracions breus i novel·les policíiques i de misteri, moltes de les quals acaben esdevenint guions cinematogràfics. Durant els darrers anys de la dècada de 1920, l'editorial Cervantes aposta obertament per l'obra d'Oppenheim:

- *El caudillo* (*A Lost Leader*, 1906): segons consta a la pàgina de crèdits del llibre, María Teresa i Alfonso Quintana Solé fan aquesta traducció a partir de la 12a edició de

⁴²¹ Síntesi a partir de: Catalogue of Copyright Entries 1929; base de dades d'aquesta recerca.

⁴²² Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

⁴²³ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

⁴²⁴ Síntesi a partir de: Who's Who [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

l'original. El text espanyol es publica el 1927 dins una col·lecció d'Obras Completas dedicada a l'autor.

- *Millonarios a la fuerza (The Inevitable Millionaires, 1923)*: aquesta traducció de 1927 torna a portar la firma de María Teresa i Alfonso Quintana Solé. En aquesta ocasió, el text espanyol pertany a la col·lecció Los Príncipes de la Literatura, i s'arriba a reeditar fins a tres vegades més (1943, 1945 i 1949).
- *El desquite (The Avenger, 1907)*: Julio Calvo Alfaro trasllada l'original per a la col·lecció d'Obras Completas; el text espanyol compta amb dues edicions, una de 1928 (la primera) i una altra de 1945.
- *La novela de un agente secreto (Ambrose Davendale, Diplomat, 1920)*: integrada dins Obras Completas el 1928, la traducció de Julio Calvo Alfaro mereix almenys dues reedicions (1948 i 1954).
- *Una apuesta original (The Curious Quest, 1919)*: el text espanyol, degut a Ferran Girbal, s'inscriu en la col·lecció d'Obras Completas; pel que fa a les reedicions, en localitza un parell de 1942 i 1947.
- *Un crimen misterioso*: la traducció que Vicente Díez de Tejada fa de l'original compta amb dues edicions dins Obras Completas, una de 1929 (la primera) i una altra de 1947.
- *El huésped del castillo de Devenham (The Illustrious Prince, 1910)*: Antonio i José Bendala traslladen l'original per a la col·lecció Los Príncipes de la Literatura; editat per primer cop el 1930, el text espanyol compta amb una reedició de 1943.
- *El pacto de los siete enigmas (The Seven Conundrums, 1923)*: Obras Completas acull aquesta traducció d'Antonio i José Bendala; la primera edició del text espanyol és de 1930 i, la segona, de 1944.

* * *

Emmuska Orczy⁴²⁵ (1865 – 1947), novel·lista, dramaturga i artista. Als catàlegs apareix, també, com a Baronesa Orczy. Obté el favor del públic lector sobretot gràcies a les seves novel·les i narracions detectivesques i de ficció històrica, especialment amb la sèrie dedicada a la Pimpinella Escarlata. Paral·lelament, i sovint en col·laboració amb Montague MacLean Barstow (el seu marit), escriu diverses obres de teatre basades, normalment, en les seves novel·les i narracions. Des del punt de vista de la traducció, Gustavo Gili li publica, el 1925, *La mujer de Lord Tony (Lord Tony's Wife, original de 1917)*; el text espanyol, a cura d'Emilio María Martínez Amador, pertany a la Colección Selecta Internacional, i compta almenys amb dues reedicions a

⁴²⁵ Síntesi a partir de: Herbert 1999; base de dades d'aquesta recerca.

l'editorial Molino (1942 i 1953). Uns anys més tard, el 1930, el segell Atenas decideix apostar per *Aventuras de Pimpinela Escarlata* (*The Scarlet Pimpernel*, original de 1903); a la pàgina de crèdits del volum només s'informa que es tracta d'una primera edició del text.

* * *

Frank L. Packard⁴²⁶ (1877 – 1942), novel·lista. Nom de ploma de Frank Lucius Packard. Enginyer de formació, treballa durant un temps a la companyia canadenca de Ferrocarrils del Pacífic. Posteriorment, recrea les experiències que reuneix durant aquesta etapa en la seva producció literària, bàsicament novel·les de misteri i aventures protagonitzades pel personatge Jimmie Dale. Durant el període estudiat, concretament el 1924, la Sociedad General de Publicaciones li edita dins Las Grandes Novelas de la Pantalla *El milagro* (*The Miracle Man*, original de 1914); el text espanyol, a cura d'Albino Herrero Miguel, rep una reedició el 1934. Juventud també s'interessa per Packard, fins al punt que li publica tres novel·les en anys posteriors. Així, el 1925 edita dins la Colección Aventura, i en traducció d'Alfons Nadal, *De ahora en adelante* (*From Now On*, original de 1919); segons consta als catàlegs, el 1995 n'apareix una reedició. El 1929 arriba el torn de *Vendida*, una traducció de Mercedes Adouard que pertany a la Colección de Obras Maestras. Per últim, el 1930 es publica *El libro cerrado* (*The Locked Book*, original de 1924); la traducció, deguda a Manuel Vallvé, forma part de la Colección de Obras Maestras.

* * *

Gertrude Page⁴²⁷ (1872 – 1945), novel·lista. La seva producció literària es basa en les novel·les lleugeres de temàtica popular i sentimental. Així, el 1926 aporta al catàleg de la Sociedad General de Publicaciones *Paddy, lo mejor a falta de un chico* (*Paddy, the Next Best Thing*, original de 1912). La traducció del text, deguda a Brígida de Escocia, passa a engruixir la nòmina de títols de la Colección de Novelas Hogar; a més, Juventud en publica una reedició el 1940.

* * *

Mary Pickford⁴²⁸ (1892 – 1979), actriu. Pseudònim de Gladys Louise Smith. Coincidint amb la primera dictadura del s. XX, la Sociedad General de Publicaciones edita *Por la puerta de*

⁴²⁶ Síntesi a partir de: Toye i Benson 1997; base de dades d'aquesta recerca.

⁴²⁷ Síntesi a partir de: Catàleg d'autoritats LOC; base de dades d'aquesta recerca.

⁴²⁸ Síntesi a partir de: IMDb [en línia]; Catàleg d'autoritats LOC; base de dades d'aquesta recerca.

servicio (Through the Back Door), una versió novel·lada de la pel·lícula amb el mateix títol. En diversos catàlegs s'atribueix erròniament l'obra a Mary Pickford, que en realitat és l'actriu que protagonitza la pel·lícula. Tanmateix, no he pogut identificar l'autor de la novel·la (no descarto que es pugui tractar d'un original en espanyol escrit a partir del visionat de la pel·lícula).

* * *

Edgar Allan Poe⁴²⁹ (1809 – 1849), poeta, narrador i crític literari. Inscrit dins del romanticisme nord-americà, s'inicia en la literatura a través de la poesia, tot i que esdevé cèlebre gràcies a les seves narracions breus de terror i misteri; de fet, se'l considera el precursor de la ficció detectivesca i del gènere de terror psicològic. A més, exerceix de crític literari en publicacions editades i dirigides per ell mateix, com ara *Southern Literary Messenger* o *Burton's Gentleman's Magazine*. Coincidint amb el període estudiat, La Novel·la Estrangera reedita una dotzena de les narracions que Carles Riba li havia traduït al català amb anterioritat:

- *El cor delator (The Tell-Tale Heart, 1843)*: la de 1924 és una reedició del text publicat el 1916 a la Societat Catalana d'Edicions; posteriorment, la traducció de Riba apareix en antologies editades per Selecta (1964 i 1984) i Quaderns Crema (1980, 1983, 1989, 1991, 1996 i 2002).
- *El gat negre (The Black Cat, 1843)*: aquest text de 1924 és una reedició del que la Societat Catalana d'Edicions havia publicat el 1916; a més, els catàlegs bibliogràfics en constaten la presència en diversos reculls posteriors editats per Llibreria Catalònia (1934), Selecta (1964 i 1984) i Quaderns Crema (1980, 1983, 1989, 1991, 1996 i 2002).
- *Hop-Frog (Hop-Frog, 1849)*: el text de 1924 és el que ja havia publicat la Societat Catalana d'Edicions el 1916; també apareix en els reculls editats per Selecta (1964 i 1984) i Quaderns Crema (1980, 1983, 1989, 1991, 1996 i 2002).
- *El cas de M. Valdemar (The Facts in the Case of M. Valdemar, 1845)*: La Novel·la Estrangera acull el 1925 una reedició del text publicat per la Societat Catalana d'Edicions el 1916; posteriorment apareix en diversos reculls a cura de Llibreria Catalònia (1934), Selecta (1964 i 1984) i Quaderns Crema (1980, 1983, 1989, 1991, 1996 i 2002).
- *La caiguda de la casa Usher (The Fall of the House of Usher, 1839)*: aquesta edició de 1925 reproduïx el text publicat per la Societat Catalana d'Edicions el 1915. A més,

⁴²⁹ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

s'integra en reculls posteriors a cura de Llibreria Catalònia (1935), Selecta (1964 i 1984) i Quaderns Crema (1980 i 1983).

- *El retrat oval* (*The Oval Portrait*, 1842): el text de 1925 coincideix amb el que publica la Societat Catalana de Publicacions el 1915; posteriorment apareix en volums editats per Selecta (1964 i 1984) i Quaderns Crema (1980, 1983, 1989, 1991, 1996 i 2002).
- *El pou i el pèndol* (*The Pit and the Pendulum*, 1842 – 1843): la primera edició en català del text es remunta a 1915 i va a cura de la Societat Catalana d'Edicions; a banda de la reedició que en fa La Novel·la Estrangera el 1925, el text s'inclou en volums antològics de Llibreria Catalònia (1934) i Quaderns Crema (1980, 1983, 1989, 1991, 1996 i 2002).
- *Metzengerstein* (*Metzengerstein*, 1832): el 1925 es reedita el text publicat per la Societat Catalana d'Edicions el 1916; també figura en reculls de Llibreria Catalònia (1934), Selecta (1964 i 1984) i Quaderns Crema (1980 i 1983).
- *El barril d'Amontillado* (*The Cask of Amontillado*, 1846): publicada per primer cop el 1916 per la Societat Catalana d'Edicions, aquesta traducció rep múltiples reedicions a La Novel·la Estrangera (1925), Llibreria Catalònia (1934), Selecta (1964 i 1984) i Quaderns Crema (1980, 1983, 1989, 1991, 1996 i 2002).
- *William Wilson* (*William Wilson*, 1839): l'edició de 1925 reproduïx el text publicat per la Societat Catalana d'Edicions l'any 1915. A més, s'integra en reculls editats per Llibreria Catalònia (1934), Selecta (1964 i 1984) i Quaderns Crema (1980, 1983, 1989, 1991, 1996 i 2002).
- *Morel·la* (*Morella*, 1835): la primera edició del text català es remunta a 1915 i pertany al catàleg de la Societat Catalana d'Edicions; posteriorment se'n publiquen diverses reedicions a La Novel·la Estrangera (1925), Selecta (1964 i 1984) i Quaderns Crema (1980 i 1983).
- *La màscara de la mort roja* (*The Masque of the Red Death*, 1842): des que la Societat Catalana d'Edicions publica per primera vegada la traducció el 1915, n'apareixen diverses reedicions a cura de La Novel·la Estrangera (1925), Llibreria Catalònia (1934), Selecta (1964 i 1984) i Quaderns Crema (1980, 1983, 1989, 1991, 1996 i 2002).

Aquest cop a l'espanyol, i deixant de banda el gènere narratiu, el 1924 Cervantes dedica a Poe un volum titulat *Las mejores poesías líricas*; l'antologia pertany a la col·lecció *Las Mejores Poesías (Líricas) de los Mejores Poetas*.

* * *

3. Literatures i autors traduïts

Eleanor Hodgman Porter⁴³⁰ (1868 – 1920), novel·lista i contista. S'inicia com a cantant, però ben aviat es decanta per la literatura. Cultiva sobretot la novel·la i la narració breu; així, desenvolupa trames d'aventures, d'altres de sentimentals i, també, d'adreçades als infants. El 1928 Juventud li publica dins La Novela Rosa *Kety, amor y dinero* (*Money, Love and Kate*, original de 1923); Alfredo Miralles és qui signa la traducció de l'original.

* * *

William MacLeod Raine⁴³¹ (1871 – 1954), novel·lista. Desenvolupa tasques periodístiques col·laborant en publicacions com *The Republican*, *The Post* o *The Rocky Mountain News*. A més, exerceix la docència⁴³⁰ en centres de secundària. Pel que fa al seu vessant literari, s'inicia amb diverses narracions breus i novel·les de temàtica sentimental; tanmateix, és dins del gènere d'aventures i del western que es fa un nom entre el públic lector. Des del punt de vista de la traducció, el 1930 Juventud li publica dos títols: *Doble lucha* i *Un policia de Texas* (*A Texas Ranger*, original de 1910). La traducció del primer, deguda a Luis de Loma, forma part de la Colección de Novelas Modernas; la del segon, porta la firma de María Rodríguez Rubí i s'integra en la Colección de Obras Maestras (a més, el 1948 n'apareix una reedició).

* * *

Arthur B. Reeve⁴³² (1880 – 1936), novel·lista. Nom de ploma d'Arthur Benjamin Reeve. La seva producció literària se centra en la novel·la i la narració de misteri; així, aconsegueix un èxit prou remarcable gràcies a una extensa sèrie d'històries protagonitzades pel detectiu Craig Kennedy. Paral·lelament, desenvolupa tasques periodístiques en diverses publicacions periòdiques, sobretot donant cobertura a crims i assassinats mediàtics del moment. Pel que fa a la traducció, el 1925 aporta un títol a la Colección Selecta Internacional de Gustavo Gili: *La aventurera*; Emilio María Martínez Amador és el responsable del text espanyol.

* * *

Thomas Mayne Reid⁴³³ (1818 – 1883), novel·lista. Signa la seva obra literària amb el nom de Captain Mayne-Reid. Es fa un nom com a autor de novel·les d'aventures situades en territoris de frontera. Coincidint amb els darrers anys del període estudiat, l'editorial Iberia hi aposta obertament amb una dotzena de títols integrats dins la col·lecció La Novela de Aventuras:

⁴³⁰ Síntesi a partir de: Hart i Leininger 1995; base de dades d'aquesta recerca.

⁴³¹ Síntesi a partir de: The Literature Network [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁴³² Síntesi a partir de: Herbert 1999; base de dades d'aquesta recerca.

⁴³³ Síntesi a partir de: Drabble, Stringer i Hahn 2007; base de dades d'aquesta recerca.

- *La montaña perdida (The Lost Mountain, a Tale of Sonora)*: Agustí Piracés signa aquesta traducció de 1927, i tot just un any després ja n'apareix una reedició.
- *Los Robinsones del Himalaya (The Plant Hunters, or Adventures Among the Himalaya Mountains, 1858)*: el text espanyol apareix publicat el 1928; José Pérez Guerrero és qui en té cura.
- *La esclava blanca*: el 1928 Iberia publica la traducció de l'original anglès deguda a José Bouso García.
- *La jornada de la muerte*: publicada el 1928, la traducció de l'original es deu a la tasca de Manuel Vallvé.
- *La cautiva del Far-West*: la versió espanyola de l'original anglès apareix el 1928; en el volum, Iberia mateixa se n'atribueix l'autoria.
- *Los solitarios del océano (The Ocean Waifs, 1882)*: l'única informació que he pogut trobar d'aquesta traducció és el fet que s'edita el 1928.
- *Los cazadores de jirafas (The Giraffe Hunters, 1867)*: José Pérez Guerrero és l'autor d'aquesta traducció publicada el 1929.
- *En el país de las fieras*: de nou, es tracta d'un text traduït per José Pérez Guerrero i editat per primer cop el 1929.
- *En el país del oro*: ja sigui en els catàlegs consultats, ja sigui en els crèdits del volum mateix, l'única dada que he pogut identificar sobre la traducció és l'any d'edició (1929).
- *El jefe de los seminolas (Osceola the Seminole, or The Red Fawn of the Flower Land, 1858)*: Iberia publica la traducció a l'espanyol de l'original anglès l'any 1929.
- *Los naufragos del Amazonas (The Castaways, 1870)*: publicada el 1930, la traducció està signada per José Pérez Guerrero.

Per últim, i fora d'Iberia, el 1927 Juventud acull dins la Colección Aventura *Los tiradores de rifle (The Rifle Rangers, original de 1859)*; la traducció que en fa Fermín de Casas rep diverses reedicions al segell madrileny Espasa-Calpe (1942, 1945, 1957 i 1998).

* * *

Elmer Rice⁴³⁴ (1892 – 1967), dramaturg. Nom de ploma d'Elmer Reizenstein. Inscrit dins l'expressionisme nord-americà, les seves obres teatrals són reconegudes tant pel públic com per la crítica, fins al punt que el 1929 obté el premi Pulitzer per *Street Scene*. L'editorial

⁴³⁴ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

Salvador Bonavia no és aliena a aquest fet, i tot just un any després en publica la traducció al català dins La Escena Catalana i amb el títol de *El carrer*; Josep Maria Millàs-Raurell és qui la signa.

* * *

Grace S. Richmond⁴³⁵ (1866 – 1959), novel·lista. Cultiva sobretot la novel·la i la narració de temàtica popular i sentimental. El 1930 Juventud li publica, en traducció a l'espanyol de Clemencia Miró, *El encanto de Juana* dins la Nueva Colección Hogar.

* * *

Mary Roberts Rinehart⁴³⁶ (1876 – 1958), novel·lista i dramaturga. Es fa un nom amb les seves narracions de terror i misteri, tot i que també cultiva el teatre i la novel·la còmica. Coincidint amb els darrers anys de la dictadura de Primo de Rivera, l'editorial Juventud li publica, a través del segell paral·lel Edita, una desena de novel·les:

- *El misterioso K (K., 1915)*: la versió espanyola de l'original anglès apareix publicada per primer cop el 1928.
- *El intermedio de la vida (The Amazing Interlude, 1918)*: com en el cas anterior, el text espanyol data de 1928.
- *El comité de los diez (Long Live the King!, 1917)*: novament, la traducció de l'original es remunta a 1928.
- *El éxtasis perdido (Lost Ecstasy, 1927)*: és el darrer títol de Rinehart publicat per Edita l'any 1928.
- *La calle de las siete estrellas (Street of Seven Stars, 1914)*: el 1929, la col·lecció Novelas Edita acull aquesta traducció; segons s'indica als crèdits del llibre, és la primera edició del text espanyol.
- *El hombre de la litera número 10 (The Man in Lower Ten, 1906)*: el text espanyol, degut a Zoé Godoy i María Luz Morales, s'edita per primera vegada el 1929.
- *La lámpara roja (The Red Lamp, 1925)*: la traducció de l'original anglès arriba el 1929 a la Colección de Novelas Edita.

⁴³⁵ Síntesi a partir de: The Literature Network [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁴³⁶ Síntesi a partir de: Hart i Leininger 1995; base de dades d'aquesta recerca.

- *La ventana de «El gato blanco»* (*The Window at the White Cat*, 1910): la traducció a l'espanyol es publica per primer cop gairebé 20 anys després que l'original anglès (1929).
- *En el segundo piso* (*Two Flights Up*, 1928): Luis de Loma signa el text espanyol l'any 1930.
- *La puerta* (*The Door*, 1930): publicada el 1930 directament a Juventud, aquesta traducció pertany a la Colección Fama i porta la signatura d'Eduardo Toda Valcárcel.

Finalment, tot i que amb un pes considerablement menor, l'obra de Rinehart és present al catàleg de Gustavo Gili. Així doncs, el 1926 el segell barceloní li publica dins la Colección Selecta Internacional *La solteria andante* (*Tish*, original de 1916) en traducció d'Emilio María Martínez Amador.

* * *

Sax Rohmer⁴³⁷ (1883 – 1959), novel·lista. Pseudònim d'Arthur Henry Sarsfield Ward. S'inicia com a escriptor amb diverses narracions breus i textos per a espectacles còmics i de varietats. Tanmateix, és amb la novel·la de misteri que obté la fama, sobretot gràcies a la sèrie protagonitzada pel Dr. Fu-Manxú. Des del punt de vista de la traducció, el 1929 Iberia li publica, en versió de María Rodríguez Rubí, *El escorpión de oro* (*The Golden Scorpion*, original de 1919); integrat dins la col·lecció La Novela de Aventuras, el text espanyol mereix almenys un parell de reedicions al segell argentí Acme (1944) i al madrileny ANS (2006).

* * *

Berta Ruck⁴³⁸ (1878 – 1978), novel·lista. S'inicia com a escriptora mitjançant narracions breus publicades en les pàgines de la premsa del moment; a partir d'aquí, cultiva amb èxit notable la novel·la de temàtica popular i sentimental, amb prop d'un centenar de títols. Diverses editorials catalanes aposten per l'obra de Ruck durant el període estudiat, però és Juventud qui ho fa de forma més evident, gairebé sempre des de la col·lecció La Novela Rosa:

- *La muchacha que se declaró* (*The Girl who Proposed*, 1918): publicada per primer cop el 1924, aquesta traducció de M. de C. compta amb dues reedicions els anys 1930 i 1941.

⁴³⁷ Síntesi a partir de: Herbert 1999; base de dades d'aquesta recerca.

⁴³⁸ Síntesi a partir de: Berta Ruck Archive [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

- *La muchacha que era demasiado bonita (Kneel to the Prettiest, 1925)*: segons consta als catàlegs consultats, la traducció a l'espanyol d'Alejandro Frías apareix pocs mesos després que l'original, encara el 1925. N'he pogut identificar una segona edició el 1930.
- *Yo... no era yo (In Another Girl's Shoes, 1916)*: traduït per Manuel Vallvé, la publicació del text espanyol apareix el 1925.
- *La simpàtica Arabela (Arabella the Awful)*: les inicials M. de C. tornen a aparèixer com a autores d'aquesta traducció de 1925. Posteriorment, es reedita el 1930 i el 1937.
- *Una títa moderna*: la traducció que Alejandro Frías fa de l'original s'edita per primer cop el 1926.
- *¡No quiero verle! (Sweet Stranger, 1921)*: la mateixa editorial Juventud s'atribueix l'autoria d'aquesta traducció de 1926, reeditada possiblement el 1928.
- *El corazoncito de una campesina (A Land-Girl's Love Story, 1919)*: publicada per primer cop el 1927, aquesta traducció de Carmela Eulate rep una reedició l'any 1931.
- *Afortunado en amores (Lucky in Love, 1924)*: la traducció que María Rodríguez Rubí fa de l'original veu la llum el 1927.
- *La doncella de Mis Million (Miss Million's Maid, 1915)*: Loral Langridge és qui signa el text espanyol, publicat el 1927 dins la Colección de Obras Maestras; al cap de tres anys ja n'apareix una reedició (1930).
- *El puente de los besos (The Bridge of Kisses, 1917)*: el 1927 Juventud publica aquest original anglès en traducció d'Enriqueta Sevillano.
- *¿Quién robó las perlas? (The Pearl Thief, 1926)*: segons consta als catàlegs, es tracta d'una traducció editada per primer cop el 1927; Manuel Vallvé és qui signa el text espanyol.
- *Mi pareja de baile (Dance-Partner)*: la traducció de l'original, deguda a F. Susanna Montaner, apareix el 1928; n'he pogut identificar almenys una reedició el 1949.
- *Los amores de Rosa (The Courtship of Rosamond Fayre, 1914)*: el text espanyol, publicat el 1928, porta la signatura de Susana Palanca.
- *Las dudas de Millicen (The Mind of a Minx, 1927)*: traduït per Consuelo Gil Roesset, la primera edició del text espanyol (així ho constata la pàgina de crèdits) apareix el 1928; passats uns anys, concretament el 1933, Juventud en fa una reedició.
- *La taquígrafa*: la primera edició d'aquesta traducció de José Polo Barbero se situa el 1929.

- *La joven Venus (The Youngest Venus, 1928)*: el 1929 la Nueva Colección Hogar acull aquesta traducció de María Sepúlveda; segons consta als catàlegs, el 1933 se'n fa una reedició.

Ara mitjançant el segell paral·lel Mentora, Juventud publica *Tres cors en dansa (The Three of Hearts, original de 1917)*, *Promesa (His Official Fiancée, original de 1914)* i *Dinero para uno (Money for One, original de 1928)*. Els dos primers títols, traduïts al català l'un per F. Torres Ferrer i l'altre per C. A. J. (Cèsar August Jordana), arriben el 1927 a la Biblioteca Neus. Pel que fa al tercer, E. M. el tradueix a l'espanyol el 1928. La Sociedad General de Publicaciones també s'interessa per l'obra de Ruck. Així, a partir de 1924 li edita, traduïdes a l'espanyol, fins a tres novel·les dins la Colección de Novelas Hogar: *Corazones que no se encuentran (Sweethearts Unmet, original de 1919)*, *Novia oficial* (és la versió espanyola de *His Official Fiancée*, un títol que acabo de citar poques línies enrere) i *El alojado*. La primera d'aquestes traduccions apareix el 1924, i porta la signatura de Zoé Godoy i María Luz Morales; anys després, concretament el 1930, Juventud en fa una reedició. Al seu torn, *Novia oficial* es publica el 1925 en traducció de Brígida de Escocia; partint d'aquesta primera edició, Juventud n'edita dues més el 1927 i el 1930. Pel que fa a *El alojado*, la traducció que en fa Adolf Jordà i Iglésias el 1925 mereix almenys tres reedicions dins del mateix segell (1927) i a Juventud (1930 i 1933). Per últim, les editorials Lux i Publicaciones Mundial inclouen al seu catàleg un dels títols de Ruck. D'aquesta manera, el 1927 La Novela Mensual de Lux acull la traducció d'*Amor subconsciente (The Subconscious Courtship, original de 1922)*; al seu torn, Publicaciones Mundial edita, el 1930, *La perla sin brillo (The Clouded Pearl, original de 1925)* en versió de Guillermo López Hipkiss.

* * *

Rafael Sabatini⁴³⁹ (1875 – 1950), novel·lista i dramaturg. S'inicia professionalment dins el sector empresarial, però ben aviat es decanta per les lletres i, concretament, per la novel·la de ficció històrica. Dins d'aquest gènere, i després d'uns inicis en què passa força desapercbut, Sabatini obté ressò internacional sobretot a partir de la publicació, el 1921, de *Scaramouche*. Set anys després (1928), l'editorial Seguí en publica la traducció a l'espanyol signada per María Luz Morales; aquest text mereix almenys dues reedicions (1967 i 1986). En tot cas, *Scaramouche* no és l'únic títol de Sabatini que arriba al catàleg de Seguí entre 1923 i 1930; de fet, el segell editorial barceloní en publica fins a quatre més l'any 1929, tots traduïts per Guillermo Boladeres i sempre dins la Colección Obras Selectas; es tracta d'*Antonio Wilding (Mistress Wilding, original de 1910)*, *El veranillo de San Martín (St. Martin's Summer, original*

⁴³⁹ Síntesi a partir de: Who's Who [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

de 1909), *La piel del león* (*The Lion's Skin*, original de 1911) i *Paola* (*The Shame of Motley*, 1908). La versió espanyola d'aquestes obres rep diverses reedicions amb el pas dels anys: dues a cura de Molino (1951) i Favencia (1976) en el cas d'*Antonio Wilding*; una a Molino (1951) per a *La piel del león*; i, finalment, una altra a Molino (1951) en el cas de *Paola*.

* * *

Sapper⁴⁴⁰ (1888 – 1937), novel·lista. Pseudònim de Herman Cyril McNeile. Membre del cos d'enginyers de l'exèrcit britànic, desenvolupa carrera militar i participa activament en la Primera Guerra Mundial; durant aquests anys reuneix experiències que, més endavant, plasma en la seva obra literària, sobretot en els primers contes que publica a les pàgines del *Daily Mail*. A banda de la narració breu, cultiva residualment el teatre i, sobretot, la novel·la, en un primer moment al voltant de temes bèl·lics i, posteriorment, sobre investigació i misteri. Des del punt de vista de la traducció, el 1925 Juventud li publica dins la Colección Aventura *El capitán Drummond* (*Bulldog Drummond*, original de 1920). El text espanyol, a cura d'Isabel Bilbao, rep una reedició el 1931; uns anys després, concretament el 1935, Hymosa també en treu una edició (no puc assegurar que el text sigui el de Bilbao perquè als crèdits no s'hi esmenta el responsable de la traducció).

* * *

Walter Scott⁴⁴¹ (1771 – 1832), novel·lista, poeta i periodista. Després d'iniciar-se professionalment en l'advocacia, decanta la seva activitat cap a la literatura i el periodisme (col·labora a *Edinburgh Review* o *Quarterly*). Tot i que en un primer moment cultiva la poesia narrativa, és amb la novel·la històrica que assoleix l'èxit, sobretot gràcies a obres com *Ivanhoe*, de 1819. És precisament aquest títol el que, el 1929, arriba a la Biblioteca Grumet de Proa, traduït al català i adaptat al públic infantil per Pau Romeva. Un any després, n'apareix una altra versió, també al català, deguda a Cèsar August Jordana: el text, editat en dos volums, s'integra dins la col·lecció Les Obres Mestres de la Novel·la. El 1929 L'editorial Iberia aposta també per l'obra de Scott, concretament per *El pirata* (*The Pirate*, original de 1822); el text espanyol, signat per José M. Huertas, pertany a la col·lecció La Novela de Aventuras. Per últim, el 1930 Ramón Sopena publica dins la Biblioteca de Grandes Novelas el títol que tanca aquesta síntesi monogràfica, això és, *El capitán aventurero* (*A Legend of Montrose*, original de 1819); José

⁴⁴⁰ Síntesi a partir de: Who's Who [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁴⁴¹ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

Pérez Mauras en signa la traducció a l'espanyol, reeditada almenys el 1954 i el 1967 (en aquest darrer cas, dins d'un volum que conté, també, *El enano negro*).

* * *

William Shakespeare⁴⁴² (1564 – 1616), dramaturg i poeta. Considerat una de les principals figures de la literatura universal, la seva obra ha estat traduïda pertot i encara es representa avui dia. Obté una fama indiscutible com a autor teatral, si bé reuneix també una obra no dramàtica considerable en què destaca la poesia narrativa i els sonets. Coincidint amb el període estudiat, diversos segells catalans publiquen traduccions de la seva obra, amb Barcino al capdavant:

- *Macbeth* (entre 1603 i 1607): el 1928 Cèsar August Jordana tradueix l'original dins la Col·lecció Popular Barcino. Al cap d'un any, Proa edita a la Biblioteca Grumet una adaptació infantil del text de Jordana; aquesta versió compta amb almenys una reedició el 1987.
- *Somni d'una nit d'estiu* (*A Midsummer Night's Dream*, entre 1590 i 1596): aquesta traducció d'Alfons Maseras s'edita de nou dins la Col·lecció Popular Barcino el 1929.
- *Antoni i Cleòpatra* (*Antony and Cleopatra*, impresa per primer cop el 1623): la versió catalana de l'original porta la signatura de Cèsar August Jordana; publicada el 1930, forma part de la col·lecció Els Clàssics del Món.
- *Els dos cavallers de Verona* (*The Two Gentlemen of Verona*, 1590 – 1591): Els Clàssics del Món acull, el 1930, aquesta traducció de Cèsar August Jordana.
- *Juli Cèsar* (*The Tragedy of Julius Caesar*, aproximadament 1599): segons consta a la pàgina de crèdits del volum, es tracta novament d'una traducció de Cèsar August Jordana publicada el 1930 dins Els Clàssics del Món.
- *La tempestat* (*The Tempest*, 1610 – 1611): aquesta traducció de Cèsar August Jordana apareix a Els Clàssics del Món el 1930.
- *L'amansiment de la fera* (*The Taming of the Shrew*, 1590 – 1592): les dades d'edició d'aquesta traducció coincideixen amb les de l'anterior.

Deixant de banda les traduccions de Barcino, i coincidint amb la primera dictadura del s. XX, l'Editorial Catalana publica dins la Biblioteca Literària un parell de versions de *Romeu i Julieta* (*Romeo and Juliet*, original aparegut entre 1591 i 1595) i *El marxant de Venècia* (*The Merchant of Venice*, original aparegut entre 1596 i 1598). La primera es remunta a 1923 i és Magí Morera

⁴⁴² Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

qui la signa; Nova Revista la reedita parcialment el 1927 (concretament, el monòleg de Romeu), i Edicions 62 ho fa de forma íntegra el 1982. Pel que fa a *El marxant de Venècia*, el text publicat el 1924 torna a dur la signatura de Magí Morera i compta amb un parell de reedicions a Edicions 62 (1982 i 1995); es dóna la coincidència que, també el 1924, la Llibreria Italiana publica una traducció diferent d'aquest mateix títol dins La Comèdia Catalana, aquest cop deguda a Joan Puig i Ferrer (val a dir que, de fet, es tracta d'una reedició del text que ja havia publicat E. Domènech el 1909). El següent títol per comentar és *Venus i Adonis* (*Venus and Adonis*, original de 1592 – 1593), publicat el 1927 a Nova Revista en traducció, novament, de Magí Morera; fent un ràpid cop d'ull al volum es fa palès que, de fet, es tracta d'una reedició parcial del text que ja havia publicat La Revista el 1907 i el 1918 (només conté el sonet 146). Ja el 1928, el segell sabadellenc Verdaguer recull *Els sonets de Shakespeare* en un volum traduït per Carme Montoriol; en localitzo, a més, una reedició de 1980 impresa per Gràfiques Montserrat, de Figueres. El 1929, La Renaixença imprimeix, en traducció de Joan Perpiñà, *La tragèdia d'Othel·lo* (*The Tragedy of Othello, the Moor of Venice*, original aproximadament de 1603). Ja el 1930, apareixen els dos títols que posen el punt i final a aquesta síntesi monogràfica. D'una banda, Orbis publica *Hamlet* (*The Tragedy of Hamlet, Prince of Denmark*) en traducció a l'espanyol de José Roviralta; amb tot, és una reedició del text aparegut el 1905 a La Renaixença, reeditat també per Antonio López (1906 i 1913) i AHR (1964). D'altra banda, La Revista edita la traducció que Carme Montoriol fa de *Cimbel·lí* (*Cymbeline, King of Britain*).

* * *

George Bernard Shaw⁴⁴³ (1856 – 1950), dramaturg, crític i assagista. Autodidacta de formació, s'inicia en les lletres com a crític literari, artístic, musical i, sobretot, teatral a les pàgines de publicacions com *Pall Mall Gazette*, *World*, *Star* o *Saturday Review*. Cultiva també l'assaig polític, tot i que és com a autor teatral que assoleix l'èxit de públic i crítica, fins al punt que, el 1925, li és concedit el Nobel de literatura. Precisament aquest mateix any, Salvador Bonavia li publica, en traducció de Carles Capdevila, *El deixeble del diable* (*The Devil's Disciple*, original de 1897); amb el pas del temps, i segons consta als catàlegs consultats, el text català mereix almenys un parell de reedicions per part del segell mataroní Robrenyo (1980) i Edicions 62 (1986). També a Salvador Bonavia, i gràcies a la tasca de Carles Capdevila i C. Fernández Burgas, el 1927 es publica *Santa Joana* (*Saint Joan*, original de 1923), un títol la traducció del qual és reeditada el 1986 per Edicions 62. Per últim, la primera edició de totes dues obres forma part de la col·lecció Teatre de Bernard Shaw.

* * *

⁴⁴³ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

R. C. Sherriff⁴⁴⁴ (1896 – 1975), dramaturg, novel·lista i guionista. Nom de ploma de Robert Cedric Sherriff. Tot i que cultiva la narrativa en diverses ocasions, és com a guionista i autor teatral que aconsegueix un cert renom, sobretot amb títols com ara *Journey's End*, de 1928; poc després n'apareix una versió novel·lada en què participa Vernon Bartlett, i que rep una traducció al català el 1930 titulada *Fi de jornada*. Per a més informació sobre aquesta traducció, remeto a la síntesi monogràfica dedicada a Vernon Bartlett en aquest mateix capítol.

* * *

M. P. Shiel⁴⁴⁵ (1865 – 1947), novel·lista. Nom de ploma de Matthew Phipps Shiel. A banda de la literatura, exerceix tasques docents, d'intèrpret o, també, periodístiques. Pel que fa a la seva producció, cultiva la novel·la i la narració breu, amb arguments que solen combinar ciència i aspectes sobrenaturals. En aquesta línia, el 1901 escriu *The Purple Cloud*, una obra que, coincidint amb el període estudiat, l'editorial Iberia publica amb el títol de *La nube púrpura* (1929); el text espanyol, integrat dins la col·lecció *La Novela de Aventuras*, porta la signatura d'Alejandro Bon.

* * *

Upton Sinclair⁴⁴⁶ (1878 – 1968), novel·lista. Exerceix el periodisme per costejar-se els estudis i, posteriorment, inicia una activa carrera política en què es posiciona sempre a favor de les perspectives socialistes. La seva obra literària, majoritàriament novel·les, li serveix sovint de suport a les tesis polítiques que defensa, alhora que li brinda l'aprovació del públic lector i de la crítica; relacionat amb això, el 1942 guanya el premi Pulitzer per una de les seves novel·les, concretament *The Dragon's Teeth*. Des del punt de vista de la traducció, i coincidint amb la primera dictadura del s. XX, B. Bauzá li publica fins a cinc novel·les dins la Biblioteca de Autores Contemporàneos de la Colección Ideal; a excepció feta d'un únic cas, Felipe Aláiz és qui en signa la traducció a l'espanyol:

- *Samuel busca la verdad* (*Samuel the Seeker*, 1910): B. Bauzá publica aquesta traducció per primera vegada el 1928.

⁴⁴⁴ Síntesi a partir de: Who's Who [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁴⁴⁵ Síntesi a partir de: Who's Who [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁴⁴⁶ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

- *¡Petróleo...!* (*Oil!*, 1927): segons s'indica a la pàgina de crèdits del volum, aquesta edició de 1929 és la segona del text espanyol; no he pogut localitzar la primera, però sí un parell de posteriors a Edhasa (2007 i 2008).
- *¡Carbón...!* (*King Coal*, 1917): la publicació del text espanyol es remunta a 1929.
- *Boston: el proceso Sacco-Vanzetti* (*Boston*, 1928): el 1930 B. Bauzá publica la segona edició del text espanyol; tanmateix, no he pogut datar la primera.
- *Su majestat el rico* (*Mountain City*, 1930): en aquest cas és Manuel Vallvé qui signa el text espanyol, publicat només pocs mesos després de l'original.

* * *

O. Smitson,⁴⁴⁷ novel·lista. L'única dada que he pogut trobar sobre aquest autor és el fet que, el 1929, Publicaciones Mundial li edita, en traducció a l'espanyol, *Blanca Mortimer* dins la col·lecció La Novela Mensual.

* * *

Henry S. Spalding⁴⁴⁸ (1865 – 1934), sacerdot i escriptor. Nom de ploma de Henry Stanislaus Spalding. Cultiva l'assaig i la narració amb rerefons ètic i moral. Durant el període 1923 – 1930 aporta vuit títols a la col·lecció Narraciones Escolares de la Librería Religiosa, cinc dels quals traduïts per Ventura Fraga:

- *Las huellas del oso* (*The Marks of the Bear Claws*, 1908): publicada per primer cop el 1925, aquesta traducció compta amb una reedició l'any 1943.
- *La caverna misteriosa* (*The Cave by the Beech Fork: a Story of Kentucky*, 1901): el text espanyol data de 1928; passats els anys n'apareix una reedició (1950).
- *El viejo molino de Withrose* (*The Old Mill on the Withrose*, 1901): com en el cas anterior, la primera edició de la traducció se situa el 1928; cal esperar fins a 1949 perquè n'aparegui la segona.
- *El emboscado*: la publicació d'aquesta traducció es remunta a l'any 1929.
- *El cofre misterioso*: aquest títol és, de fet, la segona part de l'anterior; pel que fa a la traducció, n'apareix una primera edició el 1930 i una segona el 1951.

Aquest cop en traducció d'Ángel Muñoz, el 1927 es publica *Raimundo Bolt*, un títol que compta amb dues reedicions el 1943 i el 1944. Tanquen la relació un parell de títols sense

⁴⁴⁷ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

⁴⁴⁸ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats LOC; base de dades d'aquesta recerca.

indicació de traductor editats, respectivament, el 1925 i el 1927: es tracta d'*Aventuras de Neil Murray* i *Bajo los pinares de Copper River* (*The Camp by Copper River*, original de 1915); tots dos compten amb una reedició de 1949.

* * *

Robert Louis Stevenson⁴⁴⁹ (1850 – 1894), novel·lista. Inicia l'activitat literària amb diverses narracions breus publicades a les pàgines de revistes del moment. Cultiva també l'assaig i la poesia, si bé és principalment gràcies a la novel·la que esdevé conegut; així, dins d'aquest gènere signa trames fantàstiques i d'aventures que esdevenen mundialment cèlebres. Des del punt de vista de la traducció, coincidint amb el període estudiat aporta fins a sis títols als catàlegs de les editorials catalanes:

- *La isla del tesoro* (*Treasure Island*, 1883): el 1924 Seix y Barral publica aquesta traducció de Gaziol, que amb el pas dels anys arriba a la vintena de reedicions repartides entre el mateix segell (1942 i 1968), Planeta (1962, 1984, 1987, 1988, 1990, tres el 2000, dues el 2001, 2002 i 2004), Forum (1984), RBA (1995 i 2002) i Altaya (2005). Per la seva banda, el 1926 Juventud edita una nova traducció del text, aquest cop deguda a José Torroba; integrada dins la Colección Aventura, mereix almenys 24 reedicions al mateix segell (1935, 1945, 1949 i 2002), la madrilenya Espasa-Calpe (1969, 1980, 1983, 1984, 1998, 2000 i 2005), Vicens-Vives⁴⁵⁰ (1990, 1992, 1996, 1999, 2002, 2004, 2005, 2006, 2007 i 2008) i Planeta (2002 i 2004). Per últim, el 1926 Juventud ja havia publicat a través del segell paral·lel Mentora una traducció al català del text deguda a Joan Arús (*L'illa del tresor*); integrada dins la col·lecció Llibres per a Nois Jovenets, el 1934 n'apareix la segona edició.
- *La flecha negra* (*The Black Arrow: A Tale of the Two Roses*, 1888): Montaner y Simón publica el 1925 aquesta traducció de Ramón D. Perés.
- *Aventuras de David Balfour* (*Catriona, or, David Balfour*, 1893): possiblement el 1926 (l'any apareix amb un interrogant en la pràctica totalitat dels catàlegs consultats) Juventud reedita dins la Colección Aventura aquesta traducció de Miguel Medina, publicada per primer cop el 1921 pel segell madrileny Calpe. N'he pogut trobar

⁴⁴⁹ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁴⁵⁰ En totes les edicions a Vicens-Vives es fa constar Julio César Santoyo com un dels traductors del text; si en tenim en compte la cronologia (neix el 1943), tot indica que porta a terme una tasca d'actualització de la versió de Torroba.

3. Literatures i autors traduïts

diverses reedicions, sempre a cura d'Espasa Calpe (1943, 1946, 1954, 1957, 1968 i 1998) i l'editorial valenciana Gaisa (1968, 1969 i 1972).⁴⁵¹

- *El naipe fatal*: Iberia publica aquest títol el 1927 dins la col·lecció Grandes Aventuras. Tanmateix, a banda d'una referència escadussera en un catàleg de l'editorial també de 1927, cap de les fonts consultades atribueix una obra amb aquest títol a Stevenson. Dos anys abans, i segons s'informa a la cartellera de *La Vanguardia*,⁴⁵² s'estrena al cinema una pel·lícula amb el mateix títol l'argument de la qual, segons sembla, es basa en *The Suicide Club* de Stevenson; això, sumat al fet que en el volum no s'indica que sigui una traducció, em fa pensar que *El naipe fatal* realment és una versió novel·lada d'un guió cinematogràfic basat en l'obra d'Stevenson i que, a més, podria haver estat redactada directament en espanyol.
- *El misterio de la isla* (*The Beach of Falesá*, 1892): el text espanyol, degut a José Pérez Guerrero, apareix el 1928 dins la col·lecció La Novela de Aventuras de l'editorial Iberia.
- *La platja de Falesa; seguit de El Follet de l'ampolla, Markheim, Guillem del Molí* (*The Beach of Falesá*, 1892; *The Bottle Imp*, 1891; *Markheim*, 1885; *Will'O the Mill*, 1887): Proa publica aquest recull de narracions el 1929 dins la sèrie Històries Curtes de la col·lecció A Tot Vent; la traducció al català dels textos originals porta la signatura de Cèsar August Jordana.

* * *

Harriet Beecher Stowe⁴⁵³ (1811 – 1896), novel·lista. Implicada activament en els corrents contraris a l'esclavitud a Amèrica, es fa un nom gràcies a les seves novel·les de contingut abolicionista i en defensa dels esclaus, sobretot a partir de la publicació, el 1852, d'*Uncle Tom's Cabin, or, Life Among the Lowly*. El 1924 Llibreria Vària publica una adaptació infantil al català d'aquesta obra sota el títol de *La cabana de Tom*; el text, il·lustrat per Junceda, s'integra dins La Novel·la Infantil Catalana. El 1928, Biblioteca Films en publica una nova versió a l'espanyol (*La cabaña del tío Tom*) dins Las Grandes Novelas de la Pantalla; segons s'indica al volum, el text de Crispulo Gotarredona és una adaptació lliure de l'original.

* * *

⁴⁵¹ En tots tres casos, hi consta Juan Miguel Roma com a segon traductor, tot i que probablement és el revisor del text.

⁴⁵² «Espectáculos». *La Vanguardia* (19 novembre 1925), p. 14 – 15.

⁴⁵³ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

Jonathan Swift⁴⁵⁴ (1667 – 1745), escriptor i sacerdot. Ordenat sacerdot el 1695, participa activament en política al llarg de tota la seva vida. Pel que fa a la seva producció literària, a banda de signar diversos pamflets polítics cultiva la poesia i, sobretot, la prosa; sens dubte, a dia d'avui el seu títol més rellevant és *Gulliver's Travels*, de 1726, tota una sàtira de la societat del moment que, sovint, s'ha presentat com una fantasia per a infants. El 1923 l'Editorial Catalana n'edita la traducció al català (*Viatges de Gulliver*) deguda a Josep Farran i Mayoral; integrada dins la Biblioteca Literària, n'he pogut identificar fins a sis edicions més a Quaderns Literaris (1934), Selecta (1954) i Edicions 62 (1981, 1982, 1986 i 1990). El 1930, Ramón Sopena publica una traducció parcial de l'original que conté, només, un dels viatges del protagonista: *Gulliver en el país de los enanos*; editat dins la Biblioteca Para Niños, el text espanyol porta la signatura de Ramón Máximo Spartal, i compta almenys amb dues reedicions (1941 i 1944).

* * *

Booth Tarkington⁴⁵⁵ (1869 – 1946), novel·lista. Nom de ploma de Newton Booth Tarkington. Es fa un nom entre el públic i la crítica (és guardonat amb el premi Pulitzer el 1922) gràcies a les seves novel·les melodramàtiques, sovint descripcions satíriques de la societat del seu temps. Durant la primera dictadura del s. XX aporta a la Colección Obras Selectas de l'editorial Seguí *Flirt* (*The Flirt*, original de 1913) i *Monsieur Beaucaire* (original de 1900), en traducció a l'espanyol de Guillermo Boladeres en tots dos casos. El 1926 Juventud li publica, mitjançant Mentora, *Penrod actor* (*Penrod*, original de 1914) en traducció al català de Cèsar August Jordana; el volum forma part de la Col·lecció Maragda. També el 1926, Gustavo Gili edita *De la piel del diablo* dins la Biblioteca Emporium; el text, traduït a l'espanyol per Emilio María Martínez Amador, conté fragments de dos originals de Tarkington: *Penrod* (1914) i *Penrod and Sam* (1916).

* * *

William Makepeace Thackeray⁴⁵⁶ (1811 – 1863), novel·lista i periodista. Després d'uns inicis poc afortunats com a editor d'un diari parisenc, practica professionalment el periodisme des de les pàgines de publicacions com ara la revista satírica *Punch*. D'altra banda, com a creador literari cultiva principalment la novel·la històrica, amb títols de renom com ara *Vanity Fair* (1847 – 1848). El 1930 Ramón Sopena edita, precisament, la traducció a l'espanyol d'aquesta obra, que passa a formar part de la Biblioteca de Grandes Novelas amb el títol de *La feria de*

⁴⁵⁴ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁴⁵⁵ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁴⁵⁶ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

las vanidades; el text, degut a Gregorio Lafuerza, mereix almenys tres reedicions dins del mateix segell (1957, 1960 i 1975). Uns anys abans, concretament, el 1926, Mentora ja havia apostat per Thackeray; així, el segell paral·lel de Juventud li publica, en traducció de Josep Carner, *La rosa i l'anell* (*The Rose and the Ring*, original de 1855). El text català s'inclou a la col·lecció Llibres per a Nois i Jovenets, i compta amb una reedició sense indicació d'any a Juventud.

* * *

Elton Thomas⁴⁵⁷ (1883 – 1939), actor, guionista, director i productor. Nom de ploma de Douglas Elton Thomas Ullman. Utilitza també el pseudònim de Douglas Fairbanks. Soci fundador de la productora i distribuïdora United Artists i membre de l'Acadèmia de les Arts i les Ciències Cinematogràfiques de Hollywood, el 1927 escriu, produeix i protagonitza *The Gaucho*, una pel·lícula que arriba tot just un any després, novel·lada, a la col·lecció Las Grandes Novelas de la Pantalla de la Sociedad General de Publicaciones. El text espanyol, titulat *El Gaucho*, porta la signatura de Manuel Nieto Galán.

* * *

Mark Twain⁴⁵⁸ (1835 – 1910), escriptor. Pseudònim de Samuel Langhorne Clemens. Orfe ja de ben jove, el pare literari del cèlebre Tom Sawyer viu una infantesa marcada per les adversitats que, sovint, plasmarà en la posterior producció literària. Pel que fa al seu vessant d'autor, a banda de prestar la ploma a publicacions periòdiques com *Territorial Enterprise*, *Saturday Press* o *Sacramento Union*, cultiva múltiples gèneres narratius en prosa, com ara novel·la històrica, no-ficció, sàtira, literatura infantil, crítica social, assaig o literatura de viatges. Pel que fa a la traducció durant el període estudiat, el 1924 La Novel·la Estrangera li publica, en versió de Cèsar August Jordana, *Tom Sawyer: detectiu* (*Tom Sawyer, Detective*, original de 1896). El text català compta almenys amb tres reedicions a Quaderns Literaris (1934) i La Magrana (1987 i 1995); en el cas de La Magrana, i tal com consta a la pàgina de crèdits dels volums, Judith Fontcuberta i Famades assumeix la revisió i actualització de la traducció. El 1925 és Gustavo Gili qui aposta per Twain, concretament per *Príncipe y mendigo* (*The Prince and the Pauper*, original de 1881); el text espanyol forma part de la Colección Selecta Internacional, i porta la firma d'Emilio María Martínez Amador.

* * *

⁴⁵⁷ Síntesi a partir de: Bordman 1984; base de dades d'aquesta recerca.

⁴⁵⁸ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

Katherine Tynan⁴⁵⁹ (1861 – 1931), novel·lista. A banda de cultivar residualment la poesia, produeix diversos títols autobiogràfics i, sobretot, novel·les romàntiques; ja sigui en vers, ja sigui en prosa, en la seva obra la influència catòlica i el patriotisme irlandès esdevé una constant. Coincidint amb la primera dictadura del s. XX, Eugenio Subirana li reedita dins la Colección Princesa *Kitty* (*Kitty Aubrey*, original possiblement de 1909), en traducció a l'espanyol de Juan Mateos de Diego. Segons consta a la pàgina de crèdits del volum, es tracta de la segona edició del text; tanmateix, no n'he pogut localitzar la primera.

* * *

Horace Annesley Vachell⁴⁶⁰ (1861 – 1955), novel·lista, dramaturg, contista i assagista. Fill de terratinents anglesos, s'instal·la a Califòrnia i hi estableix una societat de compra i venda de terrenys. Amb els pas dels anys, però, torna a Anglaterra per centrar-se en la seva faceta d'autor. Cultiva sobretot la novel·la de ficció, però també s'aproxima al teatre, amb peces com *Quinneys* (1914), de la qual s'arriba a fer una versió cinematogràfica. L'èxit d'aquesta obra no passa desapercebut a Salvador Bonavia, que el 1926 en publica la traducció al català dins La Escena Catalana i amb el títol de *Reineta meva!*; J. Moliné és qui la signa.

* * *

Bayard Veiller⁴⁶¹ (1869 – 1943), dramaturg, guionista, productor i director cinematogràfic. S'inicia en el món del periodisme com a reporter d'assumptes policials i agent de premsa teatral. Posteriorment, se centra en la seva producció literària, integrada principalment per obres teatrals que, més tard, adapta al cinema. Dins d'aquesta línia, el 1929 Salvador Bonavia li publica a La Escena Catalana *El procés de Mary Dugan* (*The Trial of Mary Dugan*, original de 1927), en traducció d'Alfons Nadal i Domènec Juncadella.

* * *

Kenneth M. Walker⁴⁶² (1882 – 1966), escriptor i uròleg. A banda de diverses obres de temàtica científica, el 1923 escriu juntament amb Geoffrey Boumphrey *The Log of the Ark*. Aquest títol arriba el 1929 al catàleg de Juventud; per a més informació sobre la traducció a l'espanyol del text, remeto a la síntesi monogràfica dedicada a Geoffrey Boumphrey en aquest mateix capítol.

* * *

⁴⁵⁹ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁴⁶⁰ Síntesi a partir de: Who's Who [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁴⁶¹ Síntesi a partir de: Bordman 1984; base de dades d'aquesta recerca.

⁴⁶² Síntesi a partir de: Oxford DNB [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

Edgar Wallace⁴⁶³ (1875 – 1932), novel·lista i periodista. Exerceix de corresponsal de guerra per a publicacions com ara *Daily Mail*. Paral·lelament, cultiva la narració breu i la comèdia, tot i que és amb la novel·la que es fa un nom entre el públic lector i la crítica, sobretot gràcies a les trames policiaques i de terror. Coincidint amb el període estudiat, l'editorial Juventud aposta obertament pels títols de Wallace, fins al punt que el 1930 en publica cinc dins la Colección Fama:

- *El hombre siniestro* (*The Sinister Man*, 1924): Antoni Guardiola és l'autor d'aquesta traducció, reeditada almenys en tres ocasions per Maucci (possiblement el 1944) i Juventud (1945 i 1948).
- *El círculo rojo* (*The Crimson Circle*, 1922): el text espanyol, degut a Guillermo López Hipkiss, rep tres reedicions dins el catàleg de Juventud (1931, 1944 i 1951).
- *El secreto del alfiler* (*The Clue of the New Pin*, 1923): Mercedes Audouard és qui assumeix la traducció de l'original, reeditada almenys en tres ocasions per Juventud (1931 i 1934) i Maucci (possiblement el 1949).
- *La serpiente amarilla* (*The Yellow Snake, or The Black Tenth*, 1926): Antonio i José Bendala signen el text espanyol, que compta almenys amb cinc reedicions a Juventud (1931, 1933 i 1935) i Maucci (1934 i 1940).
- *Los tres hombres justos* (*The Three Just Men*, 1926): a banda de la de 1930, Juventud publica almenys tres edicions més d'aquesta traducció (1931, 1935 – 1936 i 1994).

* * *

Lewis Wallace⁴⁶⁴ (1827 – 1905), novel·lista, advocat i militar. Desenvolupa una carrera política que el porta a ocupar els càrrecs de governador de Nou Mèxic i, posteriorment, ministre delegat a Turquia. Paral·lelament, cultiva la literatura, sobretot la novel·la històrica, amb títols destacats com ara *Ben Hur* (1880). El 1930 Ramón Sopena publica la traducció d'aquesta obra a la Biblioteca Grandes Novelas; el text espanyol, a cura d'A. A. Barberán, compta almenys amb vuit reedicions (1933, 1940, 1944, 1950, 1959, 1962, 1974 i 1977).

* * *

Sidney Hastings Webb⁴⁶⁵ (1859 – 1947), novel·lista. Cultiva sobretot la narrativa de temàtica popular i sentimental; dins d'aquest àmbit, Ribas y Ferrer li publica, el 1930, *La luna de miel de*

⁴⁶³ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁴⁶⁴ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁴⁶⁵ Síntesi a partir de: Catàleg d'autoritats LOC; base de dades d'aquesta recerca.

un millonario (*The Painted Honeymoon*, original de 1925); el text espanyol, signat amb les inicials C. de C., pertany a la Colección Popular Regina.

* * *

Jean Webster⁴⁶⁶ (1876 – 1916), novel·lista. Pseudònim d’Alice Jane Chandler Webster. Autora de novel·les per al públic juvenil, obté un èxit raonable amb *Daddy-Long-Legs* (1912), un títol que Juventud edita el 1925 com a *Papaíto, piernas largas*; el text espanyol, degut a María Teresa Quintana Solé, s’integra dins La Novela Rosa, i compta amb almenys tres reedicions (1931, 1946 i 1951). De nou a La Novela Rosa de Juventud, el 1929 apareixen *El misterio de «Cuatro Lagunas»* (*The Four Pools Mystery*, original de 1908) i *Querido enemigo* (*Dear Enemy*, original de 1915). La primera traducció porta la signatura de J. González Malvehy, i es reedita el 1932; pel que fa a la segona, l’autor n’és Esteban Macragh, i també compta amb una reedició, en aquesta ocasió de 1956.

* * *

Herbert George Wells⁴⁶⁷ (1866 – 1946), novel·lista. Signa amb les inicials H. G. Wells. Al llarg de la seva vida, desenvolupa feines de dependent, mestre o periodista. Tanmateix, és amb la producció literària que obté l’èxit internacional; relacionat amb això, cultiva sobretot la novel·la, amb gèneres tan allunyats com la ciència ficció i la comèdia. Des de la perspectiva de la traducció, i tenint en compte la primera dictadura del s. XX, diverses editorials catalanes aposten per la seva obra (sobretot la fantàstica), amb B. Bauzá al capdavant:

- *La guerra de los mundos* (*The War of the Worlds*, 1898): el 1925 la Biblioteca de Autores Contemporáneos de la Colección Ideal acull aquesta traducció de Miguel Paredes.
- *La máquina exploradora del tiempo* (*The Time Machine*, 1895): J. de Albroy signa la traducció de l’original; publicada el 1926, forma part de la Biblioteca de Autores Contemporáneos de la Colección Ideal.
- *La guerra en el aire* (*The War in the Air*, 1907): la Colección Fantasio acull, el 1929, la traducció de l’original.
- *El alimento de los dioses* (*The Food of the Gods and How It Came to Earth*, 1904): tot i que aquesta traducció apareix dins del període estudiat, a la pàgina de crèdits no se n’especifica l’any exacte; sigui com vulgui, el text espanyol, a cura d’Alberto de los

⁴⁶⁶ Síntesi a partir de: Hart i Leininger 1995; base de dades d’aquesta recerca.

⁴⁶⁷ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d’aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

Ríos, s'integra dins la Sección de Viajes de la Colección Ideal. Posteriorment, G.P en publica una reedició el 1958.

Als seu torn, els lectors en català reben fins a tres títols més: *La contrada dels orbs*, *L'home invisible* i *L'amor i Mr. Lewisham*. El primer, en traducció de Vicent Garcia, apareix el 1924 dins *La Novel·la Estrangera*, i rep una reedició el 1935 a cura de Quaderns Literaris. Pel que fa a la traducció de *L'home invisible* (*The Invisible Man*, original de 1897), és Just Cabot qui la signa; integrada el 1929 dins la Col·lecció Univers de la Llibreria Catalònia, n'he pogut trobar almenys 11 reedicions al mateix segell (una durant la dècada de 1930) i a La Magrana (1980, 1981, 1982, 1983, 1984, 1987, 1990, 1993, 1997 i 1998). Per últim, Cèsar August Jordana tradueix *L'amor i Mr. Lewisham* (*Love and Mr. Lewisham*, original de 1899), publicat per Proa dins la Biblioteca Oreig el 1930.

* * *

Gertie de S. Wentworth-Jammes,⁴⁶⁸ novel·lista. Cultiva la novel·la popular i moral. El 1927 aporta a La Sociedad General de Publicaciones *Una vida extraña*; aquesta traducció a l'espanyol forma part de la Colección de Novelas Hogar.

* * *

Edith Wharton⁴⁶⁹ (1862 – 1937), novel·lista. Nom de ploma d'Edith Newbold Jones. La seva producció literària se centra en la novel·la, més concretament a retratar i relatar els problemes de la societat novaïorquesa del moment. El 1925 Juventud li publica, en traducció d'Ernesto de los Reyes, *La soñada aventura* (*The Glinyssees of the Moon*); integrat dins *La Novela Rosa*, el text espanyol mereix almenys un parell de reedicions (1932 i 1994).

* * *

Oscar Wilde⁴⁷⁰ (1854 – 1900), dramaturg, novel·lista, poeta i assagista. Després d'estudiar al Trinity College de Dublín i a la Universitat d'Oxford (on li concedeixen el premi de poesia Newdigate el 1878 a la millor composició feta per un estudiant), ben aviat obté una notable popularitat per la seva obra literària, assaigs i articles a la premsa, en què sovint es destil·la una crítica irònica i mordaç a la societat victoriana que tanta animadversió li professa. Pel que fa al període estudiat, les editorials barcelonines li publiquen, traduïts, fins a tres títols, el

⁴⁶⁸ Síntesi a partir de: Catàleg d'autoritats LOC; base de dades d'aquesta recerca.

⁴⁶⁹ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁴⁷⁰ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

primer dels quals es remunta a 1923: *El vano de lady Windermere* (*Lady Windermere's Fan, A Play About a Good Woman*, original de 1892); editada per Salvador Bonavia dins La Escena Catalana, la traducció d'aquesta comèdia porta la signatura de Josep M. Jordà i Francesc Pujols. Tot just un any després, l'editorial Pegaso ofereix als lectors, en traducció d'Armand Gazel, *La infantita y el enano* (*The Birthday of the Infanta*, dins el recull de 1891 titulat *A House of Pomegranates*), un conte de fades que s'integra dins la col·lecció Los Maestros de la Novela. Ja el 1930, Proa aposta per l'única novel·la de l'autor irlandès, això és, *El retrat de Dorian Gray* (*The Picture of Dorian Gray*, original de 1891); traduïda al català per Rafael Tasis Marca, pertany a la col·lecció A Tot Vent, i compta almenys amb tres reedicions de 1989, 1999 i 2000 (les dues darreres edicions són conjuntes i hi intervenen, respectivament, Folio i Ediciones B).

* * *

Valentine Williams⁴⁷¹ (1883 – 1946), periodista i novel·lista. A l'hora de signar la producció, empra també el nom de Valentine Douglas. Inicia la trajectòria periodística en tant que subeditor de l'agència Reuters; posteriorment, es converteix en reporter de *Daily Mail*, per al qual cobreix esdeveniments com la Revolució Portuguesa de 1910, les guerres balcàniques o la Primera Guerra Mundial. A banda de l'activitat periodística, desenvolupa una carrera literària prou fructífera dins el gènere de la novel·la de misteri. Des del punt de vista de la traducció, Seguí li publica el 1930 *El tres de tréboles* (*The Three of Clubs*) i *Míster Ramosi* (*Mr. Ramosi*); tots dos títols s'integren a la col·lecció La Novela Emocional.

* * *

A. M. Williamson⁴⁷² (1869 – 1933), novel·lista. Inicials d'Alice Muriel Williamson (de soltera, Livingston). Cultiva, en ocasions en solitari i sobretot conjuntament amb Charles Norris Williamson⁴⁷³ (el seu marit), la novel·la de temàtica popular, amb trames que, sovint, se centren en els primers dies de l'automobilisme al Regne Unit. Així, entre 1923 i 1930 aporta al catàleg de Juventud cinc títols, tots escrits a quatre mans amb el seu marit:

- *La dama del aire* (*The Lady from the Air*): Theodor Schepelmann assumeix la traducció de l'original, editada el 1925 dins la Colección Aventura; els catàlegs bibliogràfics en recullen una reedició posterior sense indicació d'any.

⁴⁷¹ Síntesi a partir de: Catàleg d'autoritats LOC; Who's Who [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁴⁷² Síntesi a partir de: Who's Who [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁴⁷³ Li dedico una síntesi monogràfica en aquest capítol.

3. Literatures i autors traduïts

- *A la caza de un dote*: el text espanyol porta la signatura de María Teresa i Alfonso Quintana Solé; publicat per primer cop el 1927, pertany a La Novela Rosa.
- *La señorita de la tienda* (*The Shop-Girl*, 1914): en aquesta ocasió és Esteban Macragh qui s'encarrega de traslladar l'original; la seva tasca fruita el 1929 dins la Nueva Colección Hogar.
- *El coche rojo* (*Scarlet Runner*, 1908?): la Colección de Obras Maestras acull, el 1929, aquesta traducció de Manuel Vallvé.
- *El chófer de la condesa*: el text espanyol, a cura d'Adelaida Méndez Blasco, veu la llum el 1930.

Arribat aquest punt, apunto que durant una època decideix signar l'obra com a Mrs. C. N. Williamson, fet que provoca diversos equívocs a l'hora de fixar l'autoria de determinats títols. Així, obres que en els catàlegs de les editorials catalanes s'atribueixen a Charles Norris, realment són fruit de la ploma d'Alice, que originàriament les havia rubricat anteposant l'abreviatura *Mrs.* al nom del marit.⁴⁷⁴ En el període estudiat, això passa amb *La dama del castillo negro* i *¿Quién es ella?* (*Name the Woman*). El primer d'aquests dos títols arriba a la Colección Princesa d'Eugenio Subirana el 1926 en traducció de Felipe Villaverde. Pel que fa al segon, Juventud n'assumeix la publicació a l'espanyol (mitjançant el segell paral·lel Edita) el 1929. Per últim, sospito que un tercer títol, això és, *Las apariencias engañan*, es troba en la mateixa situació; malauradament, no estic en posició de confirmar aquest extrem, ja que m'ha estat impossible localitzar l'original per constatar-ho. Sigui com sigui, es tracta d'una obra publicada per Juventud el 1929 dins La Novela Rosa.

* * *

Charles Norris Williamson⁴⁷⁵ (1859 – 1920), periodista i novel·lista. Com a periodista, s'especialitza en el món del motor en general i, més concretament, en l'automobilisme. Pel que fa al seu vessant d'autor literari, col·labora amb Alice Muriel, la seva esposa, en la redacció de diverses novel·les centrades, també, en els vehicles de motor. Per a més informació sobre la traducció d'alguns dels títols que escriu amb la seva esposa, remeto a la síntesi monogràfica dedicada a A. M. Williamson en aquest mateix capítol.

* * *

⁴⁷⁴ Ho he pogut constatar als catàlegs de les principals biblioteques nacionals.

⁴⁷⁵ Síntesi a partir de: Who's Who [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

Nicholas Wiseman⁴⁷⁶ (1802 – 1865), sacerdot, orientalista i escriptor. Es dedica als estudis orientals i arriba a ser catedràtic d'hebreu i siríac a la Sapienza. Paral·lelament, treballa per al creixement del catolicisme al Regne Unit, fins al punt que esdevé arquebisbe de Westminster i, posteriorment, cardenal. Pel que fa a la seva producció literària, se centra en els textos religiosos. Precisament en aquesta línia, el 1929 aporta al catàleg del Foment de Pietat Catalana *Meditacions de la sagrada passió de nostre senyor Jesucrist*; el text català, degut a Josep Carner, és una reedició del que la mateixa editorial ja havia publicat el 1917.

* * *

P. G. Wodehouse⁴⁷⁷ (1881 – 1975), novel·lista. Inicials amb què signa Pelham Grenville Wodehouse. A banda de cultivar l'article periodístic, reuneix una vasta producció integrada per narracions breus, poesia, obres teatrals i, sobretot, novel·les. Pel que fa a la seva presència a Catalunya entre 1923 i 1930, aporta al catàleg de l'editorial Iberia *El simpático haragán*; Víctor Lletget és qui s'encarrega de la traducció de l'original, publicada el 1926 dins la Biblioteca Azul.

* * *

Virginia Woolf⁴⁷⁸ (1882 – 1941), novel·lista i assagista. Destacada activista política i defensora dels drets de la dona, s'inicia com a crítica literària a les pàgines de la revista *The Times Literary Supplement*. Ben aviat es fa un nom gràcies a la seva producció literària, centrada en la novel·la. El seu estil, marcat pel monòleg interior i la prosa poètica, i els temes que desenvolupa suposen tot un trencament amb la tradició vuitcentista, i la situen com una de les figures indiscutibles de la literatura contemporània. Woolf arriba relativament aviat a Catalunya, concretament el 1930, gràcies a *Mrs. Dalloway*, publicada per Proa tot just cinc anys després de l'original; el text català, degut a Cèsar August Jordana, és, de fet, la primera traducció de l'autora anglesa publicada tant en català com en espanyol. Integrada dins la Col·lecció Els d'Ara, compta amb almenys quatre reedicions de 1970, 1985, 1997 (es tracta d'una edició conjunta entre Columna i Proa) i 2003.

* * *

⁴⁷⁶ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁴⁷⁷ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁴⁷⁸ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

P. C. Wren⁴⁷⁹ (1875 – 1941), novel·lista. Inicials amb què signa Percival Christopher Wren. Es fa un nom com a autor de novel·les d'aventures, viatges i ficció, amb *Beau Gest* (1924) al capdavant. El 1928 Juventud en publica la traducció mitjançant el segell paral·lel Mentora i sense modificar-ne el títol; el mateix segell s'atribueix l'autoria del text espanyol, integrat dins la Colección de Novelas Modernas i reeditat almenys en 15 ocasions a la mateixa Juventud (1935, 1946, 1951, 1956, 1960, 1961, 1967, 1976, 1991, 1995 i 2006), Planeta (1980, 1987 i 1988) i Círculo de Lectores (1999). A banda de *Beau Gest*, Juventud edita també *Beau ideal* (original de 1928) i *El salario de la virtud* (*The Wages of Virtue*, original de 1916). Tots dos títols formen part de la Colección de Novelas Modernas i apareixen, respectivament, el 1929 i el 1930; el primer compta amb tres reedicions (1951, 1961 i 1995) i, el segon, amb un parell (1962 i 1963; la darrera apareix a Círculo de Lectores). El títol que tanca la llista surt el 1930 a Edita, un altre dels segells paral·lels de Juventud: es tracta de *Los hijastros de Francia* (*Stepsons of France*, original de 1917); la traducció, deguda a Manuel Vallvé, forma part novament de la Colección de Novelas Modernas, i mereix almenys quatre reedicions a Lara (1946), José Janés (1950) i Juventud (1951 i 1962).

* * *

Curtis Yorke⁴⁸⁰ (? – 1930), novel·lista. Pseudònim de Susan Richmond Lee. Cultiva de forma prolífica la novel·la de temàtica popular i sentimental, amb títols com ara *That Little Girl*, possiblement de 1888. Eugenio Subirana en publica la traducció a l'espanyol, titulada *Doris*, el 1925; signada amb les inicials P. M., forma part de la Colección Princesa.

3.3. Autors en alemany

Bernard Arens⁴⁸¹ (1873 – 1954), teòleg i escriptor. Exerceix de professor a Feldkirch i a la Facultat de Teologia de Valkenburg. A més, cultiva principalment l'assaig religiós i la narració moral, sovint destinada al públic infantil i juvenil. En aquesta línia, l'editorial Herder li publica, el 1926, *El hijo del Mufti* (*Der Sohn des Mufti*, original de 1911). El text espanyol s'integra dins la Galería de Narraciones Ilustradas Dedicadas a la Juventud de la sèrie Desde Lejanas Tierras; a més, compta amb almenys tres reedicions (1946, 1953 i 1957).

* * *

⁴⁷⁹ Síntesi a partir de: Oxford DNB [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁴⁸⁰ Síntesi a partir de: Who's Who [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁴⁸¹ Síntesi a partir de: Kosch 1933 – 1938; base de dades d'aquesta recerca.

Johann Sebastian Bach⁴⁸² (1685 – 1750), compositor i organista. En la seva fecunda producció hi ha lloc per a les composicions profanes i, sobretot, per a la música religiosa, ja sigui vocal, orquestral o per a instruments específics. Des del punt de vista de la traducció, el 1927 el segell Vidal Llimona i Boceta li publica dins la sèrie Cançoner Selecte de la Biblioteca de Lieder un recull de *Cants espirituals*; la versió catalana del text de les composicions porta la signatura de Joaquim Pena.

* * *

Waldemar Bonsels⁴⁸³ (1881 – 1952), novel·lista. Cultiva la narració i la novel·la, amb títols que versen sobre el concepte de l'amor, la relació de l'home amb la natura i, en menor mesura, personatges històrics; tanmateix, la seva obra més coneguda és la seva única novel·la infantil: *Die Biene Maja* (1912). Traduïda per Carlos Guerenziain, Juventud la publica el 1928 amb el títol de *Maya la abeja y sus aventuras*: el text espanyol es reedita almenys nou vegades, sempre a Juventud (1928, 1930, 1941, 1953, 1960, 1977, 1978 i 2006).

* * *

Aleksander Brückner⁴⁸⁴ (1856 – 1939), estudiós de les llengües i les literatures eslaves. Reuneix una vasta producció de títols i estudis sobre filologia, lexicografia i història de la literatura, gairebé sempre prenent les llengües eslaves com a objecte d'estudi. A l'hora d'escriure la seva obra alterna diverses llengües com el polonès, l'anglès i l'alemany. El 1929, Labor li publica dins la Colección Labor *Historia de la literatura rusa (Russische Literaturgeschichte*, original de 1919); Manuel de Montoliu és qui signa la traducció de l'original alemany, reeditada posteriorment en una ocasió (1936).

* * *

Gottfried August Bürger⁴⁸⁵ (1748 – 1794), poeta. Assoleix una popularitat notable gràcies a les seves balades i cançons. El 1786 publica, en alemany, una retraducció molt lliure i ampliada de les aventures protagonitzades pel Baró de Münchhausen (*Wunderbare Reisen zu Wasser und zu Lande: Feldzüge und lustige Abenteuer des Freiherrn von Münchhausen*); com a punt de partida, agafa diverses versions en anglès de l'original alemany creat per Rudolf Erich Raspe. Passen més de 140 anys fins que, el 1927, la versió de Bürger arriba, traduïda a l'espanyol, al

⁴⁸² Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁴⁸³ Síntesi a partir de: Garland i Garland 1997; base de dades d'aquesta recerca.

⁴⁸⁴ Síntesi a partir de: Sokol 1992; base de dades d'aquesta recerca.

⁴⁸⁵ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

catàleg de l'editorial Araluce; el text, adaptat al públic infantil i titulat *Aventuras del barón de Munchhausen*, s'inscriu dins la Colección Araluce i compta almenys amb tres reedicions (1938, 1943 i 1956).

* * *

Adelbert von Chamisso⁴⁸⁶ (1781 – 1838), naturalista, novel·lista i poeta. Estudia ciències naturals i desenvolupa diverses tasques professionals i de recerca dins d'aquest àmbit. Paral·lelament, cultiva la poesia popular i social i, també, la novel·la, amb *Peter Schlemihls wundersame Geschichte* (1814) com a màxim exponent. El 1930 Gustau Llobet en fa la traducció al català, que apareix dins la Col·lecció Popular de Les Ales Esteses amb el títol de *La meravellosa història de Pere Schlèmil*; posteriorment, n'apareixen almenys dues reedicions a La Magrana (1983 i 1988).

* * *

Hedwig Courths-Mahler⁴⁸⁷ (1867 – 1950), novel·lista. Nom de ploma d'Ernestine Friederike Elisabeth Mahler. Empra altres pseudònims com Relham, Gonda Haack o Rose Bernd. Esdevé una autora prolífica de narracions i novel·les de temàtica popular i sentimental. Coincidint amb el període estudiat, gaudeix d'una presència notable a Catalunya gràcies a les traduccions que Juventud publica de la seva obra, ja sigui directament, ja sigui a través dels segells paral·lels Mentora i Edita:

- *El talismà de la princesa (Die Bettelprinzeß, 1914)*: aquesta traducció apareix el 1927 dins el catàleg de Mentora; el text català, degut a Joan Parellada, pertany a la Biblioteca Neus.
- *El amuleto de la Rani (Das Amulett der Rani, 1918)*: el text espanyol es remunta novament a 1927; publicat per Juventud dins La Novela Rosa, María Rodríguez Rubí és qui en signa la traducció.
- *Casada por piedad (Die Stiftsschretärin)*: Adolf Jordà i Iglésias assumeix la traducció de l'original alemany, publicada el 1928 per Juventud dins La Novela Rosa; el 1940 el mateix segell en fa una reedició.
- *Un idilio en la India (Die Bonne van Lahosi)*: la primera edició d'aquesta traducció, deguda a Teresa Perpiñà, apareix dins La Novela Rosa de Juventud el 1929; posteriorment se'n publica almenys una reedició (1943).

⁴⁸⁶ Síntesi a partir de: GEC [en línea]; base de dades d'aquesta recerca.

⁴⁸⁷ Síntesi a partir de: Garland i Garland 1997; base de dades d'aquesta recerca.

- *La bella Miss Lilian (Die schöne Miss Lilian, 1915)*: és novament a La Novela Rosa de Juventud que, el 1929, s'edita per primera vegada aquesta traducció d'Elena Oberholzer; la segona edició, també a Juventud, cal buscar-la el 1936.
- *La carta fatal*: el 1930, Juventud publica a través d'Edita fins a quatre títols de Courts-Mahler, començant per aquesta traducció d'Adolf Jordà i Iglésias integrada dins la col·lecció Novelas Edita.
- *La fuerza del amor (Das ist der Liebe Zaubermacht!, 1924)*: com en el cas anterior, es tracta d'una traducció de 1930 publicada per Edita dins la col·lecció Novelas Edita.
- *Los herederos burlados (Arbeit Adelt, 1920)*: Novelas Edita acull el 1930 aquesta traducció de María Rodríguez Rubí; el text espanyol compta almenys amb una reedició a cura de Juventud (1933).
- *Pasión bastarda (Das stolze Schweigen)*: torna a ser María Rodríguez Rubí qui tradueix aquest títol; Edita n'assumeix la publicació el 1930 dins Novelas Edita.

* * *

Hans Dominik⁴⁸⁸ (1872 – 1945), novel·lista i enginyer. Cultiva el periodisme científic; paral·lelament, reuneix una notable producció literària basada en la novel·la de ciència ficció i, també, de no-ficció, una petita part de la qual arriba al públic lector en espanyol coincidint amb el període 1923 – 1930. Així, el 1928 Juventud li publica en traducció d'Adolf Jordà i Iglésias *De vendedor de periódicos a millonario (John Workman, der Zeitungsboy)*, una obra que consta de quatre volums titulats, per aquest ordre, *En los dominios del rey del periodismo (Im Reich des Zeitungsriesen, 1909)*, *Un año en el Oeste (Wanderjahre im Westen, 1921)*, *Nuevas maravillas de la gran industria (Neue Wunder des Großindustrie, 1921)* i *La conquista del oro y el convenio Pierpont Morgan (Lehr- und Meisterjahre im Süden, 1925)*. Un any més tard (el 1929) és Iberia qui aposta per Dominik amb la publicació, dins La Novela de Aventuras, dels dos volums que integren *Siguiendo las huellas de Gengis Kan (Die Spur des Dschingis Khan, original publicat entre 1922 i 1923)*. De nou Iberia publica, ara el 1930 i dins la mateixa col·lecció, *El incendio de la gran pirámide (Der Brand der Cheopspyramide, original editat en dos volums entre 1925 i 1926)*. Per últim, i encara el mateix any, Juventud acull dins la Colección Aventura un segon títol de Dominik, *De zagal a rey del diamante (Klaus im Glück, original de 1922)*; el text espanyol torna a portar la signatura d'Adolf Jordà i Iglésias.

* * *

⁴⁸⁸ Síntesi a partir de: Datebank Schrift und Bild [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

Erich Ebenstein⁴⁸⁹ (1867 – 1929), novel·lista. Pseudònim d'Annie Hruschka. Empra també el pseudònim de Nika Corona. Obté un cert ressò com a autora de narracions de temàtica popular, sentimental i, en menor mesura, de misteri. El 1929 aporta al catàleg de Juventud *La dicha de los otros*; la traducció espanyola, a cura d'Antonio Calero Barceló, forma part de la col·lecció La Novela Rosa.

* * *

Georg Finsler⁴⁹⁰ (1852 – 1916), historiador i filòleg. Exerceix de professor de llatí i grec a Zúric i esdevé rector dels centres d'ensenyament secundari de Berna. Dedicava els esforços a l'estudi de les epopeies homèriques, amb assaigs com ara *Die homerische Dichtung*, de 1915. Labor en publica una traducció a l'espanyol deguda a Carles Riba el 1925; el text, titulat *La poesía homérica*, forma part de la Colección Labor i rep un parell de reedicions el 1930 i el 1947.

* * *

Christian Gaehde⁴⁹¹ (1875 – ?), filòleg i estudiós de la literatura. Coincidint amb el període estudiat, l'editorial Labor li publica, en traducció d'Ernest Martínez Ferrando, l'assaig titulat *El teatro desde la antigüedad hasta el presente (Das Theater vom Altertum bis zur Gegenwart*, original de 1921); la primera edició del text espanyol es remunta a 1926, i a partir d'aquell moment n'apareixen fins a cinc més a cura de Labor (1930, 1943 i 1950) i la mexicana Editora Nacional (1958 i 1967).

* * *

Otto Willi Gail⁴⁹² (1896 – 1956), novel·lista. Enginyer de formació, exerceix el periodisme científic en diversos mitjans. Com a autor, alterna l'assaig sobre física i astronomia amb la novel·la de ciència ficció destinada al públic juvenil. En aquesta segona línia, Juventud li edita el 1930, i en traducció d'Adolf Jordà i Iglésias, *Un disparo al infierno (Der Schuß ins All*, original de 1925); el text espanyol pertany a la Colección Aventura.

* * *

⁴⁸⁹ Síntesi a partir de: Catàleg d'autoritats DNB; base de dades d'aquesta recerca.

⁴⁹⁰ Síntesi a partir de: Catàleg d'autoritats DNB; base de dades d'aquesta recerca.

⁴⁹¹ Síntesi a partir de: Catàleg d'autoritats DNB; base de dades d'aquesta recerca.

⁴⁹² Síntesi a partir de: Catàleg d'autoritats DNB; base de dades d'aquesta recerca.

W. Gerstäcker⁴⁹³ (1816 – 1872), novel·lista i viatger. Inicials amb què les editorials catalanes publiquen l'obra de Friedrich Wilhelm Gerstäcker durant el període 1923 – 1930. Cultiva la novel·la d'aventures a partir de les experiències reunides durant els seus viatges, sobretot als Estats Units. Des del punt de vista de la traducció, el 1927 Iberia li publica dins La Novela de Aventuras *Los piratas del Misisipi (Die Flußpiraten des Mississippi)*, original de 1848); a la pàgina de crèdits del volum, l'editorial se n'adjudica la versió. Iberia és de nou l'editorial responsable de la publicació de *Los dos penados (Die beiden Sträflinge)*; l'edició més antiga que n'he trobat es remunta a 1864), aquest cop dins la Biblioteca Selecta i sense indicació d'any; es dona la circumstància que, també durant el període estudiat (concretament el 1927), Juventud publica dins la Colección Aventura una traducció diferent d'aquest títol.

* * *

Johann Wolfgang von Goethe⁴⁹⁴ (1749 – 1832), pensador, poeta, novel·lista i dramaturg. Cursa estudis de dret i, durant un temps, exerceix l'advocacia, fins que esdevé funcionari de la Cort de Weimar. Des d'aquesta nova posició, participa activament en la vida política i cultural del moment. Pel que fa al vessant literari, es vincula estretament amb *l'Sturm und Drang*, el corrent precursor del romanticisme alemany; obté fama i prestigi ja en vida per la seva producció, integrada per obres poètiques, comèdies i, especialment, drames i novel·les. Amb tot, el seu llegat més important és *Faust*, una tragèdia en dues parts publicades, respectivament, el 1808 i el 1832 que esdevé tot un clàssic de la literatura alemanya i universal. El 1927 Barcino en publica la traducció al català dins la Col·lecció Popular Barcino; signada i prologada per Josep Lleonart, mereix almenys quatre reedicions a cura de Proa (1938, 1982 i 1995) i 7 i Mig (1981). Passats dos anys (el 1929), la Llibreria Catalònia ofereix als seus lectors un nou títol de Goethe: *Les desventures de Werther (Die Leiden des jungen Werthers)*, original de 1774). El text català, degut a Joan Alavedra, pertany a la Biblioteca Univers, i compta almenys amb sis reedicions a la mateixa Llibreria Catalònia (segona edició sense indicació d'any), Selecta (1967, 1987 i 1993), Edicions 62 (1999) i Sàpiens (2005).

* * *

Jacob Grimm⁴⁹⁵ (1785 – 1863), contista. Exerceix de professor a la Universitat de Göttingen juntament amb Wilhelm Grimm⁴⁹⁶ (el seu germà), fins que en són expulsats per significar-se

⁴⁹³ Síntesi a partir de: Garland i Garland 1997; base de dades d'aquesta recerca.

⁴⁹⁴ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁴⁹⁵ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁴⁹⁶ Li dedico una síntesi monogràfica en aquest capítol.

3. Literatures i autors traduïts

políticament. Membres de l'Acadèmia de Ciències de Berlín des de 1841, tots dos es dediquen a l'estudi de les llegendes populars, i editen diversos reculls de contes i llegendes que encara avui dia perduren. A més, i ara en solitari, signa una gramàtica alemanya i assaigs sobre mitologia i història alemanya. Coincidint amb el període estudiat, Araluce li publica, el 1926, una antologia de contes signats també per Wilhelm: *Cuentos relatados a los niños*. El text espanyol, adaptat al públic infantil per María Luz Morales, pertany a la Colección Araluce, i s'arriba a reeditar en múltiples ocasions; tanmateix, només he pogut trobar les edicions de 1942 i 1955, que, segons consta a la pàgina de crèdits de cadascuna, són la vuitena i la novena respectivament. Qui aposta més decididament per l'obra dels germans és, però, l'editorial Juventud; així, el 1930 el segell barceloní els dedica una dotzena de reculls: sis en català (en traducció i adaptació de Valeri Serra Boldú) dins Contes d'Ahir i d'Avui, i sis en espanyol dins Cuentos Clásicos. Els diversos volums contenen aquests contes, dels quals em limitaré a esmentar el títol català, l'espanyol i l'original:

- *Mariagneta (Schneewittchen*, recollit dins *Kinder und Hausmärchen* el 1812): el text espanyol porta per títol *Blancanieves*.
- *Falada, o La mala criada i el bon cavall (Die Gänsemagd*, recollit dins *Kinder und Hausmärchen* el 1815): la traducció a l'espanyol de l'original es titula *Falada*.
- *El sastre valent (Das tapfere Schneiderlein*, recollit dins *Kinder und Hausmärchen* el 1812): apareix també en espanyol sota el títol de *El sastrecillo valiente*.
- *La ventafocs, o La sabateta d'or (Aschenputtel*, recollit dins *Kinder und Hausmärchen* el 1812): Juventud en publica la traducció a l'espanyol amb el títol de *La cenicienta*.
- *Les tres filadores (Die drei Spinnerinnen*, recollit dins *Kinder und Hausmärchen* el 1812): segons consta al catàleg de l'editorial, n'apareix una versió espanyola titulada *Las tres hilanderas*.
- *Toni i Guideta (Hänsel und Gretel*, recollit dins *Kinder und Hausmärchen* el 1812): el títol de la versió espanyola, *Hansel y Gretel*, es basa en el de l'original.
- *Blancaneu i Rosavera (Schneeweißchen und Rosenroth*, recollit dins *Kinder und Hausmärchen* el 1837): l'original es tradueix a l'espanyol com a *Blancanieve y Rojaflor*.
- *Rumpelstilskin (Rumpelstilzchen*, recollit dins *Kinder und Hausmärchen* el 1812): el text espanyol té exactament el mateix títol que la versió catalana.
- *Els tres pèls del dimoni (Der Teufel mit den drei goldenen Haaren*, recollit dins *Kinder und Hausmärchen* el 1812): la versió espanyola arriba al catàleg de Juventud amb el títol de *Los tres pelos de oro*.

- *El llop i els cabridets* (*Der Wolf und die sieben jungen Geißlein*, recollit dins *Kinder und Hausmärchen* el 1812): la traducció a l'espanyol porta per títol *Los cabritos y el lobo*.
- *La vella de les oques* (*Die Gänsehirtin am Brunnen*, recollit dins *Kinder und Hausmärchen* el 1843): apareix en espanyol com *La vieja de los gansos*.
- *El jueu ballarí* (*Der Jude im Dorn*, recollit dins *Kinder und Hausmärchen* el 1815): Juventud en publica la versió espanyola amb el títol de *El judío bailarín*.
- *Ninureta* (*Rapunzel*, recollit dins *Kinder und Hausmärchen* el 1812): el títol espanyol, *Rapunzel*, agafa com a referència el de l'original.
- *L'escolà sense por* (*Märchen von einem, der auszog das Fürchten zu lernen*, recollit dins *Kinder und Hausmärchen* el 1812): la versió espanyola del text porta per títol *El que quiso temblar*.
- *El reietó i l'ós* (*Der Zaunkönig un der Bär*, recollit dins *Kinder und Hausmärchen* el 1815): amb el títol de *El reyezuelo y el oso*, el mateix any Juventud en publica la versió espanyola.
- *El príncep rana* (*Der Froschprinz*, recollit dins *Kinder und Hausmärchen* el 1815).
- *Pulgarcito* (*Daumesdick*, recollit dins *Kinder und Hausmärchen* el 1812).

El fet que la majoria d'aquests títols apareguin unificats en diversos volums dificulta en gran mesura poder-ne resseguir les possibles reedicions; és per això que no hi faig referència en cap cas.

* * *

Wilhelm Grimm⁴⁹⁷ (1786 – 1859), contista. Desenvolupa una activitat professional i literària paral·lela a la de Jacob, el seu germà. Per a més informació sobre la seva presència a Catalunya a través de la traducció durant el període 1923 – 1930, remeto a la síntesi monogràfica dedicada a Jacob Grimm en aquest mateix capítol.

* * *

Enrica von Handel-Mazzetti⁴⁹⁸ (1871 – 1955), novel·lista. Catòlica devota, cultiva la narrativa de temàtica popular i sentimental, amb arguments en què el component religiós sempre hi és present. El 1925 Gustavo Gili li publica dins la Biblioteca Emporium, en traducció d'Eugenio de Escalante, *El héroe alemán* (*Der deutsche Held*).

* * *

⁴⁹⁷ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁴⁹⁸ Síntesi a partir de: Garland i Garland 1997; base de dades d'aquesta recerca.

Otfried von Hanstein⁴⁹⁹ (1869 – 1959), novel·lista. Empra pseudònims com Otto Zehlen o Otto Berndt. S'inicia en el camp de la interpretació, però ben aviat es decanta per les lletres. Relacionat amb això, és autor de diversos llibres tècnics i, sobretot, un bon nombre de novel·les populars en què desenvolupa trames de temàtica sentimental, de misteri, d'aventures o de ciència ficció. Pel que fa al període estudiat, Carlos Guerendiain li tradueix per a Juventud *Un vuelo alrededor del mundo y la isla de las cosas raras (Ein Flug um die Welt und die Insel der seltsamen Dinge*, original de 1927); el text espanyol, que consta de tres volums, apareix el 1928 dins la Colección Aventura.

* * *

Franz Hartmann⁵⁰⁰ (1838 – 1912), orientalista. Fundador de la Societat Teosòfica d'Alemanya, se'l coneix per la seva traducció a l'alemany del poema èpic hinduista *Bhagavad Gita*. Pel que fa a la producció pròpia, signa diversos títols emmarcats sempre dins les doctrines teosòfiques, com ara *Unter den Adepten und Rosenkreuzern*, de 1887. El 1926 Editorial Teosòfica en publica la traducció a l'espanyol (*Una aventura en la mansión de los adeptos Rosa-Cruces*), signada per Josefina Maynadé Mateos amb les inicials J. M. M. i integrada dins la Biblioteca Orientalista; a partir d'aquest moment, n'apareixen un parell de reedicions a cura del mateix segell (1938) i d'Obelisco (2006).

* * *

Joseph Haydn⁵⁰¹ (1732 – 1809), compositor. Esdevé un dels màxims exponents del període clacista gràcies a les seves simfonies i obres per a cambra. Compon també música religiosa, amb peces com ara *Die Schöpfung*, un oratori escrit entre 1796 i 1798 sobre un text arreglat per Gottfried van Switen. El 1928 Joaquim Pena en signa una versió catalana adaptada a la música per a la Biblioteca de Grans Oratoris de Successors d'Henrich; el volum, titulat *La creació*, inclou també una introducció analítica signada pel mateix traductor.

* * *

Wilhelm Hegeler⁵⁰² (1870 – 1943), novel·lista. Després de cursar estudis de dret, dedica uns anys de la vida a viatjar, fins que s'instal·la novament a Alemanya per desenvolupar la seva carrera literària. Es fa un nom gràcies a les seves novel·les naturalistes i, posteriorment, textos

⁴⁹⁹ Síntesi a partir de: Catàleg d'autoritats DNB; base de dades d'aquesta recerca.

⁵⁰⁰ Síntesi a partir de: Catàleg d'autoritats DNB; base de dades d'aquesta recerca.

⁵⁰¹ Síntesi a partir de: GEC [en línea]; base de dades d'aquesta recerca.

⁵⁰² Síntesi a partir de: Encyclopedia Americana 1920; base de dades d'aquesta recerca.

satírics i humorístics. El 1929 la Colección Primavera de l'editorial Vives li publica *Los millones de Nelly* (*Nellys Millionen*), un original de 1899 traduït a l'espanyol per María Rodríguez Rubí.

* * *

W. Heimbürg⁵⁰³ (1848 – 1912), novel·lista. Pseudònim de Bertha Behrens. Obté una bona acollida entre el públic lector gràcies a les seves sèries de novel·les lleugeres de temàtica popular. Durant el període estudiat, Juventud hi aposta fins a tres vegades, sempre dins La Novela Rosa i amb traduccions de Theodor Scheppelmann: així, el 1926 apareix *Una mujer sin importancia* (*Eine unbedeutende Frau*, original publicat entre 1894 i 1896); un any més tard, arriba el torn de *La señorita inútil* (*Mamsell Unnütz*, original publicat entre 1896 i 1898); per últim el 1928 s'edita *Magdalena* (*Kloster Wendhusen*, original publicat entre 1894 i 1896).

* * *

Paul Heyse⁵⁰⁴ (1830 – 1914), novel·lista. Estudia llengües clàssiques, però l'èxit obtingut amb la seva primera novel·la el fa decantar per la literatura. La seva obra, integrada per novel·les, narracions breus, obres poètiques i teatrals, li reporta, el 1910, el premi Nobel de literatura. Pel que fa a la seva presència a Catalunya entre 1923 i 1930, La Novel·la Estrangera li edita un recull de *Contes* el 1925; Josep Lleonart n'és el traductor.

* * *

Dietrich von Hildebrand⁵⁰⁵ (1889 – 1977), filòsof i teòleg. Reuneix una extensa obra integrada, principalment, per assaigs i estudis teològics que versen sobre la moral i la fe catòliques. Un d'aquestes obres, concretament *L'esperit de Sant Francesc i el Terç Ordre*, arriba el 1926 al catàleg de l'Editorial Franciscana en traducció de Marc de Castellví.

* * *

E. T. A. Hoffmann⁵⁰⁶ (1776 – 1822), novel·lista i compositor. Inicials amb què Ernst Theodor Amadeus Hoffmann signa la seva obra. Estudia Dret i exerceix de jurista durant tota la seva vida. Paral·lelament, cultiva la composició musical i, sobretot, la literatura. Relacionat amb això, signa múltiples narracions i novel·les curtes encasellades dins del gènere fantàstic i

⁵⁰³ Síntesi a partir de: Garland i Garland 1997; base de dades d'aquesta recerca.

⁵⁰⁴ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁵⁰⁵ Síntesi a partir de: Shook 2005; base de dades d'aquesta recerca.

⁵⁰⁶ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

considerades, sovint, precursoras del romanticisme literari alemany. El 1925, coincidint amb el període estudiat, La Novel·la Estrangera li publica, en traducció al català de Carles Riba, *El dux i la dogaressa* (*Doge und Dogaresse*, narració inclosa dins *Die Serapionsbrüder*, de 1819).

* * *

Huiracocha⁵⁰⁷ (1876 – 1949), militar i ocultista. Pseudònim d'Arnold Krumm-Heller. Com a militar, participa activament en la Revolució mexicana. Pel que fa al seu vessant d'escriptor, es concentra en l'estudi de les filosofies orientalistes i de l'ocultisme. Dins d'aquest àmbit, Maucci li publica *Rosa-Cruz*; al volum, no hi consta ni l'any d'edició, ni el responsable del text espanyol.

* * *

Gottfried Keller⁵⁰⁸ (1819 – 1890), novel·lista i poeta. La seva obra lírica segueix els cànons de Goethe; pel que fa a la producció narrativa, les seves obres, centrades a descriure la vida de la burgesia urbana i rural del moment, el converteixen en un dels màxims exponents de la novel·la burgesa. Un dels seus títols, *Die Leute von Seldwyla* (1856), arriba a la Biblioteca Literària de Llibreria Catalònia el 1925; Carles Riba signa i prologa la traducció al català de l'original alemany (*La gent de Seldwyla*).

* * *

Paul Keller⁵⁰⁹ (1873 – 1932), novel·lista. Exerceix la docència, però l'abandona per dedicar-se completament a la literatura. Cultiva amb èxit la novel·la naturalista, fins al punt que la seva obra traspasa les fronteres alemanyes i és traduïda a més de 15 idiomes. Coincidint amb la primera dictadura del s. XX, Gustavo Gili li publica tres títols dins la Colección Selecta Internacional. El primer d'aparèixer és *Vacaciones del yo* (*Ferien vom Ich*, original de 1915), el 1924 i en traducció d'Eugenio Escalante; el 1943 el segell editorial de Luis Miracle reedita aquest mateix text. Pel que fa al segon títol, *El hijo de Agar* (*Der Sohn der Hagar*, original de 1907), apareix el 1925 i, com en el cas anterior, té per traductor Escalante; el mateix segell en publica una reedició el 1935. El darrer és *La antigua corona* (*Die alte Krone*, original de 1909); en aquesta ocasió, la traducció del text porta la signatura de Gervasio del Cerro.

* * *

⁵⁰⁷ Síntesi a partir de: Catálogo Colectivo RBAE [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁵⁰⁸ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁵⁰⁹ Síntesi a partir de: Garland i Garland 1997; base de dades d'aquesta recerca.

Bernhard Kellermann⁵¹⁰ (1879 – 1951), novel·lista. Després de cursar estudis filològics, ben aviat es fa un nom gràcies a les seves novel·les, en què fa un retrat realista i alhora crític de la societat del moment. Paral·lelament, exerceix el periodisme en tant que corresponal a l'estranger. Tornant a la literatura, amb l'ascens del nacionalsocialisme a Alemanya opta per abandonar la pràctica periodística i refugiar-se en la novel·la lleugera de temàtica popular. Des del punt de vista de la traducció, el 1928 el segell Carlos Seither li publica, en versió de Ramón María Tenreiro, *El túnel* (*Der Tunnel*, original de 1913). Segons consta al volum, es tracta de la sisena edició del text espanyol; tanmateix, només n'he pogut identificar quatre d'anteriors a Borrás, Mestres y Cia (1914) i Estudio (1915, 1918 i 1928), així com també una de posterior a cura de Santiago Rueda (1945).

* * *

Henny Koch⁵¹¹ (1854 – 1925), novel·lista i traductora. Cultiva la narrativa per al públic infantil; paral·lelament, tradueix diversos títols de l'anglès. Coincidint amb el període estudiat, Juventud li publica dins Nueva Colección Hogar *El chico de papá* (*Papas Junge*, original de 1905); el text espanyol, signat per Theodor Scheppelmann, es remunta a 1929.

* * *

Max Koch⁵¹² (1855 – 1931), acadèmic. Es dedica a la crítica literària i a la història de la literatura, precisament els àmbits dins dels quals s'encasella tota la seva producció. El 1927 Labor li edita *Historia de la literatura aleman* (*Geschichte der deutschen Literatur*, original de 1904) en traducció de Carles Riba; el text espanyol, publicat dins la Colección Labor, compta almenys amb dues reedicions (1930 i 1940).

* * *

Anna von Krane⁵¹³ (1853 – 1937), novel·lista. Després de cursar estudis de belles arts, centra l'activitat en la creació literària. Cultiva sobretot la novel·la, tot i que també signa narracions breus, contes, reculls poètics i obres de teatre. Sigui com vulgui, la moral catòlica sol ser un element constant en la seva obra. Des del punt de vista de la traducció, Gustavo Gili hi aposta el 1926 amb *Cuando las piedras hablan* (*Wenn die Steine reden*, original de 1917); traduït per Eugenio de Escalante, el text espanyol s'integra dins la Biblioteca Emporium. Dos anys més

⁵¹⁰ Síntesi a partir de: Garland i Garland 1997; base de dades d'aquesta recerca.

⁵¹¹ Síntesi a partir de: Catàleg d'autoritats DNB; base de dades d'aquesta recerca.

⁵¹² Síntesi a partir de: Encyclopedia Americana 1920; base de dades d'aquesta recerca.

⁵¹³ Síntesi a partir de: Wedel 2010; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

tard, el 1928, és Araluce qui publica dos volums de Krane: *Herodes, rey (Wie der König erschrak*, original de 1911) i *El barco errante (Das Mithras-Schiff)*; tots dos títols formen part de la Biblioteca Exaudi i, segons consta a la pàgina de crèdits de cada volum, són una primera i una dissetena⁵¹⁴ edició respectivament.

* * *

Wilhelm Kroll⁵¹⁵ (1869 – 1939), filòleg. Desenvolupa una intensa activitat acadèmica en tant que docent (a les universitats de Breslàvia, Greifswald i Münster) i estudis de la cultura clàssica. Dins d'aquest àmbit publica nombroses obres i dirigeix projectes com ara la *Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, una enciclopèdia dedicada a la història i la cultura clàssica (de 1906 fins a la mort). Coincidint amb el període estudiat, Labor li publica dins la Colección Labor *Historia de la filología clásica*; la primera edició del text espanyol, escrit i ampliat per Pascual Galindo Romero, apareix el 1928 i, posteriorment, el mateix segell el reedita en dues ocasions (1941 i 1953).

* * *

Emil Ludwig⁵¹⁶ (1881 – 1948), biògraf. Pseudònim d'Emil Cohn. Cultiva esporàdicament el teatre, però és en el camp de la biografia novel·lada que es fa un nom com a escriptor. Pel que fa al període estudiat, el 1929 (el mateix any en què apareix l'original) el catàleg de Juventud inclou *Julio, 1914, el mes trágico (Juli 14. Den Söhnen zur Wamung)*. Segons s'indica a la pàgina de crèdits de la traducció, el text espanyol, degut a Ricardo Baeza, és una primera edició; a partir d'aquesta, n'apareixen dues més el 1933 i el 1964.

* * *

Eugenie Marlitt⁵¹⁷ (1825 – 1887), novel·lista. Pseudònim de Friederike Henriette Christiane Eugenie John. S'introdueix en les esferes artístiques com a cantant d'òpera, però ho deixa per dedicar-se a la literatura i, més concretament a la novel·la, que publica sempre a les pàgines de la revista *Die Gartenlaube*. Així, escriu amb un èxit notable diversos títols per al públic femení, la majoria ambientats en contextos aristocràtics i, en menor mesura, rurals, però sempre amb una història d'amor com a trama principal. Durant el període estudiat, esdevé

⁵¹⁴ No he pogut localitzar més edicions d'aquesta traducció, fet pel qual podria ser que a la pàgina de crèdits es fes referència a la dissetena edició de l'original, no pas de la traducció.

⁵¹⁵ Síntesi a partir de: Who's Who [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁵¹⁶ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁵¹⁷ Síntesi a partir de: Garland i Garland 1997; base de dades d'aquesta recerca.

l'autora en llengua alemanya més traduïda; de fet, l'editorial B. Bauzá és qui hi aposta d'una forma més oberta, fins al punt que li publica, traduïdes a l'espanyol, 13 novel·les dins la Biblioteca para la Mujer de la col·lecció La Novela Interesante:

- *¡Sin madre! (Das Geheimniß der alten Mamsell, 1867)*: la primera edició d'aquesta traducció d'Alberto de los Ríos apareix entre el 1923 i el 1930; tanmateix, a la pàgina de crèdits del volum no se n'especifica l'any exacte. Sigui com vulgui, n'he pogut identificar dues reedicions de 1930 i 1943.
- *Barba Azul (Blaubart, 1866)*: aquest cop és Agustín Campos qui signa la traducció de l'original, la primera edició de la qual, com en el cas anterior, apareix sense indicació d'any. He pogut identificar dues reedicions del text espanyol (1929 i 1945).
- *La senda del amor*: el text espanyol, a cura d'Alberto de los Ríos, rep una reedició el 1945 per part del segell argentí Glem.
- *¡...Pero el amor perdona! (Die zweite Frau, 1873)*: B. Bauzá publica per primer cop aquesta traducció el 1925; posteriorment, n'apareix una reedició sense indicació d'any encara dins del període estudiat i una altra el 1943.
- *Isabel, la de los cabellos de oro (Goldelse, 1866)*: Aurelio Torné és qui assumeix aquesta traducció. A la pàgina de crèdits del volum no s'informa de l'any exacte en què apareix, però sí que s'hi indica que es tracta d'una segona edició; no he pogut datar, però, la primera.
- *María (Amtmannin Maria, 1883)*: el text espanyol porta la signatura de Gonzalo G. de la Campa; com sol ser habitual fins al moment, a la pàgina de crèdits del volum no s'hi esmenta l'any d'edició.
- *La calumniada (Das Eulenhäus, 1888)*: B. Bauzá publica per primer cop aquesta traducció de Gonzalo G. de la Campa el 1924; posteriorment, reedita el text espanyol almenys dues vegades (1927 i 1943).
- *Gisela, condesa del imperio (Reichsgräfin Gisela, 1869)*: Alberto de los Ríos assumeix la traducció de l'original, publicada per primer cop el 1927.
- *Los doce apóstoles (Die zwölf Apostel, 1865)*: el text espanyol apareix el 1927, i porta la signatura d'Antonio Ruiz Antúnez.
- *La dama de los rubíes (Die Frau mit den Karfunkelsteinen, 1885)*: Augusto Molina és qui assumeix aquest trasllat de 1927.
- *La linda molinera (Im Hause des Kommerzienrats, 1887)*: el text espanyol torna a aparèixer el 1927; tanmateix, ara és Aurelio Torné qui se'n responsabilitza.

3. Literatures i autors traduïts

- *Mercedes (Im Schillingshof, 1880)*: segons consta a la pàgina de crèdits del volum, aquesta publicació de 1927 és, de fet, una segona edició del text espanyol d'Alberto de los Ríos; no he pogut trobar cap referència, però, a una edició anterior de la traducció.
- *La princesita de los brezos (Das Heideprinzesschen, 1871)*: B. Bauzá publica aquesta traducció d'Alberto de los Ríos el 1927.

Al seu torn, Juventud (i el segell paral·lel Mentora) publica tres novel·les de Marlitt, començant per *El secret de la tieta* el 1927 (de fet, es tracta del títol català per a *Das Geheimniß der alten Mamsell*, la versió a l'espanyol de la qual ja he esmentat en el llistat d'obres editades per B. Bauzá); la traducció, deguda a M. Valls Martí, forma part de la Biblioteca Neus de Mentora. El segon títol és una nova versió de *La princesita de los brezos* a cura, ara, de Theodor Scheppelmann; el text s'integra dins *La Novela Rosa* el 1927 (coincidint en el temps amb la versió de B. Bauzá), i mereix almenys una reedició el 1939. El darrer, de nou integrat dins la Biblioteca Neus de Mentora, és *La minyona del mas*; el text català, signat per Cèsar August Jordana amb les inicials C. A. J., es remunta a 1928. Per últim, un tercer segell editorial, Lux, incorpora l'obra de l'autora alemanya mitjançant la publicació, el 1927, de *La institutriz*; el text espanyol pertany a la col·lecció *La Novela Mensual*.

* * *

Wilhelm Meyer-Förster⁵¹⁸ (1862 – 1934), novel·lista i dramaturg. Cursa estudis de Dret i, posteriorment, d'història de l'art. Tanmateix, encamina la seva activitat cap a la literatura. Així, escriu diverses novel·les i obres teatrals, entre les quals destaca la comèdia *Alt Heidelberg*, de 1901; coincidint amb el període estudiat, el 1924 la Llibreria Italiana edita dins *La Comèdia Catalana* la traducció d'aquesta obra amb el títol *Juventut de príncep*. El text català, en versió de Carles Costa i Josep M. Jordà, és una reedició del que Bartomeu Baxarias ja havia publicat el 1908.

* * *

Gustav Meyrink⁵¹⁹ (1868 – 1932), novel·lista. Col·labora a revistes com *Lieben Augustin* o *Simplicissimus* amb narracions que, sovint, satiritzen la societat burgesa i els buròcrates de l'època. Sempre interessat en les ciències ocultes, és autor, també, de diverses novel·les amb evidents components místics i misteriosos, com ara *An der Grenze des Jenseits*, de 1923). El

⁵¹⁸ Síntesi a partir de: Garland i Garland 1997; base de dades d'aquesta recerca.

⁵¹⁹ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

1930 l'editorial Helios publica aquesta obra en traducció a l'espanyol d'Arturo Schulze, i amb el títol de *En la frontera del más allá*.

* * *

Wolfgang Amadeus Mozart⁵²⁰ (1756 – 1791), compositor. Considerat un geni, cultiva amb maestratge múltiples gèneres i formes musicals com ara la simfonia, el concert, la sonata, la música de cambra, la serenata, la marxa o l'òpera. Coincidint amb la primera dictadura del s. XX, Joaquim Pena trasllada al català el llibret d'un parell d'obres del compositor austríac: *La flauta màgica* (*Die Zauberflöte*, amb text de Johann Joseph Emanuel Schikaneder i estrenada a Viena el 1791) i *El rapte del serrall* (*Die Entführung aus dem Serail*, amb text de Gottlieb Stephanie i estrenada a Viena el 1782). Totes dues traduccions, publicades respectivament el 1925 i el 1928, estan adaptades a la música. Per trobar informació relativa a les traduccions d'òperes italianes compostes per Mozart, remeto a l'apartat dedicat a la literatura en italià en aquest mateix capítol.

* * *

A. Müller,⁵²¹ escriptor i editor. El 1930 Juventud li publica *Cuenta Nabos, el gigante de los montes* (*Rübezahl, der Herr des Riesengebirges*) dins Los Grandes Clásicos de la Literatura Infantil; Elisabeth i Joana Müller Vogelbein en signen la traducció. Aquest mateix any, de nou Juventud publica la versió catalana de l'original, aquest cop deguda a Josep Navarro i Costabella, i prologada per María Luz Morales; a la pàgina de crèdits del volum hi tornen a figurar Elisabeth i Joana Müller, fet que permet aventurar que Navarro Costabella treballa a partir del text espanyol.

* * *

Thomas Murner⁵²² (1475 – 1537), frare i poeta. Membre de l'orde franciscà, signa escrits satírics situant el punt de mira sobre la corrupció de l'època, la Reforma Protestant i, sobretot, Martí Luter. Durant el període estudiat, Araluce publica *Historias de Till Eulenspiegel*, un títol

⁵²⁰ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁵²¹ Síntesi a partir de: Catàleg d'autoritats WorldCat; base de dades d'aquesta recerca.

⁵²² Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

l'autoria del qual atribueix a Thomas Murner.⁵²³ El text espanyol, degut a Eusebio Heras, apareix el 1927 dins la Colección Araluce, i compta amb almenys una reedició el 1954.

* * *

Wilhelm Nestle⁵²⁴ (1865 – 1959), filòleg. Estudia filologia clàssica, filosofia i història i es doctora en filosofia a la Universitat de Tubinga. A partir d'aquest moment, desenvolupa una intensa carrera acadèmica, tant en l'àmbit docent com en el de la recerca. Així, reuneix una vasta producció bibliogràfica (llibres, articles, ressenyes...) dedicada a l'estudi de la filologia i la filosofia de la Grècia clàssica. El 1930 aporta al catàleg de Labor *Historia de la literatura grega (Geschichte der griechischen Literatur*, original de 1923); Eustaquio Echaui n'assumeix la traducció a l'espanyol, que s'integra dins la Colección Labor. A partir d'aquest moment, el segell barceloní reedita el text el 1944 i el 1959.

* * *

Arthur Neustadt,⁵²⁵ novel·lista. El 1927 aporta a la col·lecció Júnior de Políglota *Mr. Fips a Sant Moritz (Mr. Fips in St. Moritz: eine Satire des Engadiner Gesellschaftslebens*, original de 1917). J. M. Armengol Viver és qui assumeix la traducció de l'original.

* * *

Erich Maria Remarque⁵²⁶ (1898 – 1970), novel·lista. Pseudònim d'Erich Paul Remark. La seva participació activa en la Primera Guerra Mundial el marca profundament i li serveix, a més, de base per *Im Westen nichts Neues* (1929), la seva primera novel·la. L'obra esdevé un èxit immediat, també a Catalunya, fins al punt que el mateix any Proa en publica la traducció: *Res de nou a l'oest*. El text català, degut a Joan Alavedra, s'afegeix a la nòmina de títols de la col·lecció A Tot Vent, i mereix almenys quatre reedicions (1930, 1931, 1968 i 1985).

* * *

⁵²³ Till Eulenspiegel és un personatge del folklore alemany que ha generat diversos reculls narratius d'autoria incerta; tanmateix, Johann Martin Lappenberg l'atribueix a Murner a *Dr. Thomas Murners Ulenspiegel* (1854).

⁵²⁴ Síntesi a partir de: Deutsche Biographie [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁵²⁵ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats DNB; base de dades d'aquesta recerca.

⁵²⁶ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

Hans Richter⁵²⁷ (1889 – 1941), novel·lista. Pseudònim de Johannes Richter. Empra també el pseudònim de Maximilian Lahr. Proper al nacionalsocialisme alemany, esdevé un dels escriptors adeptes al règim. Amb anterioritat, però, la seva obra ja arriba a Catalunya a través de l'editorial Juventud, que el 1925 li publica dins la Colección Aventura *El canal (Der Kanal*, original de 1923); traduït a l'espanyol per Theodor Scheppelmann, el títol es reedita el 1944.

* * *

Schermann,⁵²⁸ escriptor. El 1924 Lux publica dins La Novela Mensual *Murks prepara su boda*, un títol l'autoria del qual atribueix a Schermann. No he pogut trobar dades sobre aquest escriptor.

* * *

Friedrich von Schiller⁵²⁹ (1759 – 1805), dramaturg. Cultiva la poesia, l'assaig filosòfic i el text històric, tot i que és com a dramaturg que esdevé una de les figures cabdals de la literatura alemanya. Situo el focus d'atenció a Catalunya durant el període 1923 – 1930, i constato que Schiller hi és present amb una obra, *Guillem Tell (Wilhelm Tell*, original de 1804); de fet, es tracta d'una adaptació infantil de l'original signada per Melcior Font que apareix el 1930 a la Biblioteca Grumet de Proa, concretament dins la sèrie Les Obres Mestres de la Literatura Explicades als Infants.

* * *

Max von Schillings⁵³⁰ (1868 – 1933), compositor i director d'orquestra. Es fa un nom sobretot dins del gènere operístic gràcies a composicions com *Mona Lisa* (1915), amb text de Beatrice Dovsky. El 1928 Joaquim Pena en fa una traducció al català adaptada a la música i publicada per Successors d'Henrich.

* * *

Christoph von Schmid⁵³¹ (1768 – 1854), narrador infantil i sacerdot. Si bé cultiva la poesia de forma escadussera, és com a autor de narracions per a infants que es fa un nom, amb

⁵²⁷ Síntesi a partir de: Klee 2007; base de dades d'aquesta recerca.

⁵²⁸ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

⁵²⁹ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁵³⁰ Síntesi a partir de: Garland i Garland 1997; base de dades d'aquesta recerca.

⁵³¹ Síntesi a partir de: Garland i Garland 1997; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

arguments en què els valors cristians són una constant. En el període estudiat l'editorial Ramón Sopena aposta obertament per aquestes narracions, que publica dins la Biblioteca Selecta:

- *La Nochebuena (Der Weihnachtsabend, 1825)*: Pedro Pedraza signa la traducció d'aquest original, editada el 1924 i reeditada el 1939.
- *La guirnalda de flores (Der Blumenkranz, 1833)*: la primera edició d'aquesta traducció de Pedro Pedraza veu la llum el 1926; a partir d'aquest moment, se'n publiquen almenys tres reedicions (1936, 1942 i 1949).
- *Los huevos de Pascua (Die Ostereyer, 1816)*: de nou és Pedro Pedraza qui versiona aquest títol. Publicat per primer cop el 1926, Ramón Sopena reedita el text espanyol el 1942.
- *La paloma*: el darrer dels títols de Schmid traduïts per Pedro Pedraza se situa l'any 1926; posteriorment, n'apareixen almenys un parell de reedicions (1936 i 1942).
- *El canastillo de flores (Das Blumenkörbchen, 1823)*: el 1927 José Pérez Mauras pren el relleu de Pedraza i signa aquesta traducció, reeditada almenys en una ocasió l'any 1940.
- *La granja de los tilos*: el text espanyol, degut a José Pérez Mauras, apareix el 1927; posteriorment s'en publiquen fins a tres reedicions (1934, 1940 i 1943).
- *El honrado Fridolín (Der gute Fridolin und der böse Dietrich, 1830)*: el 1927 Ramón Sopena publica aquesta traducció de José Pérez Mauras; posteriorment la reedita almenys en dues ocasions (1934 i 1942).
- *Rosa de Tanemburgo (Rosa von Tannenburg, 1823)*: publicat per primer cop el 1927, el text espanyol, degut a José Pérez Mauras, rep fins a cinc reedicions (1933, 1936, 1940, 1943 i 1953).
- *La condesa Ida (Itha, Gräfin von Toggenburg)*: Felipe Cabañas Ventura és qui tradueix aquest títol; el text espanyol apareix el 1927 i compta amb un parell de reedicions (1940 i 1943).
- *El condesito*: aquesta traducció de 1927 porta, de nou, la signatura de Felipe Cabañas Ventura. Pel que fa a les reedicions del text espanyol, en localitzo fins a tres (1941, 1943 i 1948).
- *La cruz de madera (Das hölzerne Kreuz, 1826)*: publicat per primer cop el 1927 i reeditat el 1942, el text espanyol torna a anar associat al nom de José Pérez Mauras.
- *El nido de pájaro (Das Vogelnestchen)*: publicat per primer cop el 1927 en traducció de José Pérez Mauras, el text espanyol mereix almenys tres reedicions (1940, 1942 i 1947).

A banda de Ramón Sopena, altres segells editorials s'acosten a l'obra de Christoph von Schmid. Així, el 1926 Virolet publica, en català, *Genoveva de Brabant* (*Genovefa*, original de 1810); el text, traduït per Joaquim Ruyra i il·lustrat per Joan d'Ivori, pertany a la Biblioteca Virolet. Per últim, Araluce edita el 1927 un recull de *Cuentos* dins la Colección Araluce; posteriorment el reedita almenys en una ocasió (1953).

* * *

Arthur Schnitzler⁵³² (1862 – 1931), dramaturg i neuròleg. Es fa un nom sobretot gràcies a les obres teatrals que escriu, autèntics retrats crítics de la societat vienesa de l'època. De forma escadussera, cultiva també la novel·la, amb títols com ara *Frau Bertha Garlan*, de 1900. Proa en publica la traducció al català (*La senyora Berta Garlan*) el 1930 dins la Sèrie Estrangera de la col·lecció A Tot Vent; el text, a cura d'Ernest Martínez Fernando, no rep la segona edició fins al 1982 (així consta a la pàgina de crèdits del volum aparegut aquest any).

* * *

Arnold Schröer⁵³³ (1857 – 1935), filòleg. Signa diversos estudis dedicats a la literatura i els autors anglesos. Precisament en aquest àmbit temàtic, el 1925 Labor li publica dins la Colección Labor *Caracteres y tipos esenciales de la historia de la literatura inglesa* (*Grundzüge und Haupttypen der Englischen Literaturgeschichte*, original de 1906). Segons consta a la pàgina de crèdits del volum, Carles Riba en fa la traducció (reeditada el 1935) a partir de la segona edició alemanya.

* * *

Karl Spindler⁵³⁴ (1887 – 1951), oficial de marina i novel·lista. Plasma les experiències com a soldat i mariner en les seves novel·les. Des del punt de vista de la traducció, el 1930 aporta un títol al catàleg de Joaquín Gil, concretament, *El buque fantasma* (*Das geheimnisvolle Schiff*, original de 1921). Mateo Mille signa i prologa el text espanyol, la segona edició del qual publica el 1935 la mateixa editorial.

* * *

⁵³² Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁵³³ Síntesi a partir de: Catàleg d'autoritats WorldCat; base de dades d'aquesta recerca.

⁵³⁴ Síntesi a partir de: Catàleg d'autoritats DNB; base de dades d'aquesta recerca.

Johanna Spyri⁵³⁵ (1829 – 1901), novel·lista. Esdevé internacionalment coneguda com a narradora infantil a partir de la publicació, el 1880, de *Heidi*. Theodor Scheppelman és qui tradueix a l'espanyol les dues parts de què consta aquest títol: *Heidi's Lehr- und Wanderjahre* i *Heidi kann brauchen, was es gelernt hat*. L'editorial Juventud s'encarrega de l'edició de tots dos volums, que publica sota els títols de *Heidi* (1928) i *Otra vez Heidi* (1929). El primer arriba a superar la quinzena d'edicions dins del segell barceloní (1931, 1935, 1942, 1945, 1947, 1949, 1953, 1957, 1967, 1972, 1975, 1976, 1984, 1994, 2001 i 2003); pel que fa al segon, n'assoleix una desena (1931, 1942, 1944, 1949, 1953, 1956, 1960, 1973 i 1975). Tornant a l'any 1928, Juventud aposta també per *Sin patria (Heimatlos, 1881)*, un volum que recull dos contes infantils i que apareix dins la Colecció Obras Maestras; la mateixa editorial en publica una reedició el 1954.

* * *

Frank Thiess⁵³⁶ (1890 – 1977), periodista i novel·lista. És redactor de *Berliner Tageblatt* i, posteriorment, editor de *Neue Literarische Welt*. Paral·lelament, produeix diverses novel·les en què sol relatar i analitzar els límits de la condició humana, a banda de temes històrics o, fins i tot, eròtics. Coincidint amb el període estudiat, aporta a la Sèrie Estrangera de la col·lecció A Tot Vent de Proa *Dona raptada (Frauenraub, original de 1927)*; el text català, publicat tot just dos anys després de l'original (1929), porta la signatura d'Alfred Gallard.

* * *

Ernst Thill,⁵³⁷ sacerdot. El 1925 aporta al catàleg de Librería Religiosa *Jardín de Mayo: vida de la Virgen, repartida en 31 meditaciones para el mes de María (Maiandachtsbüchlein: 31 Gemeinschaftsandachten für den Maimonat)*; segons consta a la pàgina de crèdits del volum en espanyol, la traducció la porten a terme D. M. i S. J. a partir de la segona edició de l'original.

* * *

Karl Vossler⁵³⁸ (1872 – 1949), filòleg. Signa diversos estudis literaris com *Italienische Literaturgeschichte* (1908), publicat el 1925 per Labor dins la col·lecció homònima amb el títol d'*Historia de la literatura italiana*. La traducció (feta, segons consta a la pàgina de crèdits del

⁵³⁵ Síntesi a partir de: Garland i Garland 1997; base de dades d'aquesta recerca.

⁵³⁶ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁵³⁷ Síntesi a partir de: Catàleg d'autoritats WorldCat; base de dades d'aquesta recerca.

⁵³⁸ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

volum, a partir de la tercera edició de l'original alemany) és de Manuel de Montoliu, i mereix almenys tres reedicions a cura del segell barceloní (1930, 1941 i 1951).

* * *

Richard Wagner⁵³⁹ (1813 – 1883), compositor, director d'orquestra i teòric musical. Esdevé una de les figures capdals del panorama operístic, un gènere que renova i que orienta cap al drama musical. La presència del compositor alemany a Catalunya durant el període estudiat és constant gràcies, sobretot, a la tasca de l'Associació Wagneriana, que reedita diverses traduccions al català dels llibrets de les seves òperes, sempre adaptades a la música. Absolutament tots els trasllats, sovint elaborats a quatre mans, compten amb la participació de Joaquim Pena, l'ànima de l'Associació:

- *Els mestres cantaires de Nuremberg (Die Meistersinger von Nürnberg*, estrenada el 1868): el 1923 es publica la segona edició (reformada) d'aquesta traducció, en què també participa Xavier Viura. Tanmateix, per trobar la primera edició del text català cal remuntar-se a 1905; a més, el 1907 el segell alemany B. Schott's Söhne en publica una reducció per a piano i, el 1989, l'Ajuntament de Barcelona edita un facsímil de l'edició de 1923.
- *Sigfrid (Siegfried*, estrenada el 1871): de nou el 1923, l'Associació Wagneriana publica una segona edició revisada del text català, signat també per Pena i Viura. En aquesta ocasió, la primera edició de la traducció apareix el 1904.
- *Parsifal* (estrenada el 1882): aquest cop és Jeroni Zanné qui col·labora amb Pena en la traducció del llibret original. Aparegut per primer cop el 1907, la segona edició (reformada) del text català es publica el 1924. A partir d'aquest moment, n'apareix una reducció per a piano i veu el 1929 (també a cura de l'Associació) i, per últim, un facsímil de la primera edició el 1988 (promogut per l'Ajuntament de Barcelona).
- *Tristany i Isolda (Tristan und Isolde*, estrenada el 1865): el 1925 es publica la segona edició, amb revisions, d'aquesta traducció en què participa, també, Jeroni Zanné. Pel que fa a altres edicions, la primera es remunta a 1906; a partir d'aquest moment, el segell alemany Breitkopf & Härtel en publica una el 1910, i l'Ajuntament de Barcelona n'estampa un facsímil de la primera edició el 1988.

⁵³⁹ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

- *La posta dels Déus (Götterdämmerung*, estrenada el 1874): el text català de Joaquim Pena apareix per primer cop el 1906. Coincidint amb el període estudiat, concretament el 1926, se'n publica una segona edició reformada.
- *Lohengrin (Lohengrin*, estrenada el 1850): el 1926 Viura i Pena publiquen una nova traducció de l'original que substitueix la que ja havien fet el 1905. Pel que fa a les reedicions del text, el 1906 el segell alemany Breikopf & Härtel en publica una reducció per a veu i piano a partir de l'edició de 1905.
- *La Walkíria (Die Walküre*, estrenada el 1870): la primera edició d'aquesta traducció de Pena i Zanné es remunta a 1910. La de 1927 és una tercera edició; tanmateix, no he pogut datar la publicació de la segona.
- *L'holandès errant (Der fliegende Holländer*, estrenada el 1843): el text de 1928 es presenta com una nova traducció de l'original alemany, i substitueix el que l'Associació havia publicat el 1904 (a cura de Xavier Viura i Antoni Ribera i, per tant, sense la participació de Pena).
- *Tannhäuser i la tençó de Wartburg (Tannhäuser und der Sängerkrieg auf Wartburg*, estrenada el 1845): la primera edició d'aquesta traducció de Pena i Viura es remunta a 1907. El 1908 el segell alemany Adolph Fürstner en publica una reducció per a piano i veu i, coincidint amb la primera dictadura del s. XX, l'Associació Wagneriana n'estampa la segona edició (1929).

* * *

Sigmund Waitz⁵⁴⁰ (1864 – 1941), Teòleg. El 1929 aporta al catàleg de Herder el recull de textos religiosos *El mensaje de Konnersreuth (Die Botschaft von Konnersreuth)*; segons consta a la pàgina de crèdits del volum, el text espanyol, degut a Joan Llauro, és una primera edició.

* * *

Felix Weingartner⁵⁴¹ (1863 – 1942), compositor i director d'orquestra. Dirigeix el conservatori de Basilea. Paral·lelament, cultiva la creació musical amb diverses simfonies, òperes i *lieder* orquestrats. Des del punt de vista de la traducció, el 1925 aporta dues obres operístiques al catàleg de Successors d'Henrich: *Caïn i Abel (Kain und Abel*, original de 1914) i *L'escola del poblet (Die Dorfschule*, original de 1920). El text català, degut a Joaquim Pena en tots dos casos, està adaptat a la música.

* * *

⁵⁴⁰ Síntesi a partir de: Catàleg d'autoritats DNB; base de dades d'aquesta recerca.

⁵⁴¹ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

Stefan Zweig⁵⁴² (1881 – 1942), assagista, poeta i novel·lista. Estudia filosofia i història de la literatura. S'inicia com a autor amb la poesia, tot i que és amb la novel·la que obté més ressò. Paral·lelament, també cultiva amb prou èxit la narració breu, el teatre i, sobretot, la biografia. A banda de les tasques literàries, en desenvolupa també de periodístiques per a diverses publicacions periòdiques austríaques i hongareses. Coincidint amb el període estudiat, Proa li publica en català dins A Tot Vent dos títols: la novel·la *Amok* (*Der Amokläufer*, original de 1922) i la biografia *Tolstoi* (dins *Drei Dichter ihres Lebens: Casanovas, Stendhal, Tolstoi*, original de 1928). La traducció d'*Amok*, deguda a Ernest Martínez Ferrando, apareix el 1929 i mereix almenys una reedició (1968); pel que fa a la de *Tolstoi*, és Alfred Gallard qui la signa el 1930.

3.4. Autors en italià

Sant Alfons Maria de Liguori⁵⁴³ (1696 – 1787), teòleg i missioner. Com a autor, produeix diversos escrits de devoció. Coincidint amb la primera dictadura del s. XX, el Foment de Pietat Catalana li publica, traduïts al català, *Tractat de l'oració* (*Del gran mezzo della preghiera*, original de 1759) i *Visites al Santíssim Sagrament i a la sempre Immaculada Verge Maria* (*Visite al Santissimo Sacramento*, original de 1745). La traducció del primer títol, a cura de Cebrià Montserrat, apareix el 1927. Pel que fa a la del segon, de 1929, resulta ser una reedició del text que el Foment ja havia publicat el 1917; a més, l'editorial Balmes n'imprimeix una tercera edició el 1952. Per últim, esmento *Reloj de la pasión, o sea, Reflexiones afectuosas sobre los padecimientos de Nuestro Señor Jesucristo* (*Considerazioni sopra la passione di Gesù Cristo*, original de 1760) i *Libro de la Vida, Jesucristo, por Santa Angela de Foligno*, dos textos recollits el 1929 en un únic volum de la Librería Religiosa. Segons consta als crèdits del llibre, es tracta de la sisena edició de la traducció d'Ignacio Rufino Fernández; tanmateix, després de reseguir-ne la pista només n'he pogut identificar tres d'anteriors, sempre a cura de la Librería Religiosa (1852, 1876 i 1885).

* * *

Matteo Bandello⁵⁴⁴ (1485 – 1561), novel·lista. Reuneix una vasta producció literària en què destaquen més de dues-centes *Novelle*, escrites en un registre col·loquial i dedicades a temes molt diversos. El 1929 la Llibreria Catalònia li publica tres d'aquestes novel·les recollides en un

⁵⁴² Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁵⁴³ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁵⁴⁴ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

únic volum de la Biblioteca Univers: *Romeu i Julieta* (*Novelle: Seconda parte, Novella IX*, 1554), que servirà d'inspiració a William Shakespeare, *Ginevra la Blonda* (*Novelle: Prima parte, Novella XXVII*, 1554) i *El lladre i el rei d'Egipte* (*Novelle: Prima parte, Novella XXV*, 1554). Rossend Llates assumeix la traducció catalana de tots tres títols.

* * *

Mario G. Barone,⁵⁴⁵ novel·lista. Juventud li publica el 1930, en traducció de Rafael Fabregat, *A dentelladas y machetazos*.

* * *

Luigi Bassi,⁵⁴⁶ novel·lista. Signa diverses novel·les de temàtica popular. Des del punt de vista de la traducció, el 1923 Vecchi li publica *Felipe de San Mauro, el príncipe bandido* (*Il principe bandito*).

* * *

Giovanni Bertinetti⁵⁴⁷ (1872 – 1950), novel·lista. Participa en diversos guions cinematogràfics i cultiva la literatura infantil, amb narracions i obres teatrals escrites tant en italià com en piemontès. El 1930, una d'aquestes narracions, *Il gigante dell'Apocalisse* (també de 1930) arriba a la Colección Salgari de l'editorial Araluce amb el títol de *El gigante del apocalipsis*.

* * *

Antonio Francesco Biamonti,⁵⁴⁸ sacerdot. El 1840 publica *Serie di meditazioni prediche ed istruzioni*. Eugenio Subirana en publica una traducció deguda a Jaime Pons dins la Biblioteca del Orador Sagrado el 1925: el text espanyol, que porta per títol *Sermones e instrucciones catequistas*, és la reedició del que la mateixa editorial ja havia publicat el 1914.

* * *

Giovanni Boccaccio⁵⁴⁹ (1313 – 1375), poeta i narrador. Considerat un dels pares de la literatura italiana, cultiva la prosa i el vers, amb obres tan destacades i rellevants com *Decameron*, escrita entre 1350 i 1353. Coincidint amb el període estudiat, Barcino n'edita la traducció

⁵⁴⁵ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

⁵⁴⁶ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

⁵⁴⁷ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats WorldCat; base de dades d'aquesta recerca.

⁵⁴⁸ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats WorldCat; base de dades d'aquesta recerca.

⁵⁴⁹ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

catalana de 1429 (titulada *Decameró*) en dos volums publicats el 1926 i el 1928 dins la col·lecció Els Nostres Clàssics. Per últim, els catàlegs consultats registren dues edicions més de la traducció, una a cura de la Hispanic Society of America (1910) i una altra d'AHR (1964).

* * *

Virgilio Brocchi⁵⁵⁰ (1876 – 1961), novel·lista. Durant un temps obté un èxit notable com a autor de novel·les populars destinades al gran públic; així, reuneix una cinquantena de títols estructurats en diversos cicles temàtics. Una d'aquestes novel·les, *Mití* (1917), passa a engruixir el catàleg de B. Bauzá el 1927 amb el títol de *El dolor de ser amado*; la traducció espanyola de l'original, deguda a Emilio Gómez de Miguel, pertany a la Biblioteca de Autores Contemporáneos de la Colección Ideal.

* * *

Enrico Annibale Butti⁵⁵¹ (1868 – 1912), dramaturg i novel·lista. Cursa estudis de Dret, però ben aviat opta per dedicar-se a la literatura, sobretot al teatre. És autor d'obres caracteritzades per un pessimisme propi dels corrents ibsenians; addicionalment, signa diverses novel·les, una de les quals arriba a la Biblioteca Sopena coincidint amb el període estudiat: es tracta de *El poema eterno*.

* * *

Santa Caterina de Siena⁵⁵² (1347 – 1380). Canonitzada el 1461, és autora d'un bon nombre de textos religiosos, d'entre els quals destaca un tractat místic i prop de 400 cartes. La Col·lecció Sant Jordi de Barcino li publica, el 1927, una selecció d'aquestes lletres en traducció i pròleg de Tomàs Garcés: el volum porta per títol *Cartes i pensaments*.

* * *

Giuseppe Ciotti⁵⁵³ (1898 – 1991), escriptor. Francisco Juan Miguel li tradueix per a la Librería Religiosa *Flores eucarísticas*; segons consta a la pàgina de crèdits del volum, el text espanyol de 1927 és una segona edició, i parteix de la quarta edició de l'original. Sigui com vulgui, no he pogut datar la primera edició de la traducció.

* * *

⁵⁵⁰ Síntesi a partir de: Hainsworth i Robey 2002; base de dades d'aquesta recerca.

⁵⁵¹ Síntesi a partir de: Hainsworth i Robey 2002; base de dades d'aquesta recerca.

⁵⁵² Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁵⁵³ Síntesi a partir de: Base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

Bruno Corra⁵⁵⁴ (1892 – 1976), novel·lista i dramaturg. Pseudònim de Bruno Ginanni Corradini. La seva obra s'adhereix als corrents futuristes; tanmateix, un cop acabada la Primera Guerra Mundial se n'allunya i obté cert èxit com a autor de comèdies i novel·les per al gran públic. Entre 1923 i 1930 B. Bauzá li publica, en traducció d'Emilio Gómez de Miguel, una dotzena de novel·les dins la Biblioteca de Autores Contemporáneos de la Colección Ideal:

- *El toro (Il toro, 1922)*: el text espanyol apareix el 1925 i, el 1929, ja compta amb una reedició.
- *Entre pícaros anda el juego*: la primera edició de la traducció data de 1926.
- *Mi vida por ti (La mia vita per te, 1924)*: coincidint amb el període estudiat, B. Bauzá edita dues edicions d'aquesta novel·la, una el 1926 i l'altra el 1929.
- *La mujer caída del cielo (La donna caduta dal cielo, 1923)*: la primera edició del text espanyol apareix el 1927.
- *Los bebedores de sangre (Bevitori di sangue, 1922)*: la traducció de l'original es publica el 1928.
- *Por qué maté a mi mujer (Perchè ho ucciso mia moglie, 1918)*: al volum, publicat el 1928, no s'hi especifica el responsable de la traducció a l'espanyol; tanmateix, tot fa pensar que es tracta de Gómez de Miguel, més encara si es té en compte que signa la resta de traduccions presentades en aquesta síntesi monogràfica.
- *La mujer que olvidó su sexo*: el 1929 B. Bauzá publica la traducció de l'original.
- *Yo te amo (Io ti amo, 1918)*: la primera edició d'aquesta traducció apareix el 1929.
- *Amores internacionales (Gli amori internazionali, 1926)*: les dades d'aquesta traducció coincideixen amb les de l'anterior.
- *El milagro de amar (Il miracolo d'amare, 1926)*: de nou, es tracta d'una traducció publicada el 1929.
- *El hombre que curaba a las mujeres (L'uomo che guariva le donne, 1922)*: la pàgina de crèdits del llibre no recull l'any de publicació d'aquesta traducció.
- *Sanya, la mujer egipcia (Sanya, la moglie egiziana, 1927)*: com en el cas anterior, als crèdits del volum no es fa referència a l'any d'edició de la traducció.

* * *

⁵⁵⁴ Síntesi a partir de: Hainsworth i Robey 2002; base de dades d'aquesta recerca.

Giulio Cesare Croce⁵⁵⁵ (1550 – 1609), poeta. Signa diverses poesies de to festiu, tot i que esdevé especialment popular per les narracions *Bertoldo* i *Bertoldino*. El 1926 Araluce publica una adaptació per al públic infantil d'aquestes narracions dins la Colección Araluce; segons consta als crèdits del llibre, el text espanyol, titulat *Bertoldo, Bertoldino y Cacaseno*, és una tercera edició, i José Baeza n'és el responsable. No he pogut identificar les edicions anteriors del text, però sí un parell de posteriors de 1941 i 1957.

* * *

Dante Alighieri⁵⁵⁶ (1265 – 1321), poeta. És considerat un dels pares de la literatura italiana i universal. Adherit a l'escola poètica del *dolce stil novo*, estudia teologia i filosofia, i ben aviat s'implica activament en la vida política de Florència. Com a autor literari, cultiva la poesia (en italià) i el text doctrinal (tant en italià com en llatí); en tot cas, la seva obra més cèlebre és, sens dubte, *Divina Commedia*, de 1307. Coincidint amb el període estudiat, les editorials catalanes publiquen dues versions de l'obra magna de Dante. La primera a fer-ho és Ibérica el 1924, any en què reedita dins la col·lecció Los Grandes Autores *La Divina Comedia*, una traducció deguda a Manuel Aranda Sanjuán que es remunta a 1868. Els diversos catàlegs consultats recullen, a més, fins a 17 reedicions de la traducció en diverses cases editorials: La Ilustración (primera edició de 1868, 1871 i 1873), Maucci (1921, 1941, 1951 i 1960), Joaquín Gil (1945), Iberia (1956, 1959, 1965, 1970 i 1982), la portoriquenya Librería Universitaria (1965), Augusta (1971), Mundo Actual de Ediciones (1983), Carroggio (1988) i Omega (2003). La segona versió de l'obra és una adaptació per al públic infantil integrada dins la Colección Araluce el 1928. El text espanyol, titulat *La Divina Comedia relatada a los niños*, és una quarta edició, i parteix d'una versió anglesa signada per Mary Macgregor; no he pogut datar les tres edicions anteriors d'aquesta adaptació, però sí tres de posteriors (1937, 1951 i 1956).

* * *

Grazia Deledda⁵⁵⁷ (1871 – 1936), novel·lista i poeta. Inicia la seva carrera literària amb diversos relats que publica en revistes i diaris com *L'ultima moda*. Posteriorment, alterna la poesia i la novel·la amb un èxit notable, fins al punt que el 1926 obté el premi Nobel de literatura. Pel que fa a la temàtica de la seva obra, hi plasma vivències i sentiments com l'amor, el dolor i la mort, així com també els paisatges i costums de la seva Sardenya natal. Des del punt de vista de la traducció, Guillermo Gossé li trasllada per a la col·lecció Los Príncipes de la Literatura de

⁵⁵⁵ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁵⁵⁶ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁵⁵⁷ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

l'editorial Cervantes *Mariana Sirca* (*Marianna Sirca*, original de 1915); el text espanyol, publicat per primer cop el 1928, compta amb un pròleg de Carlos Boselli, i l'editorial Aguilar en publica fins a quatre reedicions (1950, 1958, 1963 i 1969).

* * *

Antonio Fogazzaro⁵⁵⁸ (1842 – 1911), poeta i novel·lista. Proper als moviments modernistes, cultiva la poesia i la novel·la. En les seves obres retrata els ambients aristocràtics de l'època; a més, hi plasma conceptes aparentment oposats com ara la religió i la sensualitat, o la fe i la ciència. El 1924 La Novel·la Estrangera li publica *La carbassa del mestre Quieco* (*Il fiasco del maestro Chieco*) en traducció al català de Tomàs U. Gantús.

* * *

Alessandro Gallerani⁵⁵⁹ (1833 – 1905), jesuïta. Dirigeix el periòdic *Civiltà Cattolica*. Com a autor, signa diversos textos i tractats religiosos, alguns dels quals s'editen en espanyol durant el període estudiat: és el cas de *Jesús Santo, o de la Imitación de Cristo* (*Gesù santo, ossia, l'imitazione di nostro signor Gesù Cristo*) i *Antídoto: cartas a un estudiante de universidad, utilísimas también a las señoritas instruídas*. El primer títol apareix el 1923 dins el catàleg de la Librería Católica Casals; el text espanyol, degut a S. J. Zurbitu, és una segona edició del que ja s'havia publicat el 1911. Pel que fa a *Antídoto*, Luis Gili n'edita una segona edició el 1926, en traducció d'Agustín Piaggio. La primera edició del text espanyol es remunta a 1909 i, segons s'informa a la pàgina de crèdits del volum, parteix de la 17a edició de l'original.

* * *

Raffaello Giovagnoli⁵⁶⁰ (1838 – 1915?), novel·lista. S'implica activament en la política italiana, fins al punt que participa en algunes campanyes durant la unificació i, a més, esdevé diputat en diverses ocasions. Pel que fa a la seva obra literària, obté una bona acollida per part del públic gràcies a les novel·les històriques situades en la Roma medieval i en la Roma antiga, amb títols com ara *Spartaco*, de 1874. L'editorial Cervantes precisament en publica la traducció el 1930, dins la col·lecció Los Príncipes de la Literatura. Segons s'especifica als crèdits del volum, la traducció d'*Espartaco*, deguda a Vicente Clavel, és una segona edició; tanmateix, no he pogut localitzar la primera edició del text, però sí una de posterior (1944).

* * *

⁵⁵⁸ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁵⁵⁹ Síntesi a partir de: Treccani.it [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁵⁶⁰ Síntesi a partir de: Treccani.it [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

Lorenzo Gualtieri⁵⁶¹ (1430? – 1496), poeta. Nom de ploma de Lorenzo Spirito. Es guanya la vida com a soldat de fortuna; paral·lelament, reuneix una extensa producció literària en què destaquen els títols narratius i, sobretot, la poesia. Per últim, i des del punt de vista de la traducció, el 1923 l'editorial Vecchi li publica, en versió a l'espanyol, la novel·la *Rosa de bosque*.

* * *

Francesco Domenico Guerrazzi⁵⁶² (1804 – 1873), novel·lista. Alterna la carrera política amb la literària. Com a autor, cultiva sobretot la novel·la històrica i política, tot i que també es fa un nom dins del gènere satíric i humorístic. Coincidint amb el període estudiat, Ramón Sopena li publica dins la Biblioteca de Grandes Novelas *La bella parricida* (*Beatrice Cenci*, original de 1854); el text espanyol, editat el 1930, porta la signatura de Pedro Pedraza Páez.

* * *

Carolina Invernizio⁵⁶³ (1851 – 1916), novel·lista. Obté una gran popularitat en vida gràcies a una extensa producció de novel·les dirigides al públic femení, amb arguments melodramàtics que combinen crims i passió. L'èxit d'Invernizio no passa desapercbut als responsables de la casa editorial Maucci, que durant la primera dictadura del s. XX li publiquen fins a onze títols traduïts a l'espanyol (en la majoria no hi consta l'any exacte d'edició):

- *El aventurero* (*L'avventuriero*, 1914): José Campo Moreno és qui signa la traducció del text original.
- *Beso ideal* (*Bacio ideale*, 1907): de nou, José Campo Moreno assumeix la traducció de l'original.
- *La desconocida* (*La sconosciuta*, 1912): la versió espanyola de l'original és d'Antonio Guzmán Merino.
- *Idilio trágico* (*Idilio tragico*, 1910): els crèdits del volum atribueixen el text espanyol a Cristóbal Litrán.
- *El marido de la muerta* (*Il marito della morta*, 1915): Antonio Guzmán Merino s'encarrega de traduir a l'espanyol l'original italià.
- *Odio de árabe* (*Odio di araba*, 1912): el 1926 apareix la primera edició d'aquesta traducció de José Campo Moreno.

⁵⁶¹ Síntesi a partir de: Hainsworth i Robey 2002; base de dades d'aquesta recerca.

⁵⁶² Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁵⁶³ Síntesi a partir de: Hainsworth i Robey 2002; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

- *El primer amor (Il primo amore, 1906)*: com en el cas anterior, es tracta d'una traducció de 1926 a cura de José Campo Moreno.
- *Botón de oro (Bottone d'oro, 1912)*: el text espanyol porta la signatura de José Campo Moreno.
- *La danzarina de tango (La danzatrice di tango, 1915)*: l'encarregat de versionar l'original és Cristóbal Litrán.
- *El triunfo del árabe (Il trionfo dell'araba, 1915)*: la traducció de l'original corre a càrrec d'Antoni Guardiola.
- *Los dos saboyanos*: aquesta traducció d'E. Herman clou l'inventari de títols d'Invernizio.

* * *

Rodolfo Jacuzio Ristori,⁵⁶⁴ novel·lista. B. Bauzá li publica, en traducció d'Emilio Gómez de Miguel, *Thamar: la amante de Judá (Thamar, original de 1922)*; el text espanyol pertany a la Colección Ideal.

* * *

Jolanda⁵⁶⁵ (1864 – 1917), novel·lista i periodista. Pseudònim de Maria Majocchi. Empra també el pseudònim de Margheritina di Cento. Col·labora regularment amb publicacions com la revista *Cordelia*, ja sigui com a narradora, ja sigui com a crítica literària. Pel que fa a la seva producció literària, s'especialitza en les novel·les de temàtica sentimental dirigides al públic femení de la burgesia benestant i la noblesa. Per últim, des del punt de vista de la traducció aporta al catàleg de B. Bauzá fins a cinc títols, tots publicats dins la Biblioteca para la Mujer de la col·lecció La Novela Interesante:

- *El crisantemo rosa (Il crisantemo rosa, 1908)*: Alberto de los Ríos assumeix la traducció de l'original.
- *María, hermosa, María buena, María loquilla (Le tre Marie, 1898)*: tot i que B. Bauzá publica aquest títol coincidint amb el període estudiat, en el volum no s'hi especifica ni l'any d'edició, ni el responsable de la traducció.
- *La señorita Mimma*: les dades d'aquesta traducció coincideixen amb les del títol anterior.

⁵⁶⁴ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

⁵⁶⁵ Síntesi a partir de: Treccani.it [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

- *Sor Inmaculada (Suor Immacolata)*: el text espanyol es publica per primera vegada el 1926.
- *Después del ensueño (Dopo il sogno, 1906)*: la versió espanyola de l'original, fruit de la tasca d'Alfonso Quintana Solé, apareix novament l'any 1926.

* * *

Alessandro Manzoni⁵⁶⁶ (1785 – 1873), poeta i novel·lista. Seguidor dels corrents romàntics, reuneix una extensa producció poètica, tot i que el seu títol més rellevant és la novel·la *I promessi sposi*, publicada per primer cop el 1827 i revisada entre 1840 i 1842. L'Editorial Catalana edita la traducció d'aquesta obra dins la Biblioteca Literària en tres volums, els dos primers el 1923 i el tercer el 1924; Maria Antònia Salvà signa el text català, titulat *Els promesos* i reeditat per Edicions 62, amb revisió de Francesc Vallverdú, almenys en dues ocasions (1981 i 1987).

* * *

Mario Mariani⁵⁶⁷ (1884 – 1951), novel·lista. Participa activament en la política italiana del moment i s'implica en els moviments antifeixistes. Aquest component polític és present en la seva producció literària, integrada sobretot per novel·les, però també per assaigs, memòries o poesia. Coincidint amb el període estudiat, la Colección Ideal de B. Bauzá li publica *iPobre Cristo! (Povero Cristo, original de 1920)* en traducció d'Emilio Gómez de Miguel; el text espanyol mereix una reedició el 1930, ara dins la Biblioteca Helios.

* * *

Luigi Motta⁵⁶⁸ (1881 – 1955), novel·lista. Col·labora sovint amb Emilio Salgari. Signa una prolífica producció de novel·les populars d'aventures, viatges i fantasia, diverses de les quals arriben a Catalunya entre 1923 i 1930 per mitjà de traduccions a l'espanyol i, residualment, al català. El segell que aposta d'una manera més decidida per l'obra de Motta és Maucci, amb 31 títols editats dins la col·lecció Obras del Capitán Luigi Motta. Maucci té per costum no fer constar la data d'edició als volums publicats. Tanmateix, *La Vanguardia* dedica el 1925 una breu ressenya a la col·lecció amb motiu de l'aparició del primer volum,⁵⁶⁹ i el 1928 en dedica

⁵⁶⁶ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁵⁶⁷ Síntesi a partir de: Treccani.it [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁵⁶⁸ Síntesi a partir de: Treccani.it [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁵⁶⁹ «Libros y revistas». *La Vanguardia* (27 maig 1925), p. 25.

3. Literatures i autors traduïts

una altra al darrer títol de la sèrie,⁵⁷⁰ fet que permet situar la publicació de la resta de títols entre aquests dos anys:

- *El túnel submarino (Il tunnel sottomarino, 1912)*: la traducció, deguda a Antoni Guardiola, rep una reedició a cura del mateix segell durant la dècada de 1940.
- *Llamas sobre el Bósforo (Fiamme sul Bosforo, 1913)*: com en el cas anterior, el responsable del text espanyol és Antoni Guardiola.
- *Los flageladores del océano (I flagellatori dell'Oceano, 1901)*: el text espanyol porta la signatura de José Campo Moreno. Maucci en publica una reedició coincidint amb la dècada de 1940.
- *Los misterios del Mar Indiano (I misteri del Mare Indiano, 1903)*: Marcos Rafael Blanco Belmonte és qui assumeix la traducció de l'original; l'editorial en publica una segona edició durant la dècada de 1940.
- *El dominador de Malasia (Il dominatore della Malesia, 1909)*: Pío Arias Carvajal és qui assumeix la traducció de l'original.
- *La ola turbulenta (L'onda turbinosa, 1908)*: el text espanyol porta la signatura de Francisco Javier Godó, i compta amb una reedició durant la dècada de 1940.
- *El océano de fuego (L'oceano di fuoco, 1903)*: Marcos Rafael Blanco Belmonte és qui vessa l'original a l'espanyol; la traducció rep una segona edició coincidint amb la dècada de 1940.
- *Los devastadores de la Polinesia (I devastatori della Polinesia, 1906)*: el text espanyol porta la signatura de Francisco Javier Godó.
- *El occidente de oro (L'Occidente d'oro, 1911)*: Pío Arias Carvajal és el responsable de la traducció del títol original.
- *La princesa de las rosas (La Principessa delle rose, 1911)*: es tracta d'una traducció de Gonzalo Calvo.
- *El cazador de leones (Il cacciatore di leoni, 1902)*: la traducció de Pío Arias Carvajal rep una reedició durant la dècada de 1940.
- *El secreto del rey Bassutos (Il segreto dei Re Bassutos, 1902)*: el responsable del text espanyol és Pío Arias Carvajal.
- *La pagoda de oro (La pagoda d'oro, 1924)*: com en el cas anterior, Pío Arias Carvajal assumeix la traducció de l'original.

⁵⁷⁰ «Libros y revistas: Bibliografía». *La Vanguardia* (6 juliol 1928), p. 13.

- *La esposa del sol* (*La sposa del Sole*, 1904): el text espanyol porta la signatura d'Antoni Guardiola.
- *El tesoro del Maëlstrom* (*I tesori del maelström*, 1918): José Campo-Moreno és qui vessa l'original a l'espanyol.
- *El faro de la isla de las gaviotas* (*Il faro dell'isola dei gabbiani*, 1924): la versió espanyola del text porta la signatura de Gonzalo Calvo.
- *Los abandonados del Galveston* (*Gli abbandonati del «Galveston»*, 1902): aquesta traducció de Pío Arias Carvajal compta amb una reedició durant la dècada de 1940.
- *El capitán del Samarang* (*Il capitano del «Samarang»*, 1904): la traducció, deguda a Gonzalo Calvo, es reedita coincidint amb la dècada de 1940.
- *El ojo de fuego* (*L'occhio di fuoco*, 1921): Maucci encarrega la traducció de l'original a Emili Saleta Llorens.
- *Los adoradores del fuego* (*Gli adoratori del fuoco*, 1921): José Campo Moreno trasllada el text original a l'espanyol.
- *Los insurrectos del río sagrado* (*I ribelli del fiume sacro*, 1907): Gonzalo Calvo és el responsable d'aquesta traducció.
- *El triunfo de un imperio* (*Il trionfo di un impero*, 1903): la versió de José Campo-Moreno rep una reedició durant la dècada de 1940.
- *El león de San Marcos* (*Il leone di San Marco*, 1916): segons consta als crèdits del volum, cal atribuir la traducció de l'original a N. Hernández Luquero.
- *El rey de la jungla* (*Il Re della Jungla*): Maucci reedita aquesta traducció de Gonzalo Calvo coincidint amb la dècada de 1940.
- *El sumergible llameante* (*Il Sommergibile Fiammeggiante*, 1924): el text espanyol porta la signatura de Gonzalo Calvo.
- *Los cazadores del Far West* (*Il cacciatori del Far West*, 1925): la traducció de l'original corre a càrrec de Gonzalo Calvo.
- *El aeroplano negro* (*L'areoplano nero*, 1924): Gonzalo Calvo assumeix la traducció del text original.
- *El escollo luminoso*: l'autor d'aquesta traducció és Antoni Guardiola.
- *El demonio del océano* (*Il demone dell'oceano*, 1908): Maucci encarrega aquesta traducció a Gonzalo Calvo.
- *La reina del pacífico*: el responsable del text espanyol és Gonzalo Calvo.

3. Literatures i autors traduïts

- *El navío aéreo (Il vascello aereo, 1913)*: aquesta traducció de Gonzalo Calvo posa el punt i final a la col·lecció Obras del Capitán Luigi Motta; posteriorment, Maucci en publica una segona edició coincidint amb la dècada de 1940.

Arribat aquest punt, val a dir que Maucci no és l'editorial que introdueix l'obra de Motta a Catalunya durant la primera dictadura del s. XX: de fet, el 1923 Publicaciones Ráfols ja ha editat dins La Novel·la Teatral Catalana *La mare pecadora*, una adaptació teatral de la novel·la original a cura d'Amichatis.

* * *

Wolfgang Amadeus Mozart⁵⁷¹ (1756 – 1791), compositor. En parlo també dins l'apartat d'autors en alemany. Coincidint amb el període estudiat, l'Associació Wagneriana li publica, en traducció al català de Joaquim Pena, el llibret de dues òperes en italià: el 1927 *Les noces de Fígaro (Le nozze di Figaro)*, estrenada el 1786 i, el 1930, *Così fan tutte* (estrenada el 1790). En tots dos casos Pena adapta a la música la seva versió dels llibrets originals de Lorenzo da Ponte i Emmanuele Conegliano respectivament.

* * *

Benito Mussolini⁵⁷² (1883 – 1945), polític. De 1915 a 1917 escriu un dietari que, el 1930, arriba traduït a l'espanyol al catàleg de l'editorial Mentora amb el títol de *Mi diario de guerra*.

* * *

Pitigrilli⁵⁷³ (1893 – 1975), novel·lista. Pseudònim de Dino Segre. Reuneix una extensa producció integrada per diverses sèries de narracions breus i novel·les de temàtica popular, eròtica, humorística i vodevilesca. Paral·lelament, exerceix el periodisme en tant que col·laborador habitual de diverses publicacions. Des del punt de vista de la traducció, l'editorial B. Bauzá aposta ben aviat per l'obra de Pitigrilli, amb set títols en espanyol pocs anys després de la publicació dels originals; les múltiples reedicions que reben aquests títols encara dins la primera dictadura del s. XX permeten aventurar-ne una bona acollida per part del públic lector:

⁵⁷¹ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

⁵⁷² Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁵⁷³ Síntesi a partir de: Treccani.it [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

- *Cocaína (Cocaína, 1921)*: la Biblioteca de Autores Contemporáneos de la Colección Ideal acull, el 1923, aquesta traducció signada amb les inicials J. M. M.; encara dins del període 1923 – 1930, B. Bauzá publica fins a quatre reedicions del text espanyol (1925, 1927, 1928 i 1930).
- *El cinturón de castidad (La cintura di castità, 1921)*: aquesta traducció d'Emilio Gómez de Miguel es remunta a 1923, i mereix almenys quatre reedicions (1925, 1928, 1929 i una sense data).
- *La Virgen de 18 quilates (La Vergine a 18 carati, 1924)*: tot just un any després de la publicació de l'original, B. Bauzá integra aquest títol dins la Biblioteca de Autores Contemporáneos de la Colección Ideal. La traducció a l'espanyol, deguda a Emilio Gómez de Miguel, rep una reedició el 1928 (segons consta al volum, és la setena; tanmateix, no he pogut datar les altres edicions).
- *Ultraje al pudor (Oltraggio al pudore, 1922)*: Emilio Gómez de Miguel és qui assumeix la traducció de l'original. Coincidint amb el període 1923 – 1930, B. Bauzá publica almenys dues edicions del text espanyol, una sense datar (la tercera) i una altra el 1928 (la sisena); no he pogut localitzar, però, la resta d'edicions.
- *Mamíferos de lujo (Mammiferi di lusso, 1920)*: B. Bauzá publica el 1925 aquesta traducció de Lorenzo Bau-Bonaplata; localitzo almenys tres reedicions del text a cura del mateix segell (1927, 1928 i 1930).
- *El experimento de Pott (L'esperimento di Pott, 1929)*: Emilio Gómez de Miguel és el responsable d'aquesta traducció, editada almenys en dues ocasions durant la primera dictadura del s. XX dins la Colección Ideal (una sense datar i una altra el 1930).
- *Los vegetarianos del amor (I vegetariani dell'amore, 1929)*: com en el cas anterior, Emilio Gómez de Miguel és qui signa la traducció de l'original, que apareix a la Sección de Humorismo de la Colección Ideal; poc després, concretament el 1931, en surt una reedició.

* * *

Emilio Salgari⁵⁷⁴ (1862 – 1911), novel·lista. Cursa estudis a l'Institut Nàutic de Venècia, però no els arriba a completar. Així, ben aviat es decanta per la creació literària, i reuneix una extensa producció de narracions i novel·les d'aventures i viatges, sovint ambientades en països remots i contextos marítims; la seva obra assoleix un gran èxit entre el públic, sobretot el juvenil, i és

⁵⁷⁴ Síntesi a partir de: Treccani.it [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

traduïda en diversos idiomes. Pel que fa al període estudiat, aporta un parell de títols a la Colección Salgari de l'editorial Araluce: *El esclavo de Madagascar (Lo schiavo del Madagascar)*, de 1929, i *José, el peruano (José il peruviano)*, de 1930. A més, B. Bauzá n'hi publica encara un altre el 1930, dins la Colección Audacia i en traducció d'A. Champs d'Or; es tracta d'*Entre las fieras de la India*.

* * *

Michele Saponaro⁵⁷⁵ (1885 – 1959), novel·lista. Exerceix el periodisme a les pàgines de diverses publicacions periòdiques. Paral·lelament, cultiva la narració i la novel·la de tradició regional, així com també el gènere biogràfic. Una de les novel·les que escriu, *Fiorella* (1923), se suma a la nòmina del catàleg de B. Bauzá el 1926; la traducció de l'original, deguda a Emilio Gómez de Miguel i titulada *El rostro de la amada*, pertany a la Biblioteca de Autores Contemporáneos de la Colección Ideal.

* * *

Matilde Serao⁵⁷⁶ (1856 – 1927), novel·lista i periodista. Inicia la seva trajectòria periodística a les pàgines del *Corriere del Mattino*; posteriorment col·labora en diverses publicacions periòdiques, i participa en la fundació de diaris com *Il Corriere di Roma*, *Il Corriere di Napoli* i *Il Giorno*. Pel que fa al seu perfil literari, cultiva la novel·la segons els cànons del verisme italià, amb títols com ara *Storia di due anime*, de 1904. Coincidint amb la primera dictadura del s. XX, B. Bauzá publica la traducció d'aquesta obra dins la Colección Fantasio, i amb el títol de *Historia de dos almas*.

* * *

Torquato Tasso⁵⁷⁷ (1544 – 1595), poeta. Durant la joventut resideix en diverses corts del nord d'Itàlia, fins que finalment s'estableix a la zona de Ferrara, on porta a terme bona part de la seva activitat literària. Després de patir diverses crisis que desencadenen en bogeria, passa els darrers anys de la vida a Roma. Com a escriptor, cultiva la poesia, amb el poema èpic *La Gerusalemme liberata* (1581) com a màxim exponent. Durant el període estudiat, les editorials catalanes publiquen dues versions diferents de l'obra magna de Tasso, sempre sota el títol de *La Jerusalén libertada*. La primera a fer-ho és Araluce, que el 1926 edita una adaptació infantil

⁵⁷⁵ Síntesi a partir de: Treccani.it [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁵⁷⁶ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁵⁷⁷ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

de l'original dins la col·lecció *Páginas Brillantes de la Historia*; el text, degut a José Baeza, mereix almenys dues reedicions (1943 i 1956). Pel que fa a la segona versió, pertany a la Biblioteca Renovación de Viuda de Luis Tasso, i és Juan de la Pezuela qui la signa.

* * *

Jacopone da Todi⁵⁷⁸ (1236? – 1306), músic i poeta. Membre de l'orde franciscà, deixa una obra integrada sobretot per textos musicats i laudes, recopilada el 1490 sota el títol de *Cantichi, ovvero laude*. El 1930 Barcino en publica una traducció dins la Col·lecció Sant Jordi; el text català, degut a Xavier d'Olot i Nolasc de Mollar, porta per títol *Lloances, prèdics, sàtires i lletres*, i compta amb un pròleg signat pels mateixos traductors.

* * *

Giovanni Verga⁵⁷⁹ (1840 – 1922), novel·lista. S'inicia en el periodisme, però ben aviat es decanta per la creació literària. Així, signa un bon nombre de novel·les que s'inscriuen dins el verisme italià, amb arguments protagonitzats per personatges humils que lluiten per sobreviure en ambients hostils. Una d'aquestes novel·les, *I Malavoglia* (1881), arriba el 1930 a la col·lecció A Tot Vent de Proa en traducció de Miquel Llor i amb el títol de *Els mala-ànima*.

* * *

Annie Vivanti⁵⁸⁰ (1866 – 1942), novel·lista i poeta. Després de cursar estudis de cant, participa en l'escena teatral nord-americana, fins que l'abandona per dedicar-se primer a la poesia i, posteriorment, a la novel·la. En la seva obra, escrita tant en italià com en anglès, parteix de les pròpies vivències per desenvolupar trames de contingut sentimental i passional. Des del punt de vista de la traducció, el 1928 l'editorial Vecchi li publica *El veneno de sus huesos* dins la Colección Rubí. A la pàgina de crèdits del volum s'informa que es tracta d'una segona edició; tanmateix, no he pogut localitzar la primera edició del text espanyol.

⁵⁷⁸ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁵⁷⁹ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁵⁸⁰ Síntesi a partir de: Treccani.it [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

3.5. Autors en rus

Leonid Nikolàievitx Andrèiev⁵⁸¹ (1871 – 1919), novel·lista i dramaturg. Estudia Dret, tot i que és com a autor literari que es fa un nom. Considerat un dels puntals de l'expressionisme a Rússia, s'inicia en la narrativa com a fulletonista a *El Correu de Moscou* i cultiva també el gènere teatral. Coincidint amb el període estudiat, aporta a la col·lecció Los Maestros de la Novela de l'editorial Pegaso *Luba i Elena*. El primer títol apareix el 1924 en traducció d'Armand Gazel; pel que fa al segon, surt el 1925 i no s'hi indica el responsable de versionar l'original. Per últim, Maucci també aposta per l'obra d'Andrèiev, concretament per *La risa roja* (*Krasni smekh*, original de 1904), en traducció d'Alexei Marcov.

* * *

Arkadi Timofèievitx Avertxenko⁵⁸² (1881 – 1925), narrador. La seva producció literària es basa en les narracions satíriques. Des del punt de vista de la traducció, el 1924 Pegaso li publica dins Los Maestros de la Novela *Una mujer*. El volum, traslladat a l'espanyol per W. Luguloff, és de fet un recull de narracions que conté, a banda de la que dona nom al llibre, *¡Malditas matemáticas!*, *Metomentodo*, *Una buena persona*, *Sueños truncados*, *La mnemónica*, *Un espectáculo caro*, *Un suceso sensacional*, *Añoranzas* i *Un sistema filosófico*.

* * *

Ivan Aleksèievitx Bunin⁵⁸³ (1870 – 1933), poeta i novel·lista. Es fa un nom com a poeta líric, si bé també cultiva la narrativa des d'un punt de vista proper al realisme. La seva producció literària li reporta, el 1933, la concessió del premi Nobel de literatura. Una de les seves novel·les, *Derevnia* (1910), arriba al catàleg de Pegaso l'any 1925 en traducció d'Armand Gazel i amb el títol d'*En la aldea*.

* * *

Fiodor Mikhàilovitx Dostoievski⁵⁸⁴ (1821 – 1881), novel·lista. Estudia la carrera d'enginyer militar, però ben aviat abandona la professió per dedicar-se a la seva gran vocació, la literatura. Durant la primera dictadura del s. XX, diversos segells catalans aposten pel novel·lista rus:

⁵⁸¹ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁵⁸² Síntesi a partir de: Catàleg d'identitats WorldCat; base de dades d'aquesta recerca.

⁵⁸³ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁵⁸⁴ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

- *La mujer de otro y un marido bajo la cama (Txujaia jena i muj pod krovatiu, 1848)*: entre 1923 i 1930 Maucci edita aquesta traducció de H. C. Granch; possiblement es tracta d'una reedició d'un text anterior, ja que els catàlegs bibliogràfics en registren una edició prèvia durant la dècada de 1910. A banda de l'esmentada edició sense any, n'apareixen dues més el 1924 i el 1940.
- *Los hermanos Karamazov (Bràtia Karamàzovi, 1879 – 1880)*: coincidint amb el període estudiat apareixen fins a cinc traduccions diferents d'aquest original. En primer lloc, el 1923 Publicaciones Mundial acull aquest títol en el seu catàleg sense esmentar, però, el responsable de la traducció. El mateix any, les Publicacions de l'Escola d'Art Dramàtic n'editen una versió dramatitzada dins la Biblioteca Teatral; el text català, degut a Josep Maria Millàs-Raurell, apareix sota el títol d'*Els germans Karamazov*. La tercera traducció porta la signatura de Francisco Cañadas, i arriba al catàleg de Maucci el 1924 amb una petita variació al títol respecte del que proposa Publicaciones Mundial: la *v* de *Karamazov* es converteix en una *f*. També el 1924 Cervantes edita *Los muchachos*, un volum que conté un fragment de la quarta part de l'original (concretament, el llibre XI); el responsable de la traducció és Alfons Nadal. Per últim, de nou Cervantes publica, en traducció de Nicolás Harting, el primer volum de l'obra.
- *La dispesera (Khozaika, 1847)*: Josep Carner Ribalta tradueix aquesta obra per a la Biblioteca Univers de la Llibreria Catalònia; publicat per primer cop el 1928, el text català mereix una reedició dins la mateixa editorial (1934) i una altra a Selecta (1972; el volum també inclou *Les nits blanques*).
- *El somni de l'oncle (Diàdiuskin son, 1859)*: la col·lecció A Tot Vent de Proa publica, el 1928, aquesta traducció de Prudenci Bertrana.
- *L'etern marit (Vetxni muj, 1870)*: Francesc Payarols tradueix aquest original de nou per a la col·lecció A Tot Vent de Proa; publicat per primer cop el 1929, el text català mereix almenys una reedició dins del mateix segell (1969) i una altra a cura del diari barceloní *El Observador de la Actualidad* (1992).
- *Crim i càstig (Prestuplènie i nakazànie, 1866)*: A Tot Vent (Proa) publica un tercer títol de Dostoievski en traducció, aquest cop, d'Andreu Nin. El text català, de 1929, mereix almenys sis reedicions, cinc dins del mateix segell (1965, 1977, 1992, 1999 i 2003) i una a iniciativa de Sàpiens Publicacions (2005).
- *El sepulcro de los vivos (Zapiski iz mortvogo doma, 1862)*: Ramón Sopena publica dins la Biblioteca Sopena aquesta traducció de 1930; el text espanyol, degut a Pedro

3. Literatures i autors traduïts

Pedraza Páez, mereix almenys cinc reedicions dins del mateix segell (1935, 1938, 1946, 1959 i 1969).

* * *

Nikolai Vassilievitx Gogol⁵⁸⁵ (1809 – 1852), novel·lista i dramaturg. Ben aviat obté els primers èxits literaris gràcies als seus relats. Després d'encaminar-se cap a l'estudi de la història durant un temps, finalment retorna a la literatura per dedicar-s'hi exclusivament. Cultiva sobretot el gènere narratiu i, en menor mesura, el teatre, amb una perspectiva propera al realisme i, en ocasions, al romanticisme. Pel que fa a la seva presència a Catalunya entre 1923 i 1930, es materialitza en tres volums narratius, el primer del qual és *Las almas muertas* (*Mortvie duxi*, original de 1842). Publicada el 1926, aquesta traducció de Rudolf Slabý i Vicente Díez de Tejada pertany a la Biblioteca Los Príncipes de la Literatura de l'editorial Cervantes; a més, el text espanyol mereix almenys dues reedicions (1930 i 1939). El segon volum dedicat a l'obra de Gogol és un recull de narracions que conté *El capot* (*Xinel*, original de 1842), *La fira de Sorotxintsi* (*Sorotxinskaia iak marka*, 1832), *La nit de Sant Joan* (*Vetxer nakanune Ivana kupala*, 1830) i *El nas* (1836): publicada per l'Editorial Catalana el 1929 dins la Biblioteca Literària, la traducció del text es deu a Jaume dels Domenys. Finalment, també el 1929 la Llibreria Catalònia edita, en traducció de Melcior Font i Olga Savarin, *Taras Bulba* (*Taras Bulba*, original de 1835); el text català, inscrit dins la Biblioteca Univers, mereix una reedició a cura de l'editorial Pòrtic el 1987.

* * *

Maksim Gorki⁵⁸⁶ (1868 – 1936), novel·lista i dramaturg. Pseudònim d'Aleksei Maksimovitx Peixkov. De formació autodidacta, viatja per tota Rússia durant la seva joventut per tal de desenvolupar un bon nombre d'oficis de naturalesa diversa. Adherit a la Revolució d'Octubre (1917), en la seva obra retrata la burgesia del moment i el sorgiment de la classe proletària, a banda de desenvolupar arguments autobiogràfics; així, signa diverses novel·les, obres teatrals i, fins i tot, assaigs polítics. Des del punt de vista de la traducció, les editorials catalanes li publiquen fins a cinc títols coincidint amb la primera dictadura del s. XX:

- *La vida de un hombre innecesario* (*Jizn nenujnogo txeloveka*, 1908): Publicacions Mundial és l'editorial encarregada de l'edició d'aquesta traducció.

⁵⁸⁵ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁵⁸⁶ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

- *El amo*: Maucci edita aquesta traducció de Francisco Cañadas el 1924; el text espanyol és, de fet, la reedició del que el mateix segell ja havia publicat el 1915.
- *La madre* (*Mat*, 1907): la traducció a l'espanyol de l'original està signada amb les inicials A. J. K., i apareix al catàleg de Maucci el 1924.
- *Los vagabundos*: August Riera signa per a Viuda de Luis Tasso aquesta traducció integrada dins la col·lecció Los Grandes Maestros de la Novela Rusa.
- *Malva* (1897): el 1925 Pegaso edita aquest títol dins la col·lecció Los Maestros de la Novela.

* * *

Aleksandr Ivanovitx Kuprin⁵⁸⁷ (1870 – 1938), novel·lista. Desenvolupa carrera militar. Paral·lelament, cultiva el periodisme i la literatura. Així, signa diverses novel·les properes als corrents realistes, algunes de les quals li aporten reconeixements com ara el premi Puixkin de 1909. Coincidint amb el període estudiat, J. Sanxo i Iberia li editen dues traduccions diferents de *Iama*, una novel·la publicada originalment entre 1909 i 1915. La primera versió apareix el 1928 amb el títol de *La tumba de las vírgenes*; traduït per José Polo Barbero, el text espanyol pertany a la Biblioteca Nuevo Surco de J. Sanxo. Pel que fa a la versió d'Iberia, es publica el 1929 en traducció d'A. Riera i sota el títol de *El burdel: Iama*; la mateixa editorial reedita el text almenys el 1932 i el 1970.

* * *

Boris Andreievitx Lavreniov⁵⁸⁸ (1891 – 1959), poeta i novel·lista. Proper als corrents futuristes, s'inicia dins l'àmbit de la literatura en tant que poeta. Paral·lelament, cultiva la prosa, ja sigui narració breu, ja sigui novel·la. La seva tasca és reconeguda amb la concessió, en dues ocasions, del premi Stalin (1946 i 1950). Des del punt de vista de la traducció, el 1930 aporta al catàleg de Cervantes *El séptimo camarada* (*Sedmoi sputnik*); el text espanyol, degut a Jorge Carrera Andrade, s'integra dins la Colección Universo.

* * *

Leonid Maksimovitx Leonov⁵⁸⁹ (1899 – 1994), novel·lista. Les seves novel·les retraten els conflictes entre classes durant la Revolució d'Octubre; a més, signa també diverses obres

⁵⁸⁷ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁵⁸⁸ Síntesi a partir de: Catàleg d'autoritats WorldCat; base de dades d'aquesta recerca.

⁵⁸⁹ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

teatral. El 1928 Cervantes li publica, en traducció de Carlos Guerendiain i Rudolf Slabý, *Los aldeanos de Vory (Buriga)*; inscrit dins la col·lecció Los Príncipes de la Literatura, el text compta amb un pròleg d'Alexis Eisner.

* * *

Nikolai Semenovitx Leskov⁵⁹⁰ (1831 – 1895), novel·lista. Cultiva el gènere narratiu, amb obres que retraten la vida rural i, també, la religiosa. El 1924 La Novel·la Estrangera li publica, en traducció de Lluís Bertran i Alexei Marcov, *El miracle de la muntanya*.

* * *

Dimitri Serguèievitx Merejkovski⁵⁹¹ (1866 – 1941), poeta i novel·lista. Porta a terme estudis d'història i filologia. Considerat el precursor del simbolisme rus, la seva producció literària se centra en la poesia, si bé també publica diverses novel·les històriques i biogràfiques. Una d'aquestes novel·les, *Rojdenie Bogov. Tutankamon na Krite*, arriba al catàleg de Viuda de Luis Tasso pocs mesos després de l'aparició de l'original, el 1925. El text espanyol, titulat *Tutankhamon en Creta: el nacimiento de los dioses*, porta la signatura d'August Riera i Iván Sakhalin.

* * *

Serguei Rudolfovitz Mintslov⁵⁹² (1870 – 1933), bibliògraf i novel·lista. Desenvolupa una intensa tasca bibliogràfica que el porta a signar diverses obres i tractats. Paral·lelament, cultiva la ficció històrica, amb títols com *Tayga*, la traducció del qual publica Ribas y Ferrer el 1930. El text espanyol, degut a Alexei Marcov i M. Cavagliani, forma part de la Colección Popular Regina.

* * *

Aleksandr Serguèievitx Puixkin⁵⁹³ (1799 – 1837), poeta. La seva producció poètica s'emmarca dins dels corrents romàntics, tot i que arriba el moment que evoluciona per apropar-se a un cert realisme. A banda de la poesia, mostra interès per la història i la prosa, i fins i tot signa

⁵⁹⁰ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁵⁹¹ Síntesi a partir de: Who's Who [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁵⁹² Síntesi a partir de: The Great Soviet Encyclopedia 1974 - 1983; catàleg d'autoritats WorldCat; base de dades d'aquesta recerca.

⁵⁹³ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

diverses versions de contes populars, una dels quals s'integra a la col·lecció Contes Russos de Proa el 1930: *El peixet d'or*. La traducció al català de l'original recau en Joan Gols.

* * *

Nikolai Andréievitx Rimski-Kórsakov⁵⁹⁴ (1844 – 1908), compositor. Cursa estudis musicals i, també, militars. Inicia carrera a l'exèrcit, però l'abandona per dedicar-se exclusivament a la música. Així, exerceix de director d'orquestra i, sobretot, de compositor, amb una producció integrada sobretot per obres operístiques i orquestrals. Coincidint amb el període estudiat, concretament el 1926, Successors d'Henrich li imprimeix, en traducció adaptada a la música de Joaquim Pena i Rudolf Slabý, dues òperes: d'una banda, *Rondalla de la vila invisible de Kítej i de la doncella Fevronia* (*Skazanie o nevidimom grade Kiteje i debe Fevroni*, estrenada el 1907), amb text de Vladimir Bielski; de l'altra, *Nit de maig* (*Maiskaia notx*, estrenada el 1880), a partir d'un text basat en l'obra homònima de Gogol. La traducció de la primera d'aquestes dues òperes mereix una reedició el 1935 a cura de la Institució del Teatre de la Generalitat de Catalunya.

* * *

Lev Nikolàievitx Tolstoi⁵⁹⁵ (1828 – 1910), novel·lista. Figura principal del realisme rus i de la literatura universal, parteix de la pròpia experiència per retratar en la seva obra totes les complexitats de la societat del moment, des de la vida a les zones rurals fins al dia a dia de les classes més altes, passant per la cruesa de la guerra. Cultiva sobretot la novel·la i la narració breu, tot i que també s'aproxima al teatre i a l'assaig. Des del punt de vista de la traducció, durant el període estudiat es converteix, amb una dotzena de títols, en l'autor rus més editat a Catalunya:

- *El ahijado*: el 1923 Cervantes acull aquest títol dins la Selecció de Novelas Breves. La traducció a l'espanyol recau en Juan Planella.
- *Idil·lis rurals*: Alexei Marcov i Ventura Gassol signen aquesta traducció al català, publicada per La Novel·la Estrangera el 1924.
- *Amor y libertad*: publicada per Maucci el 1925, aquesta traducció d'August Riera i M. Sempau és una reedició de l'apareguda el 1901 també a Maucci.
- *La novel·la d'un cavall* (*Kholstomer*, 1886): editat per Barcino el 1928 dins la Col·lecció Popular Barcino, el text català de Josep Navarro i Costabella mereix diverses

⁵⁹⁴ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁵⁹⁵ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

reedicions, amb revisió de Manuel de Seabra, dins del catàleg de La Magrana (1981, 1986, 1988, 1994, 2000 i 2002).

- *La sonata a Kreutzer* (*Kreizerova sonata*, 1890): el 1928 s'editen dues traduccions diferents d'aquest original, una en català i una altra en espanyol. La traducció catalana s'inscriu a la Biblioteca Univers de la Llibreria Catalònia, i està signada per Olga Savarin i Marçal Pineda; a més, compta amb una reedició de 1985 a cura de Destino. Pel que fa a la traducció espanyola, apareix amb el títol de *La sonata Kreutzer*, i forma part d'un volum que també conté *El diablo* (en parlo més endavant en aquesta mateixa síntesi monogràfica); editada per Mentora, està signada amb les sigles de C. A. J. (possiblement Cèsar August Jordana), i compta amb una reedició de 2009 a cura de Juventud.
- *Resurrecció* (*Voskresenie*, 1899): Alfons Maseras i Rossend Llates tradueixen l'original per a Proa; el text català s'integra dins la col·lecció A Tot Vent el 1928.
- *El diablo* (*Diabol*, 1911): el 1928 Mentora publica aquesta traducció de C. A. J. Dins d'un volum que conté, també, *La sonata Kreutzer*. Juventud reedita el text el 2009.
- *Guerra i pau* (*Voina i mir*, 1865): el 1928 la Llibreria Catalònia assumeix l'edició d'una de les obres cabdals del novel·lista rus. Carles Capdevila en fa la traducció, que compta almenys amb cinc reedicions a cura de Miquel Arimany (1960 i 1975) i Edicions 62 (1982, conjuntament amb La Caixa; 1983 i 1998).
- *Katia* (*Semeinoe stxaste*, 1859): Olga Savarin i Josep Miracle assumeixen aquesta traducció, publicada per Llibreria Catalònia el 1929 dins la Biblioteca Univers; el text català compta almenys amb dues reedicions, una sense datar a cura de la mateixa editorial i una de 1966 a cura de Selecta.
- *La mort d'Ivan Ílitx; Amo i criat; Tres morts* (*Smert Ivana Ílitxa*, 1886; *Khoziain i rabotnik*, 1895; *Tri smerti*, 1859): la col·lecció A Tot Vent de Proa publica, el 1930, aquest volum traduït per Francesc Payarols. Gairebé seixanta anys després, l'editorial valenciana Tres i Quatre reedita, revisada per Enric Iborra, la primera de les tres narracions (1989 i 1999); el volum conté, a més, una introducció i diverses propostes didàctiques també d'Iborra.
- *El cant del cigne*: Antoni Campmany tradueix aquesta narració per a la Llibreria Catalònia; publicat el 1930, el text català és realment una reedició del que Fidel Giró ja havia imprès el 1904.

- *El billete falso* (*Falxivi kupon*, publicada el 1912 a títol pòstum): darrere l'edició d'aquesta traducció, s'hi troba el segell Iberia. Tanmateix, el volum no n'ofereix dades que permetin contextualitzar-la amb més precisió.

* * *

Ivan Sergueievitx Turguenev⁵⁹⁶ (1818 – 1883), novel·lista i dramaturg. Conrea el teatre, però es fa un nom sobretot com a novel·lista i narrador. Inscrita dins dels corrents realistes, la seva obra parla de la situació i les condicions de la societat russa del moment. Des del punt de vista de la traducció, els segells editorials catalans li publiquen fins a quatre novel·les i narracions coincidint amb la primera dictadura del s. XX, la primera de les quals és *Posle smerti*; publicada el 1924 per la Novel·la Estrangera, la traducció catalana (titulada *Després de la mort*) porta la signatura de Cristòfor Domènec. Un any més tard, el 1925, Gustavo Gili edita dues narracions recollides en un únic volum: *Una desdichada* i *Dos amigues*; el text espanyol, degut a Adolfo Varela Castro, s'integra dins la Colección Selecta Internacional. El tercer títol a aparèixer és *Nido de hidalgos* (*Dvorianskoie gnezdo*, original de 1859), publicat per Juventud dins la col·lecció La Novela Rosa i reeditat pel mateix segell el 1931; el text espanyol és, a més, una reedició del que la Biblioteca de La Nación ja havia publicat el 1909. Per últim, de nou el 1929 Proa inclou dins la col·lecció A Tot Vent *Pares i fills* (*Otci i deti*, original 1862); la traducció al català, signada per Francesc Payarols, mereix una reedició el 1978.

* * *

Anton Pàvlovitx Txékhov⁵⁹⁷ (1860 – 1904), dramaturg. Membre de l'Acadèmia Russa de Ciències des de 1900. S'inicia amb la prosa humorística i satírica a les pàgines de diversos periòdics, inicialment sota pseudònim. Ja amb el nom real, signa diverses novel·les i narracions que, ben aviat, obtenen una bona acollida. Ara bé, l'èxit absolut li arriba com a autor teatral, un gènere dins del qual esdevé una figura clau gràcies a unes obres que, lluny de centrar-se en l'acció, situen el focus d'atenció en la recreació d'estats d'ànim i sensacions. Sigui com vulgui, durant la primera dictadura del s. XX les editorials catalanes deixen de banda la producció teatral de Txékhov i li publiquen dos títols narratius: *Una noche terrible* i *Tres anys*. El primer, en traducció de Rudolf Slabý, apareix el 1923 dins la Selecció de Novelas Breves de Cervantes. Pel que fa al segon, arriba a la Biblioteca Univers de la Llibreria Catalònia el 1930; Olga Savarin i Josep Miracle en signen la traducció al català.

* * *

⁵⁹⁶ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁵⁹⁷ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

Lev Urvantsov⁵⁹⁸ (1862 – 1929), dramaturg. El 1930 Salvador Bonavia li edita dins La Escena Catalana *El crim de Vera Mirzeva (Vera Mirtseva)*; el text català porta la signatura de Lluís Capdevila i Enric Lluelles.

3.6. Autors en català

Joan Alcover⁵⁹⁹ (1854 – 1926), poeta, assagista i polític. Pel que fa a la seva producció poètica, es caracteritza per la reflexió íntima, i hi alterna tant el català com l'espanyol. Relacionat amb això, als inicis empra totes dues llengües i, posteriorment, es passa a l'espanyol; finalment, en plena maduresa recupera el català com a llengua literària. Sigui com vulgui, la seva obra li reporta distincions com ara ser proclamat mestre en Gai Saber dels Jocs Florals de Barcelona (1909) o l'obtenció del Premi Fastenrath (1919). Coincidint amb el període estudiat, l'editorial Cervantes li dedica un volum de *Las mejores poesías (líricas)*. Publicat el 1923 dins Las Mejores Poesías (Líricas) de los Mejores Poetas, el text espanyol s'atribueix a Fernando Maristany, Alfons Maseras i Teodor Llorente; a més, al volum es fa referència a la intervenció de Gálvez, Josep Lluís Estelrich i el mateix Alcover.

* * *

Miquel Costa i Llobera⁶⁰⁰ (1854 – 1922), poeta i sacerdot. Pel que fa al vessant literari, s'inicia com a poètic romàntic, un tret que, amb més o menys intensitat, es manté present en tota la seva obra. Proclamat mestre en Gai Saber dels Jocs Florals de 1902, dos dels seus títols més valorats són els reculls *Horacianes* (1906) i *Visions de Palestina* (1908). Totes dues obres arriben el 1928 al catàleg de Gustavo Gili en traducció a l'espanyol de José Vargas Tamayo; editades dins la Biblioteca Emporium, s'inclouen en un únic volum titulat *Horacianas; Visiones de Palestina*.

* * *

Clovis Eimeric⁶⁰¹ (1882 – 1952), periodista, novel·lista i dramaturg. Pseudònim de Lluís Almerich i Sellarès. Empra també el pseudònim de Macià Floris. Col·labora en diverses publicacions per a la mainada com *En Patufet* o *La Nuri*; a més, cultiva de forma notable la

⁵⁹⁸ Síntesi a partir de: catàleg d'autoritats WorldCat; base de dades d'aquesta recerca.

⁵⁹⁹ Síntesi a partir de: GEC [en línea]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶⁰⁰ Síntesi a partir de: GEC [en línea]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶⁰¹ Síntesi a partir de: GEC [en línea]; base de dades d'aquesta recerca.

novel·la infantil. Durant la primera dictadura del s. XX, Juventud li publica un parell de títols traduïts a l'espanyol: *El Caballero de la cruz* (*El cavaller de la creu*), i *La mujer que no supo odiar*. El primer, de 1926, pertany a la col·lecció Los Grandes Cuentos Ilustrados; pel que fa al segon, s'inscriu dins la Colección Maruja el 1928 i compta amb una reedició de 1930.

* * *

Josep Maria Folch i Torres⁶⁰² (1880 – 1950), novel·lista, narrador i dramaturg. Pare literari de personatges com Massagan, esdevé molt popular entre el públic infantil i juvenil gràcies a una extensíssima producció literària que recull novel·les (guanya el primer premi del concurs de novel·les de L'Avenç el 1904), narracions i títols teatrals. Desenvolupa un destacadíssim paper com a autor de novel·les per a *En Patufet*. A més, col·labora en d'altres publicacions periòdiques com ara *La Renaixença*, a les pàgines de la qual fa els primers passos com a escriptor. Des del punt de vista de la traducció és, amb una trentena generosa de títols, un dels autors més traduïts, sempre a l'espanyol, del període 1923 – 1930. La Librería Camí esdevé el segell més prolífic pel que fa a l'edició en espanyol de l'obra de Folch i Torres; així, durant el període estudiat li publica diverses naracions breus i novel·letes dins les col·leccions Biblioteca Teresa i Biblioteca María Rosa. Tots els títols apareguts a Biblioteca Teresa són reedicions sense datar de textos editats per primer cop el 1908 també per la Llibrería Camí; a més, es dóna el cas que no sempre es poden associar a un original català (o fins i tot que la primera edició en català del text és posterior a l'espanyola). Finalment, i basant-me en Eulàlia Pérez Vallverdú (2010, 48), em decanto per la possibilitat que el mateix Folch i Torres sigui el responsable dels textos en espanyol:⁶⁰³

- *Alma de artista*: el 1915 n'apareix una versió en català (*Una ànima d'artista*) que s'integra dins Contes d'En Patufet.
- *Burla burlando*.
- *Corazón de oro*: dels títols de Folch i Torres integrats dins la Biblioteca Teresa, aquest és un dels tres per als quals he pogut identificar una edició anterior a 1908 en català; el text en qüestió apareix el 1907 dins d'un recull imprès per Sucesores de Rivadeneyra, i porta per títol *Un cor d'àngel*.

⁶⁰² Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶⁰³ Pérez Vallverdú apunta que, als inicis del s. XX, i seguint criteris de rendibilitat, era habitual que els segells editors catalans de literatura infantil encarreguessin contes escrits en espanyol a autors catalans; d'aquesta manera, sovintejava l'edició gairebé paral·lela d'un mateix conte en espanyol i en català, o fins i tot la de contes publicats en espanyol però pensats completament en català. Entre els autors que en algun moment de la seva trajectòria segueixen aquesta pràctica, Pérez Vallverdú hi situa Josep Maria Folch i Torres.

3. Literatures i autors traduïts

- *La realidad*: com en el cas anterior, *La realidad* compta amb una edició catalana prèvia a l'espanyola titulada *La realitat*; el text s'integra en el recull de 1907 ja esmentat.
- *El pequeño comerciante*: la versió en català del text, *El petit comerciant*, tanca el recull de 1907 imprès per Sucesores de Rivadeneyra.
- *La falta de Julián*.
- *El hijo del pescador*: la sèrie Pàgines Viscudes d'En Patufet n'acull una versió en català el 1915; porta per títol *El fill del pescador*.
- *María la tonta*.
- *El mochuelo*.
- *El palacio encantado*.
- *Pobres y ricos*: el 1916 n'apareix una versió en català (*Riquesa i pobresa*) dins la sèrie Pàgines Viscudes d'En Patufet.
- *El reloj de Eduardo*.

A diferència de les de la Biblioteca Teresa, les narracions de Folch i Torres traduïdes dins la Biblioteca María Rosa (totes de 1925) són primeres edicions i parteixen d'un original en català publicat poc abans. En cap dels volums es fa referència al responsable de la traducció, tot i que, com anotava poques línies abans, podria ser el mateix autor:

- *Las aventuras de Graciel* (*Les aventures d'en Graziel*, 1925).
- *La cabaña del leñador* (*La cabanya del llenyataire*, 1924).
- *La gloria de Lazarillo* (*La glòria d'en Nicolí*, 1924).
- *El hijo del bandido* (*El fill del bandoler*, 1925).
- *La isla de la buena suerte* (*L'illa de la bona sort*, 1924).
- *Joselito* (*En Josepet*, 1925).

Deixant de banda la Llibreria Camí, l'editorial Luis Gili desenvolupa una intensa tasca de difusió en espanyol de l'obra de Folch i Torres. Així, entre 1925 i 1927 li publica una dotzena de narracions dins la Biblioteca Rosaleda, sempre en traducció de Juan Gutiérrez Gili; tots els originals procedeixen de la Biblioteca Gentil i s'editen el 1924 i el 1925:

- *Como el rocío* (*Com la rosada*, 1924): la Biblioteca Rosaleda s'obre el 1925 amb aquesta traducció feta, segons s'indica als crèdits del volum, a partir de la cinquena edició catalana.
- *El camino de la felicidad* (*El camí de la felicitat*, 1924): el text espanyol de Gutiérrez Gili, editat el 1925, parteix de la vuitena edició de l'original.

- *Cuando florezcan los almendros (Quan floriran els ametllers, 1924)*: com en el cas anterior, es tracta d'una traducció de 1925 que agafa com a referència la vuitena edició catalana del text.
- *La dulce melodía (La dolça melodia, 1924)*: les dades contextuais d'aquesta traducció coincideixen amb les de l'anterior.
- *¿Por qué me rehuyes? (Per què fuges de mi?, 1924)*: apareguda el 1925, la traducció parteix de la setena edició de l'original.
- *Una lágrima (Una llàgrima, 1924)*: la traducció, publicada el 1925, es basa en la vuitena edició del text original.
- *Una flor junto al camino (Una flor vora el camí, 1924)*: de nou, es tracta d'una traducció de 1925 feta a partir de la vuitena edició de l'original.
- *La menor de las tres (La més petita de les tres, 1925)*: Gutiérrez Gili pren com a referència la segona edició del text català a l'hora de desenvolupar la seva traducció, publicada el 1926.
- *Alma adentro (Ànima endins, 1925)*: Luis Gili publica aquest títol l'any 1926.
- *Aquella palabra (Aquella paraula, 1924)*: com en el cas anterior, la traducció d'aquest original en català veu la llum el 1926.
- *El anillo de prometida (L'anell de prometatge, 1925)*: publicat el 1926, el text espanyol agafa com a referència la segona edició de l'original.
- *El amigo Alberto (L'amic Albert, 1925)*: la darrera narració de Folch i Torres publicada dins la Biblioteca Rosaleda arriba el 1927; Gutiérrez Gili en fa la traducció a partir de la segona edició de l'original.

El punt i final a aquesta relació de títols el posa l'editorial Juventud, que el 1926 publica dins Los Grandes Cuentos Ilustrados *La nueva cenicienta (La ventafocs, original de 1923)* i *El príncipe blanco (El príncep blanc, original de 1923)*, tots dos il·lustrats per Junceda. He localitzat una reedició del text de *El príncipe blanco* durant la dècada de 1940; tanmateix, no en puc precisar l'any.

* * *

Joaquim Folguera Poal⁶⁰⁴ (1893 – 1919), crític literari i poeta. Com a crític literari, presta la seva ploma a *La Revista* i, a més, impulsa els moviments d'avantguarda a Catalunya mitjançant

⁶⁰⁴ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

els seus assaigs. Com a poeta, compon versos de caire simbòlic i intimista: el 1930 l'editorial Ariel n'edita un recull traduït a l'espanyol sota el títol genèric de *Poesías*.

* * *

Àngel Guimerà⁶⁰⁵ (1845 – 1924), dramaturg i poeta. Fusiona trets estètics del romanticisme i elements propis del realisme, una tendència que s'evidencia en obres com *Terra baixa*, estrenada en català el 1897. En el context estudiat, l'editorial Orbis en publica la traducció a l'espanyol (*Tierra Baja*) el 1930: el text és, de fet, una reedició de la versió de 1896 a cura de José Echegaray impresa pel taller madrileny Sucesores de Rodríguez y Odriózola (es dona la circumstància que la traducció espanyola s'estrena un any abans que l'original català). En qualsevol cas, i a banda de les edicions de 1896 i 1930, el text d'Echegaray rep fins a onze reedicions a cura de les editorials madrilenyes R. Velasco (1904, 1909, 1913 i 1917), La Novela Corta (1919), Prensa Popular (1919), Yagües (1924 i una altra durant la dècada de 1930) i C. Bermejo (possiblement de 1926 i 1948), així com també de l'editorial argentina de Francisco Hostench (1911).

* * *

Manuel Marinell·lo⁶⁰⁶ (1870 – 1940), periodista, poeta, dramaturg i narrador. Als catàlegs bibliogràfics apareix transcrit com a Manuel Marinell·lo, si bé la Gran Enciclopèdia Catalana opta per la grafia Marinello. Estudia magisteri, però ben aviat es decanta pel periodisme, una activitat que desenvolupa a les pàgines de publicacions com ara *Las Noticias*, *El Día Gráfico*, *La Tribuna*, *La Campana de Gràcia*, *L'Atlàntida* o *Foc Nou*. Cultiva, a més, la poesia, el teatre (també per a infants) i, principalment dins Contes d'en Patufet, la narració infantil. Coincidint amb el període estudiat, Librería Camí dedica el 1918 una Biblioteca Natura a les narracions de Marinell·lo, que reedita el 1928 en diversos volums (sovint dobles) il·lustrats per Ricard Opisso. M'adono que els principals catàlegs bibliogràfics no recullen cap títol en català que es pugui associar als contes de la Biblioteca Natura. Davant d'això, i tenint en compte que el segell editor implicat és Librería Camí, recupero la reflexió que feia en la síntesi monogràfica dedicada a Josep Maria Folch i Torres en aquest mateix capítol i, de nou, remeto a Eulàlia Pérez Vallverdú (2010, 48) per apuntar la possibilitat que aquestes narracions siguin, de fet, textos escrits originàriament en espanyol. Tanmateix, n'ofereixo la relació a títol informatiu:

⁶⁰⁵ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶⁰⁶ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

- *Buenas acciones. El amor al hogar*
- *Después de la batalla. Una ilusa*
- *El pato mandarín. Una boda*
- *El zángano aventurero. Una aventura*
- *Entre escarabajos. El canario y el jilguero*
- *Huelga de mariposas. Un poeta*
- *Justicia cabal. La ardilla prisionera*
- *La ciencia del topo. Sacrificio*
- *La dulce salamandra. Leyenda de la langosta*
- *La felicidad*
- *La golondrina. Idilio*
- *Los tres lagartos. El ramo de flores*

* * *

Jaume Pahissa i Jo⁶⁰⁷ (1880 – 1969), crític i compositor. Cursa estudis d'arquitectura i de ciències exactes, però ben aviat es decanta per la música. Col·labora en tant que crític i teòric musical en diverses publicacions periòdiques (*Catalunya Nova*, *Revista de Catalunya*, *Pèl & Ploma*, *Mirador*, *La Publicitat* o *Las Noticias*). Com a compositor, cultiva diversos gèneres, des de composicions líriques i cançons a obres orquestrals, passant per peces de cambra o obres simfòniques. Una d'aquestes composicions, concretament la canço *El bastó* (amb lletra de Josep Pijoan), apareix traduïda al francès dins del catàleg d'Unión Musical Española el 1925; Alfons Maseras és qui la signa amb el títol de *Le bâton*.

* * *

Josep Pin i Soler⁶⁰⁸ (1842 – 1927), novel·lista i dramaturg. S'inicia com a autor literari amb diversos escrits que publica a les pàgines del diari tarragoní *La Prensa*. En un primer moment, cultiva sobretot la novel·la i la narració; tanmateix, amb el pas del temps se centra en la creació teatral (sobretot en la comèdia burgesa) i en la crítica literària. Un dels seus títols més populars, *Alícia*, li reporta la concessió del premi del Centre de Lectura de Reus el 1921; a més, Juventud en publica la traducció el 1925 (*Alicia*) dins la col·lecció *La Novela Rosa*. Per últim, la versió espanyola del text mereix una reedició el 1932.

* * *

⁶⁰⁷ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶⁰⁸ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

Joan Puig i Ferrer⁶⁰⁹ (1882 – 1956), periodista, polític, dramaturg i novel·lista. Dins el gènere narratiu, produeix diverses novel·les que reuneixen trets propis del psicologisme i l'individualisme. Paral·lelament a l'activitat literària, desenvolupa tasques periodístiques a les pàgines de publicacions com *La Vanguardia*, *La Publicitat*, *L'Horitzó*, *El Diluvio* o *La Campana de Gràcia*. Des del punt de vista de la traducció, el 1928 l'editorial Cosmos li publica, en versió a l'espanyol de Felipe Aláiz, l'obra autobiogràfica *Servidumbre: memorias de un periodista* (*Servitud, memòries d'un periodista*, original de 1926), en què narra, en clau simbòlica i satírica, el seu pas per *La Vanguardia*.

* * *

Santiago Rusiñol⁶¹⁰ (1861 – 1931), dramaturg, narrador i pintor. Coincidint amb la primera dictadura del s. XX, Antonio López li edita dins una col·lecció d'Obras Completas *La isla de la calma* (*L'illa de la calma*, original de 1922); el text espanyol, degut a Rafael Marquina, apareix el 1924.

* * *

Antoni Sabater i Mur⁶¹¹ (1879 – 1949), pedagog i narrador. Exerceix l'ensenyament musical i esportiu al Liceu Escolar de Lleida. Paral·lelament, signa diverses narracions pensades per a un públic lector en edat escolar, com ara *L'edat d'or: història veritable d'unes meravelloses vacances infantils*. El 1929 Juventud publica la traducció d'aquesta obra amb el títol de *La edad de oro: verídica historia de las maravillosas vacaciones de tres niños*; cinc anys més tard en treu la segona edició.

* * *

Jacint Verdaguer⁶¹² (1845 – 1902), poeta i sacerdot. Coincidint amb el període estudiat, les editorials catalanes li publiquen, traduïts a l'espanyol, un parell de volums. El primer, de 1926, és un recull de *Las mejores poesías (líricas) de los mejores poetas* editat per Cervantes dins la Biblioteca de las Mejores Poesías de los Mejores Poetas. El segon, de 1930, és una versió de *L'Atlàntida* (original de 1877) deguda a Juan Ots Lleó, prologada per Joaquim Montaner i il·lustrada per Agudo-Clarà. El text espanyol, fixat a partir de l'última versió catalana controlada per Verdaguer (1886), forma part del catàleg de Viuda de Luis Tasso i és anterior a

⁶⁰⁹ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶¹⁰ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶¹¹ Síntesi a partir de: Varela 2006 [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶¹² Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

1930 (*La Vanguardia*⁶¹³ ja s'hi refereix el 1928); a més, mereix almenys una reedició el 1992 a cura de Planeta i prologada per Ricard Torrents.

3.7. Autors en llatí

Sant Agusti⁶¹⁴ (354 – 430), sacerdot i teòleg. Considerat el principal pare de l'Església llatina, és ordenat sacerdot l'any 391. En la seva obra recull les qüestions filosòfiques i teològiques que el preocupen en cada moment, així com també la pròpia evolució ideològica. En aquesta segona línia, entre els anys 397 i 400 escriu el relat biogràfic *Confessiones*, la traducció del qual arriba a la Col·lecció Sant Jordi de Barcino durant la primera dictadura del s. XX; el text català, degut a Rossend Llates i titulat *Confessions*, compta amb una introducció de Carles Cardó, i es desplega en quatre volums editats el 1928 (el primer) i el 1929 (els tres restants). Per últim, amb anterioritat a les *Confessions* Barcino publica el 1926 un recull de *Sermons* seleccionats i traduïts per Joaquim Balcells; el volum pertany també a la Col·lecció Sant Jordi.

* * *

Luci Apuleu⁶¹⁵ (125? – 180?), orador, narrador i pensador. Estudia diversos àmbits de la ciència i del coneixement. Així, reuneix una producció heterogènia integrada per textos apologètics, discursos, escrits científics i filosòfics menors i, sobretot, la narració històrica *Metamorphoseon libri XI o Asinus aureus*. Coincidint amb el període estudiat, la Fundació Bernat Metge publica aquesta darrera obra en traducció de Marçal Olivar i amb el títol de *Les metamorfosis* o *L'Ase d'or*; val a dir que, dels dos volums de què consta el text català, només el primer apareix durant la primera dictadura del s. XX, concretament el 1929 (el segon és posterior a 1930).

* * *

Dècim Magne Ausoni⁶¹⁶ (310? – 395?), orador i poeta. Preceptor de l'emperador Gracià, durant el seu regnat esdevé prefecte de diverses regions de l'imperi i, finalment, cònsol. Reuneix una extensa producció en què destaquen les epístoles i, sobretot, la poesia. Des del punt de vista de la traducció, la Fundació Bernat Metge li edita dos volums d'*Obres* el 1924 i el 1928, traduïts en tots dos casos per Carles Riba i Antoni Navarro. El primer volum reuneix

⁶¹³ «Gacetilla». *La Vanguardia* (1 maig 1928), p. 12 – 13.

⁶¹⁴ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶¹⁵ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶¹⁶ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

aquest contingut: *Petits prefacis (Praefatiunculae)*, *Efèmeris (Ephemeris)*, *Les èglogues (Eclogarum liber)*, *Oracions*, *Les parentals (Parentalia)*, *Commemoració dels professors de Bordeus (Commemoratio professorum Burdigalensium)*, *Ausoni a Draepani, fill seu (Ausonius Drepanio filio)*, *Del grec, De l'home bo (De viro bono)*, *El sí i el no pitagòrics (Est et non)*, *Sobre les edats dels éssers vivents*, *Dels planetes*, *La natura de la «libra» o equilibri*, *Del procés de l'infantament madur*, *De la petita heretat d'Ausoni (De herediolo)*, *Versos per a ésser dits en la processó de Pasqua (Versus paschales)*, *Oració d'Ausoni, cònsol, en versos ropàlics (Oratio consulis Ausonii versibus rhopalicis)*, *Elogi fúnebre del seu pare (Epicedion in patrem)*, *Cupido crucificat (Cupido cruciatus)*, *Bíssula (Bissula)*, *Mossella (Mosella)*. Pel que fa al segon volum, conté aquests títols: *Ordre de les ciutats famoses (Ordo urbium nobilium)*, *Tecnopègnion (Technopaegnion)*, *El joc dels set savis (Ludus VII sapientium)*, *Sobre els Cèsars (Caesares)*, *Llibre dels fastos*, *Enigma (Griphus ternarii numeri)*, *Centó Nupcial (Cento nuptialias)* i *Llibre d'epístoles (Epistolarum liber)*.

* * *

Sant Bernadí de Siena⁶¹⁷ (1380 – 1444), frare i orador. Membre de l'orde franciscà, dedica la vida a la predicació. El 1926 l'Editorial Franciscana li publica, en traducció al català d'Eugeni de Bisbal i pròleg d'Antoni M. de Barcelona, *El santíssim nom de Jesús (De Dominica passione, resurrectione et SS. Nomine Jesu contemplationes)*.

* * *

Marc Porci Cató⁶¹⁸ (234 aC – 149 aC), escriptor, orador i polític. Després d'intervenir en la segona guerra púnica, desenvolupa carrera política a Roma exercint càrrecs com els de qüestor, edil, pretor o cònsol. La seva obra escrita es conserva fragmentàriament, i conté textos històrics, produccions en vers o, també, diversos tractats. Un d'aquests tractats, *De agri cultura*, arriba el 1927 al catàleg de la Fundació Bernat Metge en traducció de Salvador Galmés i amb el títol de *D'agricolia*.

* * *

Gai Valeri Catul⁶¹⁹ (84 aC? – 54 aC?), poeta. Considerat el més important dels *poetae novi*, desenvolupa una tasca vital en la incorporació al llatí de les estructures pròpies de la poesia

⁶¹⁷ Síntesi a partir de: Treccani.it [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶¹⁸ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶¹⁹ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

alexandrina. Actualment se'n conserva un centenar de peces repartides entre poemes curts, poemes llargs, epigrames i elegies. El 1928, en plena dictadura, la Fundació Bernat Metge li dedica un recull de *Poemes* traduïts al català per Joan Petit i Josep Vergés.

* * *

Sant Cebrià⁶²⁰ (205? – 258), bisbe de Cartago. Se'n conserven diversos tractats i epístoles, algunes de les quals apareixen en el primer volum de l'*Epistolari* que la Fundació Bernat Metge publica el 1929, en traducció de Josep Vergés i Tomàs Bellpuig.

* * *

Marc Tul·li Ciceró⁶²¹ (106 aC – 43 aC), escriptor, orador, polític i filòsof. Adquireix una sòlida formació literària, científica, filosòfica i jurídica. Després d'exercir l'advocacia, es lliura activament a la política i exerceix càrrecs com els de qüestor, edil, pretor, cònsol o procònsol. Paral·lelament, desenvolupa una intensa tasca intel·lectual que el porta a reunir una vasta producció de tractats polítics, filosòfics i retòrics, alguns dels quals arriben a Catalunya coincidint amb la primera dictadura del s. XX gràcies a la Fundació Bernat Metge. Els primers a fer-ho són, el 1924, *Brutus* (original del 46 aC traduït per Gumersind Alabart) i un primer volum de *Discursos* a cura de Llorenç Riber, i que conté *En defensa de Quintici* (*Pro Quinctio*, 81 aC), *En defensa de Rosci Amerí* (*Pro Roscio Amerino*, 80 aC), *En defensa de Rosci Comediant* (*Pro Roscio Comoedo*, 76 aC) i *En defensa de Tul·li* (*Pro Tullio*, entre el 72 aC i el 71 aC). A banda d'aquests dos volums, el 1930 la Fundació també publica, en traducció de Salvador Galmés, *De l'orador* (*De oratore*, 55 aC). Per últim, i en relació a possibles reedicions de les traduccions esmentades, identifico una segona edició de *Brutus* el 1936, també dins del catàleg de la Fundació Bernat Metge.

* * *

Quint Curci⁶²² (s. I – s. I), historiador. Dedicava una obra de deu volums a la vida d'Alexandre el Gran, titulada *Historiae Alexandri Magni Macedonis*. La Fundació Bernat Metge n'encarrega a Manuel de Montoliu la traducció, editada finalment en tres volums titulats *Història d'Alexandre el Gran* (només els dos primers apareixen durant el període estudiat,

⁶²⁰ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶²¹ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶²² Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

concretament el 1925 i el 1926; el tercer és posterior a 1930). La mateixa Fundació reedita el primer volum de la traducció el 1936.

* * *

Aulus Gel·li⁶²³ (s. II – s. II), erudit. Posseeix coneixements de filosofia, llengua, literatura, religió i lleis, que plasma en les seves *Noctes atticae*. Cebrià Montserrat les tradueix amb el títol de *Les nits àtiques* per a la Fundació Bernat Metge, que edita el text català en tres volums (el primer data de 1930).

* * *

Sant Gregori⁶²⁴ (540 – 604), papa. També conegut com a sant Gregori el Gran (o Magne). Després de portar a terme una vida monàstica a Roma, desenvolupa tasques diplomàtiques per al papa Pelagi II, a qui acaba succeint en el càrrec. Com a autor, signa diversos escrits religiosos i místics que esdevenen populars durant l'edat mitjana. Pel que fa a la seva presència a Catalunya durant la primera dictadura del s. XX, Catòlica Casals li imprimeix el 1930 en primera edició *La regla pastoral (Liber regulae pastoralis, original aproximadament de 590)*; el text espanyol, a cura de Gonzalo San Martín, compta amb una introducció de Ricardo Arconada.

* * *

Horaci⁶²⁵ (65 aC – 8 aC), poeta. Pel que fa a la seva obra, resulta molt variada, i inclou poesia, sàtira, oda o, fins i tot, gènere epistolar. Des del punt de vista de la traducció, el 1927 la Fundació Bernat Metge li aplega diverses *Sàtires i epístoles* en un volum traduït per Llorenç Riber.

* * *

Sant Ignasi de Loiola⁶²⁶ (1491 – 1556), sacerdot. Fundador de la Companyia de Jesús, dedica la vida a la propagació de la devoció catòlica, fet que el porta a cultivar-se intel·lectualment en els àmbits de la gramàtica, les arts i la teologia. La seva obra magna, *Exercitia spiritualia*, rep una edició a cura del Foment de Pietat Catalana; el text català, signat per Josep Calveras i

⁶²³ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶²⁴ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶²⁵ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶²⁶ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

titulat *Exercicis espirituals*, és una reedició del que el Foment havia publicat el 1913, i encara es publicarà per tercera vegada el 1930.

* * *

Tomàs de Kempis⁶²⁷ (1380? – 1471), sacerdot. Ingressa a l'orde de Sant Agustí i és ordenat sacerdot el 1413. Com a escriptor, és autor de diversos textos religiosos i místics, el més important dels quals és *De imitatione Christi*, del qual es publiquen dues traduccions diferents coincidint amb el període estudiat. La primera versió (*Imitació de Cristo*), apareguda el 1925 dins del catàleg d'Araluce, de fet és una reedició de la traducció a l'espanyol de 1536 signada per Luis de Granada; aquest mateix text mereix almenys una vintena d'edicions per part de la madrilenya Oficina Tipogràfica del Hospicio (1871), Herder (1902, 1912 i 1938), Librería de Aramburu, de Pamplona (1924), la mateixa Araluce (1934), Aguilar, de Madrid (1944, 1946, 1948, 1949, 1951, 1957, 1968, 1975 i 1989), Miñón, de Valladolid (1960) o les madrilenyes Edibesa (1995) i Debate (2000 i 2001). Pel que fa a la segona versió del text, l'editorial responsable n'és el Foment de Pietat Catalana, que en publica una traducció rimada al català deguda a Josep Forn; publicada per primer cop el 1927, la mateixa casa n'imprimeix una reedició el 1936.

* * *

Lucreci⁶²⁸ (94 aC – 55 aC), poeta i filòsof. L'únic treball que se'n conserva és *De rerum natura*, una obra escrita en vers i en la qual plasma una filosofia materialista. Des del punt de vista de la traducció, Joaquim Balcells trasllada al català aquest títol (*De la natura de les coses*) per a la Fundació Bernat Metge; el text, repartit en dos volums editats respectivament el 1923 i el 1928, compta amb un pròleg del mateix traductor i, a més, amb la supervisió de Joan Estelrich, Pompeu Fabra i Gabriel Alomar.

* * *

Corneli Nepos⁶²⁹ (100 aC? – 25 aC?), poeta i historiador. Després d'uns primers anys dedicat a la poesia, se centra en les obres biogràfiques, d'entre les quals destaca *De viris illustribus*: la Fundació Bernat Metge en publica la traducció de Manuel de Montoliu el 1923; segons s'indica

⁶²⁷ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶²⁸ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶²⁹ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

al volum, el text català, titulat *Vides d'homes il·lustres*, compta amb la revisió de Joaquim Balcells, Pompeu Fabra i Joan Estelrich.

* * *

Publi Ovidi Nasó⁶³⁰ (43 aC – 17 dC), poeta. La seva obra cabdal és, sens dubte, *Metamorphoseon* (any 8). La Fundació Bernat Metge en publica la traducció d'Adela Maria Trepal i Anna Maria de Saavedra, titulada *Les metamorfosis*: dels tres volums de què consta, els dos primers apareixen durant la primera dictadura del s. XX, concretament el 1929 i el 1930. Amb anterioritat a *Les metamorfosis*, el 1927 la Fundació publica *Les heroides (Epistulae Heroidum)* en traducció, novament, de Trepal i Saavedra. Per últim, l'editorial Cervantes edita, també el 1927, la traducció *Arte de amar: los amores (Ars amatoria)*, original del 2 aC al 2 dC): segons s'indica al volum, la versió espanyola de Vicente Marco Miranda i Vicente Díez de Tejada és una segona edició; tanmateix, no he pogut localitzar la primera.

* * *

Plini el Jove⁶³¹ (61? – 112?), advocat i escriptor. Nom amb què és conegut Gai Plini Cecili Segon. Desenvolupa diversos càrrecs administratius a l'imperi, com ara els de pretor, prefecte o cònsol. De la seva obra, resulten destacables pel valor documental que reuneixen les *Lletres*, publicades per la Fundació Bernat Metge en traducció de Marçal Olivari el 1927.

* * *

Plini el Vell⁶³² (24 aC? – 79 dC), naturalista i historiador. Escriu diversos tractats i cròniques militars, així com també una història de Roma. La seva aportació més rellevant és, però, l'obra enciclopèdica *Naturalis Historia*, publicada l'any 77. La Fundació Bernat Metge edita el 1925 un primer volum traduït de l'obra magna de Plini: el responsable del text català, titulat *Història Natural*, és Marçal Olivari.

* * *

Properci⁶³³ (57 aC? – 15 aC?), poeta. S'introdueix en el cercle de Mecenes. Dedicat a la creació poètica ja des dels inicis, cultiva temes tan diversos com l'amor, l'elogi, la llegenda o l'elegia; la

⁶³⁰ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶³¹ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶³² Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶³³ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

seva producció es recopila en quatre *Libri elegiarum* publicats a partir del 28 aC. Des del punt de vista de la traducció, la Fundació Bernat Metge els publica amb el títol d'*Elegies* el 1925; la versió catalana, deguda a Joan Mínguez, mereix una reedició el 1936 revisada per Carles Magrinyà i dirigida per Josep Vergés.

* * *

Luci Anneu Sèneca⁶³⁴ (4 aC – 65 dC), filòsof, polític i orador. Consumat orador, exerceix els càrrecs de qüestor, pretor o senador dins l'imperi. En la seva obra, majoritàriament diàlegs morals, cartes, tragèdies i epigrames, posa de manifest una tendència al pensament moralista que el converteix en el màxim representant de l'estoïcisme romà. Coincidint amb el període estudiat, la Fundació Bernat Metge li publica fins a cinc títols, tots traduïts per Carles Cardó:

- *De la ira* (*De ira*, 41 aproximadament): la versió catalana del text es remunta a 1924.
- *De la brevetat de la vida* (*De brevitae vitae*, 49 aproximadament): com en el cas anterior, la Fundació edita aquesta traducció el 1924. El volum també conté *De la vida benaurada* (*De vita beata*) i *De la providència* (*De providentia*, 64 aproximadament).
- *Consolacions* (*De consolatione ad Marciam*, *De consolatione ad Polybium* i *De consolatione ad Helviam*, aproximadament entre el 40 i el 45): el text català de 1925 compta amb una reimpressió de 2009.
- *Diàlegs a Serè*: el volum, editat el 1926, conté *De la constància del savi* (*De constantia sapientis*), *De la tranquil·litat de l'esperit* (*De tranquillitate animi*, aproximadament del 63), *De l'oci* (*De otio*, 62 aproximadament) i *De la clemència* (*De clementia*, 56 aproximadament).
- *Lletres a Lucili* (*Epistulae morales ad Lucilim*, 64 aproximadament): la Fundació edita aquesta traducció en quatre volums; els tres primers daten de 1928, 1929 i 1930. Pel que fa al quart, és posterior al període estudiat.

* * *

Corneli Tàcit⁶³⁵ (55? – 116?), historiador. Exerceix la carrera política i ocupa càrrecs com els de pretor, cònsol o senador. Paral·lelament, reuneix una producció literària integrada per tractats d'oratòria, obres biogràfiques i, sobretot, cròniques històriques. Durant la primera dictadura del s. XX la Fundació Bernat Metge li publica dos títols traduïts al català: *Obres menors* el 1926 i, el 1930, el primer volum d'*Annals* (*Annales ab excussu Divi Augusti*). Miquel Ferrà i Llorenç

⁶³⁴ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶³⁵ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

Riber signen la versió del primer títol, que conté *Diàleg dels oradors* (*Dialogus de oratoribus*, 102 aproximadament), *Germània* (*De origine et situ Germanorum*, pels volts del 98) i *Agrícola* (*De vita et moribus Iulii Agricolae*, 98 aproximadament); el 1936 la Fundació reedita el volum. Pel que fa a *Annals*, qui tradueix el text original és Ferran Soldevila.

* * *

Tibul⁶³⁶ (50 aC? – 19 aC?), poeta. Membre del cercle literari de Marc Valeri Messala Corví, cultiva la poesia elegíca. El 1925, La Fundació Bernat Metge li edita un volum d'*Elegies* procedents del *Corpus Tibullianum*; el text català, a cura de Carles Magrinyà i Joan Mínguez, mereix una reedició el 1936.

* * *

Marc Terenci Varró⁶³⁷ (116 aC – 27 aC), polític i erudit. Després d'estudiar filosofia a Atenes, desenvolupa carrera política a Roma, fins al punt que esdevé pretor. Pel que fa a la seva obra, reuneix una extensa producció (conservada només parcialment) d'assaigs, estudis i diàlegs. Una de les seves obres, *De re rustica* (37 aC), arriba el 1928 al catàleg de la Fundació Bernat Metge en traducció al català de Salvador Galmés i amb el títol de *Del camp*.

3.8. Autors en grec

Aristòfanes⁶³⁸ (450 aC? – 385 aC?), dramaturg. El 1927 Araluce li dedica *Historias de Aristófanes*, un recull de narracions adaptades al públic infantil que conté títols com *Las tesmófaras* (*Tesmoforiazoses*, 411 aC), *Lysistrata* (*Lisistrate*, 411 aC), *Las aves* (*Ornites*, 414 aC) i *las ranas* (*Batracoi*, 405 aC). El text espanyol, integrat dins la Colección Araluce, porta la signatura de José Baeza; a més, mereix almenys dues reedicions, una a cura d'Araluce (1957) i una altra de l'editorial xilena Andrés Bello (1979).

* * *

Aristòtil⁶³⁹ (384 aC – 322 aC), filòsof. Fundador del Liceu atenenc, domina diverses branques del coneixement, entre les quals la filosofia i la ciència. El 1926, la Fundació Bernat Metge li publica *Constitució d'Atenes* (*Ateneon Politeia*) traduïda, prologada i anotada per Josep Farran

⁶³⁶ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶³⁷ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶³⁸ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶³⁹ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

i Mayoral. El volum conté, a més, *Poètica (Peri poietikes, s. IV aC)*, i mereix una reedició el 1946.

* * *

Eurípides⁶⁴⁰ (480 aC? – 406 aC), dramaturg. El 1929, la Fundació Bernat Metge li publica, en traducció de Carles Riba, *Medea (Medeia 431 aC)*; el text català, aparegut dins la Miscel·lània Crexells, mereix almenys tres reedicions a Curial, que l'inclou dins del recull titulat *Tragèdies* (1977, 1981 i 1985).

* * *

Homer⁶⁴¹ (s. VIII aC? – s. VIII aC?), poeta. Tradicionalment se li atribueix l'autoria dels cèlebres poemes èpics *Iliada* i *Odisseia*. Aquesta segona obra arriba, en traducció de Manuel Vallvé i traduïda com *La odisea*, al catàleg de l'editorial Ibèrica el 1929. No és, tanmateix, el primer títol del poeta grec que les editorials catalanes publiquen durant el període estudiat: de fet, el 1927 Montaner y Simón edita unes *Obras completas* amb títols traduïts per Lluís Segalà Estalella i publicats individualment ja amb anterioritat; m'aturo un moment en la figura de Segalà per apuntar que, en un article a *La Veu de Catalunya* publicat el març de 1911,⁶⁴² Eugeni d'Ors no dubta a presentar-lo com un dels grans contribuïdors, gràcies a les seves traduccions, a la recuperació dels clàssics a l'Estat espanyol. Tornant al volum d'*Obras completas*, a banda de *La odisea* conté *Ilíada, Batracomiomaquia o lucha de las ranas con los ratones (Batracomiomaquia), Epigramas* i, per últim, una col·lecció de *Fragmentos*. Les *Obras completas* reben almenys quatre reedicions, la primera de les quals apareix el 1943 a cura del segell Raíz y Rama; Montaner y Simón les torna a reeditar el 1955; al seu torn, l'editorial argentina El Ateneo publica el mateix text el 1965; per últim, Juventud ho fa el 1971. En qualsevol cas, cal tenir en compte que la difusió editorial de les traduccions de Segalà es multiplica exponencialment si s'estudia cada títol individualment; així, des que apareix per primer cop el 1908 dins del catàleg de Montaner y Simón, *Ilíada* s'arriba a reeditar una quarantena de vegades a Juventud (1961, 1967, 1971, 1972, 1984 i 2000), Bruguera (1977 i 1981) i les madrilenyes Espasa-Calpe (1957, 1960, 1962, 1964, 1966, 1968, 1971, 1973, 1977, 1984, 1985, 1986, 1994, 1997, 2000 i 2007), Aguilar (1988) i Mestas Ediciones (2006), així com també als segells llatinoamericans Losada (1939, 1943 i 1971), Porrúa (1974, 1979, 1981 i 2009), Bedout (1977) i Terra (2000). El cas de *La odisea* és similar: des que Montaner y Simón

⁶⁴⁰ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶⁴¹ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶⁴² D'ORS, Eugeni. «Les incorporacions». *La Veu de Catalunya* (16 març 1911), p. 1.

3. Literatures i autors traduïts

en publica la primera edició pels volts de 1910, diverses editorials barcelonines, madrilenyes i llatinoamericanes reediten el text espanyol; em refereixo a Juventud (1960, 1968, 1972, 1973, 1987 i 1998), Bruguera (1967, 1968, 1972, 1973, 1975 i 1978), Espasa-Calpe (1951, 1964, 1969, 1970, 1971, 1972, 1973, 1980, 1983, 1986, 1991, 1993, 1995, 1997, 2002, 2003, 2005, 2006 i 2009) i Porrúa (1968, 1970, 1981, 1983, 1993 i 1991). Constató l'existència, a més, de diverses edicions en un únic volum de tots dos títols (*La Odisea i Ilíada*), sempre en traducció de Segalà: les editorials responsables són l'argentina A. Estrada y cía (1931), Ediciones G.P. (1955), Aguilar (1970), Juventud (1971) i Círculo de Lectores (1971). Poso el punt i final a aquesta síntesi monogràfica amb un parell de reedicions d'*Himnos, Batracomiomaquia, Epigramas i Fragmentos* a cura d'Ediciones B (1990) i Edicomunicación (1999).

* * *

Iseu⁶⁴³ (420 aC – 340 aC?), orador. Escriu una seixantena de discursos de temàtica jurídica, dels quals se'n preserven aproximadament onze. El 1930 la Fundació Bernat Metge edita un recull d'aquests *Discursos* en traducció de Josep Vergés: és, de fet, el primer dels dos volums que la Fundació dedica a l'orador grec (el segon és posterior a 1930).

* * *

Isop⁶⁴⁴ (s. VI aC? – s. VI aC?), fabulista. Molts catàlegs i fonts s'hi refereixen com a Esop. Esdevé molt popular gràcies a les seves faules al·legòriques protagonitzades per animals amb trets humans. El 1926 Ramón Sopena en publica un recull adaptat al públic infantil dins la Biblioteca Para Niños, reeditat en segona edició el 1933. Localitzo, a més, una edició del text el 1944 (reeditada el 1949) de nou a cura de Sopena; tanmateix, als crèdits del llibre s'atribueix la traducció espanyola a Clara Campoamor, i es parla d'una «*novísima edición*» íntegra construïda a partir de l'original, fet que permet aventurar que no es tracta del text de 1926.

* * *

Lísies⁶⁴⁵ (445 aC? – 380 aC?), orador. És autor de diversos discursos polítics i legals. El 1929 la Fundació Bernat Metge en publica un recull dins *Discursos*; la traducció d'aquest primer volum dedicat a la seva obra (n'apareixeran fins a tres amb el pas dels anys) recau en la figura de Joan Petit.

* * *

⁶⁴³ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶⁴⁴ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶⁴⁵ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

Pal·ladi⁶⁴⁶ (365? – 425?), historiador. Escriu *Història Lausiaca*, considerat el títol més rellevant dedicat a la història del monaquisme d'Egipte. Antoni Ramon i Arrufat el tradueix per a la Fundació Bernat Metge el 1927.

* * *

Plató⁶⁴⁷ (428/427 aC – 348/347 aC), filòsof. Coincidint amb el període estudiat, la Fundació Bernat Metge li dedica tres volums de *Diàlegs* publicats, respectivament, el 1924, el 1925 i el 1928. El primer, traduït per Joan Crexells i editat per Carles Riba, conté *Defensa de Sòcrates (Apologia Socratis, entre 393 aC i 389 aC), Critó (Criton), Eutífron (Eitifron) i Laques (Laques)*; n'he localitzat un parell de reedicions el 1931 i el 2008. El segon, novament traduït per Crexells i editat per Riba, recull *Càrmides (Carmides), Lisis (Lisis) i Protàgores (Protagoras)*; com en el cas anterior, se n'imprimeixen dues reedicions el 1932 i el 2009. Pel que fa al tercer, l'integren *Ió (Ion, 401 aC aproximadament), Hípies Menor (Ippias elasson), Hípies Major (Ippias Mizon, 390 aC aproximadament) i Eutidem (Eitidemos, 384 aC aproximadament)*; Crexells, Riba i Jaume Serra en signen la traducció, reeditada íntegrament el 1950. Tanco aquesta síntesi monogràfica fent referència al volum que, el 1981, publica la casa editorial Laia, i que recull les traduccions de Crexells d'*Apologia de Sòcrates, Critó, Eutifró i Protàgores*; ben aviat apareixen reedicions d'aquest volum a cura de la mateixa Laia (1982 i 1988), Edicions 62 (1995, 1999 i 2002) i Labutxaca (2008).

* * *

Plutarc⁶⁴⁸ (50? – 120?), historiador. L'obra plutàrquica més rellevant és la sèrie de *Bie Parallele*, en què l'autor equipara la trajectòria vital d'un personatge grec i d'un de romà. El 1926 la Fundació Bernat Metge comença a publicar, en traducció de Carles Riba, els diversos volums de *Vides paral·leles*, set dels quals apareixen precisament coincidint amb el període estudiat:

- *Teseu i Rèmul*: publicada per primer cop el 1926, la traducció de Riba mereix almenys dues reedicions el 1934 i el 2009.
- *Soló i Públicola. Temístocles i Camil*: la primera edició del text català veu la llum el 1926; en localitzo reimpressions de 1934 i 2009.

⁶⁴⁶ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶⁴⁷ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶⁴⁸ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

- *Aristides i Marc Cató. Cimó i Lucul·le*: a banda de l'original de 1927, he pogut identificar una reimpressió del text el 2009.
- *Pèricles i Fabi Màxim. Nícias i Crassus*: editat per primer cop el 1927, el text de Riba rep una reimpressió el 2009.
- *Coriolà i Alcibiades. Demòstones i Ciceró*: el volum que recull aquests títols apareix per primer cop el 1928.
- *Demetri i Antoni*: la Fundació Bernat Metge edita aquest volum el 1929.
- *Pirros i Mari. Aratos*: la publicació del text català es produeix el 1930.

A banda dels volums editats per la Fundació Bernat Metge, el 1930 apareix un recull d'*Historias de Plutarco* dins Las Obras Maestras al Alcance de los Niños de l'editorial Araluce; el text espanyol, degut a Manuel Vallvé, és una adaptació infantil de l'original, i compta almenys amb dues reedicions (1842 i 1981).

* * *

Polibi⁶⁴⁹ (200 aC? – 120 aC?), historiador. Produeix textos biogràfics, sobre tàctica militar i, sobretot, historiogràfics, que són els que es conserven encara avui. La Fundació Bernat Metge publica en català aquests textos en una sèrie de volums titulats *Història*, els dos primers de la qual apareixen, respectivament, el 1929 i el 1930; en tots dos casos és Antoni Ramon i Arrufat qui signa la traducció del text original.

* * *

Sòfocles⁶⁵⁰ (496 aC? – 406 aC), poeta tràgic. Durant el període estudiat té una presència menor en el sector editorial català, que es materialitza en un únic recull titulat *Historias de Sófocles*; inclòs dins la Colección Araluce, el text és realment una adaptació infantil de l'original deguda a María Luz Morales. Amb el pas dels anys, la versió de Morales mereix almenys tres reedicions dins dels catàlegs de la mateixa Araluce (1956 i 1958) i de l'editorial mexicana Porrúa (2002).

* * *

Xenofont⁶⁵¹ (430 aC – 354 aC), historiador i polític. Pel que fa a la seva obra, recull títols de naturalesa diversa, especialment didàctics, filosòfics i historicopolítics. Coincidint amb el període estudiat, la Fundació Bernat Metge li publica, en traducció de Carles Riba, *Records de*

⁶⁴⁹ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶⁵⁰ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶⁵¹ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

Sòcrates (Apomnemoneimata) el 1923 i, el 1924, *Obres socràtiques*; reeditat el 1931 per la Fundació, el segon títol és un volum que conté *Economia (Economicos)*, *Convit (Simposion)* i *Defensa de Sòcrates (Apologia Socratis)*.

3.9. Autors en d'altres llengües

3.9.1. Bengalí

Rabindranath Tagore⁶⁵² (1861 – 1941), poeta, músic, pintor i filòsof. Cursa estudis legals, literaris i musicals a Anglaterra. De nou a l'Índia natal, funda una escola (posteriorment esdevindrà la Universitat Internacional de Viśva Bhāratī) que amalgama les tradicions índies i les tendències europees, un maridatge que aplica també en la seva producció literària. Així, escriu tant en bengalí com en anglès diversos títols en què conflueixen misticisme, espiritualitat i, fins i tot, protesta social. Si s'ha de destacar una obra de Tagore per sobre de les altres, aquesta és, sens dubte, *Gītāñjali* (1910), per la qual obté el premi Nobel de literatura de 1913. El 1928 Editorial Catalana publica la traducció d'aquesta obra dins la Biblioteca Literària: el text català, titulat *Gitanjali: Cançó d'ofrena*, porta la signatura de Josep Carner Ribalta i de Ventura Gassol, que també n'assumeixen el pròleg; en la seva tasca, Carner i Gassol parteixen de la versió anglesa que el mateix Tagore fa de l'original. A partir d'aquest moment, la traducció catalana mereix almenys tres reedicions a Edicions de la Rosa dels Vents (1936) i Selecta (1973 i 1986). Tanmateix, val a dir que *Gitanjali* no és el primer títol de Tagore en arribar al catàleg d'Editorial Catalana: així, el 1927 el segell barceloní ja publica, en traducció de Maria Quadres, *El jardiner* (original de 1913 traduït a l'anglès pel mateix Tagore com *The Gardener*); el text català, segons s'exposa al mateix volum, parteix de la versió anglesa de l'original, i veu fins a vuit reedicions a Edicions de la Rosa dels Vents (1937) i Selecta (1952, 1960, 1965, 1969, 1974, 1980 i 1983).

3.9.2. Danès

Hans Christian Andersen⁶⁵³ (1805 – 1875), novel·lista, poeta i contista. Cultiva la novel·la i la poesia, si bé és com a contista que esdevé internacionalment reconegut. Les seves narracions infantils es tradueixen a un bon nombre de llengües i encara circulen en els cercles editorials. Coincidint amb el període estudiat, Ramón Sopena li edita, el 1930, un recull de *Cuentos* dins la col·lecció Biblioteca Para Niños. El text espanyol és, de fet, una reedició del que ja havia aparegut el 1918 i, també, durant els primes anys de la dècada de 1920; posteriorment,

⁶⁵² Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶⁵³ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

n'apareixen almenys quatre reedicions (1932, 1940, 1943 i 1953), sempre a cura de Ramón Sopena.

* * *

Jens Peter Jacobsen⁶⁵⁴ (1847 – 1885), novel·lista, poeta i científic. Cursa estudis de botànica i porta a terme nombroses recerques dins d'aquest àmbit científic, fet que li comporta l'obtenció, l'any 1872, de la medalla d'or de l'Acadèmia Danesa. Paral·lelament, desenvolupa una faceta d'autor literari que el porta a cultivar la novel·la, la narració breu i la poesia. Un dels títols més rellevants que escriu és *Mogens* (1872), un recull de relats breus que suposa l'inici del naturalisme literari a Dinamarca. El 1923 el catàleg de Cervantes acull aquest títol, en traducció de Manuel de Montoliu, dins la col·lecció *Selección de Novelas Breves*. Pocs anys després, concretament el 1927, el mateix traductor aporta a Cervantes la versió espanyola de *Fru Marie Grubbe* (1876); la traducció, prologada també per Montoliu i titulada *María Grubbe*, pertany a la col·lecció *Los Príncipes de la Literatura*.

3.9.3. Espanyol

Vicente Blasco Ibáñez⁶⁵⁵ (1867 – 1928), narrador i polític. Pel que fa al seu perfil literari, s'inicia amb el català, però ben aviat adopta l'espanyol com a llengua de producció. Coincidint amb el període estudiat, Mentora li publica, en traducció al català de Miquel Duran i Tortajada, dues de les seves narracions més destacades: *Flor de maig* (*Flor de mayo*, original de 1896) i *La barraca* (original de 1898). Tots dos títols s'integren dins la Biblioteca Europa el 1926 i el 1927 respectivament.

* * *

Miguel de Cervantes Saavedra⁶⁵⁶ (1547 – 1616), novel·lista. El 1930 apareixen dues traduccions al català de títols de Cervantes, sempre degudes a Antoni Bulbena Tosell. En primer lloc, Antonio López edita dins la Col·lecció d'Obres Selectes *L'enginyós cavaller Don Quixot de la Manxa* (*El ingenioso Hidalgo Don Quijote de la Mancha*, original de 1605): el text català és, de fet, una reedició del que F. Altés havia publicat el 1891, i torna a ser reeditat el 1894 per Fidel Giró i, el 2005, per Edicions 62. Pel que fa a la segona traducció, consisteix en un volum que integra un parell de *Novelas ejemplares*, concretament *Lo casori enganyador* (*El casamiento engañoso*) i *Col·loqui dels cans Scipió i Bergança* (*El coloquio de los perros*); segons

⁶⁵⁴ Síntesi a partir de: The International Plant Names Index [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶⁵⁵ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶⁵⁶ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

consta als crèdits, es tracta d'una edició limitada de 100 exemplars numerats en paper de fil i impresos per la casa tipogràfica Badia.

3.9.4. Hongarès

Jenő Heltai⁶⁵⁷ (1871 – 1957), dramaturg. Cursa estudis de Dret i exerceix professionalment el periodisme en tant que corresponsal a París. Com a autor literari, cultiva la poesia, tot i que és com a dramaturg que obté més ressò. Pel que fa a la seva presència dins del panorama editorial català durant la primera dictadura del s. XX, Esmeralda publica, el 1926, *Les mitges virtuts: comèdia galant barcelonina*, una adaptació catalana signada per Amichatis d'un dels originals de Heltai.

* * *

Kálmán Mikszáth⁶⁵⁸ (1847 – 1910), novel·lista i contista. Considerat una de les principals figures del realisme hongarès, cultiva el relat breu i la novel·la amb trames que esdevenen autèntics retrats crítics de la societat en què viu. Des del punt de vista de la traducció, el 1923 la Sociedad General de Publicaciones li publica *El paraguas de san Pedro* (*Szent Péter esernyője*, original de 1895); Tomás Orts Ramos signa el text espanyol, integrat dins la col·lecció *Novelas Hogar*.

3.9.5. Jiddisch

Isaac Leib Peretz⁶⁵⁹ (1852 – 1915), poeta, contista i dramaturg. Cursa estudis de Dret i exerceix l'advocacia. Paral·lelament, cultiva la literatura, primer en hebreu i, després, en jiddisch. La seva obra (poesia, contes, obres teatrals i textos humorístics) resulta essencial per elevar el jiddisch a l'estatus de llengua literària de primer nivell. Un dels seus contes arriba el 1924 al catàleg de *La Novel·la Estrangera* amb el títol de *Casada!*: la traducció catalana del text està signada amb el pseudònim Simbad.

3.9.6. Neerlandès

Rolf Burman⁶⁶⁰ (? – ?), novel·lista. Pseudònim de Florence van Beek (de soltera, Yzenhoed Grevelink). El 1930 aporta al catàleg d'Edita *El derecho a la felicidad* (*Recht op geluk*, original de 1912); la traducció del text, deguda a P. Balaguer, forma part de la *Colección Novelas Modernas*.

* * *

⁶⁵⁷ Síntesi a partir de: IMDb [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶⁵⁸ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶⁵⁹ Síntesi a partir de: Encyclopaedia Britannica [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶⁶⁰ Síntesi a partir de: Nationaal Pseudonimen Archief [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

Hendrik Conscience⁶⁶¹ (1812 – 1883), novel·lista. Reuneix una extensa producció integrada per novel·les històriques, rurals i narracions populars. El 1930 Ramón Sopena li publica *El demonio del juego* (*De geldduivel*, original de 1856) en traducció de Miguel Bartual; en el volum se cita l'autor amb el nom d'Henri Conscience, fet que em porta a proposar que la versió espanyola del text podria partir d'una traducció al francès.

* * *

Edward Douwes Dekker⁶⁶² (1820 – 1887), novel·lista, contista i dramaturg. Utilitza el pseudònim de Multatuli. Treballa com a funcionari a les colònies holandeses d'Indonèsia fins que abandona voluntàriament el càrrec. De nou a Europa, se centra en la seva carrera literària, que el porta a cultivar la novel·la, la narració breu i el teatre; la denúncia satírica al colonialisme esdevé un element constant en les seves obres. El 1925 l'editorial Hoy li publica un recull titulat *Páginas selectas* dins la col·lecció Nuestros Libros; el volum, en traducció de Felipe Aláiz, conté *Cartas de amor* (*Geloofsbelijdenis*, original de 1859), *Ideas* (*Ideën*, original publicat a partir de 1862), *Max Havelaar* (original de 1860), *Ensayos millonescos* (*Millioenen-studiën*, original publicat entre 1870 i 1873) i *Varia*. Pel que fa a les reedicions del text espanyol, Ediciones Tierra y Libertad, un segell ubicat a França, en publica una d'íntegra el 1947.

3.9.7. Noruec

Knut Hamsun⁶⁶³ (1859 – 1952), novel·lista. Guanyador del premi Nobel de literatura de 1920, la seva producció novel·lística presenta les vicissituds d'uns protagonistes inadaptats que fugen de la societat per establir un lligam amb la natura que els envolta. Coincidint amb el període estudiat, l'editorial Jason li publica tres títols dins una col·lecció d'Obras Completas, tots traduïts per Luis Molins Correa: *La ciudad de Segelfoss* (*Segelfoss By*, original de 1915), *El capítulo final* (*Siste Kapitel*, original de 1923) i *Fuego eterno* (de fet, és el títol que assigna l'editorial al segon volum de *El capítulo final*); el primer data de 1929 i, els altres dos, de 1930. També en traducció de Luis Molins Correa, Cervantes edita dins la col·lecció Los Príncipes de la Literatura *Argonautas de cristal* (*Landstrykere*, original de 1927); el text espanyol, prologat pel traductor, apareix el 1930, i compta amb una reedició el 1942.

⁶⁶¹ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶⁶² Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶⁶³ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

3.9.8. Occità

Frederic Mistral⁶⁶⁴ (1830 – 1914), poeta i narrador. Constitueix una figura clau per tal d'entendre la renaixença de la llengua occitana durant el s. XIX; així, participa activament en l'establiment de les bases del moviment del felibritge i reuneix, a més, el material per a la confecció de l'obra lexicogràfica *Lou Tresor dóu Felibritge*. Com a autor, empra l'occità per cultivar la narració, la tragèdia i, sobretot, la poesia, amb *Mirèio* (1859) com a màxim exponent. La seva obra li reporta la concessió, el 1904, del premi Nobel de literatura juntament amb José Echegaray. Des del punt de vista de la traducció, durant el període 1923 – 1930 les editorials catalanes li publiquen fins a cinc títols, tant en espanyol com en català:

- *Mireya* (*Mirèio*, 1859): el 1924 B. Bauzá publica aquesta traducció de Luis A. Romero dins la Biblioteca para la Mujer de la col·lecció La Novela Interesante; de nou B. Bauzá reedita el text espanyol l'any 1927.
- *Records d'infantesa* (*Memòri e raconte*, 1905): Tomàs Garcés signa la traducció al català d'aquest títol, publicada per Barcino el 1926 dins la Col·lecció Popular Barcino; tot just tres anys després, la mateixa editorial reedita el text.
- *Calendal* (*Calendau*, 1867): B. Bauzá torna a apostar per Mistral el 1928, any en què edita dins la Biblioteca para la Mujer aquesta traducció a l'espanyol d'A. Champs d'Or.
- *Nerto* (1884): la Biblioteca Literària de la Llibreria Catalònia acull aquesta traducció al català de Guillem Colom el 1928.
- *Rondalles*: Alfons Maseras és l'encarregat de prologar i traduir aquest títol, editat pel segell terrassenc Fluid el 1930.

3.9.9. Persa

Rumi Djelal Eddin⁶⁶⁵ (1207 – 1273), poeta. L'article de la Gran Enciclopèdia Catalana dedicat a la literatura persa el cita amb el nom de Jalāl al-Dīn Rūmī. La seva poesia gira al voltant de dos eixos ben definits, que són el misticisme i l'amor platònic com a religió. El 1924 Cervantes li dedica un volum de *Las Mejores Poesías (Líricas) de los Mejores Poetas*, la traducció del qual recau en Pedro Guirao.

* * *

⁶⁶⁴ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶⁶⁵ Síntesi a partir de: Cioran 1995, 122, 123; GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

Sa'dī,⁶⁶⁶ poeta. Nom de ploma d'Abū-Muhammad Muslih al-Dīn bin Abdallāh Shīrāzī, Saadi Shirazi. No hi ha acord a l'hora de situar-ne el naixement i la mort; tanmateix, sí que es pot afirmar que desenvolupa la seva activitat literària durant el s. XIII. La seva obra poètica es caracteritza per les profundes reflexions socials i morals que l'autor hi desenvolupa. Coincidint amb el període estudiat, B. Bauzá li publica, en traducció de Manuel Pérez, *El jardín de las rosas del espíritu* (*Golestān*, original de 1258); el text espanyol s'integra dins la Biblioteca de Teosofia y Orientalismo.

3.9.10. Polonès

Władysław Stanisław Reymont⁶⁶⁷ (1867 – 1925), novel·lista. La seva producció li reporta, el 1924, la concessió del premi Nobel de literatura. Cultiva el gènere narratiu, sobretot la novel·la i, en menor mesura, la narració breu. Pel que fa a contingut, parteix del rigor històric per retratar els ambients rurals del moment i criticar la incipient industrialització. La seva obra magna, *Chłopi* (publicada entre 1904 i 1909), arriba a la col·lecció Los Príncipes de la Literatura de l'editorial Cervantes durant el període estudiat. El text espanyol, titulat *Los campesinos* i degut a Ferran Girbal i Rudolf Slabý, es reparteix en quatre volums publicats el 1926 (els dos primers) i el 1927 (la resta). En relació al recorregut posterior de la traducció, Cervantes reedita el primer volum de l'obra el 1938, el segon el 1939 i, el 1941, el tercer i el quart; a més, la madrilenya Aguilar en fa diverses reedicions íntegres coincidint amb la dècada de 1950 (1955, 1956, 1957 i 1960). A banda de *Los campesinos*, Cervantes també publica *Justicia: el condenado nº 437* (*Sprawiedliwie*, original de 1899); Vicente Díez de Tejada i Rudolf Slabý n'assumeixen la traducció, que serà reeditada per Orbis almenys en tres ocasions (1983, 1984 i 1986).

* * *

Henryk Sienkiewicz⁶⁶⁸ (1846 – 1916), novel·lista. Distingit amb el premi Nobel de literatura el 1905, sovinteja la novel·la històrica, amb un estil que combina el realisme amb tocs propis del romanticisme. El primer volum de la seva trilogia nacional polonesa, *Ogniem i mieczem* (1884), s'integra al catàleg de Montaner y Simón el 1925; Rudolf Slabý és qui n'assumeix la traducció a l'espanyol, titulada *A sangre y fuego*.

* * *

⁶⁶⁶ Síntesi a partir de: Yarshater i Ashraf 1985 – 2013 [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶⁶⁷ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶⁶⁸ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

Gabriela Zapolska⁶⁶⁹ (1857 – 1921), novel·lista i dramaturga. Nom de ploma de Maria Gabriela Stefania Korwin-Piotrowska. Signa diverses novel·les en què, des d'una perspectiva naturalista, critica la moral de la societat del moment, especialment la situació humiliant que reserva a la dona. Dins d'aquest àmbit temàtic, el 1925 B. Bauzá li publica, traduïda a l'espanyol, *El infierno de las vírgenes: la vida en un internado* (*Przedpiekle*, original de 1889). Segons consta al volum, es tracta d'una segona edició; no m'ha estat possible, però, datar la primera edició de la traducció.

3.9.11. Portuguès

Raúl Brandão⁶⁷⁰ (1867 – 1930), novel·lista, dramaturg i poeta. Després d'ingressar a l'Escola de l'Exèrcit, desenvolupa la carrera militar. Paral·lelament, i pel que fa a la seva faceta d'autor, esdevé precursor de la literatura de l'absurd gràcies, sobretot, a les seves novel·les, si bé també cultiva el teatre d'avantguarda i la poesia. Una d'aquestes novel·les, *Humus* (1917), s'integra en el catàleg de l'editorial Cervantes el 1923; la traducció a l'espanyol, deguda a Ignacio Ribera-Rovira, conserva el títol de l'original.

* * *

Camilo Castelo Branco⁶⁷¹ (1825 – 1890), novel·lista. Inscrit dins del romanticisme, signa una extensa producció de novel·les sentimentals en què retrata els ambients nobles i burgesos de l'època, sempre servint-se de l'humor i la sàtira. A més, si bé ocasionalment, cultiva la novel·la històrica i el teatre. En el període estudiat, la Llibreria Catalònia li edita dins la Biblioteca Literària *La vídua del penjat* (*A viúva do enforcado*, original entre 1875 i 1877); el text català, degut a Jaume dels Domenys, apareix per primer cop el 1930.

* * *

Júlio Dinis⁶⁷² (1839 – 1871), novel·lista. Pseudònim de Joaquim Guilherme Gomes Coelho. Cursa estudis de medicina a l'Escola Mèdica de Porto, on arriba a exercir la docència. Tanmateix, la seva activitat principal és la creació literària: així, signa una producció integrada per poesia, obres teatrals i, sobretot, novel·les que retraten els ambients rurals del moment. La seva presència en el panorama editorial català del període 1923 – 1930 es materialitza en tres títols integrats dins la Colección de Novelas Hogar de la Sociedad General de

⁶⁶⁹ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶⁷⁰ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶⁷¹ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶⁷² Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

3. Literatures i autors traduïts

Publicaciones: *Los hidalgos de la casa morisca* (*Os fidalgos da casa mourisca*, original de 1871), *La mayorazga de los cañaverales* (*A morgadinha dos canaviais*, original de 1868) i *Una familia inglesa* (*Uma família inglesa*, original de 1868). Signades totes tres per María Luz Morales, aquestes traduccions apareixen, respectivament, el 1923, el 1925 i el 1926. Per últim, *Los hidalgos de la casa morisca* mereix un parell de reedicions per part del mateix segell (1924 i 1926), mentre que d'*Una familia inglesa* se n'edita almenys una l'any 1944.

* * *

José Maria Eça de Queirós⁶⁷³ (1845 – 1900), novel·lista. Fa carrera diplomàtica, fet que el porta a viure gairebé sempre fora de Portugal. Com a autor, cultiva la novel·la primer des d'una òptica realista i, posteriorment, aproximant-se al modernisme; a més, signa també narracions breus, impressions de viatges, crítiques literàries i un extens epistolari. Des del punt de vista de la traducció, les editorials catalanes li publiquen fins a vuit volums coincidint amb la primera dictadura del s. XX:

- *El Penjat* (*O defunto*, 1895): La Novel·la Estrangera edita aquesta traducció de Jordi Finestrelles el 1924.
- *Josep Matias* (*José Matias*, 1897): editada també per La Novel·la Estrangera, aquesta traducció de Jordi Finestrelles apareix el 1925.
- *Una mosseta rossa* (*Singularidades de uma rapariga Loira*, 1874): les dades d'aquesta traducció coincideixen amb les del títol anterior.
- *La dida; El tresor; Un poeta líric* (*A aia*, 1894; *O tesouro*, 1893; *Um poeta lírico*, 1880): es tracta, novament, d'un volum editat el 1925 per La Novel·la Estrangera i traduït per Jordi Finestrelles.
- *La reliquia* (*A relíquia*, 1887): el 1925, Maucci publica aquest títol traduït per Ramón María del Valle-Inclán (de fet, es tracta d'una reedició del text que el mateix segell ja havia publicat el 1902 i el 1908). A banda de Maucci, diversos segells aprofiten la versió de Valle-Inclán; és el cas de la madrilenya Edaf (la inclou en recull dedicat a l'autor portuguès el 1963, el 1970 i el 1973), Bruguera (1983) i Altamir, de Colòmbia (1997).
- *El mandarín* (*O mandarim*, 1880): Maucci publica aquesta traducció de Ramón María del Valle-Inclán de nou el 1925. Com en el cas anterior, el text ja disposa de dues edicions prèvies a cura del mateix segell, una de 1907 i una altra possiblement de

⁶⁷³ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

1918. Per últim, la versió de Valle-Inclán també forma part del recull que Edaf publica el 1963 (reeditat el 1970 i el 1973).

- *El primo Basilio (O primo Basilio, 1878)*: el 1927, l'editorial Cervantes publica aquesta traducció dins la col·lecció Los Príncipes de la Literatura; el text espanyol està signat amb el pseudònim d'Un aprendiz de hacer novelas, i compta amb un pròleg d'Elisabeth Mulder de Danner.
- *La muerte de Jesús (A morte de Jesus, 1870)*: el 1928, la Selección de Novelas Breves de l'editorial Cervantes publica aquest títol traduït i prologat per Andrés González Blanco. Tot i que al volum s'especifica que el text espanyol és una segona edició, no m'ha estat possible localitzar la primera.

* * *

Fidelino de Figueiredo⁶⁷⁴ (1889 – 1967), hispanista, historiador i crític literari. Tot i que el gruix de la seva producció s'encasella dins l'assaig i la crítica literària, cultiva també la novel·la, amb títols com *Sob a cinza do tédio*, de 1925; tot just dos anys després de l'aparició d'aquesta obra, El Consultor Bibliográfico en publica la traducció sota el títol de *Bajo las cenizas del tedio*; el text espanyol, degut a José M. de Cossío, mereix una reedició a Espasa-Calpe el 1947.

* * *

Monteiro Lobato⁶⁷⁵ (1882 – 1948), novel·lista. Esdevé pioner en el camp de la literatura infantil a Brasil, tot i que també signa per al públic adult narracions breus, crítiques literàries i una novel·la. Des del punt de vista de la traducció, l'editorial Cervantes li publica el 1923 *El comprador de haciendas (O comprador de fazendas*, narració inclosa dins el recull *Urupês*, de 1918). El text espanyol, degut a Benjamín de Garay, forma part de la col·lecció Selección de Novelas Breves, i compta amb un pròleg de V. A. Salaverri.

3.9.12. Sànskrit

Kalidasa⁶⁷⁶ (s. IV – s. V), poeta i dramaturg. Considerat una de les figures cabdals de la literatura sànskrita, la seva producció se sol centrar en la temàtica amorosa, amb obres com *Abhijñanasakuntala*, traduïda amb el títol de *Sakuntala* per Cèsar August Jordana el 1927; Barcino és el segell responsable de l'edició del text català, integrat dins la Col·lecció Popular Barcino.

⁶⁷⁴ Síntesi a partir de: Catàleg d'autoritats Worldcat; base de dades d'aquesta recerca.

⁶⁷⁵ Síntesi a partir de: Zipes 2006; base de dades d'aquesta recerca.

⁶⁷⁶ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

3.9.13. Suec

Carl Jonas Love Almqvist⁶⁷⁷ (1793 – 1866), novel·lista. Exerceix la docència i el periodisme, tot i que és com a autor literari que reïx. Cultiva multitud de gèneres i temàtiques, fins al punt que reuneix una extensa producció en què plasma el seu pas del romanticisme als corrents realistes. Pel que fa al període estudiat, aporta a La Novel·la Estrangera *El bon pastor*; el text català, degut a Joan Gols, s'edita el 1924 en un volum que recull, també, *Carles Utter*, d'August Blanche.⁶⁷⁸

* * *

August Blanche⁶⁷⁹ (1811 – 1868), Novel·lista i narrador. Exerceix el periodisme des de les pàgines de diverses publicacions periòdiques i, posteriorment, fa carrera política i és elegit diputat. Pel que fa a la seva producció literària, es basa en la prosa narrativa i la comèdia teatral. Des del punt de vista de la traducció, el 1924 La Novel·la Estrangera li publica dues narracions, la primera de les quals és, com ja he apuntat en l'anterior síntesi monogràfica, *Carles Utter (Kalle Utter)*, en versió de Joan Gols. La segona narració, *El mal jugador*, compta amb la traducció al català de Ventura Gassol.

* * *

Alfred von Hedenstjerna,⁶⁸⁰ (1852 -1906), novel·lista. Empra el pseudònim de Sigurd. El 1923 Cervantes li publica *El caballo de oro (Marie på Gyllene hästen*, original de 1896), un recull de proses humorístiques. El text espanyol, degut a Alfons Nadal, s'integra dins la Selecció de Novelas Breves.

* * *

Selma Lagerlöf⁶⁸¹ (1858 – 1940), novel·lista. Membre de l'Acadèmia Sueca. La seva producció literària, integrada sobretot per novel·les i narracions breus en què fantasia i realitat s'uneixen, li reporta la concessió, el 1909, del premi Nobel de literatura. Amb menys assiduitat, cultiva també el gènere biogràfic i autobiogràfic. Per últim, i des del punt de vista de la traducció, durant la primera dictadura del s. XX Cervantes aposta obertament per l'obra de l'autora sueca, present en dues de les col·leccions de l'editorial:

⁶⁷⁷ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶⁷⁸ En parlo en la següent síntesi monogràfica.

⁶⁷⁹ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶⁸⁰ Síntesi a partir de: Catàleg d'autoritats Worldcat; base de dades d'aquesta recerca.

⁶⁸¹ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

- *Clara Aurelia, emperatriz de Portugal (Kejsaren av Portugallien, 1914)*: la Colección Cervantes acull aquesta traducció de Rudolf Slabý el 1925.
- *Jerusalén en Dalecarlia (Jerusalem: i Dalarne, 1901)*: Vicente Díez de Tejada és qui signa la traducció de l'original, inclosa dins la Colección Cervantes el 1925.
- *Leyendas de Cristo (Kristuslegender, 1904)*: Amanda Labarca prologa la traducció de Rudolf Slabý, editada per primer cop el 1925 i reeditada pel mateix segell fins a tres vegades (1929, 1964 i 1967); localitzo encara cinc reedicions més del text, quatre a cura de la madrilenya Aguilar (1956, 1959, 1964 i 1967) i una a Labor (1970).
- *Los lazos invisibles (Osynliga länkar, 1894)*: integrada dins la Colección Cervantes, aquesta traducció de 1926 porta la signatura d'Heraldo Eek i Miguel Sarmiento. El text espanyol compta, a més, amb quatre reedicions a Aguilar (1956, 1959, 1964 i 1967).
- *El mundo de los gnomos (Troll och människor, 1915)*: Vicente Díez de Tejada assumeix la traducció d'aquest títol, editada el 1928 dins la Colección Cervantes.
- *Los milagros del anticristo (Los milagros del Anticristo, 1897)*: de nou és Vicente Díez de Tejada qui signa aquesta traducció de 1930; el text espanyol pertany a la col·lecció Los Príncipes de la Literatura.
- *El anillo del general (Löwensköldska ringen, 1925)*: Cervantes publica aquesta traducció de Carlos Guerendiain el 1930.

El títol que posa el punt i final a aquesta síntesi monogràfica és *Petter Nord* (inclòs a *Körkarlen*, original de 1912), publicat dins *La Novel·la Estrangera* el 1924; la traducció, ara al català, porta la signatura de Josep Navarro i Costabella.

* * *

August Strindberg⁶⁸² (1849 – 1912), dramaturg. Cultiva sobretot el gènere teatral, si bé també s'aproxima al narratiu. La seva obra, qualificada de simbolista per ell mateix, és un reflex de les dures experiències que viu, ja siguin d'infantesa, econòmiques o afectives. Tenint en compte el context estudiat, el 1930 aporta a la Sèrie Estrangera de la col·lecció A Tot Vent (Proa) la novel·la *La Gent de Hemsö (Hemsöborna, original de 1887)*; el responsable de la traducció del text és Jaume Bofill i Ferro.

⁶⁸² Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

3.9.14. Txec

Božena Němcová⁶⁸³ (1820? – 1862), narradora i novel·lista. Situada a cavall dels corrents romàntics i els realistes, cultiva principalment el gènere narratiu, ja siguin narracions breus (per al públic infantil, però també per al lector adult), ja siguin novel·les. Un dels seus títols, *L'àvia* (*Bavička*, original de 1855), arriba el 1924 a Catalunya gràcies a la tasca de Rudolf Slabý, que en fa la traducció tant al català com a l'espanyol. El text català apareix a la Biblioteca Literària de l'Editorial Catalana; al seu torn, l'espanyol pertany al catàleg de l'Editorial Ibérica.

* * *

Bedrich Smetana⁶⁸⁴ (1824 – 1884), Compositor. De formació autodidacta, sovint agafa com a punt de partida de la seva producció musical els cants i danses populars. Així, compon diverses peces de cambra, obres simfòniques i, sobretot, òperes. El 1924, Rudolf Slabý i Joaquim Pena tradueixen al català (i adapten a la música) el text que Karel Sabina escriu per a una d'aquestes òperes, *La núvia venuda* (*Prodaná nevěsta*, estrenada el 1867); el taller Successors d'Henrich n'assumeix la impressió.

* * *

Julius Zeyer⁶⁸⁵ (1841 – 1901), novel·lista. Estudia llengües i literatures. Si bé cultiva el teatre i la poesia èpica, la part del lleó de la seva producció se l'endú la novel·la, sovint de caire autobiogràfic i decadent, i en què reflexiona sobre la condició de l'artista. Durant el període 1923 – 1930, l'editorial Cervantes aposta per dos dels seus títols: *Tres leyendas sobre el crucifijo* (*Tři legendy o krucifixu*, original de 1895) i *Sor Pascualina*. Rudolf Slabý s'encarrega de traduir i prologar el primer, que apareix el 1923; pel que fa a la traducció del segon, de 1927, a banda de Rudolf Slabý hi participa J. R. García Díaz.

⁶⁸³ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶⁸⁴ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶⁸⁵ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

3.10. Valoració i glossa final

Com apunto a l'inici del capítol, a l'hora de distribuir les síntesis monogràfiques dedicades als diversos autors aplico un criteri d'ordenació basat en la llengua de creació de cadascun. D'aquesta manera, a banda d'oferir una breu semblança de tots els autors traduïts entre 1923 i 1930, estic en situació, a més, d'establir quines són les llengües més traduïdes durant el període i, per tant, d'identificar quines exerceixen més influència en el triple context temàtic, cronològic i geogràfic estudiat. Enceto, doncs, aquesta valoració final amb una gràfica que distribueix les traduccions literàries publicades a Catalunya durant la dictadura de Primo de Rivera segons les llengües d'origen: no tinc en compte les llengües a partir de les quals treballen els traductors pel fet que, sovint, tradueixen de forma indirecta a partir de versions en altres llengües i no pas del text original (succeeix habitualment en la traducció d'obres en llengües eslaves).

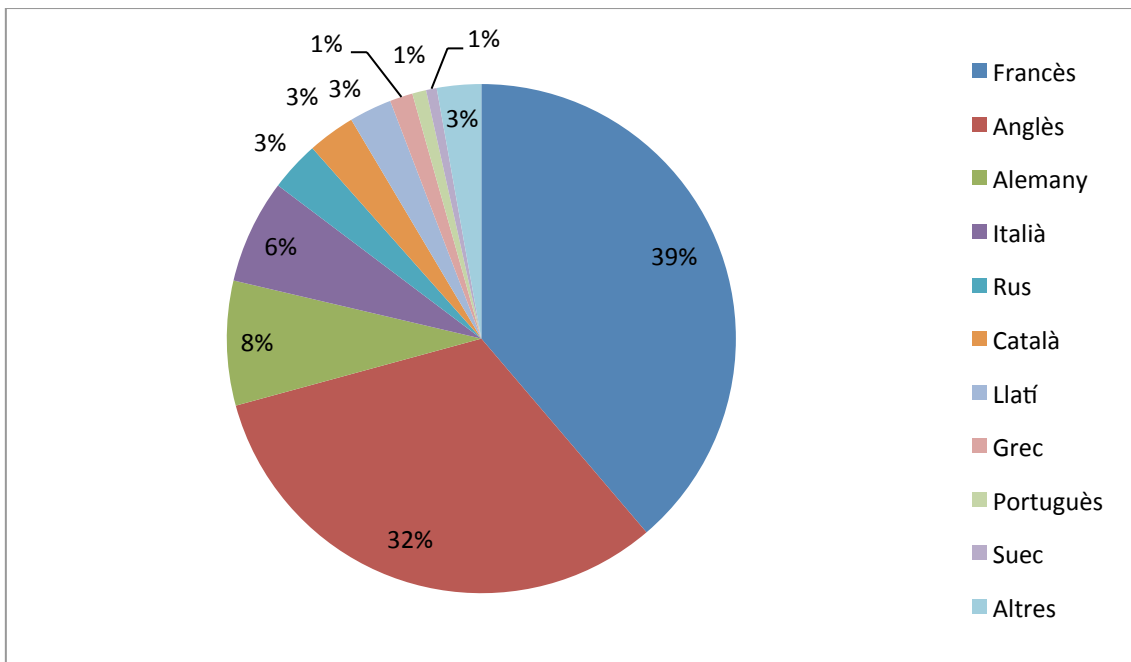

Figura 15: traduccions literàries publicades entre 1923 i 1930 segons la llengua d'origen

El francès és la llengua d'origen més traduïda amb 745 títols (aproximadament el 39% del total), seguida per l'anglès, amb 615 (32%). Ja a molta distància se situen l'alemany i l'italià, amb 152 (8%) i 127 (6%) respectivament, i encara més enllà, el rus (61), el català (58) i el llatí (52), amb prop d'un 3% del total en cada cas. El 6% restant se'l reparteixen una vintena de llengües, entre les quals destaco el grec (21 traduccions), el portuguès (17) i el suec (13). El mapa lingüístic es manté força similar si només es tenen en compte les traduccions al català (poc més de 400): el francès continua encapçalant la classificació (un 31% equivalent a unes

3. Literatures i autors traduïts

120 traduccions) i eixampla la diferència amb l'anglès (20%, una vuitantena); el canvi més significatiu es produeix en el tercer lloc, que ara ocupa el llatí (12%, mig centenar); a continuació, i per aquest ordre, se situen l'alemany (11%, 45), el rus (7%, una trentena), el grec (6%, poc més de 20), l'italià (4%, vora 15) i, per últim, una dotzena de llengües que, juntes, completen el 9% restant. La llengua estrangera de referència durant la primera dictadura del s. XX és, doncs, el francès: a banda de ser la més traduïda, és també la més estudiada i, sovint, la llengua de cultura forana de referència de les elits culturals; a més, fins i tot esdevé l'idioma pont a partir del qual alguns traductors escriuen les seves versions indirectes. Tot i que el pes de l'anglès com a llengua de traducció és notable, no arriba a les xifres del francès: de fet, l'hegemonia de l'anglès com a llengua estrangera de referència no es produirà fins a la segona meitat del s. XX, per bé que al final del període estudiat (com indico a la recapitulació i conclusions finals) ja mostra indicis de la tendència que el situarà en el lloc predominant. Pel que fa a la resta de llengües, m'aturo puntualment en el grec i el llatí, la presència de les quals, com es posa de manifest en el capítol 4, va estretament associada a l'activitat de les editorials especialitzades en el llibre religiós i en els autors clàssics.

Situo ara el focus d'atenció en els autors i, per fer-ho, ofereixo algunes consideracions generals basades en la figura 16, que aplega, ordenats segons un criteri purament quantitatiu, aquells que entre 1923 i 1930 aporten almenys deu títols a la base de dades d'aquesta recerca.

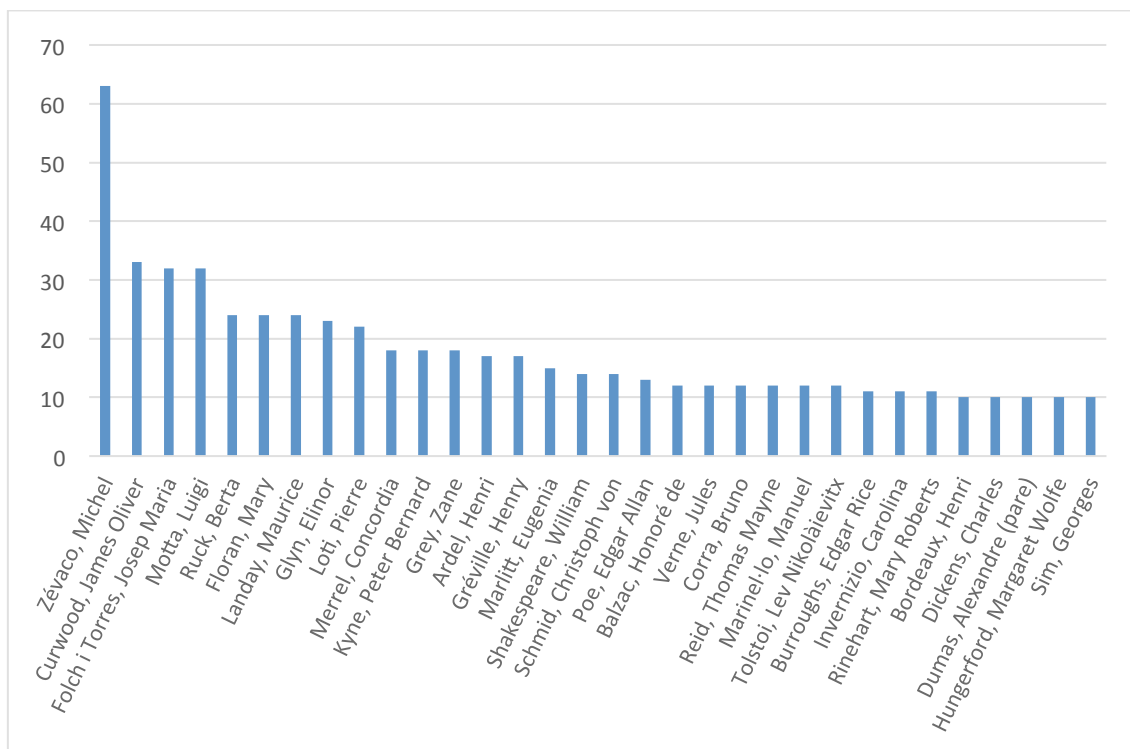

Figura 16: autors amb deu o més obres objecte de traducció entre 1923 i 1930

Segons es desprèn de la figura 16, la majoria dels autors més traduïts s'especialitza en la literatura d'aventures, els títols de temàtica sentimental o la narració popular (es tracta d'una realitat aplicable al llistat complet d'autors). Al primer lloc de la classificació apareix, amb 63 títols, Michel Zévaco, autor de diverses sèries d'aventures de capa i espasa. L'acompanyen en aquest podi d'honor improvisat James Oliver Curwood, amb 33 títols i, compartint el tercer lloc amb 32, Josep M. Folch i Torres i Luigi Motta. La producció de tots tres s'ajusta als gèneres i matèries més traduïts: Curwood s'especialitza en la novel·la d'aventures ambientada en els paratges inhòspits de l'Amèrica del nord, mentre que Motta ho fa en la narrativa d'aventures, viatges i fantasia; al seu torn, Folch i Torres signa narracions infantils la traducció a l'espanyol de les quals, en ocasions, apareix fins i tot abans que els textos originals.⁶⁸⁶ Així mateix, dins d'aquesta llista d'autors destaca la presència de noms com Berta Ruck (novel·la sentimental), Zane Grey (aventures ambientades a l'Oest americà), Jules Verne (ciència ficció i aventures), Edgar Rice Burroughs (de nou aventures i ciència ficció) o Alexandre Dumas (pare) (aventures de capa i espasa). Tanmateix, cal destacar, també, la presència de noms indiscutibles dins del cànon de la literatura universal, com ara William Shakespeare, Edgar Allan Poe, Honoré de Balzac, Lev Tolstoi i Charles Dickens. El cas de Shakespeare esdevé especialment rellevant pel fet que, de la trentena d'autors que recull la figura 16, resulta ser l'únic que no cultiva la narrativa.

Arribat a aquest punt, en valoro la relació completa dels vora 600 autors traduïts entre 1923 i 1930 des d'una perspectiva cronològica i constato que, en un bon nombre de casos, són encara actius en el moment que els segells editorials catalans els incorporen als seus catàlegs. Així, el 35% són nascuts durant el darrer terç del s. XIX (un 1% fins i tot a partir de 1900), mentre que el 23% ho han fet durant el segon terç del s. XIX. A partir d'aquí, un 13% pertanyen al primer terç del s. XIX, un 11% neixen durant el s. XVIII o abans i, finalment, un 6% resulten ser autors clàssics en grec i llatí. La cronologia del 12% restant és confusa o desconeguda.

Per últim, distribueixo els títols literaris que aporten aquests autors als segells editorials del període estudiat tenint en compte els gèneres i matèries que cultiven. Abans, però, vull recordar que, com exposo a l'apartat 1.2 del capítol introductori, aplico un criteri àmpliament acceptat i opto per considerar literatura qualsevol obra que actualment pugui tenir un evident valor estètic, ja sigui pel contingut, ja sigui per la forma. Dit això, en la següent figura classifico

⁶⁸⁶ Ja he apuntat en la síntesi monogràfica que li dedico que, en aquests casos, possiblement es tracta de contes pensats (i probablement escrits) en català, però publicats per primer cop en espanyol atenent a demandes del mercat editorial en aquesta segona llengua.

3. Literatures i autors traduïts

les gairebé 2.000 traduccions registrades en la base de dades d'aquesta recerca segons el gènere o matèria a què pertanyen.

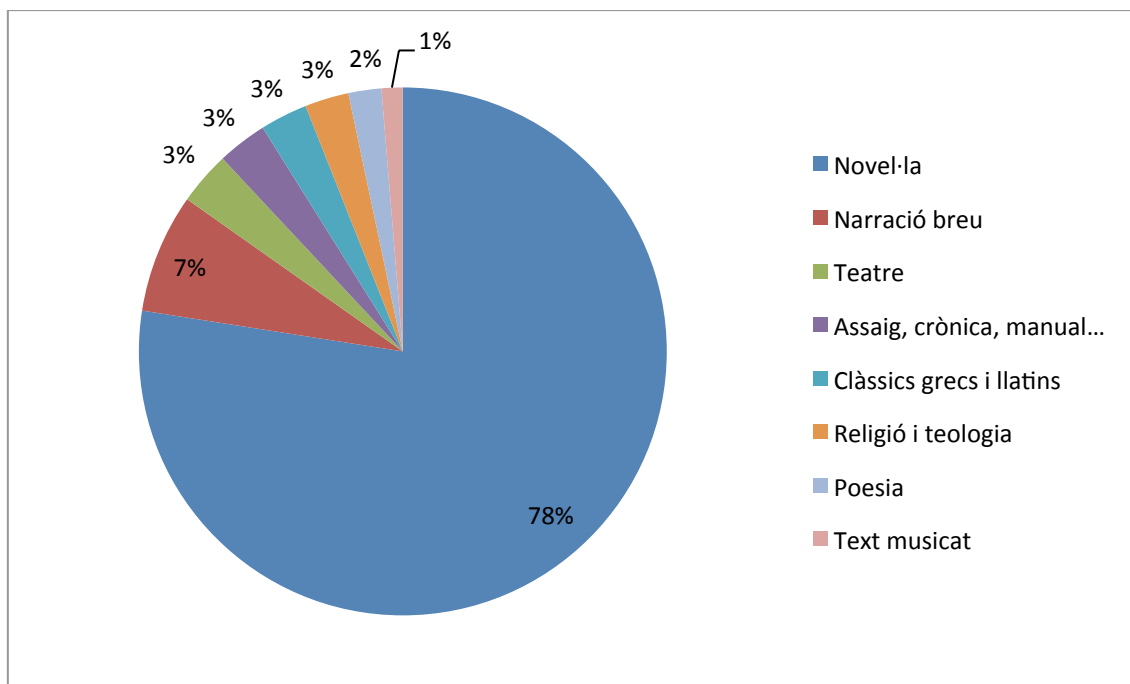

Figura 17: traduccions literàries publicades entre 1923 i 1930 segons el gènere o matèria

Sens dubte, la novel·la s'enduu la part del lleó: concentra el 78 % de les traduccions publicades entre 1923 i 1930 (gairebé 1.500 títols), i deixa a una enorme distància la narració breu (141 traduccions que suposen el 7% del total). Encara més lluny, i amb un pes del 3% en tots quatre casos, se situen les obres de teatre (63 traduccions), una miscel·lània d'assaigs, cròniques, manuals o llibres de viatges (59), els clàssics grecs i llatins (56) i les obres religioses (52). Finalment apareixen els reculls de poesia (39 traduccions, això és, el 2% del total) i els textos musicats, gairebé sempre llibrets operístics (un 1% equivalent a 25 traduccions). Aquestes xifres varien sensiblement si només es té en consideració les aproximadament 400 traduccions al català: la novel·la continua sent el gènere dominant, però amb un pes obertament menor que se situa al 38%; darrere, i en aquest ordre, se succeeixen el teatre (14%), els clàssics grecs i llatins (13%),⁶⁸⁷ la narració breu (13%), les obres religioses (9%), els textos musicats (6%), la miscel·lània d'assaigs, cròniques, manuals i llibres de viatges (4%) i, en darrer lloc, la poesia (3%). A l'hora de valorar aquestes xifres, resulta versemblant aventurar que el predomini de la narrativa (suposa el 85% del total de traduccions editades si se suma novel·la i narració breu) respon a les preferències del gran públic lector, majoritàriament orientades cap a les obres

⁶⁸⁷ Cal atribuir els mèrits del lloc destacat que ocupen els clàssics grecs i llatins en la classificació a la Fundació Bernat Metge, que, com apunto en el capítol 4, inicia la seva trajectòria editorial coincidint amb el període estudiat.

populars i de consum (novel·les d'aventures, sentimentals, de misteri, de ciència ficció, etc.). Per tant, el gènere narratiu i les temàtiques populars ofereixen a les cases editorials un mercat molt més ampli que no pas d'altres adreçats a lectors més cultivats (és el cas, per exemple, de la poesia). Deixo per a la recapitulació i les conclusions finals la valoració de la trajectòria que, per mitjà de la reedició, segueixen algunes de les principals traduccions, així com també diverses consideracions derivades del creuament d'informacions relatives a autors, gèneres i llengües de creació.

3. Literatures i autors traduīts

4. Editorials i editors

El triomf de l'alçament militar de Primo de Rivera l'any 1923 suposa la instauració d'una censura fèrria sobre la premsa i el sector editorial.⁶⁸⁸ Tanmateix, a la pràctica la censura es mostra intransigent amb les publicacions periòdiques, alhora que esdevé més tolerant (fins i tot arbitrària) amb el llibre imprès, potser pel fet que es considera que té una difusió menor al de la premsa periòdica i, per tant, resulta menys perillós (Roig i Rosich, 1992: 437 – 438). Sigui com vulgui, la base de dades de què parteix aquesta recerca deixa ben clars dos extrems: d'una banda, de 1923 a 1932 s'hi detecta un creixement anual gairebé exponencial pel que fa a traduccions literàries editades, una tendència que es pot extrapolar al món de l'edició en general; de l'altra, aplega un volum de gairebé un centenar de segells editorials que, durant aquest període, publiquen almenys un títol literari traduït. Molts dels segells són empreses ja consolidades, però un nombre més que significatiu resulten ser iniciatives de nova creació que fan els primers passos coincidint amb la dictadura.

L'explicació d'aquest creixement del sector editorial, tant pel que fa a volums impresos com a segells existents, segurament rau en una combinació de factors, dels quals en destaco dos. D'una banda, recupero una idea que ja he plasmat en el capítol 2, «Marc històric i jurídic»: la tolerància relativa amb què la censura tracta el món del llibre, especialment els que no tenen connotacions polítiques evidents, fa que una part del sector multipliqui els esforços d'edició i divulgació de les novetats en tant que actitud de resistència davant les imposicions dictatorials. D'altra banda, el factor que probablement influeix de manera definitiva en la puixança del sector editorial és l'increment i diversificació del públic lector, que obliga les editorials a ampliar i estratificar l'oferta per tal d'oferir un catàleg que no només sigui heterogeni des del punt de vista temàtic, sinó que també s'adreci a tota mena de consumidors, des dels més populars als més refinats i sofisticats. Es tracta d'un fenomen que no he vist justificat documentalment en cap de les fonts consultades, però més que versemblant si es té en compte l'extensió i diversificació del catàleg de les editorials de què parlaré en aquest capítol i, en fi, el volum de traduccions recollides en la base de dades de la recerca. Sigui com sigui, la dècada de 1920 veu com, per primer cop, conviu en un mateix mercat tot un ventall que va des de l'edició popular més assequible i de presentació més simple, fins a la més selecta i pensada per a la bibliofília.⁶⁸⁹ En altres paraules, doncs, sembla que hi ha feina per a

⁶⁸⁸ En parlo al capítol 2, «Marc històric i jurídic».

⁶⁸⁹ Recupero aquesta idea a la part final del capítol.

4. Editorials i editors

tothom, de manera que els segells editors ja existents es consoliden i s'expandeixen (en veurem múltiples mostres en aquest capítol) i, paral·lelament, en sorgeixen de nous que, ben aviat, troben un lloc al mercat (també n'exposaré diversos casos).

Tenint en compte aquest context, doncs, considero necessari oferir una aproximació descriptiva i, en part, valorativa de la totalitat d'editorials que, durant el període estudiat, acullen col·leccions amb presència de traduccions literàries. El propòsit és, per tant, exhaustiu, i contempla tots els segells representats amb almenys un volum traduït en la base de dades d'aquesta recerca, 93 en total. Com ja esbosso en l'apartat 1.4 del capítol introductori, per a cadascun ofereixo una síntesi monogràfica amb una estructura informativa comuna. Partint de la base que aquesta recerca té la traducció com a pedra angular i no pas el món editorial, opto per limitar l'extensió de les síntesis, que s'estructuren tal com indico a continuació. Per començar, i després de reproduir el logotip o una miniatura representativa de cada editorial, n'identifico l'any de fundació i la persona responsable, de qui ofereixo, a més, la cronologia i els llocs de naixement i defunció; si resulta procedent, esmento també els diversos propietaris de l'empresa des de la fundació fins al període estudiat en aquesta recerca. Seguidament, i després de resseguir les diverses seus en què s'ubica fins a 1930, en descriu l'oferta bibliogràfica general de forma succinta i, posteriorment, situo el focus d'atenció en les col·leccions literàries amb presència de traduccions i en els autors traduïts. Per últim, identifico els traductors literaris més actius del segell.

La informació necessària per construir aquestes síntesis procedeix de diverses fonts primàries i secundàries.

- En primer lloc, vull destacar la base de dades que serveix de punt de partida a aquesta recerca, i que m'ha permès d'obtenir el llistat d'editorials i col·leccions rellevants des del punt de vista de la traducció.
- El fons bibliogràfic Bergnes de les Cases, dipositat a la Biblioteca de Catalunya, m'ha brindat dades de valor inestimable: es tracta d'una extensa col·lecció que recull catàlegs i altres materials generats per segells editorials catalans, entre els quals hi ha una bona part dels que estudio en aquest capítol.

- De la mateixa manera, he rastrejat la presència de les editorials en la premsa digitalitzada,⁶⁹⁰ i així n’he obtingut informació de primera mà ja sigui en textos publicitaris, ja sigui en articles bibliogràfics.
- La consulta dels paratextos d’alguns dels exemplars editats per les editorials estudiades m’ha aportat informació per completar diverses de les síntesis monogràfiques.
- No m’oblido dels catàlegs de la Biblioteca de Catalunya, la Biblioteca Nacional de España o les principals llibreries en línia,⁶⁹¹ utilíssims a l’hora d’identificar i resseguir la trajectòria de les col·leccions amb presència de traduccions.
- Vull destacar també els valuosos estudis que el doctor Manuel Llanas, director d’aquesta recerca, dedica al món editorial a Catalunya (per damunt de tots, *L’edició a Catalunya: el segle XX, fins a 1939*, publicat pel Gremi d’Editors de Catalunya el 2005).
- Per últim, faig esment a un bon nombre d’articles i monografies dedicades a l’edició (les cito en cada cas).

El resultat d’aquest procés de buidatge informatiu nodreix el llistat de síntesis monogràfiques que, ordenades segons un criteri purament alfabètic, vertebrava aquest capítol.

⁶⁹⁰ Em refereixo sobretot al portal de l’Arxiu de Revistes Catalanes Antigues de la Biblioteca de Catalunya, l’Hemeroteca Digital de la Biblioteca Nacional de España, l’hemeroteca de *La Vanguardia* o la d’ABC; no descarto que cerques més exhaustives permetin obtenir resultats addicionals als que presento en aquest capítol.

⁶⁹¹ Destaco el portal IberLibro (<http://www.iberlibro.com>), integrat dins la xarxa internacional de llibreries en línia AbeBooks.

4.1. Editorials actives en la publicació de traduccions literàries

Abadia de Montserrat⁶⁹²

Amb una producció impresa que es remunta a les darreries del s. XV, l'Abadia de Montserrat esdevé en l'actualitat el segell en actiu més antic del món. Coincidint amb el període estudiat, l'activitat de l'editorial gira principalment al voltant de dos eixos: l'edició de publicacions periòdiques d'una banda i, de l'altra, de llibres. Al seu torn, i segons es desprèn del catàleg de 1935, la producció editorial se centra en l'edició religiosa, amb una línia dedicada als textos litúrgics, una que recull títols espirituals i sobre història de la església i, per últim, una dedicada a la Bíblia i el seu estudi. És en aquesta darrera línia que, a partir del 1926, l'Abadia de Montserrat inicia, amb el pare Bonaventura Ubach al capdavant, la publicació en català de la Bíblia. En un article del mateix any a *La Publicitat*, Lluís Nicolau d'Olwer constata que la Bíblia de Montserrat «es proposa d'ésser una traducció directa dels textos originals». Per aquest motiu «sacrifica l'elegància a l'escrupolosa fidelitat», i «conservarà hebraïsmes i hel·lenismes, tot i que sovint contrariïn el geni de la nostra llengua». A l'hora d'identificar-ne els destinataris, Olwer parafraseja Bonaventura Ubach: s'adreça «a les persones que, sense haver-se especialitzat i tal volta sense haver estat iniciades en els estudis bíblics, tenen, però, un grau de cultura que els permet seguir un comentari sobriament tècnic»; a partir d'aquest testimoni conclou que l'objectiu «no és ni de fer un llibre popular [...], ni tampoc d'escatir totes les qüestions de teologia i de moral que l'Antic Testament suscita».⁶⁹³ Es així que, fins a 1930, el segell treu al mercat cinc volums del projecte en traducció de Salvador Obiols (del grec) i el mateix Bonaventura Ubach (de l'hebreu).

Les Ales Estesés⁶⁹⁴

El 1929, l'escriptor i impressor Avel·lí Artís i Balaguer (Vilafranca del Penedès, 1881 – Mèxic, 1954) treu al mercat la col·lecció de consum Les Ales Estesés, administrada des de la Llibreria Central, al 42 del carrer barceloní de Muntaner (trobo l'adreça en el butlletí publicitari que el segell publica el maig de 1929). El mateix any, un article a la secció bibliogràfica de *La Publicitat* descriu la nova iniciativa com «una col·lecció de

⁶⁹² Síntesi a partir de: Abadia de Montserrat 1935; Llanas 2005, 213 – 215; Informació de presentació [en línia]; GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁶⁹³ NICOLAU D'OLWER, Lluís. «La Bíblia de Montserrat: una obra benedictina». *La Publicitat* (29 agost 1926), p. 1.

⁶⁹⁴ Síntesi a partir de: Les Ales Estesés 1929; Llanas 2005, 154; base de dades d'aquesta recerca.

caràcter popular» amb un criteri «ample i eclèctic».⁶⁹⁵ Així, neix amb la voluntat d'oferir al públic lector una àmplia selecció de «novel·la, contes, prosa literària, poesia, teatre, història, biografia, [...] aventures, viatges», tant d'autors catalans com estrangers. Segons l'article, Les Ales Estes es «alternaran la publicació d'obres inèdites dels nostres autors moderns amb la reedició de moltes d'altres que avui són exhaurides i, per tant, desconegudes del públic actual, tot i que, quan van publicar-se, van assenyalar dates memorables dintre la bibliografia catalana». Pel que fa als autors estrangers, hi seran presents «a través de traduccions íntegres, respectuoses i dignes, degudes a signatures prestigioses». El propòsit últim de la col·lecció és, doncs, constituir «una veritable antologia de la literatura pairal». Tanmateix, els bons propòsits formulats per Les Ales Estes no arriben a bon port, i el 1930 ja se n'atura la publicació coincidint amb la sortida del vintè volum; fins a aquell moment, i des del punt de vista de la traducció, la col·lecció ha editat tot just tres volums de Louis Charles Alfred Musset, Adelbert von Chamisso i Jean-Jacques Bernard, traslladats respectivament per Melcior Font, Gustau Llobet i Josep Pous i Pagès.

Antoni López

Coincidint amb el període estudiat, Antoni López i Benturas (Barcelona, 1861 – 1931) regenta la Llibreria Espanyola, des d'on edita diverses traduccions sota la raó de Llibreria Espanyola d'Antoni López. Per a més informació, remeto a la síntesi monogràfica dedicada a la Llibreria Espanyola en aquest mateix capítol.

Antonio Roch⁶⁹⁶

Constato a la secció bibliogràfica de la revista literària granadina *La Alhambra*⁶⁹⁷ que, el 1921, Antoni Roch regenta la Librería Parera de Barcelona, instal·lada al número 12 de la Ronda de la Universitat (en trobo l'adreça en un breu a *La Veu de Catalunya*).⁶⁹⁸ L'antic propietari, Miquel Parera i Saurina (1863 – 1919),⁶⁹⁹ havia orientat el segell cap a l'edició (sempre en espanyol) de llibres d'àmbits tan diversos com el tècnic, el pràctic, el mèdic, l'artístic o l'arquitectònic; ara bé, si per alguna cosa destacava la Librería Parera era per les col·leccions de literatura i filosofia orientalista. Segons evidencia un

⁶⁹⁵ «Les lletres: Una editorial i un concurs de novel·les». *La Publicitat* (23 maig 1929), p. 6.

⁶⁹⁶ Síntesi a partir de: Roch 1948; base de dades d'aquesta recerca.

⁶⁹⁷ «Notas Bibliográficas». *La Alhambra* (30 setembre 1921), p. 31 – 34.

⁶⁹⁸ «Noticias de Barcelona». *La Veu de Catalunya* (15 febrer 1903), p. 4.

⁶⁹⁹ «Noves». *Butlletí de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana* (núm. 9, desembre 1919), p. 202.

4. Editorials i editors

catàleg de 1948, Antonio Roch manté el rumb de l'empresa i, coincidint amb el període estudiat, edita sota el seu nom i des del número 118 del carrer d'Aragó fins a cinc obres d'autors com Iogui Kharishnanda, Orison Swett Marden, Swami Vivekananda i Voltaire. Els responsables de traduir-les són Frederic Climent Terror i, en una única ocasió, Manuel Gil de Oto.

Editorial Araluce⁷⁰⁰

Ramón de San Nicolás Araluce (1865 – 1941) funda l'editorial que porta el seu nom probablement a les darreries del segle XIX, després de reunir anys

d'experiència com a editor al segell mexicà De la Fuente Parres. Ubicada primer al carrer de Bailèn, la iniciativa editorial s'estableix definitivament al 392 de la Gran Via de les Corts Catalanes. Pel que fa al catàleg, Araluce compta amb una important oferta dirigida al públic infantil. A més, també publica literatura juvenil i per a adults, així com diverses obres tècniques; en tots els casos, el paper que hi juga la traducció és notable, amb més de 110 volums editats entre 1923 i 1930, sempre en espanyol. En aquest punt, situo el focus d'atenció en les col·leccions literàries amb presència de traduccions durant el període estudiat, començant per la Colección Araluce; sota l'epígraf de *Las obras maestras al alcance de los niños*, aquesta col·lecció ofereix al públic infantil adaptacions d'obres de la literatura universal, amb noms com ara Dante Alighieri, Charles Dickens, John Milton o Sòfocles. A més, conté diversos reculls de contes signats pels germans Grimm i Charles Perrault. En les múltiples ressenyes que reben els títols de la col·lecció a la premsa, l'elogi a la iniciativa resulta una constant; a tall d'exemple, el 1919 R. afirma a les pàgines de la revista madrilenya *Cervantes* que la col·lecció constitueix «una preciosa serie», i no dubta a argumentar que «tan encumbrado y honoroso puesto ha sabido abrirse en la bibliografía escolar española por lo atinado de la elección del texto, por lo artístico y hermoso de las ilustraciones, así como por el esmero y gusto en la presentación».⁷⁰¹ Aquest cop pensant en el públic juvenil i adult, el segell dedica diverses sèries literàries a un únic autor, concretament a Michel Zévaco i Emilio Salgari. En relació al primer, el catàleg disposa de la Colección de Novelas de Michel Zévaco, Obras de Zévaco i Biblioteca Zévaco; totes tres recullen una vuitantena de novel·les d'aventures de capa i espasa ambientades a la cort francesa, d'un estil similar a *Els tres mosqueters*. Al seu torn, Salgari compta amb la Colección Salgari, integrada per novel·les d'aventures i viatges ambientades en indrets exòtics. Per últim, la Biblioteca Exaudi recull un parell de biografies

⁷⁰⁰ Síntesi a partir de: Araluce 1935; Llanas 2005, 247 – 250; Pascual 2012 [en línia].

⁷⁰¹ R. «Bibliografía». *Cervantes* (maig 1919), p. 145.

novel·lades a cura de Maurice Laurentin i Anna Freüne von Krane. Tanco la síntesi monogràfica esmentant els traductors més actius dins Araluze: María Luz Morales, José Baeza i, sobretot, Manuel Vallvé; en qualsevol cas, cal tenir en compte que en més del 80% de les traduccions que edita el segell no hi consta el nom del traductor.

Les Edicions de l'Arc de Barà⁷⁰²

Manuel Gonzàlez i Alba (Valls, 1869 – Barcelona, 1934) funda Les Edicions de l'Arc de Barà a Valls el 1927. En qualsevol cas, ben aviat el segell es trasllada a Barcelona, i instal·la el centre de dipòsit, distribució i subscripcions a la Llibreria Italiana.⁷⁰³ Tanmateix, val a dir que en els paratextos d'alguns dels llibres editats pel segell hi figuren adreces alternatives: així, *Llegendes de Nadal*⁷⁰⁴ situa l'empresa al número 169 del Passeig de Sant Joan; *Lenín, el pagès rus*⁷⁰⁵ n'ubica l'administració a la Llibreria Montsant, al 261 del Carrer de Còrsega; per últim, el *Manifest del Partit Comunista*⁷⁰⁶ parla del carrer de Ros d'Olano, número 20. Sigui com vulgui, la nova editorial s'especialitza en la publicació en català d'obres polítiques marxistes (amb gran presència d'autors russos), aplegades en diverses col·leccions temàtiques; a més, eventualment s'aproxima a l'edició literària, a la qual dedica la sèrie Gemmes. És precisament en aquesta col·lecció que, el 1929, apareix un recull de narracions infantils de G. Lenôtre en traducció de Josep Carner Ribalta.

Associació Wagneriana⁷⁰⁷

Fundada a Barcelona el 1901 per, entre d'altres, Antoni Ribera, Joaquim Pena, Lluís Suñé, Jeroni

Zanné, Salvador Vilaregut i Rafael Moragas, l'Associació Wagneriana neix amb l'objectiu d'estudiar i divulgar la figura i l'obra de Richard Wagner. Així, per tal de facilitar-ne la comprensió i el consum per part del públic, ben aviat assumeix la tasca de traslladar al català l'obra lírica del compositor alemany; el 1913, D. C. Parker relata aquest moment a les pàgines de la *Revista Musical Catalana* (reprodueixo aquesta mateixa cita en la síntesi monogràfica dedicada a Joaquim Pena en el capítol 5):

⁷⁰² Síntesi a partir de: Pinyol 2002, 30; GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁷⁰³ Li dedico una síntesi monogràfica en aquest capítol.

⁷⁰⁴ LENÔTRE, G. *Llegendes de Nadal*. Valls – Barcelona: Les Edicions de l'Arc de Barà.

⁷⁰⁵ GORKI, Maksim. *Lenín, el pagès rus*. Valls – Barcelona: Les Edicions de l'Arc de Barà, 1928.

⁷⁰⁶ MARX, Karl; ENGELS, Friedrich. *Manifest del Partit Comunista*. Barcelona: Les Edicions de l'Arc de Barà, 1930.

⁷⁰⁷ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

4. Editorials i editors

L'Associació Wagneriana, de Barcelona, fou fundada en 1901. Els primers passos foren donats per uns quants devots del geni alemany, que sostenien la idea que, si hom volia assolir la major identificació possible amb els drames musicals, calia que el públic pogués entendre a plaer llur acció. En conseqüència, fou la primera tasca de l'Associació traslladar-los al català, la llengua parlada a les províncies nord-orientals d'Espanya i que demostra sa vitalitat en la literatura magnífica que ara posseeix. [...] Aitals traduccions foren prest divulgades mitjançant la forma de llibrets manuals venuts a preus populars.⁷⁰⁸

Des del punt de vista de la traducció, i coincidint amb el període estudiat, l'Associació publica el llibret d'una quinzena d'òperes de Wagner i, amb menor mesura, Mozart. De fet, són reedicions o, fins i tot, noves versions de traduccions anteriors; sigui com sigui, es tracta sempre d'edicions bilingües amb el text català adaptat a la música. Per últim, dins la nòmina de traductors hi apareix el nom de destacats membres de l'Associació, com ara Joaquim Pena, Xavier Viura i Jeroni Zanné.

Atenas Artes Gráficas⁷⁰⁹

A partir del catàleg de 1929 puc situar els tallers Atenas Artes Gráficas al número 157 del carrer de Provença, a Barcelona. Segons constato en la base de dades d'aquesta recerca, durant l'etapa estudiada l'empresa treballa habitualment per a Juventud, si bé també ofereix un catàleg propi en espanyol d'obres enciclopèdiques de divulgació, així com col·leccions de literatura infantil i narracions d'aventures i viatges. Des del punt de vista de la traducció, publica un parell de novel·les d'aventures de Rex Beach i Emmuska Orczy; només en el primer cas s'indica l'autor de la versió: Emilio Macho Quevedo.

Atlante⁷¹⁰

Comprovo en un breu aparegut a *La Veu de Catalunya* que la casa editorial Atlante és admesa a la Cambra del Llibre de Barcelona l'octubre de 1921.⁷¹¹ Els seus orígens, però, cal cercar-los uns anys enrere: segons consta al catàleg de 1932, aquest segell ubicat al 344 del carrer de la Diputació és, de fet, la continuació de la raó social de Francisco Granada, dedicada a l'edició de llibres i publicacions periòdiques i que, el 1921, es troba instal·lada al 224 del carrer de Rosselló (en trobo l'adreça en un breu a les pàgines de *Papitu*).⁷¹² L'oferta d'Atlante (sempre en espanyol) és prou heterogènia: d'una banda, conté diversos títols d'àmbits com el de la política, la geografia, la història o les ciències jurídiques; de l'altra, dedica col·leccions i sèries a la

⁷⁰⁸ PARKER, D. C. «Wagner a Espanya». *Revista Musical Catalana* (núm. 114, juny 1913), p. 180 – 182.

⁷⁰⁹ Síntesi a partir de: Atenas 1929; Base de dades d'aquesta recerca.

⁷¹⁰ Síntesi a partir de: Atlante 1932; base de dades d'aquesta recerca.

⁷¹¹ «La Cambra del Llibre». *La Veu de Catalunya* (23 octubre 1921), p. 14.

⁷¹² «Advertència». *Papitu* (núm. 625, 9 març 1921), p. 152.

narrativa d'aventures i misteri, sovint amb presència de traduccions. Així, coincidint amb el període estudiat la col·lecció Aventuras de John C. Raffles aplega un títol d'Ernest William Hornun; d'una manera similar, Aventuras de Sherlock Holmes acull un volum protagonitzat pel famós detectiu sorgit de la ploma d'Arthur Conan Doyle. Per últim, la Colección Ambos Mundos compta amb una novel·la de Georges Ohnet. Tanco la síntesi monogràfica constatant que Atlante no acostuma a mencionar el traductor en els volums traduïts que publica: de fet, en els casos que acabo d'esmentar s'hi fa referència una única vegada; l'afortunat és Francisco Casanovas.

Editorial B. Bauzá⁷¹³

Pels volts de 1920 Bartomeu Bauzá (1876 – 1943) funda l'editorial que porta el seu nom (anteriorment, ja ha obert a Barcelona la llibreria Saltadora, especialitzada en l'exportació de publicacions a l'Amèrica Llatina i, entre d'altres, distribuïdora de la revista TBO). L'editorial, instal·lada als números 175 – 177 del carrer Aribau de Barcelona, compta amb una oferta de tipus generalista i publica obres de continguts molt diversos, sempre en castellà. Així, a banda de publicar títols literaris, s'aproxima a àmbits com el llibre bèl·lic i militar, el llibre pràctic, l'ocultisme, la psicologia, la filosofia, la sociologia o la política. Centrant-me en la traducció, la consulta del catàleg de l'any 1933 i de la base de dades d'aquesta recerca m'ha permès d'identificar 180 volums traduïts dins les diverses col·leccions literàries de B. Bauzá. Una setantena d'aquestes traduccions forma part de la sèrie Biblioteca para la Mujer, de la col·lecció La Novela Interesante (1922); es tracta de títols de temàtica sentimental signats per autors com Louisa May Alcott, Charlotte Mary Brame, Augustus Craven, Henry Gréville, Jolanda, Eugenia Marlitt, Frederic Mistral o Georges Ohnet. Pel que fa al públic objectiu, els textos publicitaris que contracta a la premsa la mateixa editorial l'identifiquen amb precisió:

*Aun cuando todas las obras de esta Colección, por su interés, su fondo moral y su limpieza de lenguaje, son a propósito para ser leídas por el gran público femenino, señalamos con una ^o aquellos títulos que por la índole sui-generis de su argumento y de su estilo son recomendados especialmente para las señoritas, y pueden colocarse, sin el menor escrúpulo, en todas las manos, aun en las de las adolescentes.*⁷¹⁴

La traducció té un pes similar dins la Colección Ideal, un autèntic calaix de novel·les contemporànies «*de méritos indiscutibles y alto interés*»⁷¹⁵ destinades a un públic heterogeni,

⁷¹³ Síntesi a partir de: B. Bauzá 1933; Llanas 2005, 134 – 137; Gran Enciclopèdia de Mallorca 1989 - 2005.

⁷¹⁴ [Columna publicitària d'Editorial B. Bauzá]. *La Luz del Porvenir: Revista Popular de Estudios Psicológicos y Ciencias Afines* (núm. 154, octubre 1925), p. 6.

⁷¹⁵ «Teatralerías: Un libro sensacional». *La Unión Ilustrada*. (Madrid: 13 maig 1923), p. 15.

4. Editorials i editors

tal com es desprèn de les diverses subcol·leccions que la integren: Biblioteca de Autores Contemporáneos (títols de Bruno Corra, André Dahl, Pitigrilli o Upton Sinclair), Sección de Humorismo (Pierre Cami, Henry Falk i novament Pitigrilli), Sección de Novelas (Huguette Garnier i Marie Laparcerie) o Sección de Viajes y Aventuras (Herbert George Wells). En tercer lloc, cal destacar també El Libro Popular, una col·lecció dedicada, segons la publicitat difosa per l'editorial, a «*la gran novela de aventuras históricas, algunas de ellas completamente desconocidas hasta ahora*»;⁷¹⁶ a la pràctica, els títols que en formen part són majoritàriament narracions i novel·les d'aventures escrites per Maurice Landay i protagonitzades pel personatge Carot Corta-Cabezas. Amb un volum menor de traduccions, a la base de dades d'aquesta recerca es fa referència a Colección Célebres, Las Grandes Novelas Cinematográficas (Alexandre Dumas, fill), Obras Selectas (Henry Gréville), Biblioteca Helios (Mario Mariani), Biblioteca de Teosofía y Orientalismo (Sa'di), Colección Audacia (Emilio Salgari) i Colección Fantasio (Matilde Serao). Com a punt i final, esmento els traductors més actius del segell editorial, entre els quals destaquen Felipe Aláiz, A. Champs d'Or (pseudònim d'Antonio del Olmo Ruiz), Emilio Gómez de Miguel i Alberto de los Ríos.

Tipografia de Francesc Badia⁷¹⁷

De fet, darrere d'aquest nom no s'hi troba un segell editorial pròpiament dit, sinó una impremta barcelonina fundada per Francesc Badia i Cantenys el 1888. El 1930, el taller participa en l'edició limitada d'un volum traduït al català de novel·les de Miguel de Cervantes; es tracta d'una tirada de 100 exemplars numerats en paper de fil.

Balagué⁷¹⁸

Ubicat a Barcelona, el segell editorial Balaguer publica una traducció al català coincidint amb el període estudiat: es tracta d'una novel·la d'Henri Barbusse que s'integra en la Col·lecció Balagué.

⁷¹⁶ [Columna publicitària de l'Editorial B. Bauzá]. *Alrededor del Mundo* (21 agost 1926), p. 27.

⁷¹⁷ Síntesi a partir de: La Companyia [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁷¹⁸ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

Editorial Barcino⁷¹⁹

Josep M. de Casacuberta i Roger (Barcelona, 1897 – 1985) funda l'editorial Barcino (instal·lada al número 17 del carrer de la Portaferriça de Barcelona) el 1924 com a resposta des del sector de la cultura a l'actitud anticatalanista i repressiva mostrada pel règim de Primo de Rivera. Així, desenvolupa una intensa activitat de divulgació cultural que es plasma en l'edició, sempre en català, d'obres de diversos àmbits, des de monografies històriques i biogràfiques fins a manuals tècnics, sense oblidar la literatura, original i traduïda. Precisament pel que fa a la traducció literària, durant el període estudiat el catàleg de l'editorial ofereix una trentena de títols distribuïts en diverses col·leccions, com ara la Col·lecció Popular Barcino, amb poc més d'una quinzena; iniciada el 1925, recull obres de matèries diverses (llengua, literatura, geografia, història...), sovint escrites per autors internacionals de renom com ara Johann Wolfgang von Goethe, Frederic Mistral, Molière, William Shakespeare, Lev Tolstoi o Voltaire. Resulta destacable també el paper de la Col·lecció Sant Jordi, iniciada el 1926 i dedicada a la literatura cristiana, amb noms com sant Agustí, santa Caterina de Siena, sant Francesc de Sales o Jacopone da Todi. La resta de traduccions es reparteixen entre Els Clàssics del Món (un recull d'obres fonamentals de la literatura universal, amb noms com Molière i William Shakespeare) i Els Nostres Clàssics (sorgida el 1924 amb l'impuls de Pompeu Fabra, posa a disposició del públic les grans obres de la literatura medieval catalana, amb títols com la traducció de 1429 del *Decameró*, de Giovanni Boccaccio). Per últim, dins la nòmina de traductors de Barcino s'hi troben noms destacats com ara Cèsar August Jordana, Tomàs Garcés, Jon Sacs o Rossend Llates.

Biblioteca de La Paraula Cristiana⁷²⁰

De 1925 a 1936 s'edita a Barcelona la revista *La Paraula Cristiana*. Dirigida per Josep Maria Capdevila (Olot, 1892 – Banyoles, 1972) i amb Carles Cardó (Valls, 1884 – Barcelona, 1958) com a redactor principal, la nova publicació emprèn una tasca d'estudi i difusió del pensament religiós, sense defugir àmbits com la cultura i la política. Una de les iniciatives empreses des de la revista és la publicació de la Biblioteca de La Paraula Cristiana, una col·lecció dedicada al llibre religiós que, durant el període estudiat, acull almenys un títol de Francis James en traducció de Josep Francesc Ràfols.

⁷¹⁹ Síntesi a partir de: Barcino 1934; Llanas 2005, 308 – 312; La nostra historia [en línia]; GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁷²⁰ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades daquesta recerca.

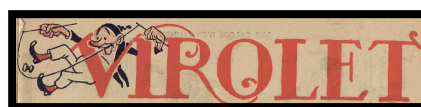
Biblioteca Films⁷²¹

El 1924 apareix el primer número de la Biblioteca Films, una iniciativa editorial que se centra a preparar versions novel·lades dels èxits cinematogràfics del moment, i que fins a 1936 supera àmpliament el centenar de títols publicats. Els diversos volums es reparteixen en sèries com Las Grandes Novelas de la Pantalla, que coincidint amb el primer directori del s. XX acull un títol de Harriet Beecher Stowe. Entre els traductors propers a la col·lecció destaca el nom de Críspulo Gotarredona.

Biblioteca Violet⁷²²

El gener de 1922 apareix, com a suplement de la revista *En Patufet*, el primer número de la revista infantil *Violet*,

que combina les narracions (originals i traduïdes) amb les historietes il·lustrades. Impresa inicialment als tallers gràfics d'Eduard i Josep Solà al 200 del carrer de València (així ho indiquen els crèdits del número 1),⁷²³ la publicació arriba als 469 números, l'últim dels quals apareix el gener de 1931. Des del punt de vista d'aquesta recerca, *Violet* edita un parell de volums narratius dins la Biblioteca Violet (traduccions en tots dos casos), un dels quals apareix coincidint amb el període estudiat: es tracta d'una novel·la de Christoph von Schmid en traducció de Joaquim Ruyra.

Edicions Bistagne⁷²⁴

Situades al número 12 de la via Laietana, a Barcelona, les Edicions Bistagne s'especialitzen en l'edició, tant en català com en espanyol, de literatura popular i de consum destinada al gran públic. La traducció, si bé de forma esporàdica, és present en el catàleg del segell coincidint amb el període 1923 – 1930, entre d'altres, dins la nòmina de títols de la col·lecció *El Nostre Cor* (1927): es tracta d'originals de Bernhard Kellermann o Jean Louis Morgins traslladats per noms com Alfons Fernández Burgas i Ignasi Rodríguez Grahit.

⁷²¹ Síntesi a partir de: Díez 2003, 338; base de dades d'aquesta recerca.

⁷²² Síntesi a partir de: Torrent i Tasis 1966 [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁷²³ *Violet* (núm. 1, 7 gener 1922), p. 8.

⁷²⁴ Síntesi a partir de: Pi 1986, 129; base de dades d'aquesta recerca.

Edicions Bosch⁷²⁵

Situades al número 418 de l'avinguda d'Alfons XIII (actualment Diagonal),⁷²⁶ a Barcelona, les Edicions Bosch s'encarreguen de publicar la revista *La Dona Catalana* entre 1925 i 1938. Dirigida al públic femení, ofereix continguts relacionats amb la moda, fotografies, entrevistes i, també, novel·les de temàtica sentimental en format de fulletó, d'autors catalans i estrangers. A partir de 1926 (i fins a 1938), el segell decideix editar en format de llibre els fulletons de la revista i, d'aquesta manera, inicia la Biblioteca La Dona Catalana; integrada sobretot per originals escrits en català, coincidint amb el període 1923 – 1930 acull una novel·la d'Henry Gréville en traducció de Maria del Carme Nicolau i Masó.

Carlos Seither⁷²⁷

Segons consta al número 3 de *El Consultor Bibliográfico*⁷²⁸ (1925), la seu de la Librería Nacional y Extranjera Carlos Seither es troba a Barcelona, al número 72 de la Rambla de Catalunya. L'editorial inicia l'activitat probablement el 1915 (els catàlegs bibliogràfics consultats així ho permeten aventurar), i ben aviat s'especialitza en les memòries i les cròniques bèl·liques; a més, s'apropa també a les ciències aplicades, el llibre tècnic, la lingüística i, en menor mesura, la literatura, sempre emprant l'espanyol. Durant el període estudiat, és precisament la secció literària la que recorre a la traducció: de fet, es tracta d'un únic títol de Bernhard Kellermann en traducció de Ramón María Tenreiro.

Editorial Catalana⁷²⁹

El 16 de maig de 1917 es constitueix a Barcelona (carrer d'Escudellers, núm. 10 bis) l'Editorial Catalana, amb Francesc Cambó (Verges, 1876 – Buenos Aires, 1947) com a president del consell d'administració i els germans Josep i Pau Pugès a la gerència. Ben aviat, la nova editorial difon un completíssim fulletó de presentació a través de les pàgines de *La Veu de Catalunya* en què deixa ben clar l'objectiu perseguit, que no és altre que «catalanitzar Catalunya, Balears i València en ço que hi ha de més dignificant en un poble, que és la cultura».⁷³⁰ Dit d'una altra manera, i segons es verbalitza en el fulletó, l'Editorial Catalana pretén «crear en tots els ordres de la intel·ligència una “cultura catalana”,

⁷²⁵ Síntesi a partir de: Pi 1986, 106; base de dades d'aquesta recerca.

⁷²⁶ El 1926 ocupen esporàdicament l'11 bis de l'Arc de Sant Ramon.

⁷²⁷ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

⁷²⁸ «Guía de librerías». *El Consultor Bibliográfico* (núm. 3, 1 octubre 1925), p. 5.

⁷²⁹ Síntesi a partir de: Catalana 1924; Llanas i Pinyol 2011, 72 – 93; Llanas 2005, 292 – 296; base de dades d'aquesta recerca.

⁷³⁰ [Fulletó publicitari d'Editorial Catalana, S. A.]. *La Veu de Catalunya* (13 gener 1918), p. 10.

4. Editorials i editors

de manera que no haguem de cercar en llengües estranyes el que per via natural ha de venir-nos en la pròpia». No cal dir, doncs, que l'editorial se centrarà exclusivament en el mercat del llibre català, al qual pretén arribar mitjançant un sistema de subscripcions i que considera «més que suficientíssim, si tots els que parlen i estimen la nostra llengua es decideixen a ésser catalans per sobre de tot». Tanmateix, tot i la bona acollida que obté l'empresa, finalment fa un recorregut relativament curt; segons sembla, els problemes econòmics en comprometen la viabilitat, fins que, finalment, Antoni López-Llausàs⁷³¹ l'adquireix el 1925.

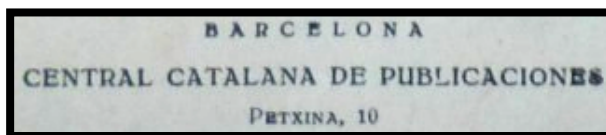
Pel que fa al catàleg, em baso en el de 1924 a l'hora d'exposar que l'Editorial Catalana té dues línies molt ben delimitades, una dedicada a les publicacions periòdiques i una altra centrada en el llibre, amb un gran pes de la literatura en català (original i traduïda). El pal de paller de l'edició literària és, sens dubte, la col·lecció Biblioteca Literària, que reuneix més d'un terç de la producció del segell. Iniciada el 1918, el fulletó la presenta d'aquesta manera:

Era un afany universalment sentit a tot Catalunya el que s'incorporessin a la nostra llengua, per fer-les assequibles a tothom, les obres mestres de totes les literatures [...]. Doncs això és el que primordialment aquesta Biblioteca es proposa, i a aquest objecte hem encarregat als nostres millors escriptors la traducció DIRECTA, DES DE LA LLENGUA ORIGINÀRIA A LA NOSTRA, de totes les obres de més anomenada [...].

La col·lecció pretén, doncs, constituir «un monument literari d'actualitat perenne» que reuneixi «les MILLORS OBRES traduïdes pels MILLORS ESCRITORS de Catalunya». Tenint en compte el període estudiat, entre 1923 i 1925 la col·lecció ofereix, traduïts al català, una quinzena de títols signats per autors de la vàlua d'Alphonse Daudet, Daniel Defoe, Nikolai Gogol, Rudyard Kipling o William Shakespeare. Per últim, els responsables de les traduccions no es queden enrere, i s'hi troben primeres espases de la literatura catalana com Marià Manent, Joaquim Ruyra o Josep Carner.

Central Catalana de Publicacions⁷³²

Segons comprovo a la premsa coetània, la Central Catalana de Publicacions ocupa diverses seus (sempre a Barcelona)

coincidint amb el període estudiat. Així, el 1927 es troba al número 10 del carrer de la Petxina (*La Gaceta Literaria*, Madrid);⁷³³ tot just un any després, el *Boletín Musical* (Còrdova) la ubica a

⁷³¹ Per a més informació, remeto a la síntesi monogràfica dedicada a la Llibreria Catalònia en aquest mateix capítol.

⁷³² Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

⁷³³ [Columna publicitària d'Agència Mundial de Librería]. *La Gaceta Literaria* (núm. 13, 1 juliol 1927), p. 6.

la Rambla de Santa Mònica, núm. 19;⁷³⁴ per últim, i novament al *Boletín Musical*,⁷³⁵ trobo el segell instal·lat al número 3 del carrer de la Palma de Sant Just a partir de 1929. En relació a l'oferta, de la consulta dels catàlegs de les principals biblioteques i llibreries en línia n'extrec que la Central Catalana de Publicacions s'especialitza en el llibre musical en espanyol i en la narrativa il·lustrada en català; a més, segons constato a la secció bibliogràfica del *Boletín Musical*,⁷³⁶ a partir de 1929 incorpora l'edició de publicacions periòdiques. Torno a la secció literària del catàleg per verificar que, durant el període estudiat, recorre a la traducció almenys en tres ocasions: es tracta de títols d'Alexandre Dumas (un del pare i un altre del fill) i Henri Murger inclosos dins la col·lecció Les Grans Novel·les Populares Il·lustrades. Per últim, Josep Navarro i Costabella assumeix la traducció de les obres dels Dumas (no s'indica l'autoria de la de Murger).

Editorial Cervantes⁷³⁷

L'escriptor i editor Vicent Clavel i Andrés (València, 1888 – Barcelona, 1967) funda l'editorial Cervantes l'any 1916 a València. Clavel s'havia iniciat com a redactor al diari republicà *El Pueblo* i, el 1916, s'instal·la a Madrid per formar part de la redacció d'*El País* i *El Radical*. El 1916, de nou a València, s'orienta cap el món editorial (anteriorment ja havia treballat amb Blasco Ibáñez a Prometeo) i funda, com ja he dit, l'Editorial Cervantes. El 1920 esdevé clau per a Cervantes: Clavel s'associa amb Fernando Maristany (Barcelona, 1883 – 1924) i trasllada l'editorial a Barcelona, primer al número 72 de la Rambla de Catalunya⁷³⁸ (1923) i, més tard, a l'emplaçament definitiu del número 382 de la Diagonal (1929).

Segons es desprèn del catàleg de 1931 que he pogut consultar, l'oferta de l'editorial és íntegrament en espanyol i notablement heterogènia: així, al costat de les col·leccions obertament literàries (la majoria), n'ofereix d'altres de tipus enciclopèdic, o de dedicades a la ciència, la medicina, el llibre tècnic o el de viatges. En tots els casos, hi sobresurten les traduccions, suposadament sempre directes i confiades a acreditats professionals, entre els quals destaquen Vicente Díez de Tejada, Manuel de Montoliu, Rudolf Slabý o els mateixos Vicent Clavel i Fernando Maristany. De fet, només en el període 1923 – 1930 el segell publica

⁷³⁴ [Columna publicitària de Central Catalana de Publicacions]. *Boletín Musical* (núm. 3, maig 1928), p. 6.

⁷³⁵ [Columna publicitària de Central Catalana de Publicacions]. *Boletín Musical* (núm. 21, desembre 1929), p. 14.

⁷³⁶ «Publicaciones Musicales». *Boletín Musical* (núm. 18, agost 1929), p. 13.

⁷³⁷ Síntesi a partir de: Cervantes 1931; Llanas 2005, 289 – 292; base de dades d'aquesta recerca.

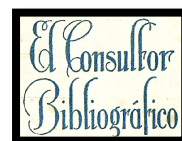
⁷³⁸ M'adono que l'adreça coincideix amb la del segell editorial Carlos Seither (en parlo en aquest mateix capítol).

4. Editorials i editors

prop de 90 traduccions literàries repartides en diverses col·leccions. La que en recull més és, sens dubte, *Los Príncipes de la Literatura*, amb una vintena de títols des de 1926 amb noms com Fiodor Dostoievski, Eça de Queirós, Gustave Flaubert, Nikolai Gogol, Selma Lagerlöf o Wladyslaw Reymont. A continuació se situa la *Selección de Novelas Breves*, amb una desena d'obres narratives, entre d'altres, de Charles Dickens, Eça de Queirós, Gustave Flaubert, Lev Tolstoi o Anton Txèkhov. Un dels vaixells insígnia de Cervantes és, sens dubte, *Las Mejores Poesías (Líricas) de los Mejores Poetas*; dirigida per Fernando Maristany, durant la primera dictadura del s. XX la col·lecció edita, traduïts a l'espanyol, diversos reculls poètics dedicats a autors com Charles Baudelaire, Alphonse de Lamartine, Edgar Allan Poe o Jacint Verdaguer. Arriba el torn de parlar d'*Obras*, una col·lecció que agrupa sèries de títols dedicats a un únic autor, en aquest cas, Pierre Loti i Selma Lagerlöf; de característiques similars, *Obras Completas* es limita a recollir novel·la negra d'Edward Phillips Oppenheim. Finalment, i amb un gruix menor pel que fa a les traduccions contingudes, la *Colección Cervantes* aplega quatre títols de Selma Lagerlöf, i *Universo*, un de Boris Lavreniov. Ja fora de col·lecció, s'editen traduccions de Raul Brandão, Fiodor Dostoievski, T. S. Eliot, Théophile Gautier o Julius Zeyer, entre d'altres.

El Consultor Bibliográfico⁷³⁹

Sota la direcció de Juan Carlos de Guídice, l'agost de 1925 apareix a Barcelona el primer número de *El Consultor Bibliográfico*, una publicació mensual dedicada a informar de la producció editorial principalment en

llengua espanyola. A banda de dedicar una secció bibliogràfica estrictament a catalogar les diverses novetats editorials, la revista publica també obres i assaigs de caràcter divers, tant originals com traduïts. És el cas, coincidint amb el període 1923 – 1930, d'algun títol de Fidelino de Figueiredo en traducció de José M. de Cossío.

Tipografía Cosmos⁷⁴⁰

Segons comprovo a la secció bibliogràfica de la madrilenya *La Revista Blanca*,⁷⁴¹ el 1924 la Tipografía Cosmos es troba instal·lada al número 85 del carrer de Sant Pau, a Barcelona. Sota aquesta raó social, i tal com constaten els catàlegs de les principals biblioteques i llibreries en línia, el segell edita llibres de temàtiques tan diverses com ara política, economia, ciència, tecnologia o psicologia, així com també alguns volums narratius i de memòries. En aquesta

⁷³⁹ Síntesi a partir de: hemeroteca BNE [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁷⁴⁰ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

⁷⁴¹ PESTAÑA, Ángel. «Mesa revuelta». *La Revista Blanca* (15 setembre 1924), p. 38.

darrera línia, i coincidint amb el període estudiat, Cosmos publica Joan Puig i Ferrer traduït a l'espanyol per Felipe Aláiz.

Dalmau Carles⁷⁴²

Josep Dalmau Carles (Sant Cebrià dels Alls, 1857 – Girona, 1928), mestre de professió, funda l'editorial que porta el seu nom el 1904. Ubicat a Girona, el nou segell s'especialitza en l'edició de llibres i materials escolars, tant en català com en espanyol. Ja des dels inicis, Dalmau Carles s'interessa pel mercat americà, dins del qual aconsegueix assentar-se ben aviat gràcies a la qualitat de les seves edicions. Pel que fa al catàleg, em baso en el de 1929 a l'hora d'exposar que l'editorial se centra sobretot en les obres de lectura, amb presència de títols traduïts de Daniel Defoe i Alphonse Daudet durant el període estudiat (als volums no consta que pertanyin a cap col·lecció concreta, però sí la responsable de traduir-los, això és, Maria Pla Dalmau); amb un pes menor, Dalmau Carles toca altres àmbits com ara ciència, geografia i història, gramàtica, art, l'enciclopèdia escolar o el quadern d'escriptura. Per últim, ofereix també un ampli ventall de material escolar de tota mena.

Edita

En plena dictadura, Josep Zendera Fecha (Barcelona, 1899 – 1969)

funda l'editorial Edita. Ben aviat, però, la nova iniciativa es fusiona

amb l'editorial Juventud. Per a més informació sobre les col·leccions d'aquest segell amb presència de traduccions, remeto a la síntesi monogràfica dedicada a Juventud en aquest mateix capítol.

Editorial Esmeralda⁷⁴³

La portada d'un dels títols⁷⁴⁴ que publica l'Editorial Esmeralda em permet situar-ne la seu als números 7 – 9 del carrer dels Boters, a Barcelona. Coincidint amb el període estudiat, l'editorial publica un parell de versions d'obretes teatrals d'Eugène Heltai i Hans Muller; en tots dos casos és Amichatis (pseudònim de Josep Amich i Bert) qui signa la versió catalana.

⁷⁴² Síntesi a partir de: Dalmau 1929; Llanas 2005, 224 – 227; base de dades d'aquesta recerca.

⁷⁴³ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

⁷⁴⁴ MULLER, Hans. *La dona de la vida*. Barcelona: Editorial Esmeralda, 1926.

Casa Editorial Feliu i Susanna⁷⁴⁵

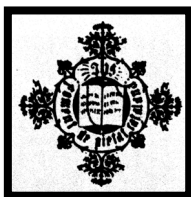
Segons es desprèn de la premsa coetània, Feliu i Susanna (ronda de Sant Pere, núm. 36, Barcelona) desenvolupa la seva activitat en tres àmbits. Així, el 1906 *La Veu de Catalunya* parla de tallers gràfics quan l'esmenta a la secció bibliogràfica;⁷⁴⁶ al seu torn, el 1909 *L'Esquella de la Torratxa* s'hi refereix com a casa editorial;⁷⁴⁷ per últim, el 1910 *La Publicidad* la presenta com a llibreria.⁷⁴⁸ En qualsevol cas, durant la dictadura de Primo de Rivera es tracta d'una iniciativa consolidada, present en esdeveniments rellevants com ara l'Exposició Universal de 1929 i amb un catàleg que posa a disposició del lector una heterogènia oferta de llibres tècnics i, en menor mesura, literatura (així ho confirma un anunci publicat a *La Veu de Catalunya* el juliol de 1929).⁷⁴⁹ Les traduccions literàries (sempre a l'espanyol) són escasses dins l'oferta de l'editorial, amb autors com Robert William Chambers i E. M. Hull traslladats per Tomás Orts Ramos, Palmira Viñolas i Guillermo Boladeres.

Editorial Fluid⁷⁵⁰

Joan Morral, impressor de professió, funda a Terrassa l'Editorial Fluid el 1930. La trajectòria de la nova empresa resulta, però, de vol gallinaci, i el 1932 tanca les portes amb només cinc volums al catàleg, tots en català i fora de col·lecció; sigui com sigui, el mateix any 1930 la traducció hi és representada amb un recull de Frederic Mistral traslladat per Alfons Maseras.

Foment de Pietat Catalana⁷⁵¹

Mossèn Eudald Serra i Buixó (1882 – 1967) funda el Foment de Pietat Catalana el 1909, tot i que no és fins a 1913 que comença a operar com a editorial. Situat als números 9 i 11 del carrer de Duran i Bas, el nou segell s'especialitza en l'edició, en català, de textos religiosos. L'edició de llibres és només una de les línies d'activitat del Foment, que també ofereix fulls i estampes, publicacions periòdiques, partitures i cants i, finalment, materials litúrgics diversos (medalles, imatges, recordatoris...). Tornant als llibres, entre 1923 i 1930 el catàleg de l'editorial recorre a la traducció en diverses ocasions, amb una desena de volums de sant Alfons Maria de Liguori,

⁷⁴⁵ Síntesi a partir de: Llanas 2005, 262 – 263; base de dades d'aquesta recerca.

⁷⁴⁶ «Notícies de Barcelona». *La Veu de Catalunya* (4 octubre 1906), p. 4.

⁷⁴⁷ SEPT SCIENCIES. «Llibres». *L'Esquella de la Torratxa* (núm. 1605, 1 octubre 1909), p. 640.

⁷⁴⁸ «Bibliografia». *La Publicidad* (7 juliol 1910), p. 4.

⁷⁴⁹ [Text publicitari de Casa Editorial Feliu i Susanna]. *La Veu de Catalunya* (20 juliol 1929), p. 4.

⁷⁵⁰ Síntesi a partir de: Caballeria i Codina 1994, 97; base de dades d'aquesta recerca.

⁷⁵¹ Síntesi a partir de: Llanas 2005, 216 – 220; base de dades d'aquesta recerca.

sant Ignasi de Loiola, Tomàs de Kempis o santa Teresa de Lisieux, així com també diversos textos bíblics. Darrere la traducció d'aquestes obres, sovint presentades en edicions bilingües, s'hi troben noms com Josep Carner, Josep Calveras, Cebrià Montserrat o Marià Serra.

Editorial Franciscana⁷⁵²

Segons afirma *La Gaceta Literaria* en un llarg article dedicat a l'exposició del llibre català a Madrid (1927), l'Editorial Franciscana reuneix una «copiosa producció de obras piadosas de franciscanismo y de pedagogía»,⁷⁵³ principalment llibres, però també publicacions periòdiques. Regentada pels pares caputxins de Sarrià, ofereix títols de sant Bernadí de Siena i Dietrich Hildebrand durant el període estudiat; noms com Eugeni de la Bisbal o Marc de Castellví formen part de la nòmina de traductors del segell.

Fundació Bernat Metge⁷⁵⁴

Gràcies al mecenatge de Francesc Cambó, l'any 1922 inicia l'activitat a Barcelona la Fundació Bernat Metge, amb la voluntat de recuperar els clàssics grecs i llatins mitjançant la publicació d'edicions bilingües. Fruit de la mateixa iniciativa, el 1926 s'estableix l'editorial Alpha al número 30 de la Via Laietana (el domicili barceloní de Cambó), que, a banda d'hostatjar la Fundació Bíblica Catalana⁷⁵⁵ i posteriorment la col·lecció Monumenta Cataloniae, aixopluga les edicions de la Fundació Bernat Metge. Joan Estelrich (Felanitx, 1896 – París, 1958), director de la Fundació, en justifica la necessitat després de constatar que les lletres catalanes pateixen una mancança pel que fa a autors clàssics; ho verbalitza així en el fulletó de presentació de la col·lecció, editat, entre d'altres, a les pàgines de *La Revista* el 1922: «les nostres lletres pròpies, tot just renascudes, no poden satisfer, però, per causa de llur insuficiència, les necessitats de lectura d'un poble modern i complex».⁷⁵⁶ Esterlich, doncs, no dubta a afirmar que «ens cal l'estudi fervorós de l'antiguitat greco-llatina. I ens cal, no com a luxe d'arribistes, sinó com la necessitat de fruitir una noble herència que ens pertany i no havíem pogut gaudir-ne encara». El resultat d'aquest estudi ha d'assolir «la màxima importància i dignitat científica» i, a més, ha de permetre oferir «al nostre poble els autors clàssics en edicions catalanes, en traduccions al

⁷⁵² Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

⁷⁵³ «Exposición del libro catalán». *La Gaceta Literaria* (núm. 23, 1 desembre 1927), p. 1 – 2.

⁷⁵⁴ Síntesi a partir de: La Bernat Metge [en línia]; Llanas 2005, 191 – 195; Franquesa 2013-1; Franquesa 2013-2, 49 – 64.

⁷⁵⁵ M'hi refereixo en la següent síntesi monogràfica.

⁷⁵⁶ ESTELRICH, Joan. «La fundació Bernat Metge». *La Revista*. (núm. 163 – 164, 1 – 16 juliol 1922; núm. 165 – 166, 1 – 16 agost), p. 157 – 161; 174 – 177.

4. Editorials i editors

català». Quan es refereix a «el nostre poble», Estelrich ho fa pensant en un públic general i heterogeni:

El nostre programa aspira també a suscitar l'interès de tothom. L'adhesió, només, d'una *élite* poc nombrosa, no sabria satisfer-nos, car no volem crear simplement un luxe de vanitat nacional ni una cultura artificial del patriotisme.

Segons s'exposa al fulletó, la tasca de traducció es planteja així:

Les obres hauran d'ésser considerades no com a textos morts, sinó com a obres d'art, obres vivents, produïdes per homes que hi abocaren llur vida. Per això, en les traduccions nostres, hi col·laboraran els filòlegs amb els artistes, tal volta amb preponderància dels darrers. [...] Així l'entusiasme creador, el sentit delicat de la forma, restituint en nostra llengua la bellesa dels textos antics, completarà l'obra del filòleg.

S'opera d'aquesta manera, en definitiva, per «facilitar la intel·ligència del text antic i permetre ensems, als que no poden anar directament a l'original, sentir-ne llur frescor i encís immortals». No es perd de vista, però, la dificultat de l'empresa, i com que «el ritme de la poesia i de la prosa sols pot assolir-se d'una manera imperfecta», totes les traduccions són en prosa. Per últim, i segons exposa Franquesa (2013, 64), es pot afirmar que la Fundació Bernat Metge, lluny de cercar l'erudició filològica, neix amb la voluntat de portar a terme una tasca pedagògica i, alhora, aprofitar l'oportunitat que brinden les traduccions per col·laborar en l'establiment de la llengua catalana literària.

Amb tots els objectius ben delimitats, la Fundació Bernat Metge arrenca amb força i publica el primer volum el 1923 (una traducció de *De la natura*, de Lucreci); el 1930, ja compta amb una trentena d'autors dins del catàleg (més de 50 volums), amb noms com ara Aristòtil, Cató, Ciceró, Ovidi, Plutarc o Sèneca. Els responsables de les traduccions, com no podia ser d'una altra manera si es té en compte la voluntat expressada en el fulletó, són personalitats de primera fila, amb Carles Riba al capdavant, però també Joaquim Balcells, Carles Cardó, Manuel de Montoliu, Marçal Olivar o Ferran Soldevila.

Fundació Bíblica Catalana⁷⁵⁷

Fruit del mecenatge de Francesc Cambó, el 1922 s'estableix la Fundació Bíblica Catalana, una institució l'objectiu principal de la qual és la publicació en català i l'estudi dels llibres bíblics. El mateix Cambó (1981, 413 – 414) ho explica a les seves memòries:

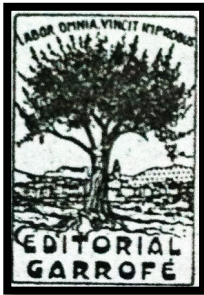

⁷⁵⁷ Síntesi a partir de: Llanas 2005, 191 – 195; base de dades d'aquesta recerca.

Conversant amb el pare Bonaventura Ubach va venir-me la idea de crear una Fundació Bíblica Catalana amb objecte no exclusivament de publicar en català els textos sagrats, sinó de crear un nucli d'estudis i publicacions referents a la Bíblia semblant al que jo havia vist i admirat a Jerusalem.

Així, a l'empara de l'Editorial Alpha el 1928 inicia la publicació de la Bíblia en volums, cinc dels quals apareixen dins del període estudiat. Entre els traductors de la iniciativa s'hi troben Carles Riba, Carles Cardó, Antoni Maria de Barcelona o Josep Maria Millàs Vallicrosa.

Editorial Garrofé⁷⁵⁸

El catàleg de 1928 em permet situar l'Editorial Garrofé als números 12 i 14 del carrer de Villarroel, a Barcelona. L'oferta del segell, en espanyol, s'especialitza en les novel·les populars i de consum, amb diverses col·leccions dedicades a la narrativa sentimental, històrica o d'aventures. Durant la primera dictadura del s. XX, Garrofé edita set traduccions repartides en diverses col·leccions. La més activa en aquest sentit és, sens dubte, *Las Grandes Novelas de Amor*, amb cinc volums signats per Pierre Decourcelle, Maxime La Tour i Marcel Priollet; la resta, títols de F. Dumaine i Alexandre Dumas (pare), s'integren respectivament a *La Novela de Bolsillo* i *Tesoro de Autores Ilustres*. Darrere d'aquestes traduccions hi ha noms com Antoni Guardiola i Fernando Barangó Solís.

Editorial Gassó⁷⁵⁹

Situada al número 4 del carrer de Santa Teresa, a Barcelona, l'editorial Gassó neix, possiblement, durant la dècada de 1910 (les primeres referències que n'he trobat a la premsa es remunten a 1914, al fulletó de la publicació madrilenya *El Globo*).⁷⁶⁰ Segons es desprèn del catàleg de 1930, el segell disposa d'una oferta força heterogènia i sempre en espanyol, que va del llibre pràctic a la història, passant per les ciències ocultes, la filosofia o, fins i tot, els esports. A tot això cal sumar-hi una important secció literària dedicada, sobretot, a la narrativa popular, ja sigui de creació, ja sigui traduïda. Així doncs, al costat de col·leccions com *Novelas Populares*, *Biblioteca Selecta* o *Biblioteca Arte* (amb un títol d'Erckman-Chatrion entre 1923 i 1930), Gassó consagra sèries senceres a un únic autor, com en el cas de Charlotte Mary Brame durant el període estudiat. Signen aquestes traduccions noms com Valentín de Pedro i Sansón Carrasco.

⁷⁵⁸ Síntesi a partir de: Garrofé 1928; base de dades d'aquesta recerca.

⁷⁵⁹ Síntesi a partir de: Gassó 1930; Llanas 2005, 150 – 153;

⁷⁶⁰ «Nuestro folletín». *El Globo* (25 febrer 1914), p. 2.

Gustavo Gili⁷⁶¹

El 1902 Gustau Gili i Roig (Irun, 1868 – Barcelona, 1945) funda a Barcelona l'editorial que porta el seu nom. Gili esdevé, sens dubte, una de les principals figures de la indústria editorial catalana: així, sempre compromès amb el sector, participa activament en la fundació de la Cambra Oficial del Llibre de Barcelona, una institució que arriba a presidir. Tornant a l'editorial Gustavo Gili, s'instal·la al número 45 del carrer d'Enric Granados i inicia l'activitat centrada en l'edició religiosa. Ben aviat, però, completa l'oferta (i l'acaba substituint) amb llibres científics i tècnics i, també, títols literaris. De l'anàlisi de la base de dades d'aquesta recerca i del catàleg de 1933 s'extreu que gran part de l'oferta de l'editorial (en espanyol) es dedica a les obres tècniques i científiques; en menor mesura, tot i que amb una presència més que rellevant, se situa la literatura, amb diverses col·leccions amb presència de traduccions que comento més endavant; per últim, completa el catàleg una secció heterogènia de títols d'història, ciències socials i polítiques, dret, filosofia, pedagogia, economia, comerç o, fins i tot, música.

Arribat aquest punt, situo el focus d'atenció en el període 1923 – 1930 per tal d'exposar el pes de la traducció en les col·leccions literàries de l'editorial. La pràctica totalitat de la cinquantena de volums traduïts pertany al gènere narratiu: gairebé la meitat s'integra dins la Colección Selecta Internacional, dedicada a la difusió de la narrativa d'autors estrangers coetanis (Henri Bordeaux, Paul Keller, Jack London, Ivan Turguenev o Mark Twain); en segon lloc apareix la Biblioteca Emporium, amb una desena d'obres narratives amb rerefons marcadament catòlic (René Bazin, Henri Bordeaux, Miquel Costa i Llobera, Marie Reynès Monlaur o Booth Tarkington); resulta destacable la sèrie Aventuras de Tarzán, amb novament una desena de volums protagonitzats pel famós personatge creat per Edgar Rice Burroughs; per últim, Obras Completas recull un parell de volums miscel·lanis que, sota el títol de *Traduccions selectes*, contenen una selecció de peces traduïdes al català per Narcís Oller. En la nòmina de traductors de Gustavo Gili hi apareixen, també, noms com Eugenio de Escalante, Juan Gil Angulo o, sobretot, Emilio María Martínez Amador i Enrique Tomasich.

⁷⁶¹ Síntesi a partir de: Gustavo Gili 1933; Castellano 2013, 13 – 32; Llanas 2005, 123 – 128; base de dades d'aquesta recerca.

Editorial Helios⁷⁶²

A partir d'un anunci publicat a la madrilenya *La Gaceta Literaria* el 1928,⁷⁶³ situo la seu de l'Editorial Helios al 541 de la Gran Via de les Corts Catalanes, a Barcelona. Amb una ràpida consulta al catàleg de les principals biblioteques i llibreries en línia, es pot afirmar que l'oferta del segell es caracteritza per la transversalitat, fins al punt que va del llibre científic i tècnic al manual històric, passant, en fi, per la literatura. Tanmateix, el paper d'Helios pel que fa a l'edició de traduccions literàries de 1923 a 1930 és realment testimonial, i es limita a una única obra narrativa de Gustav Meyrink amb traducció d'Arturo Schulze.

Herder Editorial⁷⁶⁴

El 1925 l'editorial Herder, fundada a Friburg el 1801, obre una seu comercial al número 22 del carrer de Balmes (Barcelona) amb la intenció de donar sortida a un catàleg cada cop més extens d'obres en espanyol. A l'hora d'examinar la producció del segell, cal tenir en compte que parteix de la voluntat de fer una aportació en l'estudi de les humanitats i de la religió, sempre des de perspectives properes a la tradició cristiana. Així, i com constato al catàleg de 1931, ofereix al públic lector, i mitjançant la traducció, un ampli ventall de volums de teologia, filosofia, religió, psicologia, sociologia, educació o ensenyament i aprenentatge d'idiomes. A més, cal destacar també la presència d'uns quants títols literaris escadussers al catàleg coincidint amb el període estudiat: es tracta d'un parell de volums de Bernard Arens i Edmond Loutil integrats dins les col·leccions *Galería de Narraciones Ilustradas Dedicadas a la Juventud* i, també, *Las Buenas Novelas*; Felipe Villaverde n'és un dels traductors.

La Hormiga de Oro⁷⁶⁵

El 1884, el polític i periodista Lluís Maria de Llauder i de Dalmases (Madrid, 1837 – Barcelona, 1902) inicia la publicació de la revista catòlica *La Hormiga de Oro*. Tot just un any després, obre al carrer Ciutat (Barcelona) un negoci de llibreria que, sota el mateix nom, esdevé impremta i editorial a partir de 1887. El segell ocupa diversos

⁷⁶² Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

⁷⁶³ [Columna publicitària d'Editorial Helios]. *La Gaceta Literaria* (núm. 33, 1 maig 1928), p. 6.

⁷⁶⁴ Síntesi a partir de: Herder 1931; Quiénes somos [en línia]; Qui som [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁷⁶⁵ Síntesi a partir de: Hormiga de Oro 1926; Hormiga de Oro 1929; Hormiga de Oro 1930; Llanas 2004, 190; base de dades d'aquesta recerca.

4. Editorials i editors

emplaçament: així, el catàleg de 1926 el situa al número 26 de la plaça de Santa Anna; al seu torn, el de 1929 l'ubica a l'avinguda del Portal de l'Àngel, 2. Em baso en aquests catàlegs i en el de 1930 a l'hora d'exposar que l'oferta de La Hormiga de Oro se centra en el llibre religiós, amb diverses sèries (en espanyol) d'obres místiques, biografies de sants, títols apologètics, d'altres de dedicats a la predicació o, ara en català, peces escèniques amb rerefons catòlic. Des del punt de vista de la traducció literària, el 1930 edita tres títols de Mary Floran a la col·lecció de novel·les sentimentals Horas Azules. Encara dins del mateix gènere, publica un volum de Paul Segonzac a la Colección Princesa i, en català i fora de col·lecció, una novel·leta de Xavier de Maistre. Els responsables d'aquestes traduccions són noms com Josep Forn, Josep Pugès i, sobretot, Felipe Villaverde.

Editorial Hoy⁷⁶⁶

Ubicada a Barcelona, la casa editorial Hoy s'extingeix pels volts de 1925, i el seu fons passa a les mans de l'Editorial Vértice (així ho revela un anunci publicat a *El Consultor Bibliográfico*).⁷⁶⁷ Coincidint amb el període estudiat, Hoy publica almenys un títol d'Edward Douwes Dekker dins la col·lecció Nuestros Libros; Felipe Aláiz és qui n'assumeix la traducció.

Ediciones y Publicaciones Iberia⁷⁶⁸

Les Ediciones y Publicaciones Iberia s'instal·len, amb Joaquín Gil Guiñón al capdavant, al 179 del carrer d'Aribau, a Barcelona. La totalitat de la producció recollida en la base de dades apareix a partir de 1926, fet que em porta a proposar la dècada de 1920 com a moment de fundació de l'empresa. Sigui com vulgui, dedica una part més que important de la seva activitat a l'edició de literatura popular i de consum, tant de creació com traduïda, gairebé sempre en espanyol i, a més, destinada a totes les butxaques: ho corrobora l'eslògan emprat en un anunci de 1928 a *La Vanguardia*, que presenta Iberia com «*las Ediciones más baratas de España*».⁷⁶⁹ Situo ara el focus d'atenció en la traducció literària per constatar que, de 1926 fins a 1930, Iberia esdevé un dels segells més actius a Catalunya, amb més d'un centenar de versions repartides en diverses col·leccions narratives. La més prolífica en aquest sentit és, sens dubte, *La Novela de Aventuras* (1928), amb vora una seixantena de títols de Fenimore James Cooper, Hans Dominik, Arthur Conan Doyle, Henry Rider Haggard, Thomas

⁷⁶⁶ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

⁷⁶⁷ [Columna publicitària d'Editorial Vértice]. *El Consultor Bibliográfico* (núm. 5, 1 desembre 1925), p. 148.

⁷⁶⁸ Síntesi a partir de: Iberia 1927; Llanas 2006, 155 – 157; base de dades d'aquesta recerca.

⁷⁶⁹ [Columna publicitària de Colección Joya]. *La Vanguardia* (26 octubre 1928), p. 10.

Mayne Reid o Georges Simenon (sota el pseudònim de Georges Sim). Iniciada el 1928, la Colección Joya conté una quinzena de traduccions pertanyents al gènere de la novel·la sentimental, amb autors com Arthur Applin, Erckmann-Chatrian, Margaret Wolfe Hungerford, J. H. Rosny, George Sand, Frédéric Soulié i Eugène Sue. En l'anunci a *La Vanguardia* citat anteriorment, es defineix aquesta col·lecció d'aquesta manera:

Es una serie de novelas vibrantes, con un sentido de realidad que, sin apartarse de la moral, despertarán en su intimidad toda la emoción humana que guarde para sus horas perdidas.

Col·leccions com Biblioteca Selecta (1927), Grandes Aventuras (1927) i El Hampa Moderna (1929) ronden les cinc traduccions dins la seva nòmina de títols: la primera es dedica a autors internacionals de la categoria d'Honoré de Balzac, Arthur Conan Doyle o Lev Tolstoi; al seu torn, la segona se centra en la literatura d'aventures, amb noms com Gustave Aimard, de nou Arthur Conan Doyle, Thomas Mayne Reid i Robert Louis Stevenson; en relació a la tercera, la integren diverses novel·les d'intriga de Guy de Teramond dedicades al crim organitzat. Dedicada a la novel·la sentimental, la Biblioteca Azul (1926) recull tres títols de Mary Elizabeth Braddon, Margaret MacGill i Pelham Grenville Wodehouse. Finalment, tot i que només hi és present amb una única traducció (un títol d'Arthur Conan Doyle), la darrera col·lecció que comentaré, Biblioteca Popular Il·lustrada (1927), resulta especialment rellevant pel fet que s'edita en català. El 1927 *La Veu de Catalunya* la descriu com una «publicació mensual de novel·les completes de misteri, amor i aventures» i, a continuació, afegeix que «Edicions i Publicacions Ibèria emprèn aquesta Biblioteca catalana suposant que el públic català, amant de les aventures extraordinàries, correspondrà complidament». ⁷⁷⁰ Tanco aquesta síntesi monogràfica amb els traductors més actius a Iberia, sempre tenint en compte que en almenys una trentena dels volums analitzats no se n'esmenta el nom; en qualsevol cas, el llistat conté noms com Francesc Almela i Vives, Julio Calvo Alfaro o José Pérez Guerrero.

Editorial Ibérica ⁷⁷¹

Les primeres referències que trobo d'Editorial Ibérica es remunten al gener de 1913, i consisteixen en un anunci que l'empresa publica a les pàgines de *Catalunya. Revista Setmanal*. ⁷⁷² El text publicitari permet afirmar que, aleshores, Editorial Ibérica desenvolupa l'activitat des del número 87 del

⁷⁷⁰ «Vida Literària». *La Veu de Catalunya* (3 gener 1927), p. 10.

⁷⁷¹ Síntesi a partir de: Ibérica 1924; Llanas 2005, 138 – 139; base de dades d'aquesta recerca.

⁷⁷² [Columna publicitària d'Editorial Ibérica]. *Catalunya. Revista Setmanal* (núm. 276, 25 gener 1913), p. 22.

4. Editorials i editors

carrer de Balmes, a Barcelona. No en serà, però, la seu definitiva: el 1916 la secció bibliogràfica de la publicació madrilenya *La Lectura*⁷⁷³ la ubica al 62 del Passeig de Gràcia; posteriorment, ocupa el número 183 del carrer de Provença; i per últim, un butlletí de comandes de 1924 en situa la seu al número 188 de l'aleshores carrer de Coello (actualment, de Londres). No he trobat dades que em permetin identificar la persona responsable de la fundació del segell, però les fonts publicitàries que acabo de citar hi situen Josep Pugès al capdavant, fins i tot abans de la seva entrada a l'Editorial Catalana el 1917.⁷⁷⁴ Pel que fa a la producció, Ibérica empra principalment l'espanyol, tot i que també recorre al català en una desena de títols fora de col·lecció. Sigui com vulgui, constato al butlletí de 1924 citat anteriorment que el contingut del catàleg resulta heterogeni: ofereix llibres de religió, ciències naturals, assaig, viatges, pedagogia i, també, obres literàries, siguin de creació, siguin traduccions. Algunes d'aquestes traduccions literàries daten del període estudiat, i se situen dins la col·lecció Los Grandes Autores (1924), integrada per clàssics universals com Dante, John Milton, Bozêna Nêmcova o Homer. Darrere aquestes traduccions, s'hi troben Manuel Aranda Sanjuán, Juan Mateos de Diego, Rudolf Slabý i Manuel Vallvé.

J. Prats Anguera⁷⁷⁵

L'octubre de 1921 *La Veu de Catalunya* informa de l'admissió de J. Prats Anguera a la Cambra del Llibre de Barcelona.⁷⁷⁶ Ubicat al número 86 del carrer de Bertran, el nou segell editorial s'especialitza ben aviat en la publicació, en espanyol, de novel·les moralitzants per al públic femení, la majoria integrades dins una Biblioteca Moderna de Novelas Selectas. Esteban Monegal, censor d'ofici del Bisbat de Barcelona, no dubta a enviar a l'editor una nota d'agraïment a través de les pàgines de *La Vanguardia* per la tasca que ha emprès amb aquesta col·lecció; en primer lloc, li dona les gràcies per la iniciativa de «*moralizar por medio de la novela, en estos tiempos en que no pocos se empeñan en desviar y aún corromper las almas*»; seguidament, desitja que tingui «*muchos imitadores en esta empresa tan noble y cristiana, digna, por tantos títulos, de alabanza y encomio*». Per últim, identifica amb claredat el públic objectiu de la col·lecció: «*No*

⁷⁷³ «Libros Recibidos». *La Lectura* (setembre 1914), p. 538.

⁷⁷⁴ Remeto a la síntesi monogràfica dedicada a l'Editorial Catalana en aquest mateix capítol.

⁷⁷⁵ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

⁷⁷⁶ «La Cambra del Llibre». *La Veu de Catalunya* (22 octubre 1921), p. 14.

*sabe usted el bien que hace al espíritu de todos sus lectores, especialmente lectoras, madres e hijas, casadas y solteras, al ofrecerles modelos que imitar».*⁷⁷⁷

La pràctica totalitat dels volums inclosos a la Biblioteca Moderna són traduccions, una quinzena de les quals s'editen coincidint amb la primera dictadura del s. XX (sense indicació d'any, en força casos); es tracta gairebé sempre de títols de Mary Floran, tot i que també hi ha noms com M. Maryan i Emmanuel Soy. Felipe Villaverde és el traductor més actiu dins la col·lecció.

J. Sanxo/J. Sancho – Editor⁷⁷⁸

Segons he pogut comprovar en un catàleg de 1928, la seu de J. Sanxo – Editor (posteriorment, J. Sancho) es troba al número 9 del carrer del Bou de Sant Pere, a Barcelona; posteriorment, un dels fulletons de l'editorial en situa la seu en una altra ubicació, concretament al número 30 de la Rambla de les Flors.⁷⁷⁹ El segell distribueix l'activitat en dues línies: l'edició de llibres i l'edició de

fulletons distribuïts en quioscos. En tots dos casos, el gruix de la producció (sempre en espanyol) se l'enduu la literatura popular i de consum, especialment els títols sentimentals i d'aventures. Paral·lelament, ofereix una sèrie de cròniques centrades en la Guerra del Rif i, a més, tota mena de llibres i manuals pràctics sobre temes tan diversos com els bons costums, la cuina, la medicina casolana o les tècniques de flirteig. Deixo per al final la Biblioteca Nuevo Surco (1928), l'única col·lecció que acull una traducció literària durant el període estudiat; dirigida per Laura Brunet (així n'informa un anunci publicat el 1928 a *La Gaceta Literaria* de Madrid),⁷⁸⁰ se centra en la narrativa russa d'autors com Aleksandr Kuprin, traduït per José Polo Barbero.

⁷⁷⁷ MONEGAL, Esteban. «Biblioteca recomendable: un testimonio de calidad». *La Vanguardia* (20 març 1921), p. 7.

⁷⁷⁸ Síntesi a partir de: Sanxo 1928; base de dades d'aquesta recerca.

⁷⁷⁹ BARRYMORE, W. *Un viaje al planeta Marte*. Barcelona: J. Sanxo – Editor.

⁷⁸⁰ [Columna publicitària de Colección Nuevo Surco]. *La Gaceta Literaria* (núm. 48, 15 desembre 1928), p. 2.

Ediciones Jason⁷⁸¹

Constato en un anunci aparegut el 1932 a *La Publicitat* que les Ediciones Jason s'ubiquen al 13 del carrer Ample, a Barcelona,⁷⁸² probablement coincidint amb les darreries de la dècada de 1920 (la datació dels primers volums de l'editorial que he pogut trobar en el catàleg de les principals biblioteques i llibreries en línia així m'ho fa pensar); no es tracta, però, de l'únic emplaçament del segell: un catàleg publicat durant la dècada de 1930 el situa al número 201 del carrer del Consell de Cent. Sigui com vulgui, l'oferta de Jason, íntegrament en espanyol, incideix especialment en temes relacionats amb la Rússia comunista, amb diversos volums que van des de l'estudi i l'anàlisi política fins a la literatura, inclosa una col·lecció dedicada exclusivament a Los Novelistas de la Rusia Roja. Paral·lelament, també s'aproxima al manual tècnic, el llibre biogràfic, la medicina o, fins i tot, la sexualitat, amb una col·lecció específica. Deixo per al final la col·lecció literària Obras Completas que, coincidint amb el període estudiat, acull tres títols de Knut Hamsun en traducció de Luis Molins Correa.

Joaquín Gil⁷⁸³

A les darreries del període 1923 – 1930, Joaquín Gil Guiñón alterna el nom propi i la raó Ediciones y Publicaciones Iberia⁷⁸⁴ per desenvolupar la seva tasca d'editor. Tenint en compte que al capdavant de tots dos segells hi ha la mateixa persona, resulta versemblant proposar que comparteixen seu al 179 del carrer d'Aribau, a Barcelona. Poc abans de l'esclat de la guerra espanyola, Gil es trasllada a l'Argentina amb l'objectiu d'obrir nous mercats;

tanmateix, el conflicte el força a instal·lar-s'hi definitivament sense abandonar, però, l'activitat d'editor. Sigui com vulgui, des dels inicis el segell ofereix un catàleg en espanyol ben variat que inclou llibres de viatges, història, biografia, biologia i botànica, art o obres literàries, tant de nova creació com traduccions. Em centro precisament en la traducció literària per concloure que, durant el període estudiat, resulta gairebé anecdòtica, fins al punt que es limita a un parell de novel·les de viatges escrites per Elisabeth Savy i Karl Spindler, en traducció de Mario Verdaguer i Mateo Mille respectivament.

⁷⁸¹ Síntesi a partir de: Jason c. 1930; base de dades d'aquesta recerca.

⁷⁸² [Columna publicitària d'Ediciones Jason]. *La Publicitat* (28 gener 1932), p. 5.

⁷⁸³ Síntesi a partir de: Llanas 2006, 155 – 157; base de dades d'aquesta recerca.

⁷⁸⁴ Remeto a la síntesi monogràfica dedicada a Ediciones i Publicaciones Iberia en aquest capítol.

Editorial Juventud/Joventut⁷⁸⁵

Josep Zendrera Fecha funda l'editorial Juventud el 1923, any en què es constitueix la societat anònima propietària del segell, integrada per la família Molino, Juli Gibert i el mateix Josep Zendrera. Més endavant, el fundador compra totes les accions de l'empresa i se'n converteix en propietari únic. En aquest punt, obro un breu parèntesi per glossar la figura de Zendrera en tant que editor: després d'haver estudiat peritatge mercantil, s'inicia en el món editorial el 1914, quan entra a treballar a la Sociedad General de Publicaciones,⁷⁸⁶ un segell dedicat a l'edició de publicacions periòdiques que, amb l'empenta de Zendrera, s'endinsa també en el món del llibre. Amb l'experiència obtinguda a la Sociedad General de Publicaciones, Josep Zendrera accedeix a la Cambra del Llibre de Barcelona i, com ja he dit, el 1923 funda Juventud i n'ocupa la gerència (tanmateix, la nova editorial no entra a la Cambra del Llibre fins al 1925). És destacable el fet que, de manera paral·lela, Zendrera també crea dos segells que s'acaben fonent amb Juventud: Edita i Mentora (els dedico part d'aquesta síntesi monogràfica).

Tanco el parèntesi i torno a Juventud; instal·lada al 101 del carrer de Provença, a Barcelona, el catàleg de 1935 permet afirmar que l'editorial publica principalment obres traduïdes que s'emmarquen en tres àmbits: un d'heterogeni (amb col·leccions d'art, de viatges, de política i sociologia, de comerç i indústria, de literatura de ficció i, sobretot, de biografies i memòries), una secció integrada per llibres il·lustrats infantils i una altra dedicada a la novel·la sentimental i a la d'acció i aventures. Aquestes dues darreres seccions converteixen Juventud en l'editorial més activa pel que fa a la publicació de traduccions literàries entre 1923 i 1930, amb pràcticament 350 (la xifra s'acosta als 500 volums si hi afegim la producció d'Edita i Mentora).

Dins la secció de llibres il·lustrats infantils, que encara ara caracteritza l'editorial, he pogut identificar diverses col·leccions amb presència de traduccions en la base de dades. Les més actives en aquest sentit són Los Cuentos Clásicos i Contes d'Ahir i d'Avui; iniciades totes dues el 1930, contenen sis volums de contes dels germans Grimm, la primera en espanyol i la segona en català. Resulta destacable, també, Los Grandes Cuentos Ilustrados, que des de 1926 i fins a 1930 acull cinc narracions il·lustrades de James M. Barrie, Clovis Eimeric, Josep Maria Folch i Torres i Johanna Spyri. Per últim, el 1930 Juventud publica un volum de Karl A. Müller dins Los Grandes Clásicos de la Literatura Infantil.

⁷⁸⁵ Síntesi a partir de: Juventud 1935; Baró 2005; Llanas 2005, 172 – 175, 302 – 308; base de dades d'aquesta recerca.

⁷⁸⁶ Li dedico una síntesi monogràfica en aquest mateix capítol.

4. Editorials i editors

Pel que fa a la secció de novel·la sentimental i d'aventures, és la que concentra un volum més important de traduccions. La majoria (unes 150) forma part de la col·lecció La Novela Rosa, iniciada el 1924 i dedicada exclusivament a la novel·la sentimental; segons un text publicitari de 1924 al periòdic madrileny *Nuevo Mundo*, «todas las novelas que publica La Novela Rosa tienen reconocido valor literario»,⁷⁸⁷ amb autors com Mathilde Alanic, Henri Ardel, Florence Louisa Barclay, Jeanne de Coulomb, Hedwig Courths-Mahler, Mary Floran, Grace Livingston Hill, Concordia Merrel i Berta Ruck. Les traduccions també gaudeixen d'una presència important a la Colección Obras Maestras (1925), amb més de 50 volums; centrada en «las mejores novelas de los mejores autores mundiales» (així ho manifesta l'anunci aparegut a l'*Almanaque Rosa* de 1927),⁷⁸⁸ reuneix títols sentimentals i d'aventures de James Oliver Curwood, Charles Dickens, Zane Grey, Peter Bernard Kyne o Berta Ruck. La tercera col·lecció pel que fa al nombre de traduccions és Colección Aventura, amb poc més de 40; segons informa la mateixa editorial en un anunci de 1925 a les pàgines de la revista madrilenya *Mundo Gráfico*, «Colección Aventura es una publicación mensual que [...] publica modernas novelas de aventuras, cuidadosamente seleccionadas para que puedan servir de recreo y de instrucción a la juventud».⁷⁸⁹ Entre els autors més destacats de la col·lecció, s'hi troben James Oliver Curwood, Zane Grey, Peter Bernard Kyne, Robert Louis Stevenson o Jules Verne. Amb una vintena de traduccions, la Nueva Colección Hogar (1929) recull obres narratives (bàsicament de temàtica sentimental) destinades al públic femení, amb autores com Eveline Le Maire, Concordia Merrel o Berta Ruck. En altres col·leccions la presència de traduccions és significativament menor: és el cas de la Colección Novelas Modernas (iniciada el 1928 i dedicada a la novel·la popular i d'aventures, amb una desena de títols de James Oliver Curwood, Zane Grey o Peter Bernard Kyne); la Colección Fama (de 1930, amb cinc títols d'aventures i misteri signats per Rufus King, Mary Roberts Rinehart i Edgar Wallace); Narraciones Rosa (conté quatre volums de temàtica sentimental d'Henri Fabre-Pellier i Maurice Farney, tots publicats el 1930); la Colección Maruja (de 1928, recull un parell de novel·letes sentimentals de Clovis Eimeric i M. Maryan); i, finalment, la Colección Novelas Cortas (amb una única novel·la d'aventures, de James Oliver Curwood, publicada el 1929). Pel que fa als traductors més actius de Juventud, i encara que en un 23% dels títols no s'hi fa referència, destaquen noms com Ivonne Ferrer, Alejandro Frías Giraud, Joaquín Gallardo, Zoé Godoy, Adolf Jordà i Iglésias, María Luz Morales, Alfons Nadal, Theodor Scheppelmann, Valeri Serra Boldú, Enriqueta Sevillano, Eduardo Toda Valcárcel o Manuel Vallvé.

⁷⁸⁷ [Columna publicitària de La Novela Rosa]. *Nuevo Mundo* (16 maig 1924), p. 7.

⁷⁸⁸ [Columna publicitària de Colección Obras Maestras]. *Almanaque Rosa* (1927), p. 6.

⁷⁸⁹ [Columna publicitària d'Editorial Juventud]. *Mundo Gráfico* (9 setembre 1925), p. 5.

En aquest punt, resulta indispensable referir-se a dos segells paral·lels a Juventud creats, també, per Josep Zendrera: Edita i Mentora. Els primers volums d'Edita⁷⁹⁰ que he pogut trobar als catàlegs de les principals biblioteques i llibreries en línia es remunten a 1926, fet pel qual la seva fundació probablement se situa a la meitat de la dècada de 1920; sigui com sigui, el segell es fusiona definitivament amb Juventud el 1929. El catàleg d'Edita, en espanyol, s'especialitza en la narrativa literària, tot i que també disposa d'una considerable nòmina de llibres de viatges. Des del punt de vista de la traducció, i coincidint amb el període estudiat, aporta a la casa mare una vuitantena llarga de traduccions literàries, gairebé sempre novel·les populars i de consum repartides en diverses col·leccions. La majoria s'integren a la Colección Popular Edita, dedicada a la novel·la sentimental, especialment de Florence Louisa Barclay o Elinor Glyn. Novelas Edita juga un paper destacat en l'edició de traduccions: es tracta d'una col·lecció que reuneix títols de misteri, aventures i, també, de temàtica sentimental escrits per autors com Hedwig Coruths-Mahler, Elinor Glyn, Peter Bernard Kyne o Mary Roberts Rinehart. Seguidament, Edita dedica una col·lecció a les Obras Completas de Florence Louisa Barclay, consistent en cinc novel·les de temàtica sentimental editades el 1930. També dedicada a la novel·la sentimental, Edición Popular (1928) aplega almenys cinc traduccions d'obres d'Elinor Glyn. Per últim, faig constar que Edita aporta alguns números a les col·leccions de Juventud, concretament a Los Grandes Cuentos Ilustrados (un recull de contes de les mil i una nits) i la Colección Novelas Modernas (cinc títols d'Henri Bordeaux, Rolf Burman o Zane Grey). En relació als traductors, i tal com passa amb el segell mare, en molts dels volums (gairebé la meitat!) no hi són esmentats; tanmateix, hi destaquen noms com Julio Calvo Alfaro, Zoé Godoy, Piedad de Salas, Theodor Scheppelmann i, sobretot, Manuel Vallvé.

Arriba el torn de parlar d'Edicions Mentora,⁷⁹¹ un segell fundat el 1926 com a filial de Juventut, a la qual s'acaba integrant completament el 1933. A partir de la consulta d'un butlletí de comanda i d'un catàleg de la dècada de 1930, puc exposar que la producció de Mentora recull majoritàriament títols en català, tant originals com traduccions (val a dir que també edita en espanyol), i sempre inscrits dins la narrativa popular i de consum. Si acotem el context a la traducció literària entre 1923 i 1930, el segell publica gairebé 50 traduccions repartides en diverses col·leccions, la majoria a la Biblioteca Neus; segons s'informa el 1926 a la secció bibliogràfica d'*El Borinot*, aquesta col·lecció «ve a ésser una mena de dignificació de la novel·la blanca», la voluntat de la qual és oferir en català «les novel·les de més fama mundial d'aquest

⁷⁹⁰ Síntesi a partir de: Llanas 2005, 302 – 308; base de dades d'aquesta recerca.

⁷⁹¹ Síntesi a partir de: Mentora c. 1930; Llanas 2005, 172 -175; Ugarte 2002, 41 – 49; base de dades d'aquesta recerca.

4. Editorials i editors

caràcter».⁷⁹² És així que, des de 1926 i fins a 1930, recull una desena de novel·les de temàtica sentimental, amb Henri Ardel, Florence Louisa Barclay, Eugenia Marlitt o Berta Ruck en tant que autores més destacades. Una de les col·leccions insígnia de Mentora, la Biblioteca Europa, també recorre habitualment a la traducció: un breu article de 1926 a *La Publicitat* la presenta com «un esforç editorial no igualat encara a la nostra terra», destinat a recollir «novel·les [...] de renomats escriptors catalans i estrangers»;⁷⁹³ la nova col·lecció inicia el camí el 1926 amb autors com Vicente Blasco Ibáñez, James Oliver Curwood, Peter Bernard Kyne i William John Locke. De nou des de 1926, Mentora ofereix als lectors més joves la col·lecció Llibres per a Nois i Jovenets; centrada en la novel·la d'aventures, recull almenys cinc títols de primeres figures dins del gènere com ara Lewis Carroll, Robert Louis Stevenson o Jules Verne. Aquest cop en espanyol, *La Novela Selecta* ofereix, a partir de 1928, sis títols de temàtica sentimental signats per Henri Ardel, Charlotte Bronte, William John Locke o Florence Louisa Barclay. Arriba el torn de la Colección Grandes Autores (1927), també en espanyol i centrada en els grans autors de la literatura universal; amb aquesta voluntat, acull almenys sis volums d'Honoré de Balzac i Charles Dickens. Representada només amb una única traducció (concretament una novel·la de viatges d'Albert Londres) hi ha la Colección Nuevas Ideas (1927). Finalment, i com passava en el cas d'Edita, Mentora aporta dos títols a la Colección Novelas Modernas, de Juventud: es tracta d'una novel·la d'aventures de James Oliver Curwood i d'una de temàtica sentimental signada per Christopher Wren. Tanco la síntesi monogràfica referint-me als traductors que treballen per a aquesta iniciativa editorial, entre els quals destaquen noms com Josep Carner, Miquel Duran i Tortajada, Cèsar August Jordana, Josep Maria Millàs-Raurell i Carles Soldevila.

Editorial Labor⁷⁹⁴

El 1914, amb l'esclat de la Primera Guerra Mundial, l'alemany Georg Wilhelm Pflieger es veu forçat a fugir de França, on treballava per a l'editor Aristide Quillet, per instal·lar-se a Barcelona. Probablement per indicació de Quillet, i amb un bon nombre de contractes de drets d'autor adquirits, Pflieger cerca un soci per iniciar una nova aventura editorial. Així, el 1915 funda, conjuntament amb el doctor Josep Fornés i Vila, l'editorial Labor: Pflieger n'assumeix la direcció general, Fornés la direcció literària i, finalment, noms com Juli Gibert i el mateix Aristide Quillet entren al consell d'administració, integrat per quatre persones en total. Ja des de l'inici, l'empresa es

⁷⁹² «Llibres i lletres: una nova editorial». *El Borinot* (núm. 148, 23 setembre 1926), p. 12 – 13.

⁷⁹³ «Una novel·la original». *La Publicitat* (6 octubre 1926), p. 4.

⁷⁹⁴ Síntesi a partir de: Labor 1937; Llanas 2005, 256 – 260; base de dades d'aquesta recerca.

marca l'objectiu d'esdevenir el referent dins l'edició científica i tècnica; és amb aquesta finalitat, doncs, que segueix una línia d'actuació basada en l'adquisició de drets d'obres estrangeres, principalment alemanyes, que posteriorment són traduïdes i adaptades a l'espanyol per experts en les diverses àrees d'especialitat (això explica el gran pes que té la traducció dins l'oferta del segell). És així que Labor, situada al 86 – 88 del carrer barceloní de Provença, aconsegueix consolidar amb ben poc temps la seva posició dins el mercat editorial nacional i, durant els anys 20, inicia una expansió a la resta de l'Estat (obre una seu a Madrid el 1927) i a l'Amèrica Llatina (el 1925 s'estableix a Argentina) per obrir-ne de nous. Com ja he dit, i així ho confirma el catàleg de 1937, l'editorial centra l'activitat en les obres tècniques i científiques, amb la Colección Labor al capdavant. Aquesta col·lecció conté manuals de divulgació cultural, la majoria traduïts i agrupats en diverses sèries temàtiques: ciències històriques, ciències filosòfiques, geografia, arts plàstiques, educació, ciències naturals, música, economia, ciències jurídiques, ciències exactes, físiques i químiques, política, religió i ciències literàries. Tenint en compte el context temporal i temàtic que estudio, centro l'atenció en aquesta darrera sèrie, que des de 1925 i fins a 1930 arriba a reunir una quinzena llarga de traduccions: la pràctica totalitat són manuals sobre història de la literatura signats per Alexander Brückner, Georg Finsler, Christian Gaehde, Max Koh, Karl Vossler o W. Votsch, i traduïts per noms com Pascual Galindo Romero, Ernest Martínez Ferrando, Domingo Miral López i, per damunt de tots, Manuel de Montoliu i Carles Riba.

Librería Camí⁷⁹⁵

Segons informa un anunci aparegut el juliol de 1922 a *La Vanguardia*, Blai Camí i Malet funda el 1866 la Librería de 1ª Enseñanza al número 26 del carrer de la Unió, a Barcelona.⁷⁹⁶ Després de 56 anys ininterromputs ocupant el mateix local, el 1922 (en torna a informar el text publicitari que acabo d'esmentar) l'empresa es trasllada al número 64 del carrer de Ponent (actualment Joaquim Costa) sota la raó social d'Impremta Elzeviriana i Llibreria Camí S.A. No es tracta, tanmateix, de la seu única del segell: tal com constata el catàleg de 1930 que he pogut consultar, les tasques d'impremta es desenvolupen des del número 9 del carrer de Torres Amat. En relació al període estudiat, l'empresa hi arriba desenvolupant una triple tasca en tant que llibreria, taller gràfic i editorial, amb un catàleg (en català i, sobretot, en espanyol) centrat en els llibres i materials escolars d'una banda i, de l'altra, les col·leccions narratives per a infants. Les traduccions (en tots els casos es tracta de

⁷⁹⁵ Síntesi a partir de: Elzeviriana 1930; base de dades d'aquesta recerca.

⁷⁹⁶ [Columna publicitària de Librería de 1ª Enseñanza]. *La Vanguardia* (29 juliol 1922), p. 2.

4. Editorials i editors

narracions de Josep Maria Folch i Torres) tenen un pes considerable en algunes d'aquestes sèries per a infants: així, una dotzena formen part d'una segona edició de la Biblioteca Teresa, mentre que la Biblioteca Maria Rosa n'acull set més. Per últim, si bé en cap dels casos s'especifica el responsable de les traduccions, no descarto que sigui el mateix Folch i Torres qui les assumeix.⁷⁹⁷

Librería Casa Cuetos⁷⁹⁸

És a partir del tercer número de *El Consultor Bibliográfico* (1925) que puc ubicar la Librería Casa Cuetos al número 12 del carrer de Casp, a Barcelona.⁷⁹⁹ Especialitzada en l'edició i distribució d'art, literatura i revistes, en plena dictadura de Primo de Rivera inclou la traducció d'un parell de novel·les de Ridgwell Cullum i Elisabeth Bibiesco en el seu catàleg, concretament a la Colección Argos i a la sèrie Literatura Extranjera; signen les versions Miguel Rivas i María Rodríguez Rubí.

Librería Religiosa⁸⁰⁰

Josep Caixal i Estradé (El Vilosell, 1803 – Roma, 1879), bisbe d'Urgell des de 1853, funda la Librería Religiosa el 1848 amb el suport d'Antoni Palau i Tèrmens (Valls, 1806 – Barcelona, 1862), bisbe de Vic entre 1854 i 1857, i Antoni Maria Claret (Sallent, 1807 – Abadia de Fontfreda, 1870), arquebisbe de Santiago de Cuba de 1850 a 1857. Administrada des del número 20 del carrer d'Avinyó, l'editorial se centra en l'edició en espanyol de llibres religiosos. Durant la dictadura de Primo de Rivera, i tal com palesa el catàleg general editat amb motiu de l'Exposició Internacional de 1929, el segell compta amb una oferta consolidada de volums educatius en espanyol; a banda de textos purament religiosos, posa a disposició del públic lector una gran varietat de manuals pedagògics, patriòtics i morals, així com també llibres escolars de religió, filosofia o història. Compta, a més, amb diverses col·leccions narratives per als joves i els infants que recorren a la traducció amb més o menys assiduitat: són la Biblioteca Rosa (amb una desena de volums de contes de Sophie de Ségur) i Narraciones Escolares (amb una desena llarga de volums narratius de Francis Finn i Henry S. Spalding). Per últim, dins la nòmina de traductors que treballen per a la Librería Religiosa els més actius són Ventura Fraga i Teodomiro Moreno Durán (en aquest punt, cal tenir en compte que en el 30% dels títols identificats no s'hi indica el traductor).

⁷⁹⁷ M'hi refereixo en la síntesi monogràfica que li dedico en el capítol 3.

⁷⁹⁸ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

⁷⁹⁹ «Guía de librerías». *El Consultor Bibliográfico* (núm. 3, 1 octubre 1925), p. 5.

⁸⁰⁰ Síntesi a partir de: Librería Religiosa 1929; Llanas 2005, 197 – 198; base de dades d'aquesta recerca.

Librería Subirana⁸⁰¹

El 1921, la llibreria i editorial Subirana, ubicada al número 14 del carrer de la Portaferriça, comença a treballar en tres fronts de funcionament

autònom: la llibreria, el taller d'enquadernació i l'editorial, dirigida per Eugeni Subirana i Fajol (Barcelona, 1855 – 1934). Segons constato en el catàleg de 1929, durant els anys compresos per aquesta recerca el segell concentra una bona part de l'activitat traductora en la Colección Princesa, una sèrie dedicada a la novel·la sentimental amb una forta presència d'autors estrangers; així, entre 1923 i 1930 publica, traduïts a l'espanyol, prop de quaranta títols signats per noms com A. M. Delly, Mary Floran, Pierre Gourdon, Jean de la Brête o G. de Vailly. Amb un pes considerablement inferior, la Biblioteca del Orador Sagrado, dedicada al llibre religiós, també recorre a l'edició de traduccions, com en el cas d'Antonio Francesco Biamonti o sant Joan Baptista Maria Vianney. Per últim, els traductors més habituals del segell són Aracne (pseudònim de Ramon Reñé López), Luis G. Manegat i Felipe Villaverde.

Editorial Literaria⁸⁰²

Ubicada a Barcelona, l'única informació que puc aportar de l'Editorial Literaria és el fet que, a les acaballes del període estudiat, publica una novel·la de Claude Tillier en traducció de Pedro Pedraza Páez.

Llibreria Bonavia⁸⁰³

El comediògraf i editor Salvador Bonavia i Flores (Barcelona, 1876 – 1925) obre la Llibreria Bonavia al número 4 del carrer de la Tapineria l'any 1902 (així ho confirma un anunci aparegut el 1928 a les pàgines de *La Veu de Catalunya*);⁸⁰⁴ paral·lelament, regenta la Impremta de Salvador Bonavia, instal·lada al número 2 del carrer de Petritxol. Al capdavant d'aquests dos establiments, Bonavia desenvolupa una doble tasca de llibreter i editor, tant de publicacions periòdiques com de llibres (de nou, l'anunci a *La Veu de Catalunya* ho constata). Des del punt de vista de la temàtica, els catàlegs de les principals biblioteques i llibreries en línia evidencien que el segell s'especialitza en el teatre, al qual dedica diverses col·leccions sempre en català (ja siguin originals, ja siguin

⁸⁰¹ Síntesi a partir de: Subirana 1929; Llanas 2005, 198 – 201; base de dades d'aquesta recerca.

⁸⁰² Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

⁸⁰³ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁸⁰⁴ [Columna publicitària de Llibreria Bonavia]. *La Veu de Catalunya* (2 octubre 1928), p. 4.

4. Editorials i editors

traduccions). És en una d'aquestes col·leccions, La Escena Catalana, que apareix la pràctica totalitat de les traduccions que el segell publica entre 1923 i 1930. Iniciada el 1906, interrompuda posteriorment i represa el 1918, es tracta d'una sèrie de consum que recull «totes les obres dramàtiques antigues i modernes, que tenen una vàlua dins el nostre teatre» (cito l'anunci a *La Veu de Catalunya*); així, coincidint amb el període estudiat reuneix unes 25 peces de Paul Armstrong, Honoré de Balzac, Alexandre Dumas (fill), Adolphe d'Ennery, Alfred Machard, Elmer Rice, Lev Urvantsov, Pierre Veber, Louis Verneuil o, fins i tot, Oscar Wilde. A banda de La Escena Catalana, hi ha també Teatre de Bernard Shaw, una sèrie dedicada exclusivament al dramaturg irlandès i que compta amb una única traducció. Per últim, i fora del teatre, resulta destacable l'edició d'un recull de poesia xinesa compilat i traduït per Apelles Mestres. D'altres traductors que treballen per a Bonavia són Amichatis (pseudònim de Josep Amich i Bert), Josep Millàs-Raurell, Jeroni Moliné i Brasés, Joaquim Montero i Delgado, Josep Pous i Pagès, Joan Vila i Pagès o Salvador Vilaregut.

Llibreria Catalònia⁸⁰⁵

L'any 1924, Antoni López-Llausàs (Barcelona, 1888 – Buenos Aires, 1979)

LLIBRERIA CATALÒNIA

obre la Llibreria Catalònia a la Plaça de Catalunya de Barcelona i, un any després, adquireix l'Editorial Catalana.⁸⁰⁶ L'oferta del nou segell, en català, segueix dues línies ben delimitades: d'una banda, prossegueix l'edició de les publicacions periòdiques endegades per l'Editorial Catalana i, fins i tot, n'amplia l'oferta; de l'altra, confirmo en el catàleg de 1934 – 1935 que reuneix una extensa producció bibliogràfica en què sobresurt l'edició literària, tant d'originals com de traduccions, al costat de col·leccions dedicades a economia, ciències socials, política o biografia, així com també importants iniciatives fora de col·lecció tan rellevants com el *Diccionari general de la llengua catalana* de Pompeu Fabra o unes *Obres completes* de Jacint Verdaguer.

En aquest punt, em centro en les prop de 40 traduccions literàries que la Llibreria Catalònia publica des de la fundació i fins a 1930. Aquesta xifra considerable respon, probablement, a la personalitat del propietari, preocupat per la necessitat de (fer) conèixer les novetats editorials d'arreu i, a més, de competir amb el mercat en castellà i, d'aquesta manera, guanyar lectors per a l'edició en català. Sigui com vulgui, la majoria d'aquestes traduccions (una vintena)

⁸⁰⁵ Síntesi a partir de: Catalònia 1934 – 1935; Llanas i Pinyol 2011, 72 – 93; Llanas 2005, 297 – 302; Bacardí 2002-2, 51 – 66; base de dades d'aquesta recerca.

⁸⁰⁶ Per a més informació sobre aquest segell editorial, remeto a la síntesi monogràfica que li dedico en aquest mateix capítol.

formen part de la Biblioteca Univers, sorgida amb el propòsit de «posar a l'abast de tothom els noms cabdals de la literatura europea» (així ho expressa el maig de 1928 la secció bibliogràfica de *La Publicitat*);⁸⁰⁷ iniciada el 1928 i dirigida per Carles Soldevila, recull títols de Charles Baudelaire, Fiodor Dostoievski, Johann Wolfgang von Goethe, Nikolai Gogol, Lev Tolstoi, Anton Txékhov, Voltaire o Herbert George Wells. Al seu torn, des de 1925 la Biblioteca Literària recull 10 traduccions corresponents a obres narratives de Joseph Conrad, Alphonse Daudet, Maurice Maeterlinck o Frederic Mistral; dirigida per Joan Estelrich, de fet és la continuació de la col·lecció amb el mateix nom iniciada per l'Editorial Catalana.⁸⁰⁸ El mateix Joan Estelrich se situa el 1925 al capdavant de la Biblioteca Catalònia, encasellada, segons explica en una mena d'entrevista de 1925 a *La Publicitat*, dins d'uns «límits estrictes: novel·la, prosa narrativa»;⁸⁰⁹ la nova col·lecció recull sobretot originals en català, però també un parell de títols de Maurice Bedel i Anatole France. Sota el segell de l'Editorial Catalana, la Llibreria Catalònia reedita diversos títols d'autors com Jonathan Swift, Rudyard Kipling i Daniel Defoe. Seguidament, i amb una única traducció, la base de dades d'aquesta recerca recull la col·lecció Júnior (una novel·la de John Knittel) i la Biblioteca Horitzons (un títol de Gilbert Keith Chesterton): la primera se centra en la narrativa d'aventures per al públic juvenil; la segona, en paraules de Tomàs Garcés a *La Publicitat*, «és fidel al seu programa [...] de nodrir un públic amb lectures catòliques», i pretén «sotjar el catolicisme des d'un bel·lesguard enlairat».⁸¹⁰ Deixo per al final la Colección Primavera, en espanyol, que conté un parell de novel·les de temàtica sentimental signades per Henri Datin i Henry Gréville; com explico en les síntesis monogràfiques dedicades a aquests autors en el capítol 3, la probabilitat que aquesta col·lecció depengui realment de la Llibreria Catalònia (així ho recull la *Bibliografía General Española e Hispanoamericana*) és molt remota. De fet, tots dos volums són reeditats posteriorment per l'editorial Santiago Vives,⁸¹¹ que sí disposa d'una Colección Primavera documentada durant el període estudiat; a més, cap dels catàlegs de la Llibreria Catalònia hi fa referència. Concloc la síntesi monogràfica esmentant alguns dels traductors de més renom dins l'editorial, figures com Just Cabot, Josep Carner Ribalta, Jaume dels Domenys (pseudònim d'Alfons Maseras), Tomàs Garcés, Marià Manent, Josep Miracle, Carles Riba, Antoni Rovira i Virgili o Carles Soldevila.

⁸⁰⁷ «Les Lletres». *La Publicitat* (24 maig 1928), p. 4.

⁸⁰⁸ En parlo en la síntesi monogràfica que li dedico en aquest capítol.

⁸⁰⁹ «Una nova col·lecció literària: El ramell d'or» [entrevista a Joan Estelrich]. *La Publicitat* (24 octubre 1925), p. 4.

⁸¹⁰ GARCÉS, Tomàs. «Carnet de les lletres». *La Publicitat* (22 gener 1927), p. 1.

⁸¹¹ Li dedico una síntesi monogràfica en aquest mateix capítol.

Llibreria Espanyola d'Antoni López⁸¹²

Innocenci López Bernagossi (Girona, 1829 – Barcelona, 1895) compra el 1855 la Llibreria Espanyola, ubicada al núm. 26 del carrer Ample de Barcelona. El segell desenvolupa amb èxit una activitat editorial basada en les publicacions periòdiques i en les col·leccions literàries populars, fet que li permet obrir un nou establiment al número 20 de la Rambla del Mig: convertida en un referent cultural, la Llibreria Espanyola esdevé ben aviat punt de trobada d'escriptors i artistes del moment. En el període estudiat, el negoci el regenta el fill del fundador, Antoni López i Benturas; segons es desprèn d'un catàleg de 1929, la Llibreria ofereix en català i en espanyol títols filosòfics, jurídics, enciclopèdics o polítics, però sobretot col·leccions de narrativa per entregues, algunes de les quals recorren a la traducció. És el cas, per exemple, de la Col·lecció d'Obres Selectes (dedicada a autors de renom com Miguel de Cervantes, Denis Diderot i Henri Murger) i d'una sèrie d'Obras Completas de Santiago Rusiñol. Dins la nòmina de traductors de la Llibreria Espanyola destaquen els noms d'Antoni Bulbena i Tosell, Lluís Capdevila, En Lluelles (pseudònim de Nicolau Enric Lluelles) i Rafael Marquina.

Llibreria Italiana⁸¹³

El 1924 Manuel Gonzàlez i Alba i Magí Sandiumenge i Puig (Barcelona, 1884? – Fernando Poo, 1930) obren a Barcelona la Llibreria Italiana. Des del primer moment, Sandiumenge assumeix la propietat de l'empresa, ubicada al número 125 de la Rambla de Catalunya. Habitualment, la Llibreria opera com a centre de dipòsit, distribució i subscripció de diversos editors (he comentat el cas de Les Edicions de l'Arc de Barà i em referiré al de La Novel·la Estrangera en aquest mateix capítol); paral·lelament, s'hi desenvolupa una activitat clandestina que la converteix en centre de trobada de militants separatistes de diversa procedència. Precisament és per aquesta activitat que el règim dictatorial la clausura entre abril i juliol de 1926. Situo el focus d'atenció en el paper que la Llibreria Italiana juga en l'edició de traduccions literàries durant el període estudiat i constato que, el 1924, assumeix la publicació de La Comèdia Catalana, una biblioteca popular que reuneix 15 títols teatrals d'autors catalans i estrangers; Wilhelm Meyer-Förster i William Shakespeare hi són representats mitjançant la reedició de traduccions signades per Carles Costa, Josep M. Jordà i Joan Puig i Ferrer.

⁸¹² Síntesi a partir de: López 1929; Llanas 2004, 161 – 165; Llanas 2005, 146 – 148; base de dades d'aquesta recerca.

⁸¹³ Síntesi a partir de: Manent 1997, 119 – 125; Pinyol 2002; base de dades d'aquesta recerca.

Llibreria Renaixement⁸¹⁴

El 1929, la Llibreria Renaixement s'instal·la al 423 de la Gran Via de les Corts Catalanes, a Barcelona (ho constata un anunci publicat a *La Veu de Catalunya*).⁸¹⁵ L'empresa acull l'administració d'algunes col·leccions de diversos editors; a més, assumeix l'edició (en català) de Les Obres Mestres de la Novel·la, una col·lecció de 1929 que compta amb un títol de Víctor Hugo traduït per Rafael Folch i Capdevila.

Llibreria Vària⁸¹⁶

El 1920, l'escriptor i editor Àngel Millà i Navarro (Barcelona, 1890 – 1975) obre la Llibreria Vària al carrer de Petritxol, 17 (Barcelona). El nou segell combina l'edició d'un parell de revistes amb col·leccions dedicades a la narrativa i el teatre infantils; és el cas, durant la primera dictadura del s. XX, de La Novel·la Infantil Catalana, que recull una versió de Harriet Beecher Stowe adaptada al públic infantil.

Llibreria Verdaguer⁸¹⁷

Després d'aprendre l'ofici d'impressor i editor a França, Joaquim Verdaguer i Bollich (Barcelona, 1803 – 1864) obre la Llibreria Verdaguer al número 5 de la Rambla del Centre (Barcelona) el 1835. L'empresa, que també opera com a editorial, es converteix en un punt de trobada d'escriptors i artistes, fins al punt que esdevé, ja amb Àlvar Verdaguer i Coromina (1840 – 1915) al capdavant, un autèntic motor de la Renaixença catalana; amb la mort d'Àlvar Verdaguer el 1915, Anselm Domènech i Oriol (Tarragona, 1897 – Barcelona, 1970) assumeix la propietat de l'empresa. En aquest punt, situo el focus d'atenció en el paper que juga la Llibreria Verdaguer en l'edició de traduccions literàries entre 1923 i 1930, i constato que, de fet, es limita únicament a dos volums: una edició de 151 exemplars del *Gargantua* de François Rabelais d'una banda i, de l'altra, un recull de sonets de William Shakespeare; en signen la traducció, respectivament, Lluís Deztany (pseudònim de Lluís Faraudo) i Carme Montoriol i Puig.

⁸¹⁴ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

⁸¹⁵ [Columna publicitària de Les Ales Estesés]. *La Veu de Catalunya* (23 agost 1929), p. 1.

⁸¹⁶ Síntesi a partir de: Samsó 1995, 338; base de dades d'aquesta recerca.

⁸¹⁷ Síntesi a partir de: Llanas 2004, 134 – 141; GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

Luis Gili Editor⁸¹⁸

Després de dirigir durant uns anys l'editorial familiar,⁸¹⁹ Lluís Gili i Roig (1882 – 1957) funda el 1907 el segell que porta el seu nom. Establerta al número 415 del carrer barceloní de Còrsega, la nova editorial se centra en la publicació en espanyol de textos religiosos, des de devocionaris a volums d'història sagrada, passant per llibres místics o biografies de religiosos; amb una presència menor, i sempre des d'una òptica catòlica, constato en un catàleg de 1928 que l'editorial també s'ocupa d'àmbits com la filosofia, la ciència, l'art, la pedagogia o la literatura. En aquest darrer àmbit, les traduccions entre 1923 i 1930 s'integren pràcticament totes (una dotzena aproximada) dins la Biblioteca Rosaleda, una sèrie iniciada el 1925 que, amb l'epígraf «*novelas selectes para la juventud*», recull exclusivament narracions de Josep Maria Folch i Torres traduïdes per Juan Gutiérrez Gili. *La Vanguardia* celebra en la secció bibliogràfica l'arribada d'aquesta col·lecció «*llamada a obtener un éxito ruidoso*», i en ressalta la necessitat afirmant que «*nunca serán bastantes las publicaciones morales de carácter novelesco y narrativo, para contrarrestar los estragos de la literatura libre*».⁸²⁰ Per últim, fora de col·lecció el catàleg de l'editorial també conté un parell de títols religiosos i sobre bons costums d'Alessandro Gallerani en traducció d'Agustín Piaggio.

Editorial Lux⁸²¹

A partir d'un anunci publicat al madrileny *Mundo Gráfico*, puc afirmar que el 1925 l'Editorial Lux ocupa el número 25 del carrer d'Aribau, a Barcelona.⁸²² Des de la perspectiva de la traducció literària, entre 1924 i 1928 el segell edita (en espanyol) la col·lecció popular *La Novela Mensual*,⁸²³ descrita com «*la mejor colección de novelas selectas*» en l'anunci que acabo de citar. La vintena llarga de números que conformen la sèrie, gairebé sempre narracions sentimentals traduïdes, porten la signatura d'autors com Charlotte Mary Brame, Guy de Chantepleure, Alphonse de Lamartine, Eveline Le Maire, Jack London, Eugenia Marlitt, Paul Rouget i Berta Ruck. Pel que fa als traductors, només en dues ocasions se'n fa constar el nom: Enrique de Leguina i Fernando de la Milla.

⁸¹⁸ Síntesi a partir de: Luis Gili 1928; Llanas 2005, 2011 – 2013; base de dades d'aquesta recerca.

⁸¹⁹ Em refereixo a l'editorial Gustavo Gili, a la qual dedico una síntesi monogràfica en aquest capítol.

⁸²⁰ «Publicaciones recibidas». *La Vanguardia* (7 gener 1925), p. 4.

⁸²¹ Síntesi a partir de: Arévalo 2000, 121; base de dades d'aquesta recerca.

⁸²² [Columna publicitària de *La Novela Mensual*]. *Mundo Gráfico* (27 maig 1925), p. 5.

⁸²³ A partir d'aquest moment, *La Novela Mensual* recau en les *Publicaciones Mundial*, tal com explico en la síntesi monogràfica que dedico més endavant a aquest segell.

Mariano Roig i Cisa⁸²⁴

Els tallers gràfics de Mariano Roig i Cisa, a Premià de Mar, figuren a la base de dades d'aquesta recerca com a responsables de l'edició de la Biblioteca Carmina. Aquesta sèrie acull la traducció a l'espanyol d'un títol de Roger Dombre: Frederic Climent Terrer és qui la signa.

Casa Editorial Maucci⁸²⁵

El 1892, Emanuele Maucci Battistini (Parana di Mulazzo, Itàlia, 1850 – Barcelona 1937) funda l'editorial que porta el seu nom. Ubicada primer al carrer Conde del Asalto, núm. 8 (l'actual carrer Nou de la Rambla, a Barcelona), la nova empresa es trasllada el 1901 als números 166 – 168 del carrer de Mallorca. L'edició madrilenya d'ABC relata així aquest episodi en un article amb motiu de la mort de Maucci el 1937:

*Un año más tarde [Maucci] llega a Barcelona y establece una pequeña librería de viejo en la calle del Conde del Asalto. Luego pasa a la calle de Mallorca, desde donde empiezan a salir sus primeras Ediciones, siempre a precios modestísimos.*⁸²⁶

Ja des de l'inici, la nova empresa s'especialitza en el llibre de baix cost (sovint en detriment de la qualitat, però a preus que la competència no pot igualar) per tal d'arribar a un sector de públic ben ampli, tant a la península com a Llatinoamèrica, on Maucci disposa d'una considerable cartera de contactes.⁸²⁷ D'aquesta manera, aconsegueix reunir un extensíssim catàleg (invariablement en espanyol) que, el 1935, supera àmpliament els 2.500 títols, amb uns tiratges lluny de l'abast de qualsevol: l'article a ABC esmentat en el paràgraf anterior afirma que Maucci «llegó a alcanzar la cifra de 25.000 volúmenes semanales y su producción total se calcula en los siete millones de ejemplares». L'empresa s'acosta a àmbits tan diversos com el de la filosofia, la sociologia, la religió, el llibre pràctic, la història o les ciències ocultes; tanmateix, el gruix de la producció se l'emporta l'edició literària. En tots els casos, la traducció hi juga un paper vital, si bé és habitual que la qualitat de les versions deixi molt a desitjar; Carles Fontserè (1995, 46) recorre a Just Cabot a l'hora d'identificar les males pràctiques de Maucci com un dels motius d'aquesta manca de rigor en les traduccions:

Segons que va confiar-me Just Cabot anys més tard a París, l'editor d'origen italià Emanuele Maucci [...] no dubtava a reduir arbitràriament per raons crematístiques una obra de 300 pàgines a 250, llençant a l'atzar les planes «sobrants».

⁸²⁴ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

⁸²⁵ Síntesi a partir de: Maucci 1935; Llanas 2005, 268 – 276; base de dades d'aquesta recerca.

⁸²⁶ «Ha muerto Maucci, el editor». ABC (25 maig 1937), p. 14.

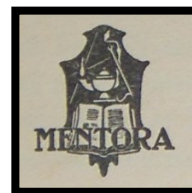
⁸²⁷ Abans d'instal·lar-se a Barcelona, hi obre diversos negocis relacionats amb l'edició i el llibre.

4. Editorials i editors

Tot i que no es refereix explícitament a Maucci, el testimoni de Joseph Piula (pseudònim de Josep Pous i Pagès) a les pàgines de la revista *Catalunya Artística* (1902) resulta revelador: primerament, afirma sense embuts que molts dels llibres editats estan «traduïts infernalment»; després d'aportar-ne alguns exemples, evita responsabilitzar-ne directament el traductor, que «moltes vegades [...] és un infeliç sense més ideal que les miserables pessetes promeses per l'editor a l'entrega del treball», a qui «les necessitats de la vida l'obliguen a fer lo que la seva consciència d'home honrat reprova»; la responsabilitat, doncs, cal carregar-la «als editors, al pagar vergonyosament treball de tanta importància com és una traducció, si es fa a consciència».⁸²⁸ Deixo de banda les consideracions qualitatives per centrar-me en la seixantena de traduccions literàries (pràcticament sempre narrativa) que Maucci edita coincidint amb el període estudiat.⁸²⁹ Més de la meitat pertanyen a *Obras del Capitán Luigi Motta*, una sèrie iniciada el 1925 que recull novel·les d'aventures escrites exclusivament per l'autor italià. Al seu torn, la col·lecció *Historia de los Orígenes del Cristianismo* inclou un títol d'Ernest Renan. Per últim, la resta de traduccions consignades a la base de dades se submergeixen en una heterogènia col·lecció de *Novelas*, dedicada tant a autors de consum com a les plomes més prestigioses: Leonid Andrèiev, Hugh Conway, Alphonse Daudet, Fiodor Dostoievski, José Maria Eça de Queirós, Maksim Gorki, Carolina Invernizio, Guy de Maupassant o Lev Tolstoi hi són representats. Concloc la síntesi monogràfica esmentant breument els traductors «condemnat a aquest treball de presidiari» (recorro novament a Pous i Pagès), entre els quals hi ha noms com Pío Arias Carvajal, Marcos Rafael Blanco Belmonte, Gonzalo Calvo, José Campo Moreno, Antoni Guardiola i, fins i tot, Ramón María del Valle-Inclán.

Mentora

El 1926 Josep Zendera Fecha funda les edicions Mentora. Pocs anys després, la nova iniciativa és absorbida per l'editorial Juventud. Per a més informació sobre les col·leccions d'aquest segell amb presència de traduccions, remeto a la síntesi monogràfica dedicada a Juventud en aquest mateix capítol.

⁸²⁸ PIULA, Joseph [Josep Pous i Pagès]. «El moviment editorial a Barcelona». *Catalunya Artística* (núm. 89, 27 febrer 1902), p. 118 – 120.

⁸²⁹ No descarto que en siguin més, però el costum que té el segell de no indicar la data de publicació dels títols en dificulta la identificació.

Montaner y Simón⁸³⁰

El 1861 Ramon Montaner i Vila (Canet de Mar, 1832 – Barcelona, 1921) i Francesc Simon i Font (1843 – 1923) obren a la plaça de Catalunya (Barcelona) l'editorial Montaner y Simón. Des del primer moment, la nova empresa es caracteritza per la qualitat i el rigor de les seves publicacions i, així, no triga a obrir-se mercat (tant el peninsular com l'americà) i a convertir-se en una de les editorials de més pes i renom del país (si no la que més). Aquest creixement propicia, el 1880, el trasllat del segell al número 255 del carrer d'Aragó, on ocupa un edifici de nova planta projectat per l'arquitecte Lluís Domènech i Montaner.

En aquest punt, em centro en el catàleg de l'editorial i constato que en el de 1929 el llibre il·lustrat hi té un pes considerable; en relació als àmbits temàtics, sens dubte els més representats són història, geografia i viatges, ciències, arts i literatura, ja sigui mitjançant originals en espanyol, ja sigui a través de traduccions. Pel que fa al període estudiat, amb els hereus dels fundadors al capdavant Montaner y Simón manté les línies que l'han duta a l'èxit. Des del punt de vista de la traducció literària, publica una quinzena de títols, pràcticament tots dins la Biblioteca de Novelas Selectas; iniciada el 1924, aquesta col·lecció se centra en «*obras de mérito literario de interés vivísimo accesibles a todo género de lectores*» (així ho constata un anunci aparegut a *La Vanguardia*);⁸³¹ així, recull títols de René Bazin, Henri Bordeaux, Joseph Conrad,⁸³² François Fosca o Henryk Sienkiewicz. També resulta destacable una sèrie d'Obras Completas (1927) d'Homer, anunciada per l'editorial com la «*primera versión íntegra y completa*» del text a les pàgines del diari madrileny *El Sol*, i qualificada de «*verdadero monumento literario*»; el text publicitari no s'oblida dels destinataris de la col·lecció, això és, «*los amantes del arte, de las bellas letras, de la antigüedad*».⁸³³ Per últim, esmento els principals traductors que, entre 1923 i 1930, treballen per a Montaner y Simón: es tracta de noms com Juan Mateos de Diego, Ramon D. Perés, Àngel Ruiz Pablo, Lluís Segalà Estalella, Rudolf Slabý i Lluís Carles Viada i Lluch.

⁸³⁰ Síntesi a partir de: Montaner y Simón 1929; Coll-Vinent 2011, 215 – 227; Llanas 2007, 117 – 119; Llanas 2005, 121 – 123; base de dades d'aquesta recerca.

⁸³¹ [Columna publicitària de Nueva Biblioteca de Novelas Selectas]. *La Vanguardia* (6 agost 1924), p. 7.

⁸³² Com constata Coll-Vinent (2011, 218), Joan Estelrich aconsegueix en exclusiva per a Montaner y Simón els drets per a la publicació en espanyol de l'obra de Conrad.

⁸³³ [Text publicitari de Montaner y Simón]. *El Sol* (13 agost 1927), p. 3.

La Nova Revista⁸³⁴

Impulsada i dirigida pel periodista i poeta Josep Maria Junoy i Muns (Barcelona, 1887 – 1955), el gener de 1927 s'inicia a Barcelona l'edició de La Nova Revista, una publicació periòdica mensual dedicada a l'estudi i la difusió de l'art i la literatura.

Segons s'informa en els crèdits del primer número, la redacció i l'administració de la revista s'ubiquen a la Llibreria Verdaguer,⁸³⁵ al 5 de la Rambla del Centre.⁸³⁶ Cal dir, però, que la trajectòria de La Nova Revista no resulta gaire reeixida i, en fi, l'agost de 1929 ja se'n publica el darrer número, el que fa 32. Tot i que es tracta d'una revista i no pas d'un segell editorial, opto per dedicar-li una síntesi monogràfica pel fet que, durant els anys de vida de què gaudeix, publica amb la raó de La Nova Revista literatura traduïda al català: d'una banda, un parell d'obres de Shakespeare dins la sèrie Pàgines Antològiques; de l'altra, un títol de Gilbert Keith Chesterton dins Obres de G. K. Chesterton. Els responsables d'aquestes traduccions són Magí Morera Galícia i Pau Romeva.

La Novela Pequeña⁸³⁷

Des de la Impremta Laietana, ubicada al carrer del Bou de Sant Pere, 9 (Barcelona), el 1926 s'inicia la impressió de La Novela Pequeña, una col·lecció de consum que arriba almenys als 136 títols, sovint traduccions. Dedicada sobretot a les novel·letes de temàtica sentimental, recull obres d'autors com Michel Béhar, Jöel Monthis, Fernand Peyre, Henri de Chazel i J. De Valbenoit, traduïts per Elena Ferrand, Víctor León o A. Zabaleta.

La Novel·la Estrangera⁸³⁸

El 1924, Ventura Gassol (La Selva del Camp, 1893 – Tarragona, 1980)

inicia una nova aventura editorial: la col·lecció La Novel·la Estrangera. L'empresa, dirigida pel propi Gassol i administrada per Joan Gols, es dedica a l'edició de volums de narrativa breu (sempre traduccions) escrits per autors diversos com ara Edgar Allan Poe, Eça de Queirós, Gérard de Nerval, Honoré de Balzac, Mark Twain o Lev Tolstoi. Durant una primera etapa, La

⁸³⁴ Síntesi a partir de: Llanas 2005, 264; Torrent i Tasis 1966 [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁸³⁵ Li dedico una síntesi monogràfica en aquest mateix capítol.

⁸³⁶ *La Nova Revista* (núm. 1, gener 1927), vers coberta.

⁸³⁷ Sánchez Álvarez-Insúa 1996, 112; base de dades d'aquesta recerca.

⁸³⁸ Síntesi a partir de: Pinyol 2002; base de dades d'aquesta recerca.

Novel·la Estrangera s'administra des de la Llibreria Italiana⁸³⁹ (que, a més, serveix de centre de reunió de militants separatistes de diversa procedència) i apareix amb un periodicitat quinzenal. A partir de la 13a entrega, però, el projecte rep una sotragada: a les acaballes del mes de novembre Gassol s'ha d'exiliar a França i Manuel González i Alba, amic i col·laborador personal, assumeix la gestió de la col·lecció. Així, s'inicia una nova etapa en què els volums apareixen setmanalment i, a partir del quinzè, administrats des del domicili particular de González Alba. Tanmateix, tot i els esforços dedicats, aquesta iniciativa editorial té una vida molt curta: l'estiu de 1925 apareix el darrer número de la col·lecció, el que fa 38.⁸⁴⁰ Tanco la síntesi monogràfica amb una breu relació dels traductors més rellevants dins La Novel·la Estrangera, amb noms com ara Jordi Finestrelles (pseudònim del mateix González i Alba), Tomàs Garcés, Domènec Guansé, Cèsar August Jordana, P. Montclar (novament es tracta d'un pseudònim de González i Alba), Josep Pla i Carles Riba.

Editorial Olimpo⁸⁴¹

Un *Boletín de la Dirección General de Archivos y Bibliotecas* de 1962 situa l'Editorial Olimpo al número 15 del carrer de Villarroel, a Barcelona;⁸⁴² de fet, m'adono que és la mateixa adreça que, ja durant la dècada de 1920, ocupa la Imprenta Clarasó, encarregada d'imprimir els volums de l'editorial. Sigui com vulgui, Olimpo reuneix un catàleg invariablement en espanyol i dominat pels llibres d'assaig, siguin originals, siguin traduccions. És precisament dins d'aquest àmbit que, coincidint amb la primera dictadura del s. XX, acull dins la Colección Pallas un volum doble de Voltaire en traducció de Manuel Gil de Oto.

Editorial Orbis⁸⁴³

Un text publicitari publicat el 1925 a la revista madrilenya *Mundo Gráfico* em permet ubicar l'Editorial Orbis al número 106 del carrer Universitat, a Barcelona;⁸⁴⁴ aquest mateix anunci relaciona el segell amb el nom de Reinhold Wetzig, editor d'origen alemany que, segons confirmo en una entrevista que concedeix el 1983 a *La Vanguardia*, el funda i dirigeix durant 54 anys.⁸⁴⁵ Segons

⁸³⁹ Li dedico una síntesi monogràfica en aquest capítol.

⁸⁴⁰ La base de dades recull 44 títols, pel fet que diversos dels 38 números editats en contenen més d'un.

⁸⁴¹ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

⁸⁴² «Bibliografía nacional e internacional». *Boletín de la Dirección de Archivos y Bibliotecas* (1 maig – 30 juny 1962), p. 195.

⁸⁴³ Síntesi a partir de: Orbis 1925; base de dades d'aquesta recerca.

⁸⁴⁴ [Columna publicitària d'Editorial Orbis]. *Mundo Gráfico* (4 febrer 1925), p. 24.

⁸⁴⁵ PUJOL, Fèlix. «Tiempo de hablar: Reinhold Wetzig». *La Vanguardia* (5 setembre 1983), p. 15.

4. Editorials i editors

es desprèn d'un catàleg de 1925, Orbis compta amb una oferta heterogènia en català i espanyol, amb títols d'àmbits tan diversos com la medicina popular, el llibre escolar, la literatura o el text biogràfic. Sigui com vulgui, a les acaballes del període estudiat el segell acull dos títols teatrals d'Àngel Guimerà i William Shakespeare; José Echegaray i José Roviralta Borrell n'assumeixen la traducció a l'espanyol.

Editorial Pegaso⁸⁴⁶

Situada al número 11 del carrer de Sèneca, a Barcelona, l'Editorial Pegaso desenvolupa l'activitat en dues línies: l'edició de publicacions periòdiques i, sobretot, l'edició literària. Després de fer diverses cerques en els catàlegs de les principals biblioteques i llibreries en línia, constato que Pegaso s'especialitza en les col·leccions populars i de consum, tant en català com en espanyol, i que recorre sovint a la traducció. Així, el 1924 (just a l'inici del període estudiat) enceta la sèrie setmanal *Los Maestros de la Novela*, consistent en una vintena de títols narratius de primers noms de la literatura com Honoré de Balzac, Charles Dickens, Gustave Flaubert, Maksim Gorki, Gérard de Nerval i Oscar Wilde. De forma similar, el 1928 obre la *Colección Amena*, que, sota l'epígraf de «*Novelas Económicas Mensuales*», s'especialitza en la narrativa de temàtica sentimental; tres dels volums que hi pertanyen (títols de Jean Dayol, Menard Boisat i Gaspard de Weede) són traduccions. Com és habitual, concloc la síntesi monogràfica amb els traductors més actius dins del segell, en aquesta ocasió, Aracne (pseudònim de Ramón Reñé López), Armand Gazel, Mateo Santos i Federico Viera.

Editorial Políglota⁸⁴⁷

El gener de 1920, un anunci a *La Vanguardia* informa els lectors de l'obertura a Barcelona de l'Editorial Políglota, amb Antoni de la Portilla Ruiz, Josep Maria Virgili Junoy i Enric Duran al capdavant («*antiguos empleados de la Casa Subirana*»);⁸⁴⁸ ubicada al número 8 del carrer de Petritxol, l'empresa neix amb la voluntat de desenvolupar una doble activitat en tant que editorial i llibreria; els mateixos fundadors ho relaten així en l'anunci que acabo de citar: «*además de dedicarse a la edición y representación de obras, se ocuparán especialmente en la venta al detalle de libros españoles y extranjeros*». L'agost de 1924, però, Portilla i Virgili abandonen el projecte i Duran reestructura la societat inicial: segons informa *La Veu de*

⁸⁴⁶ Síntesi a partir de: Pi 1986, 77; Sánchez Álvarez-Insúa 1996, 116; base de dades d'aquesta recerca.

⁸⁴⁷ Síntesi a partir de: Políglota 1933; Llanas 2005, 244 – 246; base de dades d'aquesta recerca

⁸⁴⁸ [Columna publicitària d'Editorial Políglota]. *La Vanguardia* (30 gener 1920), p. 2.

Catalunya en la secció «Registre mercantil», ara s’hi integren Josep Carner, Ramon Senestera i la societat formada per Josep Roset, Armand Arquer i Marià Manent.⁸⁴⁹

Arribat aquest punt, em baso en un catàleg de 1933 a l’hora de presentar la producció editorial de Políglota, consistent en una secció en espanyol per al públic adult, una en català centrada en el llibre religiós i moral i, sobretot, una de literatura infantil i juvenil també en català. Des del punt de vista de la traducció, és precisament aquesta darrera secció la que, a les acaballes del període estudiat, acull dins la Col·lecció Blava (1930) una desena d’obres narratives moralitzants de Jeanne de Coulomb, Charles Foley, Eveline Le Maire, Jean Nesmy o Ève Paul-Margueritte. De nou destinada al públic infantil i juvenil, no m’oblido de la Col·lecció Júnior, amb una novel·la d’Arthur Neustadt dins l’oferta de títols. Per últim, constato que en la nòmina de traductors del segell hi figuren Domènec de Bellmunt (pseudònim de Domènec Pallerola i Munné), R. Fontalba, Alfred Gallard, Pere Guardiola, Maria Perpinyà o Antoni Rosich i Catalan.

Edicions Proa⁸⁵⁰

El 1928, a les acaballes del règim, Marcel·lí Antich i Camprubí (Gironella, 1895 – San José, Costa Rica, 1968) i Josep Queralt i Clapés (Badalona, 1896 – Perpinyà, 1965) funden, a suggeriment de Pompeu Fabra, les Edicions Proa al número 40 de la Riera de Folch de Badalona. Sota la direcció literària de Josep Puig i Ferrer (La Selva del Camp, 1882 – París, 1956), la nova iniciativa sorgeix amb el convenciment, segons constata Isidor Cònsul al *Suplement de Cultura* del diari *Avui*, «que calia posar la cultura [en català, afegeixo] a l’abast del poble».⁸⁵¹ Proa no triga a assolir aquest objectiu inicial: Antoni López Llausàs ho verbalitza obertament a les pàgines de la revista *Mundo Gráfico* el 1932, quan assegura que «es otra editorial que, dirigida por J. Puig y Ferrer, ha puesto el libro catalán, editado con dignidad, al alcance del público más modesto».⁸⁵² Ja des de l’inici, l’editorial se centra en la literatura en català (principalment novel·les), tant originals com traduccions. La majoria pertanyen a la col·lecció A Tot Vent, iniciada el 1928 i autèntica pedra angular del catàleg de l’editorial; el mateix Puig i Ferrer en presenta el contingut en la secció bibliogràfica de *La Publicitat* l’abril de 1928: «La biblioteca A

⁸⁴⁹ «Registre mercantil». *La Veu de Catalunya* (28 agost 1924), p. 5.

⁸⁵⁰ Síntesi a partir de: Proa 1936; 50 anys 1978; Llanas 2005, 315 – 319; base de dades d’aquesta recerca.

⁸⁵¹ CÒNSUL, Isidor. «1928 – 2003, els 75 anys d’Edicions Proa». *Suplement de Cultura. Avui* (15 gener 2004), p. 8.

⁸⁵² LÓPEZ LLAUSÁS, Antoni. «El libro y la edición catalana». *Mundo Gráfico* (28 desembre 1932), p. 120 – 121.

4. Editorials i editors

Tot Vent, exclusivament de novel·les, alternarà les traduccions amb les obres d'autors catalans». ⁸⁵³ El catàleg de 1936 que he pogut consultar amplia aquesta informació:

Una antologia de la novel·la clàssica i moderna universal. Les millors obres estrangeres traduïdes directament pels millors escriptors catalans. Les més importants novel·les catalanes del nostre temps. Cap sectarisme, cap exclusivisme.

Tenint en compte aquests dos testimonis, no resulta gens sorprenent que, en els tres primers anys de vida, A Tot Vent arribi a publicar, traduïdes, una trentena d'obres d'autors de renom com Honoré de Balzac, Charles Dickens, Fiodor Dostoievski, Alphonse de Lamartine, Antoine François Prévost, Stendhal, Robert Louis Stevenson, Lev Tolstoi, Ivan Turguenev, Oscar Wilde o Stefan Zweig. La categoria dels responsables d'aquestes traduccions (i de les incloses en la resta de col·leccions) és fora de tot dubte: noms com Prudenci Bertrana, Cèsar August Jordana, Miquel Llor, Andreu Nin o Francesc Payarols així ho acrediten. L'oferta narrativa per al públic adult de Proa es completa amb la Biblioteca Oreig i Els d'Ara, dues col·leccions sorgides el 1930 que, a diferència d'A Tot Vent, centren l'atenció en la traducció d'autors coetanis, amb noms com Herbert George Wells, André Gide i Virginia Woolf. El cas de Woolf esdevé, com ja apunto a la síntesi monogràfica que li dedico en el capítol 3, especialment rellevant: el *Mrs. Dalloway* de Proa, en traducció de Cèsar August Jordana, apareix tot just cinc anys després de l'original, fet que la converteix en la primera versió editada tant a Catalunya com a l'Estat Espanyol; així, Proa posa a l'abast del públic lector català l'obra d'una autora aleshores probablement desconeguda, però que, amb els anys, acabarà ocupant un paper rellevant en la història de la literatura. Tornant a les col·leccions, la resta de traduccions publicades durant la primera dictadura del s. XX es troba a la Biblioteca Grumet (1929), adreçada al públic infantil i distribuïda en tres sèries: una dedicada als llibres per a infants (amb noms com Blaise Cendrars, André Maurois i Claude Roën), una titulada Contes Russos (bàsicament reculls de contes populars i infantils) i, finalment, Les Obres Mestres de la Literatura Explicades als Infants (adaptacions infantils d'obres de Walter Scott, William Shakespeare o Friedrich Schiller).

⁸⁵³ PUIG I FERRETER, Joan. «Llibres Nous». *La Publicitat* (24 abril 1928), p. 1.

Publicaciones Mundial⁸⁵⁴

Fèlix Costa funda els tallers gràfics que porten el seu nom al número 45 del carrer Conde del Asalto (l'actual carrer Nou de la Rambla, a Barcelona) i, ben aviat, assumeix la impressió de diverses publicacions periòdiques, entre les quals destaquen revistes satíriques com *Papitu* i *Cu-Cut!*. Mort el 1919, el seu fill Santiago se situa al capdavant de l'empresa familiar amb la voluntat d'ampliar-ne el camp d'acció; és així que, sobre la base dels tallers gràfics, inaugura el 1921 les Publicaciones Mundial, un segell editorial que ben aviat es trasllada al número 15 del carrer de Barberà i, posteriorment, al 201 del Consell de Cent (així consta al catàleg de 1933). La producció de Publicaciones Mundial, majoritàriament en espanyol, s'acosta a àmbits tan diversos com la política, la societat, els esports, el cinema o la sexualitat, tot i que és la literatura popular i de consum la que s'endua la part del lleó dins el catàleg de l'editorial.

Arribat aquest punt, situo el focus d'atenció en el període estudiat i constato que, dins la secció literària, dues col·leccions es reparteixen una desena llarga de traduccions, totes pertanyents al gènere narratiu. La més activa en aquest sentit és, sens dubte, La Novela Mensual, adquirida a Lux⁸⁵⁵ el 1928, i que fins a 1930 reuneix almenys sis novel·les sentimentals d'Octave Feuillet, Alphonse Karr, Auguste Maquet, Berta Ruck o George Sand. Sense abandonar el gènere sentimental, Publicaciones Mundial enceta el 1925 la Colección Fama, presentada en un anunci a la revista *Xut!* com «una serie de novelas delicadas y certeras pinturas de diferentes estados del alma», integrada per títols que «sin molestar ningún sentimiento religioso o moral, interesan, deleitan, entusiasman, procuran unas horas de feliz recreo»;⁸⁵⁶ durant la primera dictadura del s. XX, la sèrie recull creacions de Louis d'Arvers, Louis Enault, Bertha Neullies i Alice Pujo. Ja fora de col·lecció, l'editorial ofereix tres títols de Fiodor Dostoievski, Luigi Fabbri i Maksim Gorki. En relació als traductors, Publicaciones Mundial n'obvia el nom en la pràctica totalitat de volums editats, fins al punt que només quatre hi fan referència: els afortunats són Enrique García Mas, Guillermo Kult, Guillermo López Hipkiss i Agustí Piracés.

⁸⁵⁴ Síntesi a partir de: Mundial 1933; Arévalo 2000, 107 – 123; Llanas 2005, 166 – 167; base de dades d'aquesta recerca.

⁸⁵⁵ Li dedico una síntesi monogràfica en aquest capítol.

⁸⁵⁶ [Columna publicitària de Colección Fama (Biblioteca Blanca)]. *Xut!* (núm. 219, 11 gener 1927), p. 18.

Publicacions de l'Escola d'Art Dramàtic⁸⁵⁷

El 1913, Adrià Gual i Queralt (Barcelona, 1872 – 1943) funda, amb l'impuls de la Mancomunitat de Catalunya, l'Escola Catalana d'Art Dramàtic. A partir de 1923, i sota la raó de Publicacions de l'Escola d'Art Dramàtic, la institució enceta l'edició d'una Biblioteca Teatral en català, integrada per obres originals i, també, traduïdes. És així que, aquell mateix any, publica un parell de títols de Fiodor Dostoievski i Charles Vildrac amb traducció, respectivament, de Josep Maria Millàs-Raurell i Carles Soldevila.

Publicacions Ràfols⁸⁵⁸

Rosend Ràfols i Muntané (Vilanova i la Geltrú, 1883 – Barcelona, 1954) dirigeix les Publicacions Ràfols, consistents en un taller gràfic situat al número 15 del

carrer de la Portaferriassa i una llibreria al 119 del Passeig de Gràcia. No puc precisar l'any de fundació de l'empresa, però constato que, segons el catàleg de les principals biblioteques i llibreries en línia, els primers volums que edita es remunten aproximadament a 1917. Sigui com sigui, el segell desenvolupa l'activitat en tres àmbits: d'una banda, edita revistes i publicacions periòdiques; de l'altra, s'encarrega de la impressió de diversos almanacs; per últim, sota la direcció de Miquel Poal Aregall publica, en català, diverses col·leccions literàries populars amb una presència circumstancial de traduccions. És el cas, durant el període estudiat, de La Novel·la Teatral Catalana, una col·lecció endegada el 1918 i que, fins a 1926, s'especialitza en la publicació de novel·les adaptades al teatre, algunes (tres, concretament) d'autors estrangers com Francis Algernon, Luigi Motta i Louis Verneuil; en tots tres casos, és Amichatis (pseudònim de Josep Amich i Bert) qui les signa.

La Revista⁸⁵⁹

El maig de 1915 apareix el primer número de *La Revista*, una publicació literària fundada

pel poeta i editor Josep Maria López-Picó (Barcelona, 1886 – 1959). Amb noms il·lustres a la redacció (Carles Riba, Josep Farran o J. V. Foix, per posar-ne exemples), la nova publicació desenvolupa una tasca d'estudi i divulgació plasmada en diverses seccions de crítica artística i literària, un apartat bibliogràfic o un noticiari; a més, i segons recull la base de dades d'aquesta

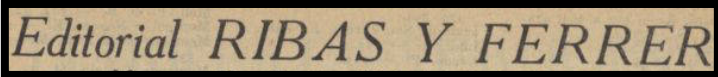
⁸⁵⁷ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁸⁵⁸ Síntesi a partir de: Montseny 1974; Llanas 2005, 163 – 165; base de dades d'aquesta recerca.

⁸⁵⁹ Síntesi a partir de: Torrent i Tasis 1966 [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

recerca, publica originals i traduccions sota la raó de La Revista: és el cas, el 1930, d'una obra teatral de William Shakespeare en versió de Carme Montoriol i Puig.

Editorial Ribas y Ferrer⁸⁶⁰

El setembre de 1924, el «Registre mercantil» de *La Veu de Catalunya* informa de la constitució, el juny del mateix any, de la raó social de Ribas y Ferrer, l'objectiu de la qual és «dedicar-se al negoci editorial en general»:⁸⁶¹ n'ocupen la gerència Joan Ribas Castañé i Joaquim Ferrer Torrent. Ubicada al número 65 del carrer de Muntaner (així consta en un anunci a les pàgines de *La Revista dels Llibres*),⁸⁶² la nova editorial s'especialitza en les col·leccions de narrativa popular i de consum, invariablement en espanyol i adreçades tant al públic adult com a l'infantil i juvenil. Des de la fundació i fins a 1930, Ribas y Ferrer publica una vintena de traduccions literàries repartides equitativament entre la Biblioteca Regina i la Colección Popular Regina, dues sèries dedicades a la narrativa sentimental i moralitzant. Activa almenys fins a 1929, la primera recull títols d'Henri Ardel, Max Constant o Jean Nesmy; pel que fa a la segona (probablement una nova denominació de l'anterior), al llarg de 1930 acull autors com Cecil Adair, Champol, Dyvonne, Serguei Mintslov i Sidney Hastings Webb. Signen les traduccions Ivonne Ferrer, Antoni Guardiola, Alfons Nadal o Florentina Puigmauri.

Casa Editorial Seguí⁸⁶³

El gravador Miquel Seguí i Riera (Barcelona, 1858 – 1923) funda el 1881

la Casa Editorial Seguí al número 30 del carrer de Bonavista (Barcelona). Després d'iniciar-se en l'edició de publicacions periòdiques il·lustrades, el nou segell entra al s. XX amb els esforços centrats en la publicació de llibres en espanyol. El catàleg de Seguí (agafo com a referència el de 1930) s'especialitza en les obres de gran format sobre història, geografia, història natural o, fins i tot, art; paral·lelament, edita diverses col·leccions i sèries literàries d'interès discutit, fins al punt que *La Catalunya. Revista Semanal* s'hi refereix despectivament com a «*novelerías y americanerías*» en un article bibliogràfic signat amb la inicial R.⁸⁶⁴ Des del punt de vista de la

⁸⁶⁰ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

⁸⁶¹ «Registre mercantil». *La Veu de Catalunya* (23 setembre 1924), p. 3.

⁸⁶² [Columna publicitària d'Editorial Ribas y Ferrer]. *La Revista dels Llibres* (núm. 8, desembre 1925), p. LXXXVI.

⁸⁶³ Síntesi a partir de: Seguí 1930; Llanas 2005, 140 – 142; base de dades d'aquesta recerca.

⁸⁶⁴ R. «Notas bibliográficas». *Catalunya. Revista Semanal* (21 desembre 1912), p. 799 – 801.

4. Editorials i editors

traducció, diverses d'aquestes col·leccions literàries acullen versions en el període estudiat. La més activa en aquest sentit és, amb vuit, *Obras Selectas*: es tracta de novel·les d'aventures de Tarkington Booth, Henri Bordeaux i, sobretot, Rafael Sabatini. Centrada en la narrativa sentimental, la col·lecció *La Novela Emocional* arriba a reunir almenys quatre traduccions de títols signats per Maurice Level, Guy de Teramond i Valentine Williams. Tanco la relació amb la Biblioteca Juventud, que conté una única traducció: una novel·la d'aventures signada per H. de Charlieu. Per últim, a l'hora d'identificar els principals traductors del segell cal tenir en compte que pràcticament el 40% dels volums n'obvien el nom; dit això, Guillermo Boladeres és, de molt, el més actiu, seguit de lluny per María Luz Morales.

Seix Barral⁸⁶⁵

El 1911 es constitueix l'editorial Seix Barral com a resultat de la fusió dels tallers gràfics de Victorià Seix i els germans Barral, Lluís i Carles. Instal·lada al 219 del carrer de Provença (Barcelona), l'empresa ben aviat es marca l'objectiu de convertir-se en un referent en l'edició, sempre en espanyol, de llibres i materials escolars; Severino Rodríguez així ho constata el 1914 en una

ressenya a la revista madrilenya *España y América*:

*[...] los señores editores Seix y Barral se han propuesto publicar obras de nuestros pedagogos más notables y transcribir a nuestro idioma todo lo bueno y definitivo que existe en el mundo sobre esta materia.*⁸⁶⁶

Paral·lelament, reuneix diverses col·leccions literàries centrades en la narrativa, una de les quals (*Colección Aventuras*) recorre a la traducció entre 1923 i 1930: es tracta d'una sèrie d'aventures juvenils que inclou quatre títols de referents dins del gènere com Daniel Defoe, Robert Louis Stevenson i Charles Gilson. Signen les versions Gaziel (pseudònim d'Agustí Calvet) i Juan Mateos de Diego.

⁸⁶⁵ Síntesi a partir de: Seix Barral 1935; Llanas 2011, 9 – 38; Llanas 2005, 228 – 229; base de dades d'aquesta recerca.

⁸⁶⁶ Rodríguez, Severino. «Libros: Geometría (estudio de las formas)». *España y América* (1 octubre – 31 desembre 1914), p. 170 – 171.

Sociedad General de Publicaciones⁸⁶⁷

El 1909, Juli Gibert Mateus inscriu al Registre mercantil la raó que esdevindrà la Sociedad General de Publicaciones, integrada també pel seu germà Salvador, Joan Pijoan Claramunt i Josep Maria Borràs de Quadras. Situada al número 211 del carrer barceloní de la Diputació, inicialment es dedica exclusivament a l'edició de publicacions periòdiques, amb la revista femenina *El Hogar y la Moda* al capdavant. Coincidint amb el període estudiat, però, i gràcies a l'impuls de Josep Zendera,⁸⁶⁸ el segell s'aventura a l'edició de llibres (sempre en espanyol), inicialment centrats en àmbits com el comerç, la lexicografia o el llibre pràctic, però sobretot títols literaris de consum repartits en diverses col·leccions que, sovint, recorren a les traduccions (el catàleg de 1926 així ho confirma). La més activa en aquest sentit és la Colección Novelas Hogar, dedicada a la novel·la sentimental i moralitzant, i que acull una trentena de traduccions d'autors com Florence Louisa Barclay, Guy de Chantepleure, Júlio Dinis, George Gibbs, Margaret Wolfe Hungerford, William John Locke i Berta Ruck. Al seu torn, la col·lecció Las Grandes Novelas de la Pantalla reuneix almenys deu traduccions, amb autors com Marcel Allain, Arthur Bernède, Paul Cartoux, Charles Dickens, Louis Feuillade i Frank L. Packard; segons explica el setmanari madrileny *La Unión Ilustrada* en la secció cinematogràfica, «componen esta colección interesantes novelas, llenas de emoción y misterio, todas ellas ilustradas con preciosas fotografías de las películas».⁸⁶⁹ Finalment, la Sociedad dedica La Novela Rosa a la narrativa de temàtica sentimental, amb tres títols d'Henri Ardel, George Gibbs i Jean de la Brête; val a dir que, ben aviat, la sèrie s'integra en el catàleg de Juventud.⁸⁷⁰ Deixo per al final els traductors més actius del segell, entre els quals destaquen Alejandro Frías, Zoé Godoy, Adolf Jordà i Iglésias, María Luz Morales, Tomás Orts Ramos, Theodor Scheppelmann o Ernesto G. Solano; tanmateix, cal tenir en compte que prop del 30% dels títols no esmenten els responsables de les traduccions.

Societat General Espanyola de Llibreria⁸⁷¹

El 1914 s'estableix al número 16 del carrer de Barberà (Barcelona) la Societat General Espanyola de Llibreria, una filial de l'Agence Générale de Librairie et de Publications l'objectiu inicial de la qual és gestionar la Llibreria Francesa; ben aviat, l'empresa amplia el ventall

⁸⁶⁷ Síntesi a partir de: SGP 1926; Baró 2005, 72 – 73; Llanas 2005, 129 – 133; base de dades d'aquesta recerca.

⁸⁶⁸ En parlo a la síntesi monogràfica dedicada a Juventud en aquest mateix capítol.

⁸⁶⁹ «Cinematografía». *La Unión Ilustrada* (21 octubre 1923), p. 13.

⁸⁷⁰ M'hi refereixo en la síntesi monogràfica dedicada a Juventud en aquest mateix capítol.

⁸⁷¹ Síntesi a partir de: Historia [en línia]; Martínez 2013 [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

4. Editorials i editors

d'acció i es converteix en una veritable xarxa de distribució i venda de publicacions periòdiques i llibres, amb un gran nombre d'establiments per tota la geografia espanyola i, fins i tot, internacional. Des del punt de vista d'aquesta recerca, la Societat General Espanyola de Llibreria consta en els catàlegs bibliogràfics consultats com la responsable de l'edició de tres traduccions al català; es tracta de novel·les d'aventures signades per Jules Verne, Walter Scott i Alexandre Dumas (pare), incloses respectivament dins la Biblioteca Popular Catalana, Les Obres Mestres de la Novel·la i Grans Novel·les Populars il·lustrades. Rere les versions hi ha Josep Bigordà, Cèsar August Jordana i Josep Navarro i Costabella.

Sopena⁸⁷²

Ramon Sopena López (Perarrúa, 1867 – Barcelona? 1932) inicia la seva activitat d'editor a les darreries del s. XX des d'un petit taller gràfic situat a Vilanova i la Geltrú. El 1899 s'instal·la a Barcelona i, des del número 10 del carrer de Gravina (així ho confirma un anunci a *Vida Galante*, una revista que Eduardo Zamacois i ell mateix editen),⁸⁷³ desenvolupa una doble tasca d'editor i impressor; un any després (em torno a basar en el text publicitari que acabo de citar), el segell es trasllada al carrer de València, núm. 363, tot i que no és fins a 1906 que ocupa la seu definitiva als números 93 – 97 del carrer de Provença. Sopena no triga a fer-se un lloc dins el mercat peninsular i, a partir dels contactes establerts amb el diari argentí *La Nación*, fins i tot l'americà: així, durant la dècada de 1920 ja compta amb una oferta consolidada per al públic llatinoamericà gestionada des d'una seu pròpia a Buenos Aires. El catàleg de Sopena (he pogut consultar el de 1936) recull títols exclusivament en espanyol, i té la literatura com a pedra angular, amb múltiples col·leccions dedicades a la narrativa, ja sigui per a adults, ja sigui per a infants; paral·lelament, s'apropa a àmbits com ara el de la lexicografia, l'art, la geografia, la història, les ciències aplicades o el llibre pràctic.

Durant el període 1923 – 1930, la traducció literària té un pes més que considerable dins la producció de l'editorial, amb una setantena llarga de títols distribuïts en diverses col·leccions. La majoria (gairebé 40) s'integra dins la Biblioteca de Grandes Novelas, una col·lecció iniciada durant la primera dècada del s. XX i dedicada (segons un anunci a *El Consultor Bibliográfico*) a «los mejores novelistas del mundo»,⁸⁷⁴ amb noms com Honoré de Balzac, Alexandre Dumas (pare), Paul Feval, Víctor Hugo, Xavier de Montépin, Eugène Sue i Jules Verne. Al seu torn, la Biblioteca Selecta acull 15 títols traduïts; es tracta de novel·les d'aventures adreçades al públic

⁸⁷² Síntesi a partir de: Sopena 1936; Llanas 2005, 276 – 284; base de dades d'aquesta recerca.

⁸⁷³ [Columna publicitària de Ramón Sopena]. *Vida Galante* (núm. 110, 7 desembre 1900), p. 18.

⁸⁷⁴ [Columna publicitària de Casa Sopena]. *El Consultor Bibliográfico* (núm. 8, 1 març 1926), p. 100.

infantil i juvenil signades per Christoph von Schmid i Jules Verne. Seguidament, hi ha cinc novel·les de Paul de Kock reunides en una sèrie exclusiva titulada *Obras de...* [sic]. No m'oblido de la Biblioteca para Niños, dins la qual s'hi integren tres volums il·lustrats de Hans Christian Andersen, Isop i Jonathan Swift. Tanca aquest inventari de col·leccions la Biblioteca Sopena, «*en donde colaboran los más célebres autores contemporáneos españoles*» (així s'hi refereix el text publicitari a *El Consultor Bibliográfico* esmentat en aquest paràgraf); dos dels títols que la integren porten la signatura d'Enrico Anibale Butti i Fiodor Dostoievski. Concloca la síntesi monogràfica amb els traductors més actius dins del segell: es tracta de noms com Felipe Cabañas Ventura, César Álvarez Comet, Germán Gómez de la Mata, Gregorio Lafuerza, Pedro Pedraza Páez, José Pérez Mauras i Joaquim Zamacois.

Successors d'Henrich⁸⁷⁵

El 1886, l'enginyer i polític Manuel Henrich i Girona (Barcelona, 1852 – Caldes de Montbui, 1925) obre uns tallers gràfics al carrer de Còrsega, 348 (Barcelona). Tres anys després, absorbeix l'Establecimiento Tipográfico de Narciso Ramírez y Cía, que havia arribat a dirigir des de 1875, i estableix la raó social de Henrich y Cía. El nou segell esdevé ben aviat punter dins del sector, i distribueix l'activitat entre l'edició de publicacions periòdiques (destaca *La Publicidad*) i els llibres. Pel que fa als llibres, el catàleg de 1911 (invariablement en espanyol) permet afirmar que el segell dedica una atenció especial als volums il·lustrats de gran format, de temàtiques tan diverses com la sociologia, la geografia, el folklore o la història; paral·lelament, dedica diverses col·leccions literàries a la narrativa, ja sigui per al lector infantil i juvenil, ja sigui per a adults. Arribat aquest punt, em centro en el període estudiat i constato que, sota la raó social de Sucesores de Henrich y Cía., el segell edita, traduïts al català, deu llibrets operístics d'Hector Berlioz, Claude Debussy, Nikolai Rimski-Kórsakov, Robert Schumann, Bedrich Smetana o Felix Weingartner; l'encarregat de traduir els textos i adaptar-los a la música és Joaquim Pena, amb el suport de Rudolf Slabý en els casos de Rimski-Kórsakov i Smetana.

Editorial Teosófica⁸⁷⁶

Amb seu a Barcelona, l'Editorial Teosófica es dedica a l'edició, en espanyol, d'estudis i literatura sobre ocultisme i orientalisme. En la seva col·lecció insígnia, Biblioteca Orientalista, alterna les obres de creació i les traduccions, amb noms com ara Franz Hartmann.

⁸⁷⁵ Síntesi a partir de: Henrich 1911; Llanas 2004, 238 – 243; base de dades d'aquesta recerca.

⁸⁷⁶ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

Tipografia Católica Casals⁸⁷⁷

El 1870 Ramon Casals i Xiqués funda la Tipografia Católica al número 5 del carrer del Pi, a Barcelona, i ben aviat hi incorpora el seu germà Miquel. Dedicada des dels inicis a l'edició religiosa, el 1918 es trasllada al número 108 del carrer de Casp, ja amb els hereus del fundador al capdavant i sota la raó social de Tipografia Católica Casals. Coincidint amb el trasllat, i segons constato en un catàleg de 1922, el segell amplia la seva línia d'acció per abastar també els llibres tècnics i científics per a l'ensenyament. El catàleg, íntegrament en espanyol, recorre ben poc a la traducció: de fet, coincidint amb el període estudiat només acull un parell de títols religiosos d'Alessandro Gallerani i sant Gregori Magne traslladats per S. J. Zurbitu i Gonzalo San Martín.

Unión Musical Española⁸⁷⁸

El 1900, Ernesto Dotesio Paynter constitueix a Barcelona l'editorial musical Casa Dotesio. Constato a la secció de notícies generals de *El Heraldo de Madrid* que la nova societat és el fruit de l'adquisició i fusió per part de Dotesio de diverses cases i segells de la geografia espanyola dedicades a la publicació de música i partitures, com ara Romero, Zozaya, Fuentes y Asenjo, Martín o, també, Eslava.⁸⁷⁹ No és fins a 1914, però, que la raó social canvia a Unión Musical Española; aquell mateix any, la seu central del segell es trasllada a Madrid, si bé manté oficina a Barcelona. Així, coincidint amb la primera dictadura del s. XX edita en català una peça lírica de Jaume Pahissa basada en un poema de Josep Pijoan; el llibret conté, a més, una traducció al francès del poema a cura d'Alfons Maseras.

Casa Editorial Vecchi⁸⁸⁰

L'editor italià Lotario Vecchi (Parma, 1888 – Milà, 1985) obre a Barcelona la casa editorial Vecchi y Casini possiblement durant la dècada de 1910 (així ho fa pensar la cronologia dels primers volums que li he pogut identificar en els catàlegs bibliogràfics consultats). Constato en un breu de 1911 a *La Vanguardia* que, inicialment, el segell s'instal·la al número 189 del carrer de Mallorca;⁸⁸¹ tanmateix, no es tracta de la ubicació definitiva: en algun moment de la dècada de 1920, i segons apareix en la borsa de treball de l'edició madrilenya d'ABC el 1927, el segell

⁸⁷⁷ Síntesi a partir de: Casals 1922; Historia educando [en línia]; Llanas 2005, 201 – 204; base de dades d'aquesta recerca.

⁸⁷⁸ Síntesi a partir de: Acker i Ortega 2001 [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁸⁷⁹ «Noticias generales». *El Heraldo de Madrid* (16 juny 1900), p. 3.

⁸⁸⁰ Síntesi a partir de: Cuadrado 2000, 628; base de dades d'aquesta recerca.

⁸⁸¹ «Corredores». *La Vanguardia* (16 agost 1911), p. 11.

passa a ocupar el número 188 del carrer de Londres (aleshores, de Coello),⁸⁸² ara sota la raó de Casa Editorial Vecchi i, a partir de la dècada de 1930, d'Hispano Americana de Ediciones. Des del primer moment, el segell s'especialitza en l'edició de fulletons i col·leccions literàries populars i de consum, sempre en espanyol. Coincidint amb el període estudiat, Vecchi publica almenys sis traduccions repartides en diverses sèries: em refereixo a Los Libros que no se Olvidan (amb un parell de novel·les de viatges escrites a quatre mans per Arnauld Galopin i Henry de La Vaulx), Las Novelas del Corazón (dedicada a la narrativa sentimental, i amb autors com Henry de Tremière) i Colección Rubí (de nou, dedicada a la novel·la sentimental, amb autors com ara Annie Vivanti). En cap dels títols s'especifica l'autor d'aquestes traduccions.

Viader⁸⁸³

El 1885, l'impressor i editor Octavi Viader i Margarit (Sant Feliu de Guíxols, 1864 – 1938) obre el taller que porta el seu nom al carrer Major de Sant Feliu de Guíxols; pocs anys després, es trasllada al número 37 de la rambla d'Antoni Vidal, on s'especialitza en les edicions de luxe per a bibliòfils. És així que, en plena dictadura, publica una edició per a col·leccionistes del *Psalteri*, un recull de textos de la Vulgata traduïts el s. XV per Joan Roís de Corella.

Vidal Llimona y Boceta⁸⁸⁴

El 1880, Andreu Vidal Llimona (Barcelona, 1844 – Madrid, 1912) trasllada el fons musical de l'editorial paterna de Barcelona a Madrid, on obre primer una sucursal i, posteriorment, s'estableix per compte propi. Tanmateix, no és fins a 1895 que, amb l'entrada dins el negoci d'Antonio Boceta, es configura la raó social de Vidal Llimona y Boceta, especialitzada en la publicació de textos musicals i partitures. Ubicada al número 3 del carrer Mayor de Madrid, l'editorial conserva una seu barcelonina al número 5 del passeig de Gràcia (així es desprèn d'un breu aparegut a *La Vanguardia* el 1904),⁸⁸⁵ des d'on distribueix, coincidint amb el període estudiat, un volum líric de Johann Sebastian Bach inclòs dins la col·lecció Cançoner Selecte; Joaquim Pena en signa la traducció al català.

⁸⁸² «Bolsa de trabajo», *ABC* (3 setembre 1927), p. 36.

⁸⁸³ Síntesi a partir de: Torrent 1977, 313 – 334; Llanas 2005, 180; base de dades d'aquesta recerca.

⁸⁸⁴ Síntesi a partir de: Archivo Vidal Llimona y Boceta [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁸⁸⁵ «Notas locales». *La Vanguardia* (19 març 1904), p. 2.

Viuda de Luis Tasso⁸⁸⁶

El 1835, Lluís Tasso i Gonyalons (Maó, 1817 – Barcelona, 1880) obre un taller gràfic i una llibreria als carrers de Manresa i de Basea, a Barcelona; posteriorment, s'instal·la definitivament als números 21 – 23 del carrer de L'Arc del Teatre. Passats uns anys, concretament el 1847, la Imprenta de Luis Tasso amplia l'activitat i s'endinsa amb èxit en el sector de l'edició, principalment d'obres il·lustrades de gran format. A partir de 1877, Lluís Tasso i Serra, fill del fundador, se situa al capdavant de l'empresa, i hi incorpora l'edició de col·leccions econòmiques i, sobretot, de publicacions periòdiques, amb *La Ilustración* com a màxim exponent. Amb la mort de Tasso i Serra el 1906, Magdalena Tasso, la vídua, s'encarrega de l'editorial; *La Vanguardia* ho relata així en un breu aparegut el juny d'aquell any:

*[...] nos participa doña Magdalena Tasso y Matamala que con motivo del fallecimiento de su esposo don Luis Tasso y Serra, el establecimiento perteneciente al mismo correrá a su cargo bajo el nombre de «Viuda de Luis Tasso», habiendo otorgado amplios poderes a su señor hijo político don Alfonso Vilardell y Portuondo [...]*⁸⁸⁷

És sota la raó social de Viuda de Luis Tasso, doncs, que l'empresa entra al període estudiat, amb un catàleg integrat per obres principalment d'història i geografia, però també dedicades a les arts plàstiques, l'heràldica o la lexicografia (així es desprèn del catàleg sense datar que he pogut consultar). Paral·lelament, el segell dedica diverses col·leccions a la narrativa literària, sempre en espanyol i amb presència d'aproximadament una desena de traduccions. La meitat s'integren dins la Biblioteca Renovación, que reuneix obres d'Honoré de Balzac, Alexandre Dumas (pare) o Torquato Tasso; la resta es reparteix entre Obras Varias (un títol d'Ernest Pérochon), Los Grandes Maestros de la Novela Rusa (amb Maksim Gorki) i La Comedia Humana (de nou, un títol d'Honoré de Balzac). Ja fora de col·lecció, Tasso publica un parell d'obres de Dimitri Merejkovski i Jacint Verdaguer. Tanco la síntesi monogràfica esmentant els traductors; es tracta de noms com Joaquín García Bravo, Sebastià Gomila, Joan Ots i Lleó, Juan de la Pezuela, August Riera i Ivan Sakhalin.

⁸⁸⁶ Síntesi a partir de: Tasso s. d.; Llanas 2004, 220 – 227; base de dades d'aquesta recerca.

⁸⁸⁷ «Bancos y Sociedades». *La Vanguardia* 14 juny 1906), p. 5.

Editorial Vives⁸⁸⁸

Segons comprovo al catàleg de 1931, el segell de Santiago Vives es troba ubicat als números 55 – 57 del carrer de Casanova (Barcelona), des d'on desenvolupa una doble funció en tant que taller gràfic i editorial. Coincidint amb el període estudiat, publica almenys sis traduccions literàries. Cinc s'integren en la Colección Primavera, una sèrie popular i de consum iniciada el 1928, i que recull novel·les de temàtica sentimental amb autors com Dyvonne, B. de Buxy, Emmanuel Soy, Wilhelm Hegeler i Alfred Mason. La sisena traducció obre, el 1929, la Biblioteca Hércules: es tracta d'un títol d'aventures que porta la signatura de Gertrude Atherton. Per últim, dins la nòmina de traductors del segell hi figuren Camila Moner, Tomás Orts Ramos i María Rodríguez Rubí.

⁸⁸⁸ Síntesi a partir de: Vives 1931; Base de dades d'aquesta recerca.

4.2. Valoració i glossa final

Més enllà dels motius que l'expliquen i que he intentat d'exposar a l'inici d'aquest capítol, el creixement del sector editorial entre 1923 i 1930 sembla estar fora de tot dubte, i les xifres així ho confirmen. D'una banda, si agafem com a referent el volum de títols traduïts editats durant aquests anys veurem que passa del centenar aproximat de 1923 a més de 350 el 1930.

D'altra banda, la xifra de segells ubicats a Catalunya que, en un moment o altre, recorren a l'edició de traduccions literàries ronda també el centenar, ja siguin empreses consolidades que diversifiquen l'oferta coincidint amb la dècada de 1920, ja siguin nascudes aleshores. D'aquesta manera, conviuen en un mateix mercat segells amb una llarga tradició (Llibreria Espanyola, Llibreria Verdaguer, Maucci, Montaner y Simón o Sopena) i editorials de creació recent (Barcino, Proa, Llibreria Catalònia o Juventud i els segells paral·lels Mentora i Edita). Es dona la circumstància, a més, que bona part del volum de traduccions editades (més del 58%) recau precisament en els segells nous, amb Proa, Fundació Bernat Metge, Iberia, B. Bauzá i, sobretot, Juventud al capdavant. Sembla, doncs, que una de les vies que aquests segells exploren per competir amb les editorials consolidades consisteix a oferir, traduïts, autors i títols que han gaudit d'una bona acollida en el mercat internacional.

Passo a una altra informació: si bé la xifra d'editorials recollides a la base de dades és més que significativa, una part important de les traduccions literàries editades entre 1923 i 1930 es concentra en uns segells molt concrets. La gràfica que exposo a continuació presenta, ordenada de major a menor, la producció traductora dels segells editorials més actius⁸⁸⁹ durant l'època estudiada.

⁸⁸⁹ Només hi represento els que publiquen deu o més volums traduïts.

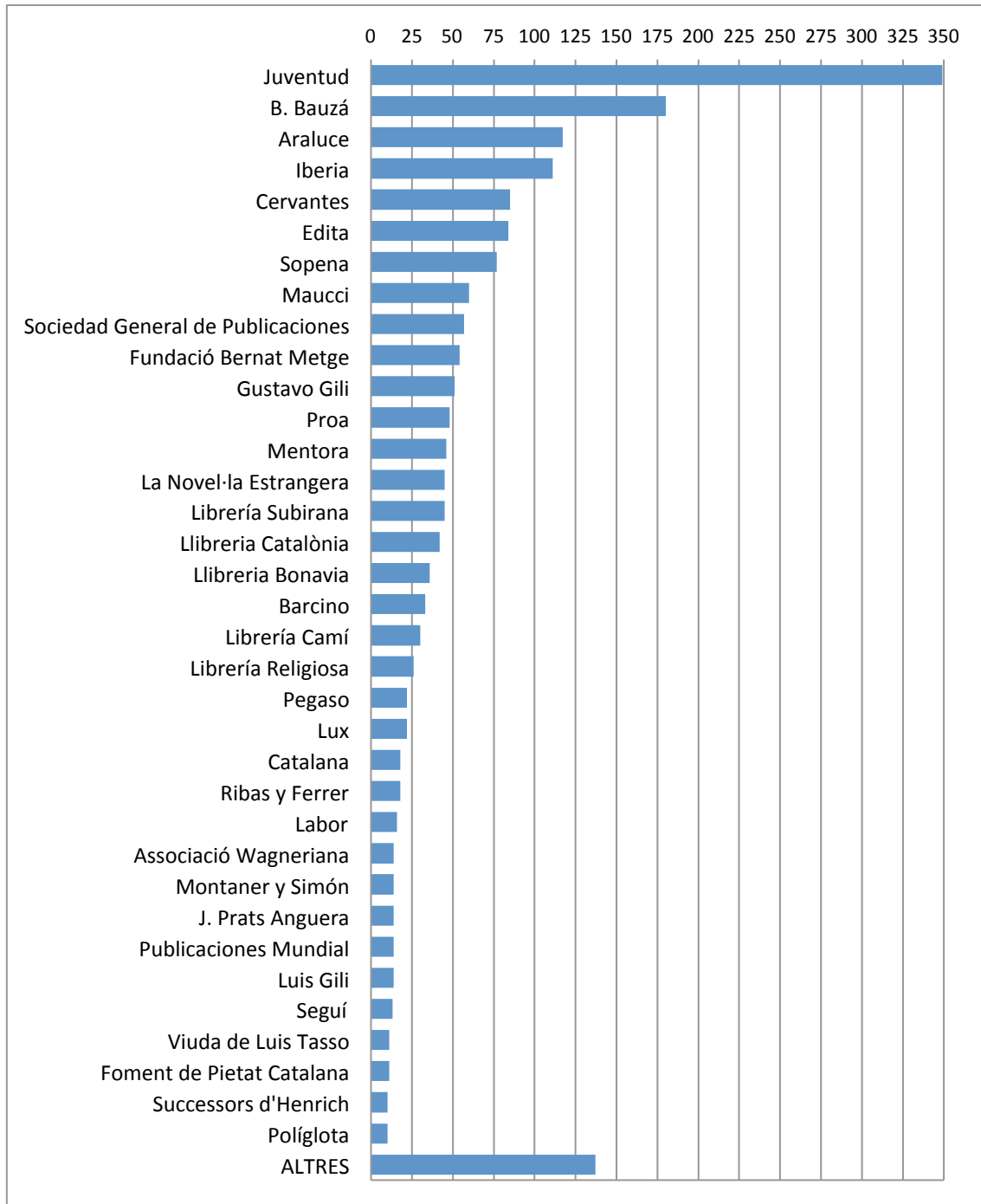

Figura 18: editorials amb 10 o més traduccions publicades entre 1923 i 1930

L'editorial que ofereix més traduccions literàries en el seu catàleg és, sens dubte, Juventud, amb pràcticament 350 volums (si hi afegim la producció dels segells paral·lels Edita i Mentora, la xifra s'acosta als 480); la segueixen a una distància considerable B. Bauzá (amb 180), Araluce (gairebé 120) i Iberia (uns 110). De fet, aquests quatre segells es reparteixen més del 46% de les prop de 2.000 traduccions literàries editades entre 1923 i 1930.

4. Editorials i editors

Pel que fa a la tipologia dels segells més actius, recupero l'observació que apuntava a l'inici del capítol: el període 1923 – 1930 coincideix amb una evident diversificació del sector, que abasta des de l'edició popular més assequible i de presentació més simple, fins a la més selecta i pensada per a la bibliofília. Així, en un mateix mercat conviuen editorials més populars i de consum amb objectius comercials (és el cas de Publicaciones Mundial, Maucci, Ibèria, Mentora, La Novel·la Estrangera, Sopena, Bauzá o Araluce), editorials comercials d'ambició cultural (em refereixo, per exemple, a Juventud, Montaner y Simón, Proa, Llibreria Catalònia o Labor) i, també, editorials amb finalitats prioritàriament culturals o ideològiques (Barcino, Fundació Bernat Metge o Foment de Pietat Catalana). Aquesta diversificació permet satisfer les necessitats d'un públic en creixement (de nou en parlo en començar el capítol), dins del qual progressivament guanyen presència els lectors no necessàriament cultivats: no és estrany, doncs, que la majoria de traduccions editades durant el període apareguin als catàlegs dels segells populars i de consum.

Tanco el capítol referint-me a l'edició literària en català, que aporta el 20% del total de la producció traductora del període estudiat. Els més de 400 volums publicats es reparteixen entre una quarantena de segells, tot i que només cinc ja en concentren més del 54%; es tracta, per aquest ordre, de la Fundació Bernat Metge (53 títols), Proa (47), La Novel·la Estrangera (44), Llibreria Catalònia (41) i Barcino (32). Es dóna la circumstància que en tots els casos es tracta de segells de nova planta, de manera que, tal com passa amb les xifres generals que he comentat anteriorment, les editorials de creació recent avantatgen les tradicionals pel que fa a la publicació de traduccions.

Per últim, situo el focus d'atenció en la tipologia de les editorials que publiquen en català, i m'adono que, a diferència del que passa amb el còmput global, les d'àmbit cultural són les més actives: l'explicació segurament rau en el fet que, com ja he exposat en aquest capítol, sovint s'adopta l'edició (en català, afegeixo) com una via de resistència cultural davant les restriccions del règim dictatorial.

5. Els traductors

Recuperant els objectius específics enumerats en l'apartat 1.3 de la «Introducció», en aquest capítol em proposo d'identificar els traductors més actius dins del període estudiat, repassar-ne la trajectòria vital, professional, i traductora, resseguir la rebuda que la premsa coetània dispensa a les seves traduccions i, per últim, establir i caracteritzar, a mode de recapitulació, tipologies que en permetin una descripció aproximada.

Segons constato a la base de dades d'aquesta recerca, la llista de traductors que publiquen versions literàries a Catalunya entre 1923 i 1930 arriba a vora 450;⁸⁹⁰ cal, però, fer un parell de puntualitzacions. En primer lloc, és habitual que les traduccions no estiguin signades, o que les mateixes editorials se n'atribueixin l'autoria (succeeix aproximadament amb el 23% de les gairebé 2.000 traduccions recollides). En segon lloc, els traductors no sempre empenen el nom autèntic, i en ocasions s'escuden darrere pseudònims o inicials de difícil identificació; de fet, no és estrany que, fins i tot, alternin el nom autèntic i diversos pseudònims en la seva producció traductora. Així doncs, el fet que moltes traduccions recollides a la base de dades siguin anònimes m'impedeix afirmar que la relació de traductors que ofereixo sigui completa; a més, l'ús altern del nom autèntic i de diferents pseudònims per part d'alguns traductors té com a conseqüència que els aproximadament 450 noms inclosos en la relació no corresponguin necessàriament a 450 traductors diferents. En qualsevol cas, i deixant de banda reflexions relatives a la consideració i visualització que mereix la figura del traductor aleshores,⁸⁹¹ l'elevada xifra de traductors identificats és totalment representativa, i dóna resposta a un sector editorial que, com ja he apuntat al capítol 4, es troba en plena expansió i diversificació.

A l'hora de seleccionar els traductors més actius per tal de desplegar-ne la trajectòria al llarg del capítol, aplico un criteri purament quantitatiu i em limito a considerar aquells que compten amb 5 o més traduccions publicades coincidint amb la dictadura de Primo de Rivera.⁸⁹² D'aquesta manera puc posar el focus d'atenció no només sobre els noms indiscutibles de la nostra literatura que, a més, cultiven la traducció,⁸⁹³ sinó també sobre personatges sovint

⁸⁹⁰ La majoria hi són presents amb primeres edicions, però també n'hi ha que hi consten gràcies a traduccions anteriors reeditades entre 1923 i 1930.

⁸⁹¹ M'hi aturo al final d'aquest capítol.

⁸⁹² Tinc en compte només una edició de cada traducció.

⁸⁹³ Riba, Jordana o Soldevila en són un bon exemple.

5. Els traductors

anònims que complementen la seva activitat professional principal amb la pràctica de la traducció. El resultat final del procés de selecció queda reflectit en la següent gràfica, que ordena de més a menys la producció dels 64 traductors més actius del moment.⁸⁹⁴

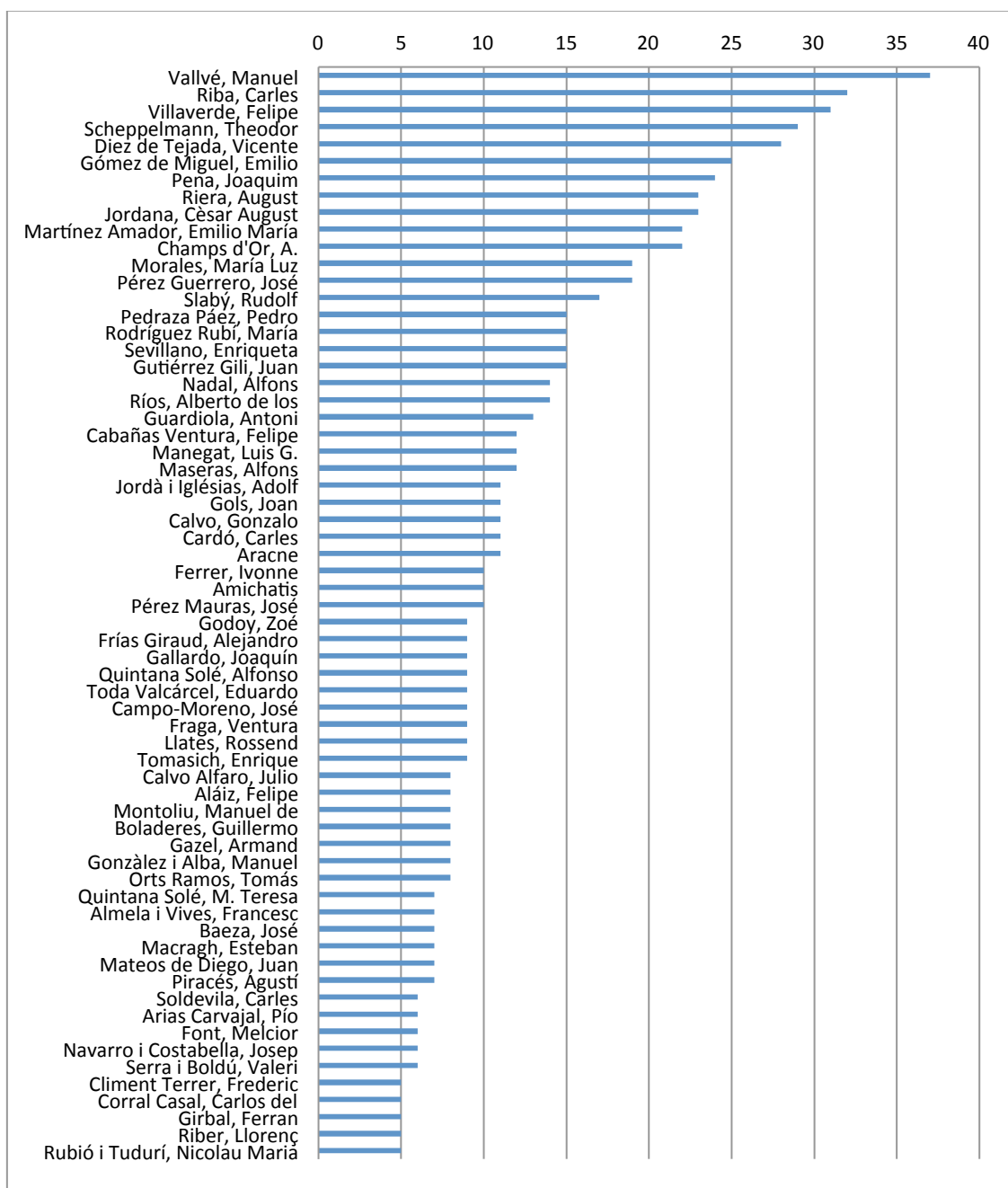

Figura 19: traductors amb 10 o més traduccions publicades entre 1923 i 1930.

⁸⁹⁴ Els traductors que alternen el nom autèntic i pseudònims a l'hora de firmar les seves versions hi apareixen només una vegada i entrats a partir del nom autèntic.

Dedico una síntesi monogràfica a cadascun d'aquests traductors per estudiar-ne el perfil. Com ja apunto a l'apartat 1.4 del capítol introductori, inicio cada síntesi monogràfica amb el nom de fonts (o pseudònim, depenent del cas) del traductor a qui la dedico i, si en disposo, amb una imatge; a continuació, n'ofereixo la cronologia, les fonts de referència emprades en l'elaboració de la síntesi (en nota a peu de pàgina) i, finalment, les principals ocupacions a banda de la traducció. Arribat a aquest punt, és el moment de desenvolupar la trajectòria vital del traductor depenent del renom que tingui: és així que dedico els màxims esforços a recollir dades d'aquells que són anònims o poc coneguts, mentre que remeto a estudis ja existents en el cas dels cèlebres i àmpliament treballats; en tots els casos, tanco aquest bloc informatiu referint-me de forma global a la seva trajectòria traductora (nombre total de traduccions signades, àmbits temàtics, llengües de treball, etc.). Seguidament, poso el focus d'atenció únicament en les traduccions literàries signades entre 1923 i 1930 pel traductor objecte de cada síntesi monogràfica, ja siguin primeres edicions o reedicions, però sempre publicades en format de llibre. A partir de la informació reunida en la base de dades d'aquesta recerca, doncs, ofereixo el títol en llengua d'arribada de cadascuna de les obres identificades i el nom de l'autor de l'original, així com també l'any de publicació de la traducció i l'editorial responsable. Ara sí, és el moment d'aproximar-se a la rebuda que la premsa coetània dispensa a aquestes traduccions i, per fer-ho, ofereixo les diverses anàlisis i valoracions crítiques que els dediquen, sovint de cortesia i, en ocasions, autènticament argumentades. Cloc les síntesis monogràfiques amb un inventari de les versions que el traductor estudiat publica fora del context estudiat, tant temporal (1923 – 1930) com temàtic (gèneres i matèries de tipus literari); en aquest cas, em limito a anotar el títol de la traducció i l'autor del text original.⁸⁹⁵

El relat biobibliogràfic desenvolupat en cadascuna de les síntesis monogràfiques beu d'un nombre de fonts primàries i secundàries de naturalesa diversa.⁸⁹⁶

- A l'hora d'aportar dades cronològiques i sobre la trajectòria dels traductors amb més renom, recorro a les fonts enciclopèdiques habituals. En el cas dels traductors anònims o poc coneguts, espigolo, amb més o menys fortuna, altres recursos de característiques heterogènies; relacionat amb això, buido monografies i reculls biogràfics específics,⁸⁹⁷ aplico cerques profundes a la xarxa, consulto testimonis

⁸⁹⁵ Completo la informació bibliogràfica d'aquestes traduccions en els registres de la base de dades d'«Altres traduccions», consultable als annexos d'aquesta recerca.

⁸⁹⁶ Les cito en les diverses notes a peu de pàgina associades a cadascuna de les síntesis monogràfiques.

⁸⁹⁷ Resulta especialment valuós el *Diccionari de la traducció catalana* dirigit per Montserrat Bacardí i Pilar Godayol (2011).

5. Els traductors

orals,⁸⁹⁸ contacto amb organismes i institucions professionals,⁸⁹⁹ cerco possibles familiars dels traductors estudiats (en guies telefòniques, censos o el lloc web de l'Institut d'Estadística de Catalunya⁹⁰⁰) o, fins i tot, envio cartes a la premsa (concretament a *La Vanguardia*) per demanar als lectors informació sobre traductors desconeguts. Amb tot, vull destacar en particular el buidatge de la premsa coetània, que he pogut consultar a través de les hemeroteques de premsa digitalitzada,⁹⁰¹ i que m'ha permès treure de l'anònim alguns dels traductors estudiats gràcies a articles i ressenyes en què s'hi fa esment.⁹⁰²

- L'inventari de traduccions literàries publicades a Catalunya entre 1923 i 1930 (i signades pels diversos traductors estudiats) parteix directament de la informació recollida en els gairebé 2.000 registres que conformen la base de dades d'aquesta recerca; de forma similar, obtinc la relació de traduccions publicades fora del triple context temàtic, temporal o geogràfic a partir de la base de dades d'«Altres traduccions».⁹⁰³ A l'hora d'omplir possibles buits informatius relacionats amb les traduccions al català, sobretot fora del període estudiat, destaco novament la vàlua del *Diccionari de la traducció catalana* (Bacardí i Godayol 2011).

Un cop fetes aquestes consideracions, arriba el moment d'obrir el llistat de síntesis monogràfiques que, ordenades alfabèticament a partir del cognom dels traductors a qui les dedico, constitueixen el nucli d'aquest capítol.

⁸⁹⁸ A tall d'exemple, és el cas de Josep M. Cadena, Albert Manent o Gener Gonzalvo.

⁸⁹⁹ És el cas de diversos col·legis mèdics de Catalunya.

⁹⁰⁰ Consultable a: <http://www.idescat.cat>.

⁹⁰¹ Les esmento en el punt dedicat a la «Confecció de la base de dades» de l'apartat 1.5, al capítol introductori, així com també en l'obertura del capítol 4; a més, les referencio a la bibliografia final de la recerca.

⁹⁰² Sovint, crítiques literàries, però també cròniques, notícies breus o, fins i tot, esqueles i escrits necrològics.

⁹⁰³ N'ofereixo una versió als annexos.

5.1. Traductors més actius durant el període 1923 – 1930

Felipe Aláiz de Pablo⁹⁰⁴ (Bellver de Cinca, Osca, 1887 – París, 1959), periodista, activista polític, escriptor i traductor. Fa els primers estudis a Lleida i Osca, i els prossegueix a Saragossa. Tanmateix, aviat els abandona per dedicar-se al periodisme militant, sempre en contacte amb els moviments anarquistes i llibertaris, fet que el porta a ser empresonat diverses vegades per delictes d'opinió. El 1913 s'inicia com a periodista a Osca i Saragossa, on participa en publicacions de caire aragonesista i reivindicatiu; col·labora, entre d'altres, a *La Revista de Aragón* (que dirigeix de 1913 a 1916), *Diario de Huesca*, *Heraldo de Aragón*, *Ideal de Aragón*, *Floreal*, *El Ebro*, *Voluntad*, *Tierra Aragonesa* i *Aragón* (que dirigeix de 1917 a 1918). El 1918, a Madrid, és convidat per José Ortega y Gasset a unir-se a la nòmina de col·laboradors de *El Sol*, publicació per a la qual signa articles de temàtica aragonesa fins a 1920. Un any després es trasllada a Tarragona, on entra a formar part del Comitè Regional de la CNT i, a més, col·labora al setmanari d'estudis socials *Los Galeotes*. Posteriorment assumeix la direcció de *Solidaridad Obrera*, el principal òrgan d'expressió de la CNT: com que la conjuntura sociopolítica no li permet desenvolupar aquest càrrec, es trasllada primer a Sevilla i a València després. Amb l'arribada al poder de Primo de Rivera, torna a Barcelona i és empresonat en diverses ocasions. Durant la dictadura col·labora a *La Noche*, *La Revista Blanca* i, durant els anys 1928 i 1929, als suplementos dominicals de *El Día Gráfico*. A més, codirigeix *Revista Nueva* (de 1924 a 1925) i, amb la caiguda de Primo, dirigeix el setmanari de la FAI *Tierra y Libertad* (1930) i novament *Solidaridad Obrera* (de 1931 a 1933). El 1936, amb l'esclat de la Guerra Civil, entoma de nou la direcció de *Tierra y Libertad* amb l'objectiu de fer-ne un periòdic diari; no ho aconsegueix, fet pel qual és substituït en el càrrec el desembre del mateix any. Confinat a Lleida per haver-se oposat a la participació de la CNT al govern de la República, s'encarrega de la revista sociològica *Acracia*. Acabada la guerra, s'exilia primer en un camp al Midi francès, posteriorment a l'Arieja (1945) i, finalment, a París. Durant aquests anys continua la seva tasca periodística en diverses revistes llibertàries: *Ruta*, *Cenit* i *CNT* (publicació que, a més, arriba a dirigir) en són un bon exemple. Pel que fa al seu vessant d'escriptor, és autor de la novel·la *Quinet* (1924), a més d'una dotzena de narracions breus i diversos assaigs, com ara *Tipos españoles*, *Hacia una Federación de Autonomías Ibéricas*, *Historia de la Literatura desde El Cid hasta hoy*, *Grandeza y miseria del siglo*, *Estudios de toponimia comarcal*, *Monografía del trigo*,

⁹⁰⁴ Síntesi a partir de: Gran Enciclopedia Aragonesa [en línia]; Alerm 2003 [en línia]; Galindo 1978; Martínez i Pagès 2000; base de dades d'aquesta recerca.

5. Els traductors

Diccionario de modismos entre Aragón y Cataluña, Lord Byron y su influencia en el romanticismo español, Colores de la indumentaria rusa o Informes sobre la aduana y la producción textil. Com a traductor, he pogut constatar que treballa per a diverses editorials almenys de 1925 a 1932. Durant aquests anys, trasllada 11 títols a l'espanyol (8 de literaris entre 1923 i 1930), principalment narrativa en anglès i, en menor mesura, francès, català, alemany o holandès. A més, durant els anys que passa a Sevilla porta a terme diversos treballs de traducció per a *La Revista Blanca*.

Poso l'èmfasi en el període estudiat, quan Aláiz tradueix per a B. Bauzá els principals títols de l'escriptor nord-americà Upton Sinclair (*¡Petróleo...!*: 1929, reeditat sense indicació de data; *Samuel busca la verdad*: 1928; *¡Carbón...!*: 1929; *Boston. El proceso Sacco-Vanzetti*: 1930). També per a B. Bauzá, trasllada del francès André Dahl (*Señores... ¡que se acaba el mundo!*: 1928) i Clément Vautel (*Soy un terrible burgués*: 1927). Finalment, tradueix per a d'altres editorials una antologia en holandès d'Edward Douwes Dekker (*Páginas selectas*: Hoy, 1925) i un volum de memòries de Joan Puig i Ferrer (*Servidumbre; memorias de un periodista*: Cosmos, 1928).

Tot i que alguns d'aquests títols reben l'atenció de la premsa de l'època en diverses ocasions, només la traducció de *¡Petróleo...!* mereix una valoració, i a sobre lacònica. Així, el gener de 1929 el diari madrileny *La Voz* publica en portada una crònica signada per Fabián Vidal sobre l'explotació petrolera; en l'article, Vidal es refereix a la novel·la d'Upton Sinclair i destaca «*la buena traducción española de Felipe Alaiz*».⁹⁰⁵ Aquest mateix títol rep l'atenció, gairebé 80 anys després, del suplement de cultura del diari *ABC*, que li dedica una ressenya amb motiu de la reedició el 2008 del text d'Aláiz, «*una traducción que si bien contiene algunos modismos de la época, no resta nada de fuerza a la escritura original, al contrario*».⁹⁰⁶

Per últim, a partir de 1930 trobo als catàlegs bibliogràfics i editorials tres traduccions més d'Aláiz: un parell d'assajos polítics de Pierre Besnard (*Los sindicatos obreros y la revolución social*) i Rudolf Rocker (*La maldición del practicismo*) i, de nou, una novel·la d'Upton Sinclair (*Los envenenadores de Chicago*).

* * *

⁹⁰⁵ VIDAL, Fabián. «La novela del petróleo». *La Voz* (4 gener 1929), p. 1.

⁹⁰⁶ «Oro negro». *ABCD. Las artes y las letras* (20 – 28 març 2008), p. 12 – 13.

Francesc Almela i Vives⁹⁰⁷ (Vinaròs, Baix Maestrat, 1903 – València, 1967), escriptor, periodista i traductor. Estudia filosofia i lletres a la Universitat de València. Pel que fa al perfil professional, desenvolupa una triple activitat com a periodista, autor i, potser la més desconeguda, traductor. Col·labora ja de ben jove en diverses publicacions periòdiques, tant nacionals com estrangeres: fent un cop d'ull en les principals hemeroteques, i tal com constata Cifra en la nota mortuòria que li dedica *ABC* el setembre de 1967,⁹⁰⁸ fa de corresponçal a València de *La Gaceta Literaria* (Madrid), pertany a la redacció de *La Correspondencia de Valencia* o, també, col·labora sobint als diaris *Levante* (València), *Las Provincias* (València) i *Diario de Barcelona*; dels articles que signa, la part del lleó se l'enduen els que versen sobre literatura, cultura i actualitat valenciana. Assumeix, també, la direcció de revistes com *Taula de Lletres Valencianes*,⁹⁰⁹ *Nostra Novel·la* (dedicades totes dues a la literatura) o *Valencia Atracción* (dedicada, en aquest cas, al turisme). No voldria tancar la faceta periodística d'Almela sense esmentar-ne les col·laboracions a *Renovación Española* (Madrid) i *Grecia* (Sevilla): la temàtica dels articles que hi aporta s'ajusta a la de la seva producció habitual (biografies, evocacions del paisatge local, etc.). Sigui com vulgui, resulta contradictori que les primeres col·laboracions es remuntin a 1918; de cap manera descarto que ens puguem trobem davant d'un escriptor precoç (el 1918 amb prou feines té 15 anys), però tampoc vull desterrar la possibilitat que el F. Almela Vives responsable d'aquestes col·laboracions sigui una altra persona. Sens dubte, el vessant més rellevant d'Almela és el creatiu: integrat dins la generació valenciana de 1930,⁹¹⁰ signa diversos reculls poètics escrits en català (*L'espill a trossos*; *Joujou*; *La llum tremolosa*; *La columna i les roses*; *Les taronges amargues*) i, puntualment, en espanyol (*Lidia de toros y versos*).⁹¹¹ Paral·lelament, si bé de forma no tan reeixida, cultiva tant la novel·la (*Novel·la d'una novel·la* i *La dama y el paladín*) com el teatre (*L'Antigor*; *Lo que no ha segut*; *Lenin* o *La rondalla de l'estudiant*). En qualsevol cas, si hi ha un àmbit al qual dedica més esforços és, de lluny, el de les obres de recerca i erudició dedicades al País Valencià (no resulta estrany el fet que s'acabi convertint en el cronista oficial de València). Relacionat amb això, escriu primer en català i, acabada la guerra,

⁹⁰⁷ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; Albertí 1966 – 1968; López de Zuazo 1981; Sainz de Robles 1953 – 1956; base de dades d'aquesta recerca.

⁹⁰⁸ CIFRA. «Fallece en Valencia don Francisco Almela Vives». *ABC* (26 setembre de 1967), p. 61.

⁹⁰⁹ Per a més informació sobre aquesta publicació i la vinculació que hi té Almela, vegeu Iborra (1995-2, 111 – 126).

⁹¹⁰ Diverses fonts estudien aquesta generació i la vinculació que hi té Almela: Balaguer 1994, 151 – 156; Iborra 1995-1, 137 – 155;

⁹¹¹ Ballester (1987) analitza l'obra poètica d'Almela en la introducció del volum antològic que ell mateix edita.

5. Els traductors

en espanyol més d'una vintena d'obres amb títols com ara *Sant Vicent Ferrer*, *La catedral de València*, *Vocabulario de cerámica de Manises*, *La literatura valenciana*, *La Lonja de Valencia* o *La literatura valenciana durante la mitad del siglo XX*: no m'aturo a valorar l'Almela escriptor perquè diverses fonts ja n'estudien la trajectòria literària.⁹¹² En tot cas, la seva tasca és prou rellevant per reportar-li dues Flors Naturals als Jocs Florals de la Ciutat i Regne de València (1950 i 1962), el Premi València de Literatura (1950), el Premi Ciutat de Barcelona, el Premi Nacional Verge del Carme o la distinció de Fill Adoptiu de la ciutat de València.

Ja com a traductor, signa una trentena de versions per a editorials barcelonines i madrilenyes (set de literàries editades a Catalunya entre 1923 i 1930) a partir de la tercera dècada del s. XX. Se centra principalment en la novel·la, tot i que també tradueix biografies, poesia i obres dedicades a les ciències ocultes i assaig polític. En relació a les combinacions lingüístiques, treballa sempre a l'espanyol partint del francès, l'anglès, en menor mesura l'italià i, de forma escadussera, el polonès (més que probablement de manera indirecta). Finalment, i segons constata Federico Martínez a *Las Provincias*,⁹¹³ Almela és el propietari d'una llibreria de vell que mou un fons de més de 22.000 títols.

En aquest punt, situo el focus d'atenció en l'activitat traductora d'Almela en el context geogràfic i temporal rellevant en aquesta recerca. De 1928 i fins a 1930 tradueix per a l'editorial Iberia set originals en francès i anglès: es tracta de títols d'Arthur Applin (*El collar de perlas*: 1928), René Fülöp-Miller (*Rasputín, el diablo sagrado*: 1929), Théophile Gautier (*Fatalidad*: 1929), Jean de La Hire (*La prisionera del dragón rojo*: 1928), Henry Seton Merriman (*Ambición*: 1929), Eugène Sue (*¡Escándalo...!*: 1928) i Guy de Teramond (*Los vicios de París*: 1930).

A diferència de l'obra de creació, les traduccions d'Almela tenen una repercussió pràcticament nul·la en la premsa del moment; de fet, només *Rasputín* compta amb una ressenya, concretament a *La Voz*: a banda de constatar que ha estat traduïda a diversos idiomes i que, per primera vegada, arriba al mercat en espanyol, l'article no comenta cap aspecte de la traducció, i tampoc en cita el traductor responsable.⁹¹⁴

⁹¹² Ballester 1993, 78 – 84; Pérez 2008, 1 – 2; Soler 1960.

⁹¹³ MARTÍNEZ HERRERA, Federico. «Almela y Vives: el trabajo bibliográfico de base». *Las Provincias* [en línia] (8 març 2007).

<http://www.lasprovincias.es/prensa/20070308/ocio/almela-vives-trabajo-bibliografico_20070308.html> [Consulta: setembre 2013]

⁹¹⁴ HERNÁNDEZ CATA, A. «Horizontes: la lente obscura». *La Voz* (9 març 1929), p. 1.

Acabo exposant que és fora del període estudiat que Almela porta a terme el gruix de la seva activitat traductora, amb almenys una vintena d'obres. Les signen Dante Alighieri (*La vida nueva*), A. Armandy (*Rapa Nui*), Jean-Marie Carré (*Goethe*), S. S. van Dine (*El misterioso asesinato de Benson*), Georges Gurvix i Léon Brunschvicg (*Las tendencias actuales de la filosofía alemana*), Édouard Herriot (*La vida de Beethoven*), Gustave Le Bon (*Estudio de las civilizaciones y de las razas; La evolución actual del mundo; Los fenómenos físicos y sociales: métodos de estudio*), Gaston Leroux (*La máquina de asesinar; El castillo negro; La muñeca sangrienta*), J. Lucas-Dubreton (*Alejandro Dumas padre*), Prosper Mérimée (*Colomba*), Th. Moreaux (*Los confines de la ciencia y de la fé*), Francesco Saverio Nitti (*La democracia*), Ferdinand Ossendowski (*Lenin*), Eugène Osty (*Las utilizaciones prácticas de las personas dotadas de conocimiento supranormal*), C. de Vesme (*Historia del espiritualismo experimental*) i, per últim, Émile Zola (*Verdad*).

* * *

Josep Amich i Bert⁹¹⁵ (Lleida, 1888 – Madrid, 1965), periodista, dramaturg, cineasta i traductor. Empra el pseudònim d'Amichatis. A l'hora d'elaborar-ne el perfil, i a banda de les fonts citades, resulta certament interessant el sentit article que José Tarín Iglesias li dedica a les pàgines del setmanari barceloní *Destino* amb motiu de la seva mort.⁹¹⁶ Després d'una joventut marcada per constants canvis de residència (son pare és treballador de correus i el traslladen

habitualment), s'instal·la a Barcelona i inicia estudis de medicina. Tot i tenir un expedient de matrícula d'honor, decideix abandonar la universitat. En el seu article, José Tarín ho explica afirmant que, en certa manera, respon a la crida de la vida bohèmia i literària. Tanmateix, els motius que exposa *El Poble català* (Barcelona) en una nota informativa sense signar resulten més versemblants: durant un temps Amichatis escriu a la revista satírica *Papitu* (Barcelona) una sèrie d'articles titulats «Apunts de classe», en els quals caricaturitza els professors i catedràtics de Medicina. Els afectats (també els companys d'estudis) hi reaccionen negativament i exigeixen la configuració d'un tribunal d'honor que actuï sobre el cas; desenganyat, Amichatis abandona progressivament aquella carrera «ont hi havia una disciplina no científica, sinó penal y més implacables y ridículs tribunals».⁹¹⁷ És a partir d'aquest moment que es converteix en un personatge destacat i assidu de la vida nocturna del Paral·lel i els seus

⁹¹⁵ Síntesi a partir de: Bacardí i Godayol 2011, 39 – 40; GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁹¹⁶ TARÍN IGLESIAS, José. «Amichatis, escritor del Paralelo». *Destino* (núm. 1450, 22 maig 1965), p. 42 – 43.

⁹¹⁷ «Ecos». *El Poble català* (6 agost 1912), p. 1.

5. Els traductors

teatres. Com a periodista, és un habitual col·laborador i redactor d'un ampli ventall de publicacions polítiques barcelonines situades a l'extrema esquerra republicana; destaco el diari *El Intransigente* i els setmanaris *Lucha Radical* i *Los Miserables* (amb el pas del temps, aquesta darrera publicació passa a una periodicitat diària i completa el nom amb *Diario de extrema izquierda* primer i, en una nova etapa, *Diario republicano de extrema izquierda*). Resulta també molt rellevant la seva participació en revistes satíriques i humorístiques; en aquest sentit, és destacable el seu paper de redactor en la primera etapa de *Papitu* o la seva participació en revistes de menor entitat com *La Baldufa* (Barcelona). És un dels fundadors de *El Día Gráfico* (Barcelona), i col·labora com a redactor en altres diaris barcelonins com *Las Noticias*, *El Progreso* o *La Actualidad*. Com a punt i final a la seva faceta periodística, el 1912 es veu obligat a exiliar-se a París després de publicar diversos articles a *El Intransigente* considerats delictes d'opinió per les autoritats;⁹¹⁸ durant els anys que passa a la capital francesa, s'integra a la redacció de *Mundial Magazine*, una revista parisenca en espanyol la direcció literària de la qual assumeix Rubén Darío. Pel que fa al seu vessant d'autor i creador, s'inicia amb títols narratius publicats en la premsa del moment: per a la revista *Los Contemporáneos* (Madrid) escriu la novel·leta *El pequeño Nerón*, i signa diversos contes i narracions breus a les pàgines del setmanari satíric *L'Esquella de la Torratxa*. És, però, com a autor teatral que esdevé popular, amb un considerable ventall d'obres estrenades i representades en múltiples ocasions per la companyia de Josep Santpere al Paral·lel barceloní; són destacables títols com *Los arlequines de seda y oro*, *Baixant de la Font del Gat*, *La Borda*, *Amalia* o, sobretot, *La Marieta de l'ull viu*. Se'l considera, juntament amb l'empresari Manuel Sugrañes, l'iniciador del gènere de la revista al teatre Còmic. A l'hora de definir l'estil d'Amichatis, José Tarín en destaca la «*pluma fácil, efectista y hábil*», i afirma que practica «*un teatro fácil, un poco bullanguero, pero lleno de profunda humanidad, que llenó toda una época*».⁹¹⁹ Tanmateix, la crítica no es mostra sempre unànime a l'hora de valorar la seva tasca com a dramaturg; el 1929 Manuel Brunet li dedica una dura crítica a *Mirador* (Barcelona) en què destaco aquesta reflexió:

[...] diuen que l'Amichatis és un home que coneix molt bé els secrets del teatre. Francament, per fer aquesta literatura no calen profunds coneixements teatrals, ni gran instint.

Tanmateix, Brunet es resisteix a negar el talent d'Amichatis com a escriptor, i al final de l'article afirma que «si fóssim ben sincers parlaríem més durament d'aquesta obra, però

⁹¹⁸ La nota informativa de *El Poble català* citada anteriorment fa referència precisament a aquest episodi.

⁹¹⁹ Vegeu l'article citat en aquesta mateixa síntesi monogràfica.

encara creiem que hi ha un segon Amichatis, un Amichatis inèdit».⁹²⁰ Treballa també dins l'àmbit del cinema com a guionista (*Las peripecias de Baby* o *La noia del càntir*) i com a director (*Una apuesta original* o *Caramellas*, la primera pel·lícula de producció catalana sonoritzada en estudi); a cavall del cinema i la traducció, es guanya un nom traduint els textos explicatius intercalats entre les escenes del cinema mut. Com a traductor d'obres literàries, durant les dècades de 1920 i de 1930 trasllada (potser seria més encertat dir que adapta) al català una quinzena llarga d'obres teatrals (10 durant el directori de Primo de Rivera) per a diverses editorials de Barcelona; treballa principalment del francès i, en menor mesura, l'anglès, l'alemany, l'espanyol, l'italià i l'hongarès (en aquest cas, més que probablement de forma indirecta). Com a punt i final de la seva trajectòria vital i professional, amb l'esclat de la guerra l'any 1936 s'exilia a Xile, on treballa en una emissora de ràdio; el 1950 torna a Espanya i s'instal·la a Madrid. És a la capital espanyola on mor en l'oblit (en paraules de José Tarín a l'article ja citat, sent «*una sombra del pasado*»).

Tornant a l'activitat traductora, dins el context estudiat aporta al catàleg de Salvador Bonavia diverses traduccions de Bonice Charance (*La «trata» de blanques*: 1924), Adolphe d'Ennery (*Santa Madrona de les drassanes* o *Les papallones del fang*: 1926; traducció conjunta amb Gastó A. Màntua), Jean Kolb i Léon Bellières (*En Fanalets, l'home de la barra*: 1929) i Louis Verneuil (*La senyoreta mamà*: 1924; *L'amiga, el capritxo i el que paga*: 1926). Per a Publicaciones Ráfols tradueix originals de Francis Algernon (*La tragèdia de l'opi*: 1923), Luigi Motta (*La mare pecadora*: 1923) i, novament, Louis Verneuil (*Vostè serà meva*: 1923). Per últim, Esmeralda li publica traduccions de Jenő Heltai (*Les mitges virtuts*: 1926) i Hans Muller (*La dona de la vida*: 1926).

Pel que fa a la recepció que la premsa dispensa a les traduccions d'Amichatis, sovint es limita a informar en la cartellera teatral dels horaris de representació d'aquestes obres, i en alguns casos fins i tot els dedica unes paraules. Així doncs, *La Vanguardia* explica que Amichatis és qui ha adaptat *En Fanalets, l'home de la barra*⁹²¹ o *Les mitges virtuts*⁹²² al català, tot i que no en valora la tasca; si que ho fa en el cas de *La senyoreta mamà*:

*Amichatis, traductor de la obra (a pesar de ciertas concesiones en el dialogo ofrecidas al público del [teatro] Español), supo conservar la gracia fina y limpiamente picaresca del original.*⁹²³

⁹²⁰ BRUNET, Manuel. «Les estrenes: historia d'un del públic explicada per ell mateix». *Mirador* (núm. 16, 16 maig 1929), p. 5.

⁹²¹ «Música y teatros». *La Vanguardia* (19 desembre 1928), p. 25.

⁹²² «Espectáculos». *La Vanguardia* (21 setembre 1926), p. 6.

⁹²³ «Música y teatros: Actualidad teatral». *La Vanguardia* (24 octubre 1923), p. 15.

5. Els traductors

Fora del context estudiat, signa diverses traduccions i adaptacions teatrals anteriors a 1923; es tracta de títols de Tristan Bernard i H. Fremont (*La dansa de set vels*; traduït conjuntament amb Joaquím Montero Delgado), Émile Fabre (*La carrera de ministre*), Robert Francheville (*Espiritisme*), Sidney Garrick (*Carn de dona*), André Mouëzy-Éon i Georges de Fouchardière (*El misteri de Saint-Cloud, o, El crim del pegot*) i Henri Murger (*La vida de boèmia*; novament, traducció conjunta amb Joaquím Montero Delgado). Tanca la relació un títol posterior a 1930 signat per José López Pinillos (*Esclavitud*).

* * *

Amichatis. Pseudònim de Josep Amich i Bert.

* * *

Aracne. Pseudònim de Ramon Reñé López.

* * *

Pío Arias Carvajal⁹²⁴ (1873 – 1928), metge, escriptor i traductor. Asturià de naixement, cursa estudis de medicina a Barcelona i, posteriorment, viatja a les Filipines integrat dins del Cos de Sanitat Militar. El 1898 torna a Barcelona i s'hi instal·la per exercir la medicina; paral·lelament, desenvolupa la seva faceta d'escriptor amb diversos títols de divulgació mèdica i obres narratives, algunes signades amb el pseudònim de Carlos Ría-Baja. Ja com a traductor, signa almenys vuit traduccions durant les tres primeres dècades del s. XX, sis de les quals pertanyen al gènere narratiu i es publiquen dins del període 1923 – 1930; treballa sempre cap a l'espanyol partint de l'italià i, en una única ocasió, del francès.

Coincidint amb la dictadura de Primo de Rivera, desenvolupa tota la tasca traductora per a l'editorial Maucci; així, trasllada a l'espanyol fins a sis novel·les de Luigi Motta, totes integrades dins la col·lecció *Obras del Capitán Luigi Motta: El dominador de Malasia; El Occidente de oro; El cazador de leones; El secreto del rey Bassutos; La pagoda de oro; i Los abandonados del Galveston.*

La publicació d'aquests títols passa força desapercebuda en la premsa coetània, que amb prou feines els dedica un parell de ressenyes escadusseres; relacionat amb això, la secció

⁹²⁴ Síntesi a partir de: Suárez 1957, 447 – 449; base de dades d'aquesta recerca,

bibliogràfica de *La Vanguardia* es fa ressò de la publicació de *El Occidente de oro*⁹²⁵ i *El cazador de leones*,⁹²⁶ però sense esmentar-ne la traducció ni el traductor.

Poso el punt i final a aquesta síntesi monogràfica amb un parell de traduccions mèdiques editades amb anterioritat al període estudiat: es tracta d'originals en italià de Romolo Polacco (*Lo que deben saber todas las mujeres*) i, en francès, d'Eugène Terrien (*La alimentación de los niños: estado normal, estados patológicos*).

* * *

José Baeza,⁹²⁷ escriptor i traductor. Gràcies a la consulta de la base de dades de l'ISBN⁹²⁸ he pogut constatar que el nom complet d'aquest traductor és José Baeza Valero, una dada que es confirma al catàleg d'autoritats de la BNE. Les principals fonts biogràfiques no ofereixen dades d'aquest traductor, que desenvolupa la seva activitat professional principalment a Barcelona. Com a autor, i pel que es desprèn dels principals catàlegs bibliogràfics i editorials, signa un bon nombre de títols divulgatius biogràfics i, en menor mesura, històrics, sempre per a l'editorial Araluce: resulten representatius títols com *El dos de mayo*, *El imperio de los Incas*, *Doña Berenguela la Grande* o *Don Jaime I el Conquistador*. Cultiva també la narració breu i el conte: pel que he pogut extreure a partir de la consulta de la premsa de l'època, de 1931 a 1935 escriu per al setmanari *Algo* (Barcelona) una desena de contes i diversos articles, principalment de divulgació històrica i científica; també escriu contes a les pàgines de *Films Selectos* (un anunci publicat a *Algo* el 1931 així ho confirma)⁹²⁹ i, des dels inicis de 1925 i almenys fins a 1935, a *Lecturas* (el juliol de 1925 *La Vanguardia* se'n fa ressò en la seva secció de llibres i revistes;⁹³⁰ deu anys més tard, el 1935, *Algo* dedica un article a *Lecturas* i esmenta la figura de Baeza com un dels col·laboradors habituals⁹³¹). Com a traductor, trasllada i adapta a l'espanyol per al públic infantil una vintena de títols (7 entre 1923 i 1930), habitualment del francès i, de forma circumstancial, de l'italià, el rus, l'anglès, el grec i el llatí. Per posar el punt i final al seu perfil professional, en un edicte publicat a *La Vanguardia* el 1943 es requereix la presència de José Baeza Valero al Jutjat Militar Eventual núm. 2 de Santa Mònica;⁹³² sembla,

⁹²⁵ «Libros y revistas». *La Vanguardia* (8 maig 1930), p. 6.

⁹²⁶ «Libros y revistas». *La Vanguardia* (26 octubre 1929), p. 6.

⁹²⁷ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

⁹²⁸ <<http://www.mcu.es/libro/CE/AgelISBN.html>> [consulta: 1 juliol 2012]

⁹²⁹ [Columna publicitària] *Algo: semanario ilustrado enciclopédico y de buen humor* (núm. 107, 16 maig 1931), p. 2.

⁹³⁰ «Libros y revistas: miscelánea». *La Vanguardia* (3 juliol 1925), p. 11.

⁹³¹ «Usted es de los que compran todos los meses la revista lecturas ¿verdad?». *Algo: semanario ilustrado enciclopédico y de buen humor* (núm. 284, 19 gener 1935), p. 2.

⁹³² «Justicia militar». *La Vanguardia* (25 maig 1943), p. 10.

5. Els traductors

doncs, que podria estar implicat en algun procés judicial, tot i que no puc assegurar que es tracti del traductor objecte d'aquesta síntesi monogràfica.

Durant la primera dictadura del s. XX publica a Araluce diversos reculls i adaptacions infantils d'Aristòfanes (*Historias de Aristófanes*: 1927), Pierre Corneille (*Historias*: 1927), Giulio Cesare Croce (*Bertoldo, Bertoldino y Cacaseno, relatado a los niños*: 1926), Charles Dickens (*La tienda del anticuario*: 1927), François Fénelon (*Las aventuras de Telémaco*: 1928) i Torquato Tasso (*La Jerusalén libertada*: 1926). L'octubre de 1926, la revista quinzenal *España y América* (Madrid) no escatima elogis a la tasca de Baeza en aquest darrer títol:

*En cuanto a la adaptación que José Baeza hace para los niños, he de decir que es un precioso resumen del gran poema épico-religioso [...]. La flexibilidad del lenguaje, la exactitud con que traslada todas las escenas del poema, la brevedad pasmosa con que narra y la armonía con que distribuye los hechos, sin que se confundan entre sí, [...] hacen este libro sumamente ameno y sugestivo a la vez que útil, no sólo para los niños, a los que va dirigido, sino también para todos los que, ocupados en negocios más importantes o aburridos de la pesadez abrumadora de las traducciones literales, quisieran ver en los ratos de solaz el contenido del gran poema.*⁹³³

Encara en el mateix període, publica a Juventud la traducció del francès d'una novel·la de Paul Bourget (*Las dos hermanas*: 1924).

Amb anterioritat als anys estudiats, recopila i adapta per al públic infantil diverses narracions breus de Lord Byron (*Historias de Lord Byron*) i Molière (*Historias de Molière*). A partir de 1930, a banda d'adaptar narracions de Plaute (*Historias de Plauto*), tradueix títols narratius d'André Benzimra (*El crimen del aserradero*), Fiódor Dostoievski (*Recuerdos de la casa de los muertos; Humillados y ofendidos; Los hermanos Karamazof*), Alexandre Dumas (pare) (*Los tres mosqueteros*), Michaël Loggan (*Layton entra en escena; Misión en el Líbano*), Claude Orval (*Pánico en el circo*), Charles Ferdinand Ramuz (*Aline*), Josephine Langworthy Rathbone (*Aprenda a descansar*) i Jules Verne (*El faro del fin del mundo*). Tanca la relació un reportatge periodístic d'André Fernez (*El espionaje por dentro*).

* * *

Arnau Bellcaire. Pseudònim de Cèsar August Jordana i Mayans.

* * *

⁹³³ «Libros y revistas». *España y América: revista quinzenal* (núm. 19, 1 octubre 1926), p. 73.

Guillermo Boladeres Ibern⁹³⁴ (1882 – ?), escriptor, periodista i traductor. Tot i que les fonts biogràfiques habituals no n'ofereixen cap dada, n'he pogut trobar almenys l'any de naixement als catàlegs d'autoritats de la BNE i la BC. D'altres fonts més especialitzades, concretament el catàleg de periodistes espanyols d'Ossorio y Bernard (1903, 158), dediquen una entrada a Guillermo Boladeres i en presenten la faceta periodística en tant que director del diari *El Terruño* (Barcelona); tanmateix, la temàtica d'aquesta publicació (informació agrícola) i, sobretot, l'any en què hi treballa (1897)⁹³⁵ em fan pensar que, en realitat, no es tracta del Boladeres traductor. Sigui com vulgui, he pogut constatar que Boladeres Ibern realment desenvolupa tasques periodístiques: durant la tercera dècada del s. XX l'editorial Seguí contracta un espai a diverses publicacions periòdiques (és el cas de l'àlbum/revista barceloní *España Artística y Monumental*⁹³⁶) per anunciar l'edició en fascicles de *La Historia de las Naciones*; el text de l'anunci esmenta Boladeres Ibern com a traductor de l'obra, i el presenta com un «*distinguido publicista*», una designació que habitualment s'aplicava als professionals del periodisme. Gràcies a aquest espai publicitari sabem també que el traductor objecte d'aquesta síntesi monogràfica cursa estudis de Dret i exerceix l'advocacia. Pel que fa al seu vessant d'autor, signa almenys un títol dedicat a la vida i l'obra d'Enric Granados (*Enrique Granados: recuerdos de su vida y estudio crítico de su obra por su antiguo discípulo*); així, no resulta agosarat afirmar que disposa d'una sòlida formació musical: de fet, a banda d'aquest títol publica diverses interpretacions analítiques de l'obra de compositors com Schubert o Bach. Ja com a traductor, entre la dècada de 1920 i la de 1950 (totes dues incloses) tradueix a l'espanyol prop de 40 títols (8 de literaris de 1923 a 1930), sempre per a segells barcelonins; se centra en la narrativa i, en una única ocasió, l'assaig històric, i treballa gairebé exclusivament de l'anglès (als catàlegs bibliogràfics consta una única traducció del francès). Finalment, es dóna la coincidència que Boladeres Ibern és coetani de Guillem de Boladeres i Romà,⁹³⁷ un polític urgellenc que arriba a ocupar l'alcaldia de Barcelona puntualment durant les primeres dues dècades del s. XX: n'esmento l'existència perquè les fonts poques vegades citen el segon cognom d'aquests dos personatges, fet que, sovint, porta confusions.

Dins del període estudiat concentra la pràctica totalitat de l'activitat traductora al catàleg de la casa editorial Seguí, al qual aporta traduccions d'Henri Bordeaux (*La encrucijada*), Rafael Sabatini (*Antonio Wilding; El veranillo de San Martín; La piel del león; Paola*: totes editades el

⁹³⁴ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

⁹³⁵ No resulta versemblant que als 15 anys ja dirigeixi un diari.

⁹³⁶ «Historia de las naciones». *España Artística y Monumental* (núm. 102, 1 desembre 1929), p. 16.

⁹³⁷ M'inclino a pensar que és el personatge a qui Ossorio y Bernard (1903, 158) dedica l'entrada esmentada en l'inici d'aquesta síntesi monogràfica.

5. Els traductors

1929) i Booth Tarkington (*Flirt; Monsieur Beaucaire*). Signa també per a l'editorial Feliu y Susanna la traducció d'un títol de Robert William Chambers (*La modelo*: 1930).

Em centro en la recepció que la premsa del moment brinda a aquestes traduccions, i m'adono que *La Vanguardia* valora molt positivament la tasca de Boladeres en la ressenya que dedica a *La encrucijada* l'octubre de 1927: «*Ha sido hecha la traducción castellana de la novela por Guillermo Boladeres, quien ha sabido añadir a la obra nuevos encantos, con la nitidez de su lenguaje, siempre limpio y riquísimo de expresión*».⁹³⁸ La resta de títols passen inadvertits, a excepció feta de *El veranillo de San Martín* i *Monsieur Beaucaire*, publicats al fulletó de *La Vanguardia* el 1929 i el 1931 respectivament.

És a partir de 1930, però, que Boladeres es mostra més actiu com a traductor, amb una trentena més de traduccions literàries. Es tracta de títols de Josephine Bell (*Por causas naturales*), Anthony Buckeridge (*El diario de Jennings*), J. J. Connington (*El consejero*), Frances Crane (*La villa de los cipreses negros*), Agatha Christie (*Asesinato en el campo de golf; Parker Pyne investiga; El tren de las 4:50*), Spencer Dean (*Mecheras y asesinos*), Mark Derby (*Ambiente peligroso; La avenida*), Margaret Erskine (*La muerte recorre las calles*), Gerard Fairlie (*El ganador se lo lleva todo*), Paul W. Fairman (*La escala de cristal*), Rae Foley (*Herencia peligrosa*), Leslie Ford (*Sangre en la luna*), Andrew Geer (*Persecución en el mar*), Anthony Gilbert (*¡Quien mal anda...!*), Bruce Graeme (*Un caso corriente*), J. Hocking (*Crimen en el Mediterráneo*), Ralph Hammond Innes (*Puente aéreo*), Carol Kendall (*Siete caramelos negros*), Constance Little (*La zarpa negra*), Kevin O'Hara (*Un caso de Chico Brett*), Marco Page (*El Renoir falsificado; El caso del Stradivarius*), Richard Parker (*Los perseguidores perseguidos*) i, finalment, Rafael Sabatini (*El capitán Blood; Historias francesas; Historias turbulentas*). Tanca la relació la traducció de diversos fascicles integrats dins els quatre volums de la *Historia de las naciones*⁹³⁹ citada en el primer paràgraf d'aquesta síntesi monogràfica.

* * *

Felipe Cabañas Ventura⁹⁴⁰ (Badajoz, 1868 – Barcelona, 1928), escriptor, periodista, tauròmac i traductor. L'article que *La Libertad* (Madrid) li dedica amb motiu de la seva mort⁹⁴¹ m'ha permès ampliar i completar la informació biogràfica trobada en diverses fonts especialitzades.

⁹³⁸ «Libros y revistas». *La Vanguardia* (14 octubre 1927), p. 3.

⁹³⁹ Els signen, entre d'altres, W. M. Flinders Petrie, H. A. Giles, Richard Temple Bart, Leonard W. King i J. P. Mahaffy.

⁹⁴⁰ Síntesi a partir de: Ossorio y Bernard 1903, I 146, 161; Sánchez de Neira 1897, 1057, 321; Esparbé de Arteaga 1956, II 163, 438; base de dades d'aquesta recerca.

⁹⁴¹ «Muerte de un escritor». *La Libertad* (29 juliol 1928), p. 5.

Inicia estudis de magisteri, però els abandona per seguir diversos cursos al seminari i, d'aquesta manera, apropar-se a la literatura i les lletres. Acabada l'etapa com a estudiant, i instal·lat a Madrid, escriu i estrena (sembla que amb prou èxit de públic)⁹⁴² diverses obres dramàtiques: *La Trini*, *El hombre nuevo*, *Los redentores*, *Callar es bueno* o *Camino adelante* en són una mostra representativa; cultiva, també, la poesia, sovint mitjançant col·laboracions periòdiques a la premsa. Així, i a tall d'exemple, publica a les pàgines de la revista literària *Iris* (Badajoz) poemes com *¿Por qué no lloro?*,⁹⁴³ *La cruz de piedra*,⁹⁴⁴ *Cantares*,⁹⁴⁵ *Rimas*,⁹⁴⁶ *La aurora*,⁹⁴⁷ *En su tumba*,⁹⁴⁸ *Menudencias*⁹⁴⁹ o *Ella y yo*.⁹⁵⁰ Alguns d'aquests títols formen part del volum *Fosforescencias*, un recull de poemes i articles signat conjuntament amb Sánchez Pantoja i publicat el 1890. Resulta destacable, també, *Bohemia*, un volum de memòries que escriu anys més tard, ja instal·lat a Barcelona, o els títols narratius *La Bruja*, *Cuento de primavera*, *Flor de un día* i *Espinas de una flor*. Com a periodista, i a banda de les col·laboracions a *El Iris*, dirigeix *El Fomento* (Salamanca) i *Extremadura literaria* (Badajoz, 1889), i forma part de la redacció de *El Sábado* (1898); es prodiga en la crítica taurina, sovint sota el pseudònim de Primores, i treballa en publicacions tant madrilenyes com barcelonines. Precisament dins l'àmbit taurí, el 1911 escriu *Alma torera*, un recull de biografies dels toreros de més renom del moment. Ja com a traductor, publica una trentena de traduccions (12 en el període 1923 – 1930) a l'espanyol durant les tres primeres dècades del s. XX; tradueix principalment del francès i l'anglès, tot i que residualment també de l'alemany, l'italià i el rus, en aquest darrer cas probablement de forma indirecta. La totalitat d'aquests títols, gairebé sempre narratius,⁹⁵¹ apareix sempre al segell editorial barceloní de Ramón Sopena.

Durant la primera dictadura del s. XX publica, sobretot, traduccions narratives del francès; resulta especialment rellevant l'esforç que dedica a introduir en el mercat espanyol les obres de Jules Verne, de qui tradueix cinc títols en poc més de quatre anys (*Miguel Strogoff*: 1924; *Las Indias Negras*: 1926, reeditat per Sopena en una altra col·lecció aquell mateix any; *El maestro Zacarías*: 1928; *Héctor Servadac*: 1928; *Martín Paz*: 1928). Encara pel que fa als originals en francès, tradueix títols d'Honoré de Balzac (*El lirio en el Valle: El hijo maldito*; no hi

⁹⁴² Així ho indica l'article de *La Libertad* citat anteriorment.

⁹⁴³ *El Iris* (12 abril 1890), p. 4.

⁹⁴⁴ *El Iris* (28 maig 1890), p. 5.

⁹⁴⁵ *El Iris* (5 juliol 1890), p. 5.

⁹⁴⁶ *El Iris* (25 juliol 1890), p. 4.

⁹⁴⁷ *El Iris* (6 agost 1890), p. 4.

⁹⁴⁸ *El Iris* (25 agost 1890), p. 5.

⁹⁴⁹ *El Iris* (5 octubre 1890), p. 6.

⁹⁵⁰ *El Iris* (19 octubre 1890), p. 6.

⁹⁵¹ Als catàlegs bibliogràfics i editorials hi consta únicament un text musicat i una obra de temàtica històrica.

5. Els traductors

consta l'any de la primera edició, tot i que he pogut constatar que se'n publica una reedició el 1930), Paul de Kock (*Gustavo el calavera*: 1925), Xavier de Montépin (*El testamento rojo*: 1930) i Alfred de Vigny (*Cinq-Mars*: 1930). Amb un pes menor, tradueix de l'anglès un títol de Charlotte Mary Brame (*Dolores*: 1930) i, de l'alemany, un parell de Christoph von Schmid (*El condesito* i *La condesa ida*: 1927 en tots dos casos). Alguns d'aquests títols apareixen datats el 1930, fet pel qual podrien ser edicions pòstumes; ara bé, sospito que són reedicions de traduccions anteriors no recollides en els catàlegs consultats.

Pel que fa a la recepció d'aquestes traduccions, resulta plausible aventurar que especialment els títols de Jules Verne esdevenen autèntics èxits editorials, tal com es desprèn de les múltiples reedicions que se n'arriba a fer des d'aleshores i fins pràcticament l'actualitat; tanmateix, aquesta dada contrasta amb el silenci amb què els rep la premsa del moment, que en cap moment n'arriba a ressenyar la publicació. Passa el mateix amb la resta de títols.

Ja per acabar, les traduccions que publica fora del context estudiat són prèvies a 1923 o publicades a títol pòstum. Hi trobem obres narratives de Charlotte M. Brame (*Azucena Leonor*), Fenimore James Cooper (*El último mohicano*), Alexandre Dumas (pare) (*El tulipan negro*), Émile Gaboriau (*Los esclavos de la culpa*), Frederick Marryat (*Pedro Simple*), Xavier de Montépin (*El crimen de Asnières*; *El ventrílocuo*), Cristoph von Schmid (*La cruz de madera*), Walter Scott (*El monasterio*; *El pirata*; *Woodsock: El Caballero*; *Pevenil del pico*), Lev Tolstoi (*Resurrección*) i Jules Verne (*Las tribulaciones de un chino en China*; *Viaje al centro de la tierra*; *El chancellor*; *Una invernada entre los hielos*). Tanca la llista una obra de temàtica històrica d'Alphonse Lamartine (*La Revolución Francesa: Historia de los Girondinos*) i el text d'una òpera de Giacomo Puccini (*Madame Buterfly*; signen el llibret Giuseppe Giacosa i Luigi Illica).

* * *

C. A. J. Inicials de Cèsar August Jordana i Mayans.

* * *

Julio Calvo Alfaro⁹⁵² (Saragossa, 1896 – Barcelona, 1955), periodista, escriptor i traductor. Participa activament en els moviments polítics aragonesistes: així, el 1918 ja és el president de les Juventudes Aragonesistas i, durant la República, presideix la Unión Aragonesa; uns anys més tard, el 1936, es converteix en un dels participants de més renom del Congreso por la Autonomía de Aragón, celebrat a Casp. Després de la guerra, però, es veu obligat a retirar-se de l'activitat política. Pel que fa al seu vessant de periodista, el 1919 treballa de corresponçal a París i a Londres per *La Crónica de Aragón* (és de suposar, doncs, que domina els fonaments de l'anglès i el francès); paral·lelament, col·labora a *Tierra Aragonesa* i a *El Pueblo* (1920). Segons una nota d'actualitat publicada a *La Vanguardia*,⁹⁵³ el 1930 és nomenat catedràtic interí de llengua anglesa de l'Institut Nacional Femenino Infanta María Cristina de Barcelona (la suposició que feia poques línies abans es confirma: Calvo Alfaro domina aquesta llengua). A més, el 1933 assumeix la direcció de la revista barcelonina *El Ebro*, considerada el portaveu de l'aragonesisme a Catalunya. Com a escriptor, cultiva el teatre, la novel·la i la poesia (resulta destacable *Tierra amada*, un recull poètic centrat en l'Aragó). Finalment, i com a traductor, a partir de 1926 i fins als darrers dies trasllada a l'espanyol una cinquantena de títols (8 de literaris entre 1923 i 1930, un dels quals mereix fins a tres reedicions en aquest període), la majoria novel·les originals en anglès i, amb una presència considerablement menor, en francès i italià.

Durant el període estudiat, i pel que fa a literatura, el seu treball més rellevant és, almenys des del punt de vista de l'èxit editorial, la traducció de l'anglès d'una de les novel·les sentimentals de Florence Louisa Barclay: *La aureola rota*. Publicada per primera vegada el 1927 per Edita (un dels segells paral·lels de Juventud), el públic lector li dispensa una bona acollida, fins al punt que el 1930 ja compta amb tres reedicions (una de 1929 i dues més de 1930). Encara per a Juventud, trasllada un títol de Grace Livingston Hill (*Días de prueba*: 1930). Sempre dins la novel·la popular i de consum, tradueix per a Cervantes Sherwood Anderson (*Pobre blanco*: 1929) i Edward Phillips Oppenheim (*El desquite* i *La novela de un agente secreto*: el 1928 en tots dos casos). Cal esmentar, també, les traduccions que el 1929 fa per a Iberia de William Le Queux (*El hombre que se desposó con la muerte*) i, aquest cop del francès, Guy de Teramond (*El mercado del amor* i *Los dramas de la cocaína*).

⁹⁵² Síntesi a partir de: López de Zuazo 1981, 117, 128; Gran Enciclopedia Aragonesa [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

⁹⁵³ «Catedráticos para el Instituto Femenino de Barcelona». *La Vanguardia* (23 novembre 1930), p. 23.

5. Els traductors

La premsa del moment sovint es fa ressò de l'aparició d'aquests títols i, en un parell d'ocasions, fins i tot en valora la traducció. El setembre de 1929, en la secció bibliogràfica de *La Voz* s'informa que «*la traducción de Pobre blanco ha sido hecha directamente del inglés por el novel-lista Julio Calvo Alfaro*»; a més, s'assegura que Calvo Alfaro «*ha sabido vencer con maestría las dificultades del original*».⁹⁵⁴ El novembre del mateix any, *La Época* (de nou un diari madrileny) es fa ressò de la publicació de *Pobre blanco* i de la qualitat amb què ha estat traduïda: «*Julio Calvo Alfaro, traductor de la obra, ha realizado con esmero su labor*».⁹⁵⁵

Fora de la literatura, tradueix un parell d'assajos polítics de Courtenay P. Ilbert (*El Parlamento, su historia, composición y práctica*: 1926) i Leonard Trelawny Hobhouse (*Liberalismo*: 1927), a banda d'un títol de divulgació científica de John Arthur Thomson (*Introducción a la ciencia*: 1926).

A partir de 1930 segueix amb l'activitat traductora, pràcticament sempre centrada en narradors i novel·listes: Edgar Rice Burroughs (*Carson en Venus; Huyendo de Venus; Perdidos en Venus; Piratas en Venus*); Hugo Clevelly (*Factura por un crimen*); Alistair MacLean (*Cita dorada*); Edward Phillips Oppenheim (*La que pudo ser Zarina; El cirujano fantasma; Más vale llegar a tiempo; Malhechores del gran mundo; El secreto de sir Lawrence; Enviado especial; Sombras de Hollywood; Espías en Londres; Saldo de cuentas; Una vida en venta; Duelo a muerte; El hombre de dos almas; El hombre de un solo amor; El extraño caso de Jocelyn Thew; El poder del dinero; El sembrador de dicha; Mr. Cray en acción; Un agente secreto; Cambio de fortuna; El misterio del Café Regal; Las vacaciones de Nicolás Goade; La espía inesperada; Tres pícaros en Montecarlo; Las experiencias de Forester; Desafío a la muerte; Peter Bragg encuentra un socio; Una tribuna en el Milán*) i Horace Walpole (*El Castillo de Otranto*). Per acabar, tradueix també un assaig polític de Carlo Sforza (*Los creadores de una nueva Europa*).

* * *

Gonzalo Calvo Conejo⁹⁵⁶ (1867 – 1943), militar i traductor. Cap de les fonts biogràfiques consultades (ni les habituals, ni les especialitzades) aporta dades sobre aquest traductor, que signa una trentena de versions a l'espanyol durant les quatre primeres dècades del s. XX (11 coincidint amb el període estudiat); la majoria apareixen al catàleg de l'editorial Maucci, i corresponen a novel·les escrites originalment en italià i, amb una proporció considerablement

⁹⁵⁴ «Revista de libros». *La Voz* (23 setembre 1929), p. 6.

⁹⁵⁵ «Libros nuevos». *La Época* (12 novembre 1929), p. 2.

⁹⁵⁶ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

menor, anglès i rus.⁹⁵⁷ El buidatge d'aquestes traduccions m'ha permès resseguir parcialment la trajectòria de Gonzalo Calvo: en els crèdits d'una de les seves traduccions (*De Roma al Polo Norte*: Maucci) es constata que pertany a l'estament militar, concretament al cos d'Estat Major. Partint d'aquesta dada, he pogut trobar a *La Vanguardia* una necrològica de 1943 que m'ha permès situar-ne el naixement i la mort, així com també identificar-ne el segon cognom.⁹⁵⁸ De nou gràcies a *La Vanguardia*, constato que desenvolupa l'activitat militar al Rif⁹⁵⁹ i que, el 1932, un cop jubilat, s'instal·la definitivament a Barcelona.⁹⁶⁰ Per últim, també apareix als principals catàlegs bibliogràfics com a autor de cròniques i assaigs sobre conflictes bèl·lics, amb una especial atenció a les campanyes espanyoles al Marroc.

Arribat a aquest punt, situo el focus d'atenció en les traduccions que publica durant la primera dictadura del s. XX, sempre novel·les d'aventures i viatges de l'italià Luigi Motta inscrites dins la col·lecció *Obras del Capitán Luigi Motta* de l'editorial Maucci. Es tracta d'onze títols que apareixen entre 1925 i 1928, tot i que en cap dels volums se n'especifica la data d'edició:⁹⁶¹ *Los insurrectos del Río Sagrado*, *La princesa de las rosas*, *El faro de la isla de las gaviotas*, *El capitán del Samarang*, *El rey de la jungla*, *El sumergible llameante*, *Los cazadores del Far West* (Motta en comparteix l'autoria amb Emilio Salgari), *El aeroplano negro*, *El demonio del océano*, *La reina del Pacífico* (novament amb Salgari) i *El navío aéreo* (és el títol que, el 1928, posa el punt i final a la col·lecció). La premsa coetània es fa ressò de la publicació d'alguns d'aquests títols i, en ocasions, n'arriba a fer una valoració succinta de la traducció. Així, el març de 1926 Argus parla de *El faro de la isla de las gaviotas* a les pàgines de *La Vanguardia* i en destaca la «traducción esmerada»⁹⁶² de Calvo. De nou a *La Vanguardia*, l'agost de 1927 s'incideix en la qualitat de la traducció de *Los cazadores del Far West* i en l'habilitat del traductor a l'hora de reproduir l'estil de l'original:

*La traducción de don Gonzalo Calvo es cuidadosa y ha sabido conservar la brillantez de estilo y animación del diálogo de que son maestros los bien conocidos autores italianos.*⁹⁶³

Des de les pàgines del madrileny *El Imparcial*, Vicente Vega destaca, el juliol de 1928, el fet que *El demonio del océano* ha estat «púlcramente traducida».⁹⁶⁴ Finalment, tanquen l'inventari de

⁹⁵⁷ És versemblant pensar que, en aquest cas, es tracta de traduccions indirectes.

⁹⁵⁸ «Necrológicas: el general de Estado Mayor don Gonzalo Calvo Conejo». *La Vanguardia* (20 febrer 1943), p. 8.

⁹⁵⁹ «La campaña del Rif: el ejército de operaciones». *La Vanguardia* (21 agost 1909), p. 1.

⁹⁶⁰ «Noticias militares». *La Vanguardia* (6 gener 1932), p. 5.

⁹⁶¹ Es tracta d'una pràctica habitual de l'editorial Maucci.

⁹⁶² ARGUS. «Libros y revistas». *La Vanguardia* (20 març 1926), p. 13.

⁹⁶³ «Libros y revistas». *La Vanguardia* (9 agost 1927), p. 25.

⁹⁶⁴ VEGA, Vicente. «Acaban de aparecer: otras obras recibidas». *El Imparcial* (8 juliol 1928), p. 13.

5. Els traductors

ressenyes diversos articles dedicats a *El rey de la jungla*,⁹⁶⁵ *El sumergible llameante*⁹⁶⁶ i *El navío aéreo*:⁹⁶⁷ en cap cas, però, s'hi fa consideracions rellevants des del punt de vista de la traducció.

Completa aquest perfil traductològic un llistat d'una vintena de traduccions aparentment publicades fora del període estudiat.⁹⁶⁸ La part del lleó se l'enduen els títols narratius, amb autors com Mario Appelius (*Yu-Ri-San, la pintora de crisantemos*), Maksim Gorki (*Mis primeros pasos en la vida literaria; Miserias y trabajos: ganando el pan*), Constance Hill (*Historia de la princesa de los Ursinos en España*), Emilio Salgari (*El rey del aire; El tesoro de la montaña azul; El brick del diablo; El tesoro del presidente del Paraguay; Mis memorias; El exterminio de una tribu*), Helen Zenna Smith (*Hay novedad en el frente*), Burton Egbert Stevenson (*El departamento nº 14*) i Carolyn Wells (*Stone interviene*); a continuació, se situen un parell d'obres sobre història i tàctica militar a cura de Guglielmo Ferrero (*El militarismo*) i Sandro Piazzoni (*Las tropas Flechas Negras en la guerra de España*), dos títols religiosos d'Ida Allaud (*Narraciones de historia sagrada*) i Giovanni Rosadi (*Después de Jesús*), un llibre de viatges d'Antonio G. Quattrini (*De Roma al Polo Norte en dirigible*) i, com a punt i final, un estudi multidisciplinar sobre Mèxic de Mario Appelius (*El águila de Chapultepec*).

* * *

José del Campo Moreno⁹⁶⁹ (Madrid, 1866 – 1949), periodista, escriptor i traductor. L'abril de 1949, amb motiu de la seva mort, *ABC* li dedica una extensa necrològica que en glossa l'activitat professional i artística:⁹⁷⁰ és, sens dubte, una font que m'ha resultat d'allò més útil per completar el contingut de la síntesi monogràfica que ara desenvolupo. Sempre vinculat al sector de la premsa escrita, s'inicia com a redactor a *El Independiente de Vigo*, una publicació que acaba dirigint durant 10 anys; a partir de 1880 s'introdueix als cercles periodístics madrilenys a través de les pàgines de *El Globo* i, també, col·laborant en diverses revistes literàries del moment. Ara bé, l'any 1891 suposa un punt d'inflexió en la seva carrera periodística: Torcuato Luca de Tena el recluta per a la redacció de *Blanco y Negro*, una nova revista que esdevindrà la plataforma d'impuls per a la fundació, al cap d'uns mesos, del grup editorial Prensa Española. A partir d'aquest moment, i a banda d'assumir la secretaria de *Blanco y Negro*, col·labora en totes les publicacions del grup, especialment com a integrant de

⁹⁶⁵ «Bibliografía». *Caras y Caretas* (16 juliol 1927), p. 125.

⁹⁶⁶ «Libros y revistas». *La Vanguardia* (9 agost 1927), p. 25.

⁹⁶⁷ «Vida literaria: bibliografía». *La Vanguardia* (6 juliol 1928), p. 13.

⁹⁶⁸ En pràcticament cap dels volums s'hi especifica l'any d'edició.

⁹⁶⁹ Síntesi a partir de: Ossorio y Bernard 1903; Base de dades d'aquesta recerca.

⁹⁷⁰ «Informaciones necrológicas: don José del Campo Moreno». *ABC* (19 abril 1949), p. 22.

la primera redacció d'ABC (publicació iniciada el 1903 en format de revista) i, posteriorment, com a corresponsal de guerra durant el conflicte del Marroc (1911). El 1941, i en reconeixement a la seva tasca continuada de 50 anys a Prensa Española, li concedeixen la medalla al Treball. De manera esporàdica, cultiva la literatura, principalment la poesia, amb aquesta *Receta para hacer sonetos* com a màxim exponent (la transcriu tal com la recullen les pàgines de la revista satírica *Madrid Cómico* el desembre de 1889):

Tómese una palabra; ejemplo, vasco;
otra distinta luego, sea chusco,
y búsquese, lo mismo que yo busco,
un consonante al primer verso, chasco;

siguiendo de igual modo y sin atasco,
escribese después un verso en usco
que rime, verbigracia, con pedrusco
y dé lugar al consonante en asco.

Por fin, aunque el sistema sea tosco
y alguien por él me quiera armar un cisco
diciendo que no sé lo que me pesco,

yo puedo contestar con ceño fosco,
sin temer de la crítica el mordisco:
«hice el soneto, ¡y me quedé tan fresco!»⁹⁷¹

Pel que fa al seu perfil com a traductor, és actiu durant la primera meitat del segle XX i se centra en la narrativa, amb poc més de 30 versions (nou de 1923 a 1930) a l'espanyol d'originals escrits en italià, francès i, en menor mesura, alemany i polonès.⁹⁷²

Durant la dictadura de Primo de Rivera, Campo Moreno tradueix de l'italià a l'espanyol i per a l'editorial Maucci diverses novel·les de Carolina Invernizio, concretament, *Beso ideal*, *Botón de oro*, *El aventurero*, *El primer amor* (1926) i *Odio de árabe* (1926). ABC es fa ressò de l'aparició dels dos últims títols el desembre de 1926, i en destaca que la traducció l'ha fet «*muy esmeradamente nuestro compañero D. José Campo Moreno*».⁹⁷³ També a Maucci, publica quatre títols de viatges de Luigi Motta: *Los adoradores del fuego* (1924), *Los flageladores del Océano* (1925), *El tesoro del Maëlstrom* i *El triunfo de un imperio*. De nou, ABC els dedica un elogi de cortesia centrat en les habilitats traductores de Campo Moreno:

Con decir que Los flageladores del océano ha sido traducido por nuestro querido compañero D. José Campo Moreno, de autorizado prestigio en las letras, queda

⁹⁷¹ CAMPO MORENO, J. «Receta para hacer sonetos». *Madrid Cómico* (núm. 357, 21 desembre 1889), p. 7.

⁹⁷² És versemblant pensar que, en aquest cas, es tractava de traduccions indirectes.

⁹⁷³ «Noticias de libros y revistas». ABC (2 desembre 1926), p. 11.

5. Els traductors

*consignado que la versión castellana de la obra de Motta está hecha con exquisita corrección y cuidado estilo.*⁹⁷⁴

Encara de 1923 a 1930, però fora del context català, trasllada de l'italià i del francès i per a diversos segells madrilenys dues novel·les de Guido da Verona (*Cleo, Robes y Manteaux; El infierno de los hombres vivientes*), una de Dominique Dunois (*El adulterio de Georgina*), un títol teatral d'Irène Némirovsky (*David Golder*) i un recull de textos literaris i filosòfics de Leonardo da Vinci (*Escritos literarios y filosóficos*). A més, s'aproxima també a d'altres àmbits temàtics fora de la literatura; n'és un bon exemple una biografia de Napoleó escrita per Stendhal, l'autobiografia de Benvenuto Cellini, una *Historia de las doctrinas económicas* de René Gonnard o *La vida de las hormigas* de Maurice Maeterlinck.

Completa aquesta síntesi monogràfica una relació de traduccions editades ja durant la República (el període més actiu de Campo Moreno com a traductor) i, en menor mesura, la dictadura franquista. La majoria són novel·les d'autors com Ferdinand Anton Ossendowski (*El halcón del desierto*), Jean Bommart (*El pez chino*), R. Duverne (*Paloma*), Pierre Anzin (*El sombrero en el agua*), Henri Bordeaux (*Genoveva. María Luisa. Mina: tres estudios de mujer*), Eduard Letailleur (*La casa del diablo*), Berthe Vulliemin (*R.C.749*), Marc Bonhommet (*Tengo muchas hijas casaderas*) o J. H. Rosny (*Las mujeres de los demás*). Finalment, s'aproxima també a la biografia i la història, amb títols de Romain Rolland (*Vida de Vivekananda* i *Vida de Ramkrishna*), Guglielmo Ferro (*El fin de las aventuras: guerra y paz*) i Camille Mauclair (*La espléndida y áspera España*); les matemàtiques, amb manuals de Maurice Laboureur (*Curso de cálculo matemático algebraico, diferencial e integral para ingenieros*) i P. Aubert i G. Papelier (*Ejercicios de geometría analítica para los estudiantes de matemáticas especiales*); i el gènere epistolar, amb la *Correspondencia secreta* entre Bernhard von Bülow i Guillem II.

* * *

Carles Cardó⁹⁷⁵ (Valls, 1884 – Barcelona, 1958), sacerdot, escriptor i traductor. Es doctora en teologia i Dret canònic a la Universitat Gregoriana de Roma i, també, en filosofia a l'Acadèmia de Sant Tomàs. Canonge de la seu de Barcelona des de 1918, col·labora habitualment en les publicacions periòdiques del moment (*La Paraula Cristiana*, en la fundació de la qual participa, *La Publicitat* o *La Veu de Catalunya* en

⁹⁷⁴ «Noticias de libros y revistas». *ABC* (25 març 1925), p. 24.

⁹⁷⁵ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; Bacardí i Godayol 2011; base de dades d'aquesta recerca.

són un bon exemple), sovint mitjançant articles de temàtica religiosa. Com a escriptor, alterna el nom propi amb diversos pseudònims com Levissinus, R. Vespella o J. Torelló; és autor, principalment, d'assaigs de temàtica sociopolítica i religiosa, amb títols com ara *Diàleg interior* (1934), *Histoire Spirituelle des Espagnes* (1946), *L'Evangelí d'avui* (1954) o *La moral de la derrota* (1954), tot i que també s'aproxima a la poesia (n'és un exemple *El càntic nou*, de 1951). Paral·lelament, s'implica en el panorama polític i social del moment, sempre des de perspectives properes al catalanisme d'arrel catòlica; és així que, el 1936, és veu obligat a exiliar-se coincidint amb l'esclat de la Guerra Civil (no és fins l'any 1954 que torna a Barcelona, on passa els darrers anys de vida). Tenint en compte que diversos estudis ja s'aproximen al perfil intel·lectual de Cardó,⁹⁷⁶ d'ara endavant em centro en la seva activitat traductora en l'àmbit editorial i del llibre, que desenvolupa des de 1924 fins a morir. Durant aquests anys, trasllada 24 títols filosòfics i religiosos (11 entre 1923 i 1930) al català i, només en una ocasió, a l'espanyol, la gran majoria per a la Fundació Bíblica Catalana (textos sagrats) i la Fundació Bernat Metge (sempre obres de Sèneca, a qui introdueix en català); es tracta d'originals escrits en llatí, hebreu i, amb una presència clarament menor, grec, anglès i italià.

Coincidint amb el període estudiat, centra la seva activitat traductora precisament en l'edició de textos bíblics i senequistes. Dins del primer àmbit, trasllada amb Antoni Maria de Barcelona i Josep M. Millàs i Vallicrosa quatre volums de *La Sagrada Bíblia* de la Fundació Bíblica Catalana, els tres primers de l'hebreu (*Gènesi. Èxode: 1928; Levític. Nombres. Deuteronomi: 1929; Job. Proverbis. Eclesiasta: 1930*) i, el quart, del grec (*Actes dels Apòstols. Lletres als Romans: 1929*). Pel que fa a l'obra de Sèneca, tradueix *De la ira* (1924), *De la brevetat de la vida* (1924), *Consolacions* (1925), *Diàlegs a Serè* i, per últim, tres volums de *Lletres a Lucili* (publicats, respectivament, el 1928, el 1929 i el 1930).

La premsa coetània rep amb els màxims elogis les traduccions bíbliques que Cardó signa conjuntament amb Antoni Maria de Barcelona i Josep M. Millàs i Vallicrosa, i sovint destaca l'equilibri que s'assoleix en la versió catalana entre el rigor que mereixen els textos sagrats i la qualitat literària de l'expressió. Des de les pàgines de *La Publicitat*, Carles Soldevila es refereix el gener de 1928 al volum que conté *Gènesi i Èxode* per alabar-ne «el llenguatge, únic element que puc apreciar plenament». No dubta a considerar-lo «gustosíssim» i a identificar-hi «aquell punt d'arcaic que sembla indispensable a les versions dels textos mil·lenaris»; conclou referint-se als traductors, que «bé mereixen una felicitació pública i efusiva».⁹⁷⁷ En la mateixa línia

⁹⁷⁶ Heus aquí una breu selecció: Cardó 1936, 9; Giró 2009, 31 – 48; Lorés 1984, 23 – 24; Moncunill 2009, 49 – 60; Moncunill i Moncunill 2014, 451 – 463; Rigol 2009, 61 – 70; Sugranyes 1995, 87 – 96.

⁹⁷⁷ SOLDEVILA, Carles. «Full de dietari: una gran versió bíblica». *La Publicitat* (14 gener 1928), p. 1.

5. Els traductors

s'expressa Lluís Nicolau d'Olwer, també a *La Publicitat*, quan remarca el «caràcter predominantment literari» de la traducció; constata que els traductors «no tradueixen pas mot per mot», sinó que «recerquen una forma literària catalana que, sense amplificacions ni precisions interpretatives, conservi l'aire del text original», sempre «dintre la fidelitat més escrupolosa».⁹⁷⁸ Encara el gener de 1928, Joaquim Civera i Sormaní dedica una extensa ressenya a aquest volum dins la revista *Catalunya Social*. Només de començar, afirma obertament que «la tasca dels traductors és verament admirable», i ho justifica pel fet que «han sabut trasplantar a la nostra llengua les bel·leses immarcescibles que conté l'obra immortal»; conclou destacant novament el mestratge dels torsimanys, que s'han mantingut fidels a l'original alhora que han aconseguit aplicar una expressió en català plenament literària:

Els traductors han fet, com es veu, una obra tan meritòria que no trobem paraules per lloar-la degudament. No s'han concretat a traduir literalment, sinó que han emprat formes literàries catalanes que donen l'emoció originària del text sagrat.⁹⁷⁹

L'abril de 1929 Joaquim Civera es torna a referir a *La Sagrada Bíblia* amb motiu de la publicació del volum que recull *Levític, Nombres i Deuteronomi*. De nou a *Catalunya Social*, confessa que «és una glòria per a la nostra terra que es publiqui la versió de la Sagrada Bíblia en un llenguatge tan acurat i perfecte»; seguidament, argumenta que traduccions com aquesta demostren que la llengua catalana és plenament apta per a l'alta cultura:

Segurament aquell escriptor tan poc ponderat que de les planes estant d'un diari de Madrid ens digué que el nostre verb hauria únicament d'ésser emprat per als nostres petits esplais literaris, restaria meravellat si fullegés els [...] magnífics volums que ha ofrenat al nostre poble fidel la Fundació Bíblica Catalana.

I és que esdevé «un goig per a l'esperit llegir els textos sagrats traduïts tan acuradament a la nostra llengua», pel fet que estan escrits «amb una prosa magnífica que té harmonioses ressonàncies».⁹⁸⁰ Aquell mateix mes d'abril Lluís Nicolau d'Olwer ressenya el volum de *Proverbis i Eclesiasta* a *La Publicitat* i, com ja és habitual, valora el fet que «sense negligir la fidelitat al text hebreu [...], i sense admetre-hi interpolacions explicatives», en la traducció «vol mantenir-se el punt equidistant de no dir res més que l'hebreu, però de dir-ho en “bell catalanesc”».⁹⁸¹ El contingut de les ressenyes esmentades fins al moment es podria sintetitzar amb les paraules que Manuel de Montoliu dedica al volum d'*Actes dels Apòstols i Lletra als Romans* el setembre de 1929 a *La Veu de Catalunya*:

⁹⁷⁸ NICOLAU D'OLWER, Lluís. «Les idees i els llibres: la fundació bíblica catalana». *La Publicitat* (15 gener 1928), p. 1.

⁹⁷⁹ CIVERA I SORMANÍ, Joaquim. «El Gènesi i l'Èxode». *Catalunya Social* (núm. 347, 21 gener 1928), p. 56 – 57.

⁹⁸⁰ CIVERA I SORMANÍ, Joaquim. «Llibres». *Catalunya Social* (núm. 409, 13 abril 1929), p. 290.

⁹⁸¹ NICOLAU D'OLWER, Lluís. «La lliçó d'Israel». *La Publicitat* (24 abril 1929), p. 1.

En aquest, com en els volums precedents de la Bíblia de la benemèrita Fundació, brilla la més reeixida aliança entre la ciència bíblica i el bon gust literari, que és la nota distintiva i la gràcia principal d'aquesta edició de la Sagrada Bíblia.⁹⁸²

Arribat a aquest punt, em centro en les valoracions que Cardó rep en tant que traductor de Sèneca, començant per *De la ira*. El juliol de 1924 Gaziell es refereix a aquest títol dins la secció literària de *La Vanguardia*. Després d'esbossar el perfil del filòsof romà, en repassa les principals aportacions i, finalment, s'atura en «*la traducción catalana que del tratado De la ira nos ofrece el Dr. Carlos Cardó*», que qualifica d'«*excelente*»; tanmateix, no tot són lloances i, de fet, Gaziell suggereix a Cardó que, «*en lo sucesivo, [...] nos evitase el mal efecto de encontrar, adheridas a su traducción, notas superfluas*». L'explicació resulta d'allò més il·lustrativa: «*ciertas aclaraciones innecesarias sientan tan mal [...] como ponerle a un Santo Cristo, según la expresión del vulgo, un buen par de pistolas*».⁹⁸³ Aquell mateix mes de juliol la secció bibliogràfica de *La Revista* dedica una ressenya sense signar a *De la ira*, en la qual es destaquen «una coneixença [de Sèneca] completíssima i una assimilació directa i bibliogràfica poques vegades superable» per part de Cardó i, a més, la qualitat i naturalitat expressives de la traducció:

[L'obra ha estat] resolta amb una màxima precisió de lèxic i una noble dignificació de troballes populars i erudites en la versió al llenguatge nostrat, la naturalitat del qual té en l'il·lustre canonge [Cardó] un de sos millors coneixedors.⁹⁸⁴

Pel que fa a *De la breuetat de la vida*, el primer comentari traductològic que n'he pogut trobar es remunta a l'octubre de 1924 i apareix (sense indicació d'autor) a les pàgines de *La Veu de Catalunya*. La ressenya en qüestió felicita la Fundació Bernat Metge («i l'il·lustrat traductor de Sèneca que ha sabut escollir-se») tant per «l'encert en la tria d'aquests [...] opuscles tan fidelment representatius de la seva vida» (la de Sèneca) com per la «fina labor de filòleg i traductor que avaloren aquest nou contribut a la magna obra de la divulgació dels autors clàssics per les terres de llengua catalana».⁹⁸⁵ Al seu torn, des de les pàgines de *La Revista* el desembre d'aquell mateix any Octavi Saltor tampoc escatima elogis a l'edició catalana de *De la breuetat de la vida*:

L'adaptació catalana té tota la valor imponderable [...] de la traducció d'aquesta obra; essent-hi els comentaris d'una justesa i serenitat crítiques vencedores de

⁹⁸² MONTOLIU, Manuel de. «Breviari crític». *La Veu de Catalunya* (13 setembre 1929), p. 5.

⁹⁸³ GAZIEL. «Pláticas literarias: El preceptor de Nerón». *La Vanguardia* (2 juliol 1924), p. 5.

⁹⁸⁴ «Els llibres» *La Revista* (núm. 211 – 212, 1 – 6 juliol 1924), p. 79 – 83.

⁹⁸⁵ «Fundació Bernat Metge: el segon volum dels "Diàlegs de Sèneca"». *La Veu de Catalunya* (26 octubre 1924), p. 5.

5. Els traductors

l'afectuós companyonatge benvolent que emmena la convivència i la tasca d'una versió.⁹⁸⁶

Em refereixo ara a *Consolacions* i a la ressenya que Tomàs Garcés en fa a *La Publicitat* el febrer de 1926. Només de començar, afirma que «Mn. Cardó és, sens dubte, en la legió de traductors que la Bernat Metge aplega, aquell que pressentim més pròxim a la cultura que senyorejà el món». A continuació lloa l'estil expressiu del traductor, que qualifica d'«arborat i pur, viu i ordenat»: aquestes virtuts cristal·litzen en la traducció, que aconsegueix que «el llatí de Sèneca no s'esbravi massa en l'admirable prosa catalana que vesteix ara el seu pensament».⁹⁸⁷ Pocs dies després, Several parla novament de la traducció de *Consolacions* a la revista *El Borinot*. En primer lloc, enalteix de forma poètica la figura del traductor tot afirmant que, «quan es tracta d'una obra que surt de la ploma alada que és la del canonge Cardó, podria un hom aixecar amb mà joiosa la copa en l'aire per al brindis més entusiasta». A *Consolacions* el lector es troba «davant el "pus bell catalanesc", llenguatge precís, net, elegant, sobri, just tallat, ben tallat com un diamant»; no resulta gens estrany si es té en compte que «el llatí no té secrets per al Canonge Cardó», i que «tampoc no li'n té el català, que plasma amb una grapada insuperable». La confluència d'aquests factors fa que si «és veritat que us trobeu amb l'obra d'un "clàssic llatí"», sigui igualment cert que «us trobeu amb l'obra d'un "clàssic català" veritable».⁹⁸⁸ Tanco les reflexions sobre *Consolacions* amb la valoració que Francesc Manich en fa el març de 1926 a *Catalunya Social*:

Sèneca, parlant en català, per mediació del doctor Cardó, no perd res en elegància ni en justesa de concepte. La literatura nostra, en canvi, amb aquesta aportació s'enriqueix amb una nova valor, incorporada ja en definitiva a l'ànima culta del nostre poble.⁹⁸⁹

Completo aquest recull de premsa amb diversos articles dedicats a *Lletres a Lucili*. Amb motiu de l'aparició del primer volum d'aquesta obra, el gener de 1929 Rafael Ramis Togores afirma a les pàgines de la revista *La Nostra Terra* (Palma de Mallorca) que traduir l'original ha estat una «feina gens escassa», alhora que posa l'èmfasi en el fet que «aquesta traducció de Sèneca ha estat revisada pels Drs. Joaquim Balcells i Cebrià Montserrat».⁹⁹⁰ Torna a ser Ramis qui, el setembre d'aquell mateix any, parla del segon volum de les *Lletres a Lucili*, novament dins la secció bibliogràfica de *La Nostra Terra*. En primer lloc, lloa la figura de Cardó, de qui valora «la persistència reeixida en ésser ell qui incorporà el gran filòsof [Sèneca] a la nostra llengua»;

⁹⁸⁶ O.[CTAVI] S.[ALTOR]. «Els llibres». *La Revista* (núm. 220 – 221, 1 – 16 desembre 1924), p. 19.

⁹⁸⁷ GARCÉS, Tomàs. «Carnet de les lletres». *La Publicitat* (20 febrer 1926), p. 1.

⁹⁸⁸ SEVERAL. «Llibres i lletres». *El Borinot* (núm. 118, 25 febrer 1926), p. 11 – 13.

⁹⁸⁹ MANICH, Francesc. «"Consolacions", de Luci Anneu Sèneca». *Catalunya Social* (núm. 253, 20 març 1926), p. 9 – 10.

⁹⁹⁰ R.[AFAEL] R.[AMIS] T.[OGORES]. «Els llibres». *La Nostra Terra* (núm. 13, gener 1929), p. 28 – 31.

seguidament, i com feia en la ressenya del volum anterior, constata que «la revisió d'aquest volum ha estat a càrrec del Professor de la Universitat de Barcelona, Dr. Joaquim Balcells».⁹⁹¹ Encara dins *La Nostra Terra*, el setembre de 1930 apareix una ressenya relativa al tercer volum de l'obra, ara signada per E. S. R.; el breu article esmenta només de passada la tasca de Cardó, però deixa ben clar que el text català «no fa sinó confirmar la seva capacitat i competència en aquesta tasca humanística que és la traducció».⁹⁹² Per últim, trobo dos articles de 1930 que, signats per Eduard Nicol, es refereixen globalment a tots els volums de les *Lletres a Lucili*. En el primer, publicat a la *Revista de Catalunya*, s'afirma que «la del Dr. Cardó és una traducció fidel i pròpia, que recull de la mateixa manera el rigor del raonament i la bellesa, purament literària, de la descripció o de la confidència»; a tot això s'hi afegeix, a més, «el seu llenguatge ric i sobri alhora», que «aconsegueix el to de majestat austera del filòsof». Com a conclusió, Nicol constata que «el nom d'una virtut molt preada s'acut a la vista d'aquests treballs del doctor Cardó, realment modèlics, i que en resumeix tota la valor: dignitat».⁹⁹³ El segon article es troba a les pàgines de *La Veu de Catalunya*, i Nicol hi destaca que «el doctor Carles Cardó [...] ha fet les versions en un català ric i perfecte que s'adapta a la precisió dels raonaments com a la bellesa, purament literària, de molts passatges». Per últim, justifica que la «puresa i exactitud» del text català se sustenta en «les dots literàries i el coneixement de l'idioma del doctor Cardó», així com també en el «seu domini i comprensió de l'autor que tradueix».⁹⁹⁴

Completo aquesta síntesi monogràfica amb les traduccions que Carles Cardó publica més enllà de 1930. Es tracta de tres volums més de *La Sagrada Bíblia (Lletres de Sant Pau; Isaïas; Salms)*, títols religiosos d'Antonio Cojazzi (*Pier Giorgio Frassati*), Paul Hilsdale (*Oraciones de San Pablo*; conjuntament amb J. L. Bazo), E. Neubert (*El meu ideal. Jesús, fill de Maria; Maria en la nostra intimitat. Als sacerdots*) i, de nou, diversos volums de Sèneca (*Dels beneficis*: volums 1 i 2; *Lletres a Lucili*: volum 4; *Qüestions naturals*: volums 1, 2 i 3).

* * *

En recerques anteriors⁹⁹⁵ aventurava la possibilitat que **A. Champs d'Or**⁹⁹⁶ fos un pseudònim i, a més, manifestava la voluntat d'identificar el traductor o traductora que l'emprava. Tot i que

⁹⁹¹ R.[AFAEL] R.[AMIS] T.[OGORES]. «Els llibres». *La Nostra Terra* (núm. 21, setembre 1929), p. 355 – 358.

⁹⁹² E. S. R. «Els llibres». *La Nostra terra* (núm. 33, setembre 1930), p. 351 – 354.

⁹⁹³ NICOL, Eduard. «Els llibres: traduccions». *Revista de Catalunya* (núm. 64, desembre 1930, p. 376 – 379).

⁹⁹⁴ NICOL, Eduard. «Fundació Bernat Metge: Epistolari de Sèneca». *La Veu de Catalunya* (4 juny 1930), p. 5.

⁹⁹⁵ Chumillas 2007, 49 – 50.

⁹⁹⁶ Síntesi a partir de: base de dades d'aquest treball.

5. Els traductors

segueixo sense disposar-ne de dades biogràfiques precises, ara ja puc afirmar que la sospita era certa: de fet, aquest pseudònim amb evidents connotacions franceses correspon parcialment a les inicials dels cognoms d'Antonio del Olmo Ruiz, tal com he pogut constatar en una reedició de la seva traducció de *Los himnos mágicos del Rig-Veda*.⁹⁹⁷ En la 2a edició (sense any) d'aquest títol, hi consta A. Champs d'Or com a traductor; en canvi, la 1a edició (1926) de la traducció la signa Antonio del Olmo Ruiz. En tots dos casos, l'editorial responsable de la publicació és B. Bauza, fet que em porta a afirmar que del Olmo Ruiz i Champs d'Or són la mateixa persona. A. Champs d'Or concentra tota l'activitat traductora en el període que va de 1925 a 1934 (en cap catàleg consten traduccions editades fora d'aquests anys) i s'ocupa, principalment, de novel·les sentimentals i obres de teosofia i ocultisme. Tradueix a l'espanyol (sempre per a l'editorial B. Bauzá) prop de 40 títols (22 de literaris durant el període estudiat), la majoria del francès, tot i que també de l'italià, l'anglès, el danès o fins i tot l'occità. No apareix com a autor en cap catàleg bibliogràfic (ni amb el nom real, ni amb el pseudònim), ni tampoc se n'ofereix cap dada biogràfica o professional en la premsa de l'època, fet pel qual no en puc dibuixar un perfil professional complet.

Durant la dictadura de Primo de Rivera trasllada sobretot novel·les populars i de consum. Tradueix del francès William Burtey (*La señorita que a todo dice sí*: 1926), Félicien Champsaur⁹⁹⁸ (*Uhá, rey de los monos*: 1927), Maryse Choisy (*Un mes entre pecadoras*), André Dahl (*Esas... Señoritas del 12*: 1926; *Viaje alrededor de mi quiosco*: 1927), Ferdinand Duchêne (*El pastor de Akfaud*; *Thamila*; *Al lento paso de la caravana*: tots tres títols són de 1929), Renée Dunan (*La flecha de amor*; *Un amante demasiado amado*: 1926), Zénaïde Fleuriot (*El águila y la paloma*: 1928), Henry Gréville (*La hija abandonada*; *El príncipe ilusión*: 1926; *El novio de Lisa*: 1926), Pierre Louys (*Psique: la mujer a quien mató el amor*: 1929), Maria Marechal (*Beatriz*: 1929), Raoul de Navery (*En ruta hacia el abismo*: 1929) i, per últim, Louis Veillot (*Una mujer honesta*). A més, tradueix de l'anglès M. Susan Cummins (*La rosa del Líbano*) i Henry Falk (*Mary improvisa un hijo*: 1929), així com també, de l'italià, Emilio Salgari (*Entre las fieras de la India*: 1930). Encara dins la literatura, tradueix de l'occità (probablement a partir d'una versió francesa) Frederic Mistral (*Calendal*: 1928).

Com ja he apuntat en l'inici d'aquesta síntesi monogràfica, fora de la literatura (i encara dins el període estudiat) dedica nombrosos esforços a la divulgació d'obres d'autors de temàtica teosòfica i ocultista: G. Bourniquel (*Las fabulosas leyendas de los Puranas*; *Testigos póstumos*),

⁹⁹⁷ En dono més dades bibliogràfiques en aquesta mateixa síntesi monogràfica.

⁹⁹⁸ En aquesta ocasió signa la traducció amb el nom d'A. Champsaur; possiblement es tracta d'una assimilació per assemblar-se al de l'autor de l'obra.

Ernesto Bozzano (*Los fenómenos de encantamiento; Fenómenos psíquicos en la hora de la muerte; Las apariciones de difuntos; La verdad sobre metapsíquica humana*), Gabriel Delanne (*La reencarnación*), Louis Jacolliot (*Las ciencias ocultas y los iniciados de la India; El espiritismo en la India*) i, finalment, Pauther i Gustave Brunet (*Los himnos mágicos del Rig-Veda: com he apuntat abans, aquest títol m'ha permès aventurar qui s'amaga sota el pseudònim d'A. Champs d'Or*). Trasllada també un parell de reportatges periodístics de James W. Hunter i Albert Londres (*Habla Ghandhi i Tierra de ébano*, respectivament) i un llibre de viatges de Palle Huld (*La vuelta al mundo en 44 días*).

Ja per acabar, passat 1930 tradueix una novel·la de Luigi Motta (*La sombra de los mares*) i dos manuals sobre escacs d'Henri Delaire (*Manual de ajedrez*) i Eugène Znosko-Borovsky (*Cómo no debe jugarse al ajedrez*).

* * *

Frederic Climent Terrer,⁹⁹⁹ periodista, pedagog, escriptor i traductor. En els diversos catàlegs bibliogràfics no hi ha unanimitat a l'hora de presentar el segon cognom d'aquest traductor, que apareix escrit indistintament amb *T* (Terrer) i *F* (Ferrer) inicial; per les referències que n'he trobat a la premsa, però, he decidit optar per la primera grafia. En relació al perfil d'aquest traductor, les fonts bibliogràfiques habituals no n'ofereixen dades de la trajectòria vital i professional; en qualsevol cas, i pel que fa al seu vessant de periodista, de la lectura de la premsa de l'època es desprèn que col·labora regularment a *La Vanguardia* amb la columna «Notas pedagógicas», de la qual trobem notícies ja des dels darrers anys del segle XIX i fins ben entrat el segle XX (concretament, fins a 1939). Tot i que no en puc establir el període exacte, el 1901 resideix a Saragossa, des d'on signa com a corresponsal diversos articles i col·laboracions per a *La Vanguardia*. Dins del mateix diari, participa en diverses edicions especials d'any nou amb la redacció de narracions breus; en són un bon exemple *El 15.923*¹⁰⁰⁰ o *Celos seniles: diálogo incoherente*.¹⁰⁰¹ Segueixo amb la seva activitat periodística per constatar que, durant 1902, col·labora a la revista barcelonina *Hojas Selectas*. Pel que fa a d'altres activitats, es dedica a la pedagogia, tal com posa de manifest la temàtica central de la majoria dels seus articles; la premsa de l'època, novament, reforça aquesta afirmació: el novembre de 1901, *La Vanguardia* informa que Climent Terrer llegirà el veredictes d'un premi en pedagogia concedit

⁹⁹⁹ Síntesi a partir de: Ossorio y Bernard 1903, 216, 253; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁰⁰⁰ CLIMENT TERRER, Federico. «El 15.923». *La Vanguardia* (1 gener 1903), p. 2 – 3.

¹⁰⁰¹ CLIMENT TERRER, Federico. «Celos seniles: diálogo incoherente». *La Vanguardia* (1 gener 1907), p. 5.

5. Els traductors

per la Sociedad Barcelonesa de Amigos de la Instrucción, de la qual és soci;¹⁰⁰² el juny de 1904, el mateix diari es fa ressò de la conferència «Las Academias y los idiomas» que Climent Terrer llegeix a l'Institut Català de les Arts del Llibre, al qual pertany;¹⁰⁰³ el juny de 1915 s'informa que participarà a l'Ateneu de Madrid en un curs de divulgació de les teories educatives del doctor Marden;¹⁰⁰⁴ finalment, el setembre de 1922 apareix citat en un anunci de l'Acadèmia Cots de Barcelona, que el presenta amb aquestes paraules: «*Pedagogo, e il·lustre escritor, traductor y adaptador*».¹⁰⁰⁵ Com a escriptor, cultiva principalment la narració breu (abans n'he citat dos casos editats a la premsa) i l'assaig pedagògic (n'és un bon exemple *La educación de los niños*, de 1905). Pel que fa al seu vessant de traductor, desenvolupa l'activitat durant les tres primeres dècades del s. XX, amb més d'un centenar de traduccions a l'espanyol, sovint editades per Antonio Roch; la immensa majoria d'aquests títols versa sobre filosofia, pensament i psicologia, amb una important presència, també, d'obres teosòfiques i sobre ocultisme i, en menor mesura, religioses. Pel que fa a la llengua de sortida, i a excepció feta d'un parell de títols en italià, un en alemany i un en francès, treballa gairebé sempre de l'anglès. Finalment, i com a anècdota, podria ser que mantingués un vincle estret amb la maçoneria: l'agost de 1939 ABC s'hi refereix com a «*conocido periodista y masón*»;¹⁰⁰⁶ d'altra banda, diversos dels títols que tradueix versen, precisament, sobre maçoneria.

Tornant a la traducció, i pel que fa al període 1923 – 1930, tradueix diversos títols que es poden considerar literatura mística per a l'editorial Antonio Roch. Es tracta d'originals en anglès (o de traduccions indirectes fetes a partir de la versió en anglès) de Yogi Kharishnanda (*El Evangelio del Señor Buda*: 1929) i Swami Vivekananda (*Epopéyas de la Antigua India*: 1930). Destaca també la traducció que fa del text sagrat hinduista *Bhagavad Gita*, una reedició de la que ja li havia publicat Maynadé el 1908 feta a partir de la versió anglesa d'Annie Besant (1895). En el pròleg de la reedició a Antonio Roch, Climent exposa la riquesa retòrica de l'original, la dificultat de traslladar-la en una llengua occidental i, també, els motius que el duen a fer la seva versió de l'obra a partir de la d'Annie Besant:

El estilo retórico del Bhagavad Gita es de variada forma [...]. No cabe duda de que este poema, como toda obra maestra, pierde gran parte de su original belleza con la traducción a una lengua occidental [...], pues no se le encuentra justo equivalente en ninguna lengua de Europa, por rica y abundosa que sea. A consecuencia de esta natural dificultad, se echan de ver discrepancias muy notables entre las distintas traducciones que de este poema se han hecho [...], requiriéndose, por lo tanto, un

¹⁰⁰² «Sociedad Barcelonesa de Amigos de la Instrucción». *La Vanguardia* (11 novembre 1901), p. 3.

¹⁰⁰³ «Centros y sociedades». *La Vanguardia* (17 juny 1904), p. 3.

¹⁰⁰⁴ «Notas locales». *La Vanguardia* (2 juny 1915), p. 3.

¹⁰⁰⁵ «Academia Cots». *La Vanguardia* (30 setembre 1922), p. 17.

¹⁰⁰⁶ TUSQUETS. «Una rectificación acerca de "Masones y Pacifistas"». ABC (15 agost 1939), p. 12.

profundo y extenso conocimiento del sánscrito para acertar en la elección de las varias interpretaciones. Por tal motivo, en la presente traducción española nos hemos ceñido al texto inglés, que la eximia presidenta de la Sociedad Teosófica, Annie Besant, tradujo directamente del sánscrito. Nos ha inducido a proceder así la consideración de que más fácil es el acierto en la obediencia a una sola autoridad bien elegida, que en la vacilante sumisión a más de una, cuyas dispares opiniones atenúan y debilitan la idea interpretada.

Encara dins del pròleg, Climent explica la metodologia que aplica a l'hora de traslladar *Bhagavad Gita* (i, per extensió, d'altres títols similars) a l'espanyol, i en justifica la validesa:

En esta traducción no hay ni más ni menos que en la de Annie Besant en cuanto al fondo de la obra. El traductor se ha sujetado fielmente al texto inglés, contrayendo su labor personal a verter los conceptos lo más castizamente posible en prosa castellana, sin añadir, quitar ni amplificar en lo más mínimo la traducción de Besant. Y para mayor descargo de su conciencia literaria, debe en este punto declarar el traductor que la traducción manuscrita mereció la previa aprobación de los miembros de la Rama 'Arjuna' de Barcelona, a quienes corresponderán los lauros del merecimiento si motivo hubiese para ello.¹⁰⁰⁷

A banda de literatura mística, trasllada també de l'anglès un títol narratiu pedagògic d'Orison Swett Marden (*Sed buenos con vosotros mismos*: Antonio Roch) i, del francès, una novel·la de Roger Dombre (*La herencia del bohemio*: Mariano Roig, 1923).

Fora de la literatura i del període estudiat, és durant les dues primeres dècades del s. XX quan es mostra més actiu com a traductor, gairebé sempre dins els àmbits de la filosofia i el pensament, la religió i la psicologia. Del centenar de títols identificats, una bona part correspon a originals de William Walker Atkinson i Orison Swett Marden. Atkinson mai signa les obres amb el nom real i empra aquests pseudònims: Theron Q. Dumont (*Arte y ciencia del magnetismo personal; Curso adelantado de magnetisme personal*), Magnus Incognito (*La doctrina secreta de los Rosacruces*), Swami Panchadasí (*El aura humana y el mundo astral; Nuestras fuerzas ocultas*) i Yogi Ramacharaka (*Catorce lecciones sobre filosofía Yogi y ocultismo oriental; Ciencia Hindu-Yogi de la respiración; Curso adelantado sobre filosofía Yogi y ocultismo oriental; Filosofías y religiones de la India; Hatha Yoga: filosofía Yogi del bienestar físico; La vida después de la muerte: la otra vida; Serie de lecciones sobre Gnagi Yoga; Serie de lecciones sobre Raja Yoga; Sistema Hindu-Yogi de la cura por el agua; Cristianismo místico*). Pel que fa a Orison Swett Marden, Climent tradueix aquests títols: *¡Siempre adelante!; Abrirse paso; Actitud victoriosa; Atractivos personales; Ayúdate a ti mismo; Defiende tus energías; Delanteros y zagueros; Deseo insistente; Dominio de los nervios; Dueño de si mismo; Economía y ahorro; Educación del carácter; El camino de la prosperidad; El perfecto empleado; El poder del pensamiento; El secreto del éxito; Energía mental; Ideales de dicha; La alegría de vivir; La*

¹⁰⁰⁷ *Bhagavad Gita*. Barcelona: Antonio Roch.

5. Els traductors

iniciación en los negocios; La mujer y el hogar; La obra maestra de la vida; La timidez vencida; La vida optimista; Los caminos del amor; Paz, poder y abundancia; Perfeccionamiento individual; Psicología del comerciante; Querer es poder; Sendero de la felicidad; Voces de aliento; i Voluntad resuelta. Finalment, tradueix també obres de James Anderson (*La constitución de 1723*), Francesco Bertolini (*Historia de la Unidad Italiana*), Annie Besant (*Química oculta*), H. P. Blavatsky (*Isis sin velo; Ocultismo práctico*), Attilio Bruschetti (*Ciencia práctica de la vida*), Wishar S. Cerve (*Lemuria: el perdido continente del Pacífico*), Margaret Connoly (*Biografía del Doctor O. S. Marden*), Bhagván Dás (*La ciencia de las emociones*), Albert E. Davis (*Tratamiento de las enfermedades por hipnotismo y sugestión*), M. J. Exner (*El aspecto sexual del matrimonio*), Elias Gewurz (*Los misterios del Kábala*), Alan Gould (*Conservación de la fuerza sexual; La ciencia de la regeneración sexual*), Thomas Hardy (*La bien amada; Lejos del mundanal ruido*), John M. Harrison (*Verdadera iniciación sexual de la juventud*), Max Heindel (*La masonería y el catolicismo*), Yogi Kharishnanda (*Cómo se llega a ser yogi; Enciclopedia de francmasonería; Lecciones de ciencias ocultas; Teosofía práctica*), C. W. Leadbeater (*La vida oculta en la masonería; Los espíritus de la naturaleza: una evolución aparte; Los maestros y el sendero; Protectores invisibles*), Eugen Lennhoff (*Los masones ante la historia*), H. Spencer Lewis (*El dominio del destino, con ciclos de la vida; La vida mística de Jesús; Preguntas y respuestas Rosacruces, con la historia completa de la Orden Rosacruz; Principios Rosacruces para el hogar y los negocios; Revelaciones sobre la reencarnación*), Swami Mukerji (*Doctrina y práctica de la Yoga; Lecciones de Yoga para el desenvolvimiento espiritual*), Joseph Fort Newton (*La religión de la masonería*), Patanjali (*Los yoga-sutras de Patanjali*), Daniel Burst Ross (*Calendario de la felicidad*), W. Scott-Elliot (*Historia de los atlantes*), E. W. Stevens (*Para tener la palabra fácil*), Roderick Thurber (*Revelación de los misterios sexuales*), Ralph Waldo Trine (*En armonía con el infinito; La formación mental del carácter; La ley de la vida; La mejor ganancia; Las facultades superiores; Renovación social*) i Swami Vivekananda (*Aforismos del Yoga de Patanjali; Bhakti yoga: sendero de devoción; Colección de escritos; Conferencias teosóficas; Conversaciones y diálogos; Correspondencia epistolar; Discursos sobre filosofía oriental; Discursos y coloquios; Filosofía vedanta; Inana Yoga: sendero de sabiduría; Karma Yoga: sendero de acción; Los problemas de la India moderna; Miscelánea teosófica; Pláticas sobre filosofía yoguística; Raja Yoga; Un viaje por Europa; Vedanta práctica*). Tanca la llista un títol d'autor no identificat: *Secretas enseñanzas del Tíbet*.

* * *

Carlos del Corral Casal¹⁰⁰⁸ (1883/1884 – Barcelona, 1950), escriptor i traductor. La necrològica que li dedica *La Vanguardia* el setembre de 1950 m'ha permès trobar la cronologia aproximada d'aquest traductor, a banda del fet que mor als 66 anys;¹⁰⁰⁹ tanmateix, no n'he pogut identificar més dades biogràfiques en cap de les fonts consultades, ni les habituals, ni les especialitzades. Desenvolupa una activitat moderadament intensa de traductor durant la dècada de 1920 i la de 1930, amb una desena de versions a l'espanyol (cinc de literàries entre 1923 i 1930), sempre publicades per editorials barcelonines; se centra en la narrativa, les obres biogràfiques i, en una única ocasió, la poesia, i treballa sempre a partir d'originals en anglès i francès. A més, desenvolupa per a Juventud funcions de revisor literari de diverses traduccions incloses en el catàleg del segell barceloní: majoritàriament es tracta d'originals en alemany i, en un cas concret, en suec.

Tornant al període 1923 – 1930, tradueix diversos títols populars i de consum d'autors com Henri Bordeaux (*La Cartuja del Reposoir*: Juventud, 1929), Guy de Chantepleure (*El mago*: Sociedad General de Publicaciones, 1928), Arthur Conan Doyle (*El hombre que fabricó oro*: Iberia, 1927), Mary Floran (*El último cartucho*: Juventud, 1928) i G. de Vailly (*El mundo del abismo*: Iberia, 1928).

Diversos anuncis contractats a la premsa del moment per les editorials responsables de l'edició d'aquestes traduccions n'esmenten la publicació, però només en una ocasió se'ls dedica una ressenya: l'octubre de 1929 F. G. M. signa a les pàgines de *El Sol* (Madrid) un elogiós article sobre *La Cartuja del Reposoir*; s'hi destaca que, finalment, aquest títol ha estat traduït a l'espanyol, però s'atribueix la tasca de forma genèrica a l'editorial, i en cap moment s'esmenta el nom de Carlos del Corral.¹⁰¹⁰

Més enllà del període estudiat, tradueix obres narratives de Rudyard Kipling (*Capitanes intrépidos*) i Claude Vela (*El dinero no hace la felicidad*), així com també títols biogràfics de Dimitri Merejkovski (*Leonardo da Vinci: el romance de su vida*) i François Piétri (*Luciano Bonaparte: el hombre que no quiso ser rey*). Finalment, se li atribueix la traducció de l'alemany d'un recull poètic de Heinrich Heine (*Hojas poéticas*): tenint en compte que no consta que hagi fet altres traduccions d'aquesta llengua,¹⁰¹¹ possiblement és una versió indirecta.

* * *

¹⁰⁰⁸ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

¹⁰⁰⁹ «Necrológicas». *La Vanguardia* (15 setembre 1950), p. 10.

¹⁰¹⁰ F. G. M. «Revista de libros». *El Sol* (17 octubre 1929), p. 2.

¹⁰¹¹ Com comentó en aquesta mateixa síntesi monogràfica, a tot estirar arriba a revisar per a Juventud traduccions de l'alemany signades per altres personatges.

Vicente Díez de Tejada¹⁰¹² (Madrid, 1872 – Barcelona, 1940), telegrafista, periodista, escriptor i traductor. Estudia Dret a la Universitat Central de Madrid, tot i que ho deixa sense arribar a titular-se. Posteriorment, supera les oposicions al cos de telegrafistes i és destinat primer al Marroc i, després, a Arenys de Mar, on s'instal·la definitivament com a cap de telègrafs. Esporàdicament fa estades per Europa, durant les quals treballa de corresponsal i periodista per a diverses revistes, tant espanyoles com americanes (aventuro, doncs, que té un bon coneixement d'idiomes). Com a escriptor, es guanya un nom amb la redacció de contes i novel·les breus (també assaja, sense èxit, la novel·la «llarga»). Tot i que és coetani dels escriptors de la generació del 98, l'èxit li arriba més tard, concretament el 1908, any en què la seva novel·la breu *Ninette* guanya el concurs organitzat per la col·lecció Biblioteca «Patria» de Obras Premiadas (Editorial Ilustrada, Madrid). És el primer de nombrosos premis; el 1909 guanya el de Los Contemporáneos (Madrid) amb la novel·leta *Eros* i, d'aquí fins al 1931, n'obté prop d'un centenar més: de nou el de Los Contemporáneos, diverses vegades més el de la Biblioteca «Patria» de Obras Premiadas, el del setmanari *Blanco y Negro* (Madrid) o el de les revistes *Nuevo Mundo* i *Por esos Mundos* (totes dues editades a Madrid). Hi ha testimonis que afirmen que, en total, arriba a escriure més de 5.000 contes i unes 250 novel·les¹⁰¹³ per a col·leccions populars com ara *El Cuento Semanal*, *El Libro Popular*, *La Novela de Bolsillo*, *La Novela para Todos*, *La Novela de Hoy* o *La Novela de la Mujer* (totes fetes des de Madrid). També cultiva la sarsuela (*El Obrero español*) i el monòleg en vers (*¡Uno más!*). Com a punt i final al seu perfil d'autor, en ocasions signa la seva obra amb els pseudònims de Popricuela [sic] o Uno que ya sabe hacer Palotes.

Com a traductor, sembla que és actiu només durant el període 1923 – 1930.¹⁰¹⁴ Trasllada sempre cap a l'espanyol i per a l'editorial Cervantes 28 títols, la majoria llibres i novel·les de viatges originalment escrits en francès. De manera molt residual, tradueix també de l'anglès, el grec, el rus, el suec i el polonès (en els quatre darrers casos sempre amb l'ajut d'una altra persona, fet que permet aventurar que desconeix o no coneix prou els idiomes en qüestió). Pel que fa als títols, signa la versió espanyola de diverses obres en francès de Pierre Loti: *El desierto* (1923; reeditada el 1925), *La India* (1923), *El Moghreb* (1923 i 1928), *Pekin* (1923 i

¹⁰¹² Síntesi a partir de: Sainz de Robles 1953 – 1956, 287, 191 – 192; Sainz de Robles 1971, 47 – 49; Granjel 1968, 477 – 508; Olivé 2004 – 2008, 181 – 192; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁰¹³ Sainz de Robles (1953 – 1956) ofereix aquesta xifra tan elevada i que no he pogut contrastar en d'altres fonts i catàlegs.

¹⁰¹⁴ En cap font bibliogràfica consten traduccions fetes fora d'aquest període temporal (no tinc en compte les reedicions).

1929), *Figuras y cosas que pasaron* (1924), *Aziyadé* (1924 i 1927), *Reflejos en la senda oscura* (1924), *Jerusalén* (1924), *Peregrino de Angkor* (1924), *El casamiento de Loti* (1924), *Madama Crisantemo* (1925), *Divagaciones de un desterrado* (1925), *Flores de hastío* (1925), *El Japón* (1925), *Carmen Sylva* (1925), *Pescador de Islandia* (1925), *El castillo de la hermosa del bosque durmiente* (1925 i 1930), *Diario íntimo* (1926 i 1930), *Novela de un Spahi* (1926), *Persia, hacia Ispahan* (1928), *Pascuala Ivanovitch* i *Fantasma de Oriente* (totes dues sense datar). En col·laboració amb Rudolf Slabý,¹⁰¹⁵ tradueix del rus un títol de Nikolai Gogol (*Las almas muertas*: 1926 i 1930) i, del polonès, un de Wladyslaw Reymont (*Justicia: El condenado núm. 437*: 1930);¹⁰¹⁶ amb Vicente Marco Miranda, trasllada Ovidi directament del llatí (*Arte de amar*: 1927). Completen aquest llistat de traduccions literàries un títol de Gustave Flaubert (*Salambó*: 1928), una novel·la policíaca del britànic Edward Phillips Oppenheim (*Un crimen misterioso*: 1929) i tres obres de l'autora sueca Selma Lagerlöf, versionades més que probablement de manera indirecta (*Jerusalén en Dalecarlia*: 1925; *El mundo de los gnomos*: 1928; *Los milagros del anticristo*: 1930). Ja fora de la literatura, trasllada de l'anglès i conjuntament amb Ferran Girbal un assaig jurídic de Calvin Coolidge (*El precio de la libertad*: 1927).

L'experiència de Díez de Tejada com a autor es plasma en la qualitat de les seves traduccions, sovint alabada en les ressenyes bibliogràfiques de la premsa de l'època. De *Diario íntimo*, *La Vanguardia* en destaca, sobretot, la «pulquérrima traducción del prestigioso escritor Vicente Díez de Tejada».¹⁰¹⁷ Pel que fa a *Arte de Amar*, aquest mateix diari barceloní qualifica de «verdaderamente linda»¹⁰¹⁸ la versió a l'espanyol de Vicente Díez de Tejada i Marco Miranda. Finalment, de *El mundo de los gnomos*, se'n destaca que ha estat «muy bien traducida».¹⁰¹⁹

* * *

Jaume dels Domenys. Pseudònim d'Alfons Maseras i Galtés.

* * *

¹⁰¹⁵ Li dedico una síntesi monogràfica en aquest capítol.

¹⁰¹⁶ És versemblant aventurar que Slaby s'encarrega de desxifrar l'original i Díez de Tejada de donar la forma final a la traducció.

¹⁰¹⁷ «Libros y revistas». *La Vanguardia* (27 maig 1926), p. 14.

¹⁰¹⁸ «Libros y revistas». *La Vanguardia* (7 octubre 1927), p. 24.

¹⁰¹⁹ «Libros y revistas». *La Vanguardia* (14 març 1928), p. 5.

5. Els traductors

Ivonne Ferrer,¹⁰²⁰ traductora. Tot i els esforços que hi he dedicat, fins al moment no he pogut trobar cap dada biogràfica d'aquesta traductora en les nombroses fonts primàries i secundàries que he consultat. En qualsevol cas, a partir de l'anàlisi de la base de dades de què parteix aquesta recerca puc aventurar que la traducció és, sens dubte, una de les seves principals activitats professionals. Relacionat amb això, de 1924 a 1930 trasllada del francès i, puntualment, de l'anglès a l'espanyol una desena de títols narratius, sempre novel·les populars i de consum. Fora d'aquests anys, Ivonne Ferrer no torna a aparèixer en cap catàleg editorial ni bibliogràfic, ni com a traductora, ni com a autora; no descarto, per tant, que aquest nom sigui un pseudònim no identificat.

Deixant de banda les hipòtesis i tornant a les dades constatables, tradueix per a Juventud diversos títols de Jean-José Frappa (*La princesa de los clowns*: 1925), Henry Gréville (*El voto de Nadia*: 1926; Juventud el reedita el 1928), Zane Grey (*Tappan y su burro*: 1929), Grace Livingston Hill (*La hija pródiga*: 1930) i Alice Pujo (*Compromiso de honor*: 1924; *Sacrificio sublime*: 1927). El segell editorial de Ribas y Ferrer li publica traduccions d'Henri Ardel (*El alba*: 1927), Champol (*Mi hija Sofía*: 1930), Dyvonne (*Jou Jou se casa*: 1930) i Jean Nesmy (*Alma ruin*: 1929).

La premsa del moment dedica ressenyes a algun d'aquests títols, tot i que pràcticament mai diu res de la traducció: *El Imparcial* qualifica *Mi hija Sofía* d'«hermosa novela».¹⁰²¹ Al seu torn, M. A. escriu a les pàgines de *El Sol* un extens article dedicat a *Jou Jou se casa* i a Dyvonne, l'autora; presenta l'obra com una «preciosa novela» i, a més, en lloa lacònicament la traducció («está bien hecha»),¹⁰²² si bé en cap moment n'esmenta la responsable. Pel que fa a *El Alba*, *La Vanguardia* considera que és un títol «muy bien vertido al español»,¹⁰²³ però tampoc n'esmenta la traductora. Finalment, *La hija pródiga* i *Sacrificio sublime* mereixen l'atenció, respectivament, de *La Época*¹⁰²⁴ i *Nuevo mundo*;¹⁰²⁵ en cap moment, però, se'n valora la traducció.

* * *

Finestrelles, Jordi. Pseudònim de Manuel González i Alba.

* * *

¹⁰²⁰ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

¹⁰²¹ «De libros». *El Imparcial* (15 setembre 1930), p. 16.

¹⁰²² M. A. «Últimas publicaciones: Novelas». *El Sol* (4 desembre 1930), p. 2.

¹⁰²³ «Libros y revistas». *La Vanguardia* (27 gener 1927), p. 19.

¹⁰²⁴ «Libros y publicaciones». *La Época* (7 març 1931), p. 6.

¹⁰²⁵ «Libros Nuevos». *Nuevo mundo* (13 maig 1927), p. 8.

Melcior Font i Marsà¹⁰²⁶ (Sant Andreu de Palomar, 1905 – Barcelona, 1959), escriptor, periodista i traductor. Inicia la carrera eclesiàstica, però l'abandona per dedicar-se a la literatura. Cultiva la poesia; tanmateix, tot i la qualitat contrastada de la seva obra (sense anar més lluny, el 1923 guanya un Premi Extraordinari als Jocs Florals de Barcelona¹⁰²⁷), publica pocs reculls en format de llibre (destaca *Nous poemes del Montseny*, editat el 1936). Com a periodista, és redactor

de *La Veu de Catalunya* i director del setmanari infantil *Jordi*; a més, col·labora activament a *Revista de Catalunya*, *La Publicitat* i *Imatges*, així com també a *Revista del Centre de Lectura*, *Flamell* i *Anuari dels Catalans*. Deixant de banda el seu perfil d'escriptor, tasta també el món editorial (El 1929 *Mirador* es refereix al fet que treballava per a l'editorial Barcino¹⁰²⁸) i, a més, participa a la vida política catalana com a secretari del Departament de Cultura dirigit per Ventura Gassol, fins que a la tardor de 1936 s'exilia a París després d'haver ajudat a sortir del país milers de persones perseguides pels extremistes. Des d'aleshores i fins a la mort, deixa gairebé totalment de banda l'activitat periodística i literària i, instal·lat a cavall entre Andorra i París, es dedica al vessant comercial del cinema. Relacionat amb això, treballa estretament amb productors i distribuïdors francesos com Robert Cravenne i Pierre Gérin per donar a conèixer la seva feina a Espanya. A més, també intenta obrir el mercat francès al cinema espanyol: de fet, els últims anys els passa com a representant de la productora Uninci, que acull noms il·lustres com Buñuel, Berlanga o Bardem. Pel que fa a la seva tasca com a traductor, de 1929 a 1935 trasllada principalment de l'alemany i el francès al català una dotzena de títols narratius. Posteriorment, tradueix també diversos guions cinematogràfics a l'espanyol.

Durant el període estudiat, la Llibreria Catalònia li edita traduccions de Nikolai Gogol (*Taras Bulba*: 1929) i Prosper Mérimée (*Carmen i altres novel·les*). En tots dos casos, la traducció és el resultat d'una feina conjunta: treballa amb Rossend Llates a *Carmen* i, pel que fa a *Taras Bulba*, pretesament amb Olga Savarin.¹⁰²⁹ Ara per a Proa, tradueix del francès una novel·la d'Alphonse

¹⁰²⁶ Síntesi a partir de: Bacardí i Godayol 2011; Manent 2005, 3 – 5; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁰²⁷ GEIS, Camil. «Els que he trobat pel camí. Ventura Gassol». *Revista de Girona* (núm. 82, 1978), p. 117 – 118.

¹⁰²⁸ «Mirador Indiscret: Maurice Chevalier col·labora a "Oc"». *Mirador* (núm. 46, 12 desembre 1929), p. 1.

¹⁰²⁹ Ramon Pinyol (1997, 247 – 264) exposa que es podria tractar d'un pseudònim no identificat emprat per crear el fals efecte que la traducció havia estat elaborada per una persona d'origen eslau. Xènia Dyakonova i José Mateo (2011, 63 – 80) van més enllà, i asseguren que «era només un nom, vagament eslau, inventat per l'editor Carles Soldevila potser per fer pensar que es tractava de traduccions directes, i, per tant, fiables».

5. Els traductors

de Lamartine (*Graziel-la*: 1929) i una altra d'André Maurois (*Viatge al país de les 36.000 voluntats*: 1929); a més, adapta per al públic infantil un original en alemany de Friedrich Schiller (*Guillem Tell*: 1930). Per últim, aporta al catàleg de Les Ales Esteses la traducció d'un volum que recull diverses narracions d'Alfred de Musset (*Mimí Pinson. Frederic i Bernardeta. El fill del Tizià*: 1929).

La premsa coetània es fa ressò de l'aparició de la majoria d'aquestes títols, i resulta habitual que dediqui algunes línies a valorar les traduccions de Font. Així, el maig de 1929 Just Cabot parla de *Carmen i altres novel·les* a *La Publicitat*; després d'apuntar que el volum recull també *Mateo Falcone* i *El vas etrusc*, explica com s'han repartit la tasca de traducció Font i Llates i, finalment, no escatima elogis al resultat final del procés:

Per bé que –diguem-ho amb franquesa– no hem llegit amb detenció ni enterament la traducció que han fet, Melcior Font de *Carmen* i Rosend Llates de *Mateo Falcone* i *El vas etrusc*, n'hem vist prou per tenir-la per excel·lent.¹⁰³⁰

R. R. T. es refereix de nou a la traducció de *Carmen i altres novel·les* en la secció bibliogràfica de la revista *La Nostra Terra*:

[...] Melcior Font i Rosend Llates [són] dos noms que per ells mateixos ja diuen la perfecció de l'obra, tant des del punt de vista d'una versió acurada com d'un llenguatge d'alt valor literari [...].¹⁰³¹

Pel que fa a *Graziel-la*, la traducció que en signa Font mereix l'atenció de Domènec Guansé, que, a banda d'enaltir-la obertament a les pàgines de *La Publicitat*, en destaca el valor literari que per si mateixa ja té tot remetent a les paraules de Joan Puig i Ferrer al pròleg de l'obra:

Melcior Font, en la traducció ha sabut mantenir totes les belles qualitats de la prosa de Lamartine, sobretot la seva graciosa i poètica adjectivació, i el ritme lent i magnífic de la frase. No és endebades que Puig i Ferrer atribueix, en el pròleg, a aquesta traducció una valor autèntica, independent del que tingui la prosa de l'original francès.¹⁰³²

Tant o més positives són les paraules que Manuel de Montoliu dedica a la versió catalana de *Graziel-la* des de *La Veu de Catalunya*:

«Graziel-la» ha tingut la sort de caure en mans d'un traductor sensible a tota la delicada beutat escampada per les seves pàgines. Melcior Font ha sabut veure que la transparència cristal·lina i la blana musicalitat de la llengua és una altra de les moltes verament clàssiques d'aquesta famosa obreta romàntica; i ha escrit la

¹⁰³⁰ CABOT, Just. «Merimée en català». *La Publicitat* (5 maig 1929), p. 6.

¹⁰³¹ R. R. T. «Els llibres». *La Nostra Terra* (núm. 17, maig 1929), p. 193 – 195.

¹⁰³² GUANSÉ, Domènec. «“Graziel-la”, d'Alfonse Lamartine, traducció de Melcior Font i pròleg de Puig i Ferrer». *La Publicitat* (20 març 1929), p. 4.

seva traducció en un catalanesc que ondula dòcilment amb la mateixa llei del ritme interior que constitueix l'encís de la insuperable prosa de l'original.¹⁰³³

De la traducció de *Viatge al país de les 36.000 voluntats*, J. C. R. en destaca a *Mirador* «el llenguatge, planer i correcte alhora (dues condicions que sembla mentida que encara s'hagin d'esmentar com un mèrit, però que, vist l'escassetat amb què es donen plegades, ho són, indubtablement)».¹⁰³⁴ Al seu torn, Màrius Verdaguier assegura a *La Vanguardia* que ha estat elaborada «con verdadera traza».¹⁰³⁵ Les darreres consideracions traductològiques que exposo estan referides al volum que conté *Mimí Pinson; Frederic i Bernadeta*; i *El fill del Tizià*. D'una banda, en una breu ressenya a les pàgines de *La Publicitat* s'assegura que «Melcior Font n'ha fet una traducció exquisida», i s'afegeix que «la fina elegància de la seva ploma ha copsat totes les bel·leses de l'original amb una agilitat i una exactitud sorprenents».¹⁰³⁶ De l'altra, Domènec Guansé afirma també a *La Publicitat* que «Melcior Font ha fet la traducció amb aquella bona gràcia que només una simpatia de temperaments pot atorgar».¹⁰³⁷

Tanco aquesta síntesi monogràfica referint-me a les traduccions que Font signa més enllà de 1930. Amb l'arribada de la República i fins a 1935 continua la seva tasca traductora amb autors com ara Francis de Croisset (*Una dona i dues vides*, obra teatral original en francès), Irene Némirovsky (*David Golder*, novel·la original en francès), Erich Kästner (*Emili i els detectius*, narració original en alemany) i Valerian Viliamovich Karrik (*Petits contes per a nois petits*, original en rus). Ja per acabar, durant els anys que es dedica professionalment al cinema trasllada a l'espanyol el guió de diverses pel·lícules franceses: la trilogia marselesa de Marcel Pagnol o *El salario del miedo* d'Henri-Georges Clouzot en són un bon exemple.

* * *

Ventura Fraga,¹⁰³⁸ escriptor i traductor. Tot i haver consultat profusament diverses fonts primàries i secundàries, tant les habituals com les més especialitzades, no estic en disposició de poder oferir dades biogràfiques d'aquest traductor, actiu durant la primera meitat del s. XX. Des de 1925 i aproximadament fins a 1950 trasllada a l'espanyol per a la Librería Religiosa més d'una vintena de textos narratius (nou entre 1923 i 1930), pràcticament sempre narracions escolars originals en anglès i francès. Paral·lelament, i tal com es desprèn dels principals

¹⁰³³ MONTOLIU, Manuel de. «Breviari crític». *La Veu de Catalunya* (5 març 1929), p. 5.

¹⁰³⁴ J. C. R. «El prestatge de Mirador». *Mirador* (núm. 21, 20 juny 1929), p. 4.

¹⁰³⁵ VERDAGUER, Màrius. «Literatura para niños». *La Vanguardia* (25 juliol 1929), p. 5 – 6.

¹⁰³⁶ «Informació catalana». *La Publicitat* (25 agost 1929), p. 7.

¹⁰³⁷ GUANSÉ, Domènec. «"Mimí Pinson" d'A. de Musset, traducció de Melcior Font». *La Publicitat* (8 setembre 1929), p. 5.

¹⁰³⁸ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

5. Els traductors

catàlegs bibliogràfics, desenvolupa la faceta d'escriptor, amb obres com el drama *El bufón sublime* o *Neografía o taquigrafía poliglótica*. És precisament aquest segon títol el que em fa pensar que, a banda de la traducció i l'escriptura, Fraga cultiva també una faceta com a lingüista. Seguint amb les hipòtesis, Pedro Pablo Figueroa¹⁰³⁹ inclou en el seu diccionari biogràfic de personalitats xilenes un periodista que respon al nom de Ventura Fraga (Valparaiso, Xile, 1873 – ?); pel que sembla, cursa estudis literaris i, parcialment, jurídics, tot i que finalment es decanta per la pràctica del periodisme. És així que entra a la redacció de diversos diaris xilens on destaca, principalment, per la crítica literària, artística i musical, l'anàlisi de l'actualitat i els articles d'opinió que signa. Val a dir, però, que en cap cas se li atribueixen tasques relacionades amb la traducció, i tampoc se'l relaciona professionalment amb l'Estat espanyol. Així doncs, tot i la coincidència de noms i d'època històrica, em decanto per pensar que es tracta de persones diferents.

Tornant al seu vessant de traductor, coincidint amb el període estudiat tradueix del francès i de l'anglès diverses novel·les i narracions infantils de Sophie de Ségur (*Nuevos cuentos de hadas para los niños*: 1925; *Los dos ilusos*: 1927; *La hermana de Tontín*: 1929; *El general Dourakine*: 1930) i Henry S. Spalding (*Las huellas del oso*: 1925; *El viejo molino de Withrose*: 1928; *La caverna misteriosa*: 1928; *El emboscado*: 1929; *El cofre misterioso*: 1930). La premsa de l'època anuncia la publicació d'alguns d'aquests títols, però amb prou feines n'indica el traductor, i en cap cas en valora la tasca.

Finalment, els catàlegs bibliogràfics i editorials constaten que a partir de 1930 segueix actiu com a traductor, sempre emmarcat dins la narrativa i centrat en aquests autors: Adolphe Falgairolle (*La miliciana: La España de 1937*), Francis James Finn (*Claridad y tinieblas*; *Manolillo*; *Ada Merton*), Sophie de Ségur (*La fortuna de Gaspar*; *Valentín*; *Más vale maña que fuerza*; *Caprichos*; *El banquete de Justina*; *Aventuras imaginarias de Leoncio*) i Henry S. Spalding (*Walter Blakestone*; *Un verano fantástico*; *El barco encallado*).

* * *

Alejandro Frías Giraud,¹⁰⁴⁰ comercial, lexicògraf i traductor. Tal com exposa ell mateix en el pròleg del seu *Diccionario Comercial* (1940), treballa durant més de 25 anys com a redactor comercial de correspondència estrangera per a exportadors, importadors, consolats, cambres de comerç, cases de la premsa, exposicions internacionals o, també, departaments estrangers

¹⁰³⁹ Figueroa 1897 – 1901, 386 – 387.

¹⁰⁴⁰ Síntesi a partir de: Frías 1940, 5 – 7; base de dades d'aquesta recerca.

d'agències anunciadores. A més, a partir de 1900, i segons informa *La Época*,¹⁰⁴¹ ocupa el càrrec de cònsol de Veneçuela a Barcelona. Tenint en compte el caràcter marcadament internacional de la seva activitat professional, no resulta agosarat afirmar que disposa d'unes competències lingüístiques més que sòlides, que aplica també en l'àmbit de la traducció. Relacionat amb aquest punt, durant les dècades de 1920 i 1930 tradueix de l'anglès a l'espanyol una quinzena de títols (9 de literaris entre 1923 i 1930, alguns dels quals reeditats dins del mateix període). Treballa sempre per a segells editorials barcelonins, i centra l'activitat en el gènere narratiu (només en un parell d'ocasions s'apropa al text històric i a la crònica periodística).

Durant la dictadura de Primo de Rivera concentra tota l'activitat traductora en dos autors de novel·les populars i de consum: Berta Ruck i, sobretot, William John Locke. De Berta Ruck, tradueix per a Juventud *La muchacha que era demasiado bonita* (editada el 1925 i reeditada pel mateix segell el 1930) i *Una tiita moderna* (1926); pel que fa a John William Locke, tradueix *El inventor* (Sociedad General de Publicaciones: 1925; reeditada per Juventud el 1930), *El vendedor de felicidades* (Sociedad General de Publicaciones: 1926), *Estrella de mar* (Juventud: 1930), *La gloria de Clementina* (Mentora: 1928; reeditada per Juventud el 1930), *Las divertidas aventuras de Aristides Pujol* (Sociedad General de Publicaciones: 1925) i *Un joven afortunado* (Sociedad General de Publicaciones: 1926).

La rebuda que la premsa del moment dispensa a aquests títols resulta força freda: *El Consultor Bibliográfico* (Barcelona) apunta que *El vendedor de felicidades* destaca per tenir una prosa «pura y bien traducida»,¹⁰⁴² però no cita el nom de Frías; *Estrella del mar* mereix un parell de ressenyes a *El Sol*¹⁰⁴³ i *La Vanguardia*,¹⁰⁴⁴ si bé no s'hi arriba a valorar ni la traducció, ni la tasca del traductor; per últim, títols com *Las divertidas aventuras de Aristides Pujol* i *Un joven afortunado* no apareixen ressenyats en cap publicació periòdica, però sí que mereixen l'atenció de *La Vanguardia*, que els publica en format de fulletó a partir de l'octubre de 1932 i el gener de 1928 respectivament.

Més enllà de 1930, els catàlegs bibliogràfics i editorials consultats atribueixen a Frías la traducció de diversos títols narratius signats per Ruby Mildred Ayres (*El amor al pequeñín; A muchas millas; Un mes en el mar*), Leslie Charteris (*Era una dama*) i Peter Bernard Kyne (*La isla*

¹⁰⁴¹ «Cónsules extranjeros». *La Época* (9 juliol 1900), p. 3.

¹⁰⁴² DOTOR MUNICIO, Ángel. «Vida literaria». *El Consultor Bibliográfico* (núm. 8, 1 març 1926), p. 37.

¹⁰⁴³ J. G. de M. «Novela». *El Sol* (12 febrer 1931), p. 2.

¹⁰⁴⁴ «Libros y revistas». *La Vanguardia* (12 març 1931), p. 6.

5. Els traductors

del deseo). Tanca la llista un reportatge històric d'Emile Joseph Dillon (*La Rusia de hoy y la de ayer*) i una *Historia del transporte* d'Ellison Hawks.

* * *

Joaquín Gallardo,¹⁰⁴⁵ traductor. Tenint en compte els anys en què desenvolupa la seva tasca, el traductor objecte d'aquesta síntesi monogràfica podria ser Joaquín Gallardo Rúa (Madrid, 1889 – 1973),¹⁰⁴⁶ un professional del periodisme que cursa estudis de Dret. Desenvolupa la pràctica totalitat de la carrera periodística a Madrid, concretament en la redacció dels diaris *El Globo* (1914 – 1917) i *La Época* (1917 – 1936), així com també en la direcció de *Buenos Días* (a partir de 1937). Després de fer un ràpid cop d'ull a aquestes publicacions en l'hemeroteca digital de la BNE, detecto que majoritàriament hi aporta cròniques socials i d'actualitat. Pel que fa al seu vessant traductor, centra l'activitat en la novel·la i els llibres de viatges, amb versions a l'espanyol de títols escrits principalment en francès i, en menor mesura, anglès, italià, rus, noruec i suec (en els tres darrers casos treballa més que probablement de forma indirecta); així, durant almenys les quatre primeres dècades del s. XX trasllada per a segells editorials barcelonins (i parisencs en algunes ocasions) més de 50 títols (11 de literaris dins el període estudiat).

Entre 1923 i 1930 publica la pràctica totalitat de les seves traduccions a Juventud i els seus segells paral·lels, Mentora i Edita. Dels títols que aporta al catàleg de l'editorial barcelonina, destaquen diversos originals d'Honoré de Balzac: *El tío Goriot* (Mentora, 1927), *La piel de onagro* (Mentora, 1927; aquest és reeditat el 1930 a Juventud), *César Birotteau* (Juventud, 1930) i *Grandeza y decadencia de César Birotteau* (Juventud, 1930);¹⁰⁴⁷ a banda de Balzac, tradueix també Florence Louisa Barclay (*Siguiendo la estrella*: Edita, 1930), Henri Bordeaux (*Bajo los pinos*: Edita, 1930), Mary Floran (*Un secreto*: Juventud, 1928) i Eveline Le Maire (*El sueño de Antonia*: Juventud, 1925). Finalment, tradueix per a l'editorial Eugenio Subirana un original de M. Delly (*El rey de los Andes*: 1923).

Alguns d'aquests títols reben l'atenció de la premsa del moment en forma de ressenya, però rarament se'n valora la traducció. Així, el novembre de 1930 José del Campo signa un article a

¹⁰⁴⁵ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

¹⁰⁴⁶ López de Zuazo 1981, 64.

¹⁰⁴⁷ Més que probablement, aquest títol i l'anterior són el mateix: el nombre de pàgines i les dimensions coincideixen, però com que apareixen amb noms lleugerament diferents en els diversos catàlegs, he optat per citar-los per separat.

El Sol en què parla de *Grandeza y decadencia de César Birotteau*, *El tío Goriot* i *La piel de Onagro*, les traduccions de les quals considera «*dignas de elogio*».¹⁰⁴⁸

Encara durant la dictadura, Gallardo trasllada diversos títols que no són estrictament literaris; hi dominen els llibres de geografia i viatges, signats per autors com Charles Baussan (*Lourdes y las peregrinaciones de la Virgen*), Pierre Gauthiez (*Florescia*), Paul Guiton (*Suiza*), C. Holland i Henry Debraye (*Bélgica*: traducció conjunta amb Miguel Toledano), Edmon Pilon (*Alrededores de París*) i Armand Praviel (*La Costa de Plata y el País Vasco*). Recullo també un manual d'Octave-Jacques Gérin (*La técnica de la publicidad*) i un assaig de G. Bessedovski (*Al servicio de los Sóviets*).

Tanmateix, és fora del període 1923 – 1930 que desenvolupa la part més important de la seva tasca traductora, amb una quarantena de volums editats a Barcelona i, fins i tot, a París. Abans de 1923 tradueix obres de Georges le Bas (*La novel·la alemana*: de fet, es tracta d'un recull compilat, no pas escrit, per le Bas), Bjornstjerne Björnson (*Almas en pena*), Jules Case (*La hija del cortijero*), Charles Dickens (*El secreto del ahorcado; El abismo*), Prosper Mérimée (*Mergy el hugonote*), Alfred de Musset (*El lunar*), William Shakespeare (*Teatro de Shakespeare: Hamlet. El mercader de Venecia. El sueño de una noche de verano*), Lev Tolstoi (*El cupón falso y otros cuentos*), Gustave Toudouze (*La señora de Lambelle*) i Anton Txèkhov (*Relato de un nihilista*). A partir de 1930 signa la traducció de diversos títols de Gustave Aimard (*Los bandidos de Arizona*), Lucio d'Ambra (*El oficio de marido; La profesión de esposa*), Maurice Besson (*Totemismo*), Christian Champy (*El cuerpo humano y el origen de la forma humana*), Guy de Chantepleure (*Lil de los ojos de color del tiempo*), Bruno Corra (*Más fuerte que el amor*), Daniel Defoe (*Robinsón Crusoe*), Maurice Delafosse (*Los negros*), Alexandre Dumas (pare) (*El conde de Montecristo; Los tres mosqueteros; Veinte años después*), Eveline Le Maire (*La casadita*), G. K. Lukomski (*Los rusos*), André Maurois (*El círculo de familia*), Axel Munthe (*La historia de San Michele*: traducció conjunta amb Nanny Wachsmuth; és versemblant que Wachsmuth assumeixi la traducció de l'original i Gallardo s'encarregui de revisar el text en espanyol), Claudio Vela (*El velero sin nombre*) i Jules Verne (*Un capitán de quince años; Escuela de Robinsones; La isla misteriosa; De la Tierra a la Luna; Cinco semanas en globo*). Completen aquest inventari tres títols sense data d'A. Seche i J. Bertaut (*George Sand: 42 retratos y documentos*), H. L. Alphonse Blanchon (*Plantas y flores en casa*) i, finalment, Arthur Conan Doyle (*Nuestra señora de la muerte*).

* * *

¹⁰⁴⁸ CAMPO, José del. «Libros». *El Sol* (21 novembre 1930), p. 2.

Armand Félix Alexis Gazel¹⁰⁴⁹ (Grenoble, 1896 - ?), diplomàtic i traductor. Algunes fonts¹⁰⁵⁰ associen, per homofonia, el nom de Gazel a Agustí Calvet i Pascual (això és, Gaziell), fins al punt que adjudiquen a l'escriptor i periodista guixolenc l'autoria d'un conjunt de traduccions que, de fet, no duu a terme. Tanmateix, el buidatge de la premsa de l'època m'ha permès identificar la figura d'Armand Gazel, un diplomàtic francès que durant les dècades de 1920 i 1930 fa carrera a l'Estat espanyol i que, amb tota seguretat, hi desenvolupa puntualment una carrera paral·lela com a traductor literari. Les pàgines de *La Vanguardia* ens ajuden a resseguir-ne l'activitat diplomàtica i institucional. Així doncs, el 1928 ja el trobem a Madrid exercint el càrrec de secretari de l'ambaixada de França;¹⁰⁵¹ en qualsevol cas, i si es tenen en compte les dates de les traduccions que publica, és versemblant afirmar que ja fa almenys quatre anys que hi ha estat destinat. El 1930 s'informa que ha estat designat cap del Gabinet del president del Consell de França, André Tardieu, i que, per tant, abandonarà Madrid per instal·lar-se a París;¹⁰⁵² ja a la capital francesa, el març de 1930 se li atorga el títol de Cavaller de la Legió d'Honor de la República Francesa¹⁰⁵³ (en l'article que n'informa encara se'l presenta, però, com a secretari de l'ambaixada de França a Madrid, no pas com a cap del Gabinet de Tardieu). No en tornem a tenir notícies fins a 1939, coincidint amb el seu retorn a Espanya: el mariscal Philippe Pétain, que ha estat designat ambaixador de França a Burgos,¹⁰⁵⁴ el nomena col·laborador directe i conseller de l'ambaixada;¹⁰⁵⁵ l'article que informa d'aquest nomenament exposa, a més, que fins al moment Gazel havia estat conseller de l'ambaixada a Brussel·les. El 1940 Pétain torna a París després de ser designat vicepresident del Consell en el Govern de Paul Reynaud, i tot indica que Gazel també abandona el càrrec. Gazel reapareix per darrera vegada a la premsa espanyola el 1945, quan *La Vanguardia* informa que és un dels testimonis que declara en el procés Pétain, a qui s'acusa d'haver realitzat activitats d'intel·ligència amb l'enemic i d'alta traïció.¹⁰⁵⁶ A partir d'aquest moment inicia una nova etapa diplomàtica fora del continent europeu: de 1945 a 1949 s'instal·la a Wellington (Nova Zelanda) en tant que enviat extraordinari i ministre plenipotenciari de França; finalment, el 1949 és

¹⁰⁴⁹ Síntesi a partir de: *Annuaire diplomatique 1927*, 341; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁰⁵⁰ Gallego Roca 2004, 516

¹⁰⁵¹ «Información nacional: obsequio a los representantes franceses». *La Vanguardia* (23 novembre 1928), p. 22.

¹⁰⁵² «Información nacional: visita de despedida». *La Vanguardia* (19 novembre de 1929), p. 30.

¹⁰⁵³ «La Legión de Honor». *La Vanguardia* (19 març 1930), p. 26.

¹⁰⁵⁴ Michel Catala (1997, 29 – 42) dedica un article a l'ambaixada espanyola de Pétain i als diplomàtics que la integren del març de 1939 al maig de 1940.

¹⁰⁵⁵ EFE. «Información extranjera: las personalidades que acompañarán al mariscal Pétain en su misión diplomática». *La Vanguardia* (3 març 1939), p. 8.

¹⁰⁵⁶ «Cuarta sesión del Proceso Pétain: sigue el desfile de testigos de cargo». *La Vanguardia* (27 juliol 1945), p. 5.

nomenat ambaixador de França a Sud-àfrica, un càrrec que ocupa fins a 1956.¹⁰⁵⁷ Pel que fa al seu vessant de traductor, concentra tota l'activitat el 1924 i el 1925, amb vuit títols narratius publicats sempre per l'editorial barcelonina Pegaso. Treballa exclusivament a l'espanyol partint, sobretot, del francès i, de forma ocasional, l'anglès i el rus: tenint en compte els destins que ocupa durant els darrers anys de la seva carrera diplomàtica, resulta més que versemblant afirmar que disposa d'un bon domini de l'anglès i que, per tant, en tradueix directament; tanmateix, aventuro que en el cas del rus treballa a partir de versions prèvies en francès.

Arribats a aquest punt, situo el focus d'atenció en els autors traduïts per Gazel: Leonid Andréiev (*Luba*: 1924), Ivan Aleksèievitx Bunin (*En la aldea*: 1925), Gustave Flaubert (*Un corazón sencillo*: 1925), Xavier de Maistre (*La iluminada*: 1924), Prosper Mérimée (*La descontenta*: 1924), Gérard de Nerval (*Aurélia*: 1925), Charles Nodier (*El duendecillo de Argail*: 1924) i Oscar Wilde (*La infantita y el enano*: 1924). No he pogut trobar ressenyes d'aquestes traduccions en les publicacions periòdiques del moment: possiblement es considera que alguns dels títols no tenen prou valor literari; d'altres, com ara els de Flaubert i de Maistre, ja tenen traduccions prèvies que es remunten a l'últim terç del s. XIX, fet pel qual no es perceben com a veritables novetats editorials; tampoc descarto que l'editorial Pegaso sigui massa petita per poder accedir a la plataforma de difusió que suposen els grans rotatius del moment.

Per últim, tot fa pensar que, a banda dels títols citats anteriorment, Gazel no torna a exercir la traducció en editorials de l'Estat espanyol, ni abans, ni després del període estudiat.¹⁰⁵⁸

* * *

Ferran Girbal i Jaume¹⁰⁵⁹ (Girona, 1876 – ?), escriptor i traductor. Segueix els canons literaris vuitcentistes i cultiva principalment la novel·la d'ambient rural, amb títols com *Àngela* (1894), *La Dolors* (1897) o *L'hereu del molí* (1897). S'aproxima també al teatre amb el drama rural *L'alegria de la casa* (1900) i, en menor mesura, a la poesia. Amb el pas dels anys cultiva la narrativa popular, amb *La sort de Baronelli* (1925), i escriu títols de caràcter històric i social, com és el cas de *Les presons de Barcelona* (1926). La seva tasca com a autor és reconeguda en diversos certàmens (a tall d'exemple, el novembre de 1893 el setmanari sabadellenc *Lo Catalanista* informa que Girbal ha guanyat un premi en el Certamen Literari de Girona).¹⁰⁶⁰

¹⁰⁵⁷ Liste chronologique des ambassadeurs [en línia].

¹⁰⁵⁸ De fet, tampoc he trobat cap registre que indiqui que tradueix en segells d'altres països.

¹⁰⁵⁹ Síntesi a partir de: Castellanos 2003, 318, 322 – 323; Broch 2008; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁰⁶⁰ «Novas». *Lo Catalanista* (núm. 330, 12 novembre 1893), p. 12.

5. Els traductors

Fora de la literatura, la premsa de l'època constata la seva participació activa en el panorama polític i cultural català de tombants de segle: una nota publicada a *La Vanguardia* l'abril de 1899 informa de la seva participació activa en l'acte d'inauguració de l'Associació Democràtica Catalanista Catalunya i Avant;¹⁰⁶¹ uns mesos després, concretament el novembre, el mateix diari barceloní explica que ha estat escollit mantenidor suplent dels Jocs Florals de l'any següent, conjuntament amb Eveli Dòria, Lluís Via i Manuel Folch i Torres.¹⁰⁶² Pel que fa a altres activitats, el 1898 signa un article per a la revista literària i artística *Álbum Salón* (Barcelona),¹⁰⁶³ fet pel qual es pot afirmar que desenvolupa també tasques periodístiques, encara que de manera esporàdica. Com a traductor, durant les tres primeres dècades del s. XX tradueix al català i a l'espanyol una desena de volums (cinc de literaris de 1923 a 1930) del francès, l'anglès i el polonès (en aquest darrer cas, conjuntament amb Rudolf Slabý).¹⁰⁶⁴ Es tracta majoritàriament de títols narratius, tot i que també hi ha lloc per a un recull de discursos.

Arribat aquest punt, em centro en la producció traductora de Girbal durant la dictadura de Primo de Rivera, consistent en cinc volums narratius per a l'editorial Cervantes: es tracta de títols d'Edward Phillips Oppenheim (*Una apuesta original*: 1928) i Wladyslaw Reymont (*Los Campesinos*: 1926-1927; obra editada en quatre volums). En la traducció de Reymont, Girbal treballa amb Rudolf Slabý: resulta factible que Slabý s'encarregui de desxifrar l'original en polonès i Girbal de donar-li forma en espanyol. Sigui com vulgui, el desembre de 1926 *La Vanguardia* es fa ressò de la publicació a l'espanyol de l'obra de Reymont, tot destacant el fet que «*pocos libros han sido incorporados a las letras castellanas con tanta fortuna, mercedísima por cierto*».¹⁰⁶⁵

A banda de títols literaris, durant aquests anys Girbal també tradueix per a Cervantes *El precio de la libertad* (1927), un recull de discursos polítics del president nord-americà Calvin Coolidge.

Amb anterioritat al període estudiat, trasllada al català i a l'espanyol títols de Charles Dickens (*Càntic de Nadal*), William Shakespeare (*Tot va bé si acaba bé*) i Víctor Hugo (*Las hojas de otoño; Odas y balades; Dios*). Tot i que no fa referència a una obra traduïda entre 1923 i 1930, per valorar en la seva justa mesura la tasca com a traductor empresa per Girbal considero oportú cloure aquesta síntesi monogràfica amb les paraules que Los Orientales li dediquen a

¹⁰⁶¹ «Notas locales». *La Vanguardia* (10 abril 1899), p. 1.

¹⁰⁶² «Notas locales». *La Vanguardia* (2 novembre 1899), p. 2.

¹⁰⁶³ GIRBAL, Ferran. «Dos madres». *Álbum Salón* (núm. 30, 16 novembre 1898), p. 8 – 9.

¹⁰⁶⁴ Li dedico una síntesi monogràfica en aquest mateix capítol.

¹⁰⁶⁵ «Libros y revistas». *La Vanguardia* (3 desembre 1926), p. 17.

La Vanguardia l'agost de 1903, coincidint amb la publicació de les seves traduccions de Víctor Hugo:

[...] *Muchas de sus [Víctor Hugo] composiciones habían sido ya anteriormente traducidas al castellano, con más o menos fortuna, pero nunca habían sido aún publicados íntegros estos dos soberbios tomos de poesía, los cuales, habiendo sido confiados a un solo traductor, guardan, naturalmente, una unidad de estilo que hace menos fatigosa y más atrayente su lectura. Y aquí hemos de hacer constar que enviamos sinceramente nuestros más calurosos plácemes a don Fernando Girbal, por su concienzuda y pacientísima labor de traducción, en la cual ha procurado, ante todo, conservar lo más fielmente posible el pensamiento del autor en todos sus aspectos y motivos, habiéndolo esto logrado sin alterar en lo más mínimo la forma característica del genial poeta, como que en muchos de sus parajes sorprende y pasma el trabajo del traductor. Y para dar a nuestros lectores una idea de esta exquisita labor de traducción, nada común en España, copiamos dos de sus poesías [...]*¹⁰⁶⁶

* * *

Zoé Godoy,¹⁰⁶⁷ bibliotecària i traductora. En la majoria de catàlegs bibliogràfics, el nom d'aquesta traductora apareix lligat al de María Luz Morales,¹⁰⁶⁸ amb qui signa bona part dels seus treballs. Aquesta relació va més enllà de l'àmbit estrictament professional: segons el testimoni oral d'Albert Manent,¹⁰⁶⁹ de fet podrien pertànyer a la mateixa família, un extrem que confirmo a *La Vanguardia*, en una breu crònica dedicada a l'enterrament de María Luz Morales;¹⁰⁷⁰ l'article identifica Zoé Godoy entre els assistents al sepeli, i la presenta com la cosina germana de la difunta. Tornant al perfil professional de Godoy, sembla que podria estar lligat amb el sector bibliotecari: segons el web del Col·legi Oficial de Bibliotecaris - Documentalistes de Catalunya, entre 1931 i 1932 ocupa el càrrec de vocal en l'Agrupació de l'Escola de Bibliotecàries de Barcelona.¹⁰⁷¹ En qualsevol cas, no resulta agosarat afirmar que la seva activitat principal és la traducció, amb més d'un centenar de versions (una desena dins del període estudiat) entre la dècada de 1920 i la de 1960. Se centra bàsicament en la narrativa, i treballa sobretot de l'anglès i el francès a l'espanyol, tot i que de forma residual tradueix també del català i de l'italià.

Durant el període 1923 – 1930, Zoé Godoy tradueix de l'anglès deu novel·les populars i de consum, sis conjuntament amb María Luz Morales; es tracta de títols de Florence Louisa Barclay (*El Rosario*: Sociedad General de Publicaciones, 1923; Juventud el reedita en tres ocasions, dues el 1924 i una el 1925; Edita el reedita novament el 1930), James Oliver Curwood

¹⁰⁶⁶ LOS ORIENTALES. «Víctor Hugo en castellano». *La Vanguardia* (13 agost 1903), p. 13.

¹⁰⁶⁷ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

¹⁰⁶⁸ Li dedico una síntesi monogràfica en aquest capítol.

¹⁰⁶⁹ Conversa amb Albert Manent (gener 2007).

¹⁰⁷⁰ «Entierro de María Luz Morales». *La Vanguardia* (24 setembre 1980), p. 24.

¹⁰⁷¹ 20 anys d'història [en línia].

5. Els traductors

(*El caballero del valor*: Juventud, 1928), George Gibbs (*El camino prohibido*: Sociedad General de Publicaciones, 1926; *La puerta cerrada*: Sociedad General de Publicaciones, 1923; el mateix segell el reedita el 1924; Juventud ho fa en dues ocasions el 1928 i el 1930), Mary Roberts Rinehart (*El hombre de la litera número 10*: Edita, 1929) i Berta Ruck (*Corazones que no se encuentran*: Sociedad General de Publicaciones, 1924; Juventud el reedita el 1930). Les quatre traduccions restants les signa a títol individual: es tracta d'obres de Grace Livingston Hill (*Marión quiere vivir su vida*: Juventud, 1929), Margaret Wolfe Hungerford (*El secreto de Julieta*: Sociedad General de Publicaciones, 1928) i Peter Bernard Kyne (*El valle de los gigantes* i *De un mismo barro*: Juventud, 1925 i 1926 respectivament).

L'èxit editorial que, a tenor de les reedicions que se'n fa, obtenen aquests títols contrasta amb el relatiu silenci amb què els rep la premsa, que amb prou feines els dedica alguna ressenya escadussera; de fet, en només dues ocasions es parla de la tasca de Godoy: de *El Rosario*, *La Vanguardia* destaca que es tracta d'una novel·la «púlcramente vertida a nuestro idioma por Zoé Godoy y María Luz Morales»;¹⁰⁷² Ángel Dotor Municio es mostra encara més lacònic en l'article que dedica a *De un mismo barro* a les pàgines de *El Consultor bibliográfico*, i es limita a constatar que Godoy n'ha signat la traducció.¹⁰⁷³

És, però, a partir de 1930 i fins a mitjan s. XX que Zoé Godoy desenvolupa la pràctica totalitat de la seva tasca traductora, amb almenys 95 versions més entre les quals en voldria destacar un parell a l'espanyol de títols de Josep Pla (els específics en el llistat que obriré a continuació). Tal com succeïa en el període 1923 – 1930, la immensa majoria d'aquestes traduccions pertany a la narrativa de ficció; es tracta d'originals de Herbert Adams (*Riña de lobos*), Rex Beach (*El camino de hierro*), Helen Beauclerk (*El pabellón de laca verde*), George Bellairs (*Antes de morir*), Dolores Birk (*El corazón de Paul*), Vincent Buchanan (*Aventuras de un espía*), Claude Campagne (*Adiós, mis quince años*), Nick Carter (*Herencia de sangre*), Agatha Christie (*El misterio de Cronwall*; *El misterio de Market Basing*; *El caso del baile de la Victoria*; *El rey de bastos*; *El expreso de Plymouth*; *El inferior*; *El robo de los planos del submarino*; *La aventura de la cocinera*; *La herencia de los Lemesurier*; *El pudín de Navidad*), George Harmon Coxe (*Cita en La Guayana*), John Creasey (*El departamento de la muerte*), Joseph Archibald Cronin (*Obras completas*),¹⁰⁷⁴ S. S. van Dine (*El misterio del café Domdaniel*), Emma C. Dowd (*Polly, rayo de sol*), Florence Eberhard (*Barrera de amor*), May Edginton (*Invitación al amor*), Ruth Fenisong (*Trampa abierta*), Joseph Smith Fletcher (*Un muerto en los jardines*), Rae Foley (*La muerte y*

¹⁰⁷² «Libros y revistas». *La Vanguardia* (30 octubre 1925), p. 4.

¹⁰⁷³ DOTOR MUNICIO, Ángel. «Vida Literaria». *El Consultor bibliográfico* (núm. 16, 1 novembre 1926), p. 56.

¹⁰⁷⁴ A banda de Godoy, participen en la traducció d'aquesta antologia Eduardo de Guzmán i Maria Teresa Novell).

mister Potter), Erle Stanley Gardner (*El caso de las garras de terciopelo*), Michael Gilbert (*Lo que nunca vieron*), Georgia Graig (*El amor viene de fuera*), Scott Hamilton (*El presuntuoso dragón*), Elisabeth Hoy (*Se llenó mi corazón*), Bynard H. Kendrick (*Sangre en el lago*), Frank King (*Al servicio de la Gestapo*), Harry Kurnitz (*Intromisión en la vida privada*), Annabel Lee (*La terrible Cintia; Rey de corazones*), Edison Marshall (*La canción de la flecha*), Charles Nordhoff (*Huracán*), Edward Phillips Oppenheim (*El malvado pastor; El tesoro de Marin Hews*), Rita Parker (*Anhelos de juventud*), Josep Pla (*Cosas del mar y de la Costa Brava; Historias del Ampurdán*), Renée Reggiani (*Aventuras de cinco niños y un perro*), Kenneth Robeson (*Los piratas del Pacífico; Asesinos en acción; Los monstruos; El terror purpúreo; Secreto en el cielo; La muerte vestida de plata; Peligro oculto; La marca negra; Locura feroz; El Mají*), Sax Rohmer (*El diabólico Doctor: novela de Fu-Manchú*), Charlotte Murray Russell (*Toque de difuntos*), James Sandys (*Más densa que el agua*), Frank G. Slaughter (*En un jardín oscuro*), Stanley P. Toye (*¡Cianuro!*), Edgar Wallace (*El intérprete*) i Kate Douglas Wiggin (*Rebeca de la granja Sol; Lo que contó Rebeca a sus amigas; El milagro de la casa amarilla*).

Completen la llista una trentena de títols emmarcats en àmbits com ara la història, la geografia, la biografia o les ciències; els signen Joseph François Angelloz (*La literatura alemana*), Gérard Beck (*Ella y su perro*), Jean Bruhat (*Historia de la URSS*), Roger Céré (*La segunda guerra mundial*), Bernard Champigneulle (*Historia de la música*), Jacques Droz (*Historia de Austria; Historia de Alemania*), Georges Dubarbier (*Historia de la China moderna*), Marcelle Ehrhard (*La literatura rusa*), Jean Fourastié (*La civilización de 1960*), Marcel Giraud (*Historia del Canadá*), Marcel Griaule (*Los grandes exploradores*), René Grousset (*Historia de Asia; Las cruzadas*), Pierre Guintini (*Los planetas*), Geneviève d'Haucourt (*La vida en la Edad Media*), Odile Laltenmark-Ghéquier (*La literatura china*), Pierre Keller (*El problema árabe*), Georges Lefranc (*Historia del comercio*), Georges Lestién (*La primera Guerra Mundial*), Maurice Mathis (*El pueblo de las abejas*), Hubert Méthivier (*Luis XIV*), Pius XII (*Problemas de la guerra y de la paz*), Gilbert Robin (*La educación de los niños difíciles*), Jean Pierre Rothé (*Seísmos y volcanes*), Lucien Rudaux (*La Tierra y su historia*), René Thévenin (*Los países legendarios ante la ciencia*), Auguste Thomazi (*Las expediciones polares*), Eugène Vaillé (*Historia del sello de correos*) i, per acabar, Jean Vercoutter (*El antiguo Egipto*).

* * *

Joan Gols i Soler¹⁰⁷⁵ (Tarragona, 1894 – Caracas, Veneçuela, 1947), músic, dibuixant, periodista i traductor. Cursa estudis de medicina, però ben aviat es mostra interessat pel món de la música i comença a col·laborar amb el seu pare, el director i compositor Josep Gols i Veciana. L'any 1920 s'instal·la a Barcelona, on exerceix de mestre de capella a Santa Maria del Mar. Després de la guerra, s'exilia a Veneçuela, on funda la Coral Catalana de Caracas i, també, un esbart.

En el seu vessant de periodista, assumeix l'administració del *Diario de Barcelona* i la sotsdirecció de *La Nau*. Com a dibuixant, es dedica sobretot a les caricatures, que signa amb el pseudònim de John (el 1916 n'exposa una cinquantena que representen autoritats locals a Valls).¹⁰⁷⁶ Ja com a traductor, durant les tres primeres dècades del s. XX trasllada una quinzena de volums (11 de literaris entre 1923 i 1930) tant al català com a l'espanyol: es tracta majoritàriament d'obres narratives i, en menor mesura, textos musicats. Pel que fa a la llengua dels originals, hi ha textos sobretot russos, però també anglesos i un de suec.

Coincidint amb el període estudiat, concretament el 1930, aporta al catàleg de Proa diverses narracions populars infantils adaptades del rus al català: *Ivànuxka i Elènuxka*; *En Bonhome i en Malhome*; *L'aranyeta d'or*; *Marfutka*; *Pardalet*; *La unió fa la força*; *La noia espavilada*; *L'ós, la guineu i el camperol*; *El fals tsar del bosc*; i *El peixet d'or*. També al català, La Novel·la Estrangera¹⁰⁷⁷ li publica un volum que recull un parell de narracions dels suecs Carl Jonas Love Almqvist i August Blanche (*El bon pastor* i *Carles Utter*: 1924). Per últim, tradueix de l'anglès per a l'editorial Juventud tres novel·les, una de Zane Grey (*La heroína de Fort Henry*: 1929) i dues de Concordia Merrel (*El crisol del matrimoni*: 1929, reeditada el 1930; *Los siete pretendientes*: 1930).

No he pogut trobar en la premsa coetània cap valoració de la tasca de Gols amb aquestes traduccions. Tanmateix, sí que he pogut constatar que la majoria de narracions populars publicades a Proa són, de fet, reedicions dels textos que el setmanari infantil *Violet* edita l'any

¹⁰⁷⁵ Síntesi a partir de: Bacardí i Godayol 2011; Albertí 1966 – 1968; Ráfols 1951 – 1954; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁰⁷⁶ Gols, Castillo, Figueres, Masdéu i Robert (2009) dediquen un exhaustiu monogràfic a estudiar el perfil biogràfic i professional de Joan Gols. És així que en aquesta síntesi monogràfica em centro en la tasca traductora que porta a terme.

¹⁰⁷⁷ Com exposo en el capítol 4, de fet és l'administrador d'aquesta col·lecció popular.

1926. És el cas d'*Ivànuxka i Elènuxka*,¹⁰⁷⁸ *L'aranyeta d'or*,¹⁰⁷⁹ *Marfutka*,¹⁰⁸⁰ *Pardalet*,¹⁰⁸¹ *La unió fa la força*,¹⁰⁸² *L'ós, la guineu i el camperol*¹⁰⁸³ i, finalment, *El peixet d'or*.¹⁰⁸⁴

Cloc aquesta síntesi monogràfica amb les versions que Gols publica fora del període estudiat. Abans de 1923, tradueix a l'espanyol, i conjuntament amb Aleksei Markov, el text d'una òpera de Modest Mussorgski (*Boris Godunov*). Més enllà de 1930, publica més contes populars russos adaptats al català¹⁰⁸⁵ (*Tsarevitx Ivan, El gallet, el gatet i la guineu, El gegant Verliuhà, Els tres guerrers, El rei Misguri-l'aranya*). Finalment, i sense que hi consti la data, trasllada el text d'un recull de *Canciones selectas i Infantívoles* de Mussorgski (tant al català com a l'espanyol, en aquest darrer cas).

* * *

Emilio Gómez de Miguel y Baerlam,¹⁰⁸⁶ dramaturg i traductor. Tot i que no se'n fa esment a les múltiples fonts biogràfiques a què he accedit, els catàlegs bibliogràfics recullen el seu nom relacionat, sovint, amb la redacció d'obres teatrals: durant els anys 20 i 30 del segle XX escriu títols com ara *¡Abajo las armas!*, *Cuando ríe la mujer* (amb José Juan Andrés de Prada), *El incendio de Roma* (amb Luis Grajales), *El mártir del Calvario*, *Los hijos mandan* (de nou amb José Juan Andrés de Prada), *K-29, Mujeres del día o El idiota*.¹⁰⁸⁷ Ara bé, tal com explica Juan de Mata Moncho Aguirre (2000, 134-135) en la seva tesi doctoral sobre adaptacions cinematogràfiques d'obres de teatre, la majoria són títols de segona fila pensats per al lluïment dels actors protagonistes. En qualsevol cas, es pot aventurar que aconsegueixen un

¹⁰⁷⁸ «Ivànuxka i Elènuxka». *Violet* (núm. 232, 12 juny 1926), p. 189.

- «Ivànuxka i Elènuxka (continuació)». *Violet* (núm. 233, 19 juny 1926), p. 196 – 197.

- «Ivànuxka i Elènuxka (continuació)». *Violet* (núm. 234, 26 juny 1926), p. 204.

¹⁰⁷⁹ «L'aranyeta d'or». *Violet* (núm. 227, 8 maig 1926), p. 148 – 149.

- «L'aranyeta d'or (continuació)». *Violet* (núm. 228, 15 maig 1926), p. 156 – 157.

- «L'aranyeta d'or (continuació)». *Violet* (núm. 229, 22 maig 1926), p. 164.

¹⁰⁸⁰ «Marfutka». *Violet* (núm. 224, 17 abril 1926), p. 124 – 125.

- «Marfutka (continuació)». *Violet* (núm. 225, 24 abril 1926), p. 132 – 133.

¹⁰⁸¹ «Pardalet». *Violet* (núm. 237, 17 juliol 1926), p. 229.

- «Pardalet (continuació)». *Violet* (núm. 238, 24 juliol 1926), p. 236 – 237.

¹⁰⁸² «La unió fa la força». *Violet* (núm. 236, 10 juliol 1926), p. 220 – 221.

- «La unió fa la força (continuació)». *Violet* (núm. 237, 17 juliol 1926), p. 228.

¹⁰⁸³ «L'ós, la guineu i el camperol». *Violet* (núm. 223, 10 abril 1926), p. 117.

- «L'ós, la guineu i el camperol (continuació)». *Violet* (núm. 224, 17 abril 1926), p. 124.

¹⁰⁸⁴ «El peixet d'or». *Violet* (núm. 242, 21 agost 1926), p. 268 – 269.

- «El peixet d'or (continuació)». *Violet* (núm. 243, 28 agost 1926), p. 276 – 277.

¹⁰⁸⁵ Tal com passava amb les narracions publicades a Proa el 1930, la majoria ja han aparegut a *Violet* durant l'any 1926.

¹⁰⁸⁶ Síntesi a partir de: Moncho Aguirre 2000, 134-135; Martínez López 2007, 116; Martínez López 2003, 122; Arnavat 2008; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁰⁸⁷ És, potser, l'obra de més èxit de l'autor. Segons Moncho Aguirre (2000), es va representar en més de 3.000 ocasions; a més, es va adaptar també al cinema.

5. Els traductors

èxit raonable, fins al punt que s'estrenen arreu de la geografia catalana i espanyola (n'he pogut documentar l'estrena a Sant Sebastià,¹⁰⁸⁸ Madrid,¹⁰⁸⁹ Barcelona,¹⁰⁹⁰ Santander¹⁰⁹¹ o València¹⁰⁹²). Deixant de banda el teatre, Gómez de Miguel també cultiva el llibre infantil amb títols com ara *Primer libro de lectura del nene*, *Niños de todas clases*, *Irene y Pepe*, *Corazones infantiles* o una adaptació de *Las famosas aventuras de Don Quijote*. Com a traductor, se centra gairebé exclusivament en la novel·la de temàtica sentimental, amb una trentena de versions (25 de literàries entre 1923 i 1930). Treballa, principalment, de l'italià a l'espanyol, tot i que també tradueix originals escrits en francès, llatí i alemany.¹⁰⁹³

De 1923 a 1930 tradueix per a B. Bauzá diversos autors de novel·la eròtica, humorística i vodevilesca. D'una banda, trasllada de l'italià obres de Bruno Corra (*El hombre que curaba a las mujeres*, *Sanya la mujer egipcia* i *El toro*: tots tres títols editats el 1925 i reeditats el 1929; *Entre pícaros anda el juego*: 1926; *Mi vida por ti*: 1926, reeditat el 1929; *La mujer caída del cielo*: 1927; *Los bebedores de sangre*: 1928; *Amores internacionales*, *La mujer que olvidó su sexo*, *El milagro de amar* i *Yo te amo*: tots quatre títols editats el 1929), Pitigrilli (*Los vegetarianos del amor*, *El experimento de Pott* i *El cinturón de castidad*: tots tres títols editats el 1923 i reeditats el 1925, 1928 i 1929; *La Virgen de 18 quilates*: 1925 i reeditat el 1928; *Ultraje al pudor*: 1928), Rodolfo Jacuzio Ristori (*Thamar*), Mario Mariani (*¡Pobre Cristo!*), Michele Saponaro (*El rostro de la amada*: 1926) i, per acabar, Virgilio Brocchi (*El dolor de ser amado*: 1927). D'altra banda, tradueix del francès Ferdinand Duchêne (*Al pie de los montes eternos*: 1930), Renée Dunan (*Los laceros del amor*), Huguette Garnier (*El peligro de dejarlas solas*), Maurice Larrouy (*Golpes de mar*: 1927) i J. H. Rosny (*La mujer artificial*).

Encara dins del període 1923 – 1930, tradueix del francès i també per a B. Bauzá dos volums de reportatges periodístics d'Albert Londres: *Los presidios de la Guayana* (1930) i *Dante no vió nada* (1930).

A l'hora de resseguir la recepció d'aquestes traduccions en la premsa coetània, m'adono que sovint apareixen esmentades en anuncis publicitaris, però en cap cas he pogut trobar una ressenya que valori, ni que sigui mínimament, la tasca traductora de Gómez de Miguel.

¹⁰⁸⁸ «El teatro en provincias». *El Heraldo de Madrid* (9 març 1928), p. 5.

¹⁰⁸⁹ A. DE L. «Los teatros. Centro: El incendio de Roma». *La Libertad* (19 març 1926), p. 4.

¹⁰⁹⁰ «Teatros y conciertos: de un estreno en el Tívoli». *La Vanguardia* (26 juny 1935), p. 10.

¹⁰⁹¹ «Novedades teatrales: Notas de Madrid y provincias. La compañía Meliá – Cibrián». *La Voz* (18 agost 1925), p. 2.

¹⁰⁹² LISARDO. «La actualidad teatral: Chismes y cuentos». *El Imparcial* (14 octubre 1930), p. 30.

¹⁰⁹³ En el cas de l'alemany, amb l'ajut d'Ignacio Tellería.

Fora d'aquests anys, trasllada, conjuntament amb Ignacio Tellería, Johann Wolfgang von Goethe (*Fausto; Werter, Herman y Dorotea*); per últim, ara en solitari, tradueix Virgili (*Obras completas*), Dominique Dunois (*El calvario de la clase media*), Mura (*El amor de Beby*) i un nou reportatge d'Albert Londres (*El judío errante ha llegado*).

* * *

Manuel González i Alba¹⁰⁹⁴ (Valls, Alt Camp, 1894 – Barcelona, 1934). Editor, activista polític i traductor. La consulta de bibliografia especialitzada¹⁰⁹⁵ m'ha permès completar les escasses dades biogràfiques que n'ofereix la Gran Enciclopèdia Catalana. Fill de pare murcià i mare catalana, estudia a Valls, Barcelona i Marsella. Especialitzat en tècniques agroquímiques i administració, el 1914, coincidint amb l'esclat de la Primera Guerra Mundial, torna a Barcelona per treballar en el sector del comerç i per cursar, a més, estudis de filologia i llengua catalana. Ben aviat, però, s'orienta cap al sector editorial; així, el 1924 participa en la creació de la Llibreria Italiana i, a més, assumeix la direcció de la col·lecció *La Novel·la Estrangera*.¹⁰⁹⁶ La iniciativa més important que endega en el camp editorial, però, és la fundació, l'any 1927 i probablement a Valls, de *Les Edicions de l'Arc de Barà*,¹⁰⁹⁷ especialitzades en la publicació en català d'obres polítiques d'ideologia marxista. Paral·lelament a les activitats editorials, González i Alba participa activament en diverses iniciatives polítiques de caire separatista i comunista; relacionat amb això, el 1926 és detingut i empresonat durant un any per la seva implicació als fets de Prats de Molló. A més, a partir del 1927 col·labora en l'activitat de diverses agrupacions revolucionàries, i el 1930 s'afilia al Bloc Obrer i Camperol. Quatre anys més tard, deixa el Bloc i entra al Partit Proletari Català, formació comunista i separatista sorgida d'Estat Català. El 6 d'octubre d'aquell mateix any, després de la proclamació de l'Estat Català dins la República Federal Espanyola per part del president Lluís Companys, participa en la defensa de la seu del Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria; ferit greument durant l'assalt de l'exèrcit al local, hi perd la vida juntament amb d'altres activistes com Jaume Compte i Amadeu Bardina (el 1935 *Catalunya Insurgent* relata l'episodi en una glossa dedicada a la figura de González i Alba¹⁰⁹⁸).

¹⁰⁹⁴ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

¹⁰⁹⁵ Bacardí i Godayol 2011; Castellanos 2002, 7 – 23; Castells 1985; Pinyol 2002, 29 – 40; Solé 2001; Villalon 2001, 54, 64, 65.

¹⁰⁹⁶ M'hi refereixo al capítol 4.

¹⁰⁹⁷ De nou, m'hi refereixo al capítol 4.

¹⁰⁹⁸ «Manuel G. Alba». *Catalunya Insurgent* (núm. 2, 10 febrer 1935), p. 1.

5. Els traductors

Deixant de banda les activitats polítiques i editorials, González i Alba es dedica també a l'ensenyament de la llengua catalana. Així, el 1932 és un dels vuit candidats que passa les proves per accedir a les places de professor de català als Serveis de Cultura de la Generalitat de Catalunya; destinat a la Secció de Català per Correspondència de l'Extensió d'Ensenyament Tècnic, depèn directament de Pompeu Fabra, que aleshores exerceix el càrrec de director general d'Ensenyament de Català. Encara dins l'àmbit didàctic, un any més tard accedeix al Consell Directiu de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, tal com constata el butlletí d'aquest organisme.¹⁰⁹⁹ Ja per acabar, concentra l'activitat traductora entre 1924 i 1925; durant aquests dos anys trasllada per a La Novel·la Estrangera vuit títols narratius del portuguès i el francès al català, sempre emprant pseudònims.

Del portuguès, signa amb el nom de Jordi Finestrelles la traducció de quatre volums de José Maria Eça de Queirós (*El Penjat*: 1924; *Josep Matias*: 1925; *La dida. El Tresor. Un poeta líric*: 1925; *Una Mosseta rossa*: 1925). Pel que fa al francès, empra el pseudònim P. Montclar en la traducció d'obres d'Henri Murger (*Entre quatre parets. Els primers amors del jove Blauet. De com s'esdevé colorista*: 1925; *Una víctima de la sort*: 1925) i Charles Nodier (*Contes fantàstics*: 1925; *Els orbs de Chamony*: 1925). Pel que fa a la recepció a la premsa d'aquestes traduccions, no n'he pogut trobar cap valoració en les publicacions periòdiques coetànies.

* * *

Antoni Guardiola¹¹⁰⁰ (Barcelona, 1892 – 1978), escriptor, periodista i traductor. Novament, ens trobem davant d'un traductor que no consta a les principals fonts biogràfiques, ni les habituals, ni les més especialitzats. En qualsevol cas, aquest nom apareix citat sovint a la premsa durant la primera meitat del s. XX, lligat a àmbits professionals tan dispars com el literari, el metal·lúrgic o, fins i tot, el militar. Interpreto (i en algun cas ho he pogut constatar) que durant aquests anys conviuen diversos personatges més o menys rellevants que comparteixen aquest nom i cognom; el fet que pràcticament mai se'ls anomeni també pel segon cognom fa que, sovint, pugui resultar difícil identificar de qui es parla en cada moment. Tenint en compte això, a l'hora de desenvolupar aquesta síntesi monogràfica he optat per basar-me en els articles i ressenyes que parlen de l'Antoni Guardiola escriptor i periodista. Diversos catàlegs bibliogràfics coincideixen a situar-ne el naixement l'any 1892; a

¹⁰⁹⁹ «Noves: Consell Directiu de 29 d'agost de 1933». *Butlletí de l'associació Protectora de l'Ensenyança Catalana* (núm. 28, octubre 1933), p. 383.

¹¹⁰⁰ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

partir d'aquesta data i d'una esquela apareguda a *La Vanguardia*,¹¹⁰¹ m'ha estat possible identificar el nom complet d'aquest traductor (Antoni Guardiola Ferrer) i situar-ne l'any i indret de defunció.¹¹⁰² Resulta ser un escriptor prolífic que signa per a editors tant madrilenys com barcelonins un nombre important de títols de temàtiques i gèneres diversos; aquest extrem es confirma precisament en una ressenya que *La Vanguardia* dedica a la seva *Guía turística en España: ¡Ven a España, turista!*, en la qual se'l presenta com un «*distinguido literato barcelonés, autor de numerosas obras sobre los más diversos temas*».¹¹⁰³ Com a narrador, escriu diversos reculls de contes i novel·les (*La aventura, Los caídos, Cuatro niños maravillosos, Cuento de amor, El cura, El milagro del amor* o *La querida* en són exemples representatius); publica també volums històrics i biogràfics, (*El origen de Roma, El sitio de Zaragoza, Barcelona en poder del Soviet, La batalla de Lepanto, Biografías famosas, Beethoven* o *Dos de los tres grandes*), així com també obres de geografia i viatges (*De España al Manchukuo: viajes de los niños i Itinerarios de España: manuales guía del turista y del viajero*). D'altra banda, resulta destacable el volum *Tratad a los animales con dulzura*, pel qual la Federación Española de Sociedades Protectoras de Animales y Plantas li concedeix un premi el 1954.¹¹⁰⁴ Pel que es desprèn dels comentaris que dedica la premsa a alguns d'aquests títols, Guardiola resulta ser un escriptor reeixit i d'estil destacable: de fet, *La Vanguardia* el presenta com una «*brillante pluma*» en la ressenya de *La guerra universal* l'any 1945;¹¹⁰⁵ al cap d'un any, aquest diari torna a parlar del mateix títol i lloa novament la figura de Guardiola, a qui considera un «*culto escritor siempre ágil y pronto a reaccionar ante los acontecimientos circundantes*».¹¹⁰⁶ Per tancar aquesta faceta com a creador, el 1959 el diari barceloní s'hi refereix com a guionista de ràdio en un article dedicat a l'assemblea de la Federación Española de Centros de Iniciativas y Turismo.¹¹⁰⁷ Tot i que no s'hi prodiga tant com en la faceta d'escriptor, les hemeroteques confirmen que Guardiola és un habitual col·laborador de la premsa del moment, sovint a les pàgines de *La Vanguardia*; hi signa articles de tota mena, des de petites narracions pedagògiques (*Conceptos*¹¹⁰⁸ o *Los felices*¹¹⁰⁹) fins a cròniques d'actualitat i d'opinió relacionades amb aspectes tant locals i de societat com internacionals: «La mentira

¹¹⁰¹ «Necrológicas». *La Vanguardia* (24 març 1978), p. 18.

¹¹⁰² L'esquela informa que Antoni Guardiola Ferrer ha mort el 1978 a l'edat de 85 anys; si fem una senzilla resta, i en cas que hagués nascut a partir del més de març, en podem situar el naixement l'any 1892, que, com ja he dit, és el que coincideixen a aportar diverses fonts.

¹¹⁰³ «La capital al día». *La Vanguardia* (9 juliol 1959), p. 7.

¹¹⁰⁴ «Notas diversas». *La Vanguardia* (6 març 1954), p. 16.

¹¹⁰⁵ «Notas bibliográficas». *La Vanguardia* (1 novembre 1945), p. 5.

¹¹⁰⁶ «Notas bibliográficas». *La Vanguardia* (11 abril 1946), p. 7.

¹¹⁰⁷ «La Federación Española de Centros de Iniciativas y Turismo ha celebrado la clausura de su XXIV Asamblea». *La Vanguardia* (28 juny 1959), p. 11.

¹¹⁰⁸ *Revista del hogar* (núm. 9). Dins: *La Vanguardia* (10 juliol 1926), p. 28.

¹¹⁰⁹ *Revista del hogar* (núm. 12). Dins: *La Vanguardia* (21 agost 1926), p. 24.

5. Els traductors

de la ciència» (premiada pel diari murcià Levante Agrario el 1929¹¹¹⁰), «La guerra futura»,¹¹¹¹ «Espíritu y gracia del “Paralelo”»,¹¹¹² «El milenario de Castilla: los hijos del Cid»¹¹¹³ o «La oración al árbol»¹¹¹⁴ en constitueixen una bona mostra. Ja com a traductor, signa més de 60 versions a l'espanyol durant la primera meitat del s. XX (13 de literàries en el context estudiat), la majoria publicades en editorials barcelonines, madrilenyes i valencianes; la pràctica totalitat són títols narratius en anglès, francès i, en menor mesura, italià, tot i que també he pogut identificar alguna obra escadussera en alemany i txec (més que possiblement traduccions indirectes).

Durant el període estudiat, Antoni Guardiola tradueix del francès, l'anglès i l'italià diverses novel·les d'aventures i viatges; es tracta d'originals de Serge Barranx (*Por derecho propio*: Ribas y Ferrer, 1926), Max Constant (*Victoria difícil*: Ribas y Ferrer, 1927), James Oliver Curwood (*Nómadas del norte*: Juventud, 1928), Pierre Decourcelle (*Los dos pilletes*: Domingo Garrofé, 1927), Carolina Invernizio (*El triunfo del árabe*: Maucci), Paul d'Ivoi (*Un viaje extraordinario*: Juventud, 1925), Luigi Motta (*El túnel submarino*; *Llamas sobre el Bósforo*; *La esposa del sol*; *El escollo luminoso*: editats per Maucci en tots els casos), Jean Nesmy (*El tutor de un corazón*: Ribas y Ferrer, 1925), Georges Gustave Toudouze (*El hombre que robó el Gulf-Stream*: Iberia, 1926) i Edgar Wallace (*El hombre siniestro*: 1930).

Títols com *Por derecho propio*, *Victoria difícil* o *Nómadas del norte* reben l'atenció de la premsa, que els arriba a dedicar ressenyes prou elogioses; tanmateix, només en la que *La Vanguardia* dedica a *El túnel submarino* s'arriba a esmentar el traductor de l'obra i a valorar-ne (amb fredor, això sí) la tasca: «el señor Guardiola ha traducido la obra con bastante esmero».¹¹¹⁵ Uns anys després, concretament el 1945, M. torna a parlar a *La Vanguardia* de la qualitat traductora de Guardiola arran de la publicació de *Mister Bunting*, de Robert Greenwood: «La traducción, como la del libro anterior, corre a cargo de Antonio Guardiola. Citemos gustosamente el nombre, por una de las veces en que realmente vale la pena hacerlo».¹¹¹⁶ Tot i que sóc conscient que sobrepasso els límits del context estudiat, i tenint en compte les escassíssimes referències que n'he trobat, considero oportú aportar aquesta cita per tal de poder oferir una imatge més precisa del traductor objecte d'aquesta síntesi monogràfica.

¹¹¹⁰ *La Vanguardia* (4 gener 1929), p. 12.

¹¹¹¹ *La Hormiga de Oro* (núm. 52, 27 desembre 1928).

¹¹¹² *La Vanguardia* (6 juny 1943), p. 6.

¹¹¹³ *La Vanguardia* (11 setembre 1943), p. 7.

¹¹¹⁴ *La Vanguardia* (4 agost 1944), p. 2.

¹¹¹⁵ «Libros y revistas». *La Vanguardia* (3 gener 1926), p. 30.

¹¹¹⁶ M. «Crítica literaria: Mundillo». *La Vanguardia* (13 setembre 1945), p. 7.

Finalment, els diversos catàlegs bibliogràfics li concedeixen una cinquantena més de traduccions fora del període estudiat: durant les dues primeres dècades (i part de la tercera) del s. XX signa versions literàries de Charlotte M. Brame (*Lucha de amor; Invencible amor; El secreto del duque*) i Jack London (*Aurora espléndida; Cuentos de los mares del sur; Tres corazones*), així com també un assaig dins l'àmbit de les ciències ocultes escrit per Gustave Géley (*Ensayo de revista general y de interpretación sintética del espiritismo*). És a partir de 1930, però, que es mostra més actiu com a traductor, amb títols de Bess Streeter Aldrich (*Iluminando el camino*), Ruby M. Ayres (*Esclavo de su palabra; ¡El amor es tan ciego!*), Basil Barlett (*Los próximos parientes han sido informados*), novament Charlotte M. Brame (*El error de una mujer; Violante*), William R. Burnett (*Orgullo de raza*), Edgar Rice Burroughs (*Tarzán y el hombre león; Tarzán y la ciudad de oro; Tarzán en el centro de la tierra*), Willa Cather (*Los colonos*), Joseph Conrad (*Un vagabundo en las islas*), Leslie Charteris (*El Santo otra vez*), Daniel Defoe (*Robinson Crusoe*), L. York Erskine (*La senda del río*), R. Austin Freeman (*El enigma de Penrose*), Robert Greenwood (*Mr. Bunting; Bombas sobre Londres*), Zane Grey (*La cerca trágica; El cuchillo fatídico; La reina Maverick*), James B. Hendrix (*Downey, de la Policía Montada*), Egon Hostovsky (*Desaparecido*; resulta versemblant aventurar que aquesta traducció del txec sigui indirecta), Emil Ludwig (*Cleopatra: historia de una reina*), Marryat (*Colonos del Canadá*), Alfred Edward Woodley Mason (*Crimen en Londres*), William Byron Mowery (*El ruiseñor del Noroeste*), Clarence E. Mulford (*Rancho B-20*), Frank L. Packard (*El sello gris*), Charles Perrault (*Caperucita Roja; La Cenicienta*), Kathlyn Rhodes (*La gloria de la luna*), Christoph von Schmid (*Genoveva de Brabante*), Andrew Soutar (*El fantasma público número uno*), Harriet Beecher Stowe (*La cabaña del tío Tom*), Phillipa Vane (*Tragedia en la playa*), Jules Verne (*De la tierra a la luna; Veinte mil leguas de viaje submarino*), Edgar Wallace (*La condesa misteriosa; El misterio de la vela doblada*) i, per acabar, S. Fowler Wright (*El misterio del cadáver*).

* * *

Juan Gutiérrez Gili¹¹¹⁷ (Irun, Guipúscoa, 1894 – Barcelona, 1939), poeta, periodista, dramaturg i traductor. El 1904 la família Gutiérrez Gili ja s'ha establert a Barcelona. Juan hi cursa estudis de comerç, activitat que simultanieja amb la feina a l'editorial Juan Gili, fundada pel seu avi. El 1912 s'instal·la temporalment a Londres i, d'aquesta

¹¹¹⁷ Síntesi a partir de: González Ruano 1946, 306 – 308; Gutiérrez Gili 1975; base de dades d'aquesta recerca.

5. Els traductors

manera, perfecciona el seu domini de la llengua anglesa. Després de passar una època a Madrid, el 1923 torna a Barcelona i entra a treballar a *La Vanguardia*. L'any 1939, després de passar diverses setmanes en el sanatori del Brull on un any abans havia mort Bartomeu Rosselló-Pòrcel, mor com a conseqüència d'una llarga malaltia. Com a poeta, escriu tota l'obra en llengua espanyola. S'inicia amb un primer llibre de tocs modernistes influenciat per Rubén Darío, però més tard (1924 – 1925) s'incorpora al moviment ultraista, tot i que de forma parcial. Dins la seva producció literària (val a dir que no gaire extensa) destaquen títols com *Primer libro de versos* i *Surco y estela*. Pel que fa a la seva faceta periodística, ja he dit que forma part de la redacció de *La Vanguardia* (de 1923 a 1936), on signa crítiques literàries i col·laboracions periòdiques amb el pseudònim de Friend. També fa de cronista, entre d'altres publicacions, a *El Correo Catalán*. Ja com a traductor, trasllada a l'espanyol uns 25 títols (15 de literaris entre 1923 i 1930) durant la tercera i la quarta dècada del s. XX; la majoria són peces narratives, tot i que també en tradueix de biogràfiques, històriques o sobre geografia i viatges. Pel que fa a les llengües de partida, treballa principalment a partir del català i l'anglès, per bé que també tradueix originals en francès, rus, portuguès o, fins i tot, llatí.

De 1923 a 1930 es bolca en la traducció a l'espanyol de diverses narracions de Josep Maria Folch i Torres, sempre editades pel segell de Luis Gili (*¿Por qué me rehuyes?*, *Como el rocío*, *Cuando florezcan los almendros*, *El camino de la felicidad*, *La dulce melodía*, *Una flor junto al camino* i *Una lágrima*: totes de 1925; *Alma adentro*, *Aquella palabra*, *El anillo de prometida* i *La menor de las tres*: totes de 1926; *El amigo Alberto*: 1927). Per a Juventud i Mentora tradueix, respectivament, títols de James Oliver Curwood (*El valle de los hombres silenciosos*: 1926; *El hombre de Alaska o La última frontera*: 1927) i Lewis Carroll (*Alicia en el país de las maravillas*). Tanca la llista una obra de sant Francesc d'Assís (*Cartas espirituales*: Editorial Litúrgica Espanyola, 1930) que entraria dins la literatura religiosa.

L'èxit editorial d'aquests títols és indiscutible, tal com demostra el fet que són reeditats en diverses ocasions fins a pràcticament l'actualitat. Pel que fa a la rebuda que la premsa els brinda, diverses publicacions (per exemple *La Lectura Dominical*¹¹¹⁸ i *El Sol*,¹¹¹⁹ totes dues de Madrid) dediquen un article/anunci a presentar la col·lecció en què s'inscriuen les obres de Folch i Torres (Esmeralda); a banda de fer-ne un petit resum, s'informa que el responsable de totes les traduccions és Juan Gutiérrez Gili. *Una flor junto al camino* mereix una ressenya a part a les pàgines de *La Época*: a banda de lloar-ne l'autor, el text posa l'èmfasi en el fet que

¹¹¹⁸ *La Lectura Dominical* (11 abril 1925), p. 12.

¹¹¹⁹ «Revista de libros». *El Sol* (12 juny 1925), p. 2.

l'obra ha estat «*esmeradamente traducida por el joven literato señor Gutiérrez Gili*». ¹¹²⁰ *La Vanguardia*, al seu torn, dedica elogis a *¿Por qué me rehuyes?* ¹¹²¹ i *Una lágrima*, ¹¹²² però en cap moment n'esmenta la traducció ni el responsable de fer-la. Succeeix una cosa similar amb els títols de Curwood i Carroll: a banda d'aparèixer citats en anuncis contractats per les editorials, només *El valle de los hombres silenciosos* compta amb una ressenya, en aquest cas a *La Vanguardia*; ¹¹²³ sigui com sigui, tampoc s'hi valora la traducció ni el traductor.

Encara dins del període 1923 – 1930, però fora de la literatura, Gutiérrez signa la traducció de diversos títols sobre pedagogia, història, geografia o belles arts; es tracta d'obres de Maurice Henry Coüannier (*San Francisco de Sales: su vida y sus amistades*), Ivon l'Escop (*El libro de la mujer*), Martin Johnson (*Safari: la expedición a través de la selva africana*), Hendrik W. van Loon (*Historia de la humanidad*) i René Schwob (*Profundidades de España*).

A partir de 1930 tradueix Janko Lavrin (*Resumen de literatura rusa*), Dimitri Mirsky (*Historia de Rusia hasta la revolución*), Jacques Roujon (*Dantón: vida novelada del célebre Convencional*), Maria da Luz Sobral (*Floreillas de San Francisco contadas a los niños*) i Francis Trochu (*Espíritu del cura de Ars*).

* * *

Adolf Jordà i Iglésias ¹¹²⁴ (Barcelona, 1887 – 1967), pedagog, escriptor i traductor. Estudia Filosofia i Lletres a Barcelona i es llicencia en pedagogia l'any 1911 a la Universidad de Madrid. Possiblement gràcies als estudis universitaris i als nombrosos viatges que emprèn, assoleix un bon domini de llengües que, l'any 1913, li permet d'embarcar-se com a intèrpret en un vaixell alemany amb destí a l'Uruguai. A partir d'aquest moment duu una vida viatgera fins que el 1923 s'instal·la, durant dos anys, als Estats Units d'Amèrica per cursar estudis literaris a una universitat de Califòrnia. El 1930 s'instal·la definitivament a l'Uruguai i n'obté la ciutadania el 1935. A Montevideo fa de professor en diversos centres educatius i, amb l'esclat de la Guerra Civil a Espanya, intenta fundar, sense èxit, un col·legi espanyol per als refugiats. Des del punt de vista de la traducció, de 1926 a 1932 trasllada a l'espanyol una quinzena de títols originals de l'alemany i de l'anglès (11 de literaris durant el període estudiat). Se centra sobretot en la narrativa literària, tot i que també trasllada un parell de manuals tècnics i una obra biogràfica.

¹¹²⁰ «Libros y publicaciones». *La Época* (21 novembre 1925), p. 6.

¹¹²¹ «Libros y revistas». *La Vanguardia* (27 maig 1925), p. 25.

¹¹²² «Libros y revistas». *La Vanguardia* (3 juliol 1925), p. 11.

¹¹²³ «Libros y revistas». *La Vanguardia* (18 juliol 1926), p. 26.

¹¹²⁴ Síntesi a partir de: Manent 1992; base de dades d'aquesta recerca.

5. Els traductors

Coincidint amb la primera dictadura del s. XX, aporta als catàlegs de la Sociedad General de Publicaciones i Juventud (hi incloc el segell paral·lel Edita) la traducció d'onze novel·les sentimentals i d'aventures. Fins a sis són originals en anglès signats per James Oliver Curwood (*Donde el río nace*: Juventud, 1926, reeditat el 1930; *Centella*: Juventud, 1929), Elinor Glyn (*La conquista de la esposa*: Juventud, 1927), Zane Grey (*El jinete misterioso*: Juventud, 1928), Margaret Wolfe Hungerford (*Maravilla*: Sociedad General de Publicaciones, 1927) i Berta Ruck (*El alojado*: Sociedad General de Publicaciones, 1927, reeditat en dues ocasions el 1930). La resta de traduccions parteixen d'originals en alemany de Hedwig Courths-Mahler (*Casada por piedad*: Juventud, 1928; *La carta fatal*: Edita, 1930), Hans Dominik (*De vendedor de periódicos a millonario*: Juventud, 1928; *De zagal a rey*: Juventud, 1930) i Otto Willi Albert Gail (*Un disparo al infierno*: Juventud, 1930).

La recepció d'aquests títols a la premsa del moment és, en el millor dels casos, freda. Alguns apareixen citats en ressenyes col·lectives, però només dos mereixen un lacònic comentari relatiu a la traducció dins la secció bibliogràfica de l'edició madrilenya d'ABC: *La conquista de la esposa* i *Casada por piedad*. De la primera obra, s'afirma que ha estat «traducida directamente del inglés»;¹¹²⁵ en la mateixa línia, de la segona s'informa que ha estat «traducida directamente del alemán».¹¹²⁶

Completo aquesta síntesi monogràfica amb la traducció de dos manuals tècnics de Clara Stinnes (*En auto a través de los continentes*) i de la casa fotogràfica Kodak (*En auto a través de los continentes*) i, ja més enllà de 1930, una autobiografia de Mahatma Gandhi (*Mahatma Gandhi: su propia historia*), una novel·la de William MacLeod Raine (*El pirata de Panamá*) i una altra de Berta Ruck (*Aterrizaje forzoso*).

* * *

¹¹²⁵ «Noticias de libros y revistas». ABC (9 abril 1927), p. 35.

¹¹²⁶ «Noticias de libros y revistas». ABC (9 novembre 1928), p. 33.

Cèsar August Jordana i Mayans¹¹²⁷ (Barcelona, 1893 – Buenos Aires, Argentina, 1958), escriptor i traductor. Durant el període estudiat empra almenys els pseudònims d'Arnau Bellcaire i Bernat Montsià, així com també les inicials C. A. J. Nombroses fonts ja n'han estudiat àmpliament la trajectòria,¹¹²⁸ fet pel qual opto per oferir-ne, només, un perfil traductològic. L'activitat de Jordana en aquest camp es divideix en dos períodes marcats per la Guerra Civil i l'exili. En una primera etapa (fins a 1936) trasllada, sempre al català, una trentena de títols, majoritàriament obres narratives i teatrals escrites en anglès (tradueix també una obra del francès i un parell del sànscrit, en aquest cas, més que probablement de manera indirecta). Acabada la guerra, s'exilia a Xile i, posteriorment, a l'Argentina, on continua la tasca de traductor. Aquest nou context, però, l'obliga a treballar gairebé exclusivament a l'espanyol. Durant aquesta segona etapa trasllada de l'anglès (principalment), l'alemany i el francès una trentena de títols distribuïts en àmbits com la història, la narrativa o l'assaig.

Coincidint amb la dictadura de Primo de Rivera, tradueix al català 23 volums literaris (novel·les, obres teatrals i, en menor mesura, reculls de narracions breus i volums de literatura de viatges) per a Barcino, Proa, La Novel·la Estrangera, Mentora i la Societat General Espanyola de Llibreria. A Barcino se centra en les obres dramàtiques, especialment de William Shakespeare (*Macbeth*: 1928; *L'amansiment de la fera*, *La tempestat*, *Antoni i Cleopatra*, *Juli Cèsar* i *Els dos cavallers de Verona*: totes de 1930); tradueix del sànscrit (ja he dit que més que probablement de manera indirecta) una obra de Kalidasa (*Sakuntala*: 1927) i, del francès, una de Molière¹¹²⁹ (*El metge per força*: 1928). Encara a Barcino, tradueix del francès tres volums dels *Viatges* d'Ali Bey¹¹³⁰ (1928, 1929 i 1930) i una obra narrativa de Voltaire (*L'ingenu*: 1927). Pel que fa al catàleg de Proa, hi contribueix amb la traducció de l'anglès de diverses novel·les escrites per Thomas Hardy (*Teresa dels Urbervilles*: 1929), R. C. Sherriff i Vernon Bartlett (*Fi de jornada*: 1930), Herbert George Wells (*L'amor i Mr. Lewisham*) i Virginia Woolf (*Mrs. Dalloway*:

¹¹²⁷ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

¹¹²⁸ Deixant de banda les de caràcter enciclopèdic, diverses obres i articles estudien la figura de Jordana com a traductor o s'hi refereixen. A continuació n'esmento una mostra: Bacardí 2002-1, 69 – 82; Bacardí i Godayol 2011; Buffery 2007; Campillo 1993; Campillo 1994; Campillo 2009, 29 – 42; Esquerra 1935; Fontcuberta 1989, 119 – 130; Hurtley 1986, 121 – 132; Jordana 1938, 357 – 370; Lafarga i Pegenaute 2009; Majó 2004.

¹¹²⁹ Signa com a Arnau Bellcaire.

¹¹³⁰ Signa com a Bernat Montsià.

5. Els traductors

1930¹¹³¹), un recull de narracions breus de Robert Louis Stevenson (*La platja de Falesa, El follet de l'ampolla, Markheim i Guillem del molí*: 1929) i, finalment, una obra dramàtica de William Shakespeare (novament *La història de Macbeth*: 1929). Dins Mentora, al seu torn, s'hi troben tres novel·les d'Eugenia Marlitt (*La minyona del mas*: 1928), Berta Ruck¹¹³² (*Tres cors en dansa*: 1927) i Booth Tarkington (*Penrod Actor*: 1926), així com també un volum que conté dues narracions de Lev Tolstoi (*El diablo i La sonata Kreutzer*: 1928). Ja per acabar, tradueix per a la Societat General Espanyola de Llibreria la novel·la *Ivanhoe* (1930), de Walter Scott.

Ja sigui per la rellevància dels autors traduïts, ja sigui per la notorietat del traductor mateix, aquests títols no passen desapercibuts en la premsa del moment, que sovint els dedica extenses ressenyes. Relacionat amb això, és Domènec Guansé, a les pàgines de *Revista de Catalunya*, qui dedica més esforços a valorar les traduccions de Jordana. No dubta a elogiar, tot i que amb alguna petita puntualització, la versió catalana de *Macbeth*:

C. A. Jordana ha fet una traducció amorosida de l'obra de Shakespeare. El seu català diamantí ens sembla, però, una flor excessivament delicada per assolir els cims alterosos i esquerps de Shakespeare. Malgrat això, el segueix dòcilment. És familiar i planer en les escenes que tenen aquest to. És greu i noble en els moments en què Shakespeare encén les tempestats del seu lirisme llampeguejant.¹¹³³

De la traducció de *Sakuntala*, en destaca la qualitat de la prosa, per bé que apunta que pot arribar a fer-se monòtona:

La prosa amb la qual C. A. Jordana ha fet la seva adaptació, és rítmica i eufònica. Hi abunden potser massa els versos fàcils de set síl·labes, la qual cosa el fa, de vegades, esdevenir monòton. Tanmateix, el seu català és ben net i d'una qualitat ben cristal·lina. Les gemmes orientals s'hi reflecteixen amb tota la vivacitat de llurs colors.¹¹³⁴

Octavi Saltor dedica també lloances a l'obra de Kalidasa dins *La Veu de Catalunya*, en aquesta ocasió sense cap mena de reserva:

A través dels fragments, ben escollits i admirablement transplantats per C. A. Jordana, que l'editorial Barcino ens ofereix, el perfum embriagadorament sentimental del gran poema indi ens mena a un deliqui de lectura, a un èxtasi de fruïció lírica.¹¹³⁵

Tornant a Guansé, no dubta a enaltir incondicionalment la tasca de Jordana a *L'ingenu*, de nou des de les pàgines de *Revista de Catalunya*. Després d'oferir una síntesi argumental de l'obra,

¹¹³¹ Ja he dit anteriorment que és la primera traducció de Woolf editada tant a Catalunya com a l'Estat Espanyol (de fet, el primer títol traduït a l'espanyol no arribarà fins a 1936 i gràcies a la feina de Jorge Luis Borges i l'editorial argentina Sur). Per a més informació, vegeu Hurtlely 1986, 121 – 132.

¹¹³² Tant la traducció de Marlitt com la de Ruck les signa com a C. A. J.

¹¹³³ GUANSÉ, Domènec. «Les Lletres». *Revista de Catalunya* (núm. 46, abril 1928), p. 433.

¹¹³⁴ GUANSÉ, Domènec. «Les Lletres». *Revista de Catalunya* (núm. 39, setembre 1927), p. 308.

¹¹³⁵ SALTOR, Octavi. «Els nostres llibres: Sakuntala». *La Veu de Catalunya* (9 agost 1927), p. 5.

afirma sense embuts que «fora ridícul, ara, fer l'elogi de la seva prosa. Voltaire és l'escriptor més clar, més simple i, per això mateix, més elegant de França». A continuació, equipara la prosa de Jordana a la de Voltaire:

Aquesta traducció de *L'Ingenu* és feta per C. A. Jordana. Tot el que hem dit de la prosa de Voltaire, pot repetir-se perfectament de la prosa de la seva traducció. C. A. Jordana ha sabut, inclús, conservar l'agudesca de Voltaire sense rebaixar la força dels seus càustics ni dels seus corrosius [sic].¹¹³⁶

En contraposició, considero adequat esmentar la valoració d'aquest títol que Cebrià Montserrat signa a la revista filosòfica *Criterion*. A banda de posar en dubte la necessitat d'haver de traduir *L'ingenu* i *Càndid*¹¹³⁷ al català i que, per tant, aportin realment res a la cultura catalana, les censura per considerar-les una sàtira contra l'estament religiós i, més concretament, contra la Companyia de Jesús. En qualsevol cas, a l'hora de valorar les paraules de Montserrat cal tenir en compte que *Criterion* és una revista militantment catòlica:

No sabem veure, francament, quin buit ve a omplir entre nosaltres la versió catalana d'aqueixes dues novel·les de Voltaire. Car una i altra són, en el fons, una vulgaríssima sàtira contra la Companyia de Jesús i, de retop, una de tantes desventurades defenses del lliure pensament entès d'una manera unilateral.¹¹³⁸

L'última traducció ressenyada per Guansé és la de *Tres cors en dansa*. A l'hora de valorar-la confirma que és Jordana qui s'amaga sota les sigles C. A. J., i el presenta com un model de prosa catalana a seguir per tot aquell qui cultivi aquest gènere literari:

Ens cal, però, remarcar sobretot, la puresa i l'eufonia de la prosa catalana d'aquesta versió. Això sol ja enalteix i ennobleix el gènere. Si més no, aquesta traducció és ja una lliçó de prosa catalana per als lectors i, ai las!, per als mateixos conreadors autòctons de la novel·la blanca. La versió va signada amb inicials solament. Aquestes, però, corresponen al nom de C. A. Jordana, i no cal ésser gaire subtil per atrevir-se a atribuir-l'hi.¹¹³⁹

Les diverses obres de Shakespeare editades per Barcino el 1930 mereixen l'atenció d'Eduard Nicol a la secció bibliogràfica de *Revista de Catalunya*. En la ressenya, Nicol valora molt positivament la tasca de Jordana a l'hora d'acostar-se al lector, però posa en dubte l'eficàcia real que puguin tenir les traduccions a l'escenari:

Els Clàssics del Món –la nova col·lecció de l'Editorial Barcino– ha començat la seva tasca amb una gran empenta. Simultàniament ha llançat tres volums. Dos de Shakespeare que contenen «Juli Cèsar», «Antoni i Cleopatra», «La tempestat», «L'amansiment de la fera», «Els dos cavallers de Verona», i un de Molière, el contingut del qual no és menys temptador. [...] Les traduccions degudes, respectivament, a C. A. Jordana i a Alfons Maseras són fetes amb una lloable norma

¹¹³⁶ GUANSÉ, Domènec. «Les Lletres». *Revista de Catalunya* (núm. 43, gener 1928), p. 86.

¹¹³⁷ La traducció de *Càndid* és de Carles Soldevila.

¹¹³⁸ MONTSERRAT, Cebrià. «Bibliografia». *Criterion* (núm. 13, abril – juny 1928), p. 215.

¹¹³⁹ GUANSÉ, Domènec. «Les Lletres». *Revista de Catalunya* (núm. 39, setembre 1927), p. 310.

5. Els traductors

de fidelitat i de perfecció literària: traduccions fetes, tanmateix, més amb la intenció de servir als lectors, que de tenir una eficàcia escènica.¹¹⁴⁰

Teresa dels Urbervilles apareix esmentada al setmanari *El Baix Penedès* (El Vendrell) en una ressenya (sense signar) que destaca el fet que «les qualitats d'aquesta novel·la ens arriben en català realçades per una traducció impecable i bella com poques n'hi hagi».¹¹⁴¹ Al seu torn, és Rafael Tasis i Marca qui analitza *Mrs. Dalloway* a les pàgines de la revista *Mirador*; la ressenya resulta d'allò més interessant pel fet que, a banda de dedicar a Jordana les lloances habituals, conté un parell de consideracions tècniques expressades en forma de pregunta per al traductor:

No cal dir la importància que té la traducció en una obra tan difícil com aquesta. C. A. Jordana, però, hi ha reeixit. Gosaria, tanmateix, fer-li, des de la meua mínima autoritat de traductor, algun retret de tècnica. Per què es limita a la traducció literal del *you* per *vós*, i no empra, almenys, el *tu* per al tracte entre pares i fills, marits i mullers, etc.? Aquesta restricció, per fidel que sigui a l'original, crea un ambient artificios al diàleg. I en canvi, Jordana tradueix els noms de fonts dels personatges, cosa que semblava haver-se convingut a presentar com una modificació de llur fesomia. M'agradaria saber les raons que té per a emprar aquestes dues solucions estilístiques, que deuen ésser poderoses en un traductor com el meu admirat amic.¹¹⁴²

Finalment, voldria fer constar els articles que *Mirador* dedica a *Fi de jornada* i *L'amor i Mr. Lewisham*¹¹⁴³ d'una banda i, de l'altra, al volum de narracions breus integrat per *La platja de Falesa, El follet de l'ampolla, Markheim* i *Guillem del molí*:¹¹⁴⁴ allò que els fa rellevants no són els comentaris que recullen sobre la traducció (de fet, ni l'esmenten), sinó el fet que és el mateix Jordana qui els signa.

Ja per cloure aquesta síntesi monogràfica, fora del període estudiat, i fins a l'esclat de la guerra, Jordana trasllada diversos volums dels *Viatges d'Alí Bey* i, de l'anglès, tres obres de William Shakespeare (*Troilus i Cressida*), Austin Strong (*El setè cel*) i George Meredith (*Els comedians tràgics*), dues novel·les de Charles Dickens (*La batalla de la vida*) i Walter Scott (*El nan negre*), un títol biogràfic de William Archer (*Vida, procés i mort de Francesc Ferrer i Guàrdia*) i, finalment, un poema èpic en sànscrit de Valmiki (*Ramaiana: l'epopèia de Rama, príncep de l'Índia*). Així mateix, és durant aquests anys (concretament el 1938) que publica a

¹¹⁴⁰ NICOL, E. «Els Llibres». *Revista de Catalunya* (núm. 64, desembre 1930), p. 376.

¹¹⁴¹ «Publicacions rebudes». *El Baix Penedès* (12 octubre 1929), p. 3.

¹¹⁴² TASIS I MARCA, Rafael. «Els Llibres: Virginia Woolf, Mrs. Dalloway». *Mirador* (núm. 99, 25 desembre 1930), p. 4.

¹¹⁴³ JORDANA, C. A. «Els Llibres». *Mirador* (núm. 110, 12 març 1931), p. 4.

¹¹⁴⁴ JORDANA, C. A. «Els Llibres». *Mirador* (núm. 20, 20 març 1930), p. 4.

Revista de Catalunya «L'art de traduir»,¹¹⁴⁵ l'assaig en què reflexiona sobre la traducció i la tasca del traductor.

Com ja he apuntat en començar aquesta síntesi, durant l'exili americà prossegueix la seva tasca traductora (ara a l'espanyol) en editorials regentades per refugiats catalans (és el cas de l'Editorial Sudamericana, d'Antoni López Llausàs, i de l'Editorial Poseidón, de Joan Merlí). Durant aquesta etapa trasllada diversos assaigs de Roger Caillois (*Fisiología de Leviatán*;¹¹⁴⁶ *Instintos y sociedad*¹¹⁴⁷), Aldous Huxley (*La filosofía perenne; La doble crisis; Ciencia, libertad y paz*¹¹⁴⁸), Julian Huxley (*El hombre está solo*) i Thomas Merton (*Semillas de contemplación*), obres d'història de James Truslow Adams (*Historia de los Estados Unidos*), Will Durant (*Nuestra herencia oriental; La civilización de la India; La civilización del extremo oriente; La edad de la fe: historia de la civilización medieval; El Renacimiento; La reforma*), Martin Gumpert (*Dunand: la historia de la Cruz Roja*) i Leopold Schwarzschild (*El mundo en crisis*), llibres biogràfics de Salvador Dalí (*Vida secreta de Salvador Dalí*), Victor Frisch i Joseph T. Shipley (*La vida y el arte de Auguste Rodin*), John Addington Symonds (*Vida de Miguel Ángel*) i Hubert Wilkins (*Pensamientos a través del espacio*); narrativa de Sinclair Lewis (*Gideon Planish; Obras*¹¹⁴⁹) i, novament, Aldous Huxley (*Mono y esencia; Esas hojas estériles*); una obra poètica d'Hilaire Belloc (*¡Cuidado! Nos observan*); un manual d'astronomia de Heinz Haber (*El hombre en el espacio*); i una antologia de discursos sobre art de Joshua Reynolds (*Quince discursos pronunciados en la Real Academia de Londres*). Per últim, publica en català un títol de Robert Louis Stevenson (*L'hereu de Ballantrae*).

* * *

Rosend Llates i Serrat (Barcelona, 1899 – 1973),¹¹⁵⁰ compositor, periodista, crític musical, escriptor i traductor. Cursa estudis de Dret, tot i que és en l'àmbit literari i musical que desenvolupa la pràctica totalitat de la seva activitat. Així, col·labora assíduament a la premsa com a articulista i crític musical (*El Be Negre, La Publicitat, Mirador* o

¹¹⁴⁵ Jordana 1938, 357 – 370.

¹¹⁴⁶ Conjuntament amb Julián Calvo.

¹¹⁴⁷ Conjuntament amb Carmelo Martínez, Peñalver i Julián Calvo.

¹¹⁴⁸ Conjuntament amb Adam F. Sosa.

¹¹⁴⁹ Es tracta d'una antologia de novel·les. També hi participen J. L. B., Julio Fernández Yañez i José M. Claramunda Bes.

¹¹⁵⁰ Síntesi a partir de: Bacardí i Godayol 2011; Luján 1973, 10; base de dades d'aquesta recerca.

5. Els traductors

*Destino*¹¹⁵¹) i, paral·lelament, desenvolupa les facetes de compositor musical i, també, d'autor literari (cultiva la poesia, així com també la biografia, l'assaig o les memòries). Arribat a aquest punt, em centro en el Llates traductor, que entre 1926 i 1963 trasllada tant al català com a l'espanyol una quinzena llarga de títols, pràcticament tots literaris (nou dins del període estudiat) o sobre música; es tracta d'originals escrits en francès, anglès, italià, llatí i, en un únic cas, rus.

Coincidint amb la primera dictadura del s. XX, concretament de 1926 a 1929, tradueix del llatí i per a Barcino quatre volums de l'obra de sant Agustí (*Confessions*: 1928 el primer, 1929 els altres tres). De nou per a Barcino, selecciona i trasllada del francès dues comèdies d'Alfred de Musset (*Dues comèdies: Un caprici. Cal que una porta estigui oberta o tancada*: 1929). Per a la Llibreria Catalònia, tradueix del francès un recull poètic de Charles Baudelaire (*Les flors del mal*: 1926) i un volum narratiu de Prosper Mérimée (*Carmen i altres novel·les*: 1929, Melcior Font participa en la traducció), i, de l'italià, una tria de narracions de Matteo Bandello (*Romeo i Julieta. Ginevra la Blonda. El lladre i el rei d'Egipte*: 1929). Per últim, i conjuntament amb Alfons Maseras, versiona del rus una novel·la de Lev Tolstoi (*Resurrecció*: 1928).

La pràctica totalitat d'aquestes traduccions rep l'atenció de la premsa coetània, que sovint els dedica ressenyes valoratives. Així, el juliol de 1926 Tomàs Garcés parla de *Les flors del mal* a la secció bibliogràfica de *La Publicitat*. Després de recordar que «no és la primera vegada, aquesta, que hom incorpora Baudelaire al català» i que ja hi havia «unes belles traduccions de Joan Capdevila-Rovira» que constituïen un «esforç discret i fidel», situa el focus d'atenció en la traducció de Llates, que qualifica de «més deseixida, més personal, més “re-creadora”»; això no implica, però, que «la integritat de l'original en pateixi», i és que «Llates ha sortit en bé d'una de les empreses literàries més difícils: traduir Baudelaire, màgic de la poesia moderna».¹¹⁵² El juny de 1929 novament *La Publicitat* es fa ressò de l'aparició del volum de *Dues comèdies* d'Alfred de Musset en una ressenya prou extensa signada per Domènec Guansé. Després de presentar la figura de Musset i valorar-ne l'obra, Guansé lloa la selecció de les peces recollides a *Dues comèdies*, pel fet que «difícilment n'hauria pogut triar dues que fossin més representatives». En aquest punt, aporta una reflexió sobre la validesa del català com a llengua literària, i presenta la traducció de Llates com un exemple que «són ja llunyans aquells temps en els quals era cregut que el català no era apte per a expressar les suaus punxades de la ironia, els matisos delicats i els mitjos somriures». La valoració final és

¹¹⁵¹ Nèstor Luján (1973, 10) li dedica una semblança en les pàgines d'aquesta revista barcelonina amb motiu de la seva mort.

¹¹⁵² GARCÉS, Tomàs. «Carnet de les lletres». *La Publicitat* (29 juliol 1926), p. 1.

inequívoca: «Rossend Llates ha pogut trasplantar aquestes rares i artificioses flors d'estufa de la literatura francesa a la nostra, sense macular la seva puresa ni evaporar el seu perfum».¹¹⁵³ Torna a ser Guansé qui, l'octubre de 1929, es refereix des de les pàgines de *La Publicitat* a la sortida del recull d'obres de Matteo Bandello (*Romeo i Julieta; Ginevra la Blonda; El lladre i el rei d'Egipte*). Com en el cas anterior, inicia l'article amb una semblança de l'autor i prossegueix valorant els tres títols inclosos en el volum. Seguidament, no escatima els elogis a la tasca traductora de Llates, que considera «excel·lent», i en la qual «sembla no esbravar-se res de la vitalitat del text original».¹¹⁵⁴ L'última ressenya rellevant que he pogut trobar porta la signatura de C. A. Jordana, i es refereix globalment als quatre volums de les *Confessions* de sant Agustí editats per Barcino durant 1928 i 1929. Apareguda a les pàgines de *La Publicitat* el desembre de 1929, se centra sobretot en la figura de sant Agustí i en la seva obra, tot i que dedica una reflexió final a la traducció i, més concretament, a la qualitat expressiva de Rossend Llates, la «prosa catalana» del qual «ens transmet elegantment l'accent fervorós de l'escriptor llatí».¹¹⁵⁵

Cloc aquesta síntesi monogràfica referint-me a les traduccions que Llates signa més enllà de 1930: títols narratius de Virgilio Brocchi (*Fragilidad*), Charles Dickens (*Cuentos de Boz*) i Vintila Horia (*Déu ha nascut a l'exili*) d'una banda i, de l'altra, diversos volums sobre música signats per Franco Abbiati (*Historia de la música*), René Dumesnil (*Historia del teatro lírico; Ricardo Wagner*), Robert Erickson (*La estructura de la música*) i Humphrey Searle (*El contrapunto del siglo XX*).

* * *

L. R. Inicials de Llorenç Riber i Campins.

* * *

Esteban Macragh,¹¹⁵⁶ periodista, lexicògraf i traductor. Els repertoris biogràfics, tant els habituals com els especialitzats, no contempen la figura d'aquest traductor, que de 1929 a 1953 trasllada a l'espanyol 24 títols narratius (set durant la primera dictadura del s. XX), majoritàriament per a les editorials Juventud i Molino. Com a lexicògraf, el 1933 publica el *Diccionario Amaltea Inglés y Español* (Llibreria Sintés, Barcelona), fet pel qual no resulta

¹¹⁵³ GUANSÉ, Domènec. «Les lletres». *La Publicitat* (29 juny 1929), p. 6.

¹¹⁵⁴ GUANSÉ, Domènec. «Les lletres». *La Publicitat* (17 octubre 1929), p. 5.

¹¹⁵⁵ JORDANA, C. A. «Les lletres». *La Publicitat* (29 desembre 1929), p. 7.

¹¹⁵⁶ Síntesi a partir de: Base de dades del treball

5. Els traductors

agosarat afirmar que domina l'anglès de manera gairebé òptima; *La Vanguardia* ho confirma el juliol del mateix any en un article en què lloa els coneixements lingüístics de Macragh: «*El autor de este diccionario tiene un sentido real de lo que es un idioma: un organismo vivo que asimila mil elementos y elimina formas que el uso va dejando*». El *Diccionario Amaltea* no es limita a oferir informació sobre la llengua estàndard; de fet, en el mateix article de *La Vanguardia* es posa l'èmfasi, precisament, en aquest tret distintiu de l'obra de Macragh:

*Comprendiendo que para penetrar el matiz, la intención, el espíritu intrincado de una lengua no basta la gramática, no basta el ejercicio de temas y conversaciones artificiosamente preparados para el estudiante de lenguas vivas, el señor Macragh ha juzgado necesario poner al alcance del alumno, del lector, del traductor de inglés, una colección de modismos, localismos, jergas, argots, frases y palabras que no están incluidas en los diccionarios inglés-españoles. Es una iniciativa acertada.*¹¹⁵⁷

El juny de 1933, A. C. dedica també un article al *Diccionario Amaltea* en l'edició sevillana d'*ABC*; tot i que el contingut resulta molt similar al de l'article de *La Vanguardia*, el cito perquè, a l'hora de presentar Macragh, n'aporta una nova dada professional: el seu vessant de periodista (el presenta com un «*notable publicista*», un terme que, en l'època, se solia aplicar als professionals del periodisme).¹¹⁵⁸ En qualsevol cas, no li he pogut trobar col·laboracions rellevants en la premsa del moment i, per tant, no en puc desenvolupar la trajectòria dins d'aquest àmbit.

Aquestes són totes les dades biogràfiques constatables que he pogut trobar d'Esteban Macragh. A partir d'aquí, s'obre la porta de la hipòtesi: en l'edició de 1861 de la *Guía de forasteros en Madrid*¹¹⁵⁹ s'esmenta el nom d'Esteban Macragh vinculat a la ciutat d'Albacete, on porta a terme tasques jurídiques a l'Audiència Territorial (de fet, el 1865 arriba a ser governador civil).¹¹⁶⁰ Força anys més tard, el maig de 1946, el nom d'Esteban Macragh Gallardo (aquest podria ser el segon cognom del nostre traductor) apareix novament a la premsa, concretament a *La Vanguardia*. Pel que sembla, aleshores resideix a Manila amb la família, fins que és repatriat pel vaixell Plus Ultra conjuntament amb 563 ciutadans espanyols que fugen dels atacs de l'exèrcit japonès en el marc de la Segona Guerra Mundial;¹¹⁶¹ tot i que no he

¹¹⁵⁷ «Libros y revistas». *La Vanguardia* (8 juliol 1933), p. 3.

¹¹⁵⁸ A.C. «Crítica y noticias de libros». *ABC* (11 juny 1933), p. 13.

¹¹⁵⁹ *Guía de forasteros en Madrid* (1861), p. 464.

¹¹⁶⁰ Tot i la coincidència pel que fa al nom, l'enorme distància cronològica entre la hipotètica activitat com a jurista i la d'altra banda constatable activitat com a traductor i lingüista fa pensar que es tracta de persones diferents. Tanmateix, aventuro la possibilitat que el governador civil sigui un avantpassat del traductor.

¹¹⁶¹ «Los súbditos españoles residentes en Filipinas que vienen repatriados en el 'Plus Ultra'». *La Vanguardia* (23 maig 1946), p. 4.

pogut confirmar que es tracti de l'Esteban Macragh traductor, cronològicament, i atesa la singularitat del nom, aventuro la possibilitat que sigui la mateixa persona.

Tornant a la seva activitat traductora entre 1923 i 1930, trasllada de l'anglès a l'espanyol i per a Juventud cinc novel·les de Joseph Smith Fletcher (*La trampa*: 1930), Zane Grey (*La legión de la frontera*: 1930), Peter Bernard Kyne (*Todo un hombre*: 1930), Jean Webster (*Mi querido enemigo*: 1929) i Charles Norris Williamson i A. M. Williamson (*La señorita de la tienda*: 1929). Empra també les inicials E. M. per signar la traducció, novament de l'anglès, de títols narratius de Marjorie Benton Cooke (*Bambi*: Gustavo Gili, 1927) i Berta Ruck (*Dinero para uno*: Mentora, 1928).

Acabada la dictadura, inicia l'etapa més fructífera com a traductor, amb títols de Leslie Charteris (*Entra el «Santo»*), Dennis Richard Dean (*El collar de esmeraldas*), Mignon Good Eberhart (*La cacatúa blanca*), Maxwell Grant (*Los ojos de la sombra; La amenaza roja; La torre de la muerte*), Zane Grey (*Caravana de héroes; Arizona*), Peter Bernard Kyne (*Los proscritos del paraíso*), Haynes Lubou (*El alocado Hollywood*), Concordia Merrel (*Sally entre las estrellas*), Byron W. Mowery (*El valle prohibido*), Edward Phillips Oppenheim (*Nick de Nueva York; Siete tabernas de Marsella; Ídolos robados*), Berta Ruck (*La jaula dorada*), Rafael Sabatini (*El cisne negro*),¹¹⁶² S. S. Van Dine (*El dragón del estanque*) i Edgar Wallace (*El robo del tren*).

* * *

Luis G. Manegat Giménez¹¹⁶³ (Barcelona, 1888 – 1971), periodista, escriptor i traductor. S'inicia en l'àmbit del periodisme el 1912 com a col·laborador de *El Noticiero Universal*, a la redacció del qual ingressa a tots els efectes el 1926; acabada la guerra espanyola el 1939, assumeix la subdirecció d'aquest rotatiu i, de 1952 a 1966, la direcció. Dirigeix també les revistes *Alegría* (Terrassa fins a 1928; Barcelona; Tortosa a partir de 1932), *Cristo Rey* (Barcelona) i *Mundo Católico* (Barcelona), a banda de col·laborar a la *Hoja Oficial del Lunes*. La tasca periodística li reporta diverses distincions, totes concedides durant la dictadura franquista. Relacionat amb això, i tal com constata *La Vanguardia* en l'article que li dedica el juny de 1971 amb motiu de la seva mort,¹¹⁶⁴ li concedeixen la Creu Oficial del Mèrit Civil (1954), el premi Periodista de Honor (1956), el

¹¹⁶² En aquest títol, editat per Molino el 1934, apareix Sebastián Macragh com a traductor; en reedicions posteriors, però, aquest Sebastián passa a ser Esteban (es tracta, potser, d'un error editorial puntual).

¹¹⁶³ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; Diccionario Biográfico Español Contemporáneo 1970, 374; López de Zuazo 1981, 172.

¹¹⁶⁴ «Fallecimiento de don Luis G. Manegat». *La Vanguardia* (16 juny 1971), p. 36.

5. Els traductors

premi Francisco Peris Mencheta (pocs mesos abans de morir) o el premi Eugeni d'Ors; a més, el nomenen soci d'honor de l'Associació de la Premsa de Barcelona i de l'Associació d'Amics de la Ciutat. Com a escriptor, s'inicia pels volts de 1912 signant diversos contes a les pàgines de *La Vanguardia* i *El Noticiero Universal*, entre d'altres. Cultiva també la novel·la, amb títols com *Estelas del corazón*, *Barracas*, *Hoguera de pasión* o *Kaddur el loco*, a banda de signar títols teatrals com poden ser *Cuento de lobos*, *Hay fuego en el Rabal* o *La conversión de Antón Martín*. Ja per acabar, escriu assaigs i obres de divulgació amb títols tan reveladors com *Muy falangista*, *Hombres y cosas de la vieja Barcelona*, *La Barcelona de Cervantes* o *Las Iglesias de Sevilla*. A l'hora de valorar-lo com a professional de les lletres, *La Vanguardia* el defineix d'aquesta manera en l'article anteriorment citat: «*Escritor de señorial pluma, novel·lista de fino sentido de fabulación, hombre cultísimo, compañero cordial y excelente, afable con todos, periodista ante todo y por encima de todo*». Ja pel que fa al seu vessant de traductor, durant la dècada de 1920 i la de 1930 tradueix a l'espanyol una quinzena de títols (12 de literaris entre 1923 i 1930); treballa majoritàriament amb obres narratives i a partir del francès, per bé que també tradueix algun títol del català i l'italià.

Durant la dictadura de Primo de Rivera tradueix, sempre del francès i per al segell editorial Eugenio Subirana, una dotzena de novel·les populars i de consum; es tracta de títols d'Henri Ardel (*Un cuento azul*: 1924), M. Delly (*Hija de héroes*: editada el 1925 i reeditada pel mateix segell el 1930; *La casa de los ruiseñores*: 1928; *Sombras*: 1928), Mary Floran (*Romántica*: 1929; *Esclavitud*: 1930), René Star (*Amada en el dolor*: 1924; *La conquista de un corazón*: 1928), G. de Vailly (*La doble farsa*: 1925; *Paulina*: 1926; *Amores enemigos*: 1928) i H. de Volta (*Miráculas*: 1925).

La premsa del moment rep amb un silenci pràcticament unànime la publicació d'aquestes novel·les. De fet, i sense comptar els anuncis que l'editorial contracta a les pàgines dels principals rotatius, només he pogut trobar una ressenya escadussera d'*Un cuento azul*, concretament a les pàgines de *La Vanguardia*; sigui com vulgui, es limita a citar Manegat com a traductor de l'obra i en cap moment n'arriba a valorar la tasca.

Encara dins del període estudiat, tot i que fora de Catalunya, tradueix del català i per a l'editorial madrilenya Voluntad *La blasfemia*, d'Ivon l'Escop, un títol que mereix elogis a la secció bibliogràfica de *La Vanguardia*: «*Cabe sólo añadir que la versión castellana, debida a la pluma del joven novelista Luis G. Manegat, es fiel y correctísima*».¹¹⁶⁵ Finalment, he pogut localitzar un parell més de traduccions signades per Manegat: la primera (anterior a 1923)

¹¹⁶⁵ «Libros y revistas». *La Vanguardia* (3 desembre 1925), p. 14.

resulta especialment rellevant, pel fet que és una versió de *La divina comedia* de Dante Alighieri; en relació a la segona (posterior a 1930), és una novel·la signada per G. de Vailly (*El juramento de Lucía*).

* * *

Emilio María Martínez Amador¹¹⁶⁶ (Barcelona, 1881 – 1951), diplomàtic, lexicògraf, escriptor i traductor. El 1901 es llicencia amb premi extraordinari de Dret i filosofia. Treballa de secretari de Sanitat Exterior de 1909 a 1916, any en què entra al ministeri d’Afers Exteriors, primer com a intèrpret de llengües i, posteriorment, com a director del departament lingüístic, un càrrec que exerceix fins a jubilar-se el 1948. Encara dins l’administració pública, fa de secretari del Patronato de la Trata de Mujeres y Niños [*sic*], un càrrec que el porta a viatjar sovint i a participar en nombrosos congressos internacionals. Com a lexicògraf, publica diversos diccionaris bilingües per a l’editorial Sopena (alemany – espanyol, francès – espanyol, anglès – espanyol i italià – espanyol) i un *Diccionario gramatical* pòstum. Pel que fa al seu vessant d’escriptor, cultiva la novel·la de consum popular, amb títols com *La inquietud de amar*, *La sombra trágica* o *Tita Nené*. Ja com a traductor, de 1919 a 1948 trasllada, sempre a l’espanyol, més de cinquanta títols (22 de literaris entre 1923 i 1930), la majoria novel·les d’aventures, tot i que també hi ha volums de ciències aplicades, pures i socials, a més d’obres biogràfiques. Treballa sobretot de l’anglès, el francès i l’alemany, llengües que, tenint en compte l’activitat diplomàtica i de lingüista que porta a terme, aventuro que domina i utilitza amb assiduitat. Destaco també un parell de traduccions del rus i del danès.

Durant la primera dictadura del s. XX, tradueix de l’anglès i per a l’editorial Gustavo Gili una vintena de títols narratius, la majoria integrats dins d’una sèrie de novel·les d’Edgar Rice Burroughs protagonitzades per Tarzan: *Tarzán de los monos* i *El regreso de Tarzán* (1926); *El hijo de Tarzán*, *El tesoro de Tarzán*, *Las fieras de Tarzán*, *Tarzán el indómrito* i *Tarzán en la selva* (1927); *Tarzán el terrible* i *Tarzán y el león de oro* (1928); i, finalment, *Tarzán el gran Jeque* i *Tarzán entre los pigmeos* (1929). Completen la llista de traduccions de l’anglès diverses novel·les de Francis Hodgson Burnett (*El niño Lord*: 1923), James Allan Dunn (*Rotorúa Rex*: 1924), Emmuska Orczy (*La mujer de Lord Tony*: 1924), Belle Kanaris Maniates (*Tía Penique*: 1925), Arthur B. Reeve (*La aventurera*: 1925), Mark Twain (*Príncipe y mendigo*: 1925), Mary Roberts Rinehart (*La soltería andante*: 1926), Booth Tarkington (*De la piel del diablo*: 1926) i Jerome K. Jerome (*Nuevas divagaciones*: 1927). També per a Gustavo Gili, tradueix del francès

¹¹⁶⁶ Síntesi a partir de: Figuras 1950, 562, 395; base de dades d’aquesta recerca.

5. Els traductors

dues novel·les de Pierre Benoît (*La calzada de los gigantes*: 1924) i Henri Bordeaux (*El fantasma de la calle Miguel Ángel*: 1924).

Pel que fa a la recepció d'aquestes traduccions a la premsa coetània, la secció «Libros y revistas» de *La Vanguardia* els dedica diverses ressenyes elogioses, totes signades per Argus. De *Príncipe y mendigo*, en destaca que la traducció «parece fiel, y en general, está muy cuidada».¹¹⁶⁷ De *Tarzán de los monos*, afirma que «Martínez Amador ha procurado en la traducción ser fiel al estilo de Rice, que no tiene nada que ver con el estilo, también admirable, de Rudyard Kipling».¹¹⁶⁸ La valoració de la versió espanyola de *De la piel del diablo* combina la crítica i l'elogi: «El señor Martínez Amador ha sorteado las dificultades que tiene una traducción al parecer tiranizada por una fidelidad casi literal, haciendo en lo posible una versión de sabor netamente español».¹¹⁶⁹

Encara dins del període 1923 – 1930, Martínez Amador s'aproxima a d'altres àrees temàtiques. Així, trasllada dos títols de l'àmbit de les ciències socials de Herbert Newton Casson (*Conflictos del trabajo y manera de evitarlos*) i Friedrich von Kleinwachter (*Economía política*), tres de l'àmbit de les ciències aplicades d'Eugen Nesper (*Tratado de radiotelefonía*), Camille Pierre Dadant (*Primeras lecciones de apicultura*) i Eugène Evrard (*El mundo de las abejas*), un llibre de viatges de Johannes Jorgensen (*Viaje a Tierra Santa*), un volum biogràfic de Gilbert Norwood i J. Wight Duff (*Escritores de Grecia y Roma*) i, per acabar, un de centrat en les ciències pures de Wilhelm Ostwald (*La escuela de química*).

Per últim, Martínez Amador es manté actiu com a traductor tant abans com després del període 1923 – 1930. Es dedica majoritàriament a la novel·la, amb títols de Thomas Hardy (*Unos ojos azules*), Ethel Hueston (*Prudencia la madrecita*), Gene Stratton-Porter (*Todo un hombre*), Maksim Gorki (*Entre gentes extrañas*), Rudolf Brunngraber (*Radium: novela de un elemento*), Hans Carossa (*El doctor Gion*), Emmuska Orczy (*Flor de lis*), Jerome K. Jerome (*El arte de cuidar y gobernar a las mujeres*), Edward Frederick Benson (*Sol de otoño*) i George Barr McCutcheon (*Jaque al millón*). Tradueix també volums dedicats a les ciències aplicades, d'autors com Bruno Dürigen (*Tratado de avicultura*), Ernest Thompson Seton (*Animales salvajes en libertad*), C. Kronacher (*Elementos de zootecnia*), Camille Pierre Dadant (*El método Dadant en apicultura*) i Felix Reinhard (*Consejero médico del hogar; Enciclopedia de la salud*); de l'àmbit de les ciències socials (*Eficiencia personal: arte de vender y administración*, d'Irving

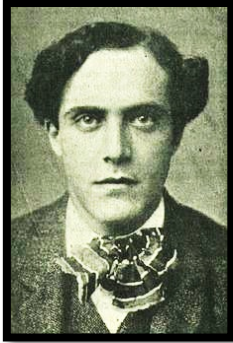
¹¹⁶⁷ ARGUS. «Libros y revistas». *La Vanguardia* (7 octubre 1925), p. 19.

¹¹⁶⁸ ARGUS. «Libros y revistas». *La Vanguardia* (5 desembre 1925), p. 19.

¹¹⁶⁹ ARGUS. «Libros y revistas». *La Vanguardia* (8 octubre 1926), p. 15.

E. Allen; *El bolchevismo*, de Waldemar Gurian); i, per acabar, la biografia *Stalin*, escrita per Essad Bey.

* * *

Alfons Maseras i Galtés¹¹⁷⁰ (Sant Jaume dels Domenys, 1884 – Tolosa de Llenguadoc, 1939), escriptor, periodista i traductor. Inicia estudis de medicina, però els abandona per dedicar-se a la literatura. És així que reuneix una vasta producció en què destaca la novel·la (amb títols com *Edmon*, *L'adolescent* o *A la deriva*), la poesia (*Delírium* o *La llàntia encesa*), les obres teatrals (*L'hereu* o *Guerau i Marta*) o, també, la narració (*Contes fatídics* o *Sota el cel de París*). Com a periodista, s'especialitza en la crítica literària i l'artística, que publica en diaris i revistes com *Joventut*, *Catalunya Artística*, *La Veu de Catalunya* (n'esdevé el corresponçal a París), *Papitu* o *Diario de Barcelona*; a més, arriba a dirigir *Auba* i, coincidint amb el període estudiat, el parisenc *Le Courier Catalan*. Tenint en compte que diverses fons i estudis ja analitzen la figura de Maseras des de diversos prismes,¹¹⁷¹ en aquesta síntesi monogràfica em limito a presentar tot allò que té relació amb les traduccions que publica a Catalunya en format de llibre, especialment en el període 1923 - 1930. Dit això, durant les quatre primeres dècades del s. XX tradueix, ja sigui amb el nom real, ja sigui amb el pseudònim de Jaume dels Domenys, una cinquantena de volums (12 de literaris coincidint amb la dictadura de Primo de Rivera) majoritàriament al català, tot i que també a l'espanyol i, en una ocasió, al francès. Pel que fa a la temàtica d'aquestes traduccions, la majoria són de tipus literari (poesia, narrativa i, sobretot, títols teatrals), tot i que també s'hi troben assaigs, obres biogràfiques, llibres d'història o manuals de mitologia. Maseras treballa sovint del francès, si bé tradueix igualment originals escrits en espanyol, italià, català, anglès, portuguès, rus, occità o, fins i tot, flamenc.

Entre 1923 i 1930, empra el pseudònim de Jaume dels Domenys per signar quatre traduccions de prosa narrativa, tres de les quals apareixen al catàleg de la Llibreria Catalònia; es tracta d'originals en francès de Pierre Benoît (*Axelle*: 1929) i Maurice Maeterlinck (*La intel·ligència de les flors*: 1930), així com també d'un títol en portuguès de Camilo Castelo Branco (*La vídua del penjat*: 1930). La quarta traducció, un recull de narracions de Nikolai Gogol (*El capot. La fira de Sorotxintsi. La nit de Sant Joan. El nas*: 1929), passa a engruixir la nòmina de títols de l'editorial

¹¹⁷⁰ Síntesi a partir de: Bacardí i Godayol 2011; GEC [en línia]; Lafarga i Pegenaute 2009; base de dades d'aquesta recerca.

¹¹⁷¹ A tall de mostra, destaco Bacardí 2007 (145 – 156), Corretger 1995 i Fontcuberta 2003 (137 – 150).

5. Els traductors

Catalana. Ara amb el nom real, tradueix del francès una obra narrativa d'Honoré de Balzac (*El lliri de la vall*: Proa, 1929) i un recull de peces teatrals de Molière (*Tartuf. Don Juan. El misantrop*: Barcino, 1930),¹¹⁷² de l'anglès, un volum de narracions de John Galsworthy (*El jueu errant. Un cop de cap. Uns treballadors. L'home mort. El pres*: La Novel·la Estrangera, 1924) i una obra de teatre de William Shakespeare (*Somni d'una nit d'estiu*: Barcino, 1929); i, del català al francès, el text d'una peça musical de Jaume Pahissa (*El bastó*: Unión Musical Española, 1925). Per últim, participa amb Teodor Llorente i Fernando Maristany en la traducció a l'espanyol d'una selecció de poemes de Joan Alcover (*Las mejores poesías [líricas]*: Cervantes, 1923) i, amb Rossend Llates, en la d'una novel·la de Lev Tolstoi (*Resurrecció*: Proa, 1928).

La majoria d'aquests traduccions reben l'atenció de la premsa coetània, que en ocasions es refereix, ni que sigui de passada, a la tasca de Maseras. Així, el gener de 1930 Rafael Ramis Togores parla d'*Axelle* a la revista *La Nostra Terra*, si bé es limita a posar en dubte que Jaume dels Domenys sigui un nom autèntic («nom? Pseudònim») i, a més, a constatar que es tracta de la mateixa persona que ha traslladat el volum de narracions de Gogol publicat per l'editorial Catalana.¹¹⁷³ D'aquestes narracions, en parla també Maurici Serrahima el juliol de 1930 a *La Paraula Cristiana* (Barcelona); tanmateix, en l'extensa ressenya que dedica a l'autor rus i la seva obra, no valora en cap moment la qualitat de la traducció de Maseras.¹¹⁷⁴ Sí que mereix un mínim comentari valoratiu la traducció de *La intel·ligència de les flors*, objecte d'una ressenya a les pàgines de *La Nostra Terra* signada per E. P. l'abril de 1930; després de referir-se a «Jaume dels Domenys» (entre cometes per evidenciar que es tracta d'un pseudònim), no dubta a presentar-lo com «el traductor afortunat de Maeterlinck».¹¹⁷⁵ Igual de laconic es mostra Domènec Guansé a *Revista de Catalunya* quan, el 1929, destaca de *El lliri de la vall* la «difícil precisió» amb què Maseras ha traduït l'original.¹¹⁷⁶ Pel que fa a les *Rondalles* de Mistral, Valeri Serra Boldú els dedica unes línies el setembre de 1930 a *La Vanguardia* en què, després de constatar que han estat «*donosamente traducidas y prologadas por Alfonso*

¹¹⁷² Segons constato a la premsa, i com exposo més endavant en aquesta mateixa síntesi, el 1907 ja es representa *Don Juan* en traducció de Maseras; a més, el 1908 J. Horta imprimeix *Tartuf* en català, de nou traduït per Maseras.

¹¹⁷³ R.[AFAEL] R.[AMIS] T.[OGORES]. «Els llibres». *La Nostra Terra* (núm. 25, gener 1930), p. 29 – 31.

¹¹⁷⁴ SERRAHIMA, Maurici. «EL CAPOT, de Nicolau Gogol». *La Paraula Cristiana* (núm. 67, juliol 1930), p. 53 – 54.

¹¹⁷⁵ E. P. «Els llibres». *La Nostra Terra* (núm. 28, abril 1930), p. 144 – 149.

¹¹⁷⁶ GUANSÉ, Domènec. «Les lletres: traduccions». *Revista de Catalunya* (núm. 53, gener – febrer 1929), p. 104 – 105.

Maseras», explica que el volum ha estat publicat especialment per commemorar el centenari de l'autor occità.¹¹⁷⁷

Resulten especialment rellevants des del punt de vista de la traducció les ressenyes de les peces de Molière versionades per Maseras, això és, *Tartuf*, *El misantrop* i *Don Juan*. La primera, de novembre de 1907, apareix publicada a les pàgines del setmanari satíric barceloní *L'Avi* i porta la signatura de M. Farran; basada en una primera versió del text de 1907 en què participa també J. Prat Gaballí (així ho constata Farran), situa el focus d'atenció en l'escenografia de l'obra, fins al punt que, de la traducció, només en destaca que «era força cuidada, lo que valgué molts aplausos per ells [Maseras i Prat]». ¹¹⁷⁸ Molt més crítics es mostren els redactors de *La Escena Catalana* pocs dies després en un article sense signar; no dubten a afirmar que «aquesta obra resulta una cosa pàl·lida i trontollanta», i retreuen als traductors que s'hagin permès «suprimir algunes escenes» i «arranjar-ne d'altres». A tot això, cal afegir-hi «un llenguatge de poca experiència escènica –si bé literari a estones». En conclusió, no auguren un futur gaire prometedor a Maseras i Prat: «dits senyors traductors no agafaran gaire nom per aquest camí». ¹¹⁷⁹ Resulta interessant comprovar que l'octubre de 1908, encara no un any després, *La Escena Catalana* (en una ressenya dedicada a *Tartuf*) percep d'una manera totalment diferent la figura de Maseras, a qui reconeix un «bon gust literari [...] per a no dubtar de que la traducció de què'ns ocupem sigui digna d'elogi». ¹¹⁸⁰ Pocs dies després *La Il·lustració Catalana* confirma aquesta percepció quan assegura que Maseras ha teixit «una bonica versió del famós *Tartuf*». ¹¹⁸¹ En la mateixa línia es pronuncien Farfarelló (pseudònim de Rafael Marquina) a *La Publicidad* (parla d'una «*espléndida traducción de la obra deliciosa de aquél delicioso Molière*») ¹¹⁸² i, finalment, Flirt al setmanari barceloní *Metralla* («l'Alfons Maseras acaba de fer un gran bé a les lletres catalanes»). ¹¹⁸³ Pel que fa a *El Misanthrop*, vull destacar l'article que, el gener de 1922, el mateix Alfons Maseras li dedica a *La Veu de Catalunya*: tot i que en cap moment es refereix a la seva traducció (aleshores ja havia estat representada, segons es desprèn de l'article), no dubta a destacar el valor de l'original de Molière dins la literatura i, especialment, dins del gènere teatral. ¹¹⁸⁴ Tanco el comentari de les traduccions de Molière amb una ressenya referida al volum publicat per Barcino el 1930 i que

¹¹⁷⁷ SERRA I BOLDÚ, Valeri. «Bibliografía folklórica: narraciones populares». *La Vanguardia* (9 setembre 1930), p. 7.

¹¹⁷⁸ FARRAN, M. «Balleruga teatral». *L'Avi* (núm. 61, 6 novembre 1907), p. 4.

¹¹⁷⁹ «Estrenos de la semana». *La Escena Catalana* (núm. 58, 9 novembre 1907), p. 2 – 3.

¹¹⁸⁰ «Llibres rebuts». *La Escena Catalana* (núm. 106, 10 octubre 1908), p. 5.

¹¹⁸¹ «Publicacions rebudes». *La Il·lustració catalana* (núm. 281, 18 octubre 1908), p. 699.

¹¹⁸² FARFARELLÓ. «Los libros». *La Publicidad* (27 octubre 1908), p. 1.

¹¹⁸³ FLIRT. «Tartuf». *Metralla* (núm. 91, 12 novembre 1908), p. 3.

¹¹⁸⁴ MASERAS, Alfons. «El Misanthrop». *La Veu de Catalunya* (18 gener 1922), p. 6.

5. Els traductors

conté tots tres títols. Signada per Domènec Guansé amb les inicials D. G., apareix a la secció bibliogràfica de *Revista de Catalunya*, i destaca la «lloable norma de fidelitat i de perfecció literària» amb què estan resoltes les traduccions, alhora que puntualitza que estan fetes «més amb la intenció de servir als lectors, que de tenir una eficàcia escènica».¹¹⁸⁵

Deixo de banda Molière per centrar-me en les ressenyes del *Somni d'una nit d'estiu*, les darreres que aportaré en aquesta síntesi monogràfica. La primera, de Just Cabot, apareix a les pàgines de *La Publicitat* el juliol de 1929; després de constatar que «Alfons Maseras ens ha donat una nova versió del *Somni d'una nit d'estiu*» escrita «també en vers», en destaca els «pocs sacrificis a la literalitat» que presenta, «llevat dels que sovint ha exigit la versificació».¹¹⁸⁶ La segona valoració, de Ramon Esquerra, forma part d'un extens article que el crític i traductor dedica a la recepció de Shakespeare a Catalunya, i apareix publicada el primer semestre de 1935 a *La Revista*. Així, Esquerra retreu a Maseras el fet que «es pren moltes llibertats», si bé de seguida concedeix que la seva traducció està «feta en un estil elegant» i amb una «manca d'encarcament» que, en part, el disculpen d'haver-se separat tant de l'original. De fet, si es té en compte el públic popular al qual la traducció va destinada i, a més, que el text català manté l'essència de l'original, les llibertats que es pren el traductor semblen justificades:

Altrament, i tenint en compte el públic a què aquesta edició va destinada, el que no sigui d'una fidelitat escrupolosa està compensat per un manteniment de l'esperit poètic de l'obra, i no té la importància que tindria en una edició feta amb un criteri més científic.¹¹⁸⁷

Arriba el moment de cloure aquesta síntesi monogràfica amb la relació de traduccions que Maseras publica (en format llibre) fora del context en què s'inscriu aquesta recerca, començant per un estudi de Lluís Ulloa (*Noves proves de la catalanitat de Colom*) que, tot i aparèixer el 1927, no s'inscriu en els àmbits purament literaris. Abans de 1923, i dins del gènere teatral, trasllada obres de Silvio Pellico (*Francesca de Rímini*) i Voltaire (*L'indiscret*); participa, a més, en l'edició i traducció de dos reculls poètics de Hrand Nazariantz i Joan Maragall (es tracta de dos números de *Las mejores poesías [líricas] de los mejores poetas*);¹¹⁸⁸ trasllada assaigs de Francesco Severio Nitti (*La población y el sistema social*) i Eugeni d'Ors

¹¹⁸⁵ D.[OMÈNEC] G.[UANSÉ]. «Els llibres: traduccions». *Revista de Catalunya* (núm. 33, 10 novembre 1930), p. 376 – 378.

¹¹⁸⁶ CABOT, Just. «Les lletres. Shakespeare: "El somni d'una nit d'istiu"». *La Publicitat* (23 juliol 1929), p. 5.

¹¹⁸⁷ ESQUERRA, Ramon. «Shakespeare a Catalunya». *La Revista* (gener – juny 1935), p. 106.

¹¹⁸⁸ En la traducció del volum dedicat a Maragall, hi participen, a més, Enrique Díez Canedo, Luis Fernández Ardavín, José Gálvez, Gloria García Giner, Fernando Maristany, Eduard Marquina i Matilde Ras.

(*Glosas: páginas del Glosario de Xenius*) i, per últim, un recull de *Contistes francesos* i una novel·la de J. Pin i Soler (*Rosa mística*).

És, però, a partir de 1930 que es mostra més actiu, principalment dins del camp de la traducció teatral, amb versions de Gabriel Boissy (*Estances del mortal somriure*) i, per damunt de tot, Molière (vuit volums que contenen *Les trapelleries de Scapin*; *El casament per força*; *El sicilià*; *L'atabalat*; *L'Escola dels marits*; *L'escola de les mullers*; *Crítica de l'escola de les mullers*; *Jordi Dandin*; *Les dones sàvies*; *Les precioses ridícules*; *La comtessa d'Escarbanys*; *Don Garcia de Navarra*; *El senyor de Pourceaugnac*; *El metge per força*; *L'amor metge*; *El malalt imaginari*; *Amfitrió*; *Psiqué*; *Melicerta*; *Pastoral còmica*; *L'impromptu de Versalles*; *El burgès gentilhome*; *L'avar*; *Els enfadosos*; *Sganarelle*; *El despit amorós*; *La princesa d'Èlida*; *Els pretendents magnífics*). Pel que fa a la poesia, participa en la traducció de reculls d'Emilia Bernal (*Poemes*),¹¹⁸⁹ Manuel de Cabanyes (*Poesies completes*),¹¹⁹⁰ Giacomo Leopardi (*Primer centenari de Giacomo Leopardi: A Silvia. Il sabato del villaggio; Cants*), Alfred de Musset (*Les nits i altres poemes*), Ada Negri (*El diner*) i Teixeira de Pascoaes (*Teixeira de Pascoaes*).¹¹⁹¹ Cultiva també la traducció narrativa, amb títols de John Galsworthy (*L'homenet*), Marc Chadourne (*Vasco*), Alexandre Dumas fill (*La dama de les camèlies*: la signa amb el pseudònim de Jaume dels Domenys), August Snieders (*El caçador de llops*: signada, de nou, com a Jaume dels Domenys) i Émile Zola (*Germinal*). Per últim, tradueix diversos títols biogràfics o històrics de Francesc Aragó (*Història de la meva joventut*), Antoni de Capmany (*L'antiga marina de Barcelona*; *Els antics oficis de Barcelona*; *L'antic comerç de Barcelona*: empra el pseudònim de Jaume dels Domenys per signar tots tres títols) i Giuseppe Portigliotti (*Los Borgia*; *Alejandro VI*; *Lucrecia*; *César*); dues obres de Pau Piferrer dedicades, respectivament, a Barcelona i Catalunya (*Records i belleses de Barcelona*; *Records i belleses de Catalunya*: són traduccions signades amb el pseudònim de Jaume dels Domenys); un parell d'assaigs de Bonaventura Carles Aribau (*Arts i política: assaigs diversos extrets de El Europeo*: Maseras la signa com a Jaume dels Domenys) i F. A. Schmid (*Suïssa: democràcia i federalisme*); un manual de mitologia d'Émile Genest (*Figures i llegendes mitològiques*) i, com a punt i final, un recopilatori de textos musicats per Jaume Pahissa (*Obres del mestre Pahissa*).

* * *

¹¹⁸⁹ Hi participen d'altres traductors.

¹¹⁹⁰ N'assumeix també l'edició.

¹¹⁹¹ N'assumeix també l'edició.

5. Els traductors

Juan Mateos de Diego¹¹⁹² (1865 – ?), frare de l'orde de Sant Agustí, científic i traductor. Tot i que no apareix en els reculls biogràfics habituals, la consulta de la premsa de l'època permet afirmar que pertany a l'estament religiós i que destaca com a estudiós de la història. Així, el 1914 diverses publicacions periòdiques (cito a tall d'exemple les madrilenyes *ABC*¹¹⁹³ i *El Imparcial*¹¹⁹⁴) publiquen una pàgina publicitària de l'editorial Sopena amb motiu de l'aparició de la *Historia del Mundo en la Edad Moderna*; dins l'anunci s'esmenta la participació del reverend barceloní Juan Mateos de Diego en la redacció de tres volums dedicats a Amèrica. A més, Modesto González Velasco confirma el perfil religiós de Mateos de Diego en una intervenció al simposi «La Ciencia en el Monasterio del Escorial (1993)»,¹¹⁹⁵ durant la qual, a banda de situar-lo dins l'orde de Sant Agustí, en destaca la faceta de científic, que cultiva de 1892 a 1902 com a redactor en les pàgines de la revista *La Ciudad de Dios* i, a més, amb títols de l'àmbit de les matemàtiques com ara *La hora decimal y la novísima división de la conferencia* (1902), *Sobre la continuidad del campo de los números reales* (1904) o *Continuidad de la serie numérica real y concepto moderno de los números irracionales* (1905). Pel que fa al seu vessant de traductor per al sector editorial, és actiu durant les primeres quatre dècades del segle XX, en què traslladà una quinzena de títols narratius (set entre 1923 i 1930), principalment de l'anglès i el francès i sempre a l'espanyol.

Durant la primera dictadura del segle XX, tradueix de l'anglès a l'espanyol i per a diversos segells editorials sis novel·les de Robert Hugh Benson (*Los sentimentales*: Gustavo Gili, 1925), Joseph Conrad (*Alma rusa* i *Nostramo*: Montaner y Simón, 1925 i 1927 respectivament), Charles James Louis Gilson (*La pagoda de cristal* i *El dios Leopardo*: Seix y Barral, 1927 i 1930) i K. Tynan (*Kitty*: Eugenio Subirana, 1924). Publica, a més, una traducció en vers de *El Paraíso perdido* de John Milton (Ibèrica, 1924) que, de fet, és una segona edició de la que ja havia aparegut el 1914.

A l'hora de resseguir la recepció d'aquestes traduccions a la premsa coetània, trobo una nota informativa de 1925 publicada a *La Vanguardia* en què Montaner y Simón informa de l'adquisició dels drets exclusius de traducció i publicació a l'espanyol de l'obra de Joseph Conrad:

¹¹⁹² Síntesi a partir de: Base de dades d'aquesta recerca.

¹¹⁹³ «Historia del Mundo en la Edad Moderna». *ABC* (4 abril 1914), p. 16.

¹¹⁹⁴ «Historia del Mundo en la Edad Moderna: Detalles interesantes». *El Imparcial* (9 abril 1914), p. 6.

¹¹⁹⁵ GONZÁLEZ VELASCO, Modesto. «Investigación científica de los Agustinos sobre el entorno escurialense». *La ciencia en el Monasterio del Escorial: actas del Simposium* (1993), p. 451 – 500.

*Nuestra casa ha adquirido los derechos exclusivos y a perpetuidad de traducción y publicación en castellano, de todas las obras de José Conrad, que irá ofreciendo al público hispanoamericano en esmeradas ediciones populares.*¹¹⁹⁶

Tenint en compte aquesta informació, sembla clar que, tot i que no se n'esmenta el nom, Montaner y Simón confia la tasca pionera de traduir Conrad a Juan Mateos de Diego: tanmateix, no trobo cap ressenya que entri a valorar la seva feina, ni amb les obres de Conrad, ni amb la resta.

Fora del període estudiat, ja és actiu abans de 1923: a banda de la traducció de Milton ja esmentada, tradueix títols de Robert Hugh Benson (*El amo del mundo*), Henry Bordeaux (*Noviazgo de prueba*), Charles Darwin (*Diario de viaje de un naturalista alrededor del mundo*), Charles James Louis Gilson (*La golondrina*), Eugénie de Guérin (*Diario y fragmentos*) i Jean de la Brète (*Mi párroco y mi tío*). A partir de 1930, encara el trobem en els catàlegs editorials i bibliogràfics com a traductor de Joseph Conrad (*Bajo las miradas de Occidente*) i, de nou, Charles James Louis Gilson (*El nenúfar escarlata* i *Los dioses del fuego*).

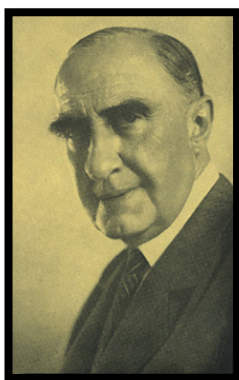
* * *

M. de M. Inicials de Manuel de Montoliu i de Togores.

* * *

P. Montclar. Pseudònim de Manuel Gonzàlez i Alba.

* * *

Manuel de Montoliu i de Togores¹¹⁹⁷ (Barcelona, 1877 – 1961). Crític, historiador literari i traductor. Cursa estudis de filosofia i lletres a Barcelona i es doctora el 1903 a Madrid. Professor de literatura a la Universitat de Barcelona, com a autor cultiva la poesia, el teatre i la crítica literària. Diverses fonts contrastades en desenvolupen el perfil biogràfic, professional i literari,¹¹⁹⁸ fet pel qual em centraré en la seva faceta de traductor, que cultiva durant la primera meitat del s. XX amb una quarantena de títols (8 de literaris o sobre literatura entre 1923 i

¹¹⁹⁶ «Biblioteca de Novelas Selectas: Novedad literaria». *La Vanguardia* (26 juliol 1925), p. 4.

¹¹⁹⁷ Síntesi a partir de: Bacardí i Godayol 2011; GEC [en línia]; Lafarga i Pegenaute 2009; base de dades d'aquesta recerca.

¹¹⁹⁸ Ardolino 2007, 9 – 36; Cerdà 1983, 22 – 29; Fontcuberta 2007, 333 – 344; Malé 2007, 79 – 94; Pòrtulas 2003, 273 – 280.

5. Els traductors

1930). Montoliu, que considera la traducció una activitat vital per tal que el país no s'aïlli dels moviments intel·lectuals presents en l'Europa del moment,¹¹⁹⁹ tradueix sempre per a segells editorials barcelonins un bon nombre d'obres literàries (hi destaquen diversos clàssics en llatí) i, en menor mesura, assaigs biogràfics i sobre crítica literària. Pel que fa a les combinacions lingüístiques, treballa directament del llatí, l'alemany, el francès, l'anglès, l'italià i, fins i tot, el danès¹²⁰⁰ al català i l'espanyol.

Durant la dictadura de Primo de Rivera, desenvolupa gran part de la seva tasca a l'espanyol. Tradueix de l'alemany i per a Labor Alexander Brückner (*Historia de la literatura rusa*: 1929) i Karl Vossler (*Historia de la literatura italiana*: 1925; reeditada el 1930); també aporta al catàleg de Cervantes un assaig de Joseph Vendryes (*El lenguaje*: 1925; traducció conjunta amb Josep M. Casas de 1925) i dos títols literaris de Jens Peter Jacobsen (*Mogens*: 1923; *María Grubbe*: 1927). En aquests dos darrers casos treballa directament del danès, segons constaten les cròniques periodístiques del moment,¹²⁰¹ i emprà les inicials M. de M. per signar la feina. Pel que fa al català, tradueix per a la Fundació Bernat Metge dos volums de Quint Curci (*Història d'Alexandre el Gran*: 1925 i 1926) i un de Corneli Nepos (*Vides d'homes il·lustres*: 1923). He pogut trobar diverses ressenyes en la premsa de l'època que valoren la tasca de Montoliu a l'hora de traduir aquests títols. El que mereix més atenció és, sens dubte, *Vides d'homes il·lustres*: en un article sense signar, *La Revista* destaca que la traducció de Montoliu és «un veritable model de prosa catalana moderna, sense cenyir-se tant a l'original, tot i no haver-hi el perill d'interpretacions a sortejar»; a més, explica que això és possible gràcies a la «fàcil resolució» del contingut de l'obra de Corneli Nepos, que permet afrontar-ne la traducció des d'un punt de vista «més fidel a la puritat del nostre verb, sobretot en la sintaxi».¹²⁰² *La Veu de Catalunya* no es queda enrere a l'hora d'analitzar la versió catalana del títol de Nepos; en primer lloc, valora de forma genèrica la tasca de Montoliu i en destaca el pròleg que ha escrit per a l'obra:

La traducció, feta amb gran cura pel senyor M. de Montoliu, va precedida d'un estudi preliminar, obra del mateix traductor, en el qual estudia les principals i més interessants qüestions sobre l'obra de Corneli Nepos.

A continuació, informa que, a l'hora d'establir el text, Montoliu ha tingut en compte les diverses edicions fetes del llibre, sobretot la d'Oxford, a càrrec d'E. O. Windstedt. Per últim, constata el següent:

¹¹⁹⁹ Vegeu Montoliu 1908, 569 – 573.

¹²⁰⁰ En el cas del danès, així ho confirma una ressenya literària apareguda a *La Voz* el 22 de juliol de 1927 (p. 5).

¹²⁰¹ Vegeu la nota anterior.

¹²⁰² «Els llibres». *La Revista* (núm. 187 – 188, 1 – 16 juliol 1923), p. 135 – 137.

La versió ha estat sotmesa a l'examen i revisió del professor senyor Balcells, com a llatínia, el qual també ha contribuït a la fixació del text, i del senyor Estelrich, director de la Fundació Bernat Metge.¹²⁰³

Al seu torn, Cristòfor de Domènec assegura, de nou a les pàgines de *La Veu de Catalunya*, que «un servei semblant al que es proposava Corneli Nepos pels romans, podria fer als catalans la correcta, escaient i fidel traducció de Manuel de Montoliu».¹²⁰⁴ Vull citar, també, el breu comentari a *D'Ací d'Allà* que X. destina a la traducció, feta, segons ell, «amb destra mà i de manera elegant i precisa».¹²⁰⁵

Diverses ressenyes parlen de la *Història d'Alexandre el Gran*. Resulta especialment rellevant la que *La Veu de Catalunya* dedica a recollir les valoracions que les publicacions internacionals fan de la traducció de Montoliu: A. Taccone assegura que és «bona i fluïda»; el suplement literari de *The Times* destaca que «el text original ha estat escrupolosament revisat a la vista dels darrers estudis», i que «la traducció és clara i acurada»; el Dr. C. F. Lehmann-Haupt, director de la revista alemanya d'història antiga *Klio*, celebra la «bella impressió» que li ha causat la versió catalana de l'obra.¹²⁰⁶ Encara a *La Veu de Catalunya*, i passats només uns mesos, es publica una extensa ressenya del segon volum de l'obra que, tanmateix, passa de puntetes sobre la qualitat del text en català: «La traducció, clara i llisquent, és deguda al Dr. Manuel de Montoliu».¹²⁰⁷ Domènec Guansé se suma als elogis a aquest segon volum de l'obra dins les pàgines de *Revista de Catalunya*, i posa l'èmfasi en el fet que Montoliu hi ha posat «la mateixa cura que en la traducció del primer».¹²⁰⁸ Altres revistes com *El Borinot*¹²⁰⁹ o *La Paraula Cristiana*¹²¹⁰ comenten el títol de Quint Curci, però no arriben a aprofundir en la traducció.

*La Ilustración Financiera*¹²¹¹ i *La Voz*¹²¹² (publicacions madrilenyes en tots dos casos) dediquen una ressenya pràcticament idèntica¹²¹³ a *El lenguaje* en què, obertament, s'assevera que la versió a l'espanyol de l'obra era necessària: «*En España hacía falta una obra que ofreciera una idea general de la lingüística, y El lenguaje es la primera que se publica en nuestro idioma*». De

¹²⁰³ «Notes bibliogràfiques: C. Nepos, Vides d'homes il·lustres». *La Veu de Catalunya* (19 juny 1923), p. 6.

¹²⁰⁴ DOMÈNEC, Cristòfor de. «Les primeres edicions de la Fundació Bernat Metge (IV)». *La Veu de Catalunya* (2 octubre 1923), p. 6.

¹²⁰⁵ X. «Els llibres». *D'Ací d'Allà* (vol. 12, núm. 68, agost 1923), p. 632 – 634.

¹²⁰⁶ «La F.M.B. a l'estranger». *La Veu de Catalunya* (21 juliol 1926), p. 5.

¹²⁰⁷ «Fundació Bernat Metge: La Història d'Alexandre (volum segon)». *La Veu de Catalunya* (14 octubre 1926), p. 5.

¹²⁰⁸ GUANSÉ, Domènec. «Les Lletres». *Revista de Catalunya* (desembre 1926), p. 654 – 664.

¹²⁰⁹ «Llibres i lletrers». *El Borinot* (núm. 150, 7 octubre 1926), p. 7.

¹²¹⁰ BERTRAN I PIJOAN, L. «Els llibres de l'any 1926: clàssics grecs i llatins». *La Paraula Cristiana* (núm. 26, febrer 1927), p. 118 – 119.

¹²¹¹ «Bibliográficas». *La Ilustración Financiera* (4 març 1925), p. 10.

¹²¹² «Revista de libros: La evolución de la humanidad». *La Voz* (13 desembre 1925), p. 4.

¹²¹³ Aquesta coincidència em porta a aventurar que el contingut de la ressenya prové directament de l'editorial responsable de la publicació del llibre.

5. Els traductors

fet, l'única diferència destacable entre aquestes ressenyes és que la de *La Voz* dedica un petit paràgraf a presentar els traductors de l'obra i a valorar-ne, amb un únic adverb, la tasca:

El lenguaje ha sido hábilmente traducido por el profesor de la Universidad de Barcelona D. Manuel de Montoliu y por el exalumno del Seminario Románico de la Universidad de Bonn don José M. Casas.

De *María Grubbe*, se'n parla a *La Voz* i *La Vanguardia*. El diari madrileny assegura que l'obra ha estat traduïda directament del danès, i destaca que «*su técnica es maravillosa y su estilo de una viveza y de una jugosidad que excede a toda ponderación*».¹²¹⁴ Tot i que en cap moment s'esmenta el nom de Montoliu, si es té en compte que la valoració parteix de la versió en espanyol de l'obra, no és agosarat concedir aquests honors tècnics i estilístics al traductor. No m'estendré en la ressenya a *La Vanguardia* perquè segueix pràcticament la mateixa línia que la de *La Voz*; el diari barceloní, això sí, fa constar M. de M. com a traductor del llibre.¹²¹⁵ *El Sol*¹²¹⁶ i *Revista Católica de Cuestiones Sociales*¹²¹⁷ (publicacions madrilenyes en tots dos casos) s'ocupen d'*Historia de la literatura rusa*: tanmateix, si bé en subratllen l'interès, no dediquen cap comentari a la traducció. Finalment, considero indispensable dedicar unes línies a l'article de *La Veu de Catalunya* que el mateix Manuel de Montoliu dedica a Karl Vossler, autor de *Historia de la literatura italiana*, amb motiu de la seva estada a Barcelona. Comença informant de les dues conferències que Vossler pronunciarà a la ciutat i, seguidament, n'esmenta les obres més rellevants, entre les quals no dubta a situar *Historia de la literatura italiana*: considera que és un «joiell d'imponderable valor», i afirma haver tingut «el gran honor d'haver estat el primer d'haver-lo fet conèixer entre nosaltres».¹²¹⁸

Ja per cloure aquesta síntesi monogràfica, i pel que fa a l'activitat traductora de Montoliu fora del període estudiat, vull destacar l'aportació que, el 1908, fa al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, i que constitueix tot un al·legat a favor de les traduccions i la necessitat que se'n facin.¹²¹⁹ Sigui com vulgui, és coincidint amb les dues primeres dècades del s. XX (concretament fins a 1921) que es mostra més actiu, amb una vintena de versions de l'alemany, el francès, l'anglès, l'italià i el llatí publicades en editorials i col·leccions barcelonines; es tracta d'originals de Dante Alighieri (*La vida nova*), Léon Brunschvicg (*La filosofia d'Henri Poincaré*), François-René de Chateaubriand (*Atala*), Charles Dickens (*La casa*

¹²¹⁴ «Revista de libros». *La Voz* (22 juliol 1927), p. 5.

¹²¹⁵ «Libros y revistas». *La Vanguardia* (26 agost 1927), p. 11.

¹²¹⁶ J. L. «Revista de libros: Historia literaria». *El Sol* (12 octubre 1929), p. 2.

¹²¹⁷ CASTROVIEJO, Armando. «Sección Bibliográfica». *Revista Católica de Cuestiones Sociales* (noviembre 1929), p. 32 – 37.

¹²¹⁸ MONTOLIU, Manuel de. «Un hoste il·lustre: el professor Carl Vossler». *La Veu de Catalunya* (1 abril 1929), p. 7.

¹²¹⁹ Montoliu 1908, 569 – 573.

por alquiler), Anatole France (*El manuscrit d'un metge de poble: contes i narracions*), Gustav Frenssen (*Jörn Uhl*; en fa la traducció al català i a l'espanyol), Nathaniel Hawthorne (*Contes extranyos*), David Irvine (*L'anell del Nibelung de Wagner y les condicions de l'humanitat ideal*), Erich Ludendorff (*Mis recuerdos de la guerra: 1914 – 1918*), Molière (*Les precioses ridícules*), Corneli Nepos (*Liber de excellentibus ducibus exterarum gentium*), Friedrich Nietzsche (*Nietzsche: las mejores poesías líricas de los mejores poetas*), Blaise Pascal (*Pensaments*), John Ruskin (*Els lliris del jardí de la reina*), Hermann Sudermann (*La felicitat en un racó*), Karl Vossler (*Positivisme i idealisme en la ciència del llenguatge*) i Oscar Wilde (*Noveletes: El crim de Lord Artur Savile. El príncep feliç. El rossinyol i la rosa; i altres*). A partir de 1930, signa traduccions de Jacques Bénigne Bossuet (*Discurso sobre la historia universal*), Quint Curci (el tercer volum d'*Història d'Alexandre el Gran*; amb Josep Vergés), Pierre Loti (*Ramuncho*), Silvio Pellico (*Los deberes de los hombres*), Adalbert Stifter (*Alta selva*), Georg Timpe (*Descanso en el camino*) i Oscar Wilde (*El fantasma de Canterville*). El punt i final el posen quatre antologies poètiques sense datar dedicades a Johann Wolfgang von Goethe (*Goethe: las mejores poesías líricas de los mejores poetas*), Friedrich Hölderlin (*Hölderlin: las mejores poesías líricas de los mejores poetas*), Eduard Mörike (*Mörike: las mejores poesías líricas de los mejores poetas*) i Novalis (*Novalis: las mejores poesías líricas de los mejores poetas*).

* * *

Bernat Montsià. Pseudònim de Cèsar August Jordana i Mayans.

* * *

María Luz Morales¹²²⁰ (La Corunya, 1889 – Barcelona, 1980), periodista, escriptora i traductora. La informació biogràfica i professional continguda en aquesta síntesi monogràfica procedeix de fonts enciclopèdiques i de la semblança que, amb motiu de la seva mort, *La Vanguardia* dedica a Morales el setembre de 1980,¹²²¹ a més, diversos estudis n'analitzen el perfil literari i periodístic,¹²²² fet pel qual opto per oferir-ne dades biogràfiques i professionals bàsiques i centrar-me sobretot en el seu perfil de traductora. De ben jove es trasllada a Barcelona, on s'inicia

¹²²⁰ Síntesi a partir de: Enciclopedia universal ilustrada; Lanza 1953, 617, 70; base de dades d'aquesta recerca.

¹²²¹ «Ha muerto María Luz Morales». *La Vanguardia* (23 setembre 1980), p. 33.

¹²²² A continuació n'esmento una mostra: Filgueira 1970, 608 – 610; Rodrigo 1996, 203 – 214; Hurtado 2006, 43 – 56; Santa-Maria i Tur 2012, 241 – 254; Servén 2012; Servén 2013, 366 – 372.

5. Els traductors

com a periodista a les pàgines de la revista *El hogar y la moda* (n'acaba sent la directora). El 1924 comença a treballar com a redactora a *La Vanguardia*, per a la qual escriu articles de crítica cinematogràfica i teatral sota el pseudònim de Felipe Centeno. Paral·lelament, del 1926 al 1931 col·labora al diari madrileny *El Sol*. Coincidint amb l'esclat de la Guerra Civil, Morales assumeix durant uns quants mesos la direcció de *La Vanguardia*; el diari barceloní ho relata l'agost de 1936 en una breu nota informativa sense títol ni signatura:

LA VANGUARDIA, de acuerdo con la tendencia social y económica que inspira al Gobierno de Cataluña, se halla actualmente controlada por un Comité Obrero, integrado por representantes de la Redacción, Talleres, Administración y demás secciones de la misma.

*Entre los acuerdos que en los primeros momentos adoptó este Comité, figura el de nombrar para los cargos de Director y Administrador, a los compañeros María Luz Morales y Carmelo Avellá, respectivamente.*¹²²³

Després de ser destituïda i inhabilitada com a periodista un cop acabada la guerra, el 1948 s'integra a la redacció del *Diari de Barcelona* per encarregar-se, fins al final de la seva trajectòria professional, de la crítica teatral. Fora de l'àmbit periodístic, desenvolupa tasques en el sector editorial. Així, s'encarrega de la direcció de l'enciclopèdia *Universitas* de Salvat i participa en la fundació de l'editorial Surco. Pel que fa al vessant d'escriptora, bàsicament produeix volums de contes i llegendes, amb títols com ara *Trovas de otros tiempos*; sigui com vulgui, la seva tasca li reporta la concessió de diversos premis, entre els quals destaco el Premi Nacional de Teatre (1962), el Premi d'Ors (1970) o el Llaç d'Isabel la Catòlica (1971). Ja com a traductora, treballa individualment i també en col·laboració amb d'altres traductors, com ara Ricardo Baeza, Ramon Oliva i, sobretot, Zoé Godoy, la seva cosina germana.¹²²⁴ Des d'aproximadament 1914 i fins a morir trasllada, sempre a l'espanyol, prop de 90 títols (19 de literaris durant el període estudiat); es tracta d'originals majoritàriament en francès i anglès, però també alemany, català, italià, portuguès i grec. Tot i que una bona part pertanyen a l'àmbit de la literatura (sobretot narrativa infantil i juvenil i, residualment, teatre), la presència de títols biogràfics i històrics també té un pes considerable dins la producció traductora de Morales.

Situo el focus d'atenció en les traduccions literàries que Morales signa entre 1923 i 1930, 19 en total. Sis d'aquestes versions, totes de l'anglès, porten també la signatura de Zoé Godoy: són títols de Florence Louisa Barclay (*El Rosario*: Sociedad General de Publicaciones, 1923), James Oliver Curwood (*El caballero del valor*: Juventud, 1928), George Gibbs (*La puerta cerrada*:

¹²²³ [Nota informativa sense títol ni signatura]. *La Vanguardia* (7 agost 1936), p. 3.

¹²²⁴ Li dedico una síntesi monogràfica en aquest capítol.

Sociedad General de Publicaciones, 1923; *El camino prohibido*: Sociedad General de Publicaciones, 1926), Mary Roberts Rinehart (*El hombre de la litera número 10*: Edita, 1929) i Berta Ruck (*Corazones que no se encuentran*: Sociedad General de Publicaciones, 1924). També de l'anglès, tot i que ara a títol individual, Morales signa la traducció d'obres de James M. Barrie (*Peter Pan y Wendy*: Juventud, 1925; *Aventuras de Peter Pan*: Juventud, 1930), Peter Bernard Kyne (*La cuesta encantada*: Juventud, 1926; la mateixa editorial en publica una reedició el 1930) i Rafael Sabatini (*Scaramouche*: Seguí, 1928). Pel que fa a autors en francès, Morales tradueix títols de Mathilde Alanic (*Deber de hijo*: Juventud, 1924; el segell barceloní en publica una reedició el 1930), Champol (*El marido de Aurora*: Sociedad General de Publicaciones, 1924), Jean de La Brête (*Un vencido*: Sociedad General de Publicaciones, 1924) i Charles Perrault (*Cuentos de Perrault*: Araluce, 1927; Morales adapta aquest títol al públic infantil). Completen la llista tres originals en portuguès de Júlio Dinis editats per la Sociedad General de Publicaciones (*La mayorazga de los Cañaverales*: 1925; *Una familia inglesa*: 1926; *Los hidalgos de la casa morisca*: 1923, reeditat el 1924 i el 1926), un recull de textos de Sòfocles adaptats als infants (*Historias de Sófocles*: Araluce, 1927) i, per últim, un volum de contes dels germans Grimm (*Cuentos de Grimm*: Araluce, 1926).

Arribat a aquest punt, ressegueixo la recepció d'aquestes traduccions en la premsa de l'època.¹²²⁵ El novembre de 1925 Argus parla de *La mayorazga de los Cañaverales* a la secció «Libros y revistas» de *La Vanguardia*, i destaca el fet que «*María Luz Morales ha puesto su exquisita sensibilidad y su técnica literaria a contribución del libro, haciendo de él una bella traducción*».¹²²⁶ És novament Argus qui, el març de 1926, signa la ressenya de *Peter Pan y Wendy* a la mateixa secció de *La Vanguardia*; la valoració que fa de la traducció de Morales torna a ser d'allò més positiva, i no dubta a afirmar que «*es un esfuerzo de lealtad a las mayores dificultades del léxico, resueltas con dominio de este género de labor ardua, y conservando la fluidez y naturalidad del original*».¹²²⁷ La resta de títols apareixen anunciats en diverses publicacions periòdiques coetànies (principalment a *La Vanguardia*), però en cap moment se'n valora la traducció. Per últim, resulta destacable el cas de *Scaramouche*: no n'he pogut trobar cap ressenya traductològica en les fonts consultades, però constato que *La Vanguardia* publica el text de María Luz Morales en el seu fulletó entre el 9 d'octubre i el 14 de desembre de 1928.

¹²²⁵ Obvio les traduccions fetes conjuntament amb Zoé Godoy pel fet que ja n'estudio la recepció en la síntesi monogràfica que dedico a aquesta traductora en aquest mateix capítol.

¹²²⁶ ARGUS. «Libros y revistas». *La Vanguardia* (19 novembre 1925), p. 23.

¹²²⁷ ARGUS. «Libros y revistas». *La Vanguardia* (17 març 1926), p. 17.

5. Els traductors

Abandono el període 1923 – 1930 per completar l'inventari de traduccions en què participa María Luz Morales. Abans de la primera dictadura del s. XX, ja ha signat diverses adaptacions infantils d'obres de Ludovico Ariosto (*Orlando Furioso*), Johann Wolfgang von Goethe (*Historias de Goethe*), Homer (*La iliada o El sitio de Troya; La Odisea*), Friedrich Schiller (*Historias de Schiller*) i William Shakespeare (*Historias de Shakespeare*). Completa la llista una novel·la de Charles E. Pearce (*Los ojos de Alicia*) traduïda conjuntament amb Zoé Godoy.

Tanmateix, és a partir de 1930 que Morales inicia l'etapa més activa com a traductora. El gènere narratiu continua sent el més present, amb títols de Herbert Adams (*El mono de oro*), Vicki Baum (*Lo que los hombres nunca saben*), Xavier Benguerel (*Suburbio*), Alba de Céspedes (*Fuga: narraciones*), Suzanne Chantal (*La sirena herida*), Colette (*La casa de Claudina*), S. S. Van Dine (*El escarabajo sagrado*), George Eliot (*El molino junto a Floss*), John Galsworthy (*La cuchara de plata; Más allá*; la traducció del primer títol és conjunta amb Ricardo Baeza), Elinor Glyn (*El gran momento*), Louis Golding (*La calle de Magnolia*), Thomas Hardy (*Un grupo de nobles damas*), E. T. A. Hoffmann (*Coppelia*), Henry James (*La heredera*), María Mercedes Ortoll (*La novia de América*; traducció conjunta amb Zoé Godoy), Antonie François Prévost (*Historia de Manon Lescaut y del Caballero des Grieux*), Carles Riba (*Seis Juanes*) i Laurence Sterne (*Viaje sentimental por Yorick*). Sense abandonar la literatura, trasllada obres teatrals de J. M. Barrie (*Las medallas de Sara Dowey*) i Santiago Rusiñol (*El señor Esteve*), així com també un llibre infantil il·lustrat de Walt Disney (*Mickey cazador y Mickey taxista*).

Resulta rellevant la xifra de traduccions que Morales signa dins l'àmbit de la biografia i la història: em refereixo a títols d'Octave Aubry (*Bonaparte y Josefina; El rey de Roma*), Jean Capart (*Historia del Antiguo Oriente*), Robert Cohen (*Historia de Grecia*), Suzanne Chantal (*Historia de Portugal*), Tsui Chi (*Historia de China y de su civilización milenaria*), Élisabeth de Chimay (*Madame Tallien*), Anna Maria Dalí (*Salvador Dalí visto por su hermana*; traducció conjunta amb Ramon Oliva), Guglielmo Ferrero (*Historia de Roma*), Jean Louise Henriette Genet (*Memorias sobre la vida de María Antonieta, reina de Francia y de Navarra*), Louis Hourticq (*Historia de la escultura*), Leonardo Kociemski (*Cómo vivió Chopin en Mallorca*), Edouard Krakowski (*Historia de Rusia*), Pierre Lafue (*Historia de Alemania*), G. Lenôtre (*Reyes sin reino*), M. Luzscienski (*Historia de Polonia*), André Maurois (*Chateaubriand; Lyautey; Retrato de una actriz; Historia de Inglaterra; Los ingleses; Historia de Francia; Consejos de un joven francés que va a Inglaterra*), Mario Mazucchelli (*La emperatriz sin imperio: vida de la condesa de Castiglione*), Edouard Moreau (*Historia de la Iglesia*), Maria Rusiñol (*Santiago Rusiñol visto por su hija*), Ferran Soldevila (*Síntesis de historia de Cataluña*) i Maurice Vaussard (*Historia de Italia*). No m'oblido de diversos volums dedicats a la moda i les relacions socials

signats per Marcelle Auclair (*Diccionario de la belleza*), Max von Boehn (*La Moda*; es tracta d'una col·lecció de volums en la traducció dels quals participa, entre altres, María Luz Morales), Olive Richards Landers (*El libro de las niñas*) i André Maurois (*El profesor de matrimonios*), així com tampoc d'un títol filosòfic de Paul Foulquié (*El existencialismo*).

Tanco la síntesi amb cinc traduccions sense datar: es tracta d'una obra teatral de Jean Cocteau (*Edipo rey*) i de quatre adaptacions infantils d'Èsquil (*Historias de Esquilo*), Eurípides (*Historias de Eurípides*), Jonathan Swift (*Viajes de Gulliver a Liliput y Brobdingnac*) i Alfred Tennyson (*Historias de Tennyson*).

* * *

Alfons Nadal Bruno¹²²⁸ (Barbastre, Osca, 1888 – Barcelona, 1943), periodista, escriptor i traductor. A banda de contextualitzar-ne el naixement, la Gran Enciclopèdia Catalana n'aporta un brevíssim perfil vital i professional en què destaca les seves col·laboracions a *La Publicitat* com a contista i la seva producció novel·lística, tant en espanyol (*Místico amor humano* o *La santa pecadora*) com en català (*Josep II* o *La dona de l'aigua*). Ja de ben jove, i segons constata Josefina Cornejo (2011, en línia), Alfons Nadal abandona Barbastre i s'instal·la a Barcelona, on no triga a aprendre el català i a col·laborar en diverses publicacions periòdiques locals (abans ja he citat *La Publicitat*, però també trobem la seva signatura a *La Rambla*) mitjançant narracions breus i articles d'actualitat, sovint sobre política i opinió. Sempre compromès amb la causa catalanista, milita a Esquerra Republicana de Catalunya, i ingressa en el cos de funcionaris de la Generalitat durant la República. Amb l'entrada de les tropes franquistes a Barcelona el 1939, aquest activisme polític li suposa l'empresonament temporal i la inhabilitació d'exercir càrrecs administratius: tanmateix, ja es troba en l'etapa final de la seva vida, i no trigarà gaire anys a morir, tal com constata l'esquela publicada a *La Vanguardia* el novembre de 1943.¹²²⁹ Si hi ha, però, una faceta en què Nadal sobresurt per sobre de les altres és, sens dubte, en la de traductor, amb gairebé un centenar de versions durant les dècades de 1920, 1930 i 1940 (14 de literàries durant la dictadura de Primo de Rivera), sobretot novel·les i narracions breus. Coneixedor de diversos idiomes, treballa a l'espanyol i, en una ocasió, al català a partir de l'anglès, el francès, l'alemany, l'italià, el català, el finès, el noruec, el rus i el suec (en el cas de les llengües nòrdiques i eslaves, més que probablement de forma indirecta). A l'especial que *La Revista* dedica a Ignasi Iglésias el 1928 amb motiu de la seva mort, s'inclou un recull epistolar del dramaturg i poeta modernista. En una de les cartes, signada l'11 de

¹²²⁸ Síntesi a partir de: GEC [en línia]; Cornejo 2011 [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

¹²²⁹ «Necrológicas». *La Vanguardia* (5 novembre 1943), p. 7.

5. Els traductors

setembre de 1924, Iglésias parla de la traducció que Alfons Nadal ha fet a l'espanyol de *Foc nou*, un dels seus títols teatrals; a banda de glossar-ne la figura amb paraules més que elogioses, aprofita l'ocasió per constatar-ne la competència lingüística en diversos idiomes:

La traducció és una meravella. L'ha feta un escriptor castellà resident a Barcelona, que parla sempre, sempre, fins en família, la nostra estimada llengua, i àdhuc hi escriu. El castellà el domina com pocs escriptors de la seva terra. Cregueu que he estat de sort en fer semblant coneixença. És un minyó boníssim i de lo més noble que he conegut; com és, també, un home d'una gran cultura: sap moltes llengües a la perfecció i és un llatinista eminent. Es diu Alfons Nadal, d'origen català.¹²³⁰

La majoria d'aquestes traduccions es reparteixen en segells barcelonins i madrilenys; a més, de forma escadussera se n'edita un parell a Buenos Aires i València.

Situo el focus d'atenció en el període 1923 – 1930: durant aquests anys concentra l'activitat traductora dins el gènere popular i de consum i, especialment, en els autors en anglès; així doncs, signa traduccions d'E. Mary Albanesi (*El casamiento de Margarita*: Ribas y Ferrer, 1928), James Oliver Curwood (*El lazo de oro*: Juventud, 1928), Mary Edgeworth (*Dos familias*: Cervantes, 1923), Elinor Glyn (*Amor triunfante*: Edita, 1926 i 1928), Grace Livingston Hill (*Betty se va*: Juventud, 1929; *La casa encantada*: Juventud, 1925 i 1930; *La novia de los dos*: Juventud, 1926 i 1928), Margaret Wolfe Hungerford (*La duquesa*: Juventud, 1930), Frank L. Packard (*De ahora en adelante*: Juventud, 1925), Berta Ruck (*¿Chico o chica?*: Juventud, 1928) i Bayard Veiller (*El procés de Mary Dugan*: Salvador Bonavia, 1929; traducció conjunta amb Domènec Juncadella). Aquest darrer títol resulta especialment rellevant pel fet de ser l'única traducció de Nadal al català durant aquest període. A més, tradueix del francès Henri Ardel (*Imprudente aventura*: Ribas y Ferrer, 1926), Fiódor Dostoievski del rus (*Los muchachos*: Cervantes, 1924) i, del suec, Alfred von Hedenstjerna (*El caballo de oro*: Cervantes, 1923). Alguns d'aquests títols reben l'atenció de la premsa del moment, que els dedica ressenyes sempre elogioses, tot i que sovint no citen el responsable de les traduccions: és el cas de *El lazo de oro*,¹²³¹ *La duquesa*¹²³² i *De ahora en adelante*.¹²³³ Sí que es parla d'Alfons Nadal en la ressenya a *La Vanguardia* de *El casamiento de Margarita*, sense que se'n valori, això sí, la tasca.¹²³⁴ Només les traduccions d'*Amor triunfante* i *Imprudente aventura* mereixen un comentari (val a dir que d'allò més breu) a les publicacions periòdiques coetànies: del primer títol, *La Vanguardia* en destaca que «Alfonso Nadal ha hecho una pulcra traducción directa y

¹²³⁰ «De la vida íntima d'Ignasi Iglésias». *La Revista* (juliol – desembre 1928), p. 7 – 8.

¹²³¹ J. L. M. «Revista de libros». *El Sol* (19 maig 1928), p. 2.

¹²³² «Libros y revistas». *La Vanguardia* (5 agost 1930), p. 12.

¹²³³ «Libros y revistas». *La Vanguardia* (21 agost 1925), p. 8.

¹²³⁴ «Libros y revistas». *La Vanguardia* (18 febrer 1928), p. 17.

sin resabios ajenos»;¹²³⁵ *La Esfera* (Madrid) afegeix que, a més, «*acaba de publicarse en castellano por primera vez*».¹²³⁶ En relació a *Imprudente aventura*, és de nou *La Vanguardia* qui en destaca una «*exquisita y fiel traducción de Alfonso Nadal*».¹²³⁷

Encara durant el període dictatorial, si bé fora del context català, resulta rellevant constatar que Nadal tradueix per a segells editorials madrilenys una xifra més que considerable d'obres de Fiódor Dostoievski: *Los hermanos Karamazov*, *El jugador*, *El sueño del tío*, *Una novela en nueve cartas*, *La tímida*, *El árbol de Navidad celeste*, *Marey el campesino*, *El cocodrilo*, *Bobok*, *El doble*, *Un ladrón honrado*, *La patrona*, *Un pequeño héroe* i *Un trance difícil* (als catàlegs no queda clar si aquests dos darrers títols són de 1930 o posteriors). Publica també a València un relat de Jack London (*Aventura*).

Amb tot, és a partir de 1930 que Alfons Nadal concentra la part més important de la seva tasca traductora, repartida, com és habitual, en segells editorials barcelonins i madrilenys. La llista d'autors traduïts resulta d'allò més diversa: Hans Christian Andersen (*Cuentos de Hans Andersen; 7 cuentos cortos*), Maurice Baring (*Darby y Joan; Diario íntimo de la máscara de hierro y otros diarios perdidos; El señorito Nerón y otras cartas muertas; La túnica sin costura; La vida privada de Enrique VIII*), G. K. Chesterton (*La sabiduría del padre Brown*), Agatha Christie (*Muerte en las nubes*), S. S. van Dine (*Matando en la sombra*), Walt Disney (*Los enanos del bosque; El rey Neptuno; Mickey, correo aéreo; Pájaros en primavera; El ratón Mickey en la corte del rey Arturo; El ratón Mickey en el circo; Mini y el pato Moby; Mickey en la isla del tesoro; Mickey hace «camping»; Mickey detective*), de nou Fiódor Dostoievski (*Humillados y ofendidos; Notas desde el subterráneo; Crimen y castigo; Las pobres gentes; Un corazón débil; La mujer de otro; Pulzumkov; Un ladrón honrado; El sueño de un hombre ridículo*), els germans Grimm (*Cuentos de hadas*), Imré Gyomaï (*Schumann y Clara*), Masamune Hakucho (*Lágrimas frías*), Knut Hamsun (*Misterios*), Aleksis Kivi (*Los siete hermanos*), Selma Lagerlöf (*Los proscritos*), Alessandro Manzoni (*Los novios*),¹²³⁸ Miquel Melendres (*Fisonomías de jóvenes; Peregrinos del Señor*), Abraham Merritt (*¡Arde bruja, arde!*), Charles Morgan (*Obras de Charles Morgan; Retrato en un espejo; El viaje*), Axel Munthe (*Lo que no conté en la historia de San Michele*), Charles Nordhoff i James Norman (*Trilogía del Bounty*, integrada per *Hombres contra el mar*, *Rebelión a bordo* i *La isla de Pitcairn*), Kathleen Norris (*La casa de los misterios*), Edward Phillips Oppenheim (*La sonrisa de Moran*), Frank L. Packard (*Aventuras de Jim Dale*), Charles Perrault (*Caperucita roja*), Joaquim Ruyra (*La ofrenda del remo*), Rafael Sabatini (*La*

¹²³⁵ «Libros y revistas». *La Vanguardia* (29 setembre 1926), p. 12.

¹²³⁶ *La Esfera* (1 gener 1927), p. 92.

¹²³⁷ «Vida literaria». *La Vanguardia* (2 novembre 1928), p. 8.

¹²³⁸ Nadal revisa i acaba la traducció de l'obra iniciada per Juan Nicasio Gallego.

5. Els traductors

espada del Islam; El favorito; El rey perdido), William Makepeace Thackeray (*La feria de las vanidades*), Alfred de Vigny (*Madame de Saint-Aignan; Servidumbre y grandeza de las armas*), Hugh Walpole (*El asesino y la víctima: una historia extraña*), Robert MacNair Wilson (*Letizia Buonaparte, madre de Napoleón*) i, finalment, Kikou Yamata (*La trama del milano de oro*). Tanca la relació una sèrie de reculls de contes de tradició popular: *El libro de las hadas, Cuentos de hadas de la India, Cuentos de hadas ingleses, Cuentos de hadas japoneses i Cuentos de hadas rusos*.

* * *

Josep Navarro i Costabella¹²³⁹ (Barcelona, 1898 – Mèxic, 1949), Escriptor, periodista i traductor. Implicat en la vida política catalana, és membre de la Lliga Regionalista i, durant la República, d'Esquerra Republicana de Catalunya, fet que el porta a haver-se d'exiliar a Mèxic el 1939. Pel que fa al seu vessant d'escriptor, sota la influència dels grans autors russos cultiva principalment la novel·la, amb obres com *El passat, cendra, Samuel: història d'un bon dependent lladre i màrtir* (1927), *El bé i el mal* (1933), *La burgeseta* (1935) o *Passa un infant* (1937); a més, signa també les biografies de Pau Casals i Lluís Millet, l'assaig *La Universitat de Catalunya* (1937) i el títol teatral *Els amors de Judit* (1935). Com a periodista, col·labora en diverses publicacions periòdiques (destaca *La Veu de Catalunya*, de la qual arribà a ser redactor en cap), sovint emprant el pseudònim de Roger. Finalment, durant els primers anys com a escriptor alterna la tasca creativa amb la pràctica de la traducció; així doncs, de 1924 a 1931 trasllada sis títols narratius, sempre al català i de llengües com el francès, l'alemany, el suec o el rus.¹²⁴⁰

Coincidint amb la primera dictadura del s. XX, tradueix del francès al català una novel·la d'Alexandre Dumas (fill) (*La dama de les camèlies*: Central Catalana de Publicacions, 1924); dues d'Alexandre Dumas (pare) (*Els tres mosqueters*: Societat General Espanyola de Llibreria, 1926; *Vint anys després*: Central Catalana de Publicacions); del suec, un títol de Selma Lagerlöf (*Petter Nord*: La Novel·la Estrangera, 1924); del rus, un de Lev Tòlstoi (*La novel·la d'un cavall*: Barcino, 1928); i, finalment, una narració infantil en alemany d'A. Müller (*En Compta-Naps: el gegant de les muntanyes*: Juventud, 1930).

Em centro en la recepció que aquestes versions tenen en la premsa coetània i només trobo un cas en què es valori la tasca de Navarro i Costabella. Així, l'abril de 1926 Several afirma a les

¹²³⁹ Síntesi a partir de: Bacardí i Godayol 2011; base de dades d'aquesta recerca.

¹²⁴⁰ Tal com apunta Ramon Pinyol (2002, 35), es pot aventurar que, en el cas del suec i el rus, treballa indirectament a partir de traduccions al francès de les obres originals.

pàgines de la revista *El Borinot* que «Navarro Costabella ha fet un treball pacient i reeixit en la seva traducció», i conclou que «l'obra serva tot el color i vigoria i els caires del mateix original».¹²⁴¹

Per últim, més enllà de 1930 signa únicament la traducció d'una novel·la d'Honoré de Balzac (*Eugénie Grandet*).

* * *

Tomás Orts-Ramos Climent¹²⁴² (Benidorm, 1866 – 1939), periodista, crític taurí, novel·lista i traductor. Inicia la seva carrera periodística a Alacant, on col·labora en diverses publicacions periòdiques locals. Posteriorment es trasllada a Madrid, on el 1889 funda i dirigeix el periòdic *El látigo*. Uns anys més tard, s'instal·la a Barcelona i assumeix la direcció del setmanari satíric *La Semana Cómica* (1894); a més, entra a la redacció de *La Protección Nacional*, tal com informa *La Vanguardia* el febrer d'aquell any.¹²⁴³ Encara a Barcelona, i pel que es desprèn de Sobejano i Lissorgues (1998, 162), el seu cognom apareix a la llista de col·laboradors de *La Renaixensa*, un extrem que no he pogut constatar després de consultar els *Índexs de «La Renaixensa»* de Carola Duran (1998). El 1895 viatja a Argentina i entra a la redacció de *El Correo Español* (Buenos Aires), que l'envia a Cuba com a corresponsal de guerra durant un any. El 1897, de nou a Barcelona, entra a *Las Noticias* i, posteriorment, a *El Noticiero Universal*. Després de passar un any a París com a director d'una agència telegràfica (1898), s'instal·la a cavall de Madrid i Barcelona per substituir Jacinto Benavente en la direcció de *La Vida Literaria* (1899). En algun moment de la primera dècada del s. XX, es trasllada un altre cop a Cuba i entra a la redacció de *La Prensa* i *Diario de la Marina*; és precisament com a corresponsal del *Diario de la Marina* que el 1909 torna a l'Estat espanyol, concretament a València. De nou a Barcelona, a banda de col·laborar en les publicacions esmentades fins al moment escriu per a *Diario Gráfico* (1919). Seguint encara amb el seu vessant de periodista, participa activament en les associacions professionals barcelonines d'aleshores. Relacionat amb això, *La Vanguardia* en confirma l'entrada a l'Associació de la Premsa Diària de Barcelona el gener de 1913, coincidint amb l'etapa que passa a la redacció de *El Noticiero Universal* (Barcelona);¹²⁴⁴ passats uns anys, novament *La Vanguardia* informa de l'entrada d'Orts-Ramos a l'Associació el febrer de 1918

¹²⁴¹ SEVERAL. «Llibres i lletres». *El Borinot* (núm. 127, 29 abril 1926), p. 10 – 14.

¹²⁴² Síntesi a partir de: Calatayud 1977, 153 – 154; Base de dades d'aquesta recerca.

¹²⁴³ «Notas locales». *La Vanguardia* (4 febrer 1894), p. 2.

¹²⁴⁴ «Notas locales». *La Vanguardia* (20 gener 1912), p. 6.

5. Els traductors

(això em fa pensar que, en algun moment entre 1913 i 1918, podria haver-la abandonat, tot i que no descarto que es tracti d'un error o d'una informació duplicada).¹²⁴⁵ Pertany també al Sindicat Professional de Periodistes, un organisme que, segons sembla, arriba a presidir coincidint amb l'etapa d'Eugeni d'Ors al capdavant de l'Associació de la Premsa Diària de Barcelona; *La Vanguardia* ho confirma en una nota obituària dedicada al periodista Rosendo Jiménez, en què informa de la presència de d'Ors i Orts-Ramos en la comitiva funerària i s'hi refereix com a presidents, respectivament, de l'Associació i del Sindicat.¹²⁴⁶ Com a crític i comentarista taurí, i sempre emprant el pseudònim d'Uno al Sesgo, Orts-Ramos aconsegueix guanyar-se una bona reputació en els principals cercles taurins per la tasca que porta a terme. Relacionat amb això, i a tall d'exemple, *ABC* el presenta com un «*notable crítico taurino*», i assegura que «*su reputación se halla tan seguramente cimentada que no precisa elogios de ninguna clase*».¹²⁴⁷ Dins d'aquest àmbit, forma part de la nòmina de col·laboradors habituals de publicacions periòdiques com ara els setmanaris taurins *La Fiesta Brava* (ja des dels primers números, impresos a Barcelona el 1926)¹²⁴⁸ i *La Corrida*,¹²⁴⁹ o l'edició barcelonina del diari *El Liberal* (en aquest cas, a partir de 1929, any en què s'hi introdueix una pàgina d'informació taurina);¹²⁵⁰ a més, escriu diversos assaigs taurins (entre altres, *Los ases del toreo* o *El arte de ver los toros*), les memòries *A los cuarenta y tantos de ver toros* i, entre 1924 i 1935, es responsabilitza conjuntament amb Ventura Bagüés Navarro (Don Ventura) de la publicació de l'anuari *Toros y Toreros*, iniciat per Manuel Serrano (Dulzuras) el 1904. A tall d'anècdota, i tal com recull Don Judalecio precisament a *La Fiesta Brava*, Orts-Ramos aventura ja el 1933 la supressió (o per convicció, o per desinterès) de les curses de braus a Catalunya.¹²⁵¹ Com a autor de ficció, cultiva la narrativa breu (amb col·laboracions a revistes barcelonines com *La Ilustración Artística* i *Mundo Ibérico*) i la novel·la, amb títols com *La Alegría de Amar*, *Nena Clemente: la novel·la de un sentimental en Cuba* o *Novios sin saberlo*; precisament en una ressenya dedicada a aquest últim títol a la secció bibliogràfica de *La Vanguardia*, Argus destaca la «*soltura de estilo*» d'Orts-Ramos i el qualifica de «*novelesco y agradable*».¹²⁵² El 1894, a més, ingressa a l'Associació Literària i Artística de Barcelona amb el seu germà Ramón.¹²⁵³ Ja com a traductor, és actiu des de les darreries del s. XIX fins, aproximadament, a 1934; durant aquests

¹²⁴⁵ «Notas locales». *La Vanguardia* (18 febrer 1918), p. 3.

¹²⁴⁶ «La situación actual: entierro del señor Jiménez». *La Vanguardia* (21 juny 1921), p. 9.

¹²⁴⁷ «Noticias de libros y Revistas». *ABC* (13 abril 1929), p. 40.

¹²⁴⁸ [Llista de col·laboradors] *La Fiesta Brava*, núm. 3 (20 maig 1926), p. 1.

¹²⁴⁹ DOCTOR VESALIO. «Taller de traumas equinos». *La Fiesta Brava*, núm. 9 (17 juny 1926), p. 3.

¹²⁵⁰ «Los lunes de El Liberal». *La Fiesta Brava*, núm. 127 (1 març 1929), p. 2.

¹²⁵¹ DON JUDALECIO. «¿Impresión? ¿Antitaurismo?». *La Fiesta Brava*, núm. 307 (17 febrer 1933), p. 4.

¹²⁵² ARGUS. «Libros y revistas». *La Vanguardia* (14 octubre 1925), p. 9.

¹²⁵³ «Notas locales». *La Vanguardia* (10 febrer 1894), p. 2.

anys trasllada sempre a l'espanyol uns 45 títols narratius (set en el període estudiat) de l'anglès, el francès i, amb molta menys presència, l'italià, el rus, l'alemany i l'hongarès (en els darrers casos, més que probablement de forma indirecta).

Abans de desenvolupar l'inventari de traduccions signades per Orts-Ramos, voldria exposar-ne un parell de dades biogràfiques que no s'acaben d'ajustar al perfil que he presentat fins ara i, finalment, una anècdota en què es veu implicat en la seva etapa a Madrid a finals del s. XIX. Pel que fa a les dades biogràfiques, a les pàgines de *La Vanguardia* he trobat una carta al director signada per Tomàs Orts-Ramos com a delegat del director gerent de La Hidrodinámica del Ebro; en aquesta carta, Orts-Ramos desmenteix que l'empresa a la qual representa hagi plagiat un projecte d'Eduardo Lucini.¹²⁵⁴ D'altra banda, i novament a *La Vanguardia*, he pogut localitzar una nota obituària en què se'l presenta com a exregidor de Barcelona.¹²⁵⁵ Poso en dubte que es tracti del traductor objecte d'aquesta síntesi monogràfica perquè, com ja he dit, aquests vessants tècnic i polític s'allunyen molt del perfil construït fins al moment. Pel que fa a l'anècdota, Orts-Ramos és un dels implicats en els aldarulls que, l'any 1899, porten l'escriptor Ramón María del Valle-Inclán a perdre el braç esquerre. Tal com relata Luis Calvo en un article publicat a *ABC* el 1986,¹²⁵⁶ a finals del s. XIX Orts-Ramos, quan ja viu a cavall entre Madrid i Barcelona, freqüenta una famosa tertúlia itinerant que reuneix personalitats com Ramiro de Maeztu, Rubén Darío o Ramón María del Valle-Inclán; una de les trobades celebrada al Café de la Montaña genera un aldarull considerable, en el transcurs del qual el crític teatral Manuel Bueno etziba diversos cops de bastó a Valle-Inclán. És precisament Orts-Ramos qui atén el famós escriptor, ferit al cap i al canell, i l'acompanya al dispensari perquè pugui rebre atenció mèdica. Pel que explica el mateix Orts-Ramos a les seves memòries (n'he parlat abans), el personal sanitari se centra en les ferides que Valle-Inclán té al cap i resta importància a les del canell: amb el pas dels dies, se li gangrena el braç i li han d'amputar.

Tornant a la seva producció traductora, entre 1923 i 1930 trasllada de l'anglès i per a diversos segells editorials títols narratius d'aquests autors: William Chambers (*El ideal de la vida*: Feliu y Susanna), Daniel Defoe (*Robinson Crusoe*: Ramón Sopena, 1924; en aquest cas, es tracta d'una reedició de la traducció de 1918), E. M. Hull (*El hijo del árabe*: Feliu y Susanna, 1927) i Margaret Wolfe Hungerford (*Por amor y por bondad* i *Filis*: Sociedad General de Publicaciones, 1927 i 1928 respectivament). A més, tradueix del francès Pierre Alciette (*La novela de Maddy*:

¹²⁵⁴ ORTS-RAMOS, Tomás. [Sr. Director de LA VANGUARDIA]. *La Vanguardia* (27 març 1914), p. 4.

¹²⁵⁵ «El entierro del señor Pérez Carrasco». *La Vanguardia* (29 gener 1931), p. 7.

¹²⁵⁶ CALVO, Luis. «50 años de la muerte de Valle-Inclán: origen y arrequis esperpénticos de la pérdida de su brazo». *ABC: Sábado Cultural* (4 gener 1986), p. VI – VII.

5. Els traductors

Juventud, 1924) i, de l'hongarès, Kálmán Mikszáth (*El paraguas de San Pedro*: Sociedad General de Publicaciones, 1923).

No he pogut trobar valoracions d'aquestes traduccions en la premsa coetània, tot i que, si es té en compte la ressenya d'algunes traduccions anteriors, no resulta agosarat aventurar que assolixen un nivell de qualitat considerable; relacionat amb això, el juliol de 1900 *La Vanguardia* dedica unes línies a la publicació de *El triunfo de la muerte*, en traducció d'Orts-Ramos, i no escatima elogis a l'hora de valorar la versió espanyola del text:

*La traducción que de El Triunfo de la Muerte ha hecho en español el conocido literato Tomás Orts Ramos, no solo se recomienda por la gallardía del estilo, por la precisión y claridad del Inguaje, sino porque sigue, hasta donde se lo permite la índole de nuestro idioma, los giros y lenguaje del autor que tienen inimitable encanto.*¹²⁵⁷

És abans de 1923, però, que Orts-Ramos es mostra més actiu com a traductor, principalment del francès i, en menor mesura, l'anglès, l'italià, el rus i l'alemany. Així, trasllada obres narratives d'Edmond About (*Germana*), Marie Cottin (*Isabel*), Félicien Champsaur (*El mal de París*), Gabriel d'Annunzio (*El fuego*; *Las vírgenes de las rocas*; *El triunfo de la muerte*), Alphonse Daudet (*Poquita cosa*; *El inmortal: costumbres parisienses*), Théophile Gautier (*Una noche de Cleopatra*), Edmond de Goncourt (*Los hermanos Zemganno*; en aquest cas, es tracta d'un dietari), Gotthold Ephraim Lessing (*Minna de Barnhelm o el soldado feliz*; és una obra teatral), Frédéric Loliée (*Nuestros literatos*; títol biogràfic/històric), Octave Mirabeau (*Cartas de amor: el seductor*), Henry Murger (*Escenas de la vida bohemia*), Alfred de Musset (*La confesión de un hijo del siglo*), Gérard de Nerval (*Las hijas del fuego*), Charles Nodier (*El pintor de Salzburgo*), Aleksandr Puixkin (*La hija del capitán*), Thomas Mayne Reid (*El jefe blanco: una leyenda del norte de Méjico*), Frédéric Soulié (*Eulalia Pontois*), Emile Sovestre (*Pedro Landais*), Germaine de Stäel-Holstein (*Delfina*), Eugène Sue (*Plick y Plock*), Ivan Turgénev (*Primer amor*), Herbert George Wells (*Anticipaciones, o De la influencia del progreso mecánico en la vida y el pensamiento humano*), i Émile Zola (*La canalla*; *La caída del abate Mouret*; *Felicidad*; en la traducció d'aquest darrer títol, hi participa Ramón Orts-Ramos, germà de Tomás). A partir de 1930, la seva producció traductora es limita a set títols en francès, anglès, rus i italià: Charlotte Mary Brame (*Dora Thorne*), Luigi Capranica (*La condesa de Melzo*), Xavier de Montépin (*El hombre de las figuras de cera*; *El idiota*), Elie Muratet (*Cómo se moría en el frente*), Walter Scott (*Rob Roy*), i Lev Tolstoi (*Ana Karenina*). Finalment, he localitzat dues traduccions més sense data: es tracta d'obres de R. E. Chambers (*La línea de fuego*) i Émile Zola (*Sidonio y Mederico*; novament, en aquesta traducció hi participa Ramón Orts-Ramos, el seu germà).

* * *

¹²⁵⁷ «Bibliografía». *La Vanguardia* (6 julio 1900), p. 5.

Pedro Pedraza Páez¹²⁵⁸ (Antequera, Màlaga, 1877 – ?), teòleg, escriptor i traductor. Inicia estudis de filosofia a Màlaga i els acaba al seminari de Gaeta, a Itàlia. Lluny d'abandonar el país transalpí, ingressa a la Universitat Pontifícia Gregoriana de Roma per iniciar estudis de Dret i teologia. A banda d'una sòlida formació intel·lectual, l'estada a Itàlia li permet aprofundir en el coneixement d'una llengua que, més endavant, incorporarà en la seva tasca traductora. Coincidint amb els primers anys del s. XX torna a l'Estat espanyol, més que possiblement a Barcelona: durant diverses dècades desenvolupa una tasca constant d'autor i traductor, sempre vinculat a editorials barcelonines (especialment a Ramón Sopena). Com a escriptor, segueix una trajectòria que es podria dividir en dues etapes ben diferenciades: durant la primera, a cavall entre Itàlia i Espanya, signa títols sobre la història de l'església (*La historia de las misiones de Las Siete Palabras* o *Trabajos apostólicos del R.P. misionero Rojas de Molina en la América Latina*) i assajos en què analitza, sempre sota el prisma de l'església catòlica, diversos aspectes d'actualitat (*Combatiendo al Darwinismo*, *Fe y Ciencia* o *El suicidio*); en la segona etapa, i sota el pseudònim de Pedro de Azar y Azpe, s'aproxima a la narrativa històrica, popular i de ficció, amb títols com *Carlomagno en Al-Andalus*, *Numancia*, *Hernán Cortés* o *María Antonieta*. A l'hora de definir-ne l'estil, Barbolani (2007, en línia) el presenta com un escriptor «*de pluma fácil y gran soltura divulgativa*». Pel que fa al seu vessant de traductor, durant la primera meitat del s. XX tradueix a l'espanyol prop d'un centenar de títols (15 de literaris entre 1923 i 1930); se centra gairebé exclusivament en la narrativa, i treballa del francès, l'italià, l'alemany i, en menor mesura, l'anglès, el noruec, el polonès, el flamenc, el rus o el suec (a partir del noruec, probablement de forma indirecta).

Coincidint amb la dictadura de Primo de Rivera tradueix per a Ramón Sopena diverses obres narratives de Charlotte Mary Brame (*Dora Thorne*: 1930), Fiódor Dostoievski (*El sepulcro de los vivos*: 1930), Alexandre Dumas (pare) (*La dama de Monsoreau*: 1930; es tracta d'una reedició de la versió publicada el 1908), Erckmann-Chatrion (*El recluta de Waterloo*: 1927; n'he localitzat una edició prèvia de 1915), Emile Gaboriau (*El dinero de los otros*: 1930), Antoine Galland (*Las mil y una noches*: 1930; es tracta de la reedició de la versió publicada pel mateix segell dins del període estudiat i en un any sense especificar), Francesco Domenico Guerrazzi (*La bella parricida*: 1930), Xavier de Montépin (*Simona y María*: 1930), Christoph von Schmid (*La Nochebuena*: 1924; *La guirnalda de flores*: 1926; *La Paloma*: 1926; *Los huevos de Pascua*: 1926) i Jules Verne (*Aventuras de tres rusos y de tres ingleses en el África Austral*: 1923; *Una ciudad flotante*: 1923). Treballa puntualment per a l'editorial Literaria, al catàleg de la qual

¹²⁵⁸ Síntesi a partir de: Díaz de Escobar 1898, 396; Barbolani 2007 [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

5. Els traductors

aporta un títol de Claude Tillier (*Mi tío Benjamín*: 1930). No he pogut trobar cap referència d'aquestes traduccions en la premsa de l'època: possiblement, en tractar-se majoritàriament de reedicions no són vistes com a novetats editorials.

A tenor del que he pogut trobar als catàlegs bibliogràfics i editorials, és fora dels anys estudiats que es mostra més actiu com a traductor, amb una vuitantena de títols publicats en cases barcelonines, madrilenyes o, fins i tot, argentines (en aquest darrer cas, és un assidu traductor de la col·lecció que ofereix el diari *La Nación* al seu públic lector, això és, Biblioteca de La Nación). La majoria d'aquestes traduccions són anteriors a 1923, i corresponen a originals signats per Vittorio Alifieri (*Victor Alifieri: su vida, escrita por él mismo*), Giulio Anton Barrili (*Como un sueño; La condesita; El capitán Dodero; Matrimonio secreto; El valle de los olivos*), Johan Bojer (*La conciencia*), Hendrick Conscience (*Los mártires del honor*), Grazia Deledda (*El camino del mal*), Albert Delpit (*Venganza inútil*), Fiódor Dostoievski (*El idiota*), Erckmann-Chatrian (*El año I de la República; Historia de un aldeano; La cantinera; La patria en peligro; El bloqueo; El ciudadano Bonaparte; Historia de un recluta del 1813*), Salvatore Farina (*Armadura de cartón; Fruto prohibido*), Frédéric Fouque (*La Ondina: idilio romántico*), Emile Gaboriau (*El testafiero; El proceso Lerouge*), els germans Grimm (*Cuentos de los hermanos Grimm*), Tomasso Grossi (*Marcos Visconti*), Francesco Domenico Guerrazzi (*El agujero en la pared; Beatriz Cenci: historia del siglo XVI*), Selma Lagerlöf (*La leyenda de Gosta Berling*), Eugenie Marlitt (*En casa del Consejero*), M. Maryan (*La herencia de Bosredon; La sobrina del vizconde*), Neera (*El último Crevalcore; La novela de la fortuna; Una pasión*), Charles Nodier (*Smarra*), Silvio Pellico (*Mis prisiones*), Emilio Salgari (*El cazador de serpientes; Un desafío en el Polo; La costa de marfil*), Jules Sandeau (*La señorita de la Seiglière*), Walter Scott (*El conde de Leicester*), Henryk Sienkiewicz (*El manantial de la dicha; Más allá del misterio: sin dogma; A sangre y fuego; El diluvio; La casa solariega; Vida rusticana; En vano: recuerdos de la vida de estudiante*), Scipio Sighele (*La mujer y el amor*), Frédéric Soulié (*El maestro de escuela*), Lev Tolstoi (*Resurrección*¹²⁵⁹), Ivan Turguenev (*Demetrio Rudin*), Giovanni Verga (*Eros; Tigre real; Eva: historia de una curruca*) i Jules Verne (un volum que conté *Un experimento del doctor Ox, Un drama en los aires, Una invernada en los hielos i Maese Zacarías*). A partir de 1930 publica una desena de traduccions, tot i que no descarto que es tracti, en alguns casos, de reedicions. Són títols de Harriet Beecher (*La cabaña del tío Tom*), Charles Dickens (*Aventuras de Pickwick*), Fiódor Dostoievski (*El príncipe idiota*), Alexandre Dumas (pare) (*Una hija del regente*), Gustave

¹²⁵⁹ En d'altres edicions, el segell Ramón Sopena hi fa constar Felipe Cabañas Ventura com a traductor (li dedico una síntesi monogràfica en aquest mateix capítol).

Guitton (*Los apaches de París*),¹²⁶⁰ Dimitri Merejkovski (*La muerte de los dioses: Juliano el apóstata*), Xavier de Montépin (*El mercader de brillantes; Los crímenes de la ambición*), Mario Paschetta (*Historia de Napoleón I*),¹²⁶¹ Jules Verne (*La isla misteriosa*) i Nicholas Patrick Wiseman (*Cardenal Fabiola, o La iglesia de las catacumbas*). Per últim, publica diverses traduccions sense indicació de data de títols d'Edmond About (*El resucitado: el hombre de la oreja rota*), Luigi Capranica (*Sixto V: historia del siglo XVI*), Charles Dickens (*El hijo de la parroquia*), Dimitri Merejkovski (*La resurrección de los dioses: novela de Leonardo da Vinci*), Xavier de Montépin (*El último duque de Hallali; La arena parisiense: las tragedias de París; La matrona*), Edgar Allan Poe (*Historias extraordinarias: aventuras de Arturo Gordon Pym*), Henryk Sienkiewicz (*Un héroe polaco*) i Victor Hugo (concretament, tres reculls narratius que contenen *La piedad suprema, El Papa, París, Los cuatro vientos del espíritu, Las canciones de las calles y de los bosques, Los castigos, Las contemplaciones, Rayos y sombras, Cantos del crepúsculo, Voces interiores* i *Hojas de otoño*).

* * *

Joaquim Pena i Costa¹²⁶² (Barcelona, 1873 – 1944), musicòleg, crític musical i traductor. L'article que li dedica la Gran Enciclopèdia Catalana ja n'ofereix dades biogràfiques, fet pel qual no m'hi estendré en aquesta síntesi monogràfica; a més, diverses fonts especialitzades ja n'estudien i en valoren la trajectòria professional i intel·lectual, també la relacionada amb la traducció;¹²⁶³ opto, doncs, per centrar-me només en l'activitat traductora de Pena, desenvolupada durant la primera meitat del s. XX amb poc més de 40 títols (una vintena dins del període estudiat). La majoria d'aquestes obres es publiquen sota l'empara de l'Associació Wagneriana (fundada pel mateix Pena el 1901), i consisteixen en edicions bilingües del llibret de diverses òperes de Mozart, Rimski Korsakov o, sobretot, Wagner; la peculiaritat de tots aquests llibrets és que el text català està adaptat a la música per tal que pugui ser cantat. A banda d'aquesta ingent tasca de divulgació operística a Catalunya, Pena tradueix altres textos musicats i un parell d'assajos escadussers sobre crítica i anàlisi musical. Pel que fa a les combinacions lingüístiques, treballa pràcticament sempre al

¹²⁶⁰ En d'altres edicions, el segell de Ramón Sopena hi fa constar Florencio Sebastián Yarza com a traductor.

¹²⁶¹ A banda de fer-ne la traducció, Pedraza n'amplia els capítols referents a Espanya.

¹²⁶² Síntesi a partir de: Base de dades d'aquesta recerca.

¹²⁶³ Aviñoa 1985; Bacardí i Godayol 2011; Buj 2007; Janés 1983; Lafarga i Pegenaute 2009; Marfany 1983.

5. Els traductors

català i, esporàdicament, a l'espanyol a partir de l'alemany, l'italià, el francès, l'anglès el rus o, fins i tot, el txec, tant en solitari com amb d'altres traductors.

Durant el període estudiat revisa i reedita per a l'Associació Wagneriana la traducció al català (sovint conjunta) del llibret de diverses òperes de Richard Wagner. Amb Jeroni Zanné trasllada *Parsifal* (1924 i 1929; la primera edició és de 1907), *Tristany i Isolda* (1925; la primera edició és de 1906), *La Valquíria* (1927; primera edició de 1910) i *Tannhäuser i la tençó de Wartburg* (1929; primera edició de 1907); amb Xavier Viura tradueix *Els mestres cantaires de Nuremberg* (1923; primera edició de 1905), *Sigfrid* (1923; primera edició de 1904), *La posta dels Déus* (1925; primera edició de 1906) i *Lohengrin* (1926; primera edició de 1906). A més, el 1928 trasllada novament *L'Holandès errant*, una versió que substitueix la que havien fet Xavier Viura i Antoni Ribera el 1904. Lluny de dedicar-se només al compositor alemany, l'Associació Wagneriana aposta també per les òperes de Wolfgang Amadeus Mozart i en publica diversos llibrets en català, tots traduïts per Pena: *La flauta màgica* (1925; text alemany de Johann Joseph Emanuel Schikaneder), *Les noces de Fígaro* (1927; text italià de Lorenzo da Ponte i Emmanuele Conegliano), *El rapte del serrall* (1928; text alemany de Gottlieb Stephanie) i *Così fan tutte* (1930; text italià de Lorenzo da Ponte i Emmanuele Conegliano). Sense abandonar els llibrets operístics, Pena signa la versió catalana de diverses obres d'Hector Berlioz (*La damnació de Faust*: 1930; a partir de la traducció francesa que Gérard de Nerval fa del *Faust* de Goethe), Claude Debussy (*Pel·leas i Melisanda*: 1930; text francès de Maurice Maeterlinck), Nikolai Rimski Korsakov (*Nit de maig*; *Rondalla de la vila invisible de Kítej* i *de la donzella Fevronia*: totes dues traduccions del rus apareixen el 1926 i compten amb la participació de Rudolf Slabý;¹²⁶⁴ la primera es basa en una novel·la de Gogol, i el text de la segona el signa Vladimir Bielski), Max von Schillings (*Mona Lisa*: 1928; text alemany de Beatrice Dovsky), Robert Schumann (*Manfred*: 1930; text anglès de Lord Byron), Bedrich Smetana (*La núvia venuda*: 1924; text txec de Karel Sabina traduït conjuntament amb Rudolf Slabý) i Felix Weingartner (*Caïn i Abel*: 1925; *L'escola del poblet*: 1925); en cap d'aquests títols s'especifica el segell responsable de l'edició, tot i que sí se n'atribueix la impressió als tallers Successors d'Henrich. Fora de l'òpera, tot i que sense abandonar els textos musicats, completen la llista els *Cants espirituals* (1927: Vidal Llimona i Voceta) de Johann Sebastian Bach i *La creació* (1928) de Joseph Haydn.

¹²⁶⁴ Li dedico una síntesi monogràfica en aquest mateix capítol.

Una bona part d'aquests títols mereix l'atenció de la premsa de principis del s. XX,¹²⁶⁵ que els dedica diverses ressenyes valorant-ne la qualitat. Em proposo, doncs, d'exposar el contingut d'aquelles que resulten més rellevants: deixo de banda, això sí, les que només valoren la interpretació de les obres i no dediquen cap comentari a la traducció. En primer lloc, voldria destacar diversos articles que, tot i que no se centren en cap traducció en concret, sí que analitzen i situen en el punt just la trajectòria traductora de Pena; és el cas, per exemple, del que signa Romà Jori a les pàgines de *La Cataluña* (Barcelona), on afirma que les versions catalanes consitueixen «*la obra de creación de Joaquín Pena*». De seguida ho justifica d'aquesta manera: «*Y decimos creación –y no traducción– porque lo realizado por Pena ha sido la creación de un nuevo arte para nuestro pueblo*».¹²⁶⁶ José Subirá segueix la mateixa línia a *Boletín Musical* (Còrdova), i presenta Pena com una de les figures més rellevants (si no la més rellevant) en el panorama musical català d'aleshores: «*No hay exageración en afirmar que Joaquín Pena es uno de los nombres a quienes más debe la Cataluña musical de estos últimos veinticinco años*»; i és que si es tenen en compte les traduccions que ha aportat a l'escena catalana, «*nadie ha contribuido en la medida que él a divulgar algunos aspectos artísticos arriba enumerados [òpera, oratoris, cançons i obres doctrinals]*».¹²⁶⁷ Seguint amb els articles genèrics, en destaco un parell de dedicats a les seves traduccions de Wagner. El primer, escrit per Joan Salvat a *Revista Musical Catalana* (Barcelona), presenta la iniciativa de l'Associació Wagneriana de publicar tota l'obra del compositor alemany al català i adaptada a la música, un projecte veritablement lloable, però que valora amb un cert grau d'escepticisme per les dificultats que suposa una traducció d'aquestes característiques:

L'empresa aquesta, si bé tant lloable com les demés de la pròpia Associació, creiem nosaltres que ha sigut un xic prematura. La traducció d'un drama musical aplicada a la música és de grandíssima dificultat, i, per ésser del tot acabada o definitiva, cal assajar-la en pràctica dins el mateix teatre. Llavors són indispensables moltes modificacions i del text primitiu a penes ne queda rastre.

En qualsevol cas, Salvat apunta que «els traductors de la Wagneriana en deuen estar prou convençuts després de diverses temptatives que s'han fet en el Liceu», i considera aquestes partitures «un títol de vanaglòria per a la culta i cient Catalunya».¹²⁶⁸ El segon article torna a aparèixer a *Revista Musical Catalana* (per motius temàtics evidents, aquesta és la publicació que dedica més pàgines a les traduccions de Pena), i porta la signatura de D. C. Parker; allò que

¹²⁶⁵ Com que, sovint, les traduccions publicades de 1923 a 1930 són reedicions o noves versions de traduccions anteriors, a l'hora d'estudiar-ne la recepció tinc en compte també la premsa anterior a aquest període.

¹²⁶⁶ JORI, Romà. «Pena y la Wagneriana». *La Cataluña* (núm. 131, 9 abril 1910), p. 219 – 220.

¹²⁶⁷ SUBIRÁ, José. «Joaquín Pena: un musicógrafo catalán». *Boletín Musical* (núm. 3, maig 1928), p. 9 – 10.

¹²⁶⁸ SALVAT, Joan. «L'obra de Ricard Wagner a Catalunya». *Revista Musical Catalana* (núm. 114, juny 1913), p. 145 – 163.

5. Els traductors

el fa interessant és el fet que exposa els motius de l'Associació Wagneriana i, per extensió, de Joaquim Pena a l'hora d'afrontar el repte de traduir al català les grans obres de la lírica en versos adaptats a la música:

Els primers passos foren donats per uns quants devots del geni alemany, que sostenien la idea que, si hom volia assolir la major identificació possible amb els drames musicals, calia que el públic pogués entendre a plaer llur acció. En conseqüència, fou la primera tasca de l'Associació traslladar-los al català, la llengua parlada a les províncies nord-orientals d'Espanya i que demostra sa vitalitat en la literatura magnífica que ara posseeix.¹²⁶⁹

Em centro en les òperes de Wagner: *Teatre Català* (Barcelona) es refereix a *Els mestres cantaires de Nuremberg* tot destacant-ne «la versió catalana que el meritíssim comentador d'en Wagner i traductor de *Salomé* ha fet»; a tall d'anècdota, l'autor de l'article (que no el signa) aprofita el moment per desmentir que entre ell i Pena s'hagin trencat les relacions a causa d'una discussió sobre «l'afició i l'execració de les curses de braus».¹²⁷⁰ Marc Jesús Bertran també s'hi refereix a *La Vanguardia*, i posa l'èmfasi en la tasca divulgativa que ha emprès Pena amb les seves traduccions, en aquest cas, ajudat per Xavier Viura:

*La genial comedia lírica de Wagner, vertida al catalán, además de ser un homenaje, es una obra de divulgación que merece el agradecimiento de todos. Supone un esfuerzo y un talento que sólo pueden realizar la constancia y los conocimientos técnicos y literarios de don Joaquín Pena y el estro poético de don Javier Viura, que, gran conocedor de nuestro idioma, como su compañero, lo es además de cuanto se ha comentado sobre la obra de Wagner.*¹²⁷¹

De nou a *La Vanguardia*, és Argus qui s'encarrega d'analitzar la tasca de Pena i Zanné a *Tristany i Isolda*. En un primer moment constata que es tracta d'una nova edició de la traducció que conté diverses modificacions i millores, i seguidament en destaca que ha estat «*hecha con esmero, procurando el mayor decoro literario posible, y ello es de elogiar por las arbitrariedades a que suele obligar una adaptación*». El veredict final no deixa lloc a dubte: «*las dificultades están hábilmente vencidas*».¹²⁷² De la traducció de *La posta dels déus, Joventut* (Barcelona) en destaca que ha estat feta «ab l'escrupolositat de totes les anteriors»;¹²⁷³ des de *L'Esquella de la Torratxa* (Barcelona), Rata Sabia¹²⁷⁴ dedica «un altre aplauso a l'Associació Wagneriana per son nou treball de vulgarització de la gran obra de Wagner»¹²⁷⁵ i, per tant, a la traducció de Pena i Viura; és, però, *Il·lustració Catalana*

¹²⁶⁹ PARKER, D. C. «Wagner a Espanya». *Revista Musical Catalana* (núm. 114, juny 1913), p. 180 – 182.

¹²⁷⁰ «Ecos». *Teatre Català* (núm. 101, 31 gener 1914), p. 71 – 72.

¹²⁷¹ BERTRAN, Marc Jesús. «Notas musicales: publicaciones». *La Vanguardia* (10 novembre 1907), p. 6 – 7.

¹²⁷² ARGUS. «Libros y revistas». *La Vanguardia* (2 febrer 1926), p. 8.

¹²⁷³ «Publicacions rebudes». *Joventut* (22 març 1906), p. 190.

¹²⁷⁴ Pseudònim de Josep Roca i Roca (1848 -1924).

¹²⁷⁵ RATA SABIA. «Altres llibres rebuts». *L'Esquella de la Torratxa* (núm. 1420, 23 març 1906), p. 203.

(Barcelona) qui s'estén més en la valoració de l'obra: informa que, «en son desig de donar tota la producció de Wagner en català en versions literals i adaptades a la música», l'Associació Wagneriana ha encarregat a Pena i Viura una nova traducció de l'obra que substitueixi la que Zanné i Ribera havien fet el 1901, i seguidament afirma que el resultat final ha estat «una nova demostració de la competència dels senyors Viura i Pena en aquesta mena de treballs, tan difícils com poc brillants aparentment».¹²⁷⁶ *Revista Musical Catalana* dedica dues ressenyes a *La Valquíria* coincidint amb les dues edicions que en publica l'Associació Wagneriana. En la primera, signada únicament amb la inicial S., es destaca la importància d'aquesta traducció adaptada a la música pel fet que, per primera vegada, ha permès al públic del Liceu gaudir completament de l'obra:

És ben cert que mai foren escoltades aquí amb major interès ni amb major emoció les escenes culminants d'aquell acte, perquè mai les havia pogudes saborejar, el nostre públic, com aquell dia, en llur bellesa completa. A l'aparèixer tan clara la fusió de la lletra amb la música, com creixia la portentosa creació wagneriana!

No hi falten unes línies dedicades a glossar la figura de Pena i la seva tasca divulgadora:

El reputat musicòleg i acèrrim wagnerista S. Pena, que tant ha contribuït amb ses fidels traduccions a la propagació i al coneixement cabal de l'admirable obra del mestre de Bayereuth a casa nostra, ha sigut també, aquesta vegada, l'ànima de l'esplendorosa prova que acabem d'esmentar.

La conclusió no pot ser més positiva: «l'art català li és deutor de pregon reconeixement».¹²⁷⁷ La segona ressenya a *Revista Musical Catalana* se centra en l'edició de 1928 de l'obra i, només de començar, en dóna per descomptada la qualitat basant-se només en el nom dels traductors, Pena i Zanné: «tractant-se dels dos coneguts escriptors [...], ja no cal dir que la traducció que assenyallem és ben curosa»; coincidint amb la majoria d'articles aportats fins al moment, dedica unes paraules a la tasca divulgadora de Pena («gràcies a l'infatigable, al generós amic, l'aficionat català pot intimar, com tots sabem, amb les creacions wagnerianes i amb altres obres cabdals del teatre líric») i, com a conclusió, expressa el desig que persisteixi en la seva empresa: «alegrem-nos de la nova traducció de Joaquim Pena i de Jeroni Zanné tot esperant les noves traduccions».¹²⁷⁸ L'últim article destacable sobre *La Valquíria* el trobem a *La Vanguardia*; després de repassar les diverses versions de l'obra editades fins al moment (concretament tres), presenta l'actual com la guia ideal per poder gaudir-ne i entendre-la en la seva totalitat:

¹²⁷⁶ «Publicacions rebudes». *Il·lustració Catalana* (núm. 161, 1 juliol 1906), p. 413 – 414.

¹²⁷⁷ S. «Gran Teatre del Liceu». *Revista Musical Catalana* (núm. 96, desembre 1911), p. 390 – 391.

¹²⁷⁸ «Bibliografia: Ricard Wagner». *Revista Musical Catalana* (núm. 291, març 1928), p. 106 – 107.

5. Els traductors

*Dicha traducción, debida a los señores don Joaquín Pena y don Jerónimo Zanné, ha sido reformada y mejorada con relación a las otras dos anteriores, consituyendo una tercera edición muy esmerada. Los que desean seguir, junto con el desarrollo del drama, los temas musicales que en él se van sucediendo, tendrán en dicha obra una guía muy acertada que les será de gran utilidad para la mejor comprensión de la misma.*¹²⁷⁹

De la traducció de *Lohengrin*, *Revista Musical Catalana* n'accentua «les belles qualitats que l'adornen»; com en d'altres articles, es torna a posar l'èmfasi en el gran servei que aquestes versions adaptades a la música presten a l'oient d'òpera, «que no perd el més petit detall del drama intern que s'opera en els personatges».¹²⁸⁰ Al seu torn, i des de *L'Esquella de la Torratxa*, Rata Sabia situa el focus d'atenció en el mèrit que té afrontar un repte tan difícil com el de traduir un text musicat adaptant-lo a la música:

La traducció catalana, tan difícil de fer, devent-se adaptar a la música, resulta un treball seriós i escrupolós, alguns fragments del qual, per la seva forma literària i sa fidelitat ab el text alemany, són verdaderes troballes.¹²⁸¹

Arriba el moment d'analitzar la recepció de la versió catalana de *Tannhäuser*; *Revista Musical Catalana* no deixa passar l'oportunitat de lloar un títol «tan ben preparat i traduït com els anteriors».¹²⁸² *Il·lustració Catalana* va una mica més enllà, i qualifica la versió de Pena i Zanné de «fidel reflex de l'original que sacrifica tota altra conveniència literària a l'adaptació a la superba música que acompanya el poema».¹²⁸³ De fet, les excel·lències del *Tannhäuser* català i, per extensió, de la producció bibliogràfica de l'Associació Wagneriana es canten, fins i tot, en publicacions de fora del territori català, com és el cas de *Revista Contemporànea*. Aquesta publicació mensual madrilenya no dubta a remarcar la magnitud de l'empresa iniciada per l'Associació (i, de pas, la fidelitat de les traduccions que ofereix) amb les següents paraules:

*La Asociación Wagneriana, de Barcelona, se propuso traducir todo el teatro de Wagner, guardando una fidelidad absoluta con el original. Este trabajo, ya casi realizado, ha dado un paso más con la publicación del Tannhäuser.*¹²⁸⁴

En relació a *Sigfrid*, *Il·lustració Catalana* publica una breu ressenya sobre el títol i la tasca de l'Associació Wagneriana, que, afirma, mai serà prou valorada. De la traducció, assegura que «resulta, si és possible, superior a les altres», i ho justifica així:

¹²⁷⁹ «Libros y revistas». *La Vanguardia* (11 febrer 1928), p. 21.

¹²⁸⁰ «Notes bibliogràfiques: *Lohengrin*». *Revista Musical Catalana* (núm. 24, desembre 1905), p. 246.

¹²⁸¹ RATA SABIA. «*Lohengrin* de Ricart Wagner». *L'Esquella de la Torratxa* (8 desembre 1905), p. 808.

¹²⁸² «Notes bibliogràfiques». *Revista Musical Catalana* (núm. 38, febrer 1907), p. 39 – 40.

¹²⁸³ «Revistes: Ricart Wagner, *Tannhäuser* i la tençó de la Wartburg». *Il·lustració Catalana* (núm. 193, 10 febrer 1907), p. 94.

¹²⁸⁴ «Boletín bibliográfico». *Revista Contemporànea* (núm. 681, 15 gener 1907), p. 375.

Poques llengües la deuran tenir tan accentuadament esclava de l'original, seguint per lo mateix una estructura exactament adaptada a la música i resultant en son conjunt un esplèndid acte de devoció a la memòria de Wagner.

Finalment, declara obertament que «bé mereixen una entusiasta felicitació los traductors».¹²⁸⁵

La darrera traducció wagneriana que he pogut trobar comentada a la premsa és *Parsifal*. El contingut de l'article que li dedica *Revista Musical Catalana* es mou dins dels paràmetres habituals: primer constata que Pena i Zanné han traduït el text adaptant-lo a la música i, seguidament, felicita per la seva tasca l'Associació Wagneriana i Pena en particular, «l'infatigable i intel·ligent musicògraf [...] qui de molts anys ençà és l'ànima i el veritable propulsor de tot el moviment wagnerià en la nostra terra».¹²⁸⁶ Vicenç Maria de Gibert analitza a *La Vanguardia* l'edició de l'obra publicada durant la dictadura; tanmateix, es limita a comentar que la nova versió de Pena i Zanné millora la de 1907.¹²⁸⁷ Per últim, *Il·lustració Catalana* sintetitza l'acollida que la premsa dispensa a *Parsifal* i, en general, a les versions catalanes de Wagner amb aquestes paraules de lloança incondicional:

Los senyors Zanné i Pena han coronat superbament l'obra de l'Associació, traduint lo portentós festival ab la consciència i bona voluntat tantes vegades posades a prova. [...] La producció literària wagneriana queda doncs ja avui trasplantada al català. Bé mereixen una ardenta felicitació tots los que han contribuït a una empresa tan extraordinària. Poques literatures poden enorgullir-se, com la nostra, ab aquest caudal importantíssim per a la cultura del seu poble.¹²⁸⁸

Un cop tancat el capítol wagnerià, em dispo a repassar les composicions dels altres músics traduïts per Pena, començant per Wolfgang Amadeus Mozart. Vicenç Maria de Gibert comenta *Cosí fan tutte* a les pàgines de crítica musical de *La Vanguardia*, i n'enalteix l'«excelente versió catalana»¹²⁸⁹ de Pena; encara a *La Vanguardia*, Urbano Fernández Zanni es refereix lacònicament a Joaquín Pena, «el ilustre musicògrafo», i a la seva «pulcra traducció catalana, adaptada a la música».¹²⁹⁰ Com de costum, però, és a *Revista Musical Catalana* que s'analitza amb més profunditat l'obra: en l'article que hi signa, Frederic Lliurat (amb les inicials F. Ll.) dóna la benvinguda de forma entusiasta a «la nova traducció del nostre inlassable amic», i de seguida li agraeix «el seu treball incansable, desinteressat, a favor de la nostra cultura». Sobre la versió catalana, aplicada a la música, explica que «és acurada, ja no cal dir-ho, com les altres nombroses traduccions del mateix autor»; de fet, assegura que «tots els aficionats, tots els devots de Mozart l'haurien [...] de posseir, per tal d'intimar amb la bella obra mozartiana». Per

¹²⁸⁵ «Llibres rebuts». *Il·lustració Catalana* (núm. 78, 27 novembre 1904), p. 799.

¹²⁸⁶ «Edició catalana de *Parcival* de Wagner». *Revista Musical Catalana* (núm. 307, juliol 1929), p. 307.

¹²⁸⁷ GIBERT, Vicenç M. de. «Nuestras publicaciones wagnerianas». *La Vanguardia* (8 agost 1929), p. 5.

¹²⁸⁸ «Publicacions rebudes». *Il·lustració Catalana* (núm. 254, 12 abril 1908), p. 14.

¹²⁸⁹ GIBERT, Vicenç M. de. «Vida musical: Mozart y su vecino». *La Vanguardia* (9 gener 1930), p. 5.

¹²⁹⁰ ZANNI, U. F. «Gran Teatro del Liceo: *Cosí fan tutte*». *La Vanguardia* (5 gener 1930), p. 25.

últim, i abans d'agrair-li novament la seva tasca de divulgació, destaca la nota amb què Pena completa el volum, i que conté «dades interessants entorn de l'obra traduïda».¹²⁹¹ Seguint amb l'obra del compositor austríac, l'altra traducció ressenyada a la premsa és *El rapte del serrall*, amb almenys un parell d'articles a *Revista Musical Catalana*. En el primer, Joan Salvat analitza amb profunditat l'execució de l'òpera i, tot seguit, recomana als lectors «la bella traducció catalana que del llibre de l'òpera ha fet En Joaquim Pena».¹²⁹² El segon, signat únicament amb la inicial S., elogia la versió de Pena i la qualifica de «viva i expressiva»; de fet, considera que «la lectura per si sola del *Rapte* és ja una delícia». Aquest mateix article es fa ressò de la publicació de «l'horripilant drama» de *Mona Lisa*, que, en contrast amb *El rapte del serrall*, «és descrit amb llenguatge vigorós, de concisió clàssica, frapant per les seves imatges i pel foc de la passió que arbora els personatges». Referint-se tant a l'obra de Mozart com a *Mona Lisa*, l'article agraeix profundament a Joaquim Pena «el fet de poder-les jutjar mitjançant la justesa de les paraules, que duen la comprensió cabal de l'expressió melòdica»; finalment, expressa el desig que aquestes traduccions al català esdevinguin «el dia de demà la pedra fonamental que sostingui el nostre desitjat teatre líric nacional».¹²⁹³ Sense deixar encara *Mona Lisa*, Z. valora a *La Vanguardia* la «pulcra traducció catalana», i destaca el fet que contribueix a la comprensió de l'obra.¹²⁹⁴ *Pel·leas i Melisanda*, de Debussy, apareix comentada per Frederic Lliurat a *Revista Musical Catalana*; un cop formulades les usuals lloances a la tasca divulgativa de Pena, Lliurat qualifica d'«oportuníssima» la traducció al català del poema de Maeterlinck, i clou l'article donant-li la benvinguda entre els lectors.¹²⁹⁵ *La Vanguardia* s'ocupa de les obres de Rimski Korsakov; Vicenç Maria de Gibert dedica una ressenya a *Nit de maig* per fer constar el plaer que li ha suposat llegir-ne la versió catalana:

Debo declarar el deleite que me ha producido la lectura de aquel genuino fragmento de la vida popular rusa, entretejida con lo legendario y lo fantástico.

Quan arriba el moment de valorar-ne la qualitat, afirma que l'obra ha estat traduïda «garbosamente al catalán sin merma de su sabor característico».¹²⁹⁶ Al seu torn, Argus dedica un article valoratiu a *Rondalla de la vila invisible de Kítej i de la donzella Fevronia*; després de

¹²⁹¹ F.[REDERIC] LL.[IURAT]. «Bibliografía: *Cosí fan tutte*». *Revista Musical Catalana* (núm. 314, febrer 1930), p. 88.

¹²⁹² SALVAT, Joan. «*El rapte del serrall*, de Mozart». *Revista Musical Catalana* (núm. 290, febrero 1928), p. 53 – 55.

¹²⁹³ S. «Bibliografía: *El rapte del serrall*, òpera còmica en 3 actes de Mozart; *Mona Lisa*, drama líric en dos actes de Max Schillings». *Revista Musical Catalana* (núm. 291, març 1928), p. 109 – 110.

¹²⁹⁴ Z. «Música y teatros: *Mona Lisa*». *La Vanguardia* (20 gener 1928), p. 24.

¹²⁹⁵ F.[REDERIC] LL.[IURAT]. «Bibliografía: *Pel·leas i Melisanda*». *Revista Musical Catalana* (núm. 325 – 326, gener i febrer 1931), p. 44.

¹²⁹⁶ GIBERT, Vicenç M. de. «Glosa wagneriana». *La Vanguardia* (26 desembre 1926), p. 9.

remarcar que Pena i Slabý n'han fet una versió directa del rus, constata que el català és la primera llengua en què s'ha traduït l'obra, i finalment felicita els traductors per la seva tasca:

*Directamente del ruso han traducido los señores Pena y Slaby esta obra [...], y es de notar que la lengua catalana es la primera que conoce esta ópera en cuatro actos inspirada en la tradición [...]. Los traductores han realizado una ardua tarea, y lo han hecho acendradamente.*¹²⁹⁷

És el torn de *Manfred*, de Schumann. La ressenya que en fa *La Veu de Catalunya* posa l'èmfasi en les qualitats que permeten a Pena reeixir en la difícil tasca de traduir textos lírics adaptats a la música:

El seu esperit agilíssim li permet de posar-se en contacte amb els clàssics més purs i amb els moderns més revolucionaris [...]. És aquesta agilitat d'esperit, la vastitud de comprensió que sols dóna una gran cultura musical com la seva, que li permeten de donar de faisó tan clara i justa en espai reduït tot el que al públic cal saber davant d'aquestes execucions i representacions.

A l'hora de valorar l'edició de l'obra, exposa que qui vulgui gaudir-ne plenament «té en el nou llibre de Joaquim Pena [...] la millor guia»; aquest punt de vista es recolza en el pròleg que inclou, les notes concises i, sobretot, en la «justesa expressiva dels seus versos».¹²⁹⁸ També a *La Veu de Catalunya*, J. Ll. dedica una llarga crònica a l'estrena de *Manfred*; al final del text, valora la traducció que n'ha fet Pena en uns termes similars als que ja s'han anat repetint fins al moment:

No volem tancar aquesta crònica sense felicitar el nostre bon amic Joaquim Pena per la seva ben treballada versió catalana del poema de Lord G. Byron [...]. Mai serà bastament recompensada aquesta tasca de divulgació que, amb tant d'amor i d'entusiasme com d'encert, ve des de fa molts anys acomplint el nostre infatigable i il·lustrat musicògraf.¹²⁹⁹

Revista Musical Catalana (no podia ser d'altra manera) s'hi refereix lacònicament en un article signat per X.; després de repassar la representació de l'obra, es parla del text per destacar-ne que ha estat «bellament i oportunament traduït per Joaquim Pena».¹³⁰⁰ Finalment, i com a conclusió del recull de comentaris a la premsa, se situen els *Cants espirituals* de Bach; també des de *Revista Musical Catalana*, Vicenç Maria de Gibert assevera que la versió catalana de l'obra «és un dels millors encerts d'En Joaquim Pena». A més, considera que el text està tan ben treballat que, més que no pas una traducció, es podria considerar una obra pròpia:

¹²⁹⁷ ARGUS. «Libros y revistas». *La Vanguardia* (2 febrer 1926), p. 8.

¹²⁹⁸ «Joaquim Pena i el *Manfred* de Schumann». *La Veu de Catalunya* (6 maig 1903), p. 10.

¹²⁹⁹ J. Ll. «Concerts: Orquestra Pau Casals; primer concert de la sèrie XIX». *La Veu de Catalunya* (9 maig 1930), p. 2.

¹³⁰⁰ X. «Moviment musical: Orquestra Pau Casals». *Revista Musical Catalana* (núm. 318, juny 1930), p. 285 – 288.

5. Els traductors

No creiem equivocar-nos si afirmem que cada poemet l'ha tingut el traductor llargament *sur le métier*, polint-lo i repolint-lo amb la tendresa i dilecció de cosa pròpia.

La tasca de Pena resulta encara més meritòria si es té en compte que «en l'original alemany l'expressió poètica no sempre és feliç, [...] i s'hi troben idiotismes que en una llengua poden passar, mes dels quals és [...] difícil trobar una equivalència en una altra llengua». Tanmateix, «aquests obstacles En Pena els ha sortejat satisfactòriament».¹³⁰¹

Cloc la síntesi monogràfica amb les traduccions que Pena signa fora del triple context geogràfic, temàtic i temporal estudiat. Abans de la dictadura ja havia dedicat nombrosos esforços a introduir l'obra de Wagner a Catalunya i en català: *Rienzi, el darrer dels tribuns* (amb Xavier Viura), *Les fades* (amb Jeroni Zanné) i *L'or del Rin* (de nou amb Jeroni Zanné) en són un bon exemple, així com també els assaigs de Houston Stewart Chamberlain (*El drama wagnerià*) i el mateix Richard Wagner (*Música del pervindre*). Tanmateix, no se centra exclusivament en el compositor alemany i tradueix obres de diversos compositors: Gustave Charpentier (*Lluïsa*), Claude Debussy (*El fill pròdic*: text d'É. Guinard), Christoph Willibald Glück (*Orfeu*: text de Ranieri de Calzabigi), Georg Friedrich Händel (*L'aucellet*: es tracta d'una edició bilingüe en català i espanyol), Vicent d'Indy (*El foraster*), Modest Petrovitx Musorgski (*Boris Godunov*: text basat en obres d'Aleksandr Puixkin i Nikolai Karamsin), Henri Rabaud (*Maruf, ataconador del Caire*: text de Lucien Nepoty), Gaspar Spontini (*La vestal*: text d'Etienne de Jouy) i, per acabar, Richard Strauss (*Salomé*: text d'Oscar Wilde; *Elektra*: text d'Hugo von Hofmannsthal; el 1913 en signa també la versió a l'espanyol conjuntament amb Eduardo Marquina). A partir de 1930 prossegueix amb la tasca traductora amb Johann Sebastian Bach (*Audicions de Lieder*), Philipp Christoph Kayser (*Egmont*: text de Johann Wolfgang von Goethe), Wolfgang Amadeus Mozart (*Don Joan*: text de Lorenzo da Ponte), Nikolai Rimski Korsakov (*La rondalla del Tsar Saltan, del seu fill, el famós i estrenu heroi Guidó i de la bella princesa-cigne*: traducció conjunta amb Kallinik Gousseff a partir del text de Vladimir Bielski, basat en una narració d'Aleksandr Puixkin), Franz Schubert (*Cèlebre serenata*: text de Ludwig Rellstab), Lluís Maria Solé (*La Lettre*: text d'Henri Barbusse) i Richard Strauss (*El cavaller de la rosa*: text d'Hugo von Hoffmannstahl; el 1913 en signa també la versió a l'espanyol conjuntament amb Eduardo Marquina). Tanca aquest inventari de traduccions el *Cançoner selecte*, una antologia en cinc volums de cançons de diversos compositors editada de 1907 a 1927.

* * *

¹³⁰¹ GIBERT, Vicenç M. de. «Els Cants Espirituals de Joan Sebastià Bach». *Revista Musical Catalana* (núm. 292, abril 1928), p. 120 – 124.

José Pérez Guerrero,¹³⁰² periodista, escriptor i traductor. Desenvolupa la seva tasca professional a cavall de Madrid i Barcelona (tanmateix, i segons informa el diari madrileny *El Globo* el novembre de 1903, resideix un temps a Cadis per recuperar-se d'una malaltia).¹³⁰³ Durant la primera dècada del s. XX col·labora en diverses publicacions periòdiques madrilenyes, especialment a *Miscelánea*, *Actualidades*, *El Globo* i *El Carbayón* (en aquest darrer cas, es tracta d'una publicació amb seu a Oviedo). He consultat les hemeroteques d'aquests diaris i revistes i, efectivament, he pogut constatar que Pérez Guerrero hi signa narracions breus (*La última noche del año*, *La ola negra* i *Todas las cosas tienen sus leyes*),¹³⁰⁴ algun article de divulgació científica o, fins i tot, crítiques cinematogràfiques.¹³⁰⁵ A més, el 1900 publica una antologia titulada *Artículos de Periódico* que recopila també articles de Mariano José de Larra i Sylvanus Griswold Morley. Com a autor, i a banda de les narracions que acabo d'esmentar, el seu nom apareix lligat a títols tan diversos com *Acaba ya de una vez*, *Geometría elemental* o *Regicidios y crímenes políticos*. Canviant d'àmbit, i tal com constata García Mínguez (2007, 210) en la seva tesi doctoral dedicada al paper de la il·lustració en la novel·la curta entre 1900 i 1936, desenvolupa també una faceta relacionada amb el sector editorial en tant que director de la col·lecció *La Novela Universal* (Madrid), que durant l'any 1917 publica 20 novel·les breus, la majoria títols traduïts. Finalment, com a traductor concentra pràcticament tota l'activitat durant els últims anys de la dècada de 1920, amb més d'una vintena de traduccions (gairebé totes pertanyents al gènere narratiu) de l'anglès i el francès a l'espanyol, sempre publicades en editorials barcelonines.

Dins el context estudiat tradueix per a Iberia 19 novel·les populars i de consum; les signen Jean Bonnèry (*La ciudad submarina*: 1928), John Buchan (*El collar de la reina de Saba*; *El pastor negro*; *El profeta del manto verde*: 1929 en tots tres casos), Fenimore James Cooper (*La hija del sargento*: 1929; *La pradera*), Alexandre Dumas (pare) (*La isla de fuego*: 1928; *El tulipán negro*: 1929), Erckmann-Chatrion (*Los dos hermanos*: 1929), Henry Rider Haggard (*El pueblo de la niebla*; *El cocodrilo sagrado*: 1930; es tracta dels dos volums que configuren *El pueblo de la bruma*), Thomas Mayne Reid (*Los Robinsones del Himalaya*: 1928; *En el país de las fieras* i *Los cazadores de jirafas*: 1929; *Los naufragos del Amazonas*: 1930), Georges Sim (*El rey de los antropófagos* i *Los ladrones de buques*: 1929; *Los pigmeos de las cataratas*: 1939) i Eugène Sue (*Atar Gull*: 1928). Encara durant la primera dictadura del s. XX, tot i que fora de la literatura,

¹³⁰² Síntesi a partir de: Ossorio y Bernard 1903, 731, 209.

¹³⁰³ «Noticias generales». *El Globo* (30 novembre 1903), p. 3.

¹³⁰⁴ Tots tres títols apareixen a *Actualidades*, per ordre, el 31 de desembre de 1901 (p. 8), el 15 de febrer de 1903 (p. 37) i, finalment, el 19 d'abril de 1903 (p. 17).

¹³⁰⁵ *El Globo* en conté diversos exemples (tant d'articles de divulgació com de crítiques) entre 1903 i 1913.

5. Els traductors

tradueix del francès un manual d'ocultisme de Paul C. Jagot (*Método científico moderno de magnetismo, hipnotismo, sugestión*).

La premsa del moment rep amb un silenci pràcticament total la publicació d'aquests títols. En relació a aquest punt, només n'he pogut trobar un parell de ressenyes a *La Vanguardia*, una dedicada a *El profeta del manto verde* i, l'altra, a *La isla de fuego*: la primera se centra en la reedició del títol publicada el 1934, i en cap moment entra a valorar la tasca de Pérez Guerrero (de fet, ni n'esmenta el nom);¹³⁰⁶ la segona sí que identifica Pérez com a traductor, i destaca, a més, que la novel·la de Dumas és «*absolutamente inédita hasta la fecha en español*».¹³⁰⁷

Ja per acabar, a partir de 1930 els catàlegs bibliogràfics i editorials li atribueixen únicament una traducció: *El capitán Black* de Max Pemberton.

* * *

José Pérez Mauras,¹³⁰⁸ impressor i traductor. Cap de les fonts biogràfiques consultades aporta dades sobre aquest traductor, que desenvolupa la seva tasca durant la primera meitat del s. XX. Tradueix una vintena de títols narratius (deu entre 1923 i 1930) per a l'editorial barcelonina de Ramón Sopena i, en un parell d'ocasions, per als segells argentins Biblioteca de la Nación i La Renovación, sempre cap a l'espanyol i partint de l'alemany, el francès, l'anglès i, de forma escadussera, el rus (probablement de forma indirecta, en aquest darrer cas). Pel que fa a d'altres activitats professionals, voldria apuntar la possibilitat que regenti una impremta madrilenya al tombant del segle XX: el 1896, l'*Anuario del comercio, de la industria, de la magistratura y de la administración* (Madrid) publica un llistat de les impremtes de la capital espanyola, i concretament situa la de José Pérez Mauras al número 5 del carrer Trujillos.¹³⁰⁹

De 1923 a 1930 publica, sempre al catàleg de Ramón Sopena, la traducció de diverses novel·les populars i de consum signades per Xavier de Montépin (*El ahorcado; Los dramas del matrimonio; Su alteza el amor*: tots tres títols apareixen el 1930), Christoph von Schmid (*El canastillo de flores; El honrado Fridolín; El nido del pájaro; La cruz de madera; La granja de los tilos; Rosa de Tanemburgo*: publicats tots el 1927) i Walter Scott (*El capitán aventurero*: 1930). La majoria d'aquestes obres ja compten amb traduccions prèvies signades per altres

¹³⁰⁶ «Libros y revistas». *La Vanguardia* (23 novembre 1934), p. 20.

¹³⁰⁷ «Bibliografía». *La Vanguardia* (7 setembre 1928), p. 15

¹³⁰⁸ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

¹³⁰⁹ «Imprentas». *Anuario del comercio, de la industria, de la magistratura y de la administración* (1896), p. 370.

traductors durant els darrers anys del s. XIX: potser per aquest motiu, o potser perquè no se les considera prou rellevants, la premsa de l'època les rep amb un silenci absolut.

Fora del període estudiat, Pérez Mauras tradueix una desena més de novel·les. Abans de 1923 signa versions de Nikolai Gogol (*Taras Bulba*) i Xavier de Montépin (*La gitana*). A partir de 1930, tradueix Christoph von Schmid (*La condessa ida*), novament Xavier de Montépin (*Los compañeros de la antorcha*), Heinrich Heine (*Los dioses en el destierro*), Walter Scott (*Quintín Durward en la corte de Luis XI*) i Edward Bulwer Lytton (*Rienzi*). Finalment, li he trobat tres traduccions més sense datar d'Alexandre Dumas (pare) (*Actea y Sultaneta*), Émile Gaboriau (*Por honor del nombre*) i, encara una altra vegada, Xavier de Montépin (*Los amores de provincia*). Tots aquests títols apareixen en segells barcelonins, a excepció feta dels que signen Gogol i Heine, que es publiquen a Buenos Aires.

* * *

Agustí Piracés¹³¹⁰ (Barcelona 1896 – 1956), periodista, escriptor i traductor. Segons s'exposa en la necrològica que *ABC* li dedica el novembre de 1956,¹³¹¹ durant les dècades de 1910 i 1920 treballa a la redacció de diverses publicacions catalanes com *El Día Gráfico*, *Nueva Publicidad* o *La Tribuna*; a més, dirigeix la revista *Papitu* (Dasca 2010, 240) fins pràcticament l'inici de la Guerra Civil. Torno a la necrològica publicada a *ABC* i hi constato que, aproximadament coincidint amb la dècada de 1930, deixa el periodisme actiu «*para consagrarse con carácter exclusivo a la historia y a la literatura*». Com a autor, el catàleg en línia de la BNE permet afirmar que signa monografies històriques, biogràfiques i, sobretot, novel·les d'aventures i adaptacions cinematogràfiques, amb títols com *Gandhi: su vida, su obra, sus doctrinas*, *Carne de mar* o *Rinker, el destructor del mundo*. Per últim, els darrers anys de vida els dedica a l'estudi de la filatèlia, fins al punt que arriba a dirigir la secció filatèlica de *El Noticiero Universal*. En relació a la tasca traductora de Piracés, tot indica que es concentra en els anys estudiats, concretament entre 1927 i 1930, i es redueix a sis novel·les d'aventures traslladades a l'espanyol a partir d'originals en francès i, en una ocasió, en anglès.

Pel que fa a les traduccions del francès, versiona Octave Feuillet (*El diario de una mujer*: Publicaciones Mundial, 1930), Charles Lucietto (*La virgen roja del Kremlin*: Iberia, de 1928 i reeditada el 1930; *El agente secreto 123=X=18*: Iberia, 1929; *La espía de los cabellos rubios*: Iberia, 1929) i Henri Jeanne Magog (*La isla caída del cielo*: Iberia, 1928). Al seu torn, la

¹³¹⁰ Síntesi a partir de: Dasca 2010, 239 – 252; base de dades d'aquesta recerca.

¹³¹¹ CIFRA. «Necrológicas». *ABC* (10 novembre 1956), p. 23.

5. Els traductors

traducció a l'anglès correspon a un títol de Thomas Mayne Reid (*La montaña perdida: Iberia*, de 1927 i reeditada el 1928).

Cloc la síntesi monogràfica deixant constància del fet que la premsa rep aquestes traduccions amb un silenci gairebé absolut: tot i que s'hi fa referència en algun anunci publicitari escadusser, en cap cas he pogut trobar ressenyes que valorin ni les obres, ni la traducció que en fa Piracés.

* * *

Alfonso Quintana Solé,¹³¹² escriptor, periodista i traductor. Les fonts biogràfiques habituals i especialitzades no ofereixen dades d'aquest traductor. Sigui com vulgui, de 1926 a 1943 trasllada a l'espanyol una dotzena de títols (nou dins el període estudiat), principalment narrativa de consum i, sovint, en col·laboració amb María Teresa Quintana,¹³¹³ probablement la seva germana. Aquestes traduccions, signades amb les inicials A. Q. S., pertanyen a originals redactats sobretot en anglès i, en menor mesura, francès i italià. Fins a 1930 publica la seva feina en editorials barcelonines i, als anys 40 del segle XX, després d'aproximadament una dècada d'inactivitat traductora,¹³¹⁴ en cases argentines.

Tot indica, doncs, que en algun moment dels anys 30 del segle XX s'instal·la a l'Argentina, una possibilitat que pren encara més cos si es té en compte el contingut de l'article que Carlos Abraham (2006) dedica a les novel·les de Tarzan publicades per l'editorial argentina Tor. Segons sembla, aquesta editorial, fundada pel mallorquí Joan Carles Torrendell, tenia dins la nòmina d'escriptors un Alfonso Quintana Solé d'origen espanyol; no hi ha cap dada concreta que demostrï que es tracta del traductor objecte d'aquesta entrada, però la coincidència de nom, dates i activitat professional fa versemblant la hipòtesi. En el seu article, Abraham presenta Quintana Solé com un dels principals perpetradors, en paraules seves, d'un frau literari relacionat amb l'obra d'Edgar Rice Burroughs. A partir de 1932, Tor inicia la publicació de la sèrie de novel·les de l'escriptor nord-americà dedicades a Tarzan, una iniciativa que es converteix, ben aviat, en un èxit rotund de vendes. Ara bé, amb el pas de les setmanes Tor arriba a un carreró sense sortida: ja ha tret al mercat la traducció de tots els *Tarzans* de Burroughs, però el públic lector en demana més. Per satisfer aquesta demanda insistent, Tor prova sort amb una altra sèrie d'aventures, també de Burroughs, situades a Mart. No cal dir

¹³¹² Síntesi a partir de: Abraham 2006; base de dades d'aquesta recerca.

¹³¹³ Vegeu la síntesi monogràfica que li dedico en aquest mateix capítol.

¹³¹⁴ De 1930 a 1940 no apareix citat com a traductor en cap dels catàlegs editorials i bibliogràfics consultats.

que la rebuda que tenen aquests títols no és, ni de bon tros, tan positiva com la de les peripècies del rei de la jungla. Davant d'això, l'editorial opta per redactar nous títols de Tarzan i presentar-los com si es tractés d'obres originals de Burroughs. En la coberta d'aquests volums consta Quintana Solé com a traductor, però de fet n'és l'autor. D'aquesta manera, i en només un any (de 1932 a 1933), Quintana redacta tres sèries completes d'aventures de Tarzan, 28 títols en total, una xifra que resulta encara més sorprenent si es té en compte aquesta reflexió d'Abraham (2006):

La calidad de las novelas apócrifas de Quintana Solé era con frecuencia superior a las del propio Burroughs: tenían tramas mejor armadas, estilo más cuidadoso y pulido, y personajes con un fondo psicológico más elaborado y plausible. Lo que no deja de sorprender teniendo en cuenta el escaso tiempo disponible para su redacción.

Fent-se passar per Burroughs, doncs, Quintana escriu títols com *Tarzán en el valle de la muerte* (el primer apòcrif), *Tarzán el magnánimo*, *La muerte de Tarzán*, *La resurrección de Tarzán*, *La venganza de Tarzán* o *La ley de Tarzán* (l'últim que signa com a «traductor»; tanmateix, Tor edita encara una altra sèrie del personatge escrita per l'argentí Rodolfo Bellani). Encara a l'Argentina, a banda dels Tarzans apòcrifs completen el seu perfil d'escriptor *Escuela de patriotismo* (teatre adaptat als infants) i *Carlos de Foucauld: sembrador de luz eterna*, els únics títols que signa amb el seu nom veritable; a més, sota el pseudònim d'Oscar Montgomery signa una desena de títols per a la Serie Amarilla de Tor, dedicada a les aventures i el misteri. Finalment, Abraham (2006) també el situa com a director durant els anys 50 de la revista *Ping-Pong*, propietat de l'editorial Difusión.

Tornant a l'activitat traductora de Quintana Solé, entre 1923 i 1930 trasllada, sempre a l'espanyol, nou novel·les de temàtica sentimental per a diversos segells editorials: a B. Bauzá tradueix un títol de l'escriptor francès Augustus Craven (*Ana Severin*) i un de la italiana Jolanda (*Después del ensueño*: 1926); per a Cervantes, i en col·laboració amb María Teresa Quintana, trasllada originals en anglès d'Edward Phillips Oppenheim (*El caudillo* i *Millonarios a la fuerza*: 1927); per últim, i novament en col·laboració amb María Teresa Quintana, és al catàleg de Juventud on aporta més títols, amb traduccions de l'anglès de James Oliver Curwood (*Flor del Norte*: 1926; reeditada el 1930), Peter Bernard Kyne (*Un corazón comprensivo*: 1928), Charles i A. M. Williamson (*A la caza de un dote*: 1927), Margaret Wolfe Hungerford (*Mari-Rosa*: 1927) i, aquest cop del francès i en solitari, André Lichtenberger (*El corazón no cambia*: 1926; reeditada el 1928).

La premsa de l'època informa de la publicació d'alguns d'aquest títols, però només en un parell d'ocasions entra a valorar-ne la traducció. L'abril de 1926, Argus qualifica de «correcta» la

5. Els traductors

traducció de *El corazón no cambia* a les pàgines de *La Vanguardia*.¹³¹⁵ L'abril de 1927, de nou a la secció bibliogràfica del diari barceloní, es lloa la vàlua de *Millonarios a la fuerza* i se'n destaca la qualitat de la traducció; la valoració final és inequívoca: «*La traducción de Millonarios a la fuerza, novela que ha de venderse de un modo extraordinario a juzgar por su mérito, es impecable*». ¹³¹⁶ Es dóna la coincidència que, un parell d'anys més tard (concretament el juliol de 1929), *La Vanguardia* inicia la publicació en fulletó precisament d'aquesta traducció.

Per últim, fora del període estudiat he pogut localitzar tres traduccions més del francès signades per Quintana i editades a l'Argentina durant els anys 40 del s. XX: es tracta de títols biogràfics escrits per Renée Bazin (*Carlos Foucauld: explorador de Marruecos; Ermitaño en el Sahara*), Henri Ghéon (*El santo cura de Ars*) i Joseph de Tonquedec (*G. K. Chesterton: sus ideas y su carácter*).

* * *

María Teresa Quintana Solé,¹³¹⁷ traductora. No he pogut trobar cap dada de la seva trajectòria vital en les múltiples fonts consultades, ni les habituals ni les especialitzades. Així doncs, en aquesta síntesi monogràfica en desenvolupament, només, el vessant de traductora a partir de la base de dades d'aquesta recerca i els diversos catàlegs bibliogràfics a què he tingut accés. Partint d'aquest punt, doncs, María Teresa Quintana tradueix una quinzena de títols narratius (7 durant el període 1923 – 1930) des de 1925 fins a mitjan s. XX. Bona part d'aquestes versions, sempre de l'anglès a l'espanyol, són el fruit d'una tasca conjunta amb Alfonso Quintana Solé,¹³¹⁸ probablement son germà, i s'editen totes en segells barcelonins. Finalment, signa les traduccions emprant tant el nom complet (sense el segon cognom) com les inicials M. T. Q. S.

Durant la primera dictadura del s. XX tradueix amb Alfonso Quintana diverses novel·les populars i de consum; es tracta d'originals de James Oliver Curwood (*Flor del Norte*: Juventud, 1926 i 1930), Margaret Wolfe Hungerford (*Mari-Rosa*: Sociedad General de Publicaciones, 1927), Peter Bernard Kyne (*Un corazón comprensivo*: Juventud, 1928), Edward Phillips Oppenheim (*El caudillo* i *Millonarios a la fuerza*: Cervantes, 1927) i el matrimoni Williamson (A

¹³¹⁵ ARGUS. «Libros y revistas». *La Vanguardia* (7 abril 1926), p. 13.

¹³¹⁶ «Libros y revistas». *La Vanguardia* (22 abril 1927), p. 15.

¹³¹⁷ Síntesi a partir de: Base de dades d'aquesta recerca.

¹³¹⁸ Vegeu-ne la síntesi monogràfica que li dedico en aquest mateix capítol.

la caza de un dote: Juventud, 1927); aquest cop en solitari, tradueix també un títol de Jean Webster (*Papaíto, piernas largas*: Juventud, 1925).

Pel que fa a la presència d'aquestes traduccions en la premsa del moment, he localitzat alguna ressenya escadussera que hi està dedicada. Ara bé, només en dues ocasions se n'arriba a esmentar la traducció; es tracta, precisament, de dos dels títols que María Teresa tradueix conjuntament amb Alfonso: *El corazón no cambia* i *Millonarios a la fuerza*; reproduïxo i referencio aquests comentaris en la síntesi monogràfica anterior, dedicada a Alfonso Quintana Solé.

Ja per acabar, a partir de 1930 M. Teresa Quintana segueix activa en la pràctica de la traducció literària: tradueix (aparentment en solitari) diversos títols narratius de Fanny Belle Irving (*Seis muchachas*), de nou Edward Phillips Oppenheim (*Pregúntelo a la señorita Mott*; *Sagastrada en Monte Carlo*), Berta Ruck (*Girasol*; *La substituta*) i Mark Twain (*Las aventuras de Tom Sawyer*), així com també una obra biogràfica de Francis Hackett (*Francisco I de Francia*).

* * *

Ramon Reñé López,¹³¹⁹ periodista, escriptor i traductor. Utilitza el pseudònim d'Aracne. Les fonts biogràfiques consultades contenen ben poca informació d'aquest traductor, a banda del fet que dirigeix el periòdic setmanal *La Colmena* (Bellpuig d'Urgell), una publicació que ofereix notícies, articles d'història i literatura, una secció d'opinió, una de dedicada a la cultura popular i un fulletó. Col·labora també a *El Siglo Futuro* (Madrid): en una ressenya dedicada a un dels seus llibres en les pàgines d'aquest rotatiu, el presenten com «uno de nuestros col-laboradores» i, a més, en situen la procedència geogràfica a l'Urgell.¹³²⁰ Com a autor, durant les primeres dècades del s. XX signa una vasta producció en què destaquen les obres de pedagogia social i, sobretot, les obres teatrals. Dins del primer bloc trobem títols com *El hombre práctico*,¹³²¹ *El hombre político* o *Diario de un joven ordenado*; pel que fa al teatre, destaquen *Don Juan de Austria*, *Don Pámfilo* o *El diputado por Valcuerno*, *María Estuardo* o *El ministro*. Als catàlegs figura, també, *Nobleza y vileza*, que s'encasella dins la novel·la històrica. Pel que fa a la qualitat d'Aracne com a autor, en diverses ressenyes (per exemple, a la de *Diario de un joven ordenado*) es lloa «su valiosa producción literaria» i, en to positiu, se'l presenta com un «castizo autor».¹³²² En relació al seu vessant de traductor, és actiu només

¹³¹⁹ Síntesi a partir de: Torrent i Tasis 1966; base de dades d'aquesta recerca.

¹³²⁰ «Bibliografía». *El Siglo futuro* (13 maig 1913), p. 3.

¹³²¹ És precisament el títol ressenyat en l'article a *El Siglo futuro* citat en la nota anterior.

¹³²² «Bibliografía». *El Siglo futuro* (8 novembre 1913), p. 3.

5. Els traductors

durant la tercera dècada del s. XX (concretament, entre 1925 i 1930); durant aquests anys signa per a diverses editorials barcelonines una desena de traduccions del francès a l'espanyol, sempre dins l'àmbit de la narrativa popular i de consum. L'última dada biogràfica que he trobat, procedent novament de l'article a *El Siglo Futuro* citat abans, fa referència a la condició de doctor de què gaudeix Aracne (almenys el presenten com a tal en el contingut de la ressenya): en cap moment, però, se n'especifica l'àmbit d'especialitat.

Tornant als títols traduïts durant la primera dictadura del s. XX, i com ja he apuntat abans, Aracne se centra exclusivament en el gènere de la narrativa popular i de consum. Així, tradueix títols de Jean Dayol (*Por el mal camino*: Pegaso, 1928), M. Delly (*La paloma de Rudsay-Manor*: Eugenio Subirana, 1925), Angel Flory (*Un grito en las tinieblas*: Eugenio Subirana, 1926), Renée Gouraud d'Ablancourt (*El drama de «Maison Dieu»*: Juventud, 1925), Pierre Gourdon (*El crimen de un comediante*; *La felicidad de Alicia*; *Los vencedores*: editades per Eugenio Subirana els anys 1926, 1928 i 1929 respectivament), Marguerite Levray (*Odios vencidos*: Eugenio Subirana, 1930), Menard Boisat (*Dramas íntimos*: Pegaso, 1928), Florence O'Noll (*La errante*: Juventud, 1929) i, per acabar, Gaspar de Weede (*Misterios del destino*: Pegaso, 1928).

La premsa del moment es fa ressò de l'aparició de títols com *La Felicidad de Alicia*,¹³²³ *Los Vencedores*,¹³²⁴ *Odios Vencidos*¹³²⁵ o *La errante*;¹³²⁶ en cap moment, però, en comenta la traducció (de fet, en el cas de *La errante* s'hi obvia totalment el nom d'Aracne). Només en la ressenya d'*Un grito en las tinieblas* se n'arriba a parlar: V. Pérez afirma a *España y América* que la prosa d'Aracne és «correcta y elegante», i conclou que l'obra original ha estat «bien traducida».¹³²⁷

Finalment, i com ja he apuntat anteriorment en aquesta síntesi monogràfica, en cap catàleg consten traduccions d'Aracne anteriors o posteriors al període 1923 – 1930.

* * *

¹³²³ «Libros recibidos». *Nuevo Mundo* (29 juny 1928), p. 57.

¹³²⁴ «Libros recibidos». *Nuevo Mundo* (8 novembre 1929), p. 54.

¹³²⁵ «Libros y revistas». *La Vanguardia* (22 juny 1930), p. 4.

¹³²⁶ «Libros y revistas». *La Vanguardia* (8 març 1929), p. 18.

¹³²⁷ PÉREZ, V. «Notas bibliográficas». *España y América* (núm. 1, 1 gener – 31 març 1927), p. 224 – 225.

Carles Riba i Bracons¹³²⁸ (Barcelona, 1893 – 1959), escriptor, humanista i traductor. Tenint en compte que es tracta d'un personatge estudiat a bastament i que nombroses obres i articles ja n'analitzen el perfil biogràfic i professional o hi fan referència,¹³²⁹ he optat per oferir-ne només una síntesi centrada en la traducció. De 1911 a 1959 trasllada prop d'un centenar d'obres (31 de 1923 a 1930), majoritàriament clàssics grecs i llatins i narracions breus. Treballa gairebé exclusivament cap al català i, sobretot, del grec clàssic. Tanmateix, tradueix també de l'anglès, el francès, l'alemany, el llatí, l'italià, el rus i el polonès (en els dos darrers casos, de forma indirecta).

De 1923 a 1930 tradueix, principalment, clàssics grecs i llatins per a la Fundació Bernat Metge: del llatí, Ausoni (dos volums d'*Obres*: 1924 i 1928 respectivament; conjuntament amb Antoni Navarro); del grec, *Medea* d'Eurípides (1929),¹³³⁰ el tercer volum de *Diàlegs* de Plató (1928; conjuntament amb Jaume Serra i Joan Crexells), diversos volums de *Vides paral·leles* de Plutarc (*Teseu i Ròmul*: 1926; *Soló – Públicola*; *Temístocles – Camil*: 1926; *Arístides i Marc Cató*; *Cimó i Lucul·le*: 1927; *Pèricles i Fabi Màxim*; *Nícias i Crassus*: 1927; *Coriolà i Alcibiades*; *Demòstenes i Ciceró*: 1928; *Demetri i Antoni*: 1929; *Pirros i Mari*; *Aratos*: 1930) i, de Xenofont, *Records de Sòcrates* (1923) i *Obres socràtiques menors* (1924).

L'obra d'Edgar Allan Poe ocupa una posició destacada en la trajectòria traductora de Riba; relacionat amb això, entre 1924 i 1925 La Novel·la Estrangera li reedita la traducció de diversos contes de l'escriptor nord-americà: és el cas de títols com *El pou i el pèndol*, *El retrat oval*, *La caiguda de la casa Usher*, *La màscara de la Mort Roja*, *Morel·la o William Wilson* (aquestes narracions havien estat recollides per primera vegada en un volum editat per la Societat Catalana d'Edicions el 1915); completen la sèrie *El barril d'Amontillado*, *El cas de M. Valdemar*, *El cor delator*, *El gat negre*, *Hop-Frog* i *Metzengerstein* (novament editades per primer cop en un únic volum a la Societat Catalana d'Edicions, aquest cop el 1916). Tot i que s'escapen de l'àmbit estrictament editorial, he pogut trobar versions anteriors (concretament datades el 1914) de la majoria d'aquestes traduccions de Riba a les pàgines de *Catalunya. Revista*

¹³²⁸ Síntesi a partir de: Base de dades d'aquesta recerca.

¹³²⁹ Bacardí 2002-1, 69 – 82; Bacardí i Godayol 2011; Cabré 2001, 119 – 131; Farré 1997, 502 – 515; Guardiola 2009, 137 – 160; Lafarga i Pegenaute 2009; Malé 2006; Miralles 1999, 243 – 250; Molas 1986, 139 – 174; Parcerisas 2009.

¹³³⁰ Tres anys abans d'aquesta publicació, alguns fragments de l'obra traduïts també per Riba apareixen a les pàgines de *La Revista* sota el títol de «Corals de la Medea d'Eurípides» (gener – desembre 1926, p. 28 – 34).

5. Els traductors

Setmanal: es tracta de Morel·la,¹³³¹ *El cas de M. Valdemar*,¹³³² *La màscara de la mort roja*,¹³³³ *El barril d'Amontillado*,¹³³⁴ *El cor delator*,¹³³⁵ *La caiguda de la casa Usher*,¹³³⁶ *El pou i el pèndol*,¹³³⁷ *El retrat oval*¹³³⁸ i *William Wilson*.¹³³⁹

Encara dins el camp de la narrativa, si bé amb una intensitat significativament menor, tradueix de l'alemany E. T. A. Hoffmann (*El Dux i la dogressa*: La Novel·la Estrangera, 1924), Gottfried Keller (*La gent de Seldwyla*: Llibreria Catalònia, 1925) i, del francès, Alfred de Vigny (*Laura o el segell roig*: La Novel·la Estrangera, 1924). En l'àmbit de la literatura religiosa, trasllada *Rut* per al tercer volum de l'*Antic Testament* de la Fundació Bíblica Catalana (1930; tanmateix, el 1918 ja n'havia aparegut una versió a *La Revista*¹³⁴⁰). Finalment, tradueix a l'espanyol quatre manuals de literatura per a l'editorial Labor: tres originals en alemany signats per Georg Finsler (*La poesia homèrica*: 1925; reeditat el 1930), Max Koch (*Historia de la literatura alemana*: 1927; reeditat el 1930) i Arnold Schröer (*Caracteres y tipos esenciales de la historia de la literatura inglesa*: 1925) i, per últim, un en anglès d'Alfred Gudeman (*Historia de la literatura latina*: 1926).

La part del lleó d'aquesta síntesi monogràfica se l'enduu l'estudi de la recepció d'aquestes traduccions en la premsa coetània. Així, Domènec Guansé dedica dins les pàgines de *Revista de Catalunya* unes paraules a *La gent de Seldwyla* i a la «gustosa traducció» que n'ha fet Riba; després de lloar la figura de Gottfried Keller i la seva habilitat per «fondre, d'una manera meravellosa, el realisme amb el romanticisme», no escatima elogis a l'hora d'avaluar la versió catalana de l'obra:

L'excel·lència de la traducció fa augmentar, sens dubte, l'entusiasme que Keller ens desvetlla [...]. (En català no en coneixíem res més que un conte publicat al *D'Ací d'Allà* per Alfred Gallard). Tanmateix Riba sembla que hagi convertit l'esforç de traduir en el goig pur d'un acte creador. Riba fon en el seu gresol artístic les més lleus impureses del nostre idioma, i així la seva prosa té la noble qualitat de l'or més fi.¹³⁴¹

¹³³¹ *Catalunya. Revista Setmanal* (núm. 336, 11 abril 1914), p. 229 – 230.

¹³³² *Catalunya. Revista Setmanal* (núm. 337, 18 abril 1914), p. 242 – 244.

¹³³³ *Catalunya. Revista Setmanal* (núm. 340, 9 maig 1914), p. 290 – 292.

¹³³⁴ *Catalunya. Revista Setmanal* (núm. 341, 16 maig 1914), p. 307 – 309.

¹³³⁵ *Catalunya. Revista Setmanal* (núm. 347, 27 juny 1914), p. 407 – 409.

¹³³⁶ *Catalunya. Revista Setmanal* (núm. 353 i 355, 8 i 22 agost 1914), p. 499 – 502, 536 – 538.

¹³³⁷ *Catalunya. Revista Setmanal* (núm. 362 i 364, 10 i 24 octubre 1914), p. 646 – 648, 675 – 677.

¹³³⁸ *Catalunya. Revista Setmanal* (núm. 367, 14 novembre 1914), p. 725 – 726.

¹³³⁹ *Catalunya. Revista Setmanal* (núm. 370, 371 i 373, 5, 12 i 26 desembre), p. 776 – 779, 786 – 789, 820 – 823.

¹³⁴⁰ Publicada en un volum que conté també *Càntic dels càntics*, traduït novament per Riba.

¹³⁴¹ GUANSÉ, Domènec. «Les lletres». *Revista de Catalunya* (núm. 15, setembre 1925), p. 309 – 314.

Títols com *El Dux i la Dogaressa o Laura o el segell roig* s'esmenten a *La Veu de Catalunya*¹³⁴² i a *El Borinot*,¹³⁴³ tot i que de passada i en anuncis contractats per la col·lecció responsable de l'edició, això és, La Novel·la Estrangera. En tots dos casos s'informa únicament de la publicació dels llibres i del nom del traductor.

Arribat aquest punt, es fa necessari obrir un espai dedicat a la recepció dels contes d'Edgar Allan Poe. Sembla que les publicacions periòdiques del període 1923 – 1930 no dediquen cap ressenya a l'edició que en fa La Novel·la Estrangera, més que probablement perquè es tracta de reedicions que, de fet, no suposen cap novetat editorial real (ja he dit que tots aquests contes havien estat recollits en els dos volums editats el 1915 i el 1916; alguns fins i tot havien aparegut a les pàgines de *Catalunya. Revista Setmanal* d'abril a desembre de 1914). Així doncs, per trobar comentaris referits a aquests contes m'he de remuntar a les valoracions que els dedica la premsa el primer cop que apareixen en format de llibre. El 1915, i amb motiu de la publicació de la primera sèrie de les *Històries extraordinàries*, Josep Maria López-Picó dedica dins les pàgines de *La Revista* un article a la prosa de Poe i, més concretament, a la versió catalana de les seves narracions breus. Ja des de l'inici, no dubta a destacar «l'exemplaritat de l'esforç realitzat» per Riba, i afirma que «la magna traducció del Poe [...] ha enaltit el català»; d'aquesta manera, apunta una idea molt present en els autors noucentistes i, també, en les ressenyes dedicades a les traduccions ribianes: la traducció és un exercici vital per a la fixació i l'enaltiment del català com a llengua literària plena. Pel que es desprèn de les paraules de López-Picó, la traducció de Riba exemplifica perfectament aquest punt de vista:

En aquests temps que la poesia catalana afirma el seu destí immortal venent les enveges i les incompressions més absurdes de tots els marxants que en el Temple tenien parada la seva botigueta, bon flagell ha d'esser per foragitar-los una traducció de Poe com la de Carles Riba, tan plena de dignitat i de tan sobirana inspiració que la glòria del català se'n sent purificada i altificada.

L'article conclou que «l'esperit [de Poe] fidelment reviu en la traducció catalana», que, a més, «ens mostra la rica potencialitat i adaptabilitat del català governat per un artista com en Carles Riba, el qual ha servat tots els matisos de l'original».¹³⁴⁴ Amb motiu de l'aparició de la segona sèrie d'*Històries extraordinàries*, Joaquim Folguera s'encarrega, de nou des de l'altaveu de *La Revista*, de valorar la tasca de Riba tot equiparant-la a un engranatge de precisió perfecta superior, fins i tot, a la de Baudelaire al francès:

¹³⁴² [Columna publicitària de La Novel·la Estrangera] *La Veu de Catalunya* (2 desembre 1924), p. 1.

¹³⁴³ [Columna publicitària de La Novel·la Estrangera] *El Borinot* (núm. 16, 13 març 1924), p. 15.

¹³⁴⁴ LÓPEZ-PICÓ, J. M. «Lletres: Històries Extraordinàries, primera sèrie». *La Revista* (núm. 3, 10 juliol 1915), p. 11.

5. Els traductors

La traducció d'En Carles Riba és perfecta. Té la virtut de completar aquella precisió mecànica amb què es succeeixen les sensacions amb una nova precisió mecànica dels mots. Cauen les paraules amb un soroll metàl·lic i compassat que acaba de fer més justa la distribució mecànica de la sensibilitat. En aquest sentit supera Baudelaire que traduí l'obra de Poe al francès. Més que ell mateix, que tan bé el definí, Carles Riba ha sapigut comprendre que l'estil de Poe era «*serré comme les mailles d'une armure*».¹³⁴⁵

Des de les pàgines de *Gent Nova* (Badalona), Pere de Tera se suma a aquest corrent d'elogis i posa l'èmfasi, com ja havia fet López-Picó dos anys enrere, en el «servei fet per En Riba a la prosa catalana, traduint els contes extravagants d'aquell escriptor nord-americà».¹³⁴⁶ Encara el 1917, Alexandre Plana (company de Riba a la redacció de *La Revista* i en diverses tertúlies literàries, i noucentista com ell) escriu a *La Vanguardia* un extens article centrat en les versions catalanes de Poe; resulta especialment rellevant pel fet que, lluny de limitar-se només a valorar-ne la qualitat, aporta una profunda reflexió sobre com entén Riba la traducció i el paper preeminent que li assigna en la gestació i consolidació del català com a llengua literària. Només de començar, no dubta a afirmar que, amb la traducció de Riba, «*esa lengua catalana que había permanecido en largo sopor, impotente para seguir los avances, recobró el vigor perdido*». La traducció esdevé, per tant, una mena de banc de proves indispensable per fixar el català i situar-lo als altars de les llengües literàries; recollint els punts de vista de Riba mateix en el pròleg d'*Històries extraordinàries* (1915, 5 – 7), i manllevant-li també una metàfora, Plana ho exposa així:

Toda labor de traducción es una labor de conquista. Con el ejercicio de la traducción va ganando la lengua posibilidades de expresión desconocidas; va haciéndose más dúctil, va adaptándose a las necesidades más sutiles de la inteligencia.

Aquesta noble tasca ofereix al traductor, a més, la possibilitat de gaudir del «*magnífico espectáculo que ofrece una lengua que se está creando*». Aquí, Plana manlleva la imatge emprada per Riba en el pròleg ja citat:

Noresmenys a Catalunya, ara per ara, una traducció és una obra de combat. Combat d'una mena tan noble, que només l'haver-lo dut a fi, qualsevulla que ella sia, ja és una conquesta. Assistim a un espectacle rar i magnífic: una llengua que és com si es creés sota les nostres mans.

Arribat a aquest punt, Plana passa a enumerar els requisits que ha de reunir un traductor que vulgui superar amb èxit els reptes que aquesta activitat planteja i, per tant, participar del «*magnífico espectáculo*» de què acaba de parlar:

¹³⁴⁵ Folguera, Joaquim. «Lletres: Històries Extraordinàries d'Edgar Poe». *La Revista* (núm. 31, 16 gener 1917), p. 54 – 55.

¹³⁴⁶ P.[ERE] DE T.[ERA]. «Llibres i revistes». *Gent Nova* (27 gener 1917), p. 4 – 5.

Para ese trabajo [el traductor] precisa reunir tanto ingenio como tenacidad, tanta cultura como espontaneidad. Es labor de inteligencia, y también es labor de intuición. Cuando no se encuentra, se adivina; cuando el filólogo se detiene y vacila, el poeta avanza y dice la palabra justa.

Resulta interessant constatar que, anys després, Riba (1948, 11 – 17) emprà una imatge similar en el pròleg de la seva retraducció de *L'Odisea* quan explica com la va afrontar:

Era jugar-m'hi molt com a professor de grec i com a poeta. Vaig deixar que, en mi, aquell cedís el pas a aquest; no puc creure que ningú hagués fet estúpidament altra cosa.

Sigui com sigui, i tornant a la ressenya, Plana no dubta en cap moment que en Riba conflueixen el filòleg i el poeta:

La prosa de Edgardo Poe incitó a Carlos Riba, uno de los actuales creadores de la prosa catalana, el más intuitivo y mejor preparado; el más pródigo en recursos [...], para resolver el problema de un giro sintáxico [sic] o evitar una cacofonía desagradable.

La darrera part de l'article esdevé una lloança sense reserves a la versió catalana d'*Històries extraordinàries*, enaltida fins als límits més inabastables, aquells que només la traducció al francès de Baudelaire ha pogut assolir:

Esta prosa [...] ha sido incorporada a la lengua catalana; y lo ha sido con tanta exactitud y naturalidad que parece que entre una y otra no hubo nunca distancia tan grande, o como si estuvieran unidas por un nexo oculto. Porque Carlos Riba al traducir al catalán la prosa de Poe, ha reflejado una luz interior que también supo salvar Baudelaire en su versión, ejemplo clásico de traducciones. Esa luz interior que se asomaba en la obra de Poe, a través de las revueltas y depuraciones de su estilo, se transmite íntegramente a la versión catalana, y se renueva en otro estilo hermano que tiene la nueva gracia de su juventud. A una lengua en gestación se comunica el mismo raro encanto que en una lengua fecunda de mil años supo imprimir Poe, el agudo romántico.

En conclusió, de les paraules de Plana se'n desprèn que el lector en català pot tenir la certesa que no llegirà una imitació esbiaixada de Poe, sinó el mateix Poe:

*Porque nada de la divina substancia se perdió al pasar de una lengua a otra, del uno al otro estilo, cuando cerramos el libro [...] evocamos la imagen de Poe, aquella imagen que Baudelaire recogió fielmente.*¹³⁴⁷

Deixant de banda l'escriptor nord-americà, i centrant-me en els títols publicats a la Fundació Bernat Metge, la traducció de les *Obres* d'Ausoni s'esmenta diverses vegades a la premsa del moment, tot i que en articles força menys densos i profunds que el de Plana dedicat a Poe. El primer a referir-s'hi és Manuel de Montoliu a *La Veu de Catalunya* el setembre de 1924,

¹³⁴⁷ PLANA, Alexandre. «Las ideas y el libro: Carlos Riba, traductor de Edgardo Poe». *La Vanguardia* (18 gener 1917), p. 8 – 9.

5. Els traductors

concretament en un text d'agraïment a la Fundació Bernat Metge i als traductors (Riba i Navarro) per haver editat aquest volum:

La Fundació Bernat Metge i els traductors d'Ausoni, Carles Riba i Antoni Navarro que han fet precedir llur bella traducció d'una erudita i molt interessant introducció, mereixen la felicitació de tots els catalans amants de la cultura, per haver incorporat a la nostra llengua l'obra d'un autor ben poc conegut en el nostre públic il·lustrat.¹³⁴⁸

La resta del text ressegueix la figura i la rellevància del poeta llatí. L'octubre del mateix any, Octavi Saltor es mostra encara més lacònic a *La Revista*, i es limita a elogiar la precisió i correcció lingüística de la traducció: «la versió, molt acuradament resolta, completant-se els traductors, sense a penes cap incorrecció de llenguatge».¹³⁴⁹ L'últim comentari data de 1929, poc després de l'edició del segon volum d'*Obres*; la revista *La Nostra Terra* en valora la traducció amb aquestes paraules:

La traducció ha estat feta per Carles Riba, el docte professor de la F. B. M., i per Mn. Antoni Navarro, l'antic rector de Montclar; i la seva tasca, com a propi [sic] de poetes, ens ha donat una versió d'Ausoni clara, amatent, plena de gràcia autènticament poètica. La traducció no queda freda i encarcerada, sinó plena de vivacitat i de ritme.¹³⁵⁰

Els diversos volums de *Vides paral·leles* en què participa Riba acumulen un bon nombre de referències a les revistes i diaris del període 1923 – 1930. Domènec Guansé parla el 1926 de *Teseu i Ròmul*, el primer volum de la sèrie, a *Revista de Catalunya* per destacar la prosa catalana que hi empra Riba, una combinació de coneixements filològics i capacitat creativa tan reconeguda per tothom que, segons ell, ja no necessita rebre comentaris d'elogi:

Del català amb què Carles Riba ha traduït les vides de Teseu i de Ròmul, ja no en cal fer la lloança. Hom ha dit que la seva prosa és filològicament perfecta. És una prosa que deu tant o més a la ciència que a l'art. Els seus guanys i la seva perfecció tots els hem de tenir en compte.

Tot seguit, afegeix aquesta consideració:

Si presa com a model d'estil, faria escriptors freds i amanerats, presa com a norma [la prosa de Riba] farà dels nostres literats escriptors disciplinats i gramaticalment impecables.¹³⁵¹

Amb aquestes paraules, Guansé (com Alexandre Plana) situa la prosa ribiana als cims més alts de la llengua literària culta, un referent i model indispensable. Tanmateix, alerta aquells qui pretenen imitar-la: si no es cultiva amb l'equilibri entre ciència i art característic de Riba, en

¹³⁴⁸ MONTOLIU, Manuel de. «Breviari crític: Ausoni, Obres». *La Veu de Catalunya* (17 setembre 1924), p. 5.

¹³⁴⁹ O.[CTAVI] S.[ALTOR]. «Els llibres: Ausoni, Obres». *La Revista* (núm. 217 – 218, 1 – 16 octubre 1924), p. 148.

¹³⁵⁰ «Els llibres: Ausoni, Obres». *La Nostra Terra* (núm. 13, gener 1929), p. 28.

¹³⁵¹ GUANSÉ, Domènec. «Les lletres». *Revista de Catalunya* (núm. 26, agost 1926), p. 207.

mans de simples imitadors aquesta prosa pot esdevenir un mer artifici fred, distant i impersonal. Al seu torn, *El Borinot* i *La Veu de Catalunya* aprofiten l'aparició d'aquest primer volum de *Vides paral·leles* per fer-ne un comentari genèric aplicable, de nou, a la resta de títols que el seguiran. En l'article a *El Borinot*, Several afirma que ens trobem davant d'un «monument entre els monuments que l'antiguitat clàssica grega i llatina ha deixat per a eterna admiració dels homes»; si es tenen en compte les paraules que dedica a la tasca de Riba, no resulta agosarat asseverar que la qualitat de la traducció és un fidel reflex de l'original:

Incorporar una obra així al català, en la forma i amb la perfecció a la qual la Bernat Metge ens té avesats és, certament, una glòria del nostre temps. Amb quin íntim i ple gaudi fulleja un hom aquest llibre, admirable d'estil i de conceptes, perennal deu de bel·leses sense nombre!

Conclou fent una referència reivindicativa als Jocs Florals de Barcelona¹³⁵² i al fet que aquestes *Vides paral·leles* en serien dignes: «heus aquí una aurífica presentalla per als Jocs Florals, muts enguany, celebradors en esperit només, gloriosos en llur mateix silenci expectant».¹³⁵³ La ressenya a *La Veu de Catalunya* resulta menys interessant des del punt de vista de la traducció i, a banda de destacar vivament el pròleg de la versió, es limita a explicar que Riba l'ha dedicada a Francesc Cambó «en esperança que per ell seran un dia realitat les altes aspiracions que, presidint el treball del gosat traductor, n'han fet, en temps de dany i de vergonya, més que encara una joia, un deure».¹³⁵⁴ Torna a ser a *La Veu de Catalunya* que, passats uns anys (concretament el 1929), es parla de *Vides paral·leles*, concretament amb motiu de l'aparició del sisè volum, *Demetri i Antoni*; el filòsof i pensador Eduard Nicol hi escriu una ressenya aplicable a tots els volums de l'obra en què enalteix el minuciós estudi que Riba dedica a Plutarc i la seva obra en el pròleg de la traducció:

Es tracta d'un treball valuosíssim, un dels més seriosos comentaris d'obres clàssiques que s'han fet a casa nostra, perfecte literàriament, dens de contingut: un estudi que suposa la lectura d'una bibliografia monogràfica copiosa, i que conté observacions personals felicíssimes.

Finalment, emet un judici general d'allò més rellevant sobre la versió catalana de les *Vides*, segons ell, la millor que se n'ha fet en qualsevol llengua, una combinació exemplar de fidelitat al missatge i a l'estil transmès pel poeta i historiador grec en l'original:

I no ens oblidem de dir [...] que la traducció de les «Vides» que ens dona Carles Riba és de les millors –gosem dir la millor– que s'ha fet mai. Les traduccions de Plutarc, que tenen una veritable valor literària, pequen, en general, per incorrectes –la d'Amyot és típica, en aquest sentit– i les que no, tenen el defecte contrari, o

¹³⁵² De 1926 a 1929 no es permet celebrar la festa de lliurament de premis del certamen.

¹³⁵³ SEVERAL. «Llibres i lletres: Vides Paral·leles, de Plutarc». *El Borinot* (núm. 127, 29 abril 1926), p. 12.

¹³⁵⁴ «Fundació Bernat Metge: les Vides de Plutarc». *La Veu de Catalunya* (24 abril 1926), p. 5.

5. Els traductors

sigui el de no donar allò essencial de Plutarc que és la lleugeresa i l'expressivitat de l'estil. La de Carles Riba, en canvi, reuneix, al nostre entendre, unes i altres qualitats. La fidelitat literal al text és absoluta, no l'ha negada cap crític, i això no priva l'estil d'ésser formalment perfecte, i d'una riquesa i una plasticitat admirables, verament modèliques.¹³⁵⁵

Ja fora del període estudiat, concretament el 1931, Rafael Ramis i Togores analitza a *La Nostra Terra* el volum *Pirros i Marij; Aratos*, publicat el 1930. El contingut de la ressenya resulta poc rellevant, i es limita a presentar Riba com l'autor de la versió catalana de l'obra i a «apreciar la bondat de la traducció».¹³⁵⁶

Els *Records de Sòcrates*, de Xenofont, tanquen aquest inventari de traduccions comentades a la premsa; l'aportació més destacada és, potser, l'article que Gaziel signa a *La Vanguardia* per congratular-se de la simbòlica arribada de Sòcrates a Catalunya (i al català) a través d'aquest títol. El periodista guixolenc, que no escatima cap paraula d'elogi a l'hora de presentar el filòsof grec en tota la seva magnitud, no s'oblida de la intervenció decisiva de Riba, a qui dedica una bonica referència mitològica, en la difusió de l'obra:

*Quien se ha encargado de introducir en nuestra tierra a los dos [Sòcrates i Xenofont], sirviéndoles de truchimán fidelísimo, es Carlos Riba, ese admirable, sabio y paciente conocedor de la literatura helénica, que sabe verterla al catalán como si fuese vieja miel del Himeto y se tratase de trasladarla, sin ventear el aroma, a una esbelta jarra nuestra, de arcilla moderna. Ambas cosas, jarra y miel, las hallará el curioso en el tomo Records de Sòcrates, por Jenofonte, que la Editorial Catalana ha publicado hace poco.*¹³⁵⁷

Octavi Saltor destaca a *La Revista* les qualitats de Riba, «qui és tant com un hel·lenista un estudiós alhora»; precisament per aquest motiu assegura que «ha pogut excel·lir i mostrar l'obra grega amb docte respecte erudit i justa vivesa d'expressió, ensems».¹³⁵⁸ El punt i final el posa *La Veu de Catalunya* amb un breu en què repassa l'acollida dels llibres de la Fundació Bernat Metge a l'estranger; de *Records de Sòcrates*, l'escrit en recull aquest comentari d'Alfredo Gianni sobre l'edició crítica i la traducció que Riba ha fet de l'obra:

*Carles Riba ha curato, tenendo presenti quelle del Gilbert e del Mucke, l'edizione critica dei Memorabili (Records de Sòcrates) di Senofonte facendola precedere da un'introduzione sull'opera, sui manoscritti e l'edizione, e dandone una veramente perfetta traduzione.*¹³⁵⁹

Arriba el moment de cloure la síntesi monogràfica amb la relació de versions que Riba publica en format de llibre fora del triple context temporal, geogràfic o temàtic en què s'inscriu

¹³⁵⁵ E.[DUARD] N.[ICOL] «Vides Paral·leles de Plutarc». *La Veu de Catalunya* (18 novembre 1929), p. 5.

¹³⁵⁶ R.[AFAEL] R.[AMIS] T.[OGORES]. «Els llibres: Plutarc, Vides Paral·leles». *La Nostra Terra* (núm. 41, maig 1931), p. 186.

¹³⁵⁷ GAZIEL. «Un huésped inexpugnable». *La Vanguardia* (16 gener 1924), p. 5.

¹³⁵⁸ O.[CTAVI] S.[ALTOR]. «Els llibres». *La Revista* (núm. 199 – 204, 1 gener – 16 març 1924), p. 24 – 26.

¹³⁵⁹ «La Fundació Bernat Metge a l'estranger». *La Veu de Catalunya* (27 juny 1927), p. 7.

aquesta recerca. Encara dins del període estudiat, versiona un assaig de David Samuel Margoliouth sobre cultura, història i religió (*Islamismo*). Amb anterioritat a 1923, tradueix un bon nombre de clàssics grecs i llatins: Airstòtil (versiona tant al català com a l'espanyol *Crítica del comunisme*, un extracte de *Política*), Homer (*L'Odissea*), Corneli Nepos (*Liber de excellentibus ducibus exterarum gentium*: traducció conjunta amb Manuel de Montoliu), Plutarc (*Alexandre i Cèsar*),¹³⁶⁰ Sòfocles (*Antígona*), Virgili (*Les bucòliques*) i, finalment, Xenofont (*Els deu mil*). Així mateix, trasllada diverses narracions breus d'Edgar Allan Poe (*Ligeia; Eleonora; Berenice; El rei Pesta; Ombra; Silenci; L'illa de la Fada; El poder de les paraules; Conversa d'Eiros i Chàrmion; Col·loquis de Monos i Una; Uns quants mots amb una mòmia; Una davallada al Maelström; El sistema del Doctor Quitrà i del Professor Ploma; Un conte de les Ragged Mountains; La lletra robada; Els assassinats del carrer Morgue; El misteri de Maria Roget*). Pel que fa a d'altres originals en prosa, tradueix Joseph Bédier (*El romanç de Tristany i Isolda*: empra el pseudònim de Damià Pujol), Nikolai Gogol (*L'inspector*), els germans Grimm (*Contes d'infants i de la llar; Rondalles de Grimm*), Bernardin de Saint-Pierre (*Pau i Virgínia*: empra el pseudònim d'Albert Cabestany en la traducció), Walter Scott (*La novia de Lamer Moor*: traducció a l'espanyol conjunta amb Josep Lleonart) i, a més, Henryk Sienkiewicz (*Bàrtek el vencedor i altres contes*). Fora de la literatura, trasllada una obra biogràfica de Louis Gillet (*De la «Vida» de Benvenuto Cellini*: traducció conjunta amb Joan Estelrich), un estudi d'Edith Sichel (*El Renaixement*: empra el pseudònim de Jordi March en la traducció), dos títols d'història i viatges de William S. Bruce (*Exploració polar*) i D. Hogarth (*L'antic Orient*: empra el pseudònim de Jordi March en la traducció) i, a més, un d'astronomia d'Arthur R. Hinks (*Astronomia*: traducció conjunta amb A. Desvalls).

Més enllà de 1930, centra bona part de l'activitat traductora novament en els clàssics grecs i llatins: Èsquil (*Les suplicants; Els perses; Els set contra Tebes; Prometeu encadenat; L'Orestea*), Eurípides (*Hècuba; La follia d'Hèrcules; Les suplicants; Ió; Les troianes; Ifigènia a Tàurida; Electra; El cíclop; Alcestis; Medea; Els fills d'Hèrcules; Hipòlit; Andròmaca; Helena; Les fenícies; Orestes; Ifigènia a Àulida; Les bacants; Resos*), Plutarc (diversos volums de *Vides paral·leles* amb aquest contingut: *Artaxerxes; Agis i Cleòmenes; Tiberi i Gaius Grac; Licurg i Numa; Lisandre i Sulla; Foció i Cató el Jove; Dió i Brutus; Agesilau i Pompeu; Emili Paulus i Timoleont; Èumenes i Sertori; Filopemen i Titus Flaminí; Pelòpidas i Marcel; Galba i Oto*) i Sòfocles (*Les dones de Traquis; Àjax; Èdip rei; Electra; Filoctetes; Èdip a Colonos; Els sàtirs rastrejadors*). Dins l'àmbit de la narrativa, tradueix Geneviève Fauconnier (*Claudia*: empra el pseudònim de Javier Barceló en la traducció), Johann Wolfgang Goethe (*Goethe, 1832 – 1932*: es tracta d'una

¹³⁶⁰ D'aquest darrer títol, també en fa la traducció a l'espanyol.

5. Els traductors

antologia en què participen un bon nombre de traductors), Nikolai Gogol (*L'inspector general; L'abric*), H. Rider Haggard (*Ella*: dels dos volums de l'obra, tradueix el segon), Gottfried Keller (*Els tres honrats pintaires*), i Henryk Sienkiewicz (*L'àngel; L'organista de Poniklo; Una comèdia de les equivocacions; El juí de Júpter*). No deixa de banda la poesia i la lírica, de manera que tradueix alguns dels textos integrats en una antologia dedicada a Friedrich Hölderlin (*Versions de Hölderlin*) i diversos títols de Konstandinos Kavafis (dos volums de *Poemes de Kavafis*), així com també de Rainer Maria Rilke (*La cançó d'amor i de mort del corneta Christoph Rilke; Esbossos de versions de Rilke*) i Igor Stravinski (concretament, el text de l'òpera *Èdip rei*). A mig camí de la literatura infantil i el llibre il·lustrat, destaco la traducció de diversos àlbums infantils de Jean de Brunhoff protagonitzats per l'elefant Babar (*Babar i la vella senyora; La infància de Babar; El coronament de Babar; Babar en globus; Història de Babar*¹³⁶¹). Fora de la literatura, tanco aquesta síntesi monogràfica amb una obra biogràfica de Louis Gillet (*Dante*).

* * *

Llorenç Riber i Campins¹³⁶² (Campanet, Mallorca, 1881 – 1958),

escriptor i traductor. Ordenat sacerdot el 1905, aquell mateix any esdevé catedràtic de retòrica i poètica al seminari de Mallorca. El 1913 s'instal·la a Barcelona, on comença a treballar de traductor per al Foment de Pietat Catalana i la Fundació Bernat Metge. Després de ser nomenat representant de Mallorca a la Real Academia Española de la Lengua, viu a cavall de Barcelona, Campanet i la capital espanyola, on

s'instal·la definitivament el 1939 un cop acabada la Guerra Civil. Com a escriptor, cultiva amb prou èxit la poesia, fins al punt que és proclamat mestre en Gai Saber als Jocs Florals de 1910; signa reculls de versos com *A sol ixent*, *Les corones* o *Al sol alt*, així com també obres en prosa de temàtica religiosa. Com a traductor, publica una quarantena de títols, tant al català com a l'espanyol (cinc coincidint amb la dictadura de Primo de Rivera), des de la dècada de 1910 i fins a morir. La majoria són obres religioses i d'autors clàssics (hi ha lloc també per al pensament i la poesia), escrites originalment en llatí, francès, italià i, en una ocasió, occità.

Situo, doncs, el focus d'atenció en el període 1923 – 1930 i constato que Riber aporta al catàleg de la Fundació Bernat Metge, agrupades en tres volums, les traduccions de diversos textos en llatí de Marc Tul·li Ciceró (*Discursos*: 1924), Quint Horaci (*Sàtires i epístoles*: 1927) i Corneli Tàcit (*Obres menors*: 1926; es tracta d'una versió conjunta amb Miquel Ferrà). Aquest

¹³⁶¹ *Història de Babar* és, de fet, un volum que compila els altres títols de la sèrie.

¹³⁶² Síntesi a partir de: Bacardí i Godayol 2011; GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

cop del francès, trasllada també una novel·la de Daudet (*Poqueta cosa*: Llibreria Catalònia, 1929) i, per últim, un volum religiós de Marie Reynès Monlaur (*Jerusalén. Impresiones de una peregrina*: Gustavo Gili, 1925). En la traducció d'aquest darrer títol, l'única cap a l'espanyol durant el període estudiat, hi participa també Miquel Costa i Llobera: els traductors la signen amb les inicials L. R. i M. C. LL.

A l'hora de parlar d'aquestes traduccions, la premsa coetània sovint ho fa sense escatimar-los elogis. És el cas de la breu ressenya que Tomàs Garcés, sota el pseudònim de Ship-boy, dedica el gener de 1924 als *Discursos* de Ciceró; des de les pàgines de *La Publicitat*, Garcés es congratula de poder llegir, «en un català noble i àgil, el devesall eloqüent que, fa vint-i-un segles, enlluernava el fòrum romà», alhora que conclou que «és, realment, una bella traducció literària».¹³⁶³ El primer trimestre d'aquell mateix any, Octavi Saltor torna a dedicar, ara des de *La Revista*, unes paraules a la traducció dels *Discursos*, que metafòricament defineix com «un pòrtic prou alt i prou noble perquè Ciceró, en travessar-ne la volta, no hagués d'acotar la testa, ni tan sols minvar mica sa altiva majestat»; el «perfeccionament de la versió» és d'esperar tenint en compte «l'estil senyorívol» i «l'experiència clàssica» del seu autor.¹³⁶⁴ En relació a les *Obres menors* de Tàcit, Lluís Nicolau d'Olwer confessa l'agost de 1926 a *La Publicitat* que «no sabríem fer prou elogi de la prosa elegant i austera amb què Miquel Ferrà ha traduït el “Diàleg”»; de Riber, destaca que «ha treballat com ell sap fer-ho» la seva part del volum, això és «l'“Agrícola” i la “Germània”»; finalment, aventura que «potser s'hauria adit més amb el temperament d'un i d'altre [es refereix als traductors] que haguessin permutat llur tasca».¹³⁶⁵ Un any més tard, també a *La Publicitat*, Lluís Nicolau d'Olwer parla de *Sàtires i epístoles*. En primer lloc, enalteix la figura de Riber, i és que «hom sap bé prou les qualitats del seu estil i la seva coneixença aprofundida de la llengua llatina, garanties d'un bon treball». Ara bé, com que «la tasca del crític és criticar», li retreu «alguna lleu obscuredat [...], o alguna, més lleu encara, manca de precisió»; a més, es mostra sorprès per com «pel sedàs de les revisions pot haver passat la traducció del vers 328 de l'“Art”», en la qual detecta «una infidelitat al text» i «una manca a l'aritmètica i àdhuc al sentit comú».¹³⁶⁶ Deixo per al final les ressenyes dedicades a *Poqueta cosa*, al capdavant, les més nombroses. La primera referència que trobo a la traducció d'aquesta obra de Daudet es remunta al febrer de 1929, i procedeix d'un article breu sense signar a *La Publicitat* que n'anuncia la publicació imminent; a més, destaca el fet que la versió

¹³⁶³ SHIP-BOY [TOMÀS GARCÉS]. «Carnet de les lletres». *La Publicitat* (27 gener 1924), p. 1.

¹³⁶⁴ O[CTAVI]. S[ALTOR]. «Els llibres». *La Revista* (núm. 199 – 204, 1 gener – 16 març 1924), p. 24 – 27.

¹³⁶⁵ NICOLAU D'OLWER, Lluís. «El primer volum de Corneli Tàcit». *La Publicitat* (20 agost 1926), p. 1.

¹³⁶⁶ NICOLAU D'OLWER, Lluís. «Sàtires i epístoles d'Horaci». *La Publicitat* (23 agost 1927), p. 1.

de Riber «fou premiada en un concurs de traduccions organitzat per l'Editorial Catalana».¹³⁶⁷ Al cap d'uns mesos, concretament el juliol, el mateix diari torna a parlar de *Poqueta cosa* en una nota informativa que, com l'anterior, no està signada: sigui com vulgui, el text assegura que l'original ha estat «excel·lentment traduït per en Llorenç Riber», a qui considera «un dels representants més il·lustres de l'escola poètica mallorquina».¹³⁶⁸ Ja el mes de setembre, és la madrilenya *La Gaceta Literaria* qui gira els ulls cap a aquesta traducció de Riber, «*de lectura tan amena y agradable como en el francés de Daudet*».¹³⁶⁹ La següent ressenya a què em refereixo porta la signatura de Rafael Ramis Togores, i apareix a les pàgines de la revista mallorquina *La Nostra Terra* el setembre de 1929. Togores destaca l'equilibri que Riber assoleix en el text català tot afirmant que «ens serveix una traducció en la qual, al costat de la fidelitat deguda a l'obra original, hi ha sempre, valoritzant-la, la vestimenta literària del traductor»; a continuació, i sobre l'estil del traductor, assevera que «tota la traducció és plena d'aquella florida i pomposa prosa, d'imatges brillants i amarada de la serenitat i lluminositat pròpia dels escriptors mallorquins».¹³⁷⁰ Tanco aquest recull de premsa amb un article de Maurici Serrahima a *La Paraula Cristiana* (octubre de 1929). Després d'exposar que «la traducció, com feta de qui és, és excel·lent», Serrahima n'evidencia un únic defecte: «la manera peculiar de Mn. Riber més aviat accentua que altra cosa el to literari del temps en què fou escrita», motiu pel qual «un lector d'ara» pot tenir dificultats de llegir-la. Sigui com vulgui, ho matisa presentant-ho com «un defecte relatiu, que la bellesa de la construcció i la varietat del lèxic compensen de sobres».¹³⁷¹

Arriba el moment de completar la producció traductora de Riber fent esment de les versions que publica fora del període estudiat. Abans de 1923, totes les traduccions que li he pogut localitzar són al català; la majoria són de temàtica religiosa, amb noms com sant Alfons Maria de Liguori (*Pràctica breu per a la perfecció: segons la doctrina de Santa Teresa; Novena al Sagrat Cor de Jesús; Les glòries de Maria*), Leopold Beaudenom (*La humilitat educadora de les virtuts; Pràctica progressiva de la confessió i de la direcció*), Giuseppe Frassinetti (*Indústries espirituals; Advertiments a un jovenet cristià; Vida de sant Josep, espòs de la Verge Maria; Explicacions de l'Evangeli al poble*) i sant Lleonard de Porto-Maurizio (*Via-crucis; El tresor amagat de la Santa Missa*), a banda d'un volum dedicat a *La Passió de Nostre Senyor Jesucrist segons els quatre evangelistes*. A més, tradueix també diverses obres de clàssics llatins; és el

¹³⁶⁷ «Les lletres». *La Publicitat* (28 febrer 1929), p. 4.

¹³⁶⁸ «Informació catalana». *La Publicitat* (26 juliol 1929), p. 5.

¹³⁶⁹ «Noticiario». *La Gaceta Literaria* (17 setembre 1929), p. 3.

¹³⁷⁰ R.[AFael] R.[AMIS] T.[OGORES]. «Els llibres». *La Nostra Terra* (núm. 21, setembre 1929), p. 355 – 358.

¹³⁷¹ SERRAHIMA, Maurici. «"Poqueta cosa", d'Alfons Daudet, traduït per Mn. Llorenç Riber». *La Paraula Cristiana* (núm. 58, octubre 1929), p. 354 – 355.

cas de Sal·lusti (*La conjuració de Catilina. La guerra de Jugurtha*) i Publi Virgili Maró (*Eneida; Les Bucòliques; Els IV llibres de les Geòrgiques*). Més enllà de 1930, segueix actiu com a traductor dins dels mateixos àmbits, tot i que ara adopta l'espanyol com a principal llengua d'arribada. D'aquesta manera, tradueix diversos reculls de clàssics llatins com Marc Tullí Ciceró (els volums 2, 3 i 4 dels *Discursos*), Quint Horaci (*Obras completas*), Sèneca (*Obras completas; Tragedias completas*) i, de nou, Publi Virgili Maró (*Obras completas*), així com també tractats religiosos de sant Agustí d'Hipona (*Las confesiones; Medicaciones; Soliloquios; La Ciudad de Dios*), Erasme de Rotterdam (*Obras escogidas*) i, en català, sant Pacià de Barcino (*Obres*). Completen la relació els versos de Frederic Mistral (*Mireya*) i el pensament de Joan Lluís Vives (*Obras completas*).

* * *

August Riera Sol¹³⁷² (? – Barcelona, 1935), periodista i traductor. Porta a terme bona part de l'activitat periodística durant les últimes dècades del s. XIX, principalment a partir de 1888 i com a membre de la redacció de *La Vanguardia* (arriba a ser-ne redactor en cap coincidint amb la direcció de Modesto Sánchez Ortiz, tal com constata la revista *Mirador* en un petit article amb motiu de la seva mort).¹³⁷³ Hi signa articles de temàtica diversa, sobretot cròniques polítiques i d'actualitat, tot i que també hi cultiva la narració breu (molt esporàdicament) i la crítica literària, amb articles dedicats a noms com D'Annunzio¹³⁷⁴ o Gorki¹³⁷⁵ (pel que s'exposa a l'article de *Mirador* ja citat, sembla que no és precisament aquest el gènere periodístic en què excel·leix). El 1895, i després de 7 anys de formar-ne part, decideix abandonar la redacció de *La Vanguardia*, tot i que hi segueix vinculat com a col·laborador més o menys habitual. El diari barceloní n'informa els lectors en una elogiosa nota de comiat:

Por conveniencias particulares, ha dejado de formar parte de la redacción de La Vanguardia nuestro querido compañero don Augusto Riera y Sol, que tan excelentes servicios ha prestado a nuestro periódico.

*Las dotes de inteligencia, ilustración y celo, demostradas en secciones importantes, durante los siete años que ha compartido Augusto Riera con nosotros la tarea de redactar de estas columnas, hace para nosotros doblemente sensible esa separación del compañero y del amigo querido [...]*¹³⁷⁶

Col·labora també a les revistes barcelonines *El Gato Negro* (1897 – 1898), *Álbum Salón* (1902) i *Pluma y Lápiz* (1903), i fins al 1897 forma part de la redacció de *El Noticiero Universal*

¹³⁷² Síntesi a partir de: Ossorio y Bernard 1903, 798, 335; base de dades d'aquesta recerca.

¹³⁷³ «Mirador indiscret: El fracàs d'un crític». *Mirador* (núm. 328, 30 maig 1935), p. 1.

¹³⁷⁴ RIERA, A. «El inocente: Novela de Gabriel d'Annunzio». *La Vanguardia* (7 setembre 1900), p. 4 – 5.

¹³⁷⁵ RIERA, A. «Tomás Gordeieff: Novela de Máximo Gorki». *La Vanguardia* (4 febrer 1902), p. 4.

¹³⁷⁶ «Notas locales». *La Vanguardia* (6 agost 1895), p. 2.

5. Els traductors

(Barcelona), segons es desprèn d'un article publicat a *La Vanguardia* l'octubre d'aquell mateix any.¹³⁷⁷ A banda d'això, escriu diversos llibres propers a la crònica periodística dedicats a conflictes, tant nacionals com internacionals, del moment: es tracta de títols com *China en ascuas*, *La guerra ruso-japonesa* (potser el més rellevant), *España en Marruecos*, *En torno de la guerra: lo que España le debe a Alemania, Austria, Francia, Inglaterra e Italia* o *La Semana Trágica*. Pel que fa a altres activitats, participa activament en premis, jornades i conferències de temàtica diversa. A tall d'exemple, el gener del 1885 pronuncia la conferència «Del poder legislativo en la federación: organización y funciones que al mismo corresponden; males del parlamentarismo y manera de evitarlos» al Centre Democràtic Federalista de Barcelona;¹³⁷⁸ vuit anys més tard, el 1893, forma part d'un jurat integrat només per periodistes de publicacions barcelonines que ha de concedir un premi taurí a la ciutat.¹³⁷⁹ Finalment, com a traductor és actiu durant la darrera dècada del s. XIX i les tres primeres del s. XX. Dins d'aquest període tradueix, sempre a l'espanyol, una cinquantena d'obres majoritàriament literàries (23 entre 1923 i 1930, tot i que en ocasions són reedicions de traduccions anteriors): es tracta d'originals en anglès, francès, rus, portuguès, italià i polonès. En el cas de les llengües eslaves, i com constata Manuel J. Peláez en una ressenya dedicada a un volum sobre Tolstoi editat el 2009 per José Calvo González, se serveix de la versió francesa dels títols a l'hora de fer-ne la traducció.¹³⁸⁰

Coincidint amb la primera dictadura del s. XX, Iberia és l'editorial que publica més traduccions de Riera. Es tracta de títols narratius en francès, anglès i, puntualment, rus i alemany escrits per aquests autors: Alphonse Daudet (*Safo*: 1928), Arthur Conan Doyle (*El cielo envenenado*: 1928), Gabriel Bernard (*El enigma del espacio* i *Satanás*: 1928), Henry Rider Haggard (*Ella*: 1927), Anthony Hope Hawkins (*El prisionero de Zenda* i *Ruperto de Hentzau*: 1928), Alexandr Kuprin (*El Burdel. Iama*: 1929), Felix von Luckner (*El último corsario*: 1929), Henri Jeanne Magog (*El gorila humano*: 1928), Charles Marriot (*La isla de la muerte*: 1927; títol reeditat el 1928), J. H. Rosny (*El fruto prohibido*: 1929; *La calle*: 1928; *La muchacha moderna*: 1929), George Sand (*Francisco el expósito*: 1929), Frédéric Soulié (*El bastardo*: 1929) i Guy de Teramond (*El dancing fatal* i *La timba*: 1929).

¹³⁷⁷ «Notas locales». *La Vanguardia* (2 octubre 1897), p. 2.

¹³⁷⁸ «Crónica». *La Vanguardia* (17 gener 1885), p. 3.

¹³⁷⁹ «Notas locales». *La Vanguardia* (12 juliol 1893), p. 2.

¹³⁸⁰ PELÁEZ, Manuel J. «Recensiones: León Tolstói, lúcido fulgor. Centenario del fallecimiento». *Revista Europea de Historia de las Ideas Políticas y de las Instituciones Públicas* (núm. 1, març 2011), p. 192 – 193.

La resta de traduccions apareixen a Maucci i a Tasso. En el cas de Maucci, es tracta de la reedició de traduccions anteriors d'originals signats per Guy de Maupassant (*El suicidio del cura* i *Inútil belleza*: 1925; en tots dos casos la primera edició data de 1905) i Lev Tolstoi (*Amor y libertad*: 1925; la primera edició d'aquesta antologia de textos, traduïda conjuntament amb M. Sempau, data de 1901). Pel que fa als títols editats a Tasso, els signen Maksim Gorki (*Los vagabundos*; possiblement és la reedició del títol que publica Maucci el 1901) i Dimitri Merejkovski (*Tutankhamon en Creta*: 1925; Riera n'assumeix la traducció conjuntament amb Ivan Sakhalin).

La traducció del títol de Merejkovski rep l'atenció de *La Vanguardia*, que la qualifica de «*muy esmerada*» en una ressenya escrita per Argus en la secció bibliogràfica.¹³⁸¹ De la mateixa manera, *El País* (Madrid) publica el 1905 una nota bibliogràfica que valora la primera edició dels títols de Guy de Maupassant citats en aquesta síntesi monogràfica, integrats en una col·lecció que Maucci dedica exclusivament a l'autor francès; tot i que no hi especifica l'autoria de les traduccions, en parla de forma genèrica amb aquestes paraules: «*La traducción de todas estas obras es esmerada y tan fiel, que no hay una frase, una palabra en el original que no aparezcan en los tomos traducidos*».¹³⁸²

Finalment, i fora del període estudiat, els catàlegs bibliogràfics contenen una trentena més de traduccions (gairebé sempre literàries) prèvies a 1923: Edmundo de Amicis (*La carrozza di Tutti*), Gabriel d'Annunzio (*El inocente*), Fiodor Dostoievski (*La casa de los muertos: los presidios de Siberia*), Gustave Flaubert (*Salambó*), Maksim Gorki (*Caín y Artemio; La angustia; Los caídos; Los tres; Tomás Gordeieff*), Víctor Hugo (*Los miserables*), Diògenes Laerci (*Vida de Sócrates, Solón, Anaxágoras, Antístenes, Diógenes y Aristóteles*), Cesarina Lupati Guelfi (*Vida Argentina*), Guy de Maupassant (*Bajo el sol de África; El buen mozo: Bel-Ami; El testamento; La loca; Miss Harriet y otros cuentos*), Eça de Queirós (tradueix conjuntament amb Ramón María del Valle Inclán *El crimen del padre Amaro, La reliquia* i *Los maias: episodios de la vida romántica*), Henryk Sienkiewicz (*En busca de la felicidad*), Valentin Speranski (*La noche roja: el trágico fin de Nicolás II y su familia*), Lev Tolstoi (*La esclavitud moderna; La revolución rusa y su significación y alcance; Placeres crueles: los comedores de carne; Resurrección*), Clement Vautel (*Locuras burguesas*) i Émile Zola (*Fecundidad*).

* * *

¹³⁸¹ ARGUS. «Libros y revistas». *La Vanguardia* (4 juny 1925), p. 12.

¹³⁸² «Publicaciones». *El País* (19 març 1905), p. 6.

Alberto de los Ríos,¹³⁸³ traductor. L'única informació que he pogut contrastar d'aquest personatge és el fet que durant les dècades del 1920 i el 1930 tradueix a l'espanyol, sempre per al segell editorial barceloní B. Bauzà, prop d'una vintena de títols narratius (14 entre 1923 i 1930); pel que fa a les llengües de traducció, treballa a partir de l'alemany, el francès, l'anglès i, en una proporció considerablement menor, l'italià. Bover de Rosselló (1868, 319) apunta en la seva *Biblioteca de Escritores Baleares* que Alberto de los Ríos és un dels pseudònims de Vicente Rodríguez de Arellano (1750 – 1815), un extrem que també exposa la madrilenya *Revista Contemporánea*.¹³⁸⁴ Tot i que és cert que Rodríguez de Arellano utilitza aquest pseudònim, m'inclino a pensar que aquest escriptor i el traductor objecte d'aquesta síntesi monogràfica no són la mateixa persona, pel fet que els anys més actius del traductor són, precisament, els que coincideixen amb la dictadura de Primo de Rivera, més d'un segle després de la mort de Rodríguez de Arellano. Finalment, en diverses publicacions periòdiques madrilenyes se cita Alberto de los Ríos Sánchez¹³⁸⁵ i Alberto de los Ríos Lechuga,¹³⁸⁶ sergent de la brigada sanitària i capità de les intervencions militars a Melilla respectivament: sembla poc probable cap dels dos sigui el traductor que ens ocupa.

Una part important dels títols que de los Ríos tradueix durant el període estudiat són originals en alemany d'Eugenia Marlitt (*¡Sin madre!*: en la primera edició no hi consta la data, i es reedita el 1930; *La senda del amor*; *Gisela, condesa del Imperio*: 1927; *La princesita de los brezos*: 1927; *Mercedes*: 1927). Resulta també rellevant la seva tasca a partir d'originals en francès, escrits per autors com Etienne Enault (*Gabriela de Celestrange*), Erckmann-Chatrion (*El amigo Fritz*: 1929), Henry Gréville (*El calvario de Raisa*: 1930; es tracta de la reedició del títol que el mateix segell publica el 1922) i Georges Ohnet (*Lise Fleuron* i *Sergio Panine*: 1929 en tots dos casos). Finalment, completen el llistat tres traduccions de l'anglès d'Edward Bulwer Lytton (*Los hijos sin nombre*: 1926), Henry Wadsworth Longfellow (*Evangelina*) i Herbert George Wells (*El alimento de los dioses*) i, a més, una de l'italià de Jolanda (*El crisantemo rosa*).

Pel que fa a l'acollida que la premsa dispensa a aquestes traduccions, amb prou feines s'hi fa esment, i sempre dins d'anuncis contractats per les mateixes editorials: detecto que, sovint, es tracta d'obres que ja han estat traduïdes i editades anteriorment, fet pel qual potser ja no es perceben com a novetats editorials.

¹³⁸³ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

¹³⁸⁴ MAXIRIARTH. «Unos cuantos seudónimos españoles con sus correspondientes nombres verdaderos». *Revista Contemporánea* (núm. 87, juliol 1892), p. 243.

¹³⁸⁵ «Tiro nacional: crónica». *La Nación Militar* (24 desembre 1904), p. 2.

¹³⁸⁶ «Sección oficial». *Revista de sanidad militar* (15 agost 1927), p. 23.

Fora del període 1923 – 1930, la producció traductora d'Alberto de los Ríos és sensiblement menor, amb títols d'Octave Feuillet (*La novela de un joven pobre*), Pietro Nenni (*Seis años de guerra civil en Italia*) i Roger Salardenne (*Las capitales del libertinaje*).

* * *

María Rodríguez Rubí¹³⁸⁷ (1866? – Barcelona, 1935), escriptora i traductora. No he pogut trobar cap dada sobre aquesta traductora en els nombrosos recursos biogràfics (ni habituals, ni especialitzats) consultats fins al moment. Amb tot, en puc aportar la cronologia aproximada gràcies a l'esquela mortuòria que apareix a *La Vanguardia*¹³⁸⁸ el febrer de 1935. En aquesta mateixa font, a més, s'informa que la traductora objecte d'aquesta síntesi monogràfica és la vídua de Conrad Zimmer; després de fer una ràpida cerca d'aquest nom d'ascendència germànica a les hemeroteques, i pels resultats obtinguts, m'inclino a pensar que es podria tractar d'un arquitecte que residia a Barcelona al tombant del segle XIX al XX: a tall d'anècdota, el novembre de 2010 el suplement *QuèFem (La Vanguardia)* dedica un article a la cervesera Damm, i l'il·lustra amb una fotografia de 1906 que mostra la façana de la fàbrica; al peu es constata que l'arquitecte n'és, precisament, Conrad Zimmer.¹³⁸⁹ Tornant a l'activitat professional de Rodríguez Rubí, estic en posició d'afirmar que, a banda de la traducció, cultiva (potser residualment) una faceta com a autora narrativa. Relacionat amb això, en el catàleg de l'editorial Santiago Vives de 1931 apareixen un parell de contes infantils atribuïts a María Rodríguez Rubí (*Entre Navidad y Reyes* i *El Príncipe que Todo lo Sabía*); a més, en els catàlegs bibliogràfics se li atribueix també una novel·leta publicada en un segell editorial malagueny l'any 1934 (*La misión de Clinton*). Finalment, i abans d'abordar-ne el perfil de traductora, voldria apuntar la possibilitat més que factible que mantingui vincles familiars amb Tomás Rodríguez Rubí, un dramaturg i polític malagueny que arriba a ocupar el ministeri d'Ultramar en l'últim gabinet d'Isabel II. Com a traductora versiona més de 40 títols narratius durant les primeres quatre dècades del s. XX (15 dins el període estudiat): treballa sempre de l'alemany i l'anglès cap a l'espanyol, i edita totes les traduccions en segells barcelonins.

Durant la primera dictadura del s. XX tradueix per a Iberia, Santiago Vives, Casa Cuetos, Juventud i Edita 15 novel·les populars i d'aventures; es tracta de títols d'Elisabeth Bibesco (*El pino y la palmera*: Casa Cuetos, 1929), Fenimore James Cooper (*El cazador de abejas*: Iberia, 1929), Hedwig Courhts-Mahler (*Los herederos burlados* i *Pasión bastarda*: publicats tots dos a

¹³⁸⁷ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

¹³⁸⁸ *La Vanguardia* (17 febrer 1935), p. 3.

¹³⁸⁹ CODINA, Àngels. «la ciutat de la cervesa». *QuèFem, La Vanguardia* (supl., 5 novembre 2010), p. 4 – 7.

5. Els traductors

Edita el 1930; *El amuleto de la Rani* i *La bella Miss Lilian*: publicats per Juventud el 1927 i el 1929 respectivament), Henry Rider Haggard (*Las minas del Rey Salomón*: Iberia, 1927; el mateix segell reedita aquest títol el 1929), Wilhelm Hegeler (*Los millones de Nelly*: Santiago Vives, 1929), William Le Queux (*Los tres ojos de cristal*: Iberia, 1929), Margaret MacGill (*Sacrificio*: Iberia, 1926), Alfred Edward Woodley Mason (*Las cuatro plumas*: Santiago Vives, 1930), Concordia Merrel (*La nobleza de Magda*: Juventud, 1930), William Macleod Raine (*Un policía de Texas*: Juventud, 1930), Sax Rohmer (*El escorpión de oro*: Iberia, 1929) i Berta Ruck (*Afortunada en amores*: Juventud, 1927).

Alguns d'aquests títols reben l'atenció de la premsa del moment sense que se n'entri a valorar, però, la traducció; és el cas de *Los herederos burlados*,¹³⁹⁰ *Pasión bastarda*¹³⁹¹ i *La nobleza de Magda*.¹³⁹² Tammateix, en un parell d'ocasions sí que trobo ressenyes que dediquen un comentari escadusser a la traducció: G. signa una breu valoració de *El pino y la palmera* a les pàgines de *La Gaceta Literaria*, i hi fa constar que «el traductor¹³⁹³ ha hecho un esfuerzo superior. Porque el estilo de Isabel Bibesco es casi inaprehensible». ¹³⁹⁴ La ressenya d'*Un policía de Texas* a *El Heraldo de Madrid* segueix la mateixa línia: «El interés del argumento, la exactitud en la descripción del ambiente y la fidelidad de la traducción, debida al sr. [sic] Rodríguez Rubí,¹³⁹⁵ auguran a esta obra un feliz éxito». ¹³⁹⁶ Finalment, *Los Millones de Nelly* mereix un comentari a part: tot i que en un principi és rebut amb silenci, el 1931 *La Vanguardia* n'inicia la publicació en sèrie en format de fulletó.

A partir de 1930, localitzo una trentena més de traduccions signades per María Rodríguez Rubí; són títols narratius escrits per Max Brand (*La cobardía de Larry*), novament Hedwig Courths-Mahler (*Bajo el velo del anónimo*; *Las joyas de Miss Daisy*), Zane Grey (*Guarida de ladrones*), Bernhard Kellermann (*El torbellino*; *El mar*), Peter Bernard Kyne (*El capitán Scraggs*), Karl May¹³⁹⁷ (*Los ladrones del desierto*; *La mina*; *El diablo y la pradera*; *En guerra con los comanches*; *El valle de la paz*; *Traición en oriente*; *La aniquilación de las sombras*; *El jeque de los Kalhuran*; *Los hierbateros*; *El rey de los cafres*; *Asesinos en la pradera*; *Un plan diabólico*; *La*

¹³⁹⁰ «Revista de libros». *La Voz* (14 juny 1930), p. 4.

¹³⁹¹ «Libros nuevos». *La Esfera* (15 febrer 1930), p. 47.

¹³⁹² «Libros y revistas». *La Vanguardia* (6 agost 1930), p. 2.

¹³⁹³ No només no en cita el nom, sinó que, a més, s'hi refereix amb el genèric masculí.

¹³⁹⁴ G. «El pino y la palmera: un libro de Isabel Bibesco». *La Gaceta Literaria* (núm. 62, 15 juliol 1929), p. 3.

¹³⁹⁵ L'articulista comet un error de gènere a l'hora de referir-se a la responsable d'aquesta traducció.

¹³⁹⁶ «La feria de los libros». *El Heraldo de Madrid* (7 maig 1931), p. 9.

¹³⁹⁷ Els títols de Karl May es publiquen a Molino entre 1937 i 1962; si tenim en compte que situo la mort de Rodríguez Rubí el 1935, es més que factible que ens trobem davant de publicacions pòstumes o, potser, d'una reedició de títols ja publicats anteriorment (si és així, he de dir que no he pogut trobar en cap catàleg les hipotètiques primeres edicions).

última batalla; El castillo azteca), Rafael Sabatini (*Susana de Bellecour; Bellarión; Caprichos de la fortuna; Bardelys el magnífico*), Konstantin W. Sakharow (*Nina Grigorewna*), Oskar von Wertheimer (*Cleopatra*) i Valentine Williams (*Maniquí*).

* * *

Nicolau Maria Rubió i Tudurí¹³⁹⁸ (Maó, 1891 – Barcelona, 1981), arquitecte, escriptor i traductor. Cursa estudis d'arquitectura i s'especialitza en el disseny de jardins, dos àmbits als quals dedica diverses obres especialitzades (*El jardí meridional o Diàlegs sobre arquitectura* en són un bon exemple) i múltiples articles a la premsa (col·labora a *D'Ací i d'Allà, Mirador* o *La Publoicitat*). Esdevé, a més, professor a l'Escola Superior dels Bells Oficis de Barcelona i director de la societat La Ciutat-Jardí, també a la capital catalana. Com a autor literari, cultiva la narrativa, el teatre i el llibre de viatges, amb títols com *Caceres a l'Àfrica tropical, Sahara-Níger* o *No ho sap ningú*. Tenint en compte que diversos estudis ja se centren en la figura de Rubió i Tudurí,¹³⁹⁹ en aquesta síntesi monogràfica em dedicaré sobretot a la seva faceta de traductor, que cultiva esporàdicament durant el període estudiat i en la dècada de 1940, amb encara no una desena de títols en prosa (cinc de 1923 a 1930), sempre assaigs i llibres de viatges. Sovint signa les traduccions amb el pseudònim de Francesc de Rupjà, tot i que també emprà el nom autèntic, i treballa tant del francès al català com a la inversa.

Coincidint amb la primera dictadura del s. XX, tradueix del francès cinc volums en prosa: d'una banda, emprà el pseudònim de Francesc de Rupjà per traslladar per a l'editorial Barcino els quatre primers volums dels *Viatges d'Ali Bei* (*Tànger: 1926; Fez, la religió musulmana: 1927; Rabat i Marràqueix: 1927; Comiat del Marroc: 1927*); de l'altra, tradueix per a la Llibreria Catalònia un recull de textos de Michel Montaigne (*Assaigs: 1930*).

Els quatre volums de *Viatges* reben l'atenció de la premsa coetània, que els dedica diverses ressenyes centrades en la figura d'Ali Bey i l'interès de les seves expedicions; tanmateix, només en comptades ocasions hi apareixen comentaris relatius a la traducció, i sempre lacònics. D'aquesta manera, el juny de 1926 la secció bibliogràfica de *La Publicitat* es fa ressò de l'aparició del primer número dels *Viatges*, tot enaltint el «notable pròleg de Nicolau M. Rubió»; no revela, però, el nom autèntic del traductor, a qui segueix presentant sota el

¹³⁹⁸ Síntesi a partir de: Bacardí i Godayol 2011; GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca

¹³⁹⁹ Destaco Castellanos 1998, 244 – 271 i Quintana 2002.

5. Els traductors

pseudònim de F. de Rupjà.¹⁴⁰⁰ Sigui com vulgui, és molt probable que fos la mateixa editorial Barcino qui facilités als diaris el text d'aquesta ressenya, ja que el mateix dia *La Veu de Catalunya* també el reproduïx a les seves pàgines sense cap mena de variació.¹⁴⁰¹ Un mes després, *L'Esquella de la Torratxa* publica una ressenya dels *Viatges* signada amb el pseudònim d'Alpha; en aquesta ocasió, es remarca el fet que l'original ha estat «esplèndidament traduït per Francesc de Rupjà» i, a més, s'enalteix la figura d'Ali Bei, de qui ha fet «el més fervorós elogi Nicolau Maria Rubió en el prefaci d'aquest primer volum de la traducció catalana».¹⁴⁰²

Al seu torn, la traducció dels *Assaigs* de Montaigne rep, el maig de 1930, l'atenció de *La Publicitat*, que en una brevíssima ressenya anònima lloa «el treball que ha portat a terme el traductor en incorporar a les lletres catalanes» els originals.¹⁴⁰³ Molt més extensa resulta la valoració que, sota les inicials R. LL., Rossend Llates dedica a la versió de Rubió dins la revista *Mirador* el juny d'aquell mateix any. En primer lloc, confessa que «davant el primer volum d'aquesta traducció [...], hom no pot deixar de sentir-se colpit d'una llei de respecte»; el motiu és simple: «de traduccions d'aquesta mena no en surten cada dia», i és que «no és cap cosa d'estar per casa la incorporació a la nostra cultura d'una de les obres cabdals del pensament europeu». En aquest punt, Llates verbalitza el difícil repte que planteja traduir Montaigne, que no és cap altre que el de caure en l'ús d'un llenguatge arcaic: «suposant que el traductor hagi sabut donar-nos aquella vivor i aquella intel·ligència de l'original, sempre resta el problema de l'arcaisme». L'arrel d'aquest problema rau en el fet que, «llegint Montaigne, traiem una satisfacció d'aquest matís d'antigor que té el seu idioma», motiu pel qual cal reflexionar sobre la possibilitat de «donar un regust arcaic a la versió». El mateix Llates, que hi reflexiona, arriba a aquesta conclusió: «allò que es guanyaria usant un estil arcaïtzant es perdria per tal com la cosa cauria dintre un encarcament i una artificiositat justament contraries a l'esperit i a la lletra de Montaigne». Per aquest motiu, troba tot un encert que Rubió hagi utilitzat «el català parlat avui, net d'incorreccions, però encara no ben fixat», i que permet «reproduir exactament l'espontaneïtat fresca de l'assagista bordelès». Per últim, tanca l'article remarcant «la pulcritud i la justesa de l'actual traducció catalana», l'autor de la qual «ha sabut vertir a català la cosa més difícil: la gràcia».¹⁴⁰⁴

Tanco aquesta síntesi monogràfica amb una relació de les traduccions que Rubió i Tudurí signa a partir de 1930, i que es limita a un recull d'assaigs editats amb el títol de *Floretes del desert* i,

¹⁴⁰⁰ «Els llibres». *La Publicitat* (26 juny 1926), p. 1.

¹⁴⁰¹ «Vida literaria». *La Veu de Catalunya* (26 juny 1926), p. 5.

¹⁴⁰² ALPHA. «Paperam». *L'Esquella de la Torratxa* (23 juliol 1926), p. 494.

¹⁴⁰³ «Informació catalana». *La Publicitat* (29 maig 1930), p. 6.

¹⁴⁰⁴ R[OSSEND]. LL[ATES]. «Assaigs de Montaigne». *Mirador* (núm. 72, 12 juny 1930), p. 4.

traduïts al francès, un parell de títols propis basats en obres anteriorment editades en català (*La Patrie Latine; Chaisses et campaign dans la brousse africaine*)¹⁴⁰⁵

* * *

Theodor Louis Friedrich Scheppelmann (Districte d'Harburg, 1887 – Hamburg, 1946).¹⁴⁰⁶ Les principals fonts biogràfiques (tant les més habituals com d'altres de més especialitzades) no aporten dades d'aquest prolífic traductor, que trasllada a l'espanyol 55 originals en anglès, alemany i, en menor mesura, francès i rus durant la segona i la tercera dècada del s. XX (29 de literaris de 1923 a 1930), la pràctica totalitat novel·les. En recerques anteriors,¹⁴⁰⁷ i a partir de la consulta de la tesi doctoral sobre les col·leccions juvenils i infantils de Juventud feta per Mònica Baró (2005), descartava la possibilitat que Theodor Scheppelmann fos un pseudònim: tot i que Baró no en glossava la figura, sí que esmentava les traduccions que havia signat per a l'editorial Juventud; a més, esmentava també Therese Scheppelmann, filla de Theodor i, també, traductora a Juventud. A partir d'aquesta constatació, i com a resultat de posteriors i intenses indagacions a Internet, vaig localitzar el lloc web de José-Aurelio Scheppelmann, un alemany aficionat a la genealogia resident a Hamburg. Al web, José-Aurelio Scheppelmann esmentava Theodor Louis Friedrich Scheppelmann, un parent que havia desenvolupat la seva activitat professional a cavall d'Hamburg, Londres, València i Barcelona. El fet que gran part de la seva estada a Barcelona es concentrés en els anys d'estudi d'aquesta recerca em va portar a pensar que, efectivament, es podia tractar del traductor que buscava. Ara bé, la impossibilitat d'establir contacte (tot i haver-ho intentat en diverses ocasions) amb José-Aurelio Scheppelmann no em va permetre confirmar aquest extrem. El setembre de 2008, però, aquests intents van donar fruit i, finalment, hi vaig poder mantenir un intercanvi telemàtic d'impressions.¹⁴⁰⁸ José-Aurelio Scheppelmann no només va corroborar les meves sospites: també em va facilitar la informació essencial per tal de poder enriquir aquesta síntesi monogràfica.

Tornant a la figura de Theodor Scheppelmann, després de cursar estudis comercials, el 1905 s'instal·la a Anglaterra on, a banda de perfeccionar l'idioma, treballa com a professor d'alemany. El 1907, pel que es desprèn d'una postal que envia als familiars d'Hamburg, es

¹⁴⁰⁵ En el cas dels títols propis, potser seria més apropiat parlar de recreacions que no pas de traduccions.

¹⁴⁰⁶ Síntesi a partir de: Baró 2005; *Ausgewählte Familien und Personen* [en línia]; Conversa amb José-Aurelio Scheppelmann (setembre 2008); base de dades d'aquesta recerca.

¹⁴⁰⁷ Chumillas 2007, 61.

¹⁴⁰⁸ L'abril de 2012 vaig saber, a partir d'un breu en un diari alemany, que José-Aurelio Scheppelmann va morir pocs mesos després d'haver-hi pogut entrar en contacte (concretament, el desembre de 2008).

5. Els traductors

trasllada a Tarragona. Durant els anys que hi passa, a banda de desenvolupar tasques comercials a l'empresa vinícola Enrique Ventosa, coneix Júlia Grovas Iturmendi, amb qui es casa el 1908. El 1910, després de passar un curt període de temps a Hamburg per resoldre temes administratius relacionats amb el servei militar, la família Scheppelmann Grovas s'instal·la a València, on Theodor treballa, entre d'altres, per a l'empresa Ries & Co [sic]. Quatre anys més tard, el 1914, la família fixa definitivament la residència a Barcelona, on Scheppelmann es dedica de forma activa a traduir per a l'editorial Juventud, tant de l'alemany com de l'anglès i, sempre, a l'espanyol. A banda d'això, exerceix també tasques relacionades amb el periodisme (el 1935 formava part de la nòmina de membres de l'Associació de Periodistes de Barcelona) i amb la docència de la llengua alemanya a les Escuelas Massé, tant presencialment com a través de les ones d'Unión Radio Barcelona: diversos anuncis a la premsa apareguts entre 1929 i 1931 ho corroboren.¹⁴⁰⁹ Amb l'esclat de la Guerra Civil, però, els Scheppelmann es veuen obligats a abandonar el país per refugiar-se a Hamburg, d'on ja no es tornen a moure: l'inici de la Segona Guerra Mundial els ho impedeix. A Hamburg, i fins que mor el 1946, Scheppelmann treballa com a lector d'arxiu i traductor acreditat al Weltwirtschaftsarchiv (Arxiu d'Economia Mundial). En la informació oferta per José-Aurelio Scheppelmann, però, hi ha un punt que no queda lligat: sembla ser que cap de les filles de Theodor portava el nom de Therese o similar; per la cronologia, la filla traductora podria ser, en realitat, Herminia Dorothea Scheppelmann, la primogènita del traductor. No he pogut trobar, però, cap font o testimoni que ho pugui confirmar.

De 1923 a 1930 tradueix a l'espanyol diverses novel·les per a Juventud i Edita, un dels seus segells paral·lels. La majoria d'aquests títols són reeditats en diverses ocasions, tant dins del període estudiat com més enllà (fins i tot encara avui). De l'anglès, tradueix James Oliver Curwood (*Bari, hijo de Kazán*: 1927; *El bosque en llamas*: 1925 i reeditat el 1927; *El valor del capitán Plum*: 1930; *Felipe Steele*: 1926 i reeditat el 1930; *Fuera de la ley*: 1926; *Los buscadores de oro*: 1926; *Los cazadores de lobos*: 1926), Elinor Glyn (*El gran momento*: 1926 i reeditat els anys 1928, 1929 i 1930), Zane Grey (*El camino del arco iris*: 1928; *Hasta el último hombre*: 1930; *Los caminantes del desierto*: 1928; *Los jinetes de la pradera roja*: 1928; *Nevada*: 1929; *Río perdido*: 1929), Rufus King (*Horas misteriosas*: 1930), Peter Bernard Kyne (*El primero de a bordo*: 1927; *Cappy Ricks se retira*: 1928; *El triunfador*: 1928), William John Locke (*La sombra alargada*: 1929; *Moordius y Compañía*: 1925; tots dos títols formen part del catàleg de la Sociedad General de Publicaciones) i, finalment, Charles Norris Williamson i Alice Muriel (*La*

¹⁴⁰⁹ «Ondas de todas partes». *Ondas* (21 desembre 1929), p. 23.

- «Carnet de T.S.H.». *La Vanguardia* (18 gener 1930), p. 12.

- «Telégrafo Sin Hilos». *ABC* (3 octubre 1931), p. 44.

dama del aire: 1925). Pel que fa a autors en alemany, tradueix W. Heimbürg (*Una mujer sin importancia*: 1926; *La señorita inútil*: 1927; *Magdalena*: 1928; *Kloster Wendhusen*: 1928), Henny Koch (*El chico de papá*: 1929), Eugenia Marlitt (*La princesa de los brezos*: 1927), Hans Richter (*El canal*: 1925) i Johanna Spyri (*Heidi*: 1928; *Otra vez Heidi*: 1929).

De tots aquests títols, el més destacable és, potser, *Heidi*, pel fet que Juventud reedita la traducció de Scheppelmann encara avui. Quan es publica per primer cop en espanyol el 1928, *La Vanguardia* li dedica una ressenya i elogia la tasca portada a terme per l'autora i, gairebé de passada, pel traductor: «*Juana Spyri, traducida hoy por primera vez al español –muy pulcramente, por cierto– es una escritora de positivo mérito, no una advenediza cualquiera*». ¹⁴¹⁰ La valoració de la versió espanyola d'*Horas misteriosas* a *El Sol* és encara més breu, i es limita a un lacònic «*traducido con cuidado*», ¹⁴¹¹ fins al punt que ni esmenta la figura de Scheppelmann. A banda d'aquestes valoracions escadusseres, no he pogut trobar cap comentari més sobre les traduccions de Scheppelmann en la premsa del moment.

Fora de la literatura, si bé encara durant el període estudiat, Scheppelmann tradueix del francès un volum d'arquitectura i urbanisme de Gabriel Fauré (*Los jardines de Roma*: 1926); de l'anglès, un assaig antropològic de Julian Harris Salomon (*Arte y costumbres de las pieles rojas*: 1930) i, del rus, un assaig d'història d'Anna Vyubova (*Esplendor y ocaso de los Romanof*: 1930).

Per últim, a partir de 1930 continua traduint novel·la popular: Ruby M. Ayres (*Olvidado del mundo*), Rex Beach (*Los expoliadores*), Max Brand (*Los buitres del valle*), James Fenimore Cooper (*El último mohicano*), Leslie Charteris (*El Santo contra la policía; El último héroe*), W. L. Chester (*Halcón blanco*), Zane Grey (*El espíritu de la frontera*), Rufus King (*Ha muerto un hijo*), Joan Lowell (*Mi cuna, el mar*), Concordia Merrel (*El hombre brutal*), William Byron Mowery (*El río de la resurrección*), Edward Phillips Oppenheim (*El león y los corderos*), Kenneth Robeson (*1.000.000 de recompensa*), Rafael Sabatini (*En el umbral de la muerte; El hombre de paja*) i Jules Verne (*El pueblo aéreo; Los hijos del capitán Grant*). A més, tradueix diverses obres biogràfiques i d'història (*El mundo que yo he visto* i *Regalos de la vida*, d'Emil Ludwig; *Voltaire*, d'André Maurois; *Los zares y la Revolución Rusa*, d'Anna Vyubova) i redacta, ja des d'Hamburg, la versió espanyola del *Duden: diccionario ilustrado de la lengua castellana*.

* * *

¹⁴¹⁰ «Notas literarias: Revista de libros». *La Vanguardia* (31 gener 1928), p.4.

¹⁴¹¹ J. L. «Libros. Novela». *El Sol* (31 octubre 1930), p. 2.

5. Els traductors

Valeri Serra i Boldú¹⁴¹² (Castellserà, 1875 – Barcelona, 1938), periodista, escriptor, folklorista i traductor.¹⁴¹³ Als 19 anys es trasllada a Barcelona per cursar professorat mercantil i Dret, tot i que no s'hi arriba a dedicar professionalment. Durant els anys d'estudiant comença a mostrar inquietuds literàries i culturals, fins al punt que sovinteja els intel·lectuals, escriptors i artistes del moment. És així que estableix una estreta amistat amb Jacint Verdager, amb qui funda les revistes *L'Atlàntida* (1896)¹⁴¹⁴ i *La Creu del Montseny* (1899). Precisament com a homenatge al poeta folgueroenc, el 1915 escriu *Mossen Jacinto Verdager. Recorts dels set anys darrers de sa vida*; segons Ferran Barangó i Solís en un article aparegut a *La Vanguardia* el 1975, Serra Boldú ho explica així:

*Tenía contraída una deuda de gratitud con mosén Cinto y Dios me ha permitido que pudiera por fin corresponder a lo mucho que él hizo por mi contando la verdad de lo que se le hizo sufrir y descubriendo las injusticias de que se le hizo objeto.*¹⁴¹⁵

El 1900 s'instal·la a Bellpuig, a l'Urgell, per cultivar dues de les seves passions: el periodisme i els estudis folklòrics. Relacionat amb això, fa de redactor a *Lo Pensament Català* (1900) i col·labora a *Lo Teatro Regional*; a més, dirigeix temporalment el diari lleidatà *El País* i el setmanari bellpugenc *Lo Pla d'Urgell*. Pel que fa als estudis folklòrics, a banda de publicar diversos articles sobre aquest àmbit, és l'autor, entre d'altres, de *Lo Convent de Bellpuig* (1908), *Calendari folklòric d'Urgell* (1915, en col·laboració amb Víctor Oliva), *Enigmística popular* (1922), *Llibre d'or del rosari a Catalunya* (1925), *Arxiu de tradicions populars* (1928), *Cançons de ronda; cançons de pandero*, *Compendio de agricultura* (1928) o diversos reculls de rondalles tradicionals. Acabada la segona dècada del s. XX torna a Barcelona, on prossegueix l'activitat periodística a *La Veu de Catalunya*, *Diario de Barcelona* i, finalment, *La Vanguardia*. Pel que fa al seu vessant de traductor, de 1930 a 1935 versiona al català una vintena de reculls de contes populars infantils francesos, alemanys i danesos (sis durant el període estudiat).

¹⁴¹² Síntesi a partir de: Bacardí i Godayol 2011; GEC [en línia]; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁴¹³ Ramon Miró Baldrich dedica diversos estudis a la figura de Serra i Boldú; remeto a alguns per ampliar la informació continguda en aquesta entrada: Cònsul i Miró 1987; Miró 2009; Miró 2010, 255 – 282.

¹⁴¹⁴ Pinyol (1991, 108) posa en dubte aquest punt i constata que «ni en la pròpia revista, ni en les fonts, explícites o implícites, dels autors de la *Història de la premsa catalana*» apareixen dades que confirmen el paper de Serra i Boldú en la fundació de la revista.

¹⁴¹⁵ BARANGÓ I SOLÍS, Ferran. «Valerio Serra Boldú, abogado, escritor, periodista y folklorista catalán». *La Vanguardia* (23 octubre 1974), p. 55.

Segons la *Bibliografía General Española e Hispanoamericana* (BGEH), durant la dictadura de Primo de Rivera (concretament el 1930) publica a Juventud la versió catalana de sis reculls de contes i rondalles dels germans alemanys Jacob i Wilhelm Grimm (*Toni i Guideta. Blancaneu i Rosavera. Rumpelstilskin; Mariagneta. Falada o La mala criada i el bon cavall; El sastre valent. La ventafocs o La sabateta d'or. Les tres filadores; Ninureta. L'escolà sense por. El reietó i l'ós; Els tres pèls del dimoni. En Patufet. El llop i els cabridets; La vella de les oques. El jueu ballarí*). Aquesta informació, però, és imprecisa: de fet, tots sis volums pertanyen a la col·lecció Contes d'ahir i d'avui, dirigida pel mateix Serra i Boldú, i que l'editorial Mentora (segell paral·lel de Juventud) comença a publicar a partir de 1931.

Ja per acabar, a banda dels títols esmentats, Serra i Boldú adapta també per a Contes d'ahir i d'avui (sempre a partir de 1931) narracions de Hans Christian Andersen (*El foguer prodigiós; La història de l'ànec que no n'era; El bagul meravellós; L'agulla orgullosa; Allò que l'home fa ben fet està; Xin-xon-xin-xan; Tin l'intrèpid; La princesa dels tres enigmes; Les aventures de la princesa llesta i altres contes; Orella fina; La princesa dels cabells d'or*), Madame d'Aulnoy (*La princesa graciosa i el príncep Florind; Riquet del plomall; Ocell blau*), els germans Grimm (*Jep i Jepet; La vestidura invisible de l'emperador; Joan Soc; Caputxeta vermella; El rei de la muntanya d'or; Els sis que tot ho poden; Els gnoms del tossal; La taula; el ruc i el bastó; Els músics de Brema; Els prínceps encantats; La princesa del pèsol*) i Charles Perrault (*Mestre gat o El gat amb botes i altres contes; Barba blau; Pell d'ase; El petitoi; La noia adormida al bosc*).

* * *

Enriqueta Sevillano,¹⁴¹⁶ pedagoga i traductora. Tot i que les fonts biogràfiques consultades (ni les habituals, ni les especialitzades) no en recullen dades, la lectura de la premsa de l'època me n'ha permès resseguir mínimament la trajectòria. Tot fa pensar que, a banda de la traducció, Enriqueta Sevillano es dedica ja des dels inicis del s. XX a la pedagogia i la docència: el 1909 apareix citada a *La Vanguardia* com a directora d'una escola pública barcelonina (no se n'especifica el nom);¹⁴¹⁷ a més, el 1914 la *Gaceta de instrucción pública y belles artes* (Madrid) publica el llistat dels aspirants que han superat el segon exercici de les proves d'ingrés a l'Escuela de Estudios Superiores de Magisterio, entre els quals consta Enriqueta Sevillano.¹⁴¹⁸ Com a traductora, tradueix una vintena de títols narratius durant la tercera dècada del s. XX (15 entre 1923 i 1930), la majoria de temàtica popular i de consum; treballa sempre cap a

¹⁴¹⁶ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

¹⁴¹⁷ «Notas locales». *La Vanguardia* (13 gener 1909), p. 3.

¹⁴¹⁸ «Noticias». *Gaceta de instrucción pública y bellas artes* (16 setembre 1914), p. 15.

5. Els traductors

l'espanyol partint del francès i, circumstancialment, l'anglès. Dades constatables al marge, he trobat diverses referències que, tot i que no ho he pogut verificar, podrien pertànyer a la traductora objecte d'aquesta síntesi monogràfica. En primer lloc, el seu segon cognom podria ser Dublán: en una nota informativa apareguda a *La Vanguardia* el 1923, es parla d'Enriqueta Sevillano Dublán, una telegrafista que acaba d'entrar a la junta de la Cooperativa de Funcionarios Públicos «La Fraternal»;¹⁴¹⁹ uns anys més tard, concretament el 1929, *La Vanguardia* es torna a referir a Sevillano Dublán, en aquesta ocasió perquè li ha estat imposada una multa per «negarse a obedecer las indicaciones de los guardias urbanos en lo referente a la regulación del tránsito de peatones»;¹⁴²⁰ finalment, l'any 1955 novament *La Vanguardia* ressenya la representació d'*Hipólito* al teatre Cúpula del Coliseum, i enumera Enriqueta Sevillano entre els actors i actrius que hi participen.¹⁴²¹ Com he dit anteriorment, tot i la coincidència de nom, la diversitat de perfils professionals constitueix un indicatiu raonable que es podria tractar de persones diferents, més encara en el cas de la Sevillano actriu (aquí, s'hi suma una qüestió de distància cronològica notable amb la traductora i docent).

Tornant a la traducció, i pel que fa al període 1923 – 1930, signa per a l'editorial Juventud 15 versions del francès i, en una ocasió, de l'anglès. Es tracta d'originals de Brada (*Desaparecido*: 1925), Jean de la Brête (*Chanzas del destino*: 1930), Jeanne de Coulomb (*La sombra de las horas*: 1928; *Fuegos en el horizonte*: 1930), Zénaïde Fleuriot (*No era bonita*: 1926), Mary Floran (*Daniel Levar*: 1927; *La hija adoptiva*: 1928; *Primos hermanos*: 1928), Henry Gréville (*La princesa Ogherof*: 1924), Eveline Le Maire (*El corazón y la cabeza*: 1929; *La casa esmeralda*: 1930), André Lichtenberger (*La loca aventura*: 1925), M. Maryan (*Las hijas de la señora Aymere*: 1927), Jules Pravieux (*El nuevo doctor*: 1926; Juventud el reedita el 1930) i Berta Ruck (*El puente de los besos*: 1927; es tracta de l'únic títol en anglès del llistat).

La majoria d'aquests títols és objecte de ressenyes a la premsa del moment, tot i que només n'he pogut trobar una que en valori (mínimament) la traducció: el 1927, *El Imparcial* parla de *No era bonita*, i assegura que «en la versión, la exquisitez del estilo contribuye a aumentar sus encantos»;¹⁴²² val a dir, però, que en cap moment cita la traductora de l'obra. De forma més genèrica, Juventud contracta sovint un anunci a tota pàgina en diverses publicacions periòdiques (serveixi com a exemple el diari madrileny *Nuevo Mundo*¹⁴²³) per presentar la

¹⁴¹⁹ «Notas locales». *La Vanguardia* (3 agost 1923), p. 6.

¹⁴²⁰ «Notas locales: Multas». *La Vanguardia* (22 gener 1929), p. 11.

¹⁴²¹ «Música, teatro y cinematografía». *La Vanguardia* (14 octubre 1955), p. 20.

¹⁴²² «Obras recibidas». *El Imparcial* (20 març 1927), p. 5.

¹⁴²³ [Columna publicitària de Juventud] *Nuevo Mundo* (16 maig 1924), p. 7.

col·lecció que acull aquests títols, això és, La Novela Rosa; l'anunci conté un text que assegura que «*las [obras] traducidas lo han sido por competentes literatos*».

Finalment, a partir de 1930 només li he pogut localitzar un parell de traduccions de Charles Dickens (*Oliverio Twist*) i, novament, Eveline Le Maire (*Idilio interrumpido*).

* * *

Rudolf Slabý¹⁴²⁴ (Černovice, República Txeca, 1885 – Praga, República Txeca, 1957), lingüista i traductor. Estudia filologia eslava, germànica i romànica a les universitats de Praga i Berlín; posteriorment es dedica a la pedagogia i, paral·lelament, col·labora a la premsa espanyola des de Praga. El 1914 inicia un viatge d'estudis per Espanya; l'esclat de la guerra mundial, però, el sorprèn en ple periple, fet pel qual decideix instal·lar-se a Barcelona, on ben aviat porta a terme activitats gairebé sempre destinades a fomentar l'intercanvi i la mediació cultural entre Espanya i l'estranger, sobretot les nacions esclaves. Així doncs, i tal com constata la premsa del moment, imparteix docència sobre la història de les literatures esclaves i la gramàtica russa comparada a la Universitat de Barcelona, que li atorga la *venia legendi* el 1922;¹⁴²⁵ durant el temps que passa a Barcelona, també col·labora en la redacció de l'*Enciclopedia Espasa* i, de fet, hi redacta la seva pròpia entrada; el 1926, de nou a Praga, fa de professor d'espanyol a l'Acadèmia Superior de Comerç i, a més, ensenya català a les universitats (es converteix en el primer lector de català a la Universitat Karolina de Praga); a més, divulga en conferències el tema de l'Estatut i l'obra cultural de la República Espanyola. Com a lingüista, a banda de signar un parell de diccionaris manuals de l'alemany i l'anglès a l'espanyol, coredacta el diccionari alemany – espanyol Slaby Grossman (sens dubte, la seva obra més rellevant), publicat el 1932 per l'editorial Tauchnitz i reeditat encara avui dia per Herder; finalment, aprofita la seva vasta sapiència lingüística per desenvolupar una intensíssima tasca traductora que permet apropar els autors eslaus al públic lector, tant en català com en espanyol. D'aquesta manera, i segons testimoni propi, durant les quatre primeres dècades del s. XX trasllada aproximadament un centenar de títols de tipologia diversa (una vintena de literaris entre 1923 i 1930). D'aquestes traduccions, però, he trobat referències només d'una seixantena, fet pel qual no descarto que un bon nombre no s'arribés a materialitzar o publicar en format de llibre. Pel que fa a les combinacions lingüístiques, treballa del rus (és el primer a fer-ho directament al català), el txec, l'eslovac, el polonès, l'eslovè o el búlgar, així com també d'altres idiomes com l'anglès, el

¹⁴²⁴ Síntesi a partir de: Bacardí i Godayol 2011, 521; Dyakonova i Mateo 2011, 63 – 81; Llanas i Pinyol 2009, 35 – 47; Enciclopedia universal ilustrada; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁴²⁵ «Notas locales». *La Vanguardia* (8 novembre 1923), p. 12.

5. Els traductors

suec, l'alemany o el noruec; a més, també segueix el camí invers i tradueix al txec un bon nombre d'autors en català (Àngel Guimerà, Adrià Gual o Santiago Rusiñol) i en espanyol (Gregorio Martínez Sierra o els germans Quintero). Com a apunt final abans d'abordar el llistat de títols traduïts, Slabý és membre corresponent de la Real Academia Española i de l'Acadèmia de Llengua Basca (així ho constata Enrike Knörr en un article de 2007 al *Diario Vasco*),¹⁴²⁶ i arriba a ocupar el càrrec de lector a la Universitat de Praga: en diverses fonts es produeix un error i se'l presenta com a rector d'aquesta Universitat, una confusió que Llanas i Pinyol (2009, 35 – 47) desfan en un article dedicat a la figura del traductor objecte d'aquesta síntesi monogràfica.

Durant la primera dictadura del s. XX participa en la traducció d'una vintena de volums literaris, 12 dels quals formen part del catàleg de l'editorial Cervantes; en més de la meitat dels casos treballa amb la col·laboració d'altres traductors (és versemblant pensar que Slabý s'encarrega de desxifrar els originals i deixa la forma final del text als companys de tasca). Es tracta de traduccions a l'espanyol de títols de Nikolai Gogol (*Las almas muertas*: 1926; com ja apunto en la síntesi monogràfica que li dedico, Vicente Díez de Tejada participa també en aquesta traducció, que la mateixa editorial reedita el 1930), Selma Lagerlöf (*Clara Aurelia, Emperatriz de Portugal*: 1925; *Leyendas de Cristo*: 1925; Cervantes reedita la traducció d'aquest original suec el 1929), Leonid Leonov (*Los aldeanos de Vory*: 1928; Carlos Guereniaín participa en la traducció d'aquest títol), Wladyslaw Reymont (*Justicia: el condenado núm. 437*: 1930; Vicente Díez de Tejada participa en la traducció d'aquest original polonès; *Los campesinos*: 1926 – 1927; com ja apunto en la síntesi monogràfica que li dedico, Ferran Girbal participa en la traducció dels quatre volums de què consta aquesta obra), Anton Txèkhov (*Una noche terrible*: 1923) i Julius Zayer (*Tres leyendas sobre el Crucifijo*: 1923; *Sor Pascualina*: 1927; J. R. García Díaz intervé en la traducció d'aquest títol txec). Els altres cinc volums, majoritàriament llibrets operístics la traducció dels quals està adaptada a la música, pertanyen a Božêna Nêmcova (*L'àvia*: Editorial Catalana, 1924; *La abuela*: Editorial Iberica, 1924), Nicolai Rimski Korsakov (*Rondalla de la vila invisible de Kítej i de la donzella Fevronia*: 1926; *Nit de maig*: Successors de Henrich, 1926; Joaquim Pena¹⁴²⁷ participa en la traducció d'aquests dos llibrets operístics, el primer escrit per Vladimir Bielski i, el segon, basat en un conte de Gogol; a més, consta com a editor del primer), Henryk Sienkiewicz (*A sangre y fuego*: Montaner y Simón, 1925) i Bedrich Smetana (*La Núvia venuda*: Successors de Henrich, 1924; novament,

¹⁴²⁶ KNÖRR, Enrike. «Rudolf Slaby, vascófilo checo». *Diario Vasco* (2 juliol 2007) <<http://tinyurl.com/slaby>>

¹⁴²⁷ Li dedico una síntesi monogràfica en aquest capítol.

Joaquim Pena pren part en la traducció d'aquesta opereta còmica txeca, el text original de la qual signa Karl Sabina).

A l'hora de valorar la tasca traductora d'Slabý, resulta interessant la repercussió que tenen les seves traduccions a la premsa de l'època, tant a Catalunya com a l'Estat espanyol. Començant pel títol de Gogol, diversos diaris i publicacions es fan ressò de l'aparició de *Las almas muertas*, però només *El consultor bibliográfico* en valora (mínimament) la traducció: «Las almas muertas [...] se dan en magnífica traducción directa del idioma vernáculo, por Rodolfo J. Slaby y Vicente Díez de Tejada [...]». ¹⁴²⁸ Pel que fa a *Los aldeanos de Vory*, de Leonid Leonov, *La Vanguardia* ¹⁴²⁹ o *La Voz* ¹⁴³⁰ es limiten a lloar la figura de l'autor i a constatar que Slabý i Guerendiaín n'han fet la traducció directament a partir de l'original en rus. Com ja he apuntat anteriorment en aquest mateix capítol, ¹⁴³¹ la traducció de *Los campesinos* de Wladyslaw Reymont rep tots els elogis a les pàgines de *La Vanguardia*, que destaca la «fortuna, merecidísima por cierto», amb què «han sido incorporados a las letras castellanas» els volums de què consta. ¹⁴³² Pel que fa a *L'Àvia*, de Božêna Nêmcova, *La Ilustración Financiera* li dedica una extensa ressenya i es refereix de forma tèbia a Slabý presentant-lo com un «notable escritor»; ¹⁴³³ l'abril de 1924, *La Veu de Catalunya* aprofundeix més en la tasca del traductor i no li escatima elogis:

Per finir, vagin uns pocs i ben merescuts mots de gratitud i encoratjament al pulcre traductor de *L'Àvia*, en Rodolf J. Slaby, ja conegut dels nostres llegidors per les seves versions catalanes de Puixkin i la seva col·laboració en el periodisme català. Aquest infatigable lingüista mereix la cordial enhorabona de tots els catalans amants de les lletres i la gratitud més pregona dels bons fills de Catalunya, el ressorgiment patriòtic i literari de la qual tants punts de contacte té amb el de la nació txeco-eslovaca. ¹⁴³⁴

Un mes després, també a *La Veu de Catalunya*, Manuel de Montoliu ressenya novament el llibre i felicita el traductor «per l'encert de la seva elecció i per la pulcritud de la seva tasca». ¹⁴³⁵ Els llibrets operístics traduïts conjuntament amb Joaquim Pena també desperten l'atenció de la premsa, tal com ja he recollit en la síntesi monogràfica que dedico a aquest traductor en aquest mateix capítol. Finalment, i pel que fa a *A sangre y fuego* (Henryk Sienkiewicz), destaco les paraules que Rafael Marquina dedica a la traducció el juny de 1925 a *El Heraldo de Madrid*:

¹⁴²⁸ DOTOR MUNICIO, Àngel. «Vida Literaria». *El Consultor bibliográfico* (núm. 16, 1 novembre 1926), p. 57.

¹⁴²⁹ «Vida literaria». *La Vanguardia* (28 setembre 1928), p. 13.

¹⁴³⁰ C. R. «Bibliografía: Los aldeanos de Vory». *La Voz* (21 setembre 1928), p. 4.

¹⁴³¹ Remeto a la síntesi monogràfica dedicada a Ferran Girbal.

¹⁴³² «Libros y revistas». *La Vanguardia* (3 desembre 1926), p. 17.

¹⁴³³ «Bibliográficas». *La Ilustración financiera* (30 abril 1924), p. 10.

¹⁴³⁴ «Un llibre txec». *La Veu de Catalunya* (11 abril 1924), p. 5.

¹⁴³⁵ MONTOLIU, Manuel de. «Breviari crític». *La Veu de Catalunya* (24 maig 1924), p. 5.

5. Els traductors

Es la primera traducción en lengua castellana que se ha efectuado directamente del polaco, sin mutilaciones de ningún genero y con absoluto y fidelísimo respeto al original.

Marquina afirma que, amb aquesta obra, «se ha cumplido [...] labor meritoria, provechosa y transcendente», ja que «es digna de elogio» i el fet de publicar-ne la traducció suposa un «servicio relevante prestado a la cultura española». Centrant-se en la tasca d'Slabý, la considera «correctísima y fácil, de muy amena y suelta lectura».¹⁴³⁶

Fora del període estudiat, trasllada l'autobiografia de Henry Ford (*Mi vida y mi obra*) i diversos textos mèdics de Rudolf Eiselt (*Terapéutica general de la tuberculosis*), Hering-Haehl (*Medicina popular homeopática*) i Jenny Springer (*El medico del hogar*). Ara bé, és novament amb la literatura que es mostra més actiu, amb títols de Karel J. Erben (*La rana princesa*), Selma Lagerlöf (*Novelas escogidas; La leyenda de Gösta Berling; El petirrojo; El niño duende y otros cuentos*; en la traducció d'aquest darrer títol també hi participen Vicente Díez de Tejada, Harald Eek i Miguel Sarmiento), Laza K. Lazarevic (*El patriarca*), Dimitri Merejkowski (*El 14 de diciembre*), Božêna Nêmcova (*El ave de fuego y la sirena*), Aleksander Puixkin (*La filla del capità; La dama de Pique o El secret de la comtessa; El bandoler romàntic; La campesina disfrazada; Novel·les i contes*¹⁴³⁷), Henryk Sienkiewicz (*Los emigrantes*), Ivan Sergevitx Turgénev (*Ashia*) i M. Vinnitxenکو (*La lucha*). Cal fer esment, també, d'un text operístic d'Antonin Dvorák (*Rusalka: La Ondina*) i una nova traducció, ara a l'espanyol, de *La novia vendida*, de Bedrich Smetana. Tanca la llista un bon grapat de traduccions de l'anglès, el català, l'espanyol i el portuguès al txec;¹⁴³⁸ es tracta de títols de Jacinto Benavente (*Los intereses creados*), Miguel de Cervantes (*Rinconete y Cortadillo*), Aldo Armando Cocca (*Amancaes*), Concha Espina (*La esfinge maragata*), Manuel Gálvez (*La vida de fray Mamerto Esquiú*), Ramón Gómez de la Serna (*El torero Caracho*), Adrià Gual (*Misteri de dolor*), Àngel Guimerà (*La reina jove*), Gregorio Marañón i Dionisio Pérez (*Naranjas: el arte de prepararlas y comerlas*), Teixeira de Pascoaes (*Regreso ao paraíso*) i Thomas Russell Ybarra (*Bolívar: The Passionate Warrior*). Tot i que no les he pogut localitzar en cap catàleg bibliogràfic o editorial, les fonts citades en la primera nota d'aquesta síntesi monogràfica parlen de traduccions de Santiago Rusiñol, Gregorio Martínez Sierra o els germans Quintero.

* * *

¹⁴³⁶ MARQUINA, Rafael. «La feria de los libros: A sangre y fuego». *El Heraldo de Madrid* (11 juny 1925), p. 4.

¹⁴³⁷ Es tracta d'una antologia publicada el 1981 i que recull diverses narracions ja editades anteriorment a Quaderns Literaris.

¹⁴³⁸ M'hi referiré a partir del títol en llengua original.

Carles Soldevila i Zubiburu¹⁴³⁹ (Barcelona, 1892 – 1967), escriptor, periodista i traductor. Cursa estudis de Dret, però renuncia a la pràctica de la professió per dedicar-se al periodisme i a la literatura. Tenint en compte la notorietat del personatge i els nombrosos estudis de què ha estat objecte la seva trajectòria vital i professional,¹⁴⁴⁰ en aquesta síntesi monogràfica només m’hi refereixo des del punt de vista de la traducció. Entre 1923 i 1963 participa en la traducció al català i, puntualment, a l’espanyol d’una vintena de títols literaris (sis en format de llibre dins del període estudiat), la majoria originals en francès i, amb una proporció notablement menor, anglès, alemany, català, italià i rus.

De 1923 a 1930 treballa per a diversos segells editorials catalans. Així, trasllada del francès al català títols narratius d’Alphonse Daudet (*Lletres del meu molí*: Editorial Catalana, 1923; traducció conjunta amb Lluís Bertran), Voltaire (*Càndid*: Llibreria Catalònia, 1923; reeditada el 1930) i Anatole France (*El crim de Silvestre Bonnard*: Llibreria Catalònia, 1925). Seguint amb la narrativa, però aquest cop de l’anglès, tradueix títols de William John Locke (*L’inventor de canons*: Mentora, 1926) i Owen Johnson (*Seixanta u!*: Llibreria Catalònia, 1927). Finalment, s’aproximà al teatre amb *El paquebot «Tenacity»* (Publicacions de l’Escola d’Art Dramàtic: 1923), del dramaturg francès Charles Vildrac.

Algunes d’aquestes traduccions mereixen l’atenció de la premsa coetània, que els dedica diverses ressenyes en què es valora la tasca de Soldevila. De *Lletres del meu molí*, la secció bibliogràfica del setmanari madrileny *Ilustración Financiera* en destaca el fet que ha estat «*admirablemente traducida al catalán por los señores Bertrán y Soldevila*», alhora que informa que «*ha sido premiada en el concurso de Traducciones de la Editorial Catalana*».¹⁴⁴¹ Pel que fa a *El crim de Silvestre Bonnard*, el juliol de 1925 *La Publicitat* reproduïx en un article dedicat a Anatole France el pròleg amb què Carles Soldevila presenta la traducció.¹⁴⁴² El setembre del mateix any, Tomàs Garcés es refereix a aquest títol dins la secció bibliogràfica del diari barceloní, i no escatima elogis a la tasca de Soldevila:

Soldevila ha estat el traductor que calia. Dir això és repetir un tòpic? Déu vulgui que pugui ésser repetit sovint amb la justícia amb què creiem emprar-lo ara. Soldevila, traductor de France, es mostra l’estilista àgil, nerviós i cristal·lí que hom admira sempre.¹⁴⁴³

¹⁴³⁹ Síntesi a partir de: Bacardí i Godayol 2011; base de dades d’aquesta recerca.

¹⁴⁴⁰ Aporto, a tall d’exemple, aquests títols: Bacardí 2002-2, 51 – 66; Ribera 2003, 861 – 875; Santamaria 2006, 79 – 86.

¹⁴⁴¹ «Bibliográficas». *La Ilustración Financiera* (núm. 697, 13 febrer 1924), p. 14.

¹⁴⁴² «Anatole France en Català». *La Publicitat* (7 juliol 1925), p. 1.

¹⁴⁴³ GARCÉS, Tomàs. «Carnet de les lletres». *La Publicitat* (9 setembre 1925), p. 1.

5. Els traductors

Domènec Guansé va més enllà a les pàgines de *Revista de Catalunya* i no dubta a afirmar que «cap dels nostres escriptors millor que Carles Soldevila, podia traduir Anatole France»; si bé concedeix que «l'estil de Soldevila és, certament, menys treballat, més simple i més fràgil que el de France», opina obertament que «com Francé, té el do divinal d'oferir-nos cada mot com una troballa», això és, «té el gust per l'elegància del gir, per la concisió, i pel matís». Aquestes qualitats es plasmen en la versió catalana de *El crim de Silvestre Bonnard*:

Soldevila es fon admirablement amb el mestre. En serva fins el mateix ritme de la frase. En serva fins aqueixa qualitat de seda i de flor, que té la prosa de France, sobretot en aquesta obra.¹⁴⁴⁴

En relació a *L'inventor de canons*, *La Vanguardia* la considera una «*novela muy bien transplantada*» en una ressenya de 1927;¹⁴⁴⁵ Ramon Pla i Coral es mostra igual de lacònic a les pàgines de *Revista d'Olot* quan es refereix al text català com «una justa traducció».¹⁴⁴⁶ La darrera valoració que he pogut localitzar se centra en *El paquebot «Tenacity»*, apareix en la secció bibliogràfica de *La Revista* i està signada amb les inicials O. S. (Octavi Saltor):

Indubtablement, de les darreres incorporacions teatrals nostrades és amb seguretat la d'*El paquebot Tenacity* una de les més interessants [...]. L'aportació honora doblement el traductor, per el doble encert de tria i traducció.¹⁴⁴⁷

Encara dins el període estudiat, tot i que fora de l'àmbit editorial, Soldevila publica a la revista *D'Ací i d'Àllà* (de la qual és el director) diverses traduccions de Luigi Pirandello (*Un imbècil*: 1925, traducció conjunta amb Ferran Soldevila), Charles Vildrac (*Drama*: 1925), Kakuzo Okakura (*El llibre del te*: 1926, sota el pseudònim de Marçal Pineda), Paul Valéry (*El pensament de Paul Valéry*: 1927), Anton Txèkhov (*Trasbals*: 1927), Arthur Schnitzler (*L'esglai*: 1928) i Charles Vildrac (*L'indigent*: 1930). Trasllada també per a *La Revista* un títol teatral d'Henri-René Lenormand (*Els fracassats*: 1928, traducció conjunta amb Josep Pous i Pagès).

Finalitzada la dictadura, prossegueix la seva tasca traductora amb títols de Sacha Guitry (*Dos coberts*), André Maurois (*Un art de viure*), novament Arthur Schnitzler (*Sopar d'adéu*), una autotraducció a l'espanyol de *Lau: Las aventuras de un aprendiz de piloto* i un recull de narracions de Voltaire (*Contes filosòfics*).

* * *

¹⁴⁴⁴ GUANSÉ, Domènec. «Cròniques Catalanes: Les Lletres». *Revista de Catalunya* (núm. 15, setembre 1925), p. 309 – 314.

¹⁴⁴⁵ «Libros y revistas». *La Vanguardia* (8 març 1927), p. 29.

¹⁴⁴⁶ PLA I CORAL, Ramon. «Llibres i publicacions». *Revista d'Olot* (18 juny 1927), p. 16 – 19.

¹⁴⁴⁷ O.[ctavi] S.[altor]. «Els llibres». *La Revista* (núm. 211 – 212, 1 – 6 juliol 1924), p. 79 – 83.

Eduardo Toda Valcárcel¹⁴⁴⁸ (Madrid, 1887 – 1953), traductor. Tot i que no s'en parla a les principals fonts biogràfiques, les converses amb l'historiador Gener Gonzalvo m'han permès aportar dades d'aquest traductor, fill del conegut diplomàtic, escriptor, bibliòfil i mecenes Eduard Toda Güell, amb qui manté una relació força distant: de fet, Toda Güell el tenia per un mal estudiant, poc treballador i malgastador (Gonzalvo 2008, en línia). En qualsevol cas, es llicencia en Dret a la Universitat de Granada l'any 1908, tot i que mai hi mostra gaire interès. Posteriorment, el seu pare l'envia a passar una temporada a Londres, fet que li permet aprendre anglès, l'eina més útil en la que, al capdavall, serà la seva activitat professional més profitosa: la traducció literària. De nou a Catalunya, el 1913 es casa amb Laura Oliva i Sedó (filla d'un acomodat comerciant de Reus), que manté un contacte permanent amb Toda Güell en tant que administradora de la restauració i reforma del monestir d'Escornalbou, prop de Riudecanyes, propietat del conegut diplomàtic. Després del casament, el matrimoni Toda-Oliva s'instal·la a Sevilla, on neix el seu únic fill, Eduard Toda Oliva (1915).¹⁴⁴⁹ El 1917, i per indicació de Toda Güell, el matrimoni es trasllada a l'Armentera i, posteriorment, a Escornalbou mateix, on sembla que segueix una vida ociosa i marcada pel dispendi econòmic. Uns quants anys més tard, concretament el 1926, una tuberculosi aguda obliga Toda Valcárcel a iniciar una llarga estada al sanatori suís de Davos. Poc se sap dels darrers anys de la seva vida, fins que mor a Madrid el 1953 després d'una llarga i penosa malaltia. Pel que fa al seu perfil professional, i com ja he apuntat anteriorment, es dedica bàsicament a la traducció literària. Així doncs, durant la primera meitat del s. XX trasllada a l'espanyol una trentena de títols narratius (nou de 1923 a 1930), gairebé tots de l'anglès i, de forma residual, del francès.

Centrant-me en els anys de la primera dictadura del s. XX, Toda Valcárcel tradueix per a Juventud i els seus segells paral·lels (Edita i Mentora) vuit novel·les de consum de l'anglès a l'espanyol: es tracta de títols de James Oliver Curwood (*Las llanuras de Abraham*: 1929), Zane Grey (*Lluvia de oro*: 1928; *Bajo el cielo del Oeste*: 1929; *El caballo salvaje*: 1930), Francis Lynde (*Una singular aventura*: 1927), Frederick Marryat (*Los naufragos del «Pacífico»*: 1928), Concordia Merrel (*El vendedor de milagros*: 1929; es reedita el 1930) i Mary Roberts Rinehart (*La puerta*, 1930). Aquest cop del francès, tradueix també *China en Ascuas* (1927), d'Albert Londres. Tot i que la premsa de l'època (publicacions com *La Vanguardia* o les madrilenyes *La Gaceta Literaria*, *El Sol*, *El Imparcial*, *La Época* o *Nuevo Mundo*) es fa ressò de la sortida al mercat de la majoria d'aquests títols, en cap article se'n valora la qualitat de la traducció.

¹⁴⁴⁸ Síntesi a partir de: Base de dades del treball, conversa amb Gener Gonzalvo (gener 2007).

¹⁴⁴⁹ A tall d'anècdota, Gonzalvo (2008, en línia) es basa en testimonis orals a l'hora de posar en dubte que la relació entre Oliva i el seu sogre fos únicament familiar i professional i, de retruc, obre la possibilitat que l'autèntic pare de l'infant fos Toda Güell.

5. Els traductors

És fora del període 1923 – 1930, però, que Toda desenvolupa gran part de la seva trajectòria com a traductor. Amb anterioritat a la dictadura, tradueix del francès la novel·la *Hijo del mar*, de Charles Canivet. Finalment, a partir de 1930 trasllada de l'anglès a l'espanyol una vintena de novel·les d'aquests autors: Hilaire Belloc (*Oliverio Cromwell*), Joan Butler (*Fastidiando al alimón*), Basil Carey (*La sombra del muerto*), Gilberth Keith Chesterton (*La superstición del divorcio; La eugenesia y otros males*), Clemence Dane (*Regimiento de mujeres*), Charles Dickens (*La pequeña Dorrit; Años de opulencia*), Austin Freeman (*Un testigo silencioso*), Zane Grey (*El caballo de hierro*), Grace Livingston Hill (*Hogar, dulce hogar*), Richard Hughes (*Peligro en el mar*), Concordia Merrel (*La sombra de los Mason*), William Byron Mowery (*El reto del norte*), la Baronessa d'Orczy (*Una alegre aventura*), William MacLeod Raine (*Hija de hidalgos*), Dorothy L. Sayers (*Lord Peter examina el cadáver; Historia de la venganza de los pasos que corrían*), Charles Alden Seltzer (*La Marca roja*) i Pelham Grenville Wodehose (*La suerte de los Bodkin*).

* * *

Enrique Tomasich,¹⁴⁵⁰ escriptor, periodista i traductor. La font biogràfica que cito en la primera nota d'aquesta síntesi monogràfica només informa que el 1896 Tomasich forma part de l'Asociación de la Prensa de Madrid. Com a autor, segons es desprèn de la consulta del catàleg de la BNE i de les principals llibreries en línia, cultiva la narració breu i la novel·la, amb títols com *Agua pasada* (1916), *Pepe Urgell* (1898), *Laureles y crespones* o *La resurrección de Marianín* (1899). Relacionat amb el valor literari de la seva obra, en l'edició del 16 de juny de 1916 la revista madrilenya *Nuevo Mundo* li dedica un breu article amb motiu de la publicació d'*Agua pasada*, en què, sense que això suposi una crítica, li detecta una forta influència galdosiana («no creemos que sea una censura señalar la influencia de Galdós en un escritor»), alhora que destaca que «hay en Tomasich alientos de escritor suficientes para que en otras obras defina más concretamente su personalidad».¹⁴⁵¹ Com a periodista, trobo la seva signatura a les pàgines del diari madrileny *El Español*, on a banda d'articles publica diverses narracions breus (és el cas de *La resurrección de Marianín*). Pel que fa al vessant de traductor, treballa sempre del francès a l'espanyol; així, de 1917 a 1930 tradueix una quinzena de títols literaris per a Gustavo Gili (nou durant el període estudiat), la majoria novel·les populars i de consum.

¹⁴⁵⁰ Síntesi a partir de: Ossorio y Bernard, 1903, 364; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁴⁵¹ «Libros y autores». *Nuevo Mundo* (16 juny 1916), p. 28.

Coincidint amb el període que va de 1923 a 1930, tradueix títols narratius de René Bazin (*La boda de la dactilògrafa*: 1924; *Estefanía*: 1926), Henri Bordeaux (*La casa muerta*: 1924; *San Francisco de Sales y el corazón humano*: 1926), Paul Bourget (*El sentido de la muerte*: 1925), Agnes Browne (*Las tres hijas del Reino Unido*: 1924), François Coppée (*Los verdaderos ricos*: 1924; *Pecado de juventud*: 1925) i Adolphe-Basile Routhier (*Paulina*: 1926). A mig camí entre la literatura i el manual d'autoajuda, tradueix també un títol de Franc-Nohai (*El arte de vivir*: 1930).

La premsa de l'època es fa ressò de l'aparició d'alguns d'aquests títols i en comenta la qualitat de la traducció, majoritàriament amb paraules d'elogi. D'*Estefanía*, *La Vanguardia* en diu el següent:

*El traductor, [...] encariñado con su labor, ha cincelado sus cuartillas hasta lograr que la novela conserve su juvenil sabor, su gracia de estampa de época, sus finezas amorosas y su matización tan francesa de ecos lamartinianos.*¹⁴⁵²

També a *La Vanguardia*, es constata la competència lingüística de Tomasich en la ressenya de *San Francisco de Sales*, «en cuya versión española ha puesto el pulcro literato Enrique Tomasich su profundo conocimiento de ambas lenguas».¹⁴⁵³ Pel que fa a *Los verdaderos ricos*, *El Siglo Futuro* de Madrid concedeix a la traducció de Tomasich «bastante acierto», tot i que li retreu no haver emprat «un lenguaje del todo castizo y castellano».¹⁴⁵⁴ Aquesta mateixa publicació periòdica valora amb termes similars la traducció de *Pecado de juventud*: «La traducción es en general fluída y correcta, aunque no faltan frases [...] que huelen de bastante lejos a descarado galicismo».¹⁴⁵⁵ A més, destaca de *El arte de vivir* el fet que està «bellamente traducido».¹⁴⁵⁶ *La Gaceta Literaria* va més enllà, i parla d'una «pulquérrima e irreprochable versión castellana cumplida con maestría por Enrique Tomasich».¹⁴⁵⁷

Completo la síntesi amb les versions que Tomasich signa amb anterioritat a 1923, això és, títols de Paul Bourget (*Lazarina*), René Bazin (*El ánade azul*; *La alquería de Champdolent*) i Henri Bordeaux (*El ídolo roto*; *La casa maldita*; *La muchacha de los pájaros*; *La visionaria*).

* * *

¹⁴⁵² «Libros y revistas». *La Vanguardia* (29 juliol 1926), p. 4.

¹⁴⁵³ «Libros y revistas». *La Vanguardia* (5 agost 1926), p. 12.

¹⁴⁵⁴ «Bibliografía». *El Siglo Futuro* (9 març 1925), p. 4.

¹⁴⁵⁵ «Bibliografía». *El Siglo Futuro* (13 març 1925), p. 4.

¹⁴⁵⁶ «Bibliografía». *El Siglo Futuro* (5 juliol 1930), p. 3.

¹⁴⁵⁷ «Escaparate de libros». *La Gaceta Literaria* (1 agost 1930), p. 15.

5. Els traductors

Manuel Vallvé,¹⁴⁵⁸ escriptor i traductor. Tot i que no he trobat cap repertori biogràfic que ho confirmi, les prop de dues-centes obres que trasllada de 1912 a 1958 permeten aventurar que la traducció és una de les seves principals activitats professionals. Treballa sobretot per a l'editorial Araluce traduint novel·les populars i de consum,¹⁴⁵⁹ sovint de l'anglès i el francès i pràcticament sempre cap a l'espanyol (de fet, signa una única traducció al català: el *Viatge sentimental*, de Laurence Sterne). Tradueix aparentment també de l'italià, l'alemany, el portuguès, el danès, el grec i el llatí, per bé que probablement de manera indirecta en algunes llengües. Paral·lelament a l'activitat traductora, escriu diverses novel·les d'aventures, inicialment per a l'editorial Molino. Així, sota el pseudònim de M. de Avilés Balaguer crea personatges com *Hércules* per a la col·lecció *Hombres Audaces*. Posteriorment deixa Molino i s'encarrega de la col·lecció *Novelas del Norte*, de l'editorial Clíper, dedicada també al gènere d'aventures i ambientada al Canadà. Dels 43 títols de què consta aquesta col·lecció, Vallvé en signa 28, sempre sota el pseudònim de Rob (o R.) H. Curtis.

Arribat a aquest punt, obro pas a l'especulació i ofereixo dades que he trobat a la premsa coetània associades al nom de Manuel Vallvé (no estic en situació d'afirmar que facin referència al traductor objecte d'aquesta síntesi monogràfica). D'una banda, el 1929 la secció bibliogràfica de l'edició Andalus del diari *ABC* dedica una breu ressenya a *Barcelona*, una mena de guia sobre la capital catalana signada per Manuel Vallvé; a l'hora de referir-se a l'autor, el presenta com a «[académico] correspondiente de la Real Academia Hispanoamericana de Ciencias y Artes».¹⁴⁶⁰ D'altra banda, el 1955 *La Vanguardia* esmenta en un article amb motiu de l'aniversari de la República del Brasil un Manuel Vallvé que ocupa el càrrec de cònsol del Brasil a Tarragona.¹⁴⁶¹ Si bé la relació amb Barcelona i l'any esmentat no fan forassenyat associar el Vallvé acadèmic i el torsimany (tanmateix, ho poso molt en dubte), descarto que el cònsol brasiler sigui el traductor més actiu del període 1923 – 1930 (el context professional, geogràfic i cronològic de tots dos em porta a tancar aquesta possibilitat).

Torno al Vallvé traductor i a la primera dictadura del s. XX: de 1923 a 1930 diversos segells editorials li publiquen 37 traduccions, algunes dels quals són reeditades dins l'època estudiada. Com ja he dit, la majoria d'aportacions les fa al catàleg d'Araluce, que reedita les traduccions que Vallvé havia fet el 1915 de les obres de Michel Zévaco, escriptor francès especialitzat en les narracions de capa i espasa: *En las garras del monstruo* (1923, 1925 i encara una tercera

¹⁴⁵⁸ Síntesi a partir de: Martínez de la Hidalga 2000 – 2001; Gallego Roca 2004, 489, 514; Bacardí i Godayol 2011; base de dades d'aquesta recerca.

¹⁴⁵⁹ S'aproxima a d'altres gèneres, però amb una intensitat notablement menor.

¹⁴⁶⁰ «Crítica y noticias de libros». *ABC. Edición de Andalucía* (24 desembre 1929), p.7.

¹⁴⁶¹ «En el aniversario de la República del Brasil». *La Vanguardia* (16 novembre 1955), p. 19.

vegada, tot i que al volum no hi consta la data), *Los espías de los Médicis* (1923 i 1925), *Horrible revelación* (1923 i 1925), *El círculo de la muerte* (1923, 1925), *El cofre envenenado* (1923, 1925 i, de nou, una data sense especificar) i *La cámara del tormento* (1923 i 1925). Araluce edita encara més títols de Zévaco, però en cap hi consta el traductor; aventuro la possibilitat que Vallvé en sigui el responsable, tot i que cap font m'ho permet assegurar. Encara per a Araluce, tradueix de l'anglès l'adaptació infantil que Jeanie Lang havia fet de *Robinson Crusoe* (1923); a més, adapta textos de Plutarco per als infants (*Historias de Plutarco*: 1930) i li reediten una altra adaptació infantil que havia fet el 1914 del poema de John Milton *El paraíso perdido* (1924, 1928 i 1930).

Juventud (i els segells paral·lels Edita i Mentora) també recorre sovint a les traduccions de Vallvé. Pel que fa a les novel·les d'aventures, publica títols de James Oliver Curwood (*Kazán, perro lobo*: Juventud, 1926 i reedició de 1930; *El retrato*: Juventud, 1929), Zane Grey (*Cazando pumas en el Gran Cañón*: Juventud, 1928; *El Santa Rosa*: Juventud, 1929; *La fuerza de la sangre*: Edita, 1930), Frank L. Packard (*El libro cerrado*: Juventud, 1930), Charles Norris Williamson i Alice Muriel Livingston (*El coche rojo*: Juventud, 1929) i, per últim, P. C. Wren (*Los hijastros de Francia*: Edita, 1930). Dins la novel·la sentimental, Vallvé tradueix de l'anglès Florence Louisa Barclay (*Las damas blancas de Worcester*: Edita, 1926 i reedicions de 1929 i 1930; *El árbol Upas*: Mentora, 1927), Elinor Glyn (*Ello*: Edita, 1928 i reedició de 1929; *La conquista de la esposa*: Edita, 1930), Ethel Hueston (*Alegría*: Juventud, 1928 i reedició de 1930), Concordia Merrel (*La inconquistable*: Juventud, 1928) i Berta Ruck (*¿Quién robó las perlas?*: Juventud, 1927; *Yo... no era yo*: Juventud, 1925). Seguint amb la novel·la sentimental, tradueix del francès Octave Feuillet (*Su hora*: Edita, 1927 i reedició de 1929; *Una boda en el gran mundo*: Juventud, 1930). Ja per acabar, Vallvé versiona algunes de les obres més famoses de Charles Dickens: *Cuentos de Navidad* (Mentora: 1927), *Historia de dos ciudades* (Mentora: 1927), *Grandes ilusiones* (Juventud: 1930) i *Tiempos difíciles* (Mentora: 1928 i reedició de 1930).

Deixant de banda la feina a Juventud, Vallvé tradueix de l'anglès per a B. Bauzá George Eliot (*Adan Bede*), Upton Sinclair (*Su majestad el rico*: 1930) i, del francès, Henry Gréville (*Ana María*). Completen aquest llistat de traduccions literàries publicades de 1923 a 1930 un títol d'Arthur Conan Doyle (*El valle del terror*: Iberia, 1928) i *La Odisea* d'Homer (Iberia: 1928).¹⁴⁶²

¹⁴⁶² Segons Gallego Roca (2004, 489), tot fa pensar que es tracta d'una traducció indirecta feta a partir de la versió francesa de Laconte i L. Sangalé.

5. Els traductors

La fecunditat de Vallvé com a traductor literari entre 1923 i 1930 contrasta amb el silenci amb què la premsa coetània rep les seves traduccions. Diverses revistes i diaris es fan ressò de la publicació d'alguns dels títols que he esmentat; tanmateix, només he pogut trobar dues ressenyes que (de forma succinta) valorin les versions de Vallvé. D'una banda, *La Vanguardia* es refereix a *Cuentos de Navidad*, un títol que «ha tenido [...] la fortuna de haber sido muy bien traducido directamente de la lengua original, lo que debemos a la reconocida pericia de M. Vallvé».¹⁴⁶³ De l'altra, *El Sol* destaca d'aquest mateix títol el fet que ha estat «bien traducido por Vallvé», i d'*Historia de dos ciudades* que també ha estat «traducida acertadamente por Vallvé».¹⁴⁶⁴

Fora de les obres literàries, Manuel Vallvé trasllada de l'anglès un manual de L. Henslowe (*Fuerza, belleza y salud para todos*: 1930) i un llibre de viatges de Charles Lindbergh (*Mi aeroplano y yo*: 1927), així com també un títol de Charles Nessler (*El cabello y la calvicie*: 1929), ara de l'alemany.

Arribats a aquest punt, exposo el llistat de totes les traduccions de Manuel Vallvé que he pogut localitzar fora del període estudiat. Tal com ja passa de 1923 a 1930, la novel·la és el gènere que trasllada en més ocasions: Louisa May Alcott (*Aquellas mujercitas*), Margery Allingham (*El misterio de la Casa Blanca*), C. Hedley Barker (*El misterio del pantano de Hallam*), Jerome Barry (*La cuna del gato*), Vicki Baum (*El eterno cauce; Novelas*), Rex Beach (*La horda plateada; El oro de la selva; Los caprichos del azar*), A. Belot (*Un nombre en blanco*), Max Brand (*Siguiendo la pista; El secreto del doctor Kildare; Veinte muescas*), Louis Bromfield (*Anna Bolton*), F. Buratti (*La bruja blanca*), Basil Carey (*Islas peligrosas*), Hugh Clevely (*La cuadrilla del ángel*), M. Adami Cocchia (*El práctico de Martín Tromp*), Al Cody (*Monturas sin jinetes*), Eli Colter (*La senda del hombre malo; Sangre de foragido*), Bruno Corra (*El error de Violeta Parvis*), George Harmon Coxe (*Y la muerte no esperó*), Freeman Wills Crofts (*Cenizas de oro*), Norman Charger, (*Enderton y la fábula de oro*), Agatha Christie (*Trayectoria de boomerang*), Charles Dickens (*Épocas crueles*; una adaptació infantil de *Las campanas*), John Dow (*El crimen de los parásitos*), Todd Downing (*Buitres en el cielo*), Arthur Conan Doyle (*El misterio de Gloomber*), Felice Duquesnel (*El misterio de Gaude*), George L. Eaton (*La bala de plata; Conspiración en el trópico; La isla de los cruzados; La marca del buitre; El espectro negro; Los aviones piratas; Caído de las alturas; El camino sangriento; El film de la muerte; La hermandad de la muerte; La señal de nacimiento; Bajo el sol de medianoche; El avión desaparecido; El fez rojo; Un invento infortunado; El fantasma de la niebla*), Florence Eberhard (*Matrimonio entre amigos*), Laurie

¹⁴⁶³ «Libros y revistas». *La Vanguardia* (3 desembre 1927), p. 23.

¹⁴⁶⁴ «Revista de libros». *El Sol* (25 gener 1928), p. 2.

York Erskine (*Un tejano en el Canadá; El jinete sonriente*), John Evans (*Nimbo de sangre*), W. Robert Foran (*La senda del marfil*), Jerome Owen Fox (*El milano rojo*), R. Austin Freeman (*El mono de barro*), Erle Stanley Gardner (*Berta, la tetera y el gato; La coquetería de Berta Cool; Donald Lam, detective*), H. L. Gates (*Nacida para pecar*), Bruce Graeme (*La casa de las paredes torcidas*), Charles Graves (*Cinco supervivientes*), Jackson Gregory (*El capitán Cavalier*), Zane Grey (*La última senda; El paso del sol poniente*), Christopher Hale (*Pesadilla de verano*), James B. Hendrix (*El oro del diablo*), Víctor Hugo (*Los miserables*), Aldous Huxley (*Barro en el rostro*), W. W. Jacobs (*Aprendiz de suicida*), Mackinlay Kantor (*El vagabundo*), Peter B. Kyne (*El señor del valle solitario*), Edmond Ladoucette (*La máscara de hierro*), Jack London (*Martín Eden*), Walter de la Mare (*El retorno*), Frederick Marryat (*El perro diabólico; A bordo del Harpy; Pedro Simple*), Ngaio Marsh (*El crimen de ascensor*), Edison Marshall (*La reina del Antártico; La joya de Mahabar; El hijo de la tundra*), A. E. W. Mason (*Almizcle y ámbar; El zafiro*), W. Somerset Maugham (*Rosie; Una hora antes del amanecer; Soberbia*), Lorna Nicholl Morgan (*La hondonada del diablo*), Christopher Morley (*Kitty Foyle*), Charles Nodier (*Inés de las Sierras; Trilby*), William McLeod Rayne (*Por el amor de Ruth*), Kenneth Robeson (*Misterio submarino*), Gay Rutherford (*Dulce hermanita*), Rafael Sabatini (*El halcón del mar; La bandera del toro; Hidalguía; El antifaz veneciano*), Dorothy L. Sayers (*El cadáver con lentes*), Giorgio Scerbanenco (*Dos viven bien*), Walter Scott (adaptació infantil d'*Ivanhoe*), Mabel Seeley (*Trágica murmuración*), Robert Simmons (*Espionaje en Casablanca*), Ann T. Smith (*La muerte en los naipes*), James Fletcher Smith (*El proceso de Marchester Royal; La herencia, El crimen de la granja Mortover*), Laurence Sterne (*Viatge sentimental*), Robert Louis Stevenson (*Herencia en peligro; El príncipe Florizel*), Rex Stout (*El toro campeón*), Edward Vivian Timms (*La flota pirata*), Louis Trimble (*Venganza imposible*), Jules Verne (*20.000 leguas de viaje submarino; El chancellor; El país de las pieles; El secreto de Maston*), Bob Wade i Bill Miller (*El galeón perdido*), Edgar Wallace (*El billete de cien libras; La dama de Ascot; La deuda saldada; La serpiente amarilla*), Stewart Edward White (*En los dominios de las fieras*), Valentine Williams (*El cojo; La mansión abandonada; El diván naranja; El verdugo espera*), Percival Christopher Wren (*El misterio de los Waye*), Martyn Wyndham (*Antonio Trent*) i, finalment, Clem Yore (*El valle de las desdichas*).

Pel que fa a la narració breu, tradueix diversos reculls amb títols de Hans Christian Andersen (*Más historias de Hans Andersen; Más cuentos de Andersen; Otros Cuentos de Andersen*), Jean de la Fontaine (*Fábulas de La Fontaine*), els germans Grimm (*Otros cuentos de Grimm; Más cuentos de Grimm*), E. T. A. Hoffmann (adaptació infantil de diverses obres sota el títol de *Cuentos*), Washington Irving (*Cuentos de la Alhambra; Más cuentos de la Alhambra*) i Edgar

5. Els traductors

Allan Poe (*El doble asesinato de la calle Morgue; El escarabajo de oro; El misterio de María Roget*).

Encara dins l'àmbit de la literatura, trasllada adaptacions infantils de *Los caballeros de la mesa redonda*, així com també d'obres de H. E. Marshall (*La canción de Rolando*), Luís de Camões (*Los Lusíadas*) i Virgili (*La Eneida*); no m'oblido d'una antologia de textos operístics de Richard Wagner (*Más historias de Wagner*).

Ja per acabar, completen aquest llistat títols sobre economia i empresa de John Donaldson (*Relaciones económicas internacionales*) i Paul Terry Cherington (*La ciencia de la venta y del anuncio*), un manual educatiu de Charles Donaldson (*A les madres y a sus hijas adultas*), dos assaigs de Josiah i Ethel Wedgood (*El camino hacia la libertad y lo que hay más allá*) i Louis Freeland Post (*Servicio social*), un volum meteorològic de J. Ellen Rogers (*Tierra y cielo*) i diverses biografies i monografies històriques d'Ivo Luzzatti (*Catalina de Médicis*), Gladys M. Imlach (*Cristóbal Colón*), Pietro Badoglio (*Italia en la Segunda Guerra Mundial*) i John Dalgleish (*Desembarco en Normandía*).

* * *

Felipe Villaverde,¹⁴⁶⁵ periodista i traductor. Les principals fonts biogràfiques no ofereixen dades d'aquest prolífic traductor que trasllada prop de 50 títols (31 de literaris durant el període estudiat), la majoria novel·les, durant els anys vint i trenta del segle XX; treballa principalment del francès (en menor mesura, de l'anglès i l'alemany) i sempre cap a l'espanyol. Pel que fa a altres activitats professionals, a partir de la consulta de la premsa de l'època resulta versemblant afirmar que compagina la traducció amb activitats periodístiques; relacionat amb això, *Heraldo de Madrid*¹⁴⁶⁶ i *ABC*¹⁴⁶⁷ s'hi refereixen com a «notable publicista» en una ressenya dedicada a la publicació d'una traducció seva l'any 1931. Competent en assumptes relacionats amb l'astronomia,¹⁴⁶⁸ es dedica també, tot i que de forma molt esporàdica, a la divulgació d'aquesta ciència a les pàgines de *La Vanguardia*.¹⁴⁶⁹ De desembre de 1923 a febrer de 1924 tradueix, també per al diari barceloní (que en té els drets exclusius

¹⁴⁶⁵ Síntesi a partir de: base de dades d'aquesta recerca.

¹⁴⁶⁶ «Literatura: las memorias del príncipe Bulow». *El Heraldo de Madrid* (5 juny 1931), p. 8.

¹⁴⁶⁷ «Noticias de libros y revistas». *ABC* (25 juny 1931), p. 52.

¹⁴⁶⁸ «Bibliografía». *La Escuela Moderna: Revista Pedagógica y Administrativa de Primera Enseñanza* (novembre 1926), núm. 422, p. 880.

¹⁴⁶⁹ «¿Por qué no deja de verse la luna en el momento de la totalidad del eclipse?». *La Vanguardia* (8 octubre 1931), p. 8.

de publicació a Espanya), diverses cròniques de política internacional de David Lloyd George.¹⁴⁷⁰

Finalment, i per tancar el perfil professional de Villaverde,¹⁴⁷¹ de 1923 a 1930 trasllada de l'anglès i, sobretot, del francès novel·les de temàtica sentimental per a diverses editorials.

Eugenio Subirana li publica versions d'Henri Ardel (*Todo llega*: 1927), Jean de la Brête (*Amor que todo lo vence*: 1923; *Silencio heroico*: 1924), Claire de Chandeneux (*Los terrores de Lady Susan*: 1923), Guy de Chantepleure (*La aventura de Huguette*: 1923; *El secreto de Claudio Chamboche*: 1923; *Comedia nupcial*: 1923; *Ruinas en flor*: 1923), M. Delly (*Hipócrita*: 1926), A. Dourliac (*La marquesita*: 1924), Mary Floran (*Dicha ignorada*: 1928; *¿Herederó?*: 1930), Jacques des Gachons (*El mal paso*: 1924) i, aquest cop de l'anglès, Charles Norris Williamson (*La dama del castillo negro*: 1926). El catàleg de J. Prats Anguera també publica autors francesos traduïts per Villaverde: es tracta de Mary Floran (*Carmencita*; *¿Criminal?*; *Mujer de letras*; *Un año de prueba*; *La más rica*: 1923; *Misterioso designio*: 1923; *A costa de su sangre*: 1925; *El casamiento de Clemente*: 1925; *La señorita Millones*: 1926), M. Maryan (*Por un dote*) i Emmanuel Soy (*Mi cisne*: 1924; el mateix segell editorial reedita el text el 1930). D'altra banda, Juventud li publica una versió de l'anglès de James Oliver Curwood (*Corazones de hielo*: 1925; títol reeditat el 1930), a més d'un parell del francès de T. Trillby (*Una muchacha moderna*: 1925) i Pierre Villetard (*El derecho de amar*: 1928). Adicionalment, Villaverde trasllada per a La Hormiga de Oro diverses novel·les novament de Mary Floran: *Demasiado bonita* (1930), *Horas azules* (1930), *La eterna enemiga* (1930) i *Rizos rubios*. Ja per acabar, tradueix del francès i per a Herder *La solterona* (1928), d'Edmond Loutil.

La Vanguardia, que, com ja he dit, havia comptat amb la col·laboració de Villaverde en diverses ocasions, es fa ressò de la publicació d'alguns d'aquests títols i, fins i tot, en valora la qualitat de la traducció (sempre en ressenyes anònimes). Qualifica de «pulcra» la seva tasca a *¿Criminal?*;¹⁴⁷² per a *Misterioso designio*, empra l'adjectiu «primorosa»;¹⁴⁷³ i, en la ressenya

¹⁴⁷⁰ LLOYD GEORGE, David. «Mis impresiones de América». *La Vanguardia* (22 desembre 1923), p. 19.

- «Los Grandes Hombres de los Estados Unidos». *La Vanguardia* (29 desembre 1923), p. 17.

- «Francia y la 'Pequeña Entente'». *La Vanguardia* (19 gener 1924), p. 16.

- «El nuevo gobierno inglés». *La Vanguardia* (2 febrer 1924), p. 17.

¹⁴⁷¹ A les pàgines de *La Correspondencia de España* i *La Iberia* he pogut seguir les evolucions de Felipe Villaverde Navarro, un oficial de telègrafs que, durant l'última dècada del s. XIX, reuneix un llarg historial de problemes amb la justícia per estafa i falsificació. Ara bé, el fet que mai se'l relacioni amb activitats literàries i traductores, així com també les diferències cronològiques existents entre l'activitat del Villaverde telegrafista i els anys de màxima producció del Villaverde traductor, fan que descarti la possibilitat que siguin la mateixa persona.

¹⁴⁷² «Bibliografía». *La Vanguardia* (4 gener 1923), p. 20.

¹⁴⁷³ «Publicaciones recibidas». *La Vanguardia* (23 novembre 1923), p. 8.

5. Els traductors

d'*Hipòcrita*, destaca l'«esmerada» versió a l'espanyol.¹⁴⁷⁴ Villaverde rep els màxims elogis, però, per a *Mi cisne*: «sus traducciones tienen la virtud de superar en galanura y corrección al mismo original».¹⁴⁷⁵

A banda de literatura, tradueix de l'alemany un manual sobre arquitectura (*El estilo gótico en España*, d'August Liebmann Mayer, 1929), un títol de temàtica filosòfica i religiosa (*Escuela del dolor*, de Paul Wilhelm von Keppler, 1924) i un manual d'astronomia (*Astronomía elemental*, de Joseph Plassmann, 1926).

Fora del període estudiat, abans de 1923 ja havia traduït diversos títols per a l'editorial madrilenya Calpe, concretament quatre de l'àmbit de les ciències naturals escrits per Jean Henri Fabre (*Los destructores; Costumbres de los insectos; Los auxiliares; Maravillas del instinto en los insectos*) i una novel·la d'Oliver Goldsmith (*El vicario de Wakefield*). A partir de 1930 tradueix, també per a Calpe, tres obres biogràfiques (*Memorias del canciller Príncipe de Bülow*, de Bernard Fürst von Bülow; *Juana la Loca*, de Ludwig Pfandl; i *Memorias*, de Gustav Stresemann) i una de política (*Historia del socialismo*). Posen el punt i final a aquesta síntesi monogràfica dues novel·les editades per J. Prats Anguera (*Si desea una madrina*, de Mary Floran; *Irene*, de Pierre Villetard) i una versió sense datar dels *Viajes de Gulliver* de Jonathan Swift.

¹⁴⁷⁴ «Libros y revistas». *La Vanguardia* (14 setembre 1926), p. 5.

¹⁴⁷⁵ «Bibliografía». *La Vanguardia* (1 març 1924), p. 8.

5.2. Valoració i glossa final

Un cop cop tancades les síntesis monogràfiques, arriba l'hora de valorar succintament alguns aspectes relacionats amb els traductors del període 1923 – 1930. Tal com es posa de manifest en la figura 19, els deu traductors més actius durant la dictadura de Primo de Rivera (ordenats pel nombre de traduccions) són aquests:

- Manuel Vallvé
- Carles Riba
- Felipe Villaverde
- Theodor Scheppelmann
- Vicente Díez de Tejada
- Emilio Gómez de Miguel
- August Riera
- Cèsar August Jordana
- Emilio María Martínez Amador
- A. Champs d'Or

En la línia del que exposo a l'inici del capítol, aquests deu noms exemplifiquen la realitat del sector de la traducció entre 1923 i 1930, que ofereix espai tant a literats d'indiscutible vàlua (Riba o Jordana) com a personatges poc coneguts en el millor dels casos (Manuel Vallvé, que encapçala aquesta classificació improvisada de traductors, n'és un clar exemple). És així que, a partir de les dades recollides i plasmades en les diverses síntesis monogràfiques, resulta possible proposar almenys tres tipologies per descriure els traductors més actius durant la dictadura de Primo de Rivera.

- 1) El més habitual és que es tracti de personatges sovint desconeguts, o la notorietat dels quals no està forçosament relacionada amb les lletres. Acostumen a tenir formació universitària (no necessàriament en el camp lingüístic i filològic), i es dediquen a la traducció de forma subsidiària per tal de complementar els ingressos que obtenen de la seva activitat professional principal. En aquesta tessitura se situen, és clar, un bon nombre d'escriptors menors (Manuel Vallvé, Felipe Villaverde, Pedro Pedraza Páez, Enrique Tomasich o Alfons Nadal), però també periodistes (August Riera, José Pérez Guerrero, Antoni Guardiola, Luis G. Manegat, José del Campo Moreno, Ventura Fraga, Joaquín Gallardo, María Luz Morales o Agustí Piracés), diplomàtics (Emilio María Martínez Amador,

5. Els traductors

Alejandro Frías o Armand Gazel), docents (Enriqueta Sevillano o Manuel González i Alba), metges (Pío Arias Carvajal), impressors (José Pérez Mauras), treballadors comercials (Theodor Scheppelmann) o, fins i tot, telegrafistes (Vicente Díez de Tejada). En molts casos, la identificació d'aquests traductors resulta difícil, i se sol basar en fonts allunyades dels àmbits literaris i lingüístics, en la premsa coetània o, fins i tot, en testimonis directes o familiars (Theodor Scheppelmann i Eduardo Toda Valcárcel ho il·lustren perfectament). Comparteixen encara un altre tret distintiu, i és el fet que la seva producció traductora, gairebé sempre a l'espanyol, s'especialitza en els gèneres narratius populars, sobretot en les novel·les d'aventures i en les de temàtica sentimental. No és estrany, doncs, que els seus noms es relacionin amb els segells editorials de consum amb objectius obertament comercials.¹⁴⁷⁶

- 2) La segona tipologia que proposo aplega diverses personalitats amb un bagatge cultural i una formació molt elevada, escriptors de renom que sovint alternen la creació literària i la traducció, un mitjà decisiu per professionalitzar-se com a escriptors. Es dona la circumstància que una bona part treballen cap al català i, de fet, també a través de la seva tasca traductora contribueixen crucialment a fixar la llengua literària. Entre els màxims exponents d'aquesta tipologia hi ha Carles Riba, Cèsar August Jordana, Carles Soldevila o Manuel de Montoliu. L'aportació que, a través de la traducció, fan a la codificació culta de la llengua catalana queda fora de tot dubte i, com ja s'ha posat de manifest al llarg d'aquest capítol, sovint és recollida pels crítics literaris coetanis. En recupero alguns exemples, també procedents dels traductors mateixos: des de les pàgines de *La Revista*, J. M. López-Picó es refereix a les narracions d'Edgar Allan Poe traduïdes per Riba com a «una traducció [...] tan plena de dignitat i de tan sobirana inspiració que la glòria del català se'n sent purificada i altificada».¹⁴⁷⁷ Alexandre Plana exposa un punt de vista similar a *La Vanguardia* quan, de nou amb motiu de la publicació de les narracions de Poe, assegura que, amb la traducció de Riba, «*esa lengua catalana que había permanecido en largo sopor, impotente para seguir los avances, recobró el vigor perdido*».¹⁴⁷⁸ El mateix Riba (1915, 5 – 7) afirma en el pròleg amb què precedeix la seva traducció de Poe que «assistim a un espectacle rar i magnífic: una llengua que és com si es creés sota les nostres mans». El cas de Jordana és també significatiu, fins al punt que Domènec Guansé assegura a *Revista de Catalunya* que la seva traducció de *Tres cors en dansa* (Berta Ruck) «és ja una lliçó de prosa catalana per als

¹⁴⁷⁶ M'hi refereixo a l'apartat 4.2 del capítol 4, dedicat a «Editorials i editors».

¹⁴⁷⁷ LÓPEZ-PICÓ, J. M. «Lletres: Històries Extraordinàries, primera sèrie». *La Revista* (núm. 3, 10 juliol 1915), p. 11.

¹⁴⁷⁸ PLANA, Alexandre. «Las ideas y el libro: Carlos Riba, traductor de Edgardo Poe». *La Vanguardia* (18 gener 1917), p. 8 – 9.

lectors i, ai las!, per als mateixos conreadors autòctons de la novel·la blanca».¹⁴⁷⁹ Per últim, vull referir-me a Manuel de Montoliu (1908, 569 – 573), que a primers de segle identifica amb claredat diàfana l'aportació que les traduccions han de fer a la llengua i la seva evolució:

No hi ha dubte, doncs, que les traduccions estan investides en la nostra literatura d'una missió trascendentalíssima: la d'instrumentar la nostra llengua per a l'expressió justa i completa de la nova espiritualitat del món civilisat; en un mot, la de modernisar la llengua catalana.

Tal com passa amb la primera tipologia que he desglossat, aquests traductors treballen principalment dins l'àmbit de la narrativa, tot i que tenen el gènere teatral ben present, així com també els clàssics grecs i llatins. A més, entre els autors majoritàriament més traduïts hi acostuma a haver plomes indiscutibles del cànon literari com William Shakespeare, Edgar Allan Poe, Lev Tolstoi o Fiodor Dostoievski. Per últim, és habitual que els resultats de la seva tasca traductora apareguin en segells editorials amb finalitats culturals o ideològiques o, si més no, en editorials comercials d'ambició cultural.

- 3) La darrera tipologia que desenvolupo engloba personatges d'identificació molt difícil i el nom dels quals va lligat gairebé exclusivament a la traducció. No apareixen en pràcticament cap font biogràfica, i la premsa coetània tampoc permet intuir-ne la trajectòria, fet pel qual la poca informació que en puc oferir es basa en el que trobo als diversos catàlegs bibliogràfics consultats. Tradueixen bàsicament narrativa popular i de consum, i ho fan amb una intensitat que resulta sorprenent: em refereixo a noms com Zoé Godoy (amb més d'un centenar de traduccions al llarg de la seva vida), A. Champs d'Or (amb gairebé 40 durant el període estudiat), María Rodríguez Rubí (també una quarantena, però repartides al llarg de tota la seva trajectòria) o Alberto de los Ríos (en signa una vintena llarga, la majoria editades entre 1923 i 1930).

Deixant de banda aquestes tipologies, jutjo oportú oferir un breu apunt sobre la consideració que, aleshores, mereix l'activitat traductora. No pretenc analitzar amb profunditat aquest aspecte, però sí aproximar-m'hi a partir dels indicis que he pogut detectar en la base de dades de la recerca i en les diverses síntesis monogràfiques. En primer lloc, i com ja constato en la presentació del capítol, resulta simptomàtic que en pràcticament el 23% de les vora 2.000 traduccions recollides no s'hi indiqui el traductor. Les editorials no sempre veuen necessari esmentar el responsable de versionar una obra, ni en el volum publicat, ni en els catàlegs comercials, i en ocasions fins i tot se n'atribueixen l'autoria.¹⁴⁸⁰ A això cal sumar-hi, a més, el

¹⁴⁷⁹ GUANSÉ, Domènec. «Les Lletres». *Revista de Catalunya* (núm. 39, setembre), p. 310.

¹⁴⁸⁰ Juventud o Iberia ho fan en diverses ocasions.

5. Els traductors

fet habitual que els traductors mateixos s'ocultin darrere de pseudònims o sigles difícils d'identificar, o que alternin el nom autèntic i diversos pseudònims depenent de la traducció que portin a terme. Un bon exemple d'aquest darrer cas l'ofereix Cèsar August Jordana, que signa amb el nom real les traduccions de William Shakespeare, Walter Scott o Virginia Woolf, però recorre al pseudònim de Bernat Montsià quan trasllada els *Viatges* d'Ali Bei; de la mateixa manera, signa amb les inicials C. A. J. un parell de versions de novel·les sentimentals d'Eugenie Marlitt i Berta Ruck. És així, doncs, que considero factible aventurar que el valor que generalment es dona a l'activitat traductora és, en el millor dels casos, limitat, més encara si es desenvolupa dins dels gèneres populars i de consum.

Tal com es desprèn de la tipologia més habitual de traductors que he dibuixat, molta de la gent que es dedica a traduir ho fa de forma purament subsidiària i com a complement a una activitat principal, fet pel qual no sempre té una preparació realment adequada per vèncer els reptes que planteja una traducció: es tracta d'un aspecte que pot incidir decisivament en la vàlua de les versions publicades i, per extensió, en la consideració que mereix la pràctica traductora. Em torno a referir a Cèsar August Jordana (1928), que constata aquesta realitat a «L'art de traduir». En primer lloc evidencia que «el moviment editorial desperta la idea del lucre en molts de pobres, però no honrats, traductors», per als quals fer traduccions en català¹⁴⁸¹ «esdevenia un negoci o almenys una possible font d'ingressos»: per tant, «era natural que un allau de mediocres [...] es llancés al camp de les traduccions al català i n'ocupés una part considerable».¹⁴⁸² A l'hora de categoritzar aquests «traductors defectuosos», Jordana en constata la manca de preparació, ja no només pel que fa al domini i el coneixement de les especificitats de l'activitat traductora, sinó també per desconeixença d'algun dels dos idiomes que intervenen en el procés. Seguidament, alerta de dues tipologies «que cal vigilar especialment, perquè solen ésser acceptades com a bones pels editors»: d'una banda, «aquells escriptors catalans que, tot aprenent un idioma, col·loquen a un editor llurs “exercicis de traducció”»; de l'altra, aquells que treuen partit de la idea que «n'hi ha prou de passar una temporada en un país per a tenir un bon coneixement del seu idioma», i és que «pocs editors vacil·larien a encarregar una traducció d'Ibsen a un viatjant de comerç que s'hagués estat una temporada a Oslo». Aquesta poca preparació dels uns i dels altres té com a resultat «aquelles

¹⁴⁸¹ Jordana es refereix només als traductors en català, però el diagnòstic que fa es podria aplicar també als traductors en espanyol.

¹⁴⁸² Jordana 1938, 359.

curioses traduccions que el públic troba estranyes sense poder determinar en què consisteix l'estranyesa». ¹⁴⁸³

Tanmateix, no se n'ha d'atribuir tota la responsabilitat únicament als traductors, que sovint parteixen d'uns dèficits formatius que en dificulten la tasca, entre els quals el fet de no haver cursat estudis superiors o no haver estudiat idiomes regularment. A més, els testimonis previs a l'època (vàlids segurament molts anys després) permeten afirmar que es tracta d'una feina força mal pagada (com constato en la síntesi monogràfica dedicada a l'editorial Maucci en el capítol 4, Joseph Piula ¹⁴⁸⁴ assegura obertament a *Catalunya Artística* que «la culpa d'aquests delictes [de traducció], repetim, la tenen els editors, al pagar vergonyosament treball de tanta importància com és una traducció» ¹⁴⁸⁵). Així mateix, la gran quantitat de versions que alguns dels traductors completen en un període de temps relativament curt ¹⁴⁸⁶ permet aventurar que els terminis de lliurament són molt reduïts, un factor que incideix encara més en la qualitat de la feina d'aquells qui compaginen la pràctica traductora amb una altra activitat professional principal. Sembla clar, doncs, que les editorials no estan exemptes de culpa pel que fa a la qualitat mitjana de les traduccions que publiquen, més encara si es té en compte que, habitualment, algunes arriben a mutilar els textos per tal d'adequar-los a formats preestablerts; en paraules de Piula a l'article ja citat, «fan tallades sense consciència i sense donar-se ni tan sols la pena de condensar en poques ratlles lo que suprimeixen». A tall d'exemple, Carles Fontserè (1995, 46) recorre al testimoni de Just Cabot i relata el cas de Maucci: ¹⁴⁸⁷

Segons que va confiar-me Just Cabot anys més tard a París, l'editor d'origen italià Emmanuel Maucci, que publicà grans tiratges a preus populars, no dubtava a reduir arbitràriament per raons crematístiques una obra de 300 pàgines a 250, llençant a l'atzar les planes «sobrants».

Si bé la situació que acabo d'exposar es dona amb una excessiva freqüència, no cal dir que no es pot generalitzar, ja que no afecta, ni de bon tros, totes les traduccions publicades durant el període estudiat. Lluny de recórrer a pràctiques com les que acabo d'exposar, els segells editorials amb ambicions culturals ¹⁴⁸⁸ (Barcino o Fundació Bernat Metge, a tall de mostra) persegueixen objectius propers a la dignificació i difusió de la llengua, la literatura i, de forma

¹⁴⁸³ *Ibidem*, p. 363.

¹⁴⁸⁴ Pseudònim de Josep Pous i Pagès

¹⁴⁸⁵ PIULA, Joseph. «El moviment editorial a Barcelona». *Catalunya Artística* (núm. 89, 27 febrer 1902), p. 119.

¹⁴⁸⁶ Manuel Vallvé en signa gairebé 40 (només tinc en compte les literàries) en encara no vuit anys.

¹⁴⁸⁷ Reprodueixo novament la cita textual ja recollida en el capítol 4, a la síntesi monogràfica dedicada a l'editorial Maucci.

¹⁴⁸⁸ En parlo al capítol 4.

5. Els traductors

general, la cultura; és així que, quan publiquen traduccions, acostumen a recórrer a torsimanys de renom (aplegats dins la segona tipologia que proposo) la tasca dels quals no només satisfà les fites dels editors, sinó que, a més, mereix els màxims elogis de la crítica literària del moment (n'ofereixo nombrosos exemples en les síntesis monogràfiques d'aquest capítol).

Ja per tancar el capítol, l'atenció que la crítica literària i la premsa presta a les traduccions editades entre 1923 i 1930 és, precisament, un altre factor a tenir en compte a l'hora de valorar la consideració que mereix la pràctica traductora durant el període estudiat. Segons he pogut constatar, és habitual que les publicacions periòdiques coetànies rebin amb un silenci gairebé absolut la sortida al mercat de les versions consignades a la base de dades d'aquesta recerca; el silenci s'accentua si les traduccions resulten ser reedicions i, per tant, no esdevenen una veritable novetat editorial, i encara més si aquestes reedicions pertanyen a l'àmbit de la narrativa popular i de consum. Seguint amb les traduccions d'aquest àmbit, es donen múltiples casos en què la premsa els dedica ressenyes centrades en l'autor, l'argument i el format, però obviant totalment la qualitat de la traducció o, fins i tot, el nom del traductor. Un altre bloc de ressenyes sí que fan referència a la qualitat de la traducció publicada, però de forma molt lacònica i recurrent a lloances tòpiques i buides de l'estil «*bien traducido*», «traducido con cuidado» o «es fiel». Es tracta gairebé sempre de breus comentaris sense signar, i en ocasions apareixen en publicacions amb què el traductor «analitzat» manté un vincle professional (possiblement es podria parlar, doncs, de ressenyes de cortesia); pot succeir, també, que alguna d'aquestes ressenyes aparegui de forma pràcticament idèntica en diverses publicacions alhora.¹⁴⁸⁹ Finalment, destaco l'existència d'un bloc de ressenyes que, ara sí, fugen dels tòpics fàcils i valoren realment la qualitat de les traduccions; sovint es basen en la llengua i l'estil del text d'arribada, però puntualment n'ofereixen consideracions traductològiques i, fins i tot, n'analitzen exemples concrets. Aquestes ressenyes sí solen anar signades, i es deuen a la ploma de personalitats com ara Domènec Guansé, Maurici Serrahima, Alfons Maseras, Just Cabot, Ramon Esquerra, Gaziell, Rafael Tasis Marca o Lluís Nicolau d'Olwer. Són escriptors que, dotats de bagatge cultural, disposen d'un criteri fiable per jutjar la qualitat de les versions ressenyades.

¹⁴⁸⁹ No descarto, per tant, que les mateixes cases editorials encarreguin ressenyes als diaris i revistes.

6. Recapitulació i conclusions

En iniciar aquesta recerca em plantejava dos objectius principals: d'una banda oferir una visió exhaustiva i objectiva de l'edició de traduccions literàries a Catalunya entre 1923 i 1930 (centrada en els autors i llengües traduïts, els traductors i les editorials implicades) i, de l'altra, constatar la incidència del context històric i jurídic del moment en l'edició de traduccions i, per extensió, en l'edició en general.

Assolir el segon objectiu és el propòsit del capítol «Marc històric i jurídic». Pel que fa al primer, la base de dades que he programat durant la recerca aplega més de 1.900 traduccions, vora 4.000 reedicions d'aquestes traduccions, aproximadament 600 autors, uns 450 traductors i un centenar d'editorials. A banda d'assolir unes xifres que l'acosten a l'exhaustivitat perseguida, la base de dades m'ha permès abordar les fites parcials que m'havia marcat inicialment:

- Enumerar les llengües i els gèneres literaris més traduïts (m'hi refereixo a l'apartat 3.10 del capítol «Literatures i autors traduïts»).
- Oferir la trajectòria dels autors traduïts almenys en una ocasió entre 1923 i 1930 (de l'apartat 3.1 al 3.9 del capítol «Literatures i autors traduïts»).
- Sintetitzar el recorregut de totes les editorials catalanes que, durant la dictadura, publiquen almenys una traducció literària, així com també establir tipologies que en permetin una classificació aproximada (apartats 4.1 i 4.2 del capítol «Editorials i editors»).
- Identificar els traductors més actius entre 1923 i 1930 i oferir-ne la trajectòria, a més d'establir i caracteritzar perfils que en permetin una categorització tan afinada com m'ha estat possible (apartats 5.1 i 5.2 del capítol «els traductors»).

A continuació, recapitulo les principals observacions desenvolupades en els diversos apartats de «Valoració i glossa final» associats a cadascun dels capítols d'aquesta recerca. A més, les complemento amb anàlisis estadístiques sorgides del creuament dels diversos aspectes que hi tracto, això és, llengües, gèneres i matèries, autors, editorials i traductors. Per últim, dedico un darrer apartat a apuntar possibles línies de futura recerca.

6.1. Edició i censura

La primera recapitulació gira al voltant de l'impacte de la censura imposada per Primo de Rivera sobre la premsa escrita i el llibre, i parteix de l'observació de la figura 20, que mostra l'evolució anual pel que fa al nombre de traduccions literàries publicades entre 1923 i 1930.

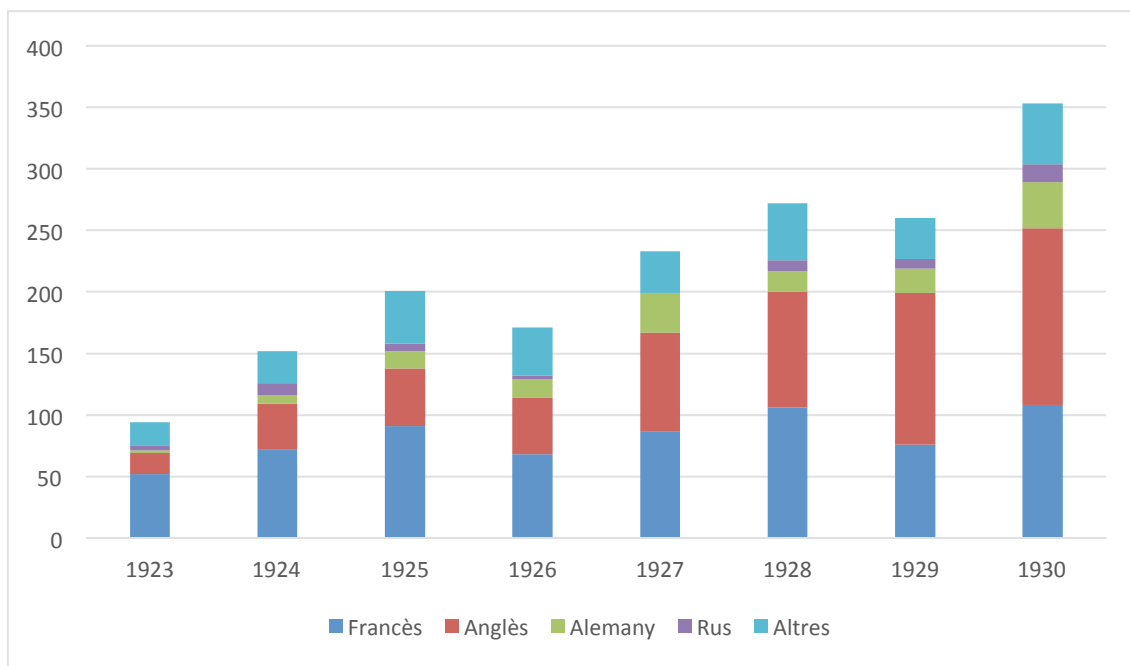

Figura 20: evolució anual de les traduccions literàries publicades a Catalunya entre 1923 i 1930 (valors absoluts)

La figura 20 permet comprovar que, de 1923 a 1930, el volum de traduccions literàries publicades anualment a Catalunya segueix una clara tendència a l'alça, de manera que passa d'encara no un centenar de títols editats el 1923 a més de 350 l'any 1930. Aquest creixement, extensible a l'edició en general, no és puntual i accidental, sinó que segueix una clara progressió que, amb totes les reserves, només es frena els anys 1926 i 1929. Vull puntualitzar que, entre les editorials del moment, resulta una pràctica habitual no especificar l'any exacte de publicació d'alguns dels títols que ofereixen als seus catàlegs; és per aquest motiu que, a l'hora de preparar la figura 20, només tinc en compte les traduccions datades, fet que probablement altera els valors que hi represento (sigui com vulgui, les xifres resulten plenament representatives).

Tornant a l'evolució positiva pel que fa a la publicació anual de traduccions, probablement hi intervenen diversos factors. D'una banda, recorro novament a Roig Rosich (1992, 437 – 438) i recupero la reflexió recollida en l'apartat 2.2 del «Marc històric i jurídic»: la censura es mostra més tolerant amb el llibre imprès (sempre i quan no tinguin connotacions polítiques evidents),

potser perquè se li atribueix una difusió menor a la de la premsa periòdica i, per tant, es considera menys perillós. A aquesta tolerància relativa, s'hi afegeix el fet que la responsabilitat d'aplicar la censura recau en els governs civils, el personal dels quals no sempre és prou competent i, per tant, acaba actuant de forma arbitrària i aplicant criteris poc clars i poques vegades uniformes. Així doncs, tal i com apunto a l'obertura del capítol 4, la barreja de tolerància i cert descontrol permet a una part del sector multiplicar els esforços d'edició i divulgació de les novetats en tant que actitud de resistència davant les imposicions dictatorials. D'altra banda, també en l'obertura del capítol 4 exposo el factor que, segurament, té més pes en l'augment de traduccions publicades i, per extensió, en la puixança del sector editorial: el públic lector també creix i es diversifica. D'aquesta manera, els editors es veuen obligats a ampliar el catàleg i a fer-lo més heterogeni per tal de cobrir les necessitats de tota mena de consumidors (des dels més refinats als més populars), alhora que s'obren oportunitats per a les noves iniciatives editorials que busquen fer-se un lloc dins un mercat en expansió.

6.2. Llengües, autors i gèneres

En la valoració final del capítol 3 identifico les llengües globalment més traduïdes entre 1923 i 1930, que resulten ser el francès (amb el 39% de les vora 2.000 traduccions reunides en la base de dades), l'anglès (32%), l'alemany (8%) i l'italià. En aquesta mateixa valoració recullo, a més, el panorama lingüístic de les aproximadament 400 traduccions al català, amb el francès de nou al capdavant (31%), seguit per l'anglès (20%), el llatí (12%) i l'alemany (11%). Amb la voluntat de comprovar les possibles fluctuacions anuals que es puguin produir en aquestes xifres, torno a la figura 20, que permet observar, a més, l'evolució anual de les quatre llengües globalment més traduïdes durant la dictadura de Primo de Rivera i establir les tendències pertinents. La primera fa referència a la presència del francès, que si bé aporta una xifra constant de traduccions que es mou entre les 50 i les 100 anuals, veu com el seu pes proporcional es redueix any rere any. Al seu torn, l'anglès experimenta un fenomen contrari que el porta de la vintena de traduccions aparegudes el 1923 a les prop de 150 de 1930; així, tot i que globalment és la segona llengua més traduïda del període, en els darrers anys (1929 i 1930) supera obertament el francès i, per tant, apunta les bases que el portaran a convertir-se en la principal llengua estrangera passats uns anys.

A banda de la qüestió lingüística, el capítol 3 em permet identificar també els autors més traduïts. Es tracta gairebé sempre de noms especialitzats en la literatura d'aventures, en la de

6. Recapitulació i conclusions

temàtica sentimental o en la narració popular, tot i que també hi ha lloc per a les figures indiscutibles dins del cànon de la literatura universal (sobretot en el cas de les traduccions al català). En qualsevol cas, és habitual que siguin encara actius en el moment que les editorials catalanes del període 1923 – 1930 els incorporen als seus catàlegs. A tall de recordatori, els autors globalment més traduïts són Michel Zévaco (amb 63 títols), James Oliver Curwood (amb 33), Josep M. Folch i Torres, Luigi Motta (tots dos amb 32) i, compartint la cinquena posició, Mary Floran, Maurice Landay i Berta Ruck (amb 24); en el cas del català, destaquen per sobre de la resta William Shakespeare (14), Edgar Allan Poe (13), Richard Wagner (9), Lev Tolstoi (8) i, amb una aportació idèntica, Ali Bei, Plutarc i Sèneca (7).

6.2.1. Autors i llengües

La majoria d'aquests noms continuen apareixent quan se cerca els autors que aporten més títols tenint en compte les quatre llengües principals de creació. En el cas del francès, Michel Zévaco és el més traduït (63 títols), seguit de Mary Floran (24) i Maurice Landay (també 24). En anglès, James Oliver Curwood esdevé l'autor més actiu (33), just per davant de Berta Ruck (24) i Elinor Glyn (23). Eugenia Marlitt encapçala els autors en alemany (15), entre els quals destaquen també Christoph von Schmid (14) i, tots amb nou títols, Hedwig Courths-Mahler, Richard Wagner i els germans Grimm. Finalment, Luigi Motta és el principal autor en italià (32), i deixa enrere Bruno Corra (12) i Carolina Invernizio (11). S'aprecien diferències substancials si es redueix l'àmbit d'estudi estrictament a les traduccions en català. Dels autors en francès, destaquen Ali Bei (7), Henri Murger (4) i Jules Verne (4). En el cas de l'anglès, William Shakespeare (14) i Edgar Allan Poe (13) ocupen posicions preferents, ben lluny de Gilbert Keith Chesterton i Herbert George Wells (tos dos amb 3). Recordo novament que la tercera llengua més traduïda cap al català és el llatí, gràcies sobretot a la presència d'autors com Sèneca (7), Sant Agustí (5), Ciceró i Ovidi (3 títols en tots dos casos). Per últim, les obres de Richard Wagner (9) dominen pel que fa a l'alemany, i lideren una llista en què destaquen, a més, els germans Grimm (6) o, tots amb dues aportacions, Johann Wolfgang von Goethe, Eugenia Marlitt, Felix Weingartner i Stefan Zweig.

6.2.2. Autors, gèneres i matèries

En aquest punt, em torno a aproximar als autors més traduïts, no pas des del prisma de la llengua de creació, sinó tenint en compte el gènere o matèria que cultiven.¹⁴⁹⁰ Els tres autors globalment més traduïts ho són, també, dins la novel·la: es tracta de Michel Zévaco (63 títols), James Oliver Curwood (33) i Luigi Motta (32). En la narració breu, Josep M. Folch i Torres (32)

¹⁴⁹⁰ Presento els gèneres seguint un criteri quantitatiu que va del més cultivat al que ho és menys. Al capítol 3, concretament a la figura 17, desplego la representació gràfica dels gèneres més traduïts.

destaca per sobre d'Edgar Allan Poe (13) i Manuel Marinello (12). En el cas del teatre, l'autor més traduït és William Shakespeare (12), molt per davant de Louis Verneuil (3) i, tots amb dos títols, Molière, George Bernard Shaw i Pierre Veber. Al bloc miscel·lani d'assaig, crònica, etc. sobresurt la figura d'Ali Bei (7) i, amb menor mesura, noms com Alfred Gudeman o Charles Richet (amb dos títols cadascun). Pel que fa als clàssics grecs i llatins, Plutarc i Sèneca encapçalen la llista amb set títols; la completen, amb tres cadascun, Ciceró, Ovidi i Plató. En l'àmbit del llibre religiós, només dos autors arriben a les dues aportacions: es tracta de Sant Agustí (5) i Sant Alfons Maria de Liguori (2). Ja dins la poesia, els autors més presents són, amb tres títols, Charles Baudelaire i Frederic Mistral; a continuació se situen, amb dos, Jacint Verdaguer i William Shakespeare. Situo novament el focus d'atenció en les traduccions al català i constato que, en la novel·la, els noms més traduïts són Lev Tolstoi (6), Fiodor Dostoievski (4) i Jules Verne (també 4). Edgar Allan Poe manté una destacada presència (13) en la narració breu, i deixa enrere els germans Grimm (6) i Frederic Mistral (2). Una part importantíssima de les traduccions teatrals estan fetes al català, fet que explica que els autors més traduïts dins d'aquest gènere i en aquesta llengua siguin els mateixos que he presentat en el moment d'esbossar les xifres generals; la xifra de títols que aporten es manté també invariable. Succeeix exactament el mateix amb els clàssics grecs i llatins, les obres religioses i els textos musicats. Dins del bloc miscel·lani, destaca només la presència d'Ali Bei (7): de fet, cap altre autor hi és representat amb més d'un títol. Per últim, i pel que fa a la poesia, els dos únics autors que arriben als dos títols són Charles Baudelaire i William Shakespeare.

6.2.3. Autors i reedicions

Fins al moment, m'he aproximat als autors més traduïts tenint en compte les principals llengües de creació i els gèneres i matèries més traduïts. A partir d'aquest moment, i aprofitant el fet que en la base de dades d'aquesta recerca recullo les diverses edicions que reben totes les traduccions identificades (tant dins com fora del període estudiat), em proposo descobrir si les traduccions més reeditades corresponen a obres dels autors més traduïts. Des d'aquesta perspectiva, els deu autors l'obra traduïda dels quals rep més reedicions tant dins com fora del període estudiat són, de més a menys, aquests:¹⁴⁹¹

- **James Oliver Curwood:** la seva obra genera fins a 33 traduccions diferents que, en suma, arriben a ser reeditades fins a 186 vegades.

¹⁴⁹¹ No tinc en compte la primera edició de cada traducció publicada entre 1923 i 1930.

6. Recapitulació i conclusions

- **Edgar Allan Poe:** com ja explico al capítol 3, les 13 narracions traduïdes per Riba i publicades per La Novel·la Estrangera durant el període estudiat són una reedició. De fet, aquestes 13 traduccions compten amb almenys 104 reedicions d'aleshores ençà.
- **Jules Verne:** segons constato a la base de dades d'aquesta recerca, l'obra del conegut autor francès és objecte de 12 traduccions diferents entre 1923 i 1930; aquestes 12 traduccions assoleixen, sumades, la xifra gens menyspreable de 89 reedicions.
- **Edgar Rice Burroughs:** el pare literari de Tarzan se situa en una tessitura semblant a la de Verne; així, les 11 traduccions que mereix la seva obra durant la dictadura generen almenys 79 reedicions.
- **Pierre Loti:** a banda de ser, amb 22 obres, un dels autors més traduïts del període estudiat, Loti és també un dels més reeditats (les traduccions d'aquestes 22 obres mereixen 74 reedicions).
- **Robert Louis Stevenson:** el cas de l'autor de *L'illa del tresor* resulta singular, pel fet que, amb només sis obres objecte de traducció entre 1923 i 1930, d'aleshores ençà aquestes traduccions aconseguixen ser de les més reeditades (en localitzo fins a 56). No cal dir que l'èxit de la traducció a l'espanyol de la seva obra més difosa hi té molt a veure (és reeditada almenys en 20 ocasions!).
- **Michel Zévaco:** l'autor més traduït del període es fa un lloc també en el llistat d'autors més reeditats. Tanmateix, no s'ha de deixar de banda el fet que les 63 traduccions diferents amb què consta a la base de dades d'aquesta recerca mereixen «només» 53 reedicions totes sumades.
- **Elinor Glyn:** les 23 traduccions diferents que genera la seva obra coincidint amb el període estudiat es reediten, en suma, almenys 50 vegades.
- **Peter Bernard Kyne:** com en el cas de Glyn, localitzo una cinquantena de reedicions per a les 18 traduccions diferents de què és objecte l'obra de Kyne entre 1923 i 1930.
- **Sant Francesc de Sales:** el darrer nom de la llista és, alhora, un dels casos més significatius. Durant el període estudiat la seva obra es tradueix només dos cops: es tracta d'una versió en espanyol titulada *Introducción a la vida devota* i d'una al català de diversos fragments d'aquesta mateixa obra. Tanmateix, la traducció a l'espanyol sola genera fins a 37 reedicions (no n'he trobat cap de la catalana).

Sembla clar, doncs, que els autors aleshores més traduïts no necessàriament esdevenen èxits editorials a llarg termini, fins al punt que alguns ni apareixen en la relació que acabo d'oferir. De forma inversa, les traduccions de l'obra d'alguns autors amb una presència molt minsa dins el període estudiat sí que assoleixen un llarg recorregut editorial a posteriori: en la llista

destaca, potser, el cas de Stevenson, però n'hi ha d'altres que no hi apareixen per ben poc. Em refereixo, per exemple, a Joseph Conrad (set traduccions que generen 30 reedicions), Johanna Spyri (només la traducció de la coneguda *Heidi* arriba almenys a les 16 reedicions) o Daniel Defoe (les quatre traduccions diferents que rep *Robinson Crusoe* arriben, juntes, a les 25 reedicions). La llarga vida d'aquestes traduccions, reeditades copiosament, només s'explica per raons de rendibilitat econòmica; en possessió dels drets de traducció, les editorials les van reproduir a través del temps, ja sigui sense modificar-les o bé sotmetent-les a un procés de revisió i actualització. L'editorial Juventud recorre sovint a aquesta pràctica: a tall d'exemple, en la base de dades d'aquesta recerca recullo reedicions aparegudes ja ben entrat el s.XXI de traduccions datades dels anys 20 (*Peter Pan y Wendy*, *David Copperfield*, *Alicia en el país de las maravillas* o *Maya la abeja y sus aventuras* en són una bona mostra).

6.2.4. Llengües, gèneres i matèries

Deixo de banda les qüestions relacionades amb els autors més reeditats i torno als gèneres i llengües per aturar-me en les relacions que s'estableixen entre els uns i les altres. En primer lloc, en la següent gràfica represento els quatre idiomes més traduïts dins del camp de la novel·la, sens dubte el més important quantitativament parlant.

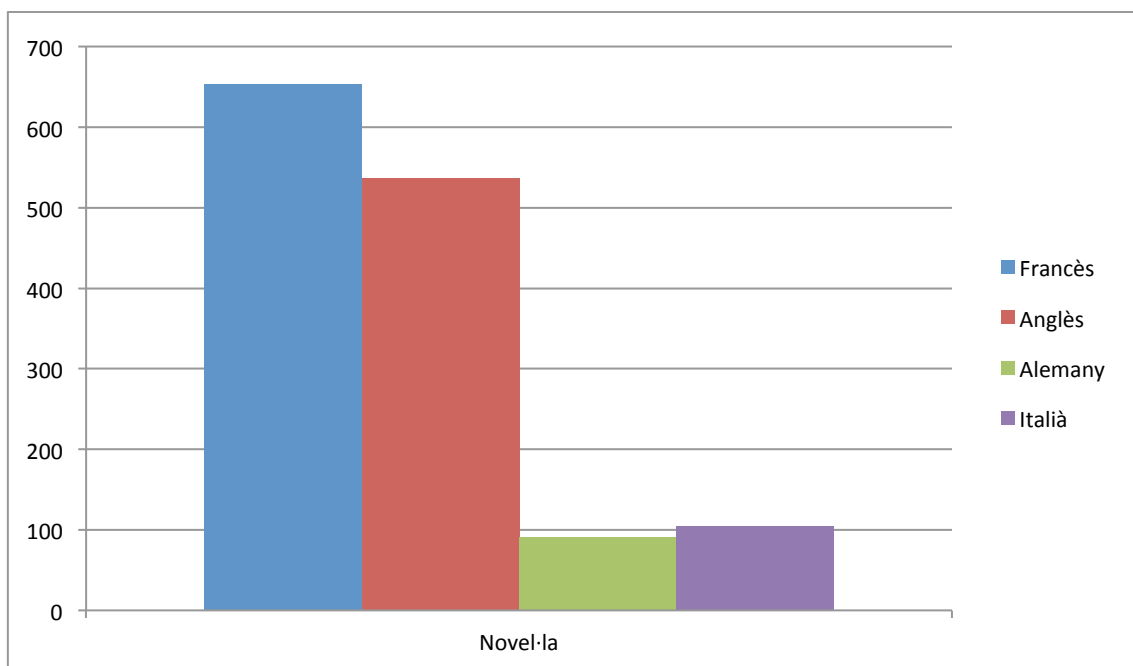

Figura 21: llengües més traduïdes entre 1923 i 1930 dins el gènere novel·lístic (valors absoluts)

Les quatre llengües globalment més traduïdes ho són, també, dins l'àmbit de la novel·la (de fet, és en aquest gènere literari que fonamenten la seva posició preferent). El francès i l'anglès aporten el 80% de les novel·les traduïdes entre 1923 i 1930 (un 44% i un 36% respectivament);

6. Recapitulació i conclusions

a continuació, i amb un pes obertament menor, destaquen l'italià (7%) i l'alemany (6%). Les novel·les traduïdes majoritàriament en totes quatre llengües són les de temàtica popular i de consum.

D'una forma similar, en la següent gràfica aplego la resta de gèneres i matèries, pel fet que compten amb una pes sensiblement menor al de la novel·la sobre el total de traduccions.

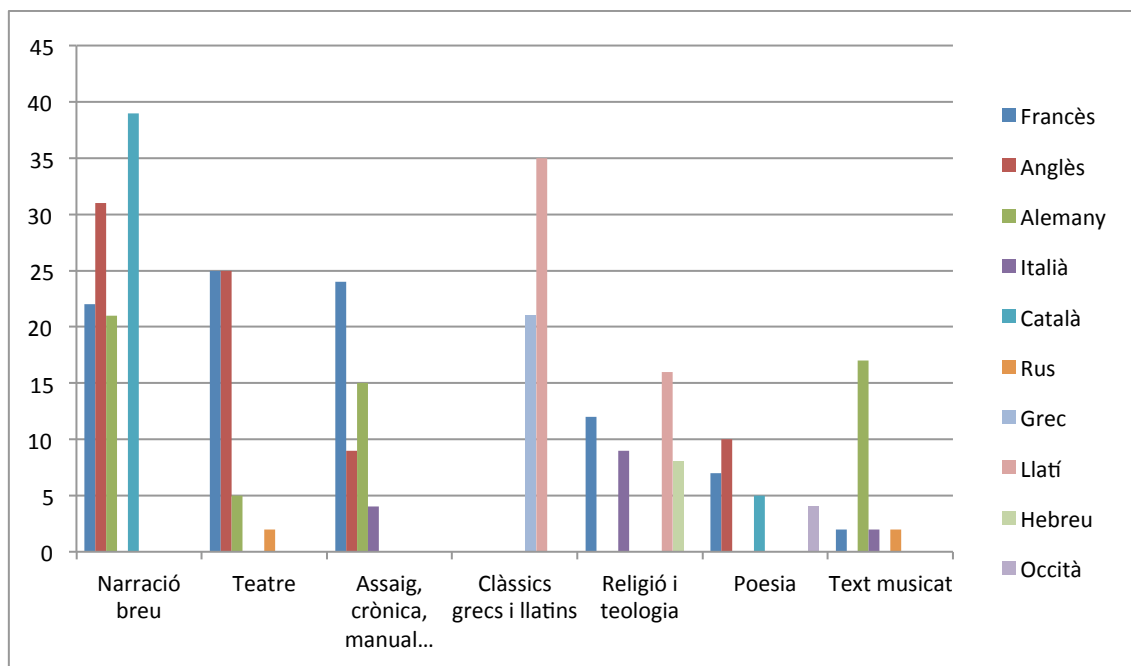

Figura 22: llengües més traduïdes entre 1923 i 1930 segons el gènere o matèria (valors absoluts)

Així com en el cas de la novel·la les llengües més traduïdes coincideixen amb les identificades en el panorama global, la situació lingüística en la resta de gèneres i matèries és variable. La descriu a continuació:

- **Narració breu:** el 28% de les traduccions d'aquest àmbit parteixen del català; a continuació se situen l'anglès (22%), el francès (16%) i l'alemany (15%). En el cas del català i l'alemany, la majoria dels títols traduïts són narracions infantils degudes a noms com Josep M. Folch i Torres o els germans Grimm; en el cas de l'anglès, destaquen les narracions de terror i misteri d'Edgar Allan Poe; pel que fa al francès, conviuen temàtiques tan heterogènies com la narració sentimental, la infantil o, fins i tot, la històrica.
- **Teatre:** l'anglès i el francès comparteixen, amb un 40% cadascuna, la condició de llengua més traduïda dins d'aquest gènere. Molt enrere se situen l'alemany (8%) i el rus (3%). Els títols traduïts van des de grans obres de Shakespeare o Goethe, fins a representacions populars per al gran públic.

- **Assaig, crònica, manual, antologia, discurs:** aquest bloc miscel·lani té el francès com a llengua més traduïda (41%), just per davant de l'alemany (25%), l'anglès (15%) i l'italià (7%). Bona part dels títols recollits s'especialitzen en la història de la literatura i la crítica literària, tot i que també hi destaquen diversos dietaris de viatges.
- **Clàssics grecs i llatins:** el llatí és la llengua d'origen del 62% de les traduccions incloses en aquesta matèria. Al seu torn, el 38% restant parteixen del grec.
- **Religió i teologia:** com en el cas anterior, el llatí és la llengua més traduïda d'aquest àmbit, amb el 31% del total. A continuació apareixen el francès (23%), l'italià (17%) i l'hebreu (8%). La presència d'aquesta darrera llengua es fonamenta en els textos de l'Antic Testament; pel que fa al llatí, aporta sobretot títols filosòfics, apologètics i doctrinals deguts a diversos sants. La resta hi són representats principalment amb diversos tractats d'oració i textos biogràfics.
- **Poesia:** aquí la llengua més traduïda és l'anglès (26%), seguida del francès (18%), el català (13%) i l'occità (10%). Els títols inclosos en aquest àmbit acostumen a ser seleccions antològiques dedicades a un únic autor.
- **Text musicat:** l'alemany és, sens dubte, la llengua dominant dins l'àmbit musical (el 65% de les traduccions d'aquesta matèria en parteixen). A molta distància, francès, italià i rus s'enduen un 8% de traduccions cadascuna. La pràctica totalitat correspon a llibrets operístics promoguts per l'Associació Wagneriana.

No abandono la relació entre llengües i gèneres, però sí que inverteixo els termes per presentar quins són els gèneres i matèries més traduïts en les quatre llengües principals, això és, el francès, l'anglès, l'alemany i l'italià; completo les dades apuntant el nom dels autors més traduïts en cada gènere depenent de la llengua de creació. Començo pel francès, la llengua més traduïda.

6. Recapitulació i conclusions

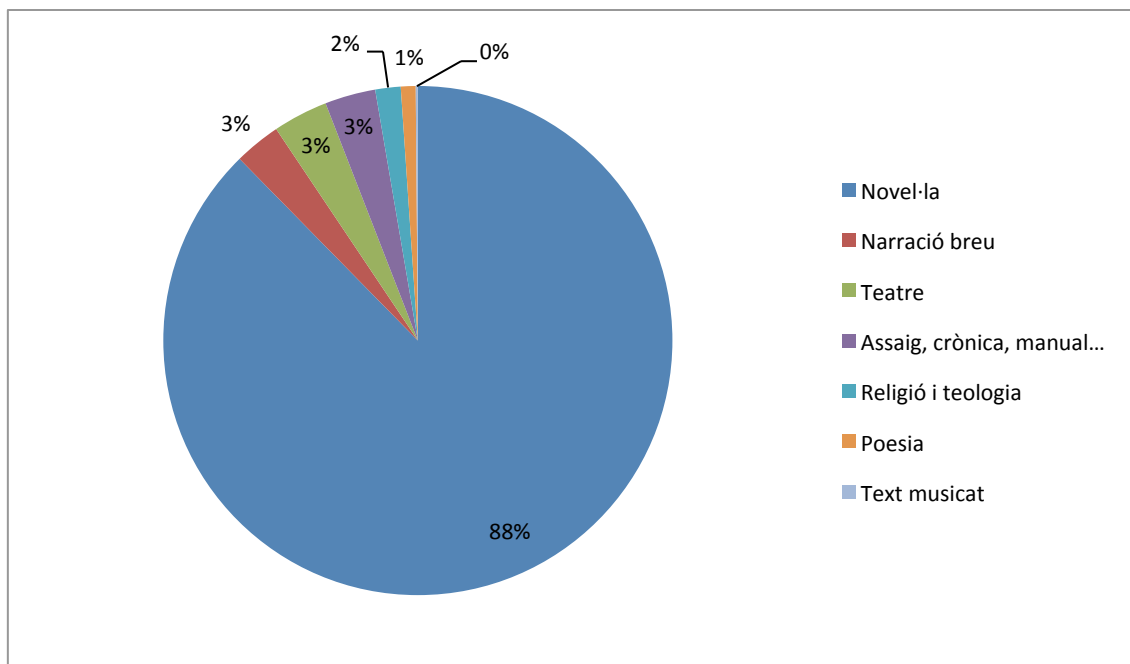

Figura 23: distribució percentual per gèneres i matèries de les traduccions del francès

A excepció feta de la lògica absència dels clàssics grecs i llatins, la classificació de gèneres i matèries és idèntica a la global.¹⁴⁹² La variació més notable és, potser, el fet que la novel·la hi incrementa la seva presència (arriba al 88%) en detriment, sobretot, de la narració breu (se situa en el 3%); al seu torn, el paper dels textos musicats és pràcticament anecdòtic, tal com es desprèn del fet que no arriben a l'1% del total. Si només es té en compte les traduccions del francès al català, s'aprecien diferències importants: la novel·la continua sent el gènere més traduït, però amb una proporció de «només» el 54%; el segon lloc de la classificació passa a ser per al teatre (20%)¹⁴⁹³ i, el tercer, per a la narració breu (10%); amb un pes similar al de la narració breu se situa el bloc miscel·lani (9%) i, ja a una distància evident, les obres religioses (3%), la poesia (3%) i el text musicat. Completo les dades esmentant els autors globalment més traduïts del francès en cada gènere o matèria. En el cas de la novel·la, es tracta de Michel Zévaco (63 títols), Mary Floran (24) i Maurice Landay (també 24); Maurice Farney i Sophie de Ségur encapçalen, amb dos títols cadascun, la llista d'autors de narració breu; dins del teatre, sobresurten Louis Verneuil (3), Molière (2) i Pierre Veber (també 2); pel que fa al bloc miscel·lani, destaca la presència d'Ali Bei (7); al seu torn, sant Francesc de Sales és, amb dos títols, l'autor religiós més traduït; la poesia compta amb una presència destacada de Charles Baudelaire (3); i, per últim, els dos textos musicats identificats pertanyen a obres d'Hector Berlioz d'una banda i, de l'altra, de Claude Debussy.

¹⁴⁹² Ja he apuntat que al capítol 3, concretament a la figura 17, desplego la representació gràfica completa dels gèneres i matèries globalment més traduïts.

¹⁴⁹³ Les publicacions de La Escena Catalana de Llibreria Bonavia hi tenen molt a veure.

Arriba el moment de parlar de les traduccions de l'anglès partint de l'observació de la següent gràfica:

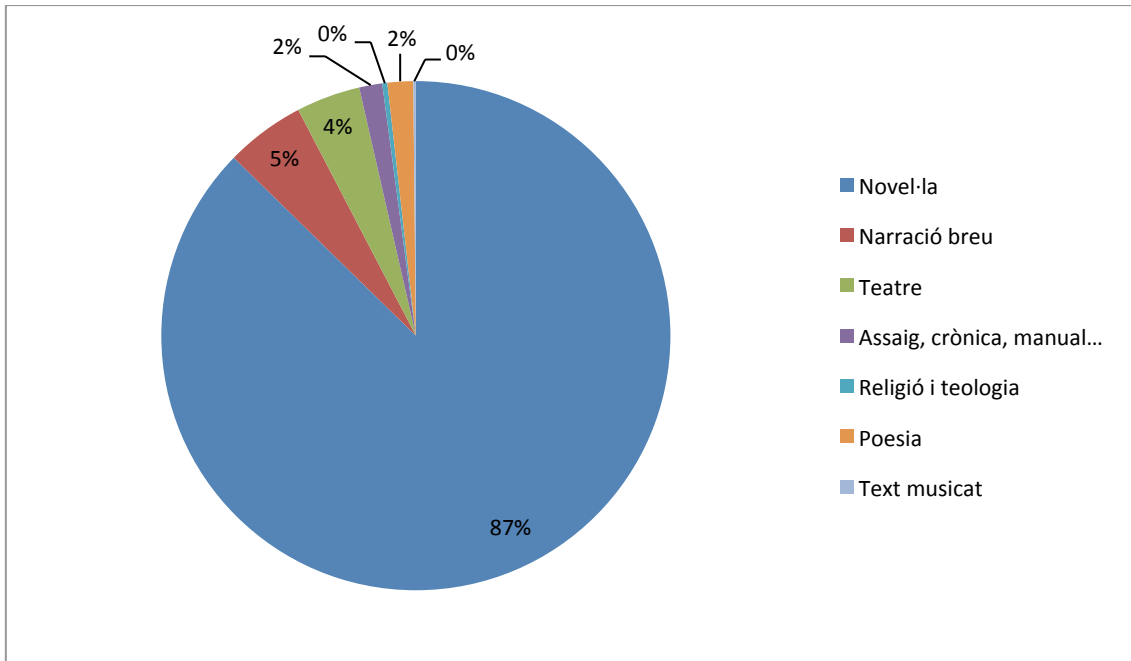

Figura 24: distribució percentual per gèneres i matèries de les traduccions de l'anglès

Com ja és habitual, la novel·la esdevé el gènere més traduït (87%), seguida a molta distància per la narració breu (5%) i el teatre (4%). En aquest punt ara apareixen, amb uns valors pràcticament idèntics, la poesia (2%) i el bloc miscel·lani (2%). Per últim, el paper de les obres religioses i els textos musicats és anecdòtic (no arriben a l'1%). En el cas de les traduccions de l'anglès al català, hi torna a haver diferències substancials. La novel·la es queda amb un 43% dels títols, i el teatre pràcticament s'hi equipara, amb un 30%,¹⁴⁹⁴ i relega la narració breu al tercer lloc, amb un 19%. Ben lluny, i amb aquest ordre, se situen la poesia (4%), el bloc miscel·lani (2%), les obres religioses (1%) i els textos musicats (1%). Arribat a aquest punt, enumero els autors en anglès més traduïts sense tenir en compte la llengua d'arribada, però si el gènere cultivat. En l'àmbit de la novel·la destaquen James Oliver Curwood (amb 33 obres objecte de traducció), Berta Ruck (24) i Elinor Glyn (23). Al seu torn, i pel que fa a la narració breu, sobresurt Edgar Allan Poe, amb 13 títols; a continuació apareixen Henry S. Spalding (amb quatre) i Jeanie Lang (amb tres). Succeeix quelcom similar amb el gènere teatral, pràcticament acaparat per William Shakespeare amb fins a 12 títols diferents; molt enllà, se situa George Bernard Shaw, amb dos. Dins el bloc miscel·lani, l'únic autor que arriba a les dues obres traduïdes és Alfred Gudeman; al seu torn, dins la poesia és novament William Shakespeare qui

¹⁴⁹⁴ Les traduccions que publica Llibreria Bonavia a La Escena Catalana i, sobretot, les obres de Shakespeare editades per Barcino hi tenen molt a veure.

6. Recapitulació i conclusions

hi arriba. Finalment, la religió i els textos musicats sumen, només, un total de tres obres: es tracta de títols de Nicholas Wiseman i Yogi Kharishnanda d'una banda i, de l'altra, d'una òpera de Robert Schumann sobre un text de Lord Byron.

La distribució en gèneres i matèries de les traduccions de l'alemany és, sens dubte, la que s'aparta més del panorama global, tal com posa de manifest la següent gràfica:

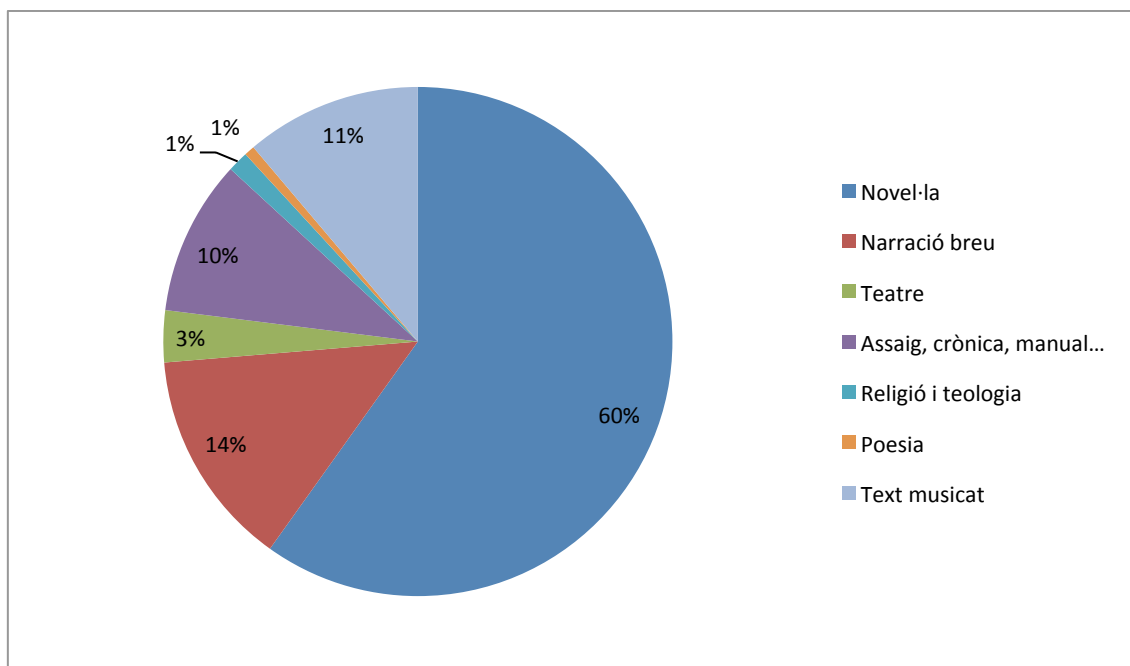

Figura 25: distribució percentual per gèneres i matèries de les traduccions de l'alemany

La novel·la segueix sent el gènere preferit, però amb un pes sobre el total que es redueix i se situa al voltant del 60%. Al seu torn, la narració breu incrementa la seva presència, i arriba fins al 14%. A poca distància, els textos musicats ocupen un a priori sorprenent tercer lloc, amb un 11%,¹⁴⁹⁵ just per davant del bloc miscel·lani (10%). Teatre (3%), obres religioses (1%) i poesia (1%) ocupen els darrers llocs. En català, vull recordar que la tercera llengua més traduïda és el llatí; sigui com vulgui, en la distribució per gèneres de les traduccions de l'alemany al català, la novel·la perd per primer cop la posició preferent i, amb un 33% sobre el total, cedeix el lloc als textos musicats (38%);¹⁴⁹⁶ la narració breu se situa en el tercer lloc (20%), molt per davant dels títols teatrals (7%) i religiosos (2%). Pel que fa als autors en alemany globalment més traduïts segons el gènere cultivat, la relació és la següent: dins la novel·la, són Eugenia Marlitt (amb 15 títols), Christoph von Schmid (14) i Hedwig Courths-Mahler (9); els Germans Jacob i Wilhelm Grimm pràcticament monopolitzen, amb vuit reculls, la narració breu; passa el mateix amb els

¹⁴⁹⁵ L'explicació es troba en la tasca de Joaquim Pena a l'Associació Wagneriana i, en menor mesura, a Successors d'Henrich.

¹⁴⁹⁶ No cal dir que l'Associació Wagneriana i Successors d'Henrich en són responsables.

textos musicats, on destaca la figura de Richard Wagner (9 traduccions); al seu torn, Max Koch, Karl Vossler i Wilhelm Votsch aporten cadascun un parell de títols al bloc miscel·lani; en relació al teatre, tot i que cap autor arriba a les dues obres, destaco el nom de Johann Wolfgang von Goethe; per últim, les obres religioses i les poètiques tenen una presència residual i no hi destaca cap autor en concret.

Tanco aquesta relació de gèneres (i autors) més traduïts per llengua aproximant-me al cas de l'italià a partir de la gràfica que ofereixo a continuació:

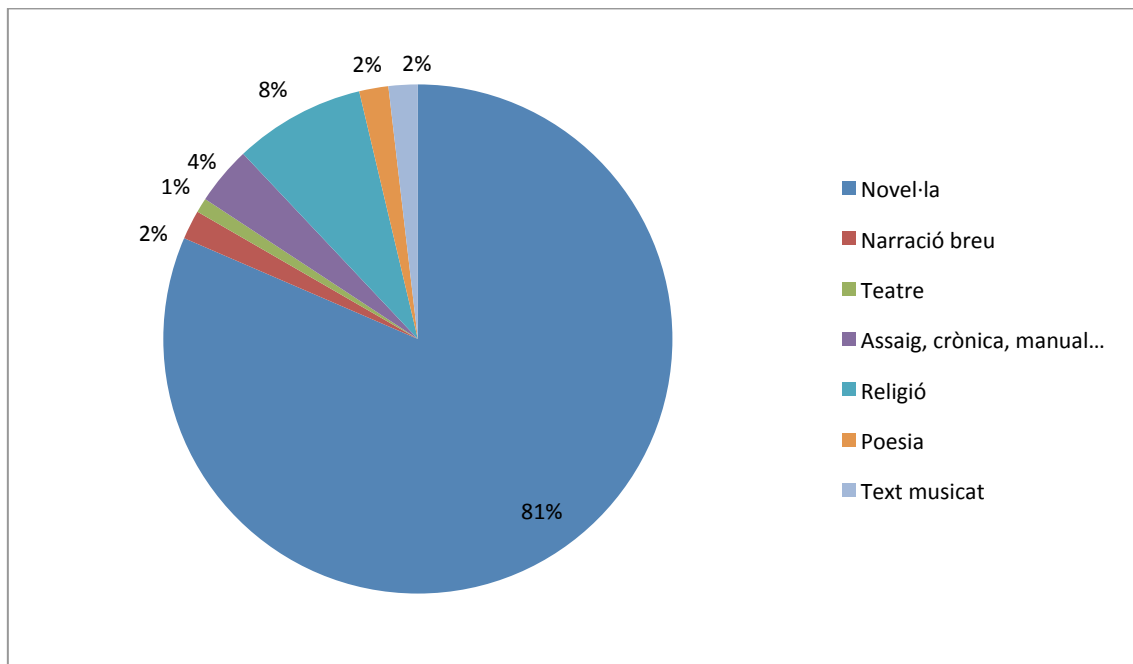

Figura 26: distribució percentual per gèneres i matèries de les traduccions de l'italià

La novel·la torna als valors habituals i s'enduu el 81% de les traduccions publicades. Molt enllà, apareixen les obres religioses (8%) i el bloc miscel·lani (4%), just per davant de la narració breu (2%), la poesia (2%), el text musicat (2%) i, per últim, el teatre (1%). Vull puntualitzar que, en català, l'italià ocupa el setè lloc de la classificació de llengües més traduïdes, però m'hi referiré igualment per poder establir la comparativa amb les xifres globals. Dit això, el 43% de les traduccions de l'italià al català són novel·les, mentre que el 29% s'inscriuen dins la temàtica religiosa. Els textos musicats suposen un 14% i, en darrer lloc, teatre i narració breu tenen un pes del 7% cadascun (la base de dades d'aquesta recerca no recull obres poètiques ni títols que es puguin incloure en el bloc miscel·lani). A l'hora d'identificar els autors en italià globalment més traduïts en cada gènere, Luigi Motta (32 obres), Bruno Corra (12) i Carolina Invernizio (11) destaquen clarament dins l'àmbit de la novel·la. Pel que fa als títols religiosos, qui hi té una presència més evident és Sant Alfons Maria de Liguori (3). Cap autor del bloc

6. Recapitulació i conclusions

miscel·lani arriba a les dues obres, una realitat que també es dona en la narració breu, la poesia i el teatre. Ja per acabar, Wolfgang Amadeus Mozart aporta dues òperes a l'inventari de textos musicats.

6.3. Editorials i editors

Inicio aquest apartat recuperant la idea exposada en l'obertura del capítol 4 i que reproduïxo, també, en el punt 6.1 d'aquestes recapitulacions i conclusions: tot i que entre 1923 i 1930 el sector editorial està sotmès a la censura, experimenta un evident creixement tant pel que fa a la producció com al nombre d'iniciatives i empreses que hi conviuen. Es tracta d'un creixement en el qual la traducció literària hi juga un paper decisiu, fins al punt que a Catalunya arriba a unes xifres de vora 2.000 títols publicats per prop d'un centenar d'editorials diferents. De nou, situo l'increment i diversificació del públic lector com a principal motiu a l'hora d'explicar aquest fenomen, si bé és evident que l'arbitrarietat i la manca de criteris clars amb què actua la censura també hi juga un paper que cal considerar. El context afavoreix la consolidació de les editorials amb més tradició, però també l'aparició de noves iniciatives que cerquen fer-se un lloc en el mercat i quedar-s'hi. És així que, coincidint amb el període estudiat, conviuen segells editorials de tipologia molt diversa i que, en general, es poden agrupar en tres categories:¹⁴⁹⁷

- Editorials populars orientades al gran consum i amb objectius obertament comercials.
- Editorials comercials d'ambició cultural.
- Editorials amb finalitats prioritàriament culturals o ideològiques.

En la primera categoria destaquen cases com Iberia, B. Bauzá o Araluce; en la segona, sobretot Juventud, però també Proa o Llibreria Catalònia; per últim, la darrera categoria és la menys nombrosa, i gira al voltant d'iniciatives com Fundació Bernat Metge, Barcino o Foment de Pietat Catalana.

Un cop feta aquesta síntesi, em proposo d'analitzar les editorials més actives des de diversos dels prismes treballats durant la recerca, això és, els gèneres i matèries, les llengües d'origen i, a més, els autors traduïts més editats.

¹⁴⁹⁷ Hi faig referència en la «Valoració i glossa final» del capítol 4.

6.3.1. Editorials, gèneres i matèries

Després d'aplicar-hi els filtres oportuns, la base de dades d'aquesta recerca permet identificar les editorials que publiquen més traduccions en els gèneres i matèries establerts. Ho il·lustro en les següents gràfiques, que distribueixen percentualment les traduccions publicades en cada gènere segons les editorials responsables. Començo amb la novel·la:

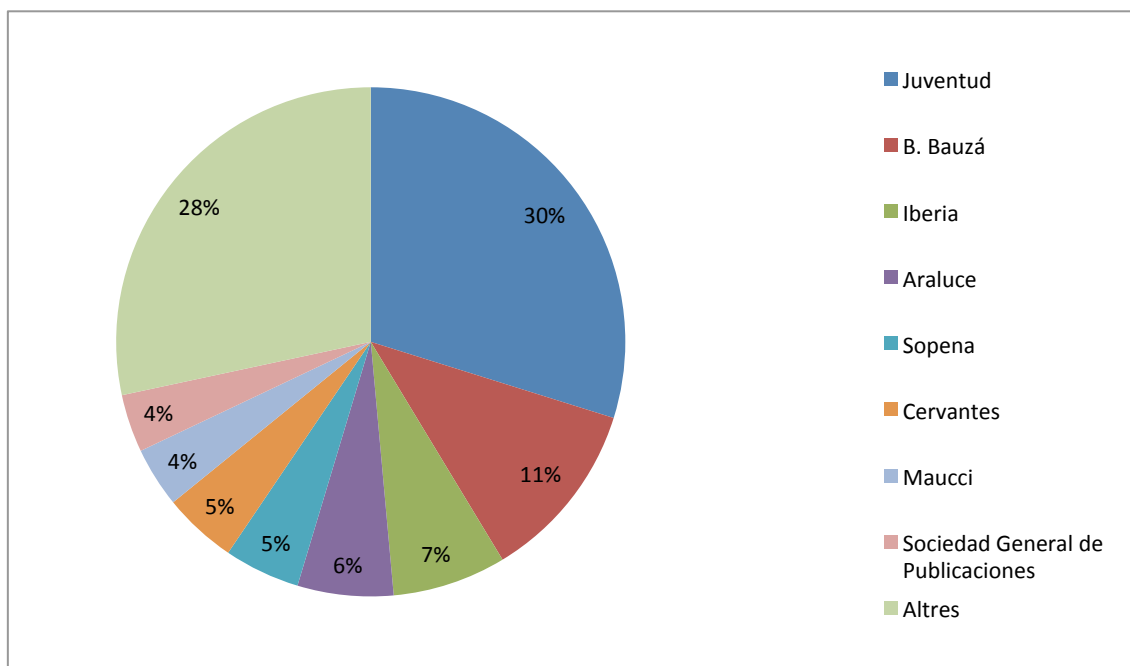

Figura 27: editorials més actives en la publicació de novel·la traduïda

Tal com mostra la figura 27, Juventud edita un 30% de les vora 1.500 traduccions de novel·la publicades entre 1923 i 1930; així, esdevé, de molt, la més activa en aquest àmbit. A més, es dona la circumstància que totes les editorials representades en la gràfica pertanyen al bloc d'empreses populars i de consum amb objectius comercials. En el cas de les aproximadament 150 novel·les traduïdes al català, el panorama editorial és sensiblement diferent al global, i es desenvolupa al voltant de fins a 4 segells editorials que presenten unes xifres similars: es tracta de Llibreria Catalònia (20%), Proa (19%), La Novel·la Estrangera (18%) i Mentora (14%), un dels segells paral·lels de Juventud; en tots els casos són empreses de nova planta que persegueixen objectius comercials, però sense deixar de banda el desig d'incloure al catàleg obres de nivell cultural (parlo sobretot de Proa o Llibreria Catalònia).

És el moment de centrar-se en la narració breu partint de les xifres representades en la següent gràfica:

6. Recapitulació i conclusions

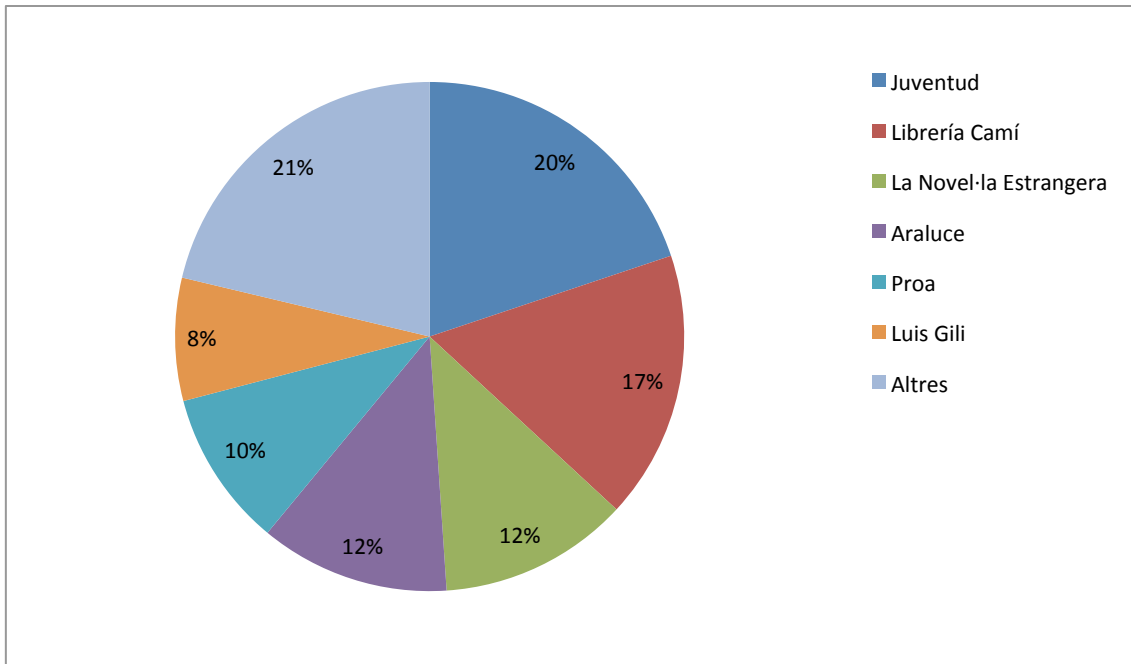

Figura 28: editorials més actives en la publicació de narració breu traduïda

Juventud torna a ser l'editorial que publica més títols dins l'àmbit de la narració breu (el 20% dels aproximadament 140 que apareixen durant el període estudiat), seguida de ben a prop per Librería Camí (17%) i, un xic més enllà, La Novel·la Estrangera i Araluce (totes dues amb el 12%). En relació a la cinquantena de traduccions cap al català, La Novel·la Estrangera (33%) i Juventud (12%) hi juguen, novament, un paper decisiu; a més, a aquestes dues editorials s'hi suma amb un paper més que destacat Proa (27%). Sigui com vulgui, es torna a tractar d'empreses orientades sobretot (si bé no només) als objectius comercials.

El panorama editorial dins del gènere teatral varia totalment si es compara amb el dels gèneres narratius. La figura 29 en deixa constància:

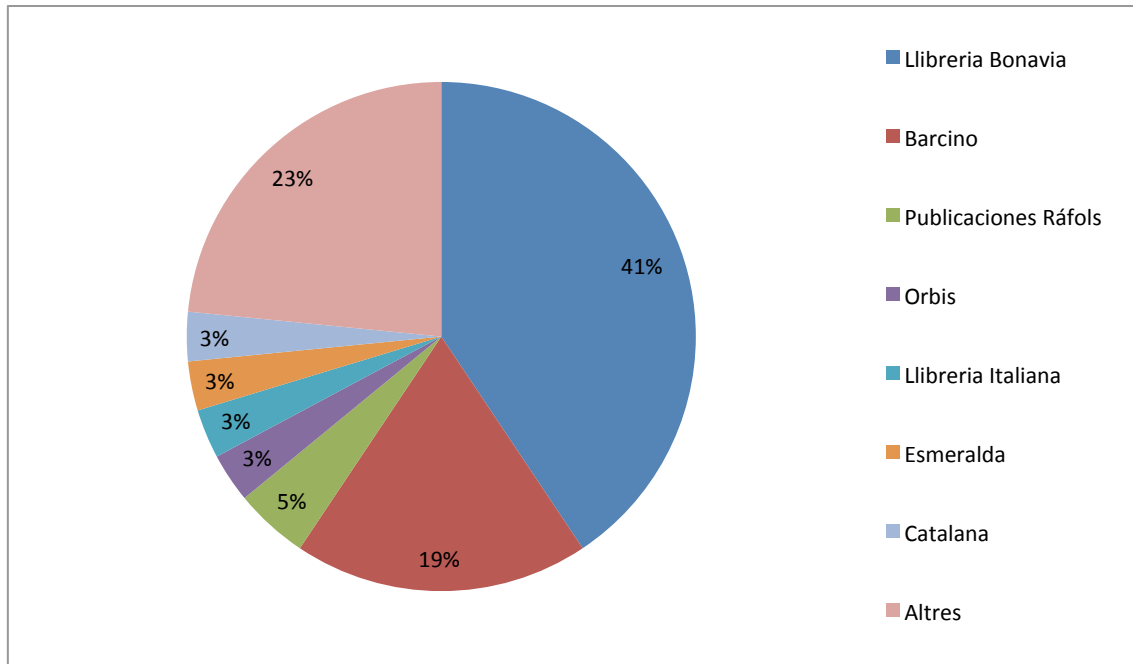

Figura 29: editorials més actives en la publicació de teatre traduït

Aquí, l'editorial més activa és un segell especialitzat precisament en aquest gènere, això és, la Llibreria Bonavia (publica un 41% de la seixantena de traduccions aparegudes entre 1923 i 1930); a continuació, se situa Barcino (19%), una editorial amb un enfocament prioritàriament cultural. En comparació, la resta d'editorials recollides a la gràfica compten amb una presència pràcticament anecdòtica dins aquest àmbit. La llengua de producció de les dues editorials més actives és el català, fet pel qual també són, és clar, els segells capdavanters si només es té en compte les traduccions cap a aquesta llengua: Llibreria Bonavia n'edita el 44%, i Barcino el 21%.

Arriba el torn de valorar des d'una perspectiva editorial (i a partir de l'observació de la figura 30) el bloc miscel·lani (assaig, crònica, manual...):

6. Recapitulació i conclusions

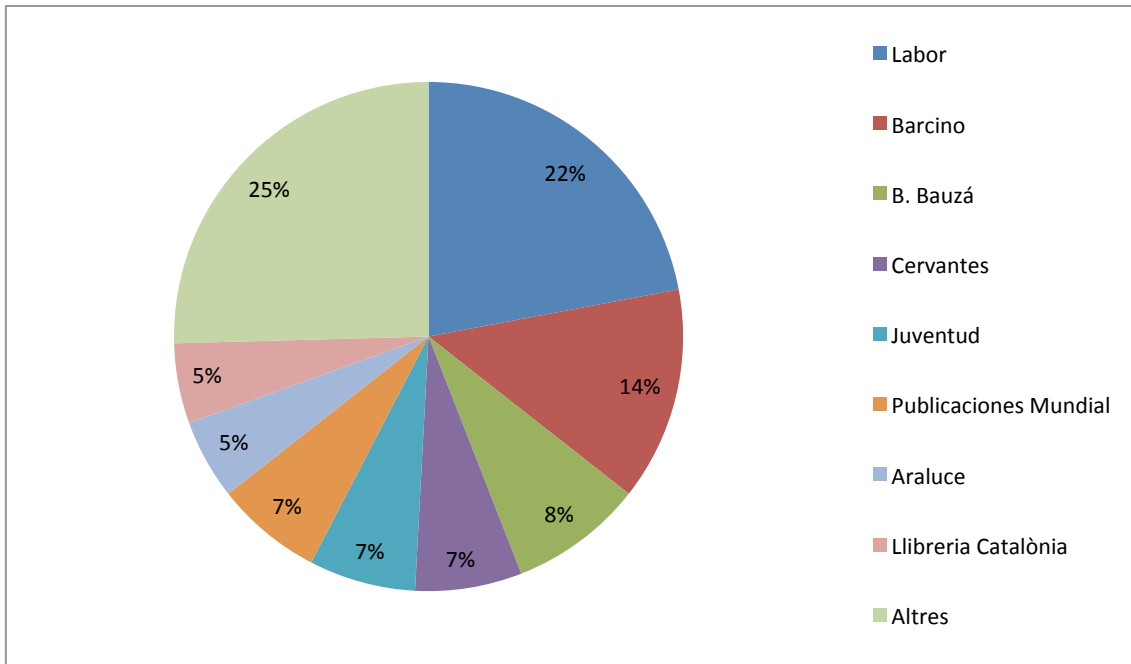

Figura 30: editorials més actives en la publicació de títols traduïts d'assaig, crònica, manual...

Al capdavant d'aquest bloc hi ha l'Editorial Labor (un 22% de les vora 60 traduccions publicades dins d'aquest àmbit), molt activa en l'edició de manuals de divulgació cultural. Destaca la segona posició de Barcino (14%), el motiu de la qual es troba en els diversos volums de viatges que publica l'editorial. A partir d'aquí, B. Bauzá (8%) encapçala una sèrie de segells que es mouen en unes xifres similars. En el cas de les traduccions al català, la quinzena de títols rellevants es distribueixen sobretot entre Barcino (57%) i Llibreria Catalònia (22%).

La multiplicitat editorial es redueix significativament en el cas dels clàssics del grec i del llatí, tal com recull la gràfica següent:

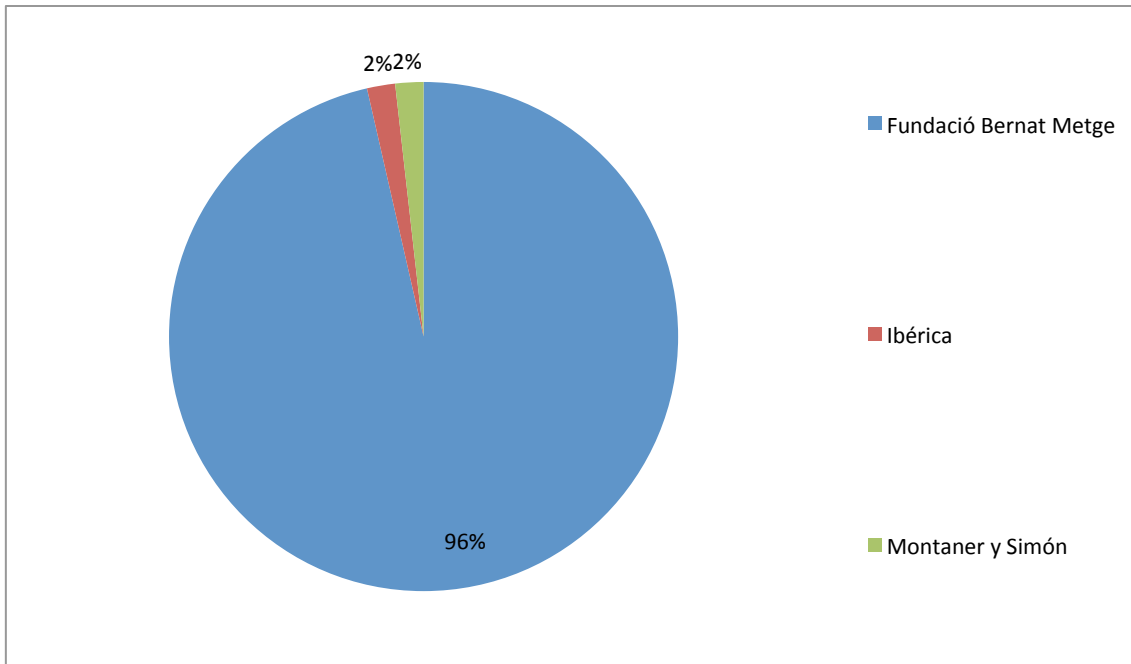

Figura 31: editorials més actives en la publicació de clàssics grecs i llatins traduïts

En aquest àmbit no faig distincions entre les xifres globals i les corresponents a les traduccions al català, pel fet que pràcticament tots els títols publicats apareixen en aquesta llengua (el 96% dels vora 50). El segell més actiu és la Fundació Bernat Metge (96%), una iniciativa especialitzada d'objectius culturals que deixa molt enrere Ibérica (2%) i Montaner y Simón (2%).

La figura 32 permet afirmar que les editorials en català dominen també el sector del llibre religiós:

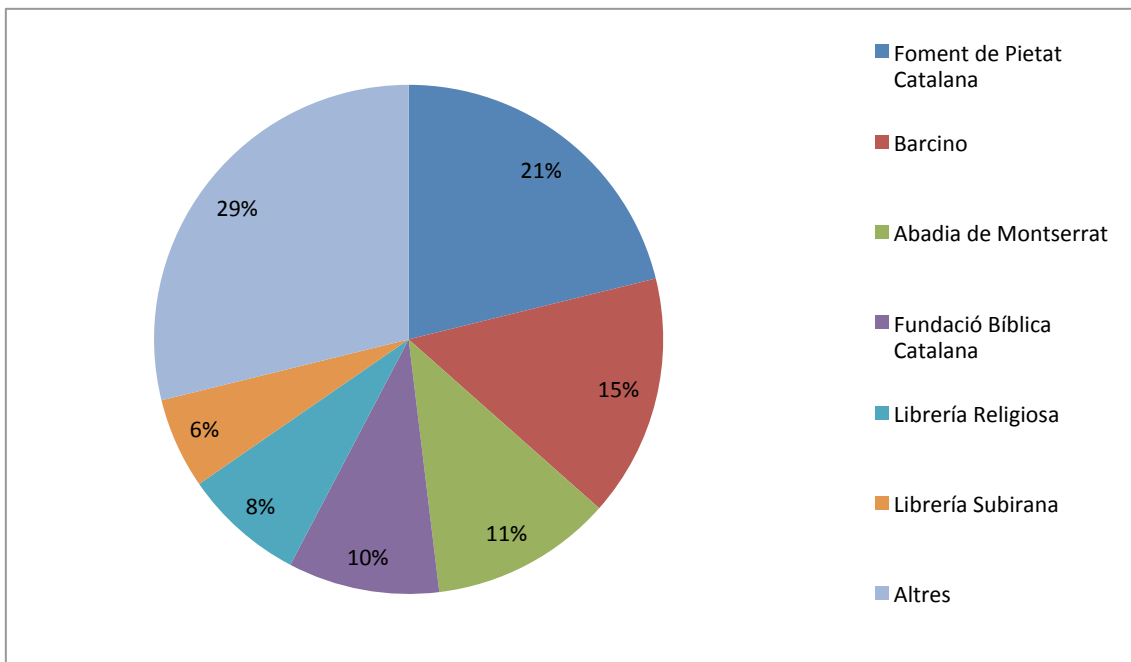

Figura 32: editorials més actives en la publicació d'obres religioses traduïdes

6. Recapitulació i conclusions

Foment de Pietat Catalana encapçala la llista (un 21% de la cinquantena de traduccions implicades). A continuació se situen Barcino (15%), Abadia de Montserrat (11%) i Fundació Bíblica Catalana (10%). No és fins al cinquè lloc que trobem la primera editorial en espanyol: es tracta de la Librería Religiosa (8%). Resulta especialment rellevant el fet que, a banda de Barcino, totes aquestes iniciatives s'especialitzen en gran mesura en el llibre religiós.

Em centro en les editorials més actives en l'àmbit de la poesia traduïda, representades gràficament en la figura 33:

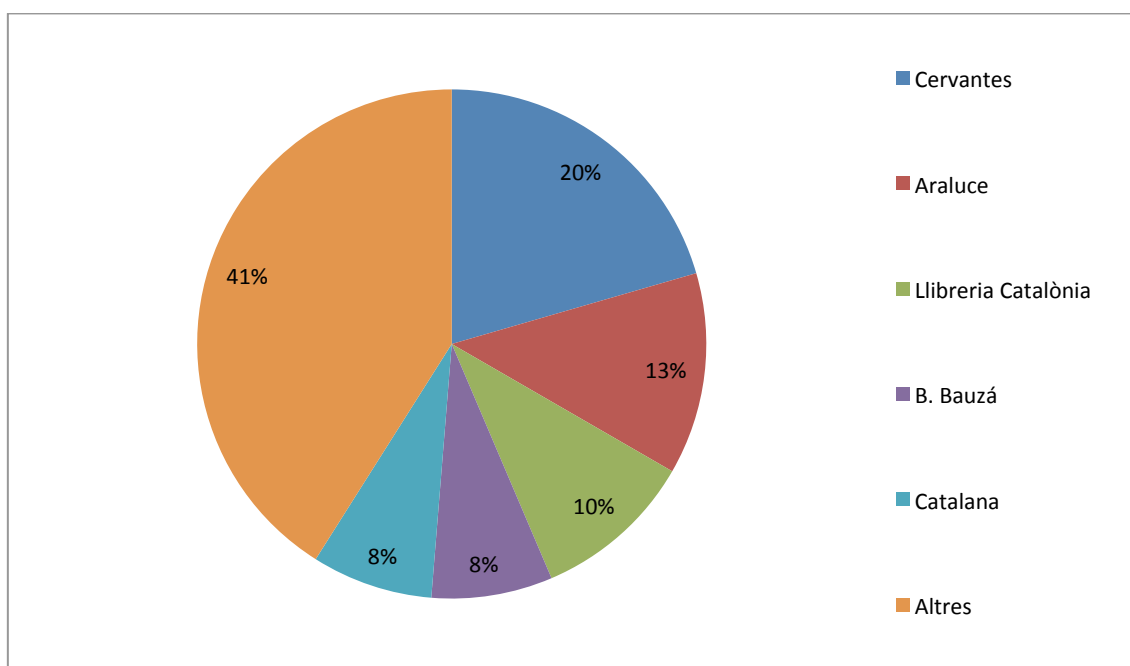

Figura 33: editorials més actives en la publicació de poesia traduïda

L'editorial Cervantes avantatja la resta pel que fa a la publicació de traduccions de poesia (un 20% de les aproximadament 40). A partir d'aquí apareixen Araluce (13%), Llibreria Catalònia (10%) i, amb una activitat similar, B. Bauzá i l'editorial Catalana (8% totes dues). Sigui com vulgui, pràcticament sempre es tracta d'editorials orientades als objectius comercials i especialitzades sobretot en la narrativa. Les traduccions al català (encara no una dotzena) es reparteixen entre Llibreria Catalònia (33%), l'editorial Catalana (25%) i un bon nombre de segells que hi recorren de forma esporàdica.

Per últim, acabo aquesta descripció de gèneres i editorials referint-me al text musicat a partir de l'observació de la figura 34:

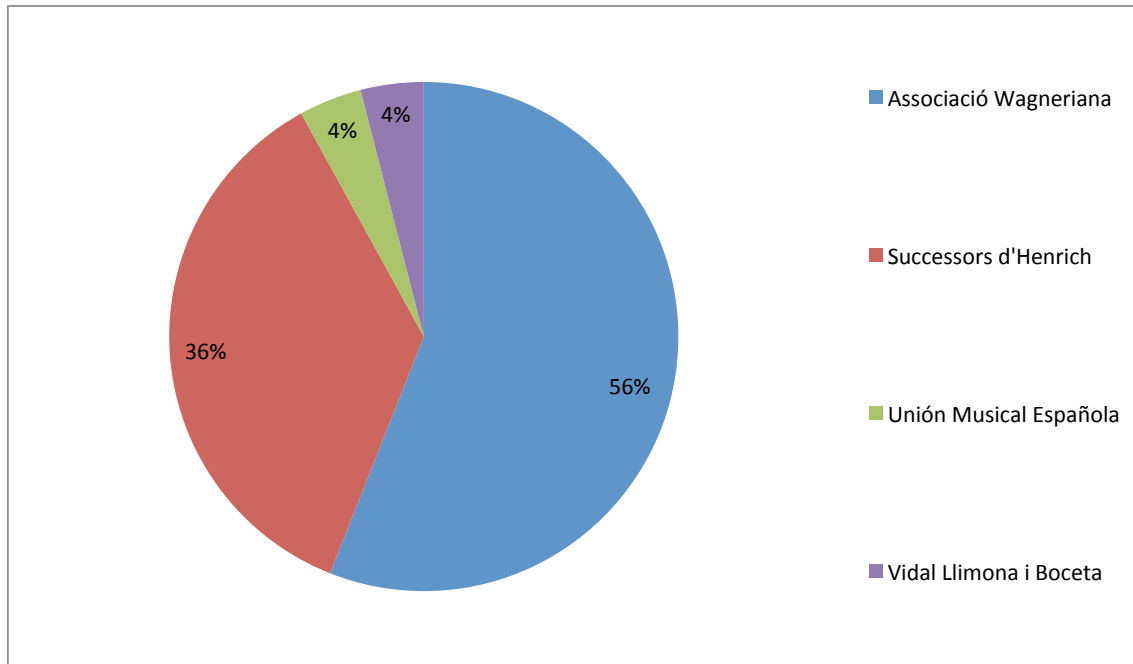

Figura 34: editorials més actives en la publicació de textos musicats

Els 25 títols recollits es publiquen en català. L'Associació Wagneriana és la més activa en aquest àmbit (56%), i encapçala una llista que completa Successors d'Henrich (36%), Unió Musical Española (4%) i Vidal Llimona i Boceta (4%). En tots els casos es tracta de cases especialitzades en l'edició musical.

6.3.2. Editorials i llengües

Més enllà de les connexions que les editorials mantenen amb els gèneres i matèries traduïts, comptar amb una base de dades com la que vehicula tota aquesta recerca permet vincular-les també amb les principals llengües de traducció:

- **Francès:** l'editorial que recorre més als autors en francès és Juventud, amb poc més d'un centenar. Ben a prop se situen Araluce (una norantena) i B. Bauzá (vora 80). Es dona la circumstància que aquestes editorials són globalment les més actives pel que fa a l'edició de traduccions literàries entre 1923 i 1930 (Araluce i B. Bauzá intercanvien el lloc).
- **Anglès:** Juventud torna a ser l'editorial que publica més títols traduïts de l'anglès (gairebé 200), i pràcticament dobla les xifres d'Iberia (unes 110). La distància entre l'una i l'altra s'incrementa notablement si es té en compte que la tercera posició l'ocupa Edita (vora 75), un segell paral·lel de Juventud. De nou, totes aquestes iniciatives editorials es troben entre les que globalment publiquen més traduccions literàries a Catalunya durant el període estudiat.

6. Recapitulació i conclusions

- **Alemanya:** Juventud torna a dominar l'edició de traduccions literàries de l'alemany, amb una quarantena. A continuació se situen, amb un pes similar, B. Bauzá i Labor (unes 15 traduccions en tots dos casos). De fet, Labor no publica literatura estrictament, però basa la seva presència en aquesta llista en la publicació d'assaigs i manuals sobre literatura i història de la literatura.
- **Itàlia:** en aquest cas, B. Bauzá es converteix en l'editorial més activa, amb gairebé 50 traduccions; ben a prop se situa Maucci (n'edita una quarantena) i, ja a molta distància, Araluce (6). Totes tres empreses basen la seva producció en l'edició literària, sobretot dins l'àmbit de la narrativa, i de fet es troben entre les globalment més actives del període estudiat pel que fa a l'edició de traduccions.

Cloc aquest punt dedicat a les editorials i les llengües de traducció invertint els factors de l'anàlisi. Així doncs, em centro en les cinc editorials més actives del període per tal d'identificar fins a quin punt publiquen obres originalment escrites en les quatre llengües principals o si, altrament, recorren a altres llengües d'origen.

- **Juventud:** de les vora 350 traduccions editades pel segell barceloní (hi incloc també les reedicions d'una mateixa traducció publicades igualment durant el període estudiat), més de la meitat (un 57%) procedeixen de l'anglès, que en aquest cas esdevé la llengua més traduïda. En segon lloc, destaca la presència del francès, que s'enduu el 29% de la producció traductora de Juventud. A excepció feta de l'alemany (11%) i, potser, del català (2%), la resta de llengües tenen un paper residual dins el còmput, l'italià inclòs (no arriba ni al 0,3%).
- **B. Bauzá:** els 180 volums traduïts que publica aquesta editorial parteixen de les quatre llengües globalment més traduïdes, tot i que amb un ordre diferent: el francès (45%) i l'italià (26%) ocupen les posicions preferents, i deixen enrere l'anglès (16%) i l'alemany (9%). El pes de l'italià com una de les quatre llengües globalment més traduïdes es fonamenta, de fet, en el catàleg de B. Bauzá. La presència de la resta de llengües és residual.
- **Araluce:** tal com passa amb B. Bauzá, les llengües d'origen de les traduccions publicades per Araluce són les quatre globalment més traduïdes. Tanmateix, cal destacar que el francès juga un paper preponderant (el 77% de les gairebé 120 traduccions d'Araluce en parteixen), i deixa a anys llum l'anglès (8%), l'alemany (6%) i l'italià (també un 6%). Les xifres de les altres llengües no assoleixen nivells destacables.

- **Iberia:** la pràctica totalitat de les vora 110 traduccions publicades per Iberia parteix, amb unes proporcions idèntiques, del francès i de l'anglès (un 46% en tots dos casos). El 8% restant se'l reparteixen l'alemany (6%) i el rus (2%), que desplaça l'italià del quart lloc.
- **Cervantes:** de la mateixa manera que el francès i l'anglès són les dues llengües globalment més traduïdes, també ho són dins del catàleg de Cervantes, amb un 41% i un 15% respectivament de les 85 traduccions publicades. A partir d'aquí, el panorama lingüístic varia sensiblement, fins al punt que el suec es converteix en la tercera llengua més traduïda (10%) i el rus en la quarta (9%). La presència d'altres llengües assoleix cotes gairebé insignificants.

6.3.3. Editorials i autors

Tanco l'apartat dedicat a les editorials identificant quins autors publiquen amb més assiduitat i constato que, en bona part, es troben també entre els globalment més traduïts. A Juventud, de molt l'editorial més activa, destaquen James Oliver Curwood (31 títols), Berta Ruck (20), Concordia Merrel (18), Zane Grey (16) i Peter Bernard Kyne (15), tots situats entre els 10 autors globalment més difosos.¹⁴⁹⁸ En el cas de B. Bauzà, Maurice Landay (24) encapçala la llista, seguit d'Eugenia Marlitt (13) i Bruno Corra (12); Landay és, a més, el cinquè en la llista global. El primer d'aquesta llista és Michel Zévaco, que amb els 63 títols que aporta esdevé, també, el més versionat a Araluce. Al seu torn, Iberia centra la seva activitat traductora en Thomas Mayne Reid (11 títols) i Georges Sim (amb 10). Finalment, en el cas de Cervantes destaca sobretot la presència de Pierre Loti (22 títols), el novè de la relació general d'autors més traduïts.

Alguns dels autors globalment més traduïts no estan associats de forma tan clara amb les cinc editorials més actives: d'una banda, pot succeir que les traduccions de la seva obra estiguin repartides en diversos segells; de l'altra, també es poden donar casos que, en suma, l'editorial que publica aquests autors no assoleixi unes xifres totals equiparables a les més actives. Sigui com vulgui, destaco noms com Josep Maria Folch i Torres (apareix publicat a Librería Camí, Luis Gili i, en menor mesura, Juventud), Luigi Motta (sempre a Maucci), Mary Floran (a J. Prats Anguera, Juventud, La Hormiga de Oro i Librería Subirana) i Elinor Glyn. Aquest darrer cas és una mica diferent, pel fet que pràcticament totes les traduccions de la seva obra apareixen a Edita, un dels segells paral·lels de Juventud, l'editorial més activa de totes.

¹⁴⁹⁸ Merrel, Kyne i Grey comparteixen la desena posició.

6.4. Els traductors

Un cop identificats els traductors literaris més actius del període 1923 i 1930,¹⁴⁹⁹ a l'hora de cloure el capítol 5 exposo que responen a diverses tipologies que reproduïxo a continuació:

- Personatges sovint desconeguts (o la notorietat dels quals no es relaciona amb l'àmbit de les lletres) que tradueixen de forma subsidiària per tal de complementar els ingressos obtinguts de la seva activitat professional principal. És el cas de noms com María Luz Morales, Emilio María Martínez Amador, Enriqueta Sevillano, Theodor Scheppelmann o Vicente Díez de Tejada.
- Personalitats amb un bagatge cultural i intel·lectual molt elevat, escriptors de renom que alternen la creació literària i la traducció. Així, a banda de professionalitzar-se com a escriptors, contribueixen decisivament a la fixació de la llengua literària (sobretot en el cas del català, ja que la majoria hi tradueixen). Destaco noms com Carles Riba, Cèsar August Jordana, Carles Soldevila o Manuel de Montoliu.
- Personatges d'identificació molt difícil el nom dels quals va lligat gairebé exclusivament a la traducció, que practiquen amb una intensitat sovint sorprenent. No se'n fa cap esment ni en obres biogràfiques, ni a la premsa, i pràcticament només apareixen en catàlegs bibliogràfics. És el cas de Zoé Godoy, A. Champs d'Or, María Rodríguez Rubí o Alberto de los Ríos.

Els continguts desenvolupats en el capítol 5 permeten aventurar, tal com ja faig en cloure'l, que el valor que generalment es dóna a l'activitat traductora és limitat, més encara si es porta a terme dins dels gèneres populars i de consum. D'una banda, les mateixes editorials no sempre creuen necessari indicar qui són els responsables de les traduccions que publiquen (succeeix en aproximadament el 23% dels títols editats); de l'altra, els mateixos traductors sovint s'amaguen sota pseudònims difícils d'identificar, o fins i tot alternen el nom autèntic i un pseudònim depenent del tipus d'obra que tradueixen. A aquest silenciament dels traductors per part de les editorials (o fins i tot per part dels traductors mateixos!), s'hi suma el fet que la qualitat de la seva tasca no sempre és l'òptima, sigui per les seves mancances formatives, el context en què han de desenvolupar la feina o, també, les pràctiques abusives a què els sotmeten les editorials.¹⁵⁰⁰ L'últim factor que presento a l'hora de planejar la consideració que mereix l'activitat traductora és el ressò a la premsa coetània de les

¹⁴⁹⁹ Remeto a l'obertura del capítol 5, concretament a la figura 19.

¹⁵⁰⁰ De nou, al final del capítol 5 ofereixo testimonis de Cèsar August Jordana, Joseph Piula (pseudònim de Josep Pous i Pagès) i Just Cabot que ho corroboren.

traduccions literàries publicades a Catalunya entre 1923 i 1930: el més habitual és que les revistes i diaris d'aleshores no els dediquin cap mena de comentari. Quan ho fan, acostumen a ser textos anònims que, centrats en l'autor i l'argument de l'obra, si es refereixen al traductor i la seva tasca solen recórrer a fórmules buides de cortesia. Tanmateix, val a dir que algunes traduccions d'obres de certa vàlua compten amb ressenyes signades per plomes acreditades¹⁵⁰¹ que sí s'aturen a oferir consideracions traductològiques dels títols avaluats i que, en ocasions, fins i tot n'analitzen exemples concrets.

Dono per acabada la recapitulació dels continguts desenvolupats en el capítol 5 i, des d'ara, la complemento relacionant els traductors (sobretot els més actius) amb els diversos aspectes tractats al llarg d'aquesta recerca. Així, em proposo comprovar si hi ha vincles directes entre aquests traductors i les llengües més traduïdes, els gèneres més traduïts, els segells més actius o els autors més editats.

6.4.1. Traductors i llengües

Les xifres permeten constatar que, en línies generals, s'estableix una clara relació entre les llengües més traduïdes i els traductors més actius. En el cas del francès, destaquen per sobre de la resta Felipe Villaverde (amb 28 traduccions), Vicente Díez de Tejada (21) i A. Champs d'Or (19). Manuel Vallvé encapçala la llista de traductors de l'anglès (27), seguit de Theodor Scheppelmann (21) i Emilio María Martínez Amador (20). Pel que fa a les traduccions de l'alemany, qui hi juga un paper més destacat és Joaquim Pena (16), per davant novament de Theodor Scheppelmann (8) i José Pérez Mauras (6). Per últim, el traductor més actiu de l'italià és Emilio Gómez de Miguel (20), amb Gonzalo Calvo (11) i José del Campo Moreno (9) a continuació. De tots aquests noms, els únics que no figuren entre els deu traductors literaris globalment més actius entre 1923 i 1930 són José Pérez Mauras, Gonzalo Calvo i José del Campo Moreno.

En el còmput que acabo d'oferir resulta especialment rellevant l'absència de Carles Riba i Cèsar August Jordana, que, si bé es troben entre els deu més actius, no arriben a les xifres dels torsimanys citats fins al moment en cap de les quatre llengües més traduïdes. Tanmateix, el panorama canvia si s'esbossa tenint en compte només les traduccions al català: aquí, Jordana i Riba es converteixen obertament en els més actius pel que fa a les versions de l'anglès, amb 17 i 12 respectivament, clarament per davant de Josep Carner (4). En relació al francès, destaca la presència de diversos traductors amb una producció similar: és el cas d'Amichatis (6), Nicolau

¹⁵⁰¹ Em refereixo a Domènec Guansé, Maurici Serrahima, Alfons Maseras, Just Cabot, Ramon Esquerra, Gaziell, Rafael Tasis Marca o Lluís Nicolau d'Olwer

6. Recapitulació i conclusions

Maria Rubió i Tudurí (5), Carles Soldevila (4), Alfons Maseras (4), Melcior Font (4) o Manuel González Alba (4). Dins del llatí, la tercera llengua més traduïda al català, sobresurt la tasca de Carles Cardó (7), Rossend Llates (4) i Marçal Olivari (4). Finalment, i com ja passa en el panorama global, les traduccions de l'alemany tenen en Joaquim Pena el màxim exponent (16); darrere se situen Valeri Serra i Boldú (6), Jeroni Zanné (4) i Xavier Viura (3).¹⁵⁰² Dels deu traductors més actius cap al català, els únics que no apareixen en aquesta distribució per llengües són Joan Gols i Josep Navarro i Costabella: com passava amb Riba i Jordana en el panorama global, no assoleixen les xifres d'altres traductors en aquestes quatre llengües en concret.¹⁵⁰³

6.4.2. Traductors, gèneres i matèries

Tal com passava en el cas de les llengües, els traductors més actius del període 1923 – 1930 acostumen a jugar papers importants pràcticament en tots els gèneres i matèries editats. La novel·la n'és, potser, l'exemple més evident, fins al punt que tres dels quatre que encapçalen la llista global són els que fan més aportacions a aquest gènere: es tracta de Manuel Vallvé (amb 32 traduccions), Felipe Villaverde (31) i Theodor Scheppelmann (27). És dóna la circumstància que el quart en discòrdia, això és, Carles Riba, és el traductor més actiu dins l'àmbit de la narració breu, juntament amb Juan Gutiérrez Gili (12 traduccions en tots dos casos) i per davant de Joan Gols (7). Els traductors cap al català, especialment Amichatis (9), Cèsar August Jordana (9) i Salvador Vilaregut (4), dominen el gènere teatral, un fenomen que es repeteix en el bloc miscel·lani, els clàssics grecs i llatins, les obres religioses i el text musicat:

- No hi ha cap traductor que destaquí obertament per sobre dels altres en el camp miscel·lani d'assaig, crònica, manual, antologia i discurs. En qualsevol cas, els que es repeteixen més vegades són Nicolau Maria Rubió i Tudurí (5), Carles Riba (4),¹⁵⁰⁴ Cèsar August Jordana (3) i Manuel de Montoliu (3).¹⁵⁰⁵
- El nom de Carles Riba es vincula estretament amb els clàssics grecs i llatins gràcies a les 13 traduccions que hi aporta. A continuació se situen Carles Cardó (7) i Marçal Olivari (4).
- Carles Cardó juga un paper destacat també pel que fa a les obres religioses, amb quatre títols traduïts conjuntament amb Antoni Maria de Barcelona. A més, dins

¹⁵⁰² De fet, tant Zanné com Viura fan aquestes traduccions conjuntament amb Joaquim Pena.

¹⁵⁰³ Gols és especialment actiu en la traducció del rus, mentre que Navarro reparteix la seva tasca traductora entre els originals en francès, alemany, rus o, fins i tot, suec.

¹⁵⁰⁴ Es tracta de traduccions a l'espanyol per a l'editorial Labor.

¹⁵⁰⁵ Com passa amb Riba, les traduccions de Montoliu són a l'espanyol per a Labor i Cervantes.

d'aquesta matèria destaca, de nou amb quatre traduccions, la figura de Rossend Llates.

- Els textos musicats són patrimoni, sens dubte, de Joaquim Pena i les seves 24 traduccions. A molta distància apareixen Jeroni Zanné (4), Xavier Viura (3) i Rudolf Slabý (3); cal puntualitzar, però, que tots tres signen conjuntament amb Joaquim Pena i no pas en solitari.

Per últim, en la poesia no hi ha cap traductor que sobresurti numèricament; de fet, els que en signen més són, amb dues, Fernando Maristany i Teodor Llorente.

En el cas de les traduccions al català, la relació de traductors més actius en alguns gèneres i matèries és idèntica a la que acabo d'exposar, pel fet que la majoria de traduccions que pertanyen a aquests gèneres i matèries estan fetes, precisament, al català; és el cas del teatre, els clàssics grecs i llatins, les obres religioses i els textos musicats. En el bloc miscel·lani les variacions són mínimes, de manera que Nicolau Maria Rubió i Tudurí (4) i Cèsar August Jordana (3) hi continuen desenvolupant un paper preeminent. Succeeix el mateix dins la narració breu: Carles Riba (12) i Joan Gols (7) mantenen el protagonisme dins d'aquest gènere, mentre que Juan Gutiérrez Gili cedeix el seu lloc d'honor a Valeri Serra i Boldú (6). A partir d'aquí, les diferències amb el panorama general de traductors més actius per gènere s'eixamplen. El principal traductor de novel·les al català és Cèsar August Jordana (9), seguit de Josep Navarro i Costabella (6), Josep Carner, Alfred Gallard i Carles Soldevila (tots tres amb quatre). Finalment, i pel que fa a la traducció de poesia, tots els noms hi són presents amb un únic títol: destaco, entre d'altres, figures com Marià Manent, Apel·les Mestres o Magí Morera.

6.4.3. Traductors i editorials

Així com en el punt 6.3.3 em centro en els autors més publicats per les editorials més actives en l'edició de traduccions literàries, aquí plantejo una anàlisi similar centrada en aquestes editorials i els principals traductors que hi treballen, sovint els globalment més actius. Els més presents a Juventud són, per aquest ordre, Theodor Scheppelmann (27 traduccions), Enriqueta Sevillano (15) i Manuel Vallvé (13). A B. Bauzá destaquen les figures d'Emilio Gómez de Miguel (25), A. Champs d'Or (21) i, amb una presència menor, Alberto de los Ríos (14). M'aturo momentàniament en el cas de l'editorial Araluce pel fet que s'hi dona un condicionant que cal tenir en compte: gairebé tres quarts parts de les traduccions que publica aquest segell no estan signades; tanmateix, les que sí que ho estan es deuen principalment a Manuel Vallvé (9), José Baeza (6) i María Luz Morales (3). Els traductors més habituals a Iberia resulten ser José Pérez Guerrero (19), August Riera (18) i Francesc Almela Vives (7), mentre que l'editorial

6. Recapitulació i conclusions

Cervantes acostuma a recórrer a Vicente Díez de Tejada (28), Rudolf Slabý (12) i Ferran Girbal (5).¹⁵⁰⁶

Si només es pren en consideració la producció de traduccions al català, el panorama d'editorials i torsimanys varia notablement. Les traduccions de Fundació Bernat Metge acostumen a anar associades als noms de Carles Riba (13), Carles Cardó (7) i Marçal Olivar (4). Al seu torn, Proa confia habitualment en Joan Gols (7), Cèsar August Jordana (6), Francesc Payarols (3) i Melcior Font (3). Carles Riba es mostra igualment actiu a La Novel·la Estrangera (14), on destaca també Manuel González i Alba (8). En el cas de Llibreria Catalònia, no hi ha cap traductor l'aportació del qual se situï obertament per sobre de la dels altres; sigui com vulgui, hi mereixen esment Carles Soldevila, Alfons Maseras i Rossend Llates, tots amb tres traduccions. Tanco la relació amb l'editorial Barcino, que recorre sobretot a Cèsar August Jordana (12), Rossend Llates (5) i Nicolau Maria Rubió i Tudurí (4).

Arribat a aquest punt, les xifres que exposo permeten afirmar que, sense cap mena de dubte, les editorials més actives en l'edició de traduccions literàries habitualment satisfan les seves necessitats traductores recorrent als torsimanys més productius d'aleshores. De fet, és un patró aplicable tant al còmput global de traduccions com al buidatge de traduccions al català.

6.4.4. Traductors i autors

Cloc l'apartat dedicat als traductors amb la voluntat de comprovar si els cinc més actius són els que tradueixen els autors més editats. Començo amb Manuel Vallvé i constato que, de fet, la majoria de les seves versions, concretament sis,¹⁵⁰⁷ es corresponen amb les obres de Michel Zévaco, l'autor més traduït de tots; de la mateixa manera, Vallvé tradueix diversos títols de Charles Dickens (5), Elinor Glyn (3), Zane Grey (3) o Berta Ruck (2). Al seu torn, Carles Riba centra una bona part dels seus esforços en Edgar Allan Poe (12 traduccions) i Plutarc (7). Seguidament destaco Felipe Villaverde, que s'especialitza en l'obra de Mary Floran (li tradueix fins a 14 títols), i Theodor Scheppelmann, traductor de James Oliver Curwood (7), Zane Grey (6) o Peter Bernard Kyne (3). Acabo amb Vicente Díez de Tejada, la tasca del qual gira al voltant de Selma Lagerlöf (3) i, sobretot, de Pierre Loti (20). Molts dels autors més editats entre 1923 i 1930 estan inclosos en les relacions que acabo de consignar, però n'hi ha d'altres de rellevants des d'un punt de vista quantitatiu que no hi figuren. Els casos de Luigi Motta i Josep Maria Folch i Torres tenen una explicació en comú: la traducció de la seva obra recau en diversos traductors la producció dels quals no els situa entre els cinc més actius (Gonzalo Calvo en el

¹⁵⁰⁶ D'aquestes cinc traduccions, quatre són conjuntes amb Rudolf Slabý.

¹⁵⁰⁷ Probablement són més; tanmateix, només en 6 de les 63 obres de Zévaco que publica Araluce s'indica el nom del traductor (Vallvé en tots els casos).

cas de Motta o Juan Gutiérrez Gili per a Josep Maria Folch i Torres). El més singular de tots és, però, Maurice Landay, cap traducció del qual està signada.

En relació a les traduccions al català, ja he dit que el torsimany més actiu, Carles Riba, es concentra sobretot en Edgar Allan Poe (12) i Plutarc (7). Al seu torn, Cèsar August Jordana tradueix diverses obres de William Shakespeare (7) i Ali Bei (3). Joaquim Pena s'especialitza en el text musicat, i dedica els esforços a autors com Richard Wagner (9) o Wolfgang Amadeus Mozart (4). El nom de Carles Cardó es vincula estretament a Sèneca (7), mentre que el d'Alfons Maseras s'associa a una gran varietat d'autors dels quals tradueix un únic títol (destaco Nikolai Gogol, William Shakespeare, Lev Tolstoi o Molière). Així doncs, el vincle entre els autors més traduïts al català i els traductors més actius queda fora de tot dubte.

6.5. Futures vies de recerca

Tal com afirmo en l'apartat 1.3 del capítol introductori, la recerca que ara cloc no és, en cap cas, un estudi finalista que pretengui tancar, acadèmicament parlant, un àmbit d'especialitat concret. Ben al contrari, l'entenc com un estudi transversal basat en un procés de documentació amb voluntat exhaustiva que esdevé, sens dubte, el punt a partir del qual desenvolupar indagacions i treballs posteriors sobre traducció i recepció abordats des de les diverses perspectives contemplades (això és, autors, traductors, editors, reedició, rebuda a la premsa, etc.). La base de dades que he reunit durant el procés de recerca, doncs, ofereix múltiples possibilitats:

1. Estudiar la recepció a Catalunya a través de la traducció d'un autor literari concret entre 1923 i 1930.
2. Plantejar estudis relacionats amb la presència a Catalunya d'una literatura concreta (la francesa, l'anglesa, l'alemanya, la italiana, la russa...) entre 1923 i 1930.
3. Centrar-se en la recepció a través de la traducció d'un gènere o matèria concret (novel·la, narració breu, poesia, teatre...).
4. Analitzar editorials i col·leccions amb presència de traduccions literàries i aprofundir-ne en l'estudi.
5. Concentrar-se en l'estudi d'un traductor o d'un grup de traductors amb característiques similars.

Es tracta, de fet, d'opcions combinables que poden generar estudis en què conflueixin diverses perspectives. Així, amb la informació recollida es pot incidir, per exemple, en la presència

6. Recapitulació i conclusions

d'una literatura en una col·lecció o editorial concreta durant un període de temps fixat, o en els traductors que, independentment de la llengua d'arribada, tradueixen un mateix autor. Precisament, aquesta segona aproximació obre les portes a una altra possible línia de continuïtat: l'anàlisi contrastiva de traduccions diferents d'un mateix original. Sense abandonar el camí analític i contrastiu, el fet de disposar d'un catàleg amb voluntat exhaustiva permet seleccionar una o diverses traduccions per tal de plantejar-ne un estudi qualitatiu després d'acabar-les amb els originals.

Per últim, s'obren dues vies que no estan directament relacionades amb la base de dades d'aquesta recerca, però sí amb els continguts desenvolupats al llarg del capítol 5. D'una banda, després de constatar la poca preparació d'alguns dels traductors que desenvolupen la seva tasca entre 1923 i 1930, es podria indagar en els recursos que tenien al seu abast per formar-se i per portar a terme la seva activitat. D'altra banda, el fet de cercar la recepció a la premsa de les traduccions literàries publicades a Catalunya durant la dictadura de Primo de Rivera m'ha permès reunir un llistat d'escriptors, periodistes, diaris i revistes que prodiguen no només la crítica literària, sinó també la traductològica: aquesta informació pot esdevenir un bon punt de partida per estudiar el paper de la traducció en aquestes publicacions, ja sigui a través de textos traduïts, ja sigui mitjançant la crítica literària.

Bibliografia

Monografies, articles acadèmics, treballs de recerca, tesis doctorals, obres enciclopèdiques, diccionaris

Documents en suport imprès

50 anys (1928 – 1978) (1978). Barcelona: Proa.

ABRAHAM, Carlos (2006). «Un enigma literario: los tarzanes apócrifos argentinos». A: *Estudios sobre literatura fantástica*. Buenos Aires: Quadrata.

Annuaire diplomatique et consulaire de la République Française (1927). París: Ministère des Affaires Étrangères, vol. 49.

ARCES, Amicie d' (1996). *Hommes et femmes célèbres de la Drôme*. París: Bonneton.

ARDOLINO, Francesco (2007). «El dantisme de Manuel de Montoliu». *Caplletra* (primavera), núm. 42, p. 9 – 36.

ARÉVALO, Just (2000). «Notes sobre editors, col·leccions i obres populars i de consum que sí varen existir a la Barcelona del primer terç del segle». *Els Marges*, núm. 67, p. 107 – 123.

ARNAVAT, Albert (2008). *100 anys del Teatre Bartrina (Reus, 1905 – 2005)*. Reus: Pragma.

AVIÑOÀ, Xosé (1985). *La música i el modernisme*. Barcelona: Curial.

BACARDÍ, Montserrat (2002-1). «Before the Civil War (1911 – 1939)». *Catalan Writing*, núm. 17 – 18, p. 69 – 82.

– (2002-2). «Carles Soldevila, socialitzador de la literatura». *Quaderns: revista de traducció*, núm. 8, p. 51 – 66.

– (2007). «Restituir la història: les traduccions del castellà al català d'Alfons Maseras per a la Col·lecció Popular Barcino». A: GIBERT, M. M.; HURTADO, A.; RUIZ, J. F. *Literatura comparada catalana i espanyola al segle XX: gèneres, lectures i traduccions (1898 – 1951)*. Lleida: PUNCTUM & TRILCAT.

Bibliografia

- BACARDÍ, Montserrat; GODAYOL, Pilar (2011) [dir.]. *Diccionari de la traducció catalana*. Vic: Eumo Editorial.
- BALAGUER, Enric (1994). «Avantguarda, populisme i literatura kitsch (la generació de 1930 i el redreçament literari)». *Caplletra* (primavera), núm. 16, p. 151 – 166.
- BALLESTER, Josep (1987). *Francesc Almela i Vives. Obra poètica*. València: Institució Alfons el Magnànim.
- (1993). «La trajectòria literària i intel·lectual de Francesc Almela i Vives a la postguerra». *Anuari de l'Agrupació Borriana de Cultura: revista de recerca humanística i científica*, núm. 4, p. 75 – 84.
- BARÓ, Mònica (2005). *Les edicions infantils i juvenils de l'editorial Joventut (1923 – 1969)* [tesi doctoral]. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- BEN-AMI, Shlomo (2012). *El cirujano de hierro: la dictadura de Primo de Rivera (1923 – 1930)*. Barcelona: RBA Libros.
- BLAIN, Virginia; CLEMENTS, Patricia; GRUNDY, Isobel (1990). *The Feminist companion to Literature in English: women writers from the Middle Ages to the present*. Londres: B. T. Batsford.
- BOMPIANI (1963 – 1964). *Diccionario Biográfico de Autores*. Barcelona: Montaner y Simón.
- BORDMAN, Gerald (1984). *The Oxford Companion to American Theatre*. Oxford: Oxford University Press.
- BOURIN, André; ROUSSELOT, Jean (1966). *Dictionnaire de la littérature française contemporaine*. París: Larousse.
- BOVER DE ROSSELLÓ, Joaquín María (1868). *Biblioteca de escritores baleares*. Palma de Mallorca: Gelabert.
- BROCH, Àlex (2008) [ed.]. *Diccionari de la literatura catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- BRUCCOLI, Matthew J.; LAYMAN, Richard (1999). *Dictionary of Literary Biography: Nineteenth-Century American Fiction Writers*. Detroit: Gale.
- BUFFERY, Helena (2007). *Shakespeare in Catalan. Translating Imperialism*. Cardiff: University of Wales.

- BUJ, Anna M. (2007). *Les traduccions de Wagner al català: «La Walquíria»* [tesi doctoral].
Barcelona: Universitat de Barcelona.
- CABALLERIA, Sílvia; CODINA, Carme (1994). «El món editorial de les lletres catalanes». *Ausa*, núm. 132 – 133, p. 81 – 112.
- CABRÉ, Míriam. «Poe, Baudelaire, Riba». *Quaderns: revista de traducció*, núm. 6, 119 – 131.
- CALATAYUD, José. (1977). *Diccionario abreviado de personajes alicantinos*. Alacant: Caja de Ahorros Provincial de Alicante.
- CAMBÓ, Francesc (1929). *Les dictadures*. Barcelona: Llibreria Catalònia.
- (1981). *Memòries (1876 – 1936)*. Barcelona: Editorial Alpha.
- CAMPILLO, Maria (1993) [ed.]. *C. A. Jordana: centenari (1893 – 1993)*. Barcelona: Institució de les Lletres Catalanes, Departament de Cultura, Generalitat de Catalunya.
- (1994). *Escriptors catalans i compromís antifeixista*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (2009). «Cèsar-August Jordana, El món de Joan Ferrer». *Quaderns: revista de traducció*, núm. 16, p. 29 – 42.
- CAMPS, Núria (2007). *Joan Baptista Blazy, difusor i traductor de Verdaguer* [treball de recerca de doctorat]. Vic: Universitat de Vic.
- CARDÓ, Carles (1936). «Del plaer i del turment de traduir». *La Veu de Catalunya* (3 juliol), p. 9.
- CASASSAS, J.; COLOMINES, A.; GONZÀLEZ CALLEJA, E.; SANTOLARIA, F. (2006). *Els Fets del Cu-Cut!, cent anys després*. Barcelona: Centre d'Història Contemporània de Catalunya.
- CASTELLANO, Philippe (2013). «Orígenes y primeros pasos de la Editorial Gustavo Gili». A: GILI, Mònica; PUENTE, Moisés; ROJALS, Marta [ed.]. *Editorial Gustavo Gili: una historia (1902 – 2012)*. Barcelona: Gustavo Gili.
- CASTELLANOS, JORDI (1998). «Nicolau M. Rubió i Tudurí: una illa en el desert». A: *Intel·lectuals, cultura i poder: entre el modernisme i el noucentisme*. Barcelona: Magrana, p. 244 – 271.
- (2002). «Literatura catalana i compromís social en els anys trenta». *Els Marges (gener)*, núm. 69, p. 7 – 23.

Bibliografia

- (2003). «La novel·la antimodernista: les propostes de *La Renaixensa*». A: *Professor Joaquim Molas. Memòria, escriptura, història*. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona, p. 315 – 328.
- CASTELLS, Víctor (1985). *Manuel Gonzàlez i Alba: una vida per la independència*. Barcelona: Pòrtic.
- CATALA, Michel (1997). «L'ambassade espagnole de Pétain». *Vintième Siècle. Revue d'histoire* (juliol – setembre), núm. 55, p. 29 – 42.
- Catalogue of Copyright Entries: Volume Index for the Year 1929* (1929). Washington: Government Printing Office.
- CERDÀ, Mariàngela (1984). «Una visió literària del pre-rafaelitisme català». *L'Avenç* (març), núm. 69, p. 22 – 29.
- CHRISTOPHE, Pau (1995). *Grandes figures socials du XIXe siècle*. París: Desclée de Brouwer.
- CHUMILLAS, Jordi (2007). *Traducció i edició a Catalunya durant la primera dictadura del s. XX (1923 – 1930)* [treball de recerca de doctorat]. Vic: Universitat de Vic.
- CIORAN, E. M. (1995). *Tears and Saints*. Chicago: The University of Chicago Press.
- COLL-VINENT, Sílvia (1998). «The French Connection: Mediated Translation into Catalan during the Interwar Period». *The Translator: Studies in Intercultural Communication*, 4.2, p. 207 – 228.
- (2011). *G. K. Chesterton a Catalunya i altres estudis sobre una certa anglofília (1916 – 1938)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (2011). «Joan Estelrich i Montaner i Simon (1925 – 1949)». A: COLL-VINENT, S.; EISNER, C.; GALLÉN, E. [ed.]. *La traducció i el món editorial de postguerra*. Lleida: PUNCTUM & TRILCAT, p. 215 – 227.
- COLL-VINENT, Sílvia; ORTIN, Marcel (2013) [ed.]. *Dickens en la cultura catalana: la recepció i les traduccions*. Lleida: PUNCTUM & TRILCAT.
- CÒNSUL, Isidor; MIRÓ, Ramon (1987). «Valeri Serra i Boldú, de la Renaixença al Noucentisme» [estudi preliminar]. A: SERRA I BOLDÚ, Valeri. *Folklore de la pagesia*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

- CORREGER, Montserrat (1995). *Alfons Maseras: intel·lectual d'acció i literat (Biografia. Obra periodística. Traduccions)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- COX, Michael (2002). *A Dictionary of Writers and Their Works*. Oxford: Oxford University Press.
- CROSS, F. L.; Livingstone, E. A. (1957). *The Oxford Dictionary of the Christian Church*. Oxford: Oxford University Press.
- CUADRADO, Jesús (2000). *Atlas español de la cultura popular: de la historieta y su uso (1873 – 2000)*. Madrid: Ediciones Sinsentido / Fundación Germán Sánchez Ruipérez.
- CULLER, Jonathan (1989). «La littérature». A: Angenot, M. [et al] [dir.]. *Théorie littéraire*. París: PUF, p. 31 – 43.
- CULLER, Jonathan (1997). *Literary Theory. A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- DASCA, Maria (2010). «Entre l'enganyifa i la realitat. L'humorisme en els contes i les caricatures de Feliu Elias». A: CREUS, I.; PUIG, M.; VENY, J. R. [ed.]. *Actes del Quinzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. Lleida 2009*. Barcelona: Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 239 – 252.
- DENOËL, Thierry (1992) [dir.]. *Le nouveau dictionnaire des Belges*. Brussel·les: Le Cri.
- DIAMOND, Michael (2003). *Victorian Sensation*. London: Anthem.
- DÍAZ DE ESCOBAR, Narciso (1898). *Galería literaria malagueña*. Málaga.
- Diccionari biogràfic* (1966 – 1968). Barcelona: Albertí.
- Diccionario biográfico español contemporáneo* (1970). Madrid: Círculo de Amigos de la Historia.
- DIDIER, Robert (1964). *Isographie de l'Académie Française: liste alphabétique, illustré de 125 facsimilés de signatures (1906 – 1963)*. París: Bocard.
- DÍEZ, Emeterio (2003). *Historia social del cine en España*. Madrid: Editorial Fundamentos.
- DRABBLE, Margaret; STRINGER, Jenny; HAHN, Daniel (2007). *The Concise Oxford Companion to English Literature*. Oxford: Oxford University Press.

Bibliografia

- DURAN, Carola (1998). *Índexs de «La Renaixensa»*. Barcelona: Barcino.
- DYAKONOVA, Xènia; MATEO, José (2011). «El personatge obscè. Visita retrospectiva als traductors de la prosa russa al català». *Revista del Col·legi* (febrer), núm. 134, p. 63 – 80.
- The Encyclopedia Americana* (1918 – 1920). Nova York: Encyclopedia Americana Corp.
- Enciclopedia universal ilustrada*. Madrid: Espasa-Calpe.
- ENGLER, Winfried (1994). *Lexikon des französischen Literatur*. Stuttgart: Kröner.
- ESPARBÉ DE ARTEAGA, Enrique (1956). *Diccionario Enciclopédico Ilustrado y Crítico de los Hombres de España*. Madrid: Artes gráficas Ibarra.
- ESQUERRA, Ramon (1935). «Shakespeare a Catalunya». *La Revista* (gener – juny), p. 78 – 111.
- FARRÉ, Xavier (1997). «Bibliografia ribiana recent (1989 – 1996)». *Llengua i Literatura*, núm. 8, p. 502 -515.
- FIGUEROA, Pedro Pablo (1897 – 1901). *Diccionario biográfico de Chile*. Santiago de Xile: Impr. y Encuadernación Barcelona.
- Figuras de hoy: Enciclopedia biográfica nacional ilustrada de las personalidades de la actualidad* (1950). Madrid: Ciencia y Cultura.
- FILGUEIRA, J. B. (1970). «María Luz Morales, pionera de la literatura española infantil». *El libro español: revista mensual del Instituto Nacional del Libro Español*, núm. 155, p. 608 – 610.
- FONTCUBERTA, Joan (1989). «Als cinquanta anys de *L'art de traduir* de C. A. Jordana». *Revista de Catalunya*, núm. 36, p. 119 – 130.
- FONTCUBERTA, Judit (2003). «Alfons Maseras, traductor de Molière». *Quaderns: revista de traducció*, núm. 10, p. 137 – 150.
- (2007). «Manuel de Montoliu, la necessitat de traduir». A: PANYELLA, R. *La projecció social de l'escriptor en la literatura catalana contemporània*. Lleida: PUNCTUM.
- FONTSERÈ, Carles (1995). *Memòries d'un cartellista català (1931 – 1939)*. Barcelona: Pòrtic.
- FRANQUESA, Montserrat (2013-1). *La Fundació Bernat Metge, una obra de país (1923 – 1938)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

- (2013-2). «Autors grecs i llatins en català. Les primeres traduccions de la col·lecció de la Fundació Bernat Metge». A: VERDAGUER, M. A. [ed.]. *Traduir els clàssics, antics i moderns*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- FRÍAS, Alejandro (1940). *Diccionario comercial español-inglés-inglés-español*. Barcelona: Juventud.
- GALINDO, Vicente (1978). «Felipe Alaiz, anarquista heterodoxo». *Ruta* (1 juny), núm. 35.
- GALLEGO ROCA, Miguel (2004). «De las vanguardias a la Guerra Civil». A: LAFARGA, Francisco; PEGENAUTE, Luis [ed.]. *Historia de la traducción en España*. Salamanca: Ambos Mundos, p. 479 – 527.
- GARCÍA MÍNGUEZ, S. M. (2007). *Texto e imagen: la ilustración como componente semiótico-discursivo de la novela corta (1900 – 1936)*. Análisis sociológico, artístico y literario [tesi doctoral]. Múrcia: Universidad de Murcia.
- GARLAND, Henry; GARLAND, Mary (1997) [ed.]. *The Oxford Companion to German Literature*. Oxford: Oxford University Press.
- GENETTE, Gérard (1991). *Fiction et diction*. París: Seuil.
- GIRÓ, Jordi (2009). «Carles Cardó, pensador». *Quaderns de Vilaniu*, núm. 55, p. 31 – 48.
- GOHIER, Jacques (1980). *Dictionnaire des écrivains d'aujourd'hui dans les pays d'Ouest: Normandie, Maine, Anjou, Touraine, Poitou, Charente, Vendée*. Rennes: Cercle d'or.
- GOLS, Marçal; CASTILLO, Montserrat; FIGUERES, Josep M.; MASDÉU, Fina; ROBERT, Carles (2009). *Joan Gols i Soler, un personatge singular*. Tarragona: Arola, 2009.
- GONZÁLEZ RUANO, C. (1946). *Antología de poetas españoles en lengua castellana*. Barcelona: Gustavo Gili.
- Gran Enciclopèdia de Mallorca* (1989 – 2005). Palma de Mallorca: Promomallorca Edicions.
- GRANJEL, Luis S. (1968). «La novela corta en España». *Cuadernos Hispanoamericanos*, núm. 22, p. 477 – 508.
- The Great Soviet Encyclopedia* (1974 – 1983). Londres: MacMillan Publishers.
- GUARDIOLA, Carles-Jordi (2009). «Carles Riba, traductor (1922 – 1925). 13 cartes inèdites a Joan Estelrich». *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*, núm. 59, p. 137 – 160.

Bibliografia

- GUTIÉRREZ GILI, Juan Jacobo (1975). «Perfil humano del poeta». A: GUTIÉRREZ GILI, Juan. *Antología*. Barcelona: Ronda.
- HAINSWORTH, Peter; ROBEY, David (2002) [ed.]. *The Oxford Companion to Italian Literature*. Oxford: Oxford University Press.
- HART, James D.; LEININGER, Phillip W. (1995). *The Oxford Companion to American Literature*. Oxford: Oxford University Press.
- HERBERT, Rosemary (1999) [ed.]. *The Oxford Companion to Crime and Mystery Writing*. Oxford: Oxford University Press.
- Hommes et destins: Dictionnaire biographique d'outre mer (1975 – 1989)*. París: Académie des sciences d'outre-mer.
- HURTADO, A. (2006). «Caterina Albert y María Luz Morales». *Cuadernos Hispanoamericanos*, núm. 671, p. 43 – 56.
- HURTLEY, Jacqueline (1991). «On the arrival of Mrs. Dalloway: Badalona 1930». *Catalan Review* (juliol), núm. 1, p. 121 – 132.
- IBORRA, Josep (1995-1). «Literatura i postguerra al País Valencià». A: *La trinxera literària*. València: Institut de Filologia Valenciana.
- (1995-2). «Taula de Lletres Valencianes». A: *La trinxera literària*. València: Institut de Filologia Valenciana.
- JANÉS, Alfonsina (1983). *L'obra de Richard Wagner a Barcelona*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana.
- JOLLY, Jean (1960 – 1977) [dir.]. *Dictionnaire des parlementaires français: notices biographiques sur les ministres, sénateurs et députés français de 1889 – 1940*. París: Presses Universitaires de France.
- JORDANA, Cèsar August (1938). «L'art de traduir». *Revista de Catalunya* (juliol), núm. 88, 357 – 370.
- KENNEDY, Michael; SCHOLÉS, Percy Alfred (1980). *The concise Oxford dictionary of music*. Oxford: Oxford University Press.

KLEE, Ernst (2007). *Das Kulturlexikon zum Dritten Reich. Wer war was vor und nach 1945*. Frankfurt: S. Fischer.

KOSCH, Wilhelm (1933 – 1938). *Das katholische Deutschland*. Augsburg: Haas und Grabherr.

LAFARGA, Francisco; PEGENAUTE, Luis (2009) [ed.]. *Diccionario histórico de la traducción en España*. Madrid: Gredos.

LAMARCHE, Claude; LAMARCHE, Jacques (1999). *Dictionnaire biographique Guérin*. Montreal: Guérin Éditeur.

LANZA, Francisco (1953). *Dos mil nombres gallegos*. Buenos Aires: Galicia.

LAPPENBERG, J. M. (1854). *Dr. Thomas Murners Ulenspiegel*. Leipzig: T. O. Weigel.

LLANAS, Manuel (2004). *L'edició a Catalunya: el segle XIX*. Barcelona: Gremi d'Editors de Catalunya.

– (2005). *L'edició a Catalunya: el segle XX (fins a 1939)*. Barcelona: Gremi d'Editors de Catalunya.

– (2006). *L'edició a Catalunya: el segle XX (1939 – 1975)*. Barcelona: Gremi d'Editors de Catalunya.

– (2007). *Sis segles d'edició a Catalunya*. Vic / Lleida: Eumo Editorial / Pagès Editors.

– (2011). «Seix Barral: de los orígenes a la refundación (1911 – 1954)». A: *Seix Barral: nuestra historia (1911 – 2011)*. Barcelona: Seix Barral.

LLANAS, Manuel; PINYOL, Ramon (2009). «Rudolf Jan Slabý (1885 – 1957), mediador entre les cultures eslavas i les hispàniques». A: GREGORI, A. [coord.]. *Discurso sobre fronteras – fronteras del discurso: estudio del ámbito ibérico e iberoamericano*. Lask: Leksem, 35 – 47.

– (2011). «El traspàs de l'Editorial Catalana a Antoni López-Llausàs (1924 – 1925): context i documents». *Els Marges* (tardor), núm. 95, p. 72 – 93.

LÓPEZ DE ZUAZO, Antonio (1981). *Catálogo de periodistas españoles del siglo XX*. Madrid: A. López.

LORENZ (1908 – 1909). *Catalogue général de la librairie française*. Paris: Nilsson per Lamm.

Bibliografia

- LORÉS, Jaume (1984). «Carles Cardó, eclesiàstic noucentista». *Serra d'Or* (maig), núm. 296, p. 23 – 24.
- LUJÁN, Nèstor (1973). «Rossend Llates entre las letras y la música». *Destino* (28 abril), núm. 1856, p. 10.
- MAJÓ, Montserrat (2004). *Cèsar-August Jordana i la traducció, repàs bibliogràfic* [tesi doctoral]. Cerdanyola del Vallès: Universitat Autònoma de Barcelona.
- MALÉ, Jordi (2006). *Carles Riba i la traducció*. Lleida: PUNCTUM & TRILCAT.
- (2007). «Una llengua en plena ebullició. Els traductors davant el català literari a les primeres dècades del segle XX». *Quaderns: revista de traducció*, núm. 14, p. 79 – 94.
- MALIGNON, Jean (1995). *Dictionnaire des écrivains français*. París: Seuil.
- MANENT, Albert (1992) [dir.]. *Diccionari dels catalans d'Amèrica: contribució a un inventari biogràfic, toponímic i temàtic*. Barcelona: Comissió Amèrica i Catalunya, Generalitat de Catalunya.
- (1997). *Del Noucentisme a l'exili: Sobre cultura catalana del nou-cents*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (2005). «Melcior Font, un arquetípic escriptor noucentista». *Revista de Catalunya* (abril), núm. 205, p. 3 – 5.
- MANENT, Albert; POCA, Josep (2013). *Diccionari de pseudònims usats a Catalunya i a l'emigració*. Lleida: Pagès Editors.
- MARTÍNEZ DE LA HIDALGA, Fernando (2000 – 2001). *La novela popular en España*. Madrid: Robel.
- MARTÍNEZ LÓPEZ, M. Isabel (2003). «El teatro y las gentes de Murcia (1936 – 1939)». *Murgetana*, núm. 109, p. 115 – 128.
- (2007). «La cartelera teatral en Logroño (1936 – 1939)». *Stichomythia*, núm. 5, p. 101 – 132.
- MARTÍNEZ, M. Teresa; PAGÈS, Pelai (2000). *Diccionari biogràfic del moviment obrer als Països Catalans*. Barcelona: Edicions Universitat de Barcelona / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MAYEUR, Jean-Marie; HILAIRE, Yves-Marie (1985 – 1990). *Dictionnaire du monde religieux dans la France contemporaine*. París: Beauchesne.

- MIRALLES, Carles (1999). «Les traduccions de Riba a la “Biblioteca literària”». A: *Homenatge a Arthur Terry*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 243 – 250.
- MIRÓ, Ramon (2009). *Valeri Serra i Boldú. Per Déu, per la pàtria i Verdaguer*. Lleida: Alfazeta Edicions.
- (2010). «Valeri Serra i Boldú a *La Vanguardia*». *Urtx: revista cultural de l'Urgell*, núm. 24, p. 255 – 282.
- MOLAS, Joaquim (1986). «Carles Riba i els clàssics: les primeres traduccions». A: *Actes del Simposi Carles Riba*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 139 – 174.
- MONCHO AGUIRRE, Juan de Mata (2000). *Las adaptaciones de obras de teatro español en el cine y el influjo de éste en los dramaturgos* [tesi doctoral]. Alacant: Universitat d'Alacant.
- MONCUNILL, Lluís (2009). «Carles Cardó: perfil literari». *Quaderns de Vilaniu*, núm. 55, p. 49 – 60.
- MONCUNILL, Lluís; MONCUNILL, Noemí (2014). «El plaer i el turment de traduir. Sèneca per Carles Cardó». A: BADIA I MARGARIT, A. M.; VENY, J. *Estudis Romànics*, vol. 36, p. 451 – 463.
- MONTOLIU, Manuel de (1908). «Moviment assimilista de la literatura catalana en els temps moderns. Conveniència de que's fassin moltes traduccions i esment ab que cal fer-les». A: *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*. Barcelona: Estampa d'En Joaquim Horta, 569 – 573.
- MONTSENY, Isabel (1974). *Rosend Ràfols i les seves publicacions* [tesi de llicenciatura]. Cerdanyola del Vallès: Universitat Autònoma de Barcelona.
- OLIVÉ, Sebastián (2004 – 2008). *Historias de telégrafos*. Madrid: Asociación de Amigos del Telégrafo.
- OSSORIO Y BERNARD, Manuel (1903). *Ensayo de un catálogo de periodistas españoles del siglo XIX*. Madrid: Imp. y Lit. de Julio Palacios.
- PARCERISAS, Francesc (2009). *Traducció, edició, ideologia. Aspectes sociològics de les traduccions de la Bíblia i de l'Odissea al català*. Vic: Eumo Editorial.
- PASSEK, Jean-Loup (1987) [dir.]. *Dictionnaire du cinéma français*. París: Larousse.

Bibliografia

- PEEL, Bruce Braden (1973). *A bibliography of the Prairie Provinces to 1953, with biographical index*. Toronto: University of Toronto Press.
- PÉREZ PICAZO, M. Teresa (1996). *Historia de España del siglo XX*. Barcelona: Crítica.
- PÉREZ VALLVERDÚ, Eulàlia (2010). *La literatura infantil i juvenil de Josep Maria Folch i Torres*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- PÉREZ, Francesc (2008). «Lenin, al teatre Alkazar». *El País. Quadern* (5 juny), núm. 439, p. 1 – 2.
- PI, Núria (1986). *Bibliografia de la novel·la sentimental publicada en català, entre 1924 i 1938*. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- PINYOL, Ramon (1991). «Les revistes literàries dirigides per Verdaguer: una aproximació». *Anuari Verdaguer. Revista d'estudis literaris del segle XIX*, núm. 6, p. 107 – 146.
- (1997). «Les traduccions de la literatura russa a Catalunya fins a la guerra civil. Esbós d'una bibliografia». A: GONZÁLEZ, S.; LAFARGA, F. [ed.]. *Traducció i literatura. Homenatge a Àngel Crespo*. Vic: Eumo Editorial, p. 247 -264.
- (2002). «Contribució a l'estudi de la col·lecció "La Novel·la Estrangera"». *Quaderns: revista de traducció*, núm. 8, p. 29 – 40.
- (2005). «La recepció de Verne a Catalunya». *Serra d'Or* (març 2005), núm. 543, p. 17 – 20.
- PORT, Célestin (1965). *Dictionnaire historique, géographique et biographique de Maine-et-Loire et de l'ancienne province d'Anjou*. Angers: H. Siraudeau et Cie.
- PÒRTULAS, Jaume (2003). «Manuel de Montoliu i els clàssics». A: CABRÉ, R.; JUFRESA, M.; MALÉ, J. [ed.]. *Polis i nació. Política i literatura (1900 – 1939)*. Barcelona: Societat Catalana d'Estudis Clàssics.
- PRATT, A. T. Camden (1897). *People of the Period*. Londres: Neville Beeman.
- QUINTANA, Josep M. (2002). *Nicolau Maria Rubió i Tudurí (1891 – 1981). Literatura i pensament*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- RÁFOLS, José F. (1951 – 1954). *Diccionario biográfico de artistas de Cataluña: desde la época romana hasta nuestros días*. Barcelona: Millá.
- RIBA, Carles (1915). «Designi del traductor» [pròleg]. A: *Històries extraordinàries d'Edgard A. Poe*. Barcelona: Societat Catalana d'Edicions, p. 5- 7.

– (1948). «Nota preliminar a una segona traducció de *l'Odisea*». A: HOMER. *L'Odisea*. Barcelona, p. 11 – 17.

RIBERA, Joan Miquel (2003). «Carles Soldevila, narrador: del perfil crític a l'autoretrat literari». A: *Professor Joaquim Molas. Memòria, escriptura, història*. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona, p. 861 – 875.

RIGOL, Joan (2009). «Cardó i la política catalana d'avui». *Quaderns de Vilaniu*, núm. 55, p. 61 – 70.

RODRIGO, Antonina (1996). «María Luz Morales». A: *Mujeres para la historia. La España silenciada del siglo XX*. Madrid: Compañía literaria, p. 203 – 214.

ROIG I ROSICH, Josep M. (1992). *La dictadura de Primo de Rivera a Catalunya: un assaig de repressió cultural*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

ROUSSELOT, Jean (1968). *Dictionnaire de la poésie française contemporaine*. París: Larousse.

RUBIO, Manuel (1987). *Diccionario de la Guerra Civil Española*. Barcelona: Planeta.

SAINZ DE ROBLES, Federico (1953 – 1956). *Ensayo de un diccionario de la literatura*. Madrid: Aguilar.

– (1971). *Raros y olvidados*. Madrid: Prensa Española.

SAMSÓ, Joan (1995). *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la represa pública (1939 – 1951)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

SÁNCHEZ ÁLVAREZ-INSÚA, Alberto (1996). *Bibliografía e historia de las colecciones literarias en España (1907 – 1957)*. Madrid: Libris.

SÁNCHEZ DE NEIRA, J. (1897). *Gran diccionario taurómico*. Madrid: R. Valesco.

SANTA-MARIA, Glòria; TUR, Pilar (2012). «María Luz Morales i el periodisme cultural dels anys 30: modernitat, cinema, pedagogia». *Lectora*, núm. 18, p. 241 – 254.

SANTAMARIA, Núria (2006). «Carles Soldevila, periodista». *Trípodos*, núm. 20, p. 79 – 86.

Schweizer Lexikon (1991 – 1992). Lucerna: Verlag Schweizer Lexikon.

SERVÉN, María del Carmen (2012). «María Luz Morales y la promoción de la lectura infantil». *Álabe: Revista de Investigación sobre Lectura y Escritura*, núm. 5, p. 67 – 82.

Bibliografia

- (2013). «La periodista María Luz Morales: literatura y cine en “tres fines de semana”». A: *II Congreso Internacional Historia, literatura y arte en el cine en español y portugués: De los orígenes a la revolución tecnológica del siglo XXI*. Salamanca: Universidad de Salamanca, p. 366 – 372.
- SHOOK, John R. (2005) [ed.]. *The Dictionary of Modern American Philosophers*. Londres: Continuum.
- SOBEJANO, Gonzalo; LISSORGUES, Yvan (1998) [coord.]. *Pensamiento y literatura en España en el siglo XIX: idealismo, positivismo, espiritualismo*. Tolosa: Presses Universitaires du Mirail.
- SOKOL, Stanley S. (1992). *The Polish Biographical Dictionary*. Wauconda, Illinois: Bolchazy-Carducci.
- SOLÉ, Josep Maria (2001). «Manuel Gonzàlez i Alba». *Quaderns de Vilaniu* (novembre), núm. 40, p. 57 – 62.
- SOLER, Enric (1960). *Bio-bibliografía de Francisco Almela y Vives*. València: Tip. Moderna.
- SUÁREZ, Constantino (1957). *Escritores y Artistas Asturianos: índice bio-bibliográfico*. Madrid: José María Martínez Cachero.
- SUGRANYES, Ramon (2009). «El Dr. Carles Cardó en el seu exili: “Les dues tradicions”». *Quaderns de Vilaniu*, núm. 55, 87 – 96.
- SULLÀ, Enric (1997). «El fet literari». A: ABELLAN, Joan; BALLART, Pere; SULLÀ, Enric. *Introducció a la teoria de la Literatura*. Manresa: Angle Editorial, p. 45 – 66.
- TEMERSON, Henri (1956). *Biographies des principales personnalités françaises décédées au cours de l'année 1955*. París: Temerson.
- (1958). *Biographies des principales personnalités françaises décédées au cours de l'année 1957*. París: Temerson.
- (1961). *Biographies des principales personnalités françaises décédées au cours de l'année 1960*. París: Temerson.
- (1962). *Biographies des principales personnalités françaises décédées au cours de l'année 1961*. París: Temerson.

Traducció i edició literària a Catalunya durant la primera dictadura del segle XX (1923 – 1930)

– (1964). *Biographies des principales personnalités françaises décédées au cours de l'année 1963*. París: Temerson.

TERMES, Josep (1987). «De la revolució de setembre a la fi de la guerra civil (1868 – 1939)». A: VILÀ, Pierre [dir.]. *Història de Catalunya*. Barcelona: Edicions 62.

TODOROV, Tzvetan (1975). «La notion de littérature». A: KRISTEVA, J.; RUWET, N.; MILNER, J.-C. [ed.]. *Langage, discours, société*. París: Seuil, p. 352 – 364.

TORRENT, Joan. (1977). «Els Viader, mestres impressors guixolencs». A: *XX Assemblea de l'Institut d'Estudis Guixolencs*. Sant Feliu de Guíxols.

TORRENT, Joan; TASIS, Rafael (1966). *Història de la Premsa Catalana*. Barcelona: Bruguera.

TOYE, William; BENSON, Eugene [et al] (1997). *The Oxford Companion to Canadian Literature*. Oxford: Oxford University Press.

UGARTE, Xus (2002). «Esbós de les traduccions d'editorial Mentora i *Llegiu-me*: la literatura de consum». *Quaderns: revista de traducció*, núm. 8, p. 41 – 49.

VILLALON, Josep (2001). *Memòries. Periodista, deixeble de Pompeu Fabra i exiliat a Tolosa de Llenguadoc*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

WEDEL, Gudrun (2010). *Autobiographien von Frauen: Ein Lexikon*. Colònia: WBD.

WELLEK, René; WARREN, Austin. (1948). *A Theory of Literature*. Nova York: Harcourt, Brace and Company.

Who's who in France 1959 – 1960: Dictionnaire biographique paraissant tous les deux ans (1959). París: J. Lafitte.

YARSHATER, Ehsan; ASHRAF, Ahmad (1985 – 2013) [ed.]. *Encyclopaedia Iranica*. Nova York: Encyclopaedia Iranica Foundation.

ZIPES, Jack (2006) [ed.]. *The Oxford Encyclopedia of Children's Literature*. Oxford: Oxford University Press.

Webgrafia

«20 anys d'història». *Col·legi Oficial de Bibliotecaris-Documentalistes de Catalunya* [en línia]. Barcelona: COBDC. <<http://www.cobdc.org/collegi/20anys.html>> [Consulta: 30 agost 2012]

Bibliografia

- ACKER, Yolanda; ORTEGA, Judith (2001). «Catálogo del Archivo de la Unión Musical Española». *Mundoclasico.com* [en línea] (5 setembre). <<http://www.mundoclasico.com/ed/documentos/doc-ver.aspx?id=0004710>> [Consulta: setembre 2013]
- ALERM, M. Carme (2003). «Valle-Inclán a través de... Felipe Aláiz de Pablo (1887 – 1959)». *El Pasajero. Revista de estudios sobre Ramón del Valle-Inclán* [en línea] (hivern), núm. 20. <<http://www.elpasajero.com/alaiz.htm>> [Consulta: gener 2010]
- «Archivo Vidal Llimona y Boceta». *Instituto Complutense de Ciencias Musicales* [en línea]. Madrid: ICCM. <<http://www.iccmu.es/fondos-documentales/vidal-llimona>> [Consulta: setembre 2013]
- Auñamendi Eusko Entziklopedia* [en línea]. Sant Sebastià: Eusko Ikaskuntzaren Euskomedia Fundazioa. <<http://www.euskomedia.org/aunamendi?idi=es>> [Consulta: juliol 2011]
- Ausgewählte Familien und Personen* [en línea]. <<http://j-a-scheppelmann.de/tree/index.htm>> [Consulta: gener 2007]
- BARBOLANI, M. Cristina (2012). «“Su vida, escrita por él mismo” de V. Alfieri, en la traducción de Pedro Pedraza y Páez». *Biblioteca de Traducciones Españolas* [en línea]. Alacant: Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes. <<http://www.cervantesvirtual.com/nd/ark:/59851/bmcr2174>> [Consulta: octubre 2012]
- «La Bernat Metge». *Institut Cambó* [en línea]. Barcelona: Institut Cambó. <http://www.bernatmetge.com/bernat_metge.html> [Consulta: juny 2013]
- Berta Ruck Archive* [en línea]. Aberystwyth: National Library of Wales. <http://arcw.llgc.org.uk/anw/get_collection.php?inst_id=1&coll_id=78278&expand=>> [Consulta: abril 2013]
- Biblioteca de la Tercera Fundación: Ciencia Ficción, Fantasía, Terror y Misterio* [en línea]. Albacete: Los Conseguidores. <<http://www.tercerafundacion.net>> [Consulta: febrer 2013]
- Au bon vieux temps de La Semaine de Suzette* [en línea]. NouvelleSuzette. <<http://nouvellesuzette.canalblog.com>> [Consulta: gener 2013]

Les Bonnes Veillées: A la belle époque des Veillées des Chaumières [en línia]. Bonnes Veillées.
<<http://bonnesveillees.canalblog.com>> [Consulta: gener 2013]

«La Companyia». *Impremta Badia: Fundada el 1888* [en línia]. Barcelona: Impremta Badia, S.L.
<<http://www.impremtabadia.cat/cat/Companyia.asp>> [Consulta: agost 2013]

CORNEJO, Josefina (2011). «Traducción desde el exilio (5): Alfonso Nadal». *El Trujamán: Revista Diaria de Traducción* [en línia] (23 agost).
<http://cvc.cervantes.es/trujaman/anteriores/agosto_11/23082011.htm> [Consulta: octubre 2012]

Datenbank Schrift und Bild 1900 – 1960 [en línia]. Gotha: Polunbi. <<http://www.polunbi.de>>
[Consulta: maig 2013]

Deutsche Biographie [en línia]. Munic: Bayerischen Akademie der Wissenschaften.
<<http://www.deutsche-biographie.de>> [Consulta: maig 2013]

Dictionnaire historique de la Suisse [en línia]. Berna: HDS. <<http://www.hls-dhs-dss.ch>>
[Consulta: gener 2013]

Encyclopaedia Britannica [en línia]. Chicago: Britannica.com Inc. <<http://www.britannica.com>>
[Consulta: juny 2013]

ENGLISH, John (2003 – 2011) [ed.]. *Dictionary of Canadian Biography Online* [en línia]. Toronto – El Quebec: University of Toronto – Université Laval. <<http://www.biographi.ca>>
[Consulta: febrer 2013]

Frauen-Biographie Forschung [en línia]. Hannover: Institut für Frauen-Biographieforschung.
<<http://www.fembio.org/biographie.php>> [Consulta: maig 2013]

GONZALVO, Gener (2008). «Una bellesa a Escornalbou». *El Punt Digital* (7 desembre) [en línia].
<http://www.vilaweb.cat/www/elpunt/noticia?p_idcmp=3128039> [Consulta: febrer 2010]

Gran Enciclopedia Aragonesa [en línia]. Saragossa: El Periódico de Aragón.
<<http://www.encyclopedia-aragonesa.com>> [Consulta: gener 2010]

Gran Enciclopèdia Catalana [en línia]. Barcelona: Grup Enciclopèdia Catalana.
<<http://www.encyclopedia.cat>> [Consulta: 2009 – 2014]

Bibliografia

- «Historia». *Sociedad General Española de Librería* [en línia]. Madrid: SGEL. <<http://www.sgel.es/conoce-sgel/historia>> [Consulta: setembre 2013]
- «Historia: educando desde 1870». *Editorial Casals* [en línia]. Barcelona: Casals. <<http://www.editorialcasals.com/presentacion/historia>> [Consulta: agost 2013]
- Idescat. Institut d'Estadística de Catalunya* [en línia]. Barcelona: Idescat / Generalitat de Catalunya. <<http://www.idescat.cat>> [Consulta: 2009 – 2014]
- The International Plant Names Index* [en línia]. Royal Botanic Gardens / Kew / Harvard University Herbarium / Australian National Herbarium. <<http://www.ipni.org>> [Consulta: juny 2013]
- «Les immortels». *Académie française* [en línia]. París: Académie française. <<http://www.academie-francaise.fr/les-immortels/les-quarante-aujourd'hui>> [Consulta: juliol 2011]
- «Informació de presentació». *Publicacions de l'Abadia de Montserrat* [en línia]. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. <<http://www.pamsa.cat/pamsa/informacio/presentacio.html>> [Consulta: agost 2013]
- Internet movie database* [en línia]. IMDb. <<http://www.imdb.com>> [Consulta: març 2013]
- Liste chronologique des ambassadeurs, envoyés extraordinaires, ministres plénipotentiaires et chargés d'affaires de France à l'étranger depuis 1945* [en línia]. París: Ministère des Affaires étrangères et du Développement international. <http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/IMG/pdf/maep0035-0120_cle8a5377.pdf> [Consulta: octubre 2012]
- The Literature Network* [en línia]. East Lansing: Jalic Inc. <<http://www.online-literature.com>> [Consulta: març 2013]
- MARTÍNEZ, Ana (2013). «Expolios, hogueras, infiernos. La represión del libro (1936 – 1951)». *Represura: Revista de Historia Contemporánea Española en Torno a la Represión y la Censura Aplicadas al Libro* [en línia] (8 febrer), núm. 8. <http://www.represura.es/represura_8_febrero_2013_articulo2.html> [Consulta: setembre 2013]
- MATUSCHENKO, Vladimir (2007). «Michel Zévaco». *Roman-Feuilleton & HARD-BOILED* [en línia]. <<http://rraymond.narod.ru/rf-zevaco-bib.htm>> [Consulta: febrer 2013]

Nationaal Pseudonimen Archief [en línia]. Groningen: Biografie Instituut Groningen. <<http://www.biografieinstituut.nl/npa/index.php?id=Pseudoniem&var2>> [Consulta: juny 2013]

National Portrait Gallery [en línia]. Londres, National Portrait Gallery. <<http://www.npg.org.uk>> [Consulta: febrer 2013]

«La nostra història». *Web de l'Editorial Barcino* [en línia]. Barcelona: Barcino. <http://www.editorialbarcino.cat/index.php/historia/?_store=catala&_from_store=castellano> [Consulta: agost 2013]

Oxford Dictionaries [en línia]. Oxford: Oxford University Press. <<http://oxforddictionaries.com>> [Consulta: febrer 2013]

Oxford Dictionary of National Biography [en línia]. Oxford: Oxford University Press. <<http://www.oxforddnb.com>> [Consulta: abril 2011]

PASCUAL, Emilio (2012). «Araluce y los libros». *Diario de León* [en línia] (7 novembre). <<http://www.diariodeleon.es/noticias/imprimir.php?id=570953>> [Consulta: novembre 2012]

«Présentation rapide d'Henri Barbusse». *Site Henri Barbusse* [en línia]. Villejuif: Amis d'Henri Barbusse. <<http://henribarbusse.net/index.htm>> [Consulta: juliol 2011]

«Qui som? Història». *ALIBRI Llibreria, S.L.* [en línia]. Barcelona: ALIBRI Llibreria, S.L. <<http://www.alibri.es/quienes-somos>> [Consulta: agost 2013]

«¿Quiénes somos?». *Herder Editorial, S.L.* [en línia]. Barcelona: Herder Editorial. <<http://www.herdereditorial.com/editorial/150/quienes-somos>> [Consulta: agost 2013]

SMEDLEY, Brian (2012 – 2013). *Vernon Bartlett and the Bridgwater by-election of 1838* [en línia]. jbWebStudio. <<http://vernonbartlett.co.uk>> [Consulta: febrer 2013]

Société des gens de lettres de France [en línia]. París: SGDL. <<http://www.sgdl.org>> [Consulta: juny 2013]

Treccani.it, l'enciclopedia italiana: il portale del sapere [en línia]. Roma: Istituto della Enciclopedia Italiana. <<http://treccani.it>> [Consulta: juliol 2013]

Bibliografia

VARELA, Josep (2006). «El Liceu Escolar de Lleida, un tresor amagat» [conferència]. A: *Commemoració del Centenari del Liceu Escolar* [en línia]. Lleida: Institut Municipal d'Educació.

<http://ime.paeria.cat/liceu_escolar/2006_09_08_conferencia_tresor_amagat.asp>

[Consulta: maig 2012].

«Whodunit Writers». *Ellery Queen, a Website on Deduction* [en línia]. Ellery Queen.

<http://queen.spaceports.com/Whodunit_1.html> [Consulta: març 2013]

Who's Who [en línia]. Oxford: Oxford University Press. <<http://ukwhoswho.com>> [Consulta: febrer 2013]

Testimonis personals

CADENA, Josep M. Conversa amb l'historiador i biògraf d'Eduard Toda Güell, gener de 2007.

SCHPELMANN, José-Aurelio. Intercanvi telemàtic, setembre de 2008.

MANENT, Albert. Conversa amb l'escriptor i activista cultural, gener de 2007.

Premsa històrica digitalitzada

ABC (abril 1914 – gener 1986). Madrid.

ABCD. Las artes y las letras(20 – 28 març 2008). Madrid.

Actualidades(desembre 1901 – abril 1903). Madrid.

Álbum Salón (novembre 1898). Barcelona.

Algo: semanario ilustrado enciclopédico y de buen humor (maig 1931 – gener 1935). Barcelona.

La Alhambra (setembre 1921). Granada.

Almanaque Rosa (1927). Barcelona.

Alrededor del Mundo (agost 1926). Madrid.

Anuario del comercio, de la industria, de la magistratura y de la administración (1896). Madrid.

L'Avi (novembre 1907). Barcelona.

El Baix Penedès (octubre 1929). El Vendrell.

Boletín de la Dirección General de Archivos y Bibliotecas (maig – juny 1962). Madrid.

Boletín Musical (maig 1928 – desembre 1929). Còrdova.

El Borinot (març 1924 – novembre 1926). Barcelona.

Butlletí de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana (desembre 1919 – octubre 1933).
Barcelona.

Caras y Caretas. Semanario Festivo, Literario, Artístico y de Actualidad (juliol 1927). Buenos
Aires.

Lo Catalanista (novembre 1893). Sabadell.

Catalunya Artística (febrer 1902). Barcelona.

Catalunya Insurgent (febrer 1935). Barcelona.

Catalunya Social (gener 1928 – abril 1929). Barcelona.

Catalunya. Revista Setmanal (desembre 1912 – desembre 1914). Barcelona.

La Cataluña (abril 1910). Barcelona.

Cervantes (maig 1919). Madrid.

El Consultor Bibliográfico (octubre 1925 – novembre 1926). Barcelona.

Criterion. Revista Trimestral de Filosofía (abril – juny 1928). Barcelona.

Cu-Cut! (novembre 1905). Barcelona.

D'Ací d'Allà (agost 1923). Barcelona.

Destino (maig 1965). Barcelona.

Diario de Barcelona (setembre 1923). Barcelona.

Diario Vasco (juliol 2007). Sant Sebastià.

La Época (juliol 1900 – març 1931). Madrid.

Bibliografia

La Escena Catalana (novembre 1907 – octubre 1908). Barcelona.

La Escuela Moderna. Revista Pedagógica y Administrativa de Primera Enseñanza (novembre 1926). Madrid.

La Esfera (febrer 1930). Madrid.

España Artística y Monumental (deseembre 1929). Barcelona.

España y América (deseembre 1914 – març 1927). Madrid.

L'Esquella de la Torratxa (deseembre 1905 – juliol 1926). Barcelona.

La Fiesta Brava (maig 1926 – febrer 1933). Barcelona.

Gaceta de instrucción pública y bellas artes (setembre 1914). Madrid.

La Gaceta Literaria (deseembre 1927 – agost 1930). Madrid.

Gent Nova (gener 1917). Badalona.

El Globo (novembre 1903 – febrer 1914). Madrid.

Guia de forasteros en Madrid (1861). Madrid.

El Heraldo de Madrid (juny 1900 – juny 1931). Madrid.

La Hormiga de Oro (deseembre 1928). Barcelona.

La Il·lustració Catalana (novembre 1904 – octubre 1908). Barcelona.

La Ilustración Financiera (febrer 1924 – març 1925). Madrid.

El Imparcial (abril 1914 – octubre 1930). Madrid.

El Iris (abril – octubre 1890). Badajoz.

Joventut (març 1906). Barcelona.

La Lectura (setembre 1914). Madrid.

La Lectura Dominical (abril 1925). Madrid.

La Libertad (març 1926 – juliol 1928). Madrid.

La Luz del Porvenir. Revista Popular de Estudios Psicológicos y Ciencias Afines (octubre 1925).
Barcelona.

Madrid Cómic (desembre 1889). Madrid.

Metralla (novembre 1908). Barcelona.

Mirador. Setmanari de Literatura, Art i Política (maig 1929 – maig 1935). Barcelona.

Mundo Gráfico (febrer 1925 – desembre 1932). Madrid.

La Nación Militar (desembre 1904). Madrid.

The New York Times (1915 – 1941). Nova York.

La Nostra Terra (gener 1929 – maig 1931). Palma de Mallorca.

La Nova Revista (gener 1927). Barcelona.

Nuevo Mundo (juny 1916 – novembre 1929). Madrid.

Ondas (desembre 1929). Madrid.

El País. Diario Republicano(març 1905). Madrid.

Papitu (març 1921). Barcelona: Tallers Gràfics Costa.

La Paraula Cristiana (febrer 1927 – juliol 1930). Barcelona.

El Poble Català (agost 1912). Barcelona.

Las Provincias (març 2007). València.

La Publicidad (octubre 1908 – juliol 1910). Barcelona.

La Publicitat (gener 1924 – gener 1932). Barcelona.

QuèFem (novembre 2010) [suplement de *La Vanguardia*]. Barcelona.

La Revista (juliol 1915 – juny 1935). Barcelona.

La Revista Blanca (setembre 1924). Madrid.

Revista Católica de Cuestiones Sociales (novembre 1929). Madrid.

Revista Contemporánea (juliol 1892 – gener 1907). Madrid.

Bibliografia

Revista d'Olot (juny 1927). Olot.

Revista de Catalunya (setembre 1925 – desembre 1930). Barcelona.

Revista de Girona (1978). Girona.

Revista de Sanidad Militar (agost 1927). Madrid.

Revista del Hogar (juliol – agost 1926) [suplement de *La Vanguardia*]. Barcelona.

La Revista dels Llibres (desembre 1925). Barcelona.

Revista Musical Catalana (desembre 1905 – febrer 1931). Barcelona.

El Siglo Futuro. Diario Católico (maig 1913 – juliol 1930). Madrid.

El Sol (juny 1925 – juliol 1930). Madrid.

Suplement de Cultura (gener 2004) [suplement d'*Avui*]. Barcelona.

Teatre Català (gener 1914). Barcelona.

La Unión Ilustrada (maig – octubre 1923). Málaga.

La Vanguardia (gener 1885 – setembre 1980). Barcelona.

La Veu de Catalunya (maig 1903 – juny 1930). Barcelona.

Vida Galante (desembre 1900). Barcelona.

Violet. Suplement Il·lustrat d'En Patufet (juny – agost 1926). Barcelona.

La Voz (agost 1925 – juny 1930). Madrid.

Xut! (gener 1927). Barcelona.

The Yorkshire Post (2006). Leeds.

Hemeroteques

ARCA: *Arxiu de Revistes Catalanes Antiques* [en línia]. Barcelona: Biblioteca de Catalunya.

<<http://www.bnc.cat/digital/arca>> [Consulta: 2009 – 2014]

Biblioteca Virtual de Prensa Histórica [en línia]. Madrid: Ministerio de Educación, Cultura y Deporte. <<http://prensahistorica.mcu.es>> [Consulta: 2009 – 2014]

Dipòsit digital de documents de la UAB [en línia]. Cerdanyola del Vallès: Universitat Autònoma de Barcelona. <<http://ddd.uab.cat>> [Consulta: 2009 – 2012]

«Hemeroteca». *LaVanguardia.com – Noticias, actualidad y última hora en Catalunya, España y el mundo* [en línia]. Barcelona: Godó. <<http://www.lavanguardia.com/hemeroteca>> [Consulta: 2009 – 2014].

«Hemeroteca de ABC». *ABC: El Gran Periódico Español* [en línia]. Madrid: Vocento. <<http://hemeroteca.abc.es>> [Consulta: 2011 – 2014]

Hemeroteca Digital [en línia]. Madrid: Biblioteca Nacional de España. <<http://hemerotecadigital.bne.es/index.vm>> [Consulta: 2009 – 2014]

Prensa digitalitzada [en línia]. Girona: Servei de Gestió Documental, Arxius i Publicacions; Ajuntament de Girona. <<http://www.girona.cat/sgdap/cat/premsa.php>> [Consulta: 2013 – 2014].

Catàlegs de biblioteques i llibreries, reculls bibliogràfics

Autoridades de la B. N. [en línia]. Madrid: Biblioteca Nacional de España. <<http://catalogo.bne.es/uhtbin/authoritybrowse.cgi>> [Consulta: 2009 – 2014]

Autorités BnF [en línia]. París: Bibliothèque nationale de France. <<http://catalogue.bnf.fr/noticesautorites.html>> [Consulta: 2009 – 2014]

BERTRAN I PIJOAN, Lluís (1926 – 1933). «Els llibres de l'any» [sèrie anual]. *La Paraula Cristiana*. Barcelona: 1923 – 1936.

Bibliografía general española e hispanoamericana (1923 – 1930). Madrid: Cámara Oficial del Libro.

CANTIC. Catàleg d'Autoritats de Noms i Títols de Catalunya [en línia]. Barcelona: Biblioteca de Catalunya. <<http://cantic.bnc.cat>> [Consulta: 2011 – 2013]

Catàleg de la Biblioteca de Catalunya [en línia]. Barcelona: Biblioteca de Catalunya. <<http://cataleg.bnc.cat>> [Consulta: 2009 – 2014]

Bibliografia

Catálogo Colectivo de la Red de Bibliotecas de los Archivos Estatales. Madrid: Ministerio de Educación, Cultura y Deporte. <<http://www.mcu.es/ccbae/es/inicio/inicio.cmd>> [Consulta: maig 2013]

Catálogo de la Biblioteca Nacional de España [en línia]. Madrid: Biblioteca Nacional de España. <<http://catalogo.bne.es>> [Consulta: 2009 – 2014]

Catalogue général de la BnF [en línia]. París: Bibliothèque national de France. <<http://catalogue.bnf.fr>> [Consulta: 2009 – 2014]

Catalogue of Copyright Entries: Volume Index for the Year 1929 (1929). Washington: Government Printing Office.

IberLibro.com: Comprar libros nuevos, antiguos, agotados y de ocasión [en línia]. Düsseldorf: AbeBooks Europe GmbH. <<http://www.iberlibro.com>> [Consulta: 2009 – 2014]

Katalog der Deutschen Nationalbibliothek [en línia]. Frankfurt – Leipzig: Deutschen Nationalbibliothek. <<https://portal.dnb.de>> [Consulta: 2013 – 2014]

Library of Congress Authorities [en línia]. Washington D. C.: Library of Congress. <<http://authorities.loc.gov>> [Consulta: 2012 – 2014]

Library of Congress Online Catalog [en línia]. Washington D. C.: Library of Congress. <<http://catalog.loc.gov>> [Consulta: 2012 – 2014]

OCLC WorldCatIdentities [en línia]. Dublin, Ohio: Online Computer LibraryCenter. <<http://www.worldcat.org/identities>> [Consulta: 2010 – 2014]

WorldCat. OCLC Catalog [en línia]. Dublin, Ohio: Online Computer Library Center. <<http://www.worldcat.org>> [Consulta: 2009 – 2014]

Catàlegs comercials de les editorials

Abadia de Montserrat (1935). *Catàleg de les Publicacions dels Monjos de Montserrat*. Abadia de Montserrat: Publicacions dels Monjos de Montserrat.

Les Ales Estesés (1929). *Les Ales Estesés* [fulletó informatiu]. Barcelona: Les Ales Estesés.

Araluce (1935). *Catálogo de la Casa Editorial Araluce*. Barcelona: Araluce.

- Atenas (1929). *Ediciones julio – diciembre 1929*. Barcelona: Atenas A. G.
- Atlante (1932). *Catálogo general de la Editorial Atlante*. Barcelona: Atlante.
- B. Bauzá (1933). *Catálogo de la Editorial B. Bauzá*. Barcelona: B. Bauzá.
- Barcino (1934). *Diada del Llibre*. Barcelona: Barcino.
- Casals (1922). *Catálogo de las obras nuevas publicadas por la Librería y Tipografía Católica de Hijo de Miguel Casals*. Barcelona: Casals.
- Catalana (1924). *Llista del catàleg general*. Barcelona: Catalana.
- Cervantes (1931). *Catálogo general*. Barcelona: Cervantes.
- Dalmau (1929). *Catálogo de las obras de textos publicadas por la casa Dalmáu Carles, Pla S. A.* Girona: Dalmau.
- Elzeviriana (1930). *Obras de fondo. Sección editorial*. Barcelona: Ellzeviriana.
- Garrofé (1928). *Catálogo General*. Barcelona: Garrofé.
- Gassó (1930). *Catálogo general*. Barcelona: Gassó.
- Gustavo Gili (1933). *Catálogo de las Ediciones de Gustavo Gili*. Barcelona: Gustavo Gili.
- Henrich (1911). *Catálogo de la Biblioteca Ilustrada de Libros para Regalos, Distribuciones de Premios i Bibliotecas Escolares*. Barcelona: Henrich.
- Herder (1931). *Catálogo*. Barcelona: Herder.
- Hormiga de Oro (1926). *Catàleg núm. 6. Obres escèniques*. Barcelona: La Hormiga de Oro.
- Hormiga de Oro (1929). *Catálogo núm. 4. Obras místicas*. Barcelona: La Hormiga de Oro.
- Hormiga de Oro (1930). *Catálogo núm. 10. Vidas de santos*. Barcelona: La Hormiga de Oro.
- Iberia (1927). *Catálogo provisional de Ediciones y Publicaciones «Iberia»*. Barcelona: Iberia.
- Ibérica (1924). *Catálogo general*. Barcelona: Ibérica.
- Jason (c. 1930). *Catálogo General de Ediciones Jason y Biblioteca Laboremus*. Barcelona: Jason.
- Juventud (1935). *Catálogo General de Editorial Juventud*. Barcelona: Juventud.

Bibliografía

Labor (1937). *Resumen del Catálogo*. Barcelona: Labor.

Librería Religiosa (1929). *Editorial Librería Religiosa: Catálogo General*. Barcelona: Librería Religiosa.

Llibreria Catalònia (1934 – 1934). *Catàleg*. Barcelona: Llibreria Catalònia.

López (1929). *Catálogo*. Barcelona: Antonio López.

Luis Gili (1928). *Catálogo*. Barcelona: Luis Gili Editor.

Maucci (1935). *Catálogo General de la Casa Editorial Maucci*. Barcelona: Maucci.

Mentora (c. 1930). *Edicions Mentora* [full de comanda]. Barcelona: Mentora.

Montaner y Simón (1929). *Montaner y Simón Editores: Catálogo 1929*. Barcelona: Montaner y Simón.

Mundial (1933). *Catálogo General de la Casa Editora Publicaciones «Mundial»*. Barcelona: Mundial.

Orbis (1925). *Editorial «ORBIS» (Reinhold Wetzig)* [full de comanda]. Barcelona: Orbis.

Políglota (1933). *Editorial Políglota: Catàleg General*. Barcelona: Políglota.

Proa (1936). *Catàleg general de les Edicions Proa*. Badalona: Proa.

Roch (1948). *Catálogo General . Para Nota de Pedido*. Barcelona: Antonio Roch.

Sanxo (1928). *Novedades literarias*. Barcelona: Sanxo.

Seguí (1930). *Catálogo de la Casa Editorial Seguí*. Barcelona: Seguí.

Seix Barral (1935). *Catálogo de libros y juguetes*. Barcelona: Seix Barral.

SGP (1926). *Catálogo de Librería*. Barcelona: Sociedad General de Publicaciones.

Sopena (1936). *Catálogo General de la Editorial Ramón Sopena*. Barcelona: Sopena.

Subirana (1929). *Catálogo de amena lectura. Suplemento*. Barcelona: Subirana.

Tasso (s. d.). *Catálogo de la Editorial Tasso*. Barcelona: Tasso.

Vives (1931). *Catálogo de las obras de la casa Santiago Vives*. Barcelona: Vives.

